

Україна ДИПЛОМАТИЧНА

НАУКОВИЙ ШОРІЧНИК

Випуск сьомий

Упорядники

*Леонід Губерський, Павло Кривонос,
Микола Кулінич, Анатолій Денисенко*

Київ • 2006

ББК 66.49(4УКР)я5+63.3(4УКР)Оя5

УКРАЇНА ДИПЛОМАТИЧНА
НАУКОВИЙ ЩОРІЧНИК

Видається з листопада 2000 року

ВИПУСК СЬОМИЙ

Засновники:

Дипломатична академія
при Міністерстві закордонних справ України
Генеральна дирекція
Київської міської Ради
з обслуговування іноземних представництв
Історичний клуб «Планета»

Головний редактор

кандидат історичних наук *Анатолій Денисенко*

Заступник головного редактора

кандидат історичних наук *Микола Кулінич*

Відповідальний секретар

заслужений діяч мистецтв України
Василь Туркевич

ISBN 966-7522-07-5

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Борис Тарасюк, міністр закордонних справ України

Леонід Губерський, директор Інституту міжнародних відносин Київського Національного університету імені Тараса Шевченка, академік НАН України, доктор філософських наук

Олександр Медовніков, начальник управління державного протоколу Міністерства закордонних справ України

Микола Кулінич, ректор Дипломатичної академії при МЗС України, кандидат історичних наук, заступник головного редактора

Павло Кривонос, генеральний директор Генеральної дирекції Київської міської Ради з обслуговування іноземних представництв, видавець

Борис Гуменюк, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Кіпр, доктор історичних наук

Сергій Пирожков, заступник секретаря Ради Національної безпеки і оборони України, директор Інституту проблем міжнародної безпеки, академік НАН України

Олексій Онищенко, академік-секретар Національної Академії наук України, академік НАН України, генеральний директор Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського

Павло Сохань, директор Інституту української археографії та джерелознавства НАН України ім. М. С. Грушевського, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук

Віктор Андрущенко, ректор Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова, академік Академії педагогічних наук України, доктор філософських наук

Ірина Войцехівська, професор Київського Національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук

Віктор Даниленко, завідувач відділу Інституту історії України НАН України, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук

Анатолій Денисенко, голова Історичного клубу «Планета», кандидат історичних наук, головний редактор

Степан Віднянський, завідувач відділу Інституту історії України НАН України, доктор історичних наук

Іван Дробот, проректор Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова, доктор історичних наук

Володимир Сергійчук, директор Центру українознавства Київського Національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук

Михайло Сорока, заслужений журналіст України, головний редактор газети «Урядовий кур'єр»

Валерій Солдатенко, завідувач відділу Інституту політичних та етнонаціональних досліджень НАН України, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук

Леонід Шкляр, начальник управління Вищої Атестаційної Комісії України, доктор політичних наук

Борис Гончар, завідувач кафедри нової і новітньої історії зарубіжних країн Київського Національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук

Ірина Матяш, директор Українського державного науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, доктор історичних наук

Ярослав Калакура, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук

Андрій Кудряченко, завідувачий відділом Національного інституту стратегічних досліджень, доктор історичних наук

Ростислав Сосса, голова Державної служби геодезії, картографії та кадастру, доктор географічних наук

Володимир Борисенко, завідувач кафедри історії України Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова, доктор історичних наук

Григорій Перепелиця, директор інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії при МЗС України, доктор політичних наук

Володимир Лозицький, директор Центрального державного архіву громадських об'єднань України, кандидат історичних наук

Василь Туркевич, заслужений діяч мистецтв України, відповідальний секретар

Петро Чуприна, генеральний директор Національної опери України, член-кореспондент Академії мистецтв України

Науковий щорічник «Україна дипломатична» висвітлює історію української дипломатії, публікує теоретичні наукові дослідження про специфіку дипломатії як науки, вміщує енциклопедичні біографічні довідки про вітчизняний і зарубіжний дипломатичний корпус, хронологічно відтворює сучасне дипломатичне життя в Україні.

Scientific year-book «Ukraine diplomatic» covers the history of Ukrainian diplomacy, publishes theoretical scientific research on specificity of diplomacy as a science, inserts encyclopaedic biographical references to the domestic and foreign Corps diplomatique, chronologically represents the modern diplomatic life in Ukraine.

Видавець:
Генеральна дирекція
з обслуговування іноземних представництв
Київської міської Ради

Борис Тарасюк,
Міністр закордонних
справ України

ПОВЕРНЕННЯ УКРАЇНИ В ОБ'ЄДНАНУ ЄВРОПУ: РОЛЬ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

Кожного разу з великою відповідальністю і вдячністю ставлюся до люб'язної пропозиції редакції щорічника «Україна дипломатична» звернутися до упорядників, дописувачів і читачів цього шанованого видання. Сьогодні хотів би не просто перерахувати певні зовнішньополітичні підсумки за час, що минув після виходу у світ попереднього — VI випуску, а й викласти їх ширше — через роль зовнішньої політики в утвердженні нової — європейської України.

Нинішній етап розвитку держави й суспільства вимагає від кожного з нас не лише виваженості, законослухняності та прояву громадянської позиції. Як ніколи актуальним сьогодні бачу внесок кожного з нас незалежно від займаної посади й місця роботи в утвердження нової України, яка має зайняти достойне місце в об'єднаній Європі.

На забезпечення для України європейського майбутнього спрямовані зусилля Президента держави, над цим наполегливо працював уряд. Підтримка і довіра до МЗС з боку В. А. Ющенка, його високі вимоги до результатів нашої роботи і, разом з тим, чіткі й незмінні, попри виклики часу, настанови щодо реалізації стратегічних напрямів зовнішньої політики обумовили сплеск ініціативності і згуртованості української дипломатичної служби, впевненість у правильності обраних пріоритетів та шляхів їх досягнення.

«Охота — матір праці, а праця все перемагає», — говорив великий Григорій Сковорода. Нині українським дипломатам не бракує ні завзяття, ні роботи. Вже досягнуті державою зовнішньополітичні результати можу порівняти із закінченням спору-

дження якісного гірськолижного трампліну. З гори чітко видно все, що знаходиться на долині, і спортсмен, не вагаючись, вибрав для себе перспективні цілі, які він готовий і здатен досягти в разі потужного стрибка і вдалого приземлення. При цьому, чим більш упевненими будуть його дії, тим менше вони залежатимуть від напрямку вітру чи вітрів.

Не буду вдаватися в деталі проведеної роботи й отриманих результатів у царині зовнішньої політики. Зупинюсь на головному.

Європейська та євроатлантична інтеграція як стратегічні напрями залишались пріоритетними. Інакше й бути не могло, адже курс, який відповідає нашим національним інтересам, не може бути ситуативним або таким, інтенсивність якого залежить від політичної кон'юнктури в Україні чи за її межами. Розглядаємо ЄС та НАТО як дві головні і взаємопов'язані складові європейського співробітництва — економічну і безпекову.

Актуальність нині і в майбутньому цих чинників для України не потребує додаткових пояснень.

На відміну від ще зовсім недавнього часу, зараз в Євросоюзі ніхто не ставить під сумнів щирість і послідовність, з якою Україна йде до набуття членства в цій організації. Ми добре знаємо, з якими проблемами на даному етапі зіткнувся Євросоюз. Попри інші пріоритети ЄС, українське питання не лише залишається на першому плані обговорення, а й уже позначилося конкретними і вагомими здобутками. Саміт Україна–ЄС 1 грудня 2005 року, засідання Україна–Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ 2 березня 2006 року, визнання Євросоюзом наприкінці минулого року ринкового статусу української економіки, резолюція Європарламенту за результатами виборів до Верховної Ради та місцевих рад України від 6 квітня ц. р., суттєвий прогрес у зближенні позицій України та ЄС із регіональних та міжнародних питань, перетворення ЄС в найбільшого зовнішньоекономічного партнера України стали тими цеглинками, які, вірю, мають бути використані при реалізації давно омріяного і реального проекту — будівництва об'єднаної Європи.

Дорожню карту євроінтеграційного руху України бачу такою: подальший прогрес у виконанні політичних пріоритетів Плану дій, приєднання до СОТ, започаткування переговорів про створення Зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Новими правовими рамками двосторонніх відносин України з ЄС після закінчення дії у 2008 році Угоди про партнерство і спів-

робітництво має стати, на нашу думку, Європейська угода про асоціацію. Над цим нині працюємо.

Наближаються до завершення переговори з ЄК щодо угод про спрощення візового режиму та реадмісію. Проект першого документа фактично погоджено і найближчим часом буде парафоровано. В його преамбулі буде записано, що сторони «розглядатимуть запровадження безвізового режиму поїздок для громадян України як довгострокову мету». Не буду детально зупинятися на тих чи інших положеннях згаданих проектів угод, зазначу лише, що переговорний процес триває в надзвичайно конструктивному дусі. Це є свідченням не лише готовності обох сторін почути одна одну, а й усвідомлення необхідності досягти затребуваних часом результатів. Сподіваюсь, що на момент виходу цього номера збірника з друку читачі вже знатимуть про можливість на нових — прозорих і гідних умовах — відвідувати країни ЄС.

Говорячи про наше співробітництво з НАТО, наведу слова його Генерального секретаря Я. Схеффера: «НАТО тримає двері відчиненими... Україна є бажаною, але саме влада тієї країни і її громадяни вирішать, що хочуть зробити... Якщо питання стосується нашої сторони, то ми скажемо «так», як тільки Україна буде готова до вступу. Але рішення у цій справі належить українському народові, а не НАТО». Саме такою є позиція Альянсу. Вона не може нас не влаштовувати за умови готовності й наполегливості з нашого боку продовжувати конкретну роботу для набуття членства в Альянсі.

З досягнутих на натівському напрямі за останній час результатів зазначу такі. В Україні створено нормативно-правову базу євроатлантичної інтеграції, працює Міжвідомча комісія з питань підготовки до членства в НАТО, запроваджено інститут національних координаторів. У квітні ц. р. Указом Президента України затверджено цільовий план Україна–НАТО, який передбачає зобов'язання з боку України розвивати демократичні інституції, забезпечувати права і свободи громадян, розвивати громадянське суспільство, боротися з корупцією і т. д.

Впевнений, що у вирішенні цих нагальних для держави й суспільства питань не можуть не бути зацікавлені і прихильники так званого позаблокового статусу, і опоненти нинішнього курсу України на членство в Альянсі. Європейські стандарти життя, про які знають наші співвітчизники не лише з фільмів, включають в себе й безпекові. Якщо вже говорити дуже просто,

добробут неможливий і не був би нічого вартий в умовах військових конфліктів, терористичних загроз, інших проявів нестабільності.

Тим, хто вважає, що членство України в НАТО призведе до погіршення відносин з РФ, наведу два висловлювання Президента РФ В. Путіна: про те, що «ми не сприймаємо НАТО як ворожу організацію. Ми розвиваємо з нею співробітництво» і про «визнання права кожної суверенної держави приймати власні рішення про формати своїх відносин з міжнародними організаціями й альянсами». Ми можемо лише вітати таку по-європейськи цивілізовану позицію керівництва Росії, яка як держава-член Групи восьми несе відповідальність за утвердження в Європі та світі неконфронтаційної, економічно перспективної та демократичної моделі розвитку.

Тобто членство України в НАТО стане вагомою гарантією неможливості використання Альянсу всупереч інтересам безпеки Росії.

Відносини України з РФ сьогодні є одночасно мірилом готовності обох держав по-новому сприймати одна одну і взірцем серйозних перспектив співпраці. Радує, що президенти В. Ющенко та В. Путін націлюють уряди, політиків, суспільства України й Росії на конструктивне вирішення проблемних питань, які дісталися нам у спадок або з'явилися за останній час. Добросусідські відносини з РФ є і залишаться серед зовнішньополітичних пріоритетів нової України — політичних, економічних, гуманітарних.

Лукавлять ті, хто видає прагматизм у відстоюванні Україною її національних інтересів у відносинах з Росією як нібито намагання Києва погіршити відносини з Москвою. Показово, що нещодавно і російський президент позитивно оцінив зростаючий прагматизм двосторонніх відносин. За його словами, українсько-російське співробітництво «розвивається найвищою мірою швидко та ефективно, є зразком надійності на довготривалу перспективу».

Не варто мінімізувати чи викривляти досягнуті спільно з російськими колегами успіхи в царині двосторонніх відносин. Нині йде підготовка до першого засідання українсько-російської міждержавної комісії, яке має відбутися в ході очікуваного візиту в Україну президента В. Путіна; уже діють структурні підрозділи комісії — з питань функціонування ЧФ РФ, з Азово-Керченського врегулювання, з прикордонних питань та пи-

тань власності. За січень—травень ц. р. товарообіг України з РФ зріс на 10,3%, і це — незважаючи на застосування російською стороною жорстких обмежень щодо ряду українських товарів.

Отже, не бачу альтернативи не лише нинішній оптимізації двосторонніх відносин України з Росією, а і їх переходу в категорію стабільних.

Принагідно хотів би поділитися нашим баченням перспектив співпраці України в рамках СНД. Пріоритетним для нас напрямом тут є економічний. На жаль, саме ця складова діяльності Співдружності зазнає стагнації, і це визнають більшість держав-членів організації. Наші пропозиції вирішувати в рамках СНД життєво важливі питання соціально-економічного характеру, зокрема, сформувати механізм реалізації Зони вільної торгівлі, на жаль, фактично ігноруються. Так було, скажімо, з ініціативами, висловленими Президентом України В. А. Ющенком 26 серпня 2005 року на Казанському саміті Співдружності. А йшлося якраз про активізацію співпраці у сфері реадмісії, пенсійного забезпечення, договірно-правового оформлення державних кордонів між державами-учасницями СНД, створення ЗВТ і формування транспортних коридорів для енергоносіїв.

Природно, що, сплачуючи у зведений бюджет СНД близько 14%, Україна вправі домагатися вирішення актуальних питань, які належать до кола її національних інтересів. В протилежному випадку державі буде важко пояснити своїм громадянам доцільність членства в цій структурі. СНД стане актуальною, коли в її рамках буде, наприклад, створено Зону вільної торгівлі. А цього Співдружності не вдається уже надцять років.

Окремо хотів би зупинитися на регіональних ініціативах України. Вони є яскравим свідченням відданості України європейським цінностям, які вона не лише утверджує в себе вдома, але й пропагує і поширює в регіоні. Схвальна реакція міжнародної спільноти й аналіз сьогодення говорять про практичне значення дій України в царині поширення демократії, забезпечення стабільності.

Започатковану Україною ініціативу Спільноти демократичного вибору, форум якої відбувся 1—2 грудня 2005 року в Києві, було продовжено в Бухаресті та Вільнюсі. На часі — Тбілісі, куди планують приїхати парламентарі держав Спільноти.

Ще одна ініціатива — ГУАМ. Це регіональне об'єднання на Київському саміті 22—23 травня ц. р. було перетворено в між-

народну Організацію за демократію та економічний розвиток — ГУАМ. Це — ще один конкретний приклад реагування на реалії сьогодення. Разом легше протистояти традиційним і новітнім викликам, забезпечувати захист суверенітету й безпеку, відстоювати свої інтереси на міжнародній арені, гасити конфлікти й долати стихійні лиха, боротися із транснаціональною злочинністю й тероризмом.

Однією із сильних сторін Організації є повна рівноправність її учасників. Усі без винятку питання в ГУАМ вирішуються консенсусом, що властиво далеко не всім організаціям й утворенням на пострадянському просторі.

Наголошу, що ГУАМ є міжнародною організацією, а не бізнес-структурою. Її головною метою є створення сприятливих умов для зовнішньоекономічних контактів суб'єктів підприємницької діяльності країн-членів ГУАМ. Нині продовжується робота над реалізацією рішення саміту щодо створення в Києві Секретаріату ГУАМ, який надаватиме організаційно-технічне забезпечення заходам у рамках об'єднання.

За неповні два місяці з часу проведення Київського саміту відбулась низка важливих заходів, які стосувалися питань боротьби з торгівлею людьми й незаконною міграцією, корупцією, наркоторгівлею. Започатковано діяльність Віртуального центру ГУАМ з боротьби з тероризмом, організованою злочинністю, розповсюдженням наркотиків та іншими видами злочинів.

Розпочато реалізацію конкретних проектів в економічній сфері, серед яких створення Зони вільної торгівлі й проект сприяння торгівлі і транспортуванню. Домовлено про створення Енергетичної ради ГУАМ.

Іншими складовими нашої регіональної політики є активізація співпраці України з державами Веймарського трикутника (Франція, ФРН, Польща + Україна — маємо «Дугу стабільності» по лінії Захід—Схід); залучення України до формату Вишеградської четвірки (Польща, Угорщина, Словаччина, Чехія) є додатковим компонентом у стабільність у Центрі Європи. Згадана мною ГУАМ працюватиме над утвердженням неконфліктного середовища по лінії Північ—Південь. Це є нашим конкретним внеском у безпеку регіону, Європи в цілому.

Додам, що Україна є третьою в Європі (після Польщі та Франції), а до березня ц. р. була першою за кількістю миротворців по лінії ООН з підтримки миру в різних куточках світу. Нагадаю, що саме план Президента України В. Ющенка,

заснований на формулі «До врегулювання через демократію», розблокував і наблизив вирішення придністровського питання. Україна докладає активних зусиль для стабілізації політичними засобами постконфліктної ситуації в Південно-Східній Європі, зокрема в Косово. Перераховані мною регіональні ініціативи України визначаються міжнародною спільнотою як дієвий і своєчасний внесок у забезпечення миру й стабільності, добробуту й економічного зростання.

Президент В. А. Ющенко на відкритті першої сесії V скликання Верховної Ради України відзначив «зміцнення статусу України як держави, яка втілює ініціативну, зважену і результативну зовнішню політику». Ця висока оцінка стосується і діяльності МЗС, яке розглядає її як дороговказ для подальших дій.

У своїй статті я не ставив за мету детально викласти всю міжнародну діяльність України за останній час. Свідченням того, що вона набула практичного характеру, стала ефективною і перспективною з точки зору наявних і майбутніх результатів, є зростаючий до неї інтерес у суспільстві. Він не проходить із закінченням виборчої кампанії. Це — ознака того, що громадяни України чи не вперше в новітній історії нашої держави пов'язують сьогоднішнє і майбутнє своє і своїх дітей з реалізацією відповідних зовнішньополітичних напрямів. Однією із основних умов втілення мрій українців жити гідно в шанованій світом країні є послідовність і незмінність зовнішньополітичного курсу України.

У нашому суспільстві зростає попит на об'єктивну і своєчасну інформацію про завдання, які Україна вирішує на міжнародній арені, і це можна лише вітати. Такий інтерес зумовлює додаткову відповідальність тих, хто має безпосереднє чи опосередковане відношення до зовнішньополітичної діяльності України. Важливу роль я бачу за політологічними й експертними колами, які могли б піднести на якісно новий фаховий рівень неупереджену наукову дискусію з відповідних питань.

Запрошую до цієї роботи і видання «Україна дипломатична». Впевнений у його готовності і надалі вшановувати вибагливу читацьку аудиторію гідними її попиту матеріалами.

КИЇВ ДИПЛОМАТИЧНИЙ

Народився 11 березня 1956 р. у Прилуках Чернігівської області. Генеральний директор Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв у місті Києві. Закінчив Прилуцький технікум гідромеліорації та електрифікації сільського господарства та Київський інженерно-будівельний інститут. Працював у системі житлового господарства, заступником голови виконкому, заступником голови держадміністрації Подільського району м. Києва. Заслужений будівельник України. Має дипломатичний ранг радника першого класу. Нагороджений відзнакою Президента України — орденом «За заслуги» III, II та I ступенів, орденами Святого Рівноапостольного князя Володимира Великого, Святого архистратига Михаїла, Святого Миколая Чудотворця. Автор ряду публіцистичних статей з історії України.

Дев'яностоліття новітньої української дипломатії — помітна подія української історії, яка дозволяє проаналізувати багато аспектів державотворчого процесу ХХ ст. озируючись на плин років з позиції громадянина вже суверенної і незалежної держави, яка з'явилася на геополітичній європейській карті в 1991 р., усвідомлюючи, яким складним був шлях становлення української дипломатії і не тільки в часи українського державотворення у 1917—1921 рр., а й пізніше — наприкінці кінці двадцятих років, у повоєнний час, коли Україна стояла біля витоків створення ООН, і пізніше. Нелегким він був і на зламі двох століть і тисячоліть, коли, власне, розпочалося творення української дипломатії в повному обсязі її діяльності. Але завжди, хоч і не однаковою мірою, українське дипломатичне життя було невідривним від Києва. Про це однозначно засвідчує як минуле, так і сьогодення. Київ був політичним центром могутньої держави Київська Русь-Україна, яка приділяла особливу увагу розвитку дипломатії, підтримуючи дипломатичні відносини практично з усіма європейськими країнами. Історичні джерела фіксують, що вже за княгині Ольги у Києві ма-

ли свої постійні представництва Болгарія (в особі священика Григорія), Візантія, Німеччина (приїзд єпископа Адальберта). Жваві взаємини утримувалися за княжої доби також із Францією, Швецією, Норвегією, Польщею, Угорщиною та ін. країнами. Іноземні посланці, які приїжджали до Києва, завжди були оточені пильною увагою, користувалися значними привілеями та імунітетами, існував спеціальний ритуал прийняття зарубіжних дипломатів при княжому дворі.

Від перших днів свого існування Київ був не просто першим руським містом, а й дипломатичним центром великої держави. Так було при всіх князях київських, добрих і недобрих правителях, які виборювали і втрачали київський престол, сиділи на ньому інколи декілька днів, а інколи десятками років. Траплялося по-різному, але завжди існувало поняття винятковості Києва, його обраності, якщо бажаєте, елітарності. І князь, котрий посідав саме київський стіл, відразу ставав відомим далеко за межами держави.

Так було колись, так є зараз, так буде завжди, доки існуватиме золотoverхе місто на Дніпрі, столиця України.

Місто, як ворота до всього світу, і водночас — ворота, через які цей світ може пізнати Україну, пізнати і прийняти.

Колись, за часів князя Володимира Хрестителя, місто розташовувалося на десятигектарній площі, існували головні, так звані Київські ворота, через які всі почесні гості — дипломатичні посланники урочисто до нього в'їжджали.

До речі, їхні фундаменти розкопані й позначені червоним кварцитом біля перетину Володимирської та Великої Житомирської вулиць, як виняткова історична пам'ятка.

Пізніше нащадки рівноапостольного великого князя, розширюючи межі міста, збільшували й кількість воріт. При князі Ярославі Мудрому Київ уже займав площу 72 га. З'явилося й кілька нових в'їздів у місто, зокрема Жидівські ворота, що були розташовані в районі теперішньої Львівської площі, і до яких тяглися шляхи із заходу держави; Лядські, розташовані на сході міста (рештки їх можна побачити у підземному переході на майдані Незалежності). Основними ж були Золоті, через які в'їжджали дипломатичні місії.

Це був справжній парадний в'їзд до міста — з прекрасною Благовіщенською церквою, золоченими банями, які надавали особливу урочистість, особливий зміст, особливий символ

державності. Почесні гості, посланники великих імператорів, мандрівники та купці в'їжджали до великого міста, щоб відчувати його красу, столичний ритм, перейматися не тільки життям княжого двору, але й зрозуміти ментальність великого слов'янського народу.

Сьогодні Київ — є також воротами великої держави. І сюди з усього світу — літаками і поїздами, пароплавами й автомобілями — їдуть люди, зокрема і дипломати, для яких столиця України стає на тривалий час місцем служби і життя.

Вже ніхто не дивується іноземній мові на вулицях Києва, як і прапорам багатьох країн на фасадах будинків. Дедалі активніше Україна інтегрується у світовий економічний, політичний, культурний, духовний процес, про що свідчить і чисельність зарубіжних дипломатичних представництв, офісів міжнародних організацій.

Є місце у Києві, яке знають усі зарубіжні дипломати, які перебувають у нашій країні. Це — Маріїнський палац. Саме тут Надзвичайні і Повноважні Посли іноземних держав вручають Президентові України вірчі грамоти, тобто відбувається їхнє офіційне входження на посаду.

Але до дипломатичного життя причетні не тільки Маріїнський палац, а й увесь Київ, у який широко заховаються усі представники дипломатичного корпусу, міжнародних організацій.

Русь-Україна з давніх-давен викликала цікавість і захоплення народів і країн світу. До київських пагорбів стелилися дороги не тільки купців з Аравії, Китаю і Персії, Німеччини й Італії, а й дипломатів. Вони перетинали тисячі кілометрів, щоб познайомитися зі столицею однієї з найбільших тогочасних держав світу, знайти порозуміння з могутніми великими київськими князями. І привозили до рідних країв не лише захоплення про гостинність русичів, неповторними виробами їхніх майстрів — кованими виробами із золота і срібла, зброєю, медом, хутром, а й інформацію про могутність Києва, його політичну активність, впливовість на тогочасні міждержавні події.

Уже при великому князі Володимирі Київська держава набуває широкого визнання іноземних держав, зокрема і Візантії, на той час наймогутнішої держави Європи. Прийняття християнства благодатно впливає на розвиток духовного життя і освіти в Русі-Україні. Налагоджуються тісні стосунки із західноєвропейськими державами, збільшується вплив Києва на міжна-

родну політику. За великого князя Ярослава Мудрого політичні і військово-політичні зв'язки налагоджуються з Німеччиною, Угорщиною, Францією, Норвегією, Швецією, Польщею. Не тільки Ярослав прагнув політичних контактів із цими державами, а й західноєвропейські правителі шукали способів, щоб налагодити стосунки з Києвом, зокрема через шлюби з дочками і синами великих київських князів. Усе це свідчить про стабільне політичне становище Київської держави та її столиці Києва в XI ст.

Минули століття. Не раз змінювалися державні й політичні уклади Руси-України. Історія визначить вартісне значення кожного періоду нашого минулого. Проте Київ завжди залишався духовною столицею України. З проголошенням незалежності України і набуттям статусу суверенної держави Київ стає столицею великої політичної країни, визнаної практично всіма урядами світу.

Нині в Україні представляють свої держави 67 посольств, діють 15 представництв міжнародних організацій, 21 генеральне консульство, понад 3000 представництв іноземних фірм. Отож не дивно у Києві щодень бачити герби і прапори інших держав. Як господарі ми щиро дбаємо про те, щоб Україна сприймалася як гостинна доброзичлива держава. Тому з такою увагою піклуємося про дипломатичні місії та представництва, прагнемо, щоб життя дипломатів у Києві відповідало світовим стандартам, було цікавим і змістовним.

29 квітня 1992 р. згідно з розпорядженням Представника Президента у Києві було створено Генеральну дирекцію з обслуговування іноземних представництв (ГДІП), головне завдання якої полягло в облаштуванні та забезпеченні належних умов для діяльності дипломатичного корпусу, консульських установ іноземних держав і представників міжнародних організацій в Україні.

Цю роботу довелося починати фактично з чистої сторінки. Понад 100 країн світу майже водночас визнали суверенітет України, майже одразу було ухвалено рішення про обмін посольствами. Кабінет Міністрів України, Міністерство закордонних справ, Київська міська рада при активній співучасті ГДІП провели колосальну роботу і знайшли можливості для того, щоб облаштувати в столиці України іноземні посольства і представництва. І якщо на початку своєї діяльності більшість з них роз-

міщувалась у пристосованих приміщеннях чи навіть у готелях, зараз більшість іноземних представництв працюють у комфортних умовах, перебравшись до окремих будівель, що здебільшого є архітектурними пам'ятками, або у побудованих спеціальних комплексах дипломатичного призначення. Значно поліпшився й дипломатичний сервіс, організація відпочинку та дозвілля дипломатів.

Генеральна дирекція поставила перед собою обширний комплекс завдань: добір приміщень, земельних ділянок для будівництва, здійснення функцій замовника щодо будівництва або реконструкції існуючих споруд, надання допомоги іноземним громадянам у пошуку приміщень для постійного проживання чи під офіси, обговорення юридичних аспектів функціонування дипломатичних представництв.

Колектив ГДІП наполегливо працює над вирішенням відповідальних завдань, особливо у напрямі створення належного іміджу України в дипломатичному середовищі.

Основа роботи Генеральної дирекції та всіх її підрозділів — комплексний підхід до вирішення питань, пов'язаних із обслуговуванням іноземних представництв: переобладнання і реконструкція історичних будівель під дипломатичні представництва, забезпечення дипломатів житлом, організація освіти дітей дипломатів, відпочинок, культурне та медичне обслуговування, ознайомлення дипломатів та їхніх сімей з історією та культурою України. Структура ГДІП з огляду на розширення послуг, що надаються, постійно вдосконалюється, як і кількість клієнтів, які цими послугами користуються. На сьогодні Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв — це чіткий механізм, який діє з максимальною ефективністю, зорієнтований на кращі світові стандарти.

До складу ГДІП входять дев'ять дирекцій та філії у Ялті та Львові, створені за основними напрямками діяльності:

- «Інпредбуд» — капітальне будівництво та реконструкція об'єктів ГДІП;
- «Інпредкадри» — кадрове забезпечення представництв;
- «Ремексплуатація» — профілактичний ремонт помешкань диппредставництв та технічний нагляд за ними;
- «Дипсервіс» — організація дозвілля, лікування, оздоровлення та побутового обслуговування;

— «Маркетинг матеріально-технічного постачання та комплектації» — постачання та митно-брокерські послуги;

— «Автоцентр» — обслуговування автотранспорту.

Поряд з профільними дирекціями діють підрозділи, які забезпечують роботу Генеральної дирекції в цілому — юридичний, протоколу, централізована бухгалтерія та відділи: планово-економічний, нерухомості та договорів, виробничо-технічний, загальний.

Головний принцип роботи ГДП — якісне та ефективне обслуговування клієнтів, комплексне і високопрофесійне вирішення всіх питань.

Спілкування з іноземними дипломатами переконує у постійному їхньому інтересі до нашої країни, її культури та духовності.

Є вислів: дороги, які ми обираємо. Але часто буває так, що дороги обирають нас. Вони кличуть, спонукають до пошуків, відкриттів, збагачення свого духовного світу, розширення світогляду. Хіба можна з чимось порівняти таке задоволення.

Безумовно, Україна у цьому сенсі — держава неперевершених можливостей. Такої скарбниці історичної прадавньої краси ще треба пошукати. Чернігів і Львів, Кам'янець-Подільський і Ужгород, замки Волині і дерев'яні храми Тернопільщини. Тому, працюючи постійно зі співробітниками закордонних місій, намагаємося якнайповніше ознайомити їх з нашою державою. І це, безперечно, велика честь — бути проповідником історичних та культурних надбань нашого народу, ширити їх, пропагувати.

З цією метою Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв постійно популяризує туристичні маршрути України, шукаючи нові форми ознайомлення дипломатів і членів їхніх родин з красою нашої Батьківщини, з висвітленням історії тієї чи іншої місцевості.

Розмаїття маршрутів, різноплановість їхнього втілення — запорука успішного виконання поставленого завдання.

Люди приїждять до нас з усього світу, вони тут живуть, працюють, відпочивають. І від того, яке у них складається враження про нашу країну, залежить надзвичайно багато. Насамперед, це той імідж нашої держави, який не треба заново створювати, його вже створили до нас, треба просто вміло його розкрити,

зробити правильний акцент, зосередити увагу на цікавому і найцікавішому.

І ще одне. Показуючи ту чи ту перлину України, розповідаючи про неї, ти сам усе більше закохуєшся в свою землю, починаєш розуміти всю велич слова «Батьківщина».

Ні, іншої нам не шукати, ми народжені тут, у цій згорьованій і прекрасній країні.

Тож, дороги, які нас обирають...

Насамперед це столиця нашої суверенної держави місто Київ. Наскільки величне наше місто з його всепереможними Святою Софією та Києво-Печерською лаврою — цими найдавнішими витворами духу, мистецтва, краси, з відродженими Михайлівським Золотоверхим монастирем та церквою Богородиці Пирогошії, Кирилівським та Видубицьким чоловічими монастирями, Покровською та Фролівською жіночими обителями, настільки сила людського генія вища за підступи заздрісних людців. Київ можна і треба показувати. У нас є майже двадцять різноманітних маршрутів: пішохідних і автобусних, пароплавом по Дніпру.

І в підземних печерних лабіринтах, і серед золотої вишуканості скіфів, і в офіційній витонченості Печерська, і на натхненних вуличках Подолу — скрізь відчуваєш подих цього неперевершеного у красі і архітектурній вишуканості міста, яке багато разів намагалися зруйнувати вщент, стерти з лиця землі. І щоразу місто відроджувалося, ставало ще кращим, а нині перетворюється на здійсненну казку багатьох поколінь. І ми його показуємо, пропагуємо, бо всі головні посольські установи держав, що налагодили з Україною дипломатичні зносини, — тут, у Києві; всі представництва основних міжнародних організацій — тут, у Києві; всі найвпливовіші світові фірми — тут, у Києві.

Але крім столиці є й інші міста, і кожне з них — це намистинка загальноукраїнських коралів. Тому ми залучаємо до подорожей зарубіжних дипломатів, шукаємо для них рідкісні взірці національної спадщини. А вони в Україні скрізь. Варто лише озирнутися.

Один з найулюбленіших маршрутів до Чернігова. За будь-якої погоди, влітку або серед зими, ранньої весни чи восени — завжди Чернігів щедрий, завжди приймає гостей. Місто надзвичайної архітектури, цікаве, історичне. Прадавній суперник

Києва, завжди другий, Чернігів зберіг свої магічні чари з найдавніших часів.

Могила Невідомого солдата — нагадування про страхіття воєн — і поруч курганний некрополь, собори та церкви, лабіринти печер з витонченою архітектурою підземних церков, закладені творцем усамітненого чернецтва Русі — преподобним Антонієм Печерським на Болдиних горах. Це — Чернігів, з його красою та елегантністю.

Збагачує подорож і відвідання міста Козельця з його дивовижним собором Різдва Богородиці та підземним склепом, де знайшла вічний спочинок «Розумаха» — мати братів Розумовських, фаворитів російської цариці Єлизавети Петрівни, відомих державних, політичних і культурних діячів.

Історія — річ надзвичайно приваблива. Вона дає безліч фактів, імен, відкриває нам очі на далекі події і вчинки наших попередників.

Чи відомо широкому загалові, що один із найвидатніших ракетобудівників у світі Сергій Корольов родом із Житомира, і в цьому невеликому обласному місті діє один з найкращих на планеті музеїв космонавтики? Це вже інший маршрут, який ми пропонуємо представникам іноземних представництв. Він включає відвідання українського Полісся. Житомир — це православний кафедральний Преображенський собор (1864) та католицький костюл Святої Софії, Природничий музей та Картинна галерея з унікальною колекцією живопису і скульптури. Бердичів — монастир Босих кармелітів та костел Святої Варвари, де вінчався з Евеліною Ганською славетний французький письменник Оноре де Бальзак, бував Ліст, Генрік Венявський.

У вересні 1999 року відкрито екскурсійний маршрут до Вінниці. Несподіване у своїй красі, надзвичайно цікаве своєю історією місто над Бугом ще раз підтвердило істину, що кожний регіон України вражає глибиною культурної спадщини, пам'ятками архітектури, історії, врешті, неповторністю свого ландшафту.

Золоті прикраси, датовані XV—XIV ст. до Р.Х. — не помиляюсь, — настільки давні, яких немає і в Золотій коморі України, — можна побачити в обласному краєзнавчому музеї. А яка чудова колекція картин у невеличкій галереї міста! Поруч православний храм Преображення Господнього з підземною церквою. А на протилежному боці вулиці — костел Святої Діви

Ангельської ордену братів капуцинів. У Вінниці знаходиться найбільший в Україні молитовний будинок євангельських християн-баптистів, який може вмістити 1500 осіб. І, звичайно, музей-садиба видатного хірурга, лікаря, подвижника, М. Пирогова, де знаходиться також його усипальниця. Неабияку цікавість викликає в дипломатів місце при виїзді з Вінниці, де в роки Другої світової війни розташовувалася ставка Гітлера. Одне слово, новий маршрут викликав надзвичайне зацікавлення з боку представників дипломатичного корпусу.

Проте у своїй роботі ми не відмовляємося і від усталених туристичних маршрутів.

Неодмінно двічі на рік, — навесні та восени, — подорожуємо до неповторної і мальовничої Умані, де розкинувся один з найвизначніших у Європі шедеврів паркового мистецтва — дендропарк «Софіївка», не обминаємо і Білої Церкви, де розташований ще один чудовий дендропарк «Олександрія», а неподалік села Пархомівка є чудовий храм Покрови Богородиці архітектора В. Покровського з мозаїками М. Реріха. Так само двічі на рік організуємо для дипломатів та їхніх родин екскурсії пароплавом по Дніпру до Канева — вклонитись могилі українського генія Тараса Шевченка на Чернечій горі.

Дуже любляють дипломати подорожувати до західних регіонів України — Львова, Тернополя, Івано-Франківська, Буковини.

Під час триденної поїздки-подорожі «Край Медоборів» гості відвідують Корецький жіночий монастир, Почаївську лавру, прадавні міста Кременець, Теребовлю, Гусятин. Захоплення викликає в них трикілометровий печерний маршрут у с. Кривче, вежі Кам'янець-Подільської та Меджибізької фортець.

Дороги, дороги...

Хіба можна переповісти словами враження дипломатів від серпантину кримських доріг! А неповторна Ялта — будинок-музей А. Чехова, Лівадійський, Воронцовський та Массандрівський палаці? Севастополь з нашою найдавнішою християнською святинєю — Херсонесом, і незрівнянна краса Ай-Петрі, Мармурових печер. І все це ми не просто намагаємось показати дипломатам, ми хочемо, щоб вони так само, як і ми, закохались у ці місця, щоб вони назавжди залишили в серці спомин про нашу землю, про її красу, наших чудових людей. Воістину казко-

ве Південне узбережжя Криму, яке полишає незгладимий слід у душах зарубіжних гостей.

І коли дипломат полишатиме нашу землю, коли йому вкотре вже хотітиметься сюди повернутись, ми зможемо сказати, що наші дороги обирають не тільки нас, а й їх — чужинців, які стали друзями нашої Батьківщини, які теж пропагують у світі прекрасну державу — Україну.

«Пишіть мені на київську адресу...» Певен, такі рядки часто зустрічаються у пошті зарубіжних дипломатів, акредитованих в Україні. І це не звичайні, буденні слова, не просто традиційно ввічлива фраза, що засвідчує приналежність до конкретної географічної місцевості. Перекоаний, вислів «київська адреса» несе у собі глибоке філософське забарвлення, відтворює багатогранну історичну, духовну спадщину України. Принаймні Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв сприяє цьому. Насамперед для розміщення зарубіжних дипломатичних служб намагаємося знайти приміщення, як правило, в центрі нашого чарівного міста, оточити наших зарубіжних гостей, які прибули до нас з дуже відповідальною місією, увагою та турботою. І здебільшого це обопільно. Для підтвердження такої думки пригадаю кілька епізодів.

Надзвичайний і Повноважний Посол Королівства Нідерландів в Україні Роберт Серрі, який прибув до Києва у липні 1993 р., поділився зі мною своїми першими враженнями; його захопила краса Києва, історія України, щирість і толерантність українців. Дипломат заявив: «Мій улюблений письменник К. Паустовський назвав свої спогади... початком невідомого часу. Я також відчуваю, що перебуваю на порозі нового часу. Але яким це нове буде, можна тільки гадати. І все ж я перекоаний, що українській незалежності немає шляху назад і що, попри важкий тягар минулого, існують перспективи у вільної демократичної і квітучої України». Це було сказано понад десять років тому. І, як бачимо, дипломат чудово передбачував державницький шлях України.

Серед нотаток Роберта Серрі хвилюючі рядки про Київ: «З площі, яку я щодня споглядаю, починається Хрещатик, найважливіший київський бульвар, на якому вечорами буває дуже затишно. І вдень приємно затриматись на цьому бульварі, де довгі ряди каштанів густою тінню спадають на тротуари та лавочки.

Серед насичених роботою годин трапляється інколи можливість насолоджуватися видом з вікна моєї просторої кімнати і робити перші оглядові прогулянки. Мені відкривається вид на частину міста і широкий Дніпро, поряд з яким наші Маас та Рейн видаються маленькими річками».

Щоб Київ став рідною домівкою для дипломатів, звичайно, необхідно знайти ошатне й затишне приміщення для представництв їхніх держав. Вирішальним фактором залишається історичне середовище, архітектурна неповторність і виразність будівлі, яка має стати посольством. За роки нашої співпраці склалася приємна закономірність: приміщення зарубіжних посольств у Києві, завдячуючи новим господарям і нашим спільним роботам з облаштування, набувають особливої принадли-вості.

У цьому плані варто звернути увагу на будівлі деяких посольств зарубіжних держав, зокрема Китайської Народної Республіки, Королівства Данії, Ісламської Республіки Іран чи Республіки Корея? Це, як правило, красиві архітектурні витвори ХІХ ст., які є історичним обличчям Києва минулого століття. У тому, що вони оновлені у первозданній красі і перебувають у прекрасному технічному стані, збережені для міста та історії, чимала заслуга іноземних представництв.

В цьому плані надзвичайно цікава історія розміщення посольства Королівства Норвегії у будинку по вул. Стрілецькій, 15. Стан, в якому на той час перебувала споруда, м'яко кажучи, не відповідав жодним нормам. Вона просто руйнувалася й гинула. Мабуть, воно так й було б, якби цей непоказний будинок не впав у око тодішньому послу Королівства Норвегії в Україні пану Ойвіндту Нордслеттену. Прекрасний дипломат, великий ентузіаст відновлення добрих взаємин між нашими країнами, він зробив усе можливе і неможливе, щоб посольство його країни мало в Києві постійне помешкання. Уклавши з Генеральною дирекцією з обслуговування іноземних представництв угоду на відновлення і реконструкцію будинку, пан О. Нордслеттен почав досліджувати його історію, мешканців, які в різні часи тут жили. Так, врешті-решт, після офіційного відкриття посольства по вул. Стрілецькій, 15, ми побачили своєрідний музей, який розповідав про Норвегію та Україну, наші зв'язки, встановлені ще за часів Володимира Хрестителя та Ярослава Мудрого, про легендарного Фрїтьофа Нансена та його приїзд в Україну і ще

багато цікавого. А на самому будинку з'явилася меморіальна дошка, що тут мешкала видатна письменниця Леся Українка. І як було радісно, коли дипломат з далекої північної країни урочисто відкривав у будівлі посольства меморіальну світлицю, присвячену великій поетесі. Будинок збережено, а з ним повернулася до нас ще частка нашої історії.

Ще один з прикладів. Будинок по вул. Володимирській, 16 має славу біографію: тут якийсь час жив художник Михайло Врубель, згодом потомствений громадянин Києва Григорович-Барський, знаходився готель «Ліон де Ор» («Золотий лев»), приватна чоловіча, а в 1911–1918 рр. жіноча гімназія, а на початку 1920-х років у будинку діяв музей «Дніпроспілки», яким керував Павло Тичина. З цим приміщенням пов'язані долі відомих особистостей, а саме: кінорежисера Лариси Шепітько, українського поета Василя Стуса. 2002 року будинок на вул. Володимирській, 16 переобладнано під Посольство Республіки Узбекистан в Україні.

За кожною київською адресою зарубіжних представництв — яскрава біографія будівлі, її історичне минуле.

Наше місто, особливо після того як Україна стала незалежною державою, набуло широкого міжнародного визнання, і Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв своєю діяльністю сприяє формуванню іміджу України, тому, щоб про неї довідувалися дедалі більше за рубежем. Цьому слугує й наше прагнення розташовувати посольства в найкращій частині нашого золотого міста, в історичних будівлях, овіяних аурою пам'яті, щоб дипломати відчували серцем і душею, що Київ — одне із найстаріших міст Європи, якому понад 1500 років.

РЕФОРМУВАННЯ СЕКТОРА БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ПОМАРАНЧЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Народився 20 червня 1948 р. Доктор економічних наук, професор, академік НАН України, заступник Секретаря Ради національної безпеки і оборони України, директор Національного інституту проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України. Автор праць з проблем демографії та економіки народонаселення, методології прогнозування соціальних процесів, концептуальних засад економічної та національної безпеки. Засновник та організатор Національного інституту стратегічних досліджень та Національного інституту українсько-російських відносин при Раді національної безпеки і оборони України (1992—2000). Нагороджений премією НАН України імені М. Туган-Барановського, орденом «За заслуги» III ступеня. Обраний членом Сві-

тової та Європейської асоціації народонаселення, Європейської асоціації демографічних наук; почесним членом Академії суспільних наук.

Загальні підходи до реформування сектора безпеки

Більшість країн нових демократій відчують потребу в комплексному підході до реформування сектора безпеки, викликану ускладненням системи безпеки й необхідністю посилення демократії.

Для України, як і для інших країн, котрі стали на шлях демократичного розвитку, немає більш важливої ділянки реформи сектора безпеки, ніж побудова **відповідального, демократично контрольованого співтовариства силових структур**.

Реформа важлива для досягнення більшої результативності й надання можливості оборонному сектору й сектору безпеки відігравати позитивну роль — як у внутрішній, так і в зовнішній діяльності, наприклад, під час миротворчих операцій під мандатом міжнародних організацій ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ та ін.

В Україні після проголошення її незалежності гостро постало питання *не реформування*, а, по суті, *створення заново*

структур сектора безпеки, оскільки до 1991 р. це були структури колишнього СРСР. Тому керівництво України ухвалило рішення щодо створення незалежних національних структур сектора безпеки, які забезпечували б насамперед політичну незалежність і територіальну цілісність нашої держави. Здійснити це виявилось непросто, не було необхідного досвіду, а також підготовлених фахівців, знайомих не з радянськими основами військового будівництва, а з принципами формування структур безпеки розвинених демократичних країн.

Незважаючи на те що в 1992 – 1994 рр. були створені Збройні сили України, Міністерство внутрішніх справ, Прикордонна служба, Служба безпеки й органи розвідки, всі вони базувалися на принципах радянських концепцій з елементами національно-патріотичного колориту. Так тривало до початку 2000 року, коли стало очевидним не тільки фахівцям, а й політикам, що бюджет держави не в змозі містити роздуту, неефективну структуру сектора безпеки. Особливо відчутно це було для Збройних сил, військовослужбовці яких перетворилися в середині 90-х років минулого століття на людей без даху над головою та грошей, критично налаштованих до існуючого режиму.

Початок ХХІ сторіччя ознаменувався загостренням окремих міжнародних проблем, які своїми коріннями йдуть у недавнє минуле. Разом з тим воно висуває на передній план і унікальні можливості для побудови нового світу, вільного від погроз застосування зброї масового ураження, екстремізму й ненависті.

Демократична (помаранчева) революція 2004 року стала переломним етапом у розвитку українського суспільства. Нація впевнено заявила про своє бажання посісти гідне місце у світі. Перед новою українською владою відкрилося вікно можливостей для реформування основ громадського життя на демократичних принципах і проведення більш активної зовнішньої політики. У суспільстві дедалі глибше вкорінюється усвідомлення того, що воля й людська гідність є не тільки загальнолюдською цінністю, а й наріжним каменем процесів побудови в Україні цивілізованої держави, вироблення й реалізації її зовнішньої політики й політики у сфері безпеки.

Сьогодні Україна протистоїть глобальним викликам безпеки разом з іншими європейськими державами. Переконливим свідченням цього є особиста участь нашої держави в міжнародних миротворчих операціях.

З перемогою помаранчевої революції відбулися значні зміни у сприйнятті України світовим співтовариством. Держава стрімко почала виходити зі стану зовнішньополітичної ізоляції, відкрила для себе нові можливості на міжнародній арені, одержала шанс виробити нову послідовну, стратегічно вивірену, прагматичну зовнішню політику, яка відповідає національним інтересам.

У 2006 році після парламентських виборів в Україні відбулися важливі зміни у внутрішньополітичній ситуації, які висувують перед органами виконавчої влади завдання створення діючого механізму забезпечення стабільного розвитку країни, розвитку конкурентного середовища для політичних сил, впровадження європейських підходів у реформуванні судової галузі влади, проведення системної реформи національного сектора безпеки й розширення демократичного цивільного контролю над Військовою організацією держави. Головна роль у вирішенні цих питань належить виконавчій і законодавчій гілкам влади.

Потужним імпульсом активізації цих процесів служить чітка позиція Президента України, який гарантує незмінність і послідовність нашого зовнішньополітичного курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію.

Водночас ці інтеграційні процеси неоднозначно сприймаються в суспільстві й парламенті. Тому входження України в трансатлантичне співтовариство держав варто розглядати як найбільш масштабний виклик для вітчизняної політичної еліти.

Реальним свідченням пріоритетності курсу на поглиблення співробітництва України з НАТО служить створення **Міжвідомчої комісії з питань підготовки до вступу України в НАТО** й відновлення діяльності інституту національних координаторів. Це дозволило не тільки значно підсилити взаємодію центральних органів виконавчої влади в сфері євроатлантичної інтеграції, а також розпочати із січня 2006 року роботу з підготовки проекту Цільового плану «Україна – НАТО» по підготовці до членства.

Крім того, під егідою Ради національної безпеки й оборони України разом із причетними міністерствами й відомствами розпочато Комплексний огляд національного сектора безпеки, перший етап імплементації якого вже завершений. 9 червня 2005 р. на засіданні Комісії «Україна – НАТО» на рівні міністрів оборони учасники підтримали рішення про комплексний підхід до реформування сектора безпеки й оборони, який охоплював би

найбільш важливі складові: персонал; установи; цивільний і демократичний контроль; стратегічні плани, ресурси. Окремо було ухвалене рішення про надання допомоги Україні:

- у здійсненні комплексної реформи в сфері безпеки;
- у посиленні цивільного контролю над органами безпеки й оборони;

- у проведенні реформи сектора розвідки відповідно до євроатлантичних стандартів шляхом обміну досвідом між Україною й країнами-членами НАТО;

- у посиленні можливостей компонента сектора оборони й безпеки України, які залучені до боротьби з тероризмом;

- у демілітаризації сектора безпеки.

Спільна робоча група Україна – НАТО високого рівня з питань військової реформи (СРГ ВР) ухвалила рішення про надання країнами-членами НАТО допомоги Україні в реформуванні й (або) посиленні структур, які відіграють центральну роль у реформуванні сектора безпеки й оборони. Це стосується насамперед Ради національної безпеки й оборони, Верховної Ради, Міністерства оборони, Внутрішніх військ, Міністерства з надзвичайних ситуацій, Прикордонної служби, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки й Служби експортного контролю.

Важливо підкреслити, що українська влада не зобов'язана здійснювати заплановані заходи для виправдання очікувань країн-членів. Реформування сектора безпеки є національним прагненням, гарантом успіху якого служить національна підтримка. Реформа сектора безпеки також зачіпає питання національної незалежності й державного суверенітету.

Цей огляд припускає вироблення комплексної стратегії реформування сектора безпеки й подолання проблеми різношвидкісного просування відповідних органів державної влади по шляху їх організаційної й змістовної перебудови.

Пройшло не так уже й багато часу після помаранчевої революції, але результати зовнішньополітичних зусиль Президента й уряду надають оптимізму — за цей час світ розкрився для України. Україна розкрилася для світу. Сьогодні ми є свідками того, що Україна не тільки декларує, а й робить конкретні кроки в напрямку досягнення проголошених цілей.

Так, почалася масштабна **реформа адміністративної системи**, яка безпосередньо торкається поглиблення рівня структур-

ної й змістовної перебудови сфери безпеки й оборони держави. При цьому керівництво країни розглядає цю реформу в контексті імплементації Україною цілей і принципів Плану дій Україна—НАТО, підготовки до наповнення конкретним змістом **Інтенсифікованого діалогу з країнами НАТО** щодо отримання членства.

Аналізуючи масштаби цих амбіційних планів, слід зазначити, що найбільший комплекс заходів щодо реформування своєї діяльності вже в 2005—2006 роках виконало **Міністерство оборони України**. Тут основними результатами стали: прийняття Законів України про скорочення в 2005 році чисельності Збройних сил України на 40 тис. чоловік і перехід на скорочений з 18 до 12 місяців термін військової служби; зобов'язання Міністерства оборони України відповідно до Закону України «Про цивільний контроль» щорічно видавати «Білу книгу»; підготовка проекту Указу Президента України про поділ повноважень цивільної й військової складової Збройних сил України; розробка Державної програми розвитку Збройних сил України на період 2006—2011 років; підготовка до переходу з 2010 року на контрактні основи військової служби тощо.

Окремо варто виділити питання реформування **розвідувальної сфери**. Тут йдеться про пошук нової моделі діяльності спеціальної служби, яка б передбачала не лише радикальний перерозподіл розвідувальної й контррозвідувальної діяльності, а й зміну формату діяльності контррозвідки з одночасним позбавленням її правоохоронних повноважень. Із цією метою при Раді національної безпеки й оборони України створена **Міжвідомча комісія з питань реформування правоохоронних органів**, яка завершує вироблення конкретних пропозицій відповідно до положень Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1402 1999 року.

На думку експертів, саме ця складова сектора безпеки має потребу в безпосередньому цивільному контролі, посилення якого буде сприяти досягненню згоди між владою й суспільством. Першим кроком до формування в Україні спецслужби європейського зразка можна вважати створення на базі Департаменту розвідки Служби безпеки України **Служби зовнішньої розвідки України**. На цю нову спеціальну службу покладено також завдання боротьби з міжнародною організованою злочинністю й тероризмом.

Активні зусилля щодо реформування торкнулися й **Міністерства внутрішніх справ України**. Так, на розгляд Верховної Ради України переданий законопроект про зміни до Закону України «Про міліцію». Згідно із цими змінами Міністерство внутрішніх справ залишить за собою виконання лише міліцейських функцій, передавши право технічного огляду транспортних засобів та їхню реєстрацію Міністерству транспорту й зв'язку, а міграційну й паспортну службу — Міністерству юстиції. Передбачається також реформування Внутрішніх військ МВС у **Гвардію** й покладення на неї кола завдань, які в європейських країнах виконує жандармерія.

З метою підвищення рівня ефективності боротьби з корупцією в органах державної влади в Україні планується створення **Національного бюро розслідувань**.

Триває реформування **Державної прикордонної служби України** на основі Концепції її розвитку на період 2005–2010 рр. з метою зміцнення прикордонної безпеки, адаптації прикордонного менеджменту України до єдиної системи колективної безпеки, координації в підготовці фахівців усіх рівнів тощо.

Певні результати досягнуті в реформуванні **Міністерства з надзвичайних ситуацій**, зокрема з трансформації підрозділів Цивільної оборони України й Державної пожежної служби України в єдину **Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту населення**.

Успішність реформування сектора безпеки багато в чому буде залежати від виконання самою Україною таких завдань:

- вироблення єдиної комплексної стратегії приведення всіх складових сектора безпеки до загальноприйнятих європейських норм і стандартів, які будуть відбиті в новій **Стратегії національної безпеки України**, проект якої вже розроблений;
- визначення на підставі сучасних викликів і погроз адекватних для їхньої нейтралізації сил і засобів державних органів сфери безпеки, з виключенням міжвідомчого дублювання;
- внесення відповідних змін у національне законодавство й інші правові акти щодо функцій і завдань усіх структур, об'єднаних у Військовій організації держави;
- здійснення належного ресурсного забезпечення реформ (фінансове, матеріально-технічне тощо).

Реформування сектора безпеки сьогодні служить важливим пріоритетом у державному будівництві демократичної й неза-

лежної України. Успішна реалізація реформ у цій сфері дозволить не тільки прискорити реформування інших сфер громадського життя країни, а також підтвердити незмінність курсу нового керівництва України на входження в трансатлантичний простір безпеки, продемонструвати вірність принципам демократії, відкритості й транспарентності в її внутрішній і зовнішній політиці.

У реформуванні сектора безпеки Україна дотримується таких принципів. *По-перше*, процес реформування здійснювати відповідно до євроатлантичних стандартів. *По-друге*, він включає комплексне реформування таких складових національного сектора безпеки, як: Міноборони України, Головне управління розвідки Міноборони України, Внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України.

Сьогодні Україна де-факто вже вийшла на новий етап реалізації пріоритетних завдань, пов'язаних з підготовкою країни до членства в НАТО.

Разом з тим ми усвідомлюємо, що прогрес у досягненні цієї стратегічної мети залежить від конкретних результатів реформ у сфері безпеки й оборони, формуванні підтримки цього курсу з боку суспільства. Тому зусилля Президента України спрямовані на реалізацію таких ключових напрямків, які будуть сприяти внутрішній трансформації українського суспільства, усвідомленню ним євроатлантичних цінностей.

Йдеться про наступне.

Перше. Повне й неухильне виконання Цільового плану дій (ЦП) на 2006 рік, підготовка ЦП — 2007 як проекту першої річної Національної програми в рамках Плану дій щодо членства.

Друге. Активна участь Збройних сил України в широкому спектрі операцій та ініціатив НАТО, включаючи заходи щодо підтримання миру, надання гуманітарної допомоги, боротьби з тероризмом.

Третє. Глибоке й системне реформування національного сектора безпеки. Подальший розвиток цивільно-військових відносин, зміцнення демократичного цивільного контролю над Військовою організацією держави.

Четверте. Законодавча підтримка співробітництва Україна — НАТО, котра сприятиме досягненню необхідного прогресу

в наближенні до стандартів країн-членів Альянсу. У випадку зміни формату відносин, тобто приєднання до Плану дій щодо членства, цей напрямок отримає пріоритетний статус.

П'яте. Активізація процесів військової реформи в контексті імплементації положень Стратегічного оборонного бюлетеня України на період до 2015 року й заходів Державної програми реформування й розвитку ВР України в 2006–2011 роках.

Шосте. Підвищення рівня інформування громадськості щодо діяльності органів державної влади у сфері євроатлантичної інтеграції України.

І останнє. Надзвичайно важливо всебічно вивчати й ефективно використовувати досвід вступу в НАТО нових членів і сьогодишніх країн-аспірантів. Це дозволить уникнути багатьох помилок і належним чином систематизувати нашу роботу в сфері євроатлантичної інтеграції.

Важливо підкреслити, що послідовність України в проведенні демократичних реформ, незмінність європейського вибору нашої держави дають нам реальну можливість переведення відносин з НАТО на якісно новий рівень.

Рішення України про вступ у НАТО: принципи й завдання для реформи сектора безпеки

У травні 2002 р. Рада національної безпеки й оборони України прийняла нову стратегію співробітництва з НАТО, кінцева мета якої — вступ до Організації північноатлантичного договору.

Тому Україна при реформуванні сектора безпеки повинна чітко дотримуватися наступних принципів.

По-перше, зв'язок між керуванням сектором безпеки й демократичними принципами. Дуже важливо забезпечити ефективний цивільний і демократичний контроль над діяльністю органів національної безпеки. У будь-якій країні, яка прагне стати членом НАТО, метою реформи сектора безпеки повинна бути трансформація його у демократично контрольований і підзвітний механізм.

Здійснення реформи *не обмежується лише нормативно-правовою базою, що регламентує діяльність сектора безпеки, так само як і не тільки цивільним контролем, що повинен здій-*

снюватися над Збройними силами, воєнізованими формуваннями й розвідслужбами.

Цивільний і демократичний контроль стосується певних принципів і цінностей, тому він повинен передбачати зміни в порядку роботи, зокрема *впровадження кодексу етики державного службовця для персоналу, який працює в сфері безпеки*; забезпечення наявності професійних кадрів цивільних і політичних керівників для здійснення цивільного й демократичного контролю; підсилення ролі цивільного суспільства у забезпеченні ефективного нагляду за діяльністю сектора безпеки.

Чи забезпечують виконавчі й законодавчі органи достатній рівень контролю над військами й службами сектора безпеки? Чи відіграють парламент і цивільне суспільство важливу роль у формуванні національної політики в сфері безпеки й оборони? Чи досить уваги ми приділяємо професійному розвитку кадрів? Чи діє система стримування й противаг? Чи прозора діяльність органів безпеки? Чи існує ризик залучення сил сектора безпеки до досягнення політичних цілей? Чи існує ефективний експортний контроль, механізми якого не суперечать цілям національної політики в сфері безпеки? Чи існує корупція в органах безпеки нашої країни? Це лише деякі з питань, які повинна поставити перед собою кожна країна, що прагне стати членом співтовариства демократичних держав.

По-друге, для ефективності реформи сектора безпеки вона повинна охоплювати організації, які вповноважені застосовувати силу, зокрема, внутрішні війська, органи контролю, юстиції, правоохоронні органи, а також воєнізовані формування й приватні структури. І знову виникає питання: чи вдалося нам сформулювати основні положення реформи сектора національної безпеки для доведення всього плану заходів до структур, що формуються, або все-таки залишається значна кількість пробілів? Чи визначилися ми з органами, які будуть керувати заходами щодо впровадження реформи? Чи є у нашому секторі безпеки заборонені сфери, які ми не бажаємо зачіпати?

По-третє, певні елементи сектора безпеки відіграють важливу роль у *посиленні демократичних основ будь-якої країни*. Сюди входять, наприклад, внутрішні війська, військові формування або розвідувальні органи. Політичні рішення про майбутнє таких сил визначають якість демократичної системи кожної країни. Тут також постає питання, яка перспектива наших

внутрішніх військ? Чи бажаємо ми, щоб вони залишалися збройними формуваннями або були реформовані на цивільне правоохоронне відомство відповідно до європейських стандартів? Які основні завдання військ? Яку роль грає розвідка в нашому суспільстві? Чи здійснюється над ними ефективний цивільний і демократичний контроль? Чи необхідно контролювати приватні воєнізовані структури?

По-четверте, наявність ресурсів при проведенні реформи сектора безпеки є основоположним питанням. Забезпечення взаємозв'язку між наявними ресурсами, планами реформування сектора безпеки і їхнім використанням — необхідні умови для проведення реформи. Також дуже важливо, щоб виконавчі й законодавчі органи повністю контролювали витрати в сфері безпеки.

По-п'яте, статус члена НАТО *передбачає насамперед визначення єдиних цінностей і стандартів*. От чому кожна країна, що бажає стати членом Альянсу, повинна впроваджувати євроатлантичні стандарти керування сектором безпеки. Наприклад, щоб відповідати цим стандартам, необхідно ратифікувати кілька нових законів і положень, які повинні увійти до законодавчої бази країни. Все-таки прийняття такого рішення залишається за країною, а не за НАТО.

Про співробітництво України й НАТО в проведенні комплексної реформи сектора безпеки

7 жовтня 2005 р. на засіданні Комісії «Україна—НАТО» экс-прем'єр-міністр України Ю. Єхануров заявив про готовність українського уряду до проведення Комплексного огляду сектора безпеки. Така ж позиція була озвучена й Секретарем Ради національної безпеки й оборони України під час неформальних консультацій високого рівня «Україна—НАТО» 24 жовтня 2005 р. у Вільнюсі.

Спільна робоча група з питань військової реформи в рамках її проведення здійснює заходи, зокрема, щодо подальшого співробітництва з Радою національної безпеки й оборони України, Міністерством внутрішніх справ, Міністерством з надзвичайних ситуацій.

Прийшов час проводити заходи, які допоможуть в Україні змінам у сфері безпеки, тому співробітництво України

й НАТО в здійсненні комплексного огляду сектора безпеки України має важливе значення. Для цього в Цільовому плані «Україна – НАТО» на 2006 р. визначені конкретні дії з надання Україні допомоги в проведенні реформи спеціальних служб (безпеки й розвідки).

Незважаючи на готовність НАТО надавати всебічну допомогу Україні в проведенні реформ сектора безпеки, важливо підкреслити, що всі вони повинні ініціюватися й здійснюватися лише Україною — це її першочергове завдання.

Нові погрози національній безпеці

Поряд зі зменшенням імовірності широкомасштабної війни часів міжблокового протистояння держав нині зростає небезпека виникнення нових погроз, каталізаторами яких є: політична й економічна нестабільність; економічна, політична й військова нерівність країн; негативні наслідки глобалізації й регіоналізації; неналежне державне керування й наявність так званих держав осі зла; міждержавні й внутрішньодержавні протиріччя й поширення на цьому тлі насильства, збройних конфліктів, міжнародного тероризму й діяльності кримінальних структур; неадекватність новим викликам національних, регіональних і глобальних систем безпеки.

Україну на зовнішньополітичній арені, з огляду на особливості її геополітичного розташування, можна розглядати як країну, внутрішня стабільність і прогресивний розвиток якої є умовою безпеки сусідів; країну, від якої очікують ефективної й передбачуваної політики з підтримки й підвищення безпеки й стабільності на регіональному й глобальному рівнях; країну, реалізація національних інтересів якої може суперечити інтересам деяких інших країн (не збігатися з ними).

Тому не слід виключати спроби політичного втручання в наші внутрішні справи, військово-політичного тиску, розвідувально-диверсійної діяльності на території України, обмеження доступу до життєво важливих ресурсів (зокрема до енергоносіїв, що особливо гостро виявилось наприкінці грудня 2005 р. — початку січня 2006 р. під час україно-російської «газової кризи»), застосування військової сили, розпалення регіонального сепаратизму, етнічних і регіональних конфронтацій тощо.

Неостаточна делімітація й демаркація державного кордону може стимулювати територіальні претензії до України з боку деяких політичних сил суміжних країн, що, своєю чергою, може призвести до зростання напруженості між ними й Україною.

Крім суто зовнішніх факторів, що впливають на стан військової безпеки України, існує також досить широкий спектр *внутрішніх*. Серед них: повільне реформування Збройних сил, стрімке погіршення стану озброєнь й військової техніки (ОВТ), значні обсяги надлишкових, непридатних до використання озброєнь, боєприпасів й іншого майна; незадовільний рівень соціального захисту військовослужбовців і членів їхніх родин, відсутність поліпшення у питаннях реструктуризації оборонно-промислового комплексу (ОПК).

Виникнення нових погроз, постійний зріст імовірності й розмаїтості їхніх проявів спонукають Україну переглянути діючі концепції безпеки, знаходити адекватні форми й способи реагування на сучасні погрози, конкретизувати військові погрози, функції, завдання, структури ВР, пріоритети їхнього розвитку.

Оборонний аналіз: завдання для України

Усвідомлюючи важливість процесу оптимізації чисельного та бойового складу ЗС, їхньої структурної перебудови, Рада національної безпеки й оборони України ухвалила рішення про проведення Оборонного аналізу, яке було уведено в дію Указом Президента України від 4 липня 2003 р. № 565 «Про проведення оборонного аналізу». (Відповідно до нього здійснювалися заходи Оборонного аналізу, які регламентувалися також Переліком основних заходів проведення Оборонного аналізу в Україні, розробленим Державною комісією з питань реформування, розвитку Збройних сил України, інших військових формувань, озброєння й військової техніки протягом 2003 – 2004 рр.)

Свої оборонні аналізи завершили Бельгія, Фінляндія, ФРН, Греція, Італія, Японія, Норвегія та Іспанія. Недавно в РФ був затверджений стратегічний документ під назвою «Пріоритетні завдання розгортання збройних сил Російської Федерації». (Оборонні аналізи також були проведені: в 1998 р. — Литвою, Латвією, Естонією; в 1999 р. — Болгарією й Румунією; в 2000 р. — Словенією, Словаччиною, Хорватією, Македонією,

Албанією, Грузією; в 2001 р. — Польщею, Чехією, Угорщиною.)

Всі країни, які протягом останніх років реалізовували плани реформування оборонного сектора, робили однакові кроки, першим з яких було створення **Білої книги** й(або) початок здійснення оборонного аналізу. У Білих книгах містяться аналіз оборонного сектора, плани з його реформування, визначення засобів, програм тощо.

Більшість країн провели Оборонний аналіз із наступною метою:

- створення всебічних і детальних планів оборонної реформи;
- підтвердження або вдосконалення існуючих власних планів реформування;
- допомоги в реалізації Плану дій щодо членства в НАТО;
- більш ефективного використання ресурсної допомоги, одержуваної в рамках Програми співробітництва у сфері безпеки.

Серед завдань Оборонного аналізу, що здійснювався в Україні, головними в реформуванні сектора безпеки є:

- чітке формулювання існуючих і потенційних викликів і погроз безпеки України на перспективу 10—15 років;
- визначення оптимальної моделі реагування військової організації держави на потенційні виклики й погрози;
- раціональний розподіл функцій і завдань між міністерствами й відомствами України в загальнодержавній системі оборони;
- визначення оптимального рівня ресурсного забезпечення оборонної сфери взагалі та кожної складової військової організації України;
- збалансованість витрат на утримання військової організації держави з її можливостями щодо ресурсного забезпечення;
- розроблення й реалізація довго-, середньо- і короткострокових цільових програм структурної перебудови ЗС та інших військових формувань;
- підготовка програм модернізації й розвитку ОВТ.

Оборонний аналіз являє собою норму військового будівництва в розвинених демократичних державах і складову цивільного контролю за процесом військової реформи. Своєю чергою, цивільний *демократичний контроль над військовою організацією* в демократичних країнах — не тільки перевірка або

ревізія, це насамперед відповідальність цивільної влади за визначення завдань і умов застосування збройних сил, чисельності, структури й основ їхнього функціонування.

Оборонний аналіз — це аналітичний документ із викладом оцінок стану й планування процесів трансформації військової організації держави, у тому числі її збройних сил, у контексті викликів, небезпек і погроз, глобальних, регіональних і внутрішніх.

Мета Оборонного аналізу — приведення організаційної структури, чисельності, матеріального й технічного оснащення збройних сил у відповідність з вимогами, які визначаються рівнем військової безпеки й покладеними на збройні сили завданнями, а також можливостями ресурсного, у першу чергу, фінансового забезпечення їхнього виконання й вимогами оперативної сумісності зі збройними силами НАТО для виконання миротворчих операцій.

Крім того, Оборонний аналіз сприяє *посиленню цивільного демократичного контролю в оборонній сфері й* транспарентності військової політики, ознайомленню широких верств населення з перспективною структурою збройних сил і завданнями, які стоять перед ними на сучасному етапі.

Оборонний аналіз (його цілі й завдання сформульовані в Законі України «Про організацію оборонного планування», прийнятому 18 листопада 2004 р., № 2198-IV) — визначення стану й готовності Збройних сил України й інших військових формувань до виконання завдань у сфері оборони, за результатами якої розробляється **«Стратегічний оборонний бюлетень»** і здійснюються заходи щодо зміцнення обороноздатності держави.

Кабінет Міністрів України організував і контролював проведення оборонного аналізу центральними органами виконавчої влади й іншими зацікавленими державними органами.

У забезпеченні *військової безпеки* держави визнання погрози вимагає визначення мір захисту, їхньої організації й ресурсів, а також наступних адекватних дій у зв'язку зі змінами характеру погрози. Вжиті заходи повинні відповідати економічним можливостям держави.

Обґрунтування конкретних параметрів військової організації повинно спиратися на конкретні параметри погрози. У сфері військової безпеки параметри військової організації визначає структура основних озброєнь імовірного супротивника.

Поставлене завдання визначає структуру власних основних озброєнь, вид військової сили, є базовим носієм її бойового потенціалу й тому — підпорядковуючим фактором усіх її основних параметрів, у тому числі видову структуру ЗС, їхню чисельність тощо. Саме структура озброєнь є основою оборонного планування, що дозволяє розробляти програми розвитку ЗС, озброєнь і військової техніки (ОВТ), концепцію розвитку вітчизняного оборонно-промислового комплексу (ОПК) і т.п.

Оборонне планування, або планування реформ в оборонній сфері, отже, повинно послідовно відбивати всі ланки представленого ланцюга: погрози (структура основних озброєнь гіпотетичного супротивника) — цілі й завдання військової організації (ЗС) — необхідна структура власних основних озброєнь — видова структура й чисельність ЗС — програми розвитку.

Роль демократичного цивільного контролю

У взаєминах України з НАТО особливу увагу Альянс приділяє *демократичному цивільному контролю*.

Значний досвід західної демократії та аналіз досвіду реформування оборонної сфери в нових демократичних державах дозволив провідним експертам НАТО сформулювати комплекс умов, які роблять даремною будь-яку теоретичну розробку структури демократичного цивільного контролю: «Якщо в штаті міністерства оборони не виявиться кваліфікованих цивільних експертів, здатних на рівні розмовляти з військовими; якщо в парламенті не буде належного розуміння обґрунтованих потреб армії, а цивільний уряд не може визначити кількість танків, необхідних для захисту держави; якщо не виявиться способів інформування виборців щодо стану справ у сфері оборони, і допомоги їм розбиратися в них... і, головне — якщо відсутня чітка організація системи державного контролю за оборонною сферою» (Донеллі К. Перетворення в сфері оборони в нових демократичних державах // Наука й оборона. — 1997. — № 1—2).

Тут мова насамперед іде про компетентність, тому що тільки глибоке розуміння контрольованих питань забезпечує їхній змістовний аналіз, можливість керування й контролю.

Також неформальна реалізація конституційних повноважень Верховної Ради України, наприклад, у визначенні функцій ЗС

або їхньої чисельності має на увазі належне розуміння їхнього ресурсного забезпечення — бюджетних асигнувань. Причому не лише поточних, а й довгострокових потреб армії. Не тільки військового бюджету в цілому, а й найбільш важливих його складових. Тоді кожне фінансове вливання й за спрямованістю, і за обсягом, у тому числі яке коригує небажані відхилення, буде переслідувати адекватний відгук об'єкта управління. А невідповідність реакції буде давати підставу для «предметного й детального» контролю.

Однак вимога компетентності в цих питаннях у Верховній Раді містить принципове протиріччя. Вже через специфіку організації цього державного органа (зокрема, періодичність зміни кадрового складу) його важко виконати, навіть з урахуванням наявних у парламенті відповідних служб забезпечення. Зокрема, Комітет Верховної Ради з питань національної безпеки й оборони не має у своєму складі науково-експертної й суспільної ради. Тому практично необхідний «предметний і детальний» парламентський контроль над ЗС виливається тільки у поверхневий аналіз питань і, відповідно, у такий же рівень контролю їхнього змісту й рішення. Приклад цього — законодавче твердження некоректно обґрунтованої чисельності ЗС, а на новому етапі реформи — звуження сектора «втручання» у процес затвердження нової чисельності армії.

Зазначені протиріччя загострюються за необхідності вирішення наукомістких питань оборонної політики й контролю над ними.

Ті ж протиріччя характерні й для Кабінету Міністрів. При зміні уряду зазвичай відбувається й зміна високопоставлених державних чиновників, що серйозно ускладнює можливість накопичення в цьому органі спеціальних знань і збереження наступництва управлінських рішень.

Таким чином, ні парламент, ні уряд не володіють повною мірою питаннями оборонної політики. При цьому розроблювачами концептуальних питань формування ЗС і радниками осіб, які приймають рішення в цій області, виступають, як правило, військові (що, на думку К. Донеллі, неприпустимо для жодної з країн НАТО). У підсумку армія, а не уряд і парламент, контролює оборонну політику держави. Якість такого керування характеризує і рівень розробки концептуальних питань оборонного будівництва, і їхнє законодавче оформлення, а в результаті цього — стан армії.

Практика проведення Оборонного аналізу в Україні

Керівництво Оборонним аналізом було організовано в Україні на всіх рівнях державного управління. Механізм їхньої взаємодії включав регулярні засідання під головуванням прем'єр-міністра України в межах роботи Державної комісії з питань реформування, розвитку Збройних сил, інших військових формувань, озброєння й військової техніки, а також робочі зустрічі між відповідними експертними комісіями міністерств і відомств, які були залучені до Оборонного аналізу.

Міністерство оборони України із січня по березень 2003 р. здійснило наступні заходи щодо створення ефективної системи управління й взаємодії в рамках проведення Оборонного аналізу:

- створило робочі підгрупи у видах і оперативних командуваннях ЗС, при експертній комісії МО;

- проаналізувало стан ЗС і розробило моделі їхньої перспективної структури з урахуванням фінансово-економічного обґрунтування, створило центри обробки інформації оборонного планування у Генеральному штабі, головних командуваннях видів Збройних сил і оперативних командуваннях.

Протягом 2003 року експертна комісія Міністерства оборони України розробила:

- Указ Президента України «Про проведення оборонного огляду», підписаний 4 липня 2003 р.;

- разом з Міністерством закордонних справ, Службою безпеки підготовлений **«Аналіз потенційних погроз військовій безпеці України на період до 2015 року»**, який після доопрацювання Державною комісією з питань реформування, розвитку ЗС, інших військових формувань, озброєння й військової техніки був направлений на розгляд Ради національної безпеки й оборони України;

- пропозиції щодо прогнозних показників оборонного бюджету України на період до 2015 року;

- перелік основних завдань ЗС, які були підтримані Державною комісією з питань реформування, розвитку Збройних сил України, інших військових формувань, озброєння й військової техніки й направлені на розгляд у Раду національної безпеки й оборони України;

— організаційні структури, бойовий і чисельний склад **моделі ЗС** зразка 2015 року відповідно до так званого амбіційного рівня;

— проект Закону України «Про організацію оборонного планування в Україні» (прийнятий Верховною Радою України) і розпорядження Кабінету Міністрів України «*Про урегулювання організації та порядку залучення іноземних експертів (фірм) до проведення Оборонного аналізу України*»;

каталог формулярів близько 3000 військових частин ЗС, вихідні дані якого дозволяють оцінити поточний стан військ (сил), а також провести моделювання майбутньої їхньої структури.

Були також проведені розрахунки й визначено потребу, кількісні й вартісні показники ресурсного забезпечення ЗС по номенклатурі озброєнь, тилу, військової техніки, ракет, боєприпасів і матеріально-технічних засобів на період до 2005, 2010, 2015 років.

В 2004 р. Міністерство оборони України разом з іншими центральними органами влади розробило «**Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року**». Крім того, завершується процес оптимізації майбутньої структури ЗС щодо прогнозованого рівня, а також їхнього ресурсного забезпечення.

Міністерство оборони з метою підтримки проведення Оборонного аналізу України організувало двосторонні консультації з його проблемних питань зі штаб-квартирою НАТО й налагодило експертну допомогу від країн-членів Альянсу й партнерів.

Заходи, проведені в 2003 році:

— квітень — семінар з оборонного планування, проведений Національною академією оборони України за сприяння Управління регіональних оцінок і моделювання апарату Міністра оборони США;

— червень — міжнародна конференція за участю представників міністерств оборони країн Балтії з питань оборонного планування;

— чотири робочі зустрічі з експертами НАТО щодо обговорення документів, які розроблялися в рамках Оборонного аналізу, і близько 20 двосторонніх робочих зустрічей.

У 2004 році завершено:

— визначення напрямків і шляхів досягнення моделі ЗС зразка 2015 року;

— розробку «Стратегічного оборонного бюлетеня України на період до 2015 року»;

— планування розвитку ЗС на період до 2015 року шляхом розробки відповідних цільових програм за певними напрямками.

З метою сприяння проведенню Оборонного аналізу в Україні Генеральний штаб ЗС разом з Міжнародним військовим штабом НАТО в березні 2003 р. почав реалізовувати пілотний проект Україна—НАТО «*Плани оборонної реформи й майбутня структура Збройних сил України*».

На **першому етапі** реалізації пілотного проекту (листопад 2003 р. — лютий 2004 р.), метою якого було одержання консультативної допомоги у визначенні й розробці структури ЗС України, проведено низку зустрічей і консультацій.

Підсумком цих зустрічей стало проведення 17—19 листопада 2003 р. у Києві робочої зустрічі представників ЗС України, Міжнародного військового штабу НАТО й країн-членів НАТО — експертів з питань оборонного планування НАТО. У ході її проведення були відпрацьовані, з урахуванням досвіду країн-членів НАТО, питання аналізу можливих *ризиків і загроз* національній безпеці країни, визначення завдань, уточнення структури частин і підрозділів ЗС, їхньої чисельності, а також фінансування.

Результати цієї зустрічі стали основою для проведення подальшої роботи в рамках Оборонного аналізу, вони також дозволили визначити пріоритетні напрями одержання експертної й ресурсної допомоги з боку НАТО й розробки програм двостороннього співробітництва з країнами-партнерами.

На **другому етапі** (лютий 2004 року — завершення формування підрозділів і частин) основна увага була зосереджена на практичних питаннях реформування структури Збройних сил України.

Політичне, економічне, соціальне й правове значення Оборонного аналізу в рамках імплементації національних цілей військової реформи в Україні виявилось настільки важливим, що він став розглядатися як *пріоритетний загальнодержавний захід*.

Відповідальними за організацію й виконання заходів Оборонного аналізу було призначено заступників керівників міністерств, інших центральних органів виконавчої влади.

Урядова комісія складалася із двох робочих груп:

— організаційно-аналітичної — на постійній основі, яка обробляла необхідні робочі матеріали, пов'язані з діяльністю комісії;

— експерти, котрі залучалися до аналізу найбільш складних питань і їхнього вирішення.

Основні керівні документи для проведення Оборонного аналізу — календарний *план проведення Оборонного аналізу й методичні рекомендації щодо виконання передбачених ним заходів*.

За підсумками Оборонного аналізу апаратом Ради національної безпеки й оборони України були підготовлені пропозиції про внесення змін у Концепцію (основ державної політики) національної безпеки України, Військової доктрини України, Концепцію моделі Збройних Сил України зразка 2010 р., Державну програму реформування й розвитку Збройних Сил України на період до 2005 р., інші акти законодавчої й нормативної бази у сфері оборони держави, значна частина яких уже реалізована.

Оборонний аналіз у військовому аспекті повинен відповідати певним вимогам національної оборони.

По-перше, система оборони держави повинна відповідати новим геополітичним реаліям і внутрішньополітичним умовам. Для цього необхідне точне визначення завдань і діяльності всіх державних структур, організацій і установ, які забезпечують військову безпеку держави.

Військове будівництво України повинно бути спрямоване на *забезпечення ефективної оборони* за будь-яких умов і обставин з одночасним дотриманням принципу оборонної достатності. Головну увагу необхідно зосередити на приведенні чисельності, складу й структури ЗС, інших військових формувань у відповідність із прогнозованим рівнем військової небезпеки для України й фінансово-економічних можливостей держави.

По-друге, система оборони повинна бути пристосована до економічних умов.

По-третє, необхідний перегляд основних характеристик ЗС, інших військових формувань з погляду взаємного доповнення їхніх можливостей і поліпшення координації їхньої взаємодії.

Виходячи з цього, основні завдання військового будівництва наступні:

- відпрацювання концептуальних основ військової політики, уточнення Військової доктрини України;

- уточнення ролі й функцій ЗС та інших військових формувань, приведення їхньої чисельності, складу й структури у відповідність із функціональним призначенням у єдиній системі забезпечення військової безпеки держави;

- удосконалення правової бази військового будівництва, уточнення місця, ролі й повноважень різних органів державної влади в рішенні завдань військового будівництва, зміцнення цивільного контролю над оборонною сферою;

- побудова ефективної системи економічного забезпечення потреб ЗС, інших елементів Військової організації держави як у мирний, так і воєнний час;

- приведення планів мобілізаційної підготовки країни в повну відповідність з умовами ринкової економіки, оперативне облаштування території країни й розвиток військової інфраструктури з урахуванням нових воєнно-стратегічних реалій;

- розвиток єдиної системи військово-наукових досліджень у військово-теоретичній і військово-технічній областях;

- удосконалення системи підготовки кадрів для ЗС та інших військових формувань;

- застосування ефективних заходів для престижу військової служби, зміцнення авторитету ЗС та інших військових формувань;

- вирішення питань посилення соціального захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей.

Головні концептуальні й програмні питання військового будівництва України були вирішені в процесі розробки й прийняття відповідних державних програм, у тому числі Державної програми реформування й розвитку Збройних сил України на період до 2011 р.

Оборонний аналіз передбачав аналіз і планування за наступними напрямками:

- міжнародна обстановка — головні тенденції, виклики, загрози й ризики в аспекті національних і коаліційних інтересів;

- визначення основних параметрів Оборонного аналізу;

— склад, структура Військової організації держави, оцінка її стану й прогноз розвитку, функції й завдання, які вона виконує;

— чисельність, структура ЗС та їхня відповідність ресурсним можливостям держави;

— стан і напрямки вдосконалення нормативно-правової бази у сфері національної безпеки й оборони держави;

— стан і перспективи розвитку ОПК, його здатність до забезпечення оборонних потреб держави на самостійній і кооперативній основі;

— стан і напрямки технічного й тилового забезпечення потреб національної оборони, становлення, кооперації й взаємоадаптації служб логістики;

— стан і можливості подальшого вдосконалення системи морально-психологічного забезпечення і престижності військової служби в державі, мотиваційної основи соціального менеджменту, рівень патріотичного виховання особового складу;

— рівень розвитку військової науки в державі й механізми її впливу на забезпечення потреб національної оборони;

— проблеми кадрового забезпечення ЗС та інших силових структур держави, які залучаються до виконання завдань у сфері національної оборони, рівень розвитку військової освіти;

— участь національних ЗС у міжнародному військовому співробітництві, виконанні миротворчих і гуманітарних завдань;

— стан, проблеми й перспективи розвитку цивільно-військових відносин у державі, рівень демократичного цивільного контролю у військовій сфері.

Аналіз зазначених напрямів показує, що по своїй суті Оборонний аналіз є інструментом визначення вихідних даних, напрямів і завдань проведення військової реформи, а також засобом зворотного зв'язку для здійснення контролю за їхнім виконанням і корекцією оборонної політики. По суті, саме Оборонний аналіз визначає обсяг і логіку стратегічного планування у сфері безпеки й оборони й реформування ЗС країн-членів НАТО.

Для України з точки зору оборонного огляду найбільш актуальними є напрями, які пов'язані зі складом, структурою ЗС та їхньою відповідністю ресурсним можливостям країни.

Єдиним підходом до вирішення цієї проблеми, як свідчить досвід реформування ЗС нових країн-членів НАТО, є *прийняття на політичному рівні рішення щодо значного збільшення асигнувань на оборону або зменшення кількості завдань, які повинні виконувати ЗС, і скорочення їхньої чисельності.*

Оскільки перший напрям для України в найближчій і навіть середньостроковій перспективі нереальний, то залишається другий шлях — *визначення мінімальної кількості завдань для ЗС та приведення їхньої структури й чисельності у відповідність з економічними можливостями держави.*

Очевидно, що реформування ЗС повинно бути орієнтоване на можливість реалізації зазначених завдань, а самі ЗС — відповідати вимогам і стандартам, які застосовуються до збройних сил країн Заходу, у першу чергу, країн-членів НАТО.

Таким чином, Оборонний аналіз, як показує досвід його проведення державами — кандидатами на вступ до НАТО, є необхідною умовою для України під час її підготовки до вступу в Північноатлантичний альянс.

Реформування ЗС неможливе без реформування **сфери безпеки й оборони держави**, яка впливає на суспільство в цілому і є сферою відповідальності державного рівня. Як свідчить досвід розвинених демократичних країн, рішення про вибір напрямку й шляхів реформування ЗС повинно бути прийняте на загальнодержавному рівні. Цей процес пов'язаний насамперед з визначенням обсягів фінансування й інших видів ресурсного забезпечення, які держава здатна виділити в інтересах реформування й розвитку своїх ЗС. Важливі також довгострокові прогнози з урахуванням внутрішньо- і зовнішньополітичної ситуації, динаміки розвитку небезпек і погроз національним інтересам країни, а також цільового прогнозу перспективної моделі ЗС. Строк такого прогнозування повинен становити не менш ніж 10–20 років. Здійснення його дозволить забезпечити планування процесу реформування й розвитку ЗС, збалансувати їхню структуру й чисельність відповідно до завдань, які можуть бути на них покладені в майбутньому, а також забезпечити реалізацію розроблених планів фінансовими, матеріальними й людськими ресурсами.

Практика західних держав свідчить, що такий шлях є нормальним процесом удосконалювання існуючої системи забезпечення військової безпеки держави, її адаптації до нових умов.

Що дав Оборонний аналіз Україні?

За результатами Оборонного аналізу для ЗС були визначені наступні національні програми: оптимізація структури Збройних сил України, удосконалення структури управління, професіоналізація, модернізація й закупівля озброєнь і військової техніки, підготовка кадрів, всебічне забезпечення, миротворча діяльність, соціальна сфера.

Отже, можна стверджувати, що проведення Оборонного аналізу послужило імпульсом для прискорення процесів реформування ЗС.

За аналогією з оптимізацією Міністерства оборони планується скласти програму реформування військових структур Міністерства внутрішніх справ України, Державної прикордонної служби України, Міністерства з надзвичайних ситуацій і т. п.

Результати оборонного огляду, який був проведений в Україні в 2003 – 2004 рр., відображені у **«Стратегічному оборонному бюлетені України на період до 2015 року»** (Біла книга України, далі по тексту – Стратегічний оборонний бюлетень), котрий був представлений у штаб-квартирі НАТО в 2004 р.

У Стратегічному оборонному бюлетені визначений прообраз ЗС зразка 2015 р., а також функції, завдання й оборонні можливості Збройних сил України, які повинні забезпечити військову безпеку держави.

Стратегічний оборонний бюлетень складається з трьох розділів:

Перший. Загальні умови реформування Збройних сил та інших військових формувань України.

Другий. Обриси Збройних сил та інших військових формувань України 2015 року.

Третій. Напрями й шляхи досягнення майбутнього вигляду Збройних сил України.

У Стратегічному оборонному бюлетені з урахуванням стандартів ЗС провідних європейських держав визначена оптимальна структура ЗС України зразка 2015 р., здійснений розрахунок вартості їхнього утримання за всіма показниками діяльності відповідно до прогнозних показників витрат із загального фонду на потреби оборони на період до 2015 р.

Шляхи досягнення цілей Оборонного аналізу

Виходячи з основних завдань ЗС — оборона національної території України; участь у багатонаціональних миротворчих і гуманітарних операціях, операціях з реагування на кризові ситуації; підтримка правоохоронних органів у сфері боротьби з міжнародним тероризмом, незаконною торгівлею зброєю тощо, надання підтримки цивільним органам державної влади в подоланні наслідків техногенних і природних катастроф, у тому числі допомога населенню, — можна стверджувати, що ЗС сьогодні не в змозі виконати до кінця покладені на них завдання й функції.

Для переходу до моделі Збройних сил України зразка 2015 року необхідно вирішити наступні основні завдання:

- значно скоротити чисельний склад ЗС без втрати їхнього бойового потенціалу, передати або ліквідувати надлишкові інфраструктури, вирішити соціальні питання;

- поступово перейти до комплектування ЗС військовослужбовцями за контрактом і з поліпшенням їхньої підготовки без зменшення кількісних і якісних параметрів ЗС;

- наблизити ЗС до стандартів НАТО й досягти необхідної сумісності із частинами й підрозділами збройних сил інших держав, які будуть сприяти євроатлантичній інтеграції України.

Для виконання цих завдань необхідна поглиблена реформа не тільки ЗС, а всієї складової Військової організації держави, ОПК, інших структур, які працюють на оборону й національну безпеку України. Це реформування планується провести у два етапи.

На першому етапі (2004—2009 рр.) необхідно в основному завершити реформування ЗС і закласти основу для будівництва національних ЗС у майбутньому.

Необхідно відзначити, що в 2005 р. був підготовлений проєкт державної програми розвитку Збройних сил України на період 2006—2011 рр. (затверджена 9 грудня 2005 р. на засіданні Ради національної безпеки й оборони України). У Програмі визначені головні завдання розвитку ЗС на найближчі роки:

- удосконалення системи управління, її інтеграція в єдину загальнодержавну систему управління й створення умов для взаємосумісності з інформаційними структурами НАТО і ЄС;

- зниження питомої ваги частин забезпечення ЗС за рахунок реформування систем забезпечення;
- забезпечення багатofункціонального застосування існуючого комплексу бойових частин ЗС;
- комплексне вирішення завдань державної кадрової політики у ЗС;
- інтеграція системи військової освіти до державної системи освіти;
- збалансування структури особового складу, приведення до загальноприйнятих норм співвідношення між різними його категоріями;
- перехід до комплектування військовослужбовцями за контрактом, підвищення їхнього грошового забезпечення й забезпечення житлом, інші соціальні гарантії;
- розроблення й упровадження стандартів НАТО в системі підготовки, у формах і способах оперативного та бойового застосування військ (сил);
- оснащення ЗС новими або модернізованими зразками озброєнь і військової техніки, сумісними зі стандартами ОВТ країн-членів НАТО та ЄС;
- розгортання масштабної утилізації (ліквідації) і реалізації надлишкових ракет і боєприпасів, ОВТ;
- впровадження сучасної системи забезпечення військ (сил), адаптованої до нових механізмів постачання матеріальних засобів, і надання послуг на комерційній основі;
- розвиток військової інфраструктури, вирішення житлової проблеми й повне забезпечення військовослужбовців перспективного складу ЗС службовим житлом;
- підвищення якісних параметрів участі ЗС у миротворчій діяльності;
- оптимізація структури бюджету МО України, створення прозорого механізму розподілу й витрат державних коштів.

На другому етапі (2010—2015 рр.), як відзначається в Стратегічному оборонному бюлетені, *планується завершити реформування ЗС України.* Основні зусилля будуть зосереджені на розвитку ЗС, для чого передбачено здійснити повний перехід від кількісних до якісних показників у керуванні військами, їхньому оснащенні, підготовці й забезпеченні. Наприкінці цього етапу передбачено завершити створення ЗС зразка 2015 року, забезпечити їхню повну сумісність зі збройними силами НАТО.

Висновки, які містяться у Стратегічному оборонному бюлетені, підтверджують обґрунтованість і необхідність активно проводити оптимізацію структури й чисельності Збройних сил України.

Про пріоритети політики національної безпеки України

У внутрішньополітичній сфері. Особливості сучасного розвитку України після помаранчевої революції вказують на те, що основний пріоритет державної політики в сфері національної безпеки пов'язаний з досягненням **національної єдності й консолідації націй** на шляху подолання як об'єктивних, так і штучних розбіжностей серед політичних еліт у галузі соціокультурного, конфесіонального, етнічного, мовного, регіонального розвитку.

Це вимагає формування суспільно-політичних механізмів узгодження позицій провідних політичних сил і інститутів цивільного суспільства на принципах, зазначених в **Універсалі національної єдності** (серпень 2006 р.). З цією метою важливо прискорити реформування політичної системи держави в річці розвитку демократичних процесів, утвердження плюралістичної демократії та європейських цінностей, свободи слова, розвитку громадянського суспільства.

В умовах розвитку кризових процесів у країні актуальним питанням є підвищення **ефективності системи державного управління**. Необхідно об'єднати зусилля державних органів, задіяних у сфері внутрішньої й зовнішньої політики, на формування постійної системи середньострокового й довгострокового стратегічного планування, створення діючих механізмів постійного моніторингу визначальних тенденцій розвитку внутрішнього й міжнародного середовища безпеки з метою коректування пріоритетів політики безпеки на середньострокову й довгострокову перспективи.

Необхідно розвивати й удосконалювати діючу систему взаємодії державних органів з інститутами громадянського суспільства.

Актуальне завдання держави й суспільства — подолання **негативних наслідків демографічної кризи**. Тут необхідно послідовно рухатися шляхом зміцнення фізичного здоров'я нації, приведення національних стандартів якості життя громадян до європейського рівня. Особливої актуальності набуває питан-

ня забезпечення екологічно й техногенно безпечних умов життєдіяльності українців, створення сприятливих умов для поліпшення навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів, необхідних для життєзабезпечення країни, насамперед, чистої питної води.

Найважливішим напрямом державної політики у сфері безпеки служить забезпечення **енергетичної безпеки** країни за рахунок істотного зменшення енерговитратності економіки, диверсифікованості шляхів поставок енергоресурсів, розвитку вітчизняного видобутку й глибинної переробки енергосировини, розширення масштабів впровадження альтернативних видів палива і нових енергетичних потужностей, широкої регіональної кооперації з питань енерговидобування, транспортування й переробки сировини.

Нагальною потребою держави й суспільства є **реформування сектора безпеки й судової системи** країни в інтересах забезпечення їхньої ефективної роботи з боротьби з корупцією у вищих ешелонах влади, внутрішнім і міжнародним криміналітетом, посилення правових основ їхньої діяльності. Особливу увагу тут приділятиметься впровадженню демократичного цивільного контролю над Військовою організацією держави й безумовному забезпеченню її деполітизації.

У зовнішньополітичній сфері пріоритети політики національної безпеки спрямовані на:

- формування навколо України безпечного міжнародного середовища. Зміцнення систем колективної безпеки у європейському й трансатлантичному просторі, розвиток кооперації у політичній, економічній, гуманітарній, інформаційній і військовій сферах у глобальному й регіональному вимірах;

- інтеграцію України в європейську і євроатлантичну системи безпеки. Дієвий всебічний розвиток відносин з Організацією Північноатлантичного договору, створення необхідних умов для вступу України в НАТО, участь у програмах безпеки Європейського Союзу й ОБСЄ, при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, країнами Співдружності Незалежних Держав. Розвиток співробітництва в області безпеки з іншими міжнародними організаціями й окремими державами. При цьому найбільш важливий напрямок зовнішньої політики держави — захист і підтримка українських громадян та їхніх інтересів за кордоном;

- підтримку міжнародного миру й безпеки. Україна буде продовжуватиме політику активної участі у миротворчих акціях регіонального й глобального рівня. Держава й надалі послідовно спрямовуватиме зусилля на реалізацію пріоритетних завдань, які стоять перед міжнародним співтовариством, насамперед в області нерозповсюдження зброї масового ураження, протидії тероризму, транснаціональній організованій злочинності, торгівлі людьми, наркотиками, а також протидії корупції й відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом;

- розвиток українсько-російського стратегічного партнерства на основі прагматизму й відкритості. В умовах критичної взаємної залежності обох країн в економічній, гуманітарній сферах збереження добросусідських відносин є ключовим елементом формування навколо країни й усередині її сприятливого середовища безпеки;

- формування нових підходів у регіональній політиці в контексті реалізації європейської і євроатлантичної орієнтації держави. Україна повинна стати «ефективним менеджером» і надійним партнером у вирішенні актуальних зовнішньополітичних завдань в інтересах безпеки, стабільності й співробітництва. Головні напрями цієї політики: формування субрегіональних структур безпеки, які б утворили загальну платформу для співробітництва з максимальним урахуванням інтересів усіх держав регіону; утвердження демократії в Балто-Чорноморсько-Каспійському регіоні; організація альтернативних джерел енергопостачання; інтенсифікація двостороннього співробітництва з країнами Південного Кавказу;

- відповідальність і високу чутливість до питань безпеки й стабільності, що вимагає від України бути активним учасником процесів урегулювання регіональних конфліктів на пострадянському просторі, де після розпаду СРСР тривають складні трансформації (Придністров'я, Абхазія, Південна Осетія, Нагорний Карабах). Значну увагу буде приділено формуванню ефективної системи протидії загрозам, що виникають у зонах конфліктів (нелегальна міграція, наркобізнес тощо);

- прискорене входження до структур глобального та європейського інформаційного суспільства в умовах належного відстоювання національного інформаційного суверенітету на засадах удосконалення методів і технологій захисту інформаційних ресурсів і телекомунікацій усіх форм власності.

НАШІ ПУБЛІКАЦІЇ

Степан Віднянський

У ПОШУКАХ ОПТИМАЛЬНОЇ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ УКРАЇНИ

Степан Віднянський народився у 1951 р. в Ужгороді. Закінчив історичний факультет Ужгородського державного університету (1973). Понад 30 років працює в Інституті історії України НАН України, де з 1991 р. очолює відділ всесвітньої історії та міжнародних відносин. Досліджує широке коло проблем нової та новітньої історії країн Центрально-Східної Європи, міжнародних відносин та міжнародних зв'язків України у ХІХ—ХХ ст., автор близько 200 наукових праць, у тому числі понад 30 індивідуальних та колективних монографій, навчальних посібників з історії. Відповідальний редактор міжвідомчого збірника наукових праць «Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки». Доктор історичних наук, професор, заслужений діяч

науки і техніки України, лауреат премії НАН України за кращу наукову працю з історії боротьби за незалежність України та розбудову української державності (2001).

П'ятнадцять років в умовах глобальних геополітичних зрушень є цілою епохою. П'ятнадцять років Україна існує як незалежна держава і це є цілком достатній строк, щоб спробувати без зайвої глорифікації проаналізувати пройдений нею шлях у процесі державотворення, узагальнити, зокрема, основні здобутки й прорахунки зовнішньої політики України, визначити її реальне місце й перспективи в сучасному глобальному світі.

На зорі української незалежності відомий американський дипломат Струб Телботт наголошував, що незалежність і суверенітет України важливі для національних інтересів США і що Україна має відігравати значну роль у безпеці Центральної

та Східної Європи. Він, зокрема, охарактеризував Україну як ключовий елемент у новій Європі після «холодної війни», зважаючи на її геополітичне становище, природні ресурси. Дійсно, Україна — цілком європейська держава, причому вона чи не єдина держава, яка одночасно належить до Східної, Центральної та Північної Європи. Вона є п'ятою на континенті за кількістю населення і другою за розмірами території країною. За економічними можливостями, інтелектуальним і науково-технічним потенціалом вона належить до найбільш розвинутих європейських держав. Усе це повинно було перетворити незалежну Україну у відчутний фактор міжнародного життя, активного суб'єкта сучасної європейської історії.

Утім, на жаль, ми мусимо визнати, що Україна не використала свій потенціал найперспективнішої в багатьох параметрах держави, що утворилася на «уламках» СРСР, і який могла б ефективно спрямувати на швидке входження до Європи. За п'ятнадцять років незалежності так і не відбулося реального зростання ролі України в Європі. Більше того, за великим рахунком, України як великої європейської країни, як реального, а не формального суб'єкта європейської економіки, політики, культури не існує. І річ навіть не в тому, що вона не цілком вийшла з «тіні» своєї східної сусідки — Росії, а в тому, що, будучи, безперечно, великою за європейськими масштабами країною, Україна ще не є достатньо реальною державою зі сформованими внутрішньополітичними і зовнішньополітичними інтересами, цілями, зобов'язаннями тощо. Її незрозуміла економічна політика в країні і за її межами, непослідовна зовнішня політика, зокрема політичні метання між Росією і Заходом, створили досить специфічний образ країни в очах світової громадської думки. Сьогоднішня Україна — навіть після помаранчевої революції 2004 р., коли українське суспільство зробило серйозну заявку на відновлення позитивного міжнародного іміджу та європейської ідентичності України, — це потенційно існуюча держава європейського значення, що болісно намагається знайти національну форму і зміст як в економічному, так і в політичному й міжнародному плані. Зокрема, упродовж 15 років триває пошук оптимальних концептуальних підходів до зовнішньої політики України. Консолідуючими цінностями у зазначеному процесі можуть бути стабільний поступальний розвиток економіки, який здатний забезпечити гарантований соціальний за-

хист, якісна влада, що спроможна бути гідною довіри і контролю громадянського суспільства, покликаного впливати на процес прийняття стратегічних політичних рішень.

* * *

Отже, однією з принципово важливих складових українського державотворення є проблема зовнішньополітичних орієнтирів. Суть цієї проблеми ще на початку ХХ ст. визначив відомий український громадсько-політичний діяч, соціолог й правник Володимир Старосольський: «У старі часи це набувало конкретної форми виразу: «Москва чи Варшава», як це існувало в ХVІ ст. Зараз це вибір — «Схід» чи «Захід», з Москвою, як синонімом Сходу, чи з Європою, як синонімом Заходу. Яка орієнтація переможе?»¹.

І сьогодні, на початку ХХІ ст., проблема зовнішньої орієнтації України залишається актуальною, хоча, як слушно зазначає відомий вітчизняний філософ Сергій Кримський, «...протистояння Сходу і Заходу — це протистояння техногенної цивілізації, якій зараз настав кінець, й інформаційного суспільства із зовсім іншим типом соціальності»². Якщо перше десятиріччя незалежності України стало періодом її ствердження на міжнародній арені, проголошення нейтралітету й позаблоковості і вимушеної відмови від статусу країни з ядерною зброєю, наповнення конкретним змістом двосторонніх зв'язків з більшістю країн світу, з якими були встановлені дипломатичні відносини, то наступні роки української незалежності радикально змінили міжнародне становище України, загострили визначальні питання зовнішньополітичної орієнтації.

Умовно ці два періоди можна назвати часом конкуренції між різними концептуальними підходами щодо визначення стратегії й тактики дій України на міжнародній арені. Перший був періодом політики інтересів. Не завжди це були національні інтереси, частіше олігархічно-кланові, але загальний курс України в світі реалізовувався на засадах політичного реалізму, виходячи з реальних можливостей та ресурсів молодої держави. Другий період був часом політики ідеологічної боротьби принципів, які ґрунтуються на різних цивілізаційних ціннісних орієнтаціях. Ідеально-типовими можна вважати варіанти традиційних для українського світосприйняття «слов'янофільських» і «західницьких» концепцій чи «євразійського» та «євро-

пейського» виборів, прихильники яких формулюють непримирненні заангажовані ідеологічні концепти, котрі виключають один одного.

Зазначена тенденція під впливом як об'єктивних внутрішніх факторів, так і суб'єктивних зовнішніх чинників особливо яскраво та ризиковано для незалежної й соборної України проявилась під час президентської виборчої епопеї 2004 р. та парламентської кампанії 2006 р. Причому взаємозв'язок між внутрішньою і зовнішньою політикою для України став особливо відчутним, коли загрозлива внутрішньополітична нестабільність почала негативно позначатися на міжнародному статусі України. А відсутність консолідованої позиції владної еліти, що впливає на громадські настрої щодо геополітичних орієнтирів, суттєво ускладнює втілення національних інтересів, які діаметрально протилежно розуміються різними політичними силами українського суспільства.

Зокрема, за рік до доленосних президентських виборів 2004 р. опитування громадської думки фіксували суттєві флуктуації зовнішньополітичних орієнтирів громадян України. Наприклад, ще влітку 2003 р. 57,4% опитаних з їх числа висловлювались за розширення зв'язків у форматі Співдружності Незалежних Держав, а 47% підтримували ідею вступу України до Європейського Союзу³. Здавалось, що подібна демоскопія віддзеркалила суперечливість трансформаційних процесів у контексті зміни суспільної свідомості. Остання лишалась «багатовекторною», усвідомлюючи, що Україна не може підтримувати нормальні стосунки лише з одним регіоном, а членство в НАТО вимагає не лише адаптації до західних демократичних цінностей, а й спроможності їх захищати. Але Україна на той час ще не створила цінностей, які захищають країни НАТО. Водночас домінантною установкою вітчизняної зовнішньої політики принаймні впродовж 1991–2004 рр. було усвідомлення того факту, що Україна не бере участі у жодних об'єднаннях, які вороже ставляться до Росії або не знаходяться в сфері її впливу, адже це могло порушити баланс інтересів у посткомуністичній європейській системі міжнародних відносин.

У зв'язку з цим слід зазначити, що орієнтаційне спрямування української самоідентифікації в зовнішньополітичному плані на нейтралітет і позаблоковість на зорі нашої незалежності відіграло, на наш погляд, істотну роль у зміцненні стату-

су України як політично й військово незалежної держави. Адже практично всім було зрозуміло, що тоді йшлося про незалежність саме від Росії, як колишньої метрополії, оскільки від решти світу Україна і так була «незалежною» протягом близько 350 років як колонія і навіть «союзна» територія. І в такому історичному контексті орієнтація на позаблоковість і нейтралітет відіграла надзвичайно важливу, якщо не історично вирішальну роль: і Росію, і НАТО влаштував цей статус України наприкінці ХХ ст. після завершення доби «холодної війни». Росія вже не могла утримувати «під своїм крилом» Україну, а НАТО ще не був готовий узяти її «під своє крило». В результаті, наприклад, Україна вийшла з військових структур СРСР і не вступила до військової організації СНД, з її території (за винятком Криму) були виведені іноземні війська, держава не була втягнута в численні військові конфлікти на теренах колишнього СРСР. Усе це свідчило про користь позаблокової і нейтральної орієнтації у зовнішній політиці в перші роки незалежного існування України.

Однак, як відомо, крім позитивних аспектів, позаблокова орієнтація має багато недоліків, що підтвердили наступні роки української незалежності. Приміром, доктрина стримування за всіма азимутами, коли не визначені ймовірні військово-політичні загрози, є, з низки причин і насамперед через більш могутні й боєздатні армії в сусідів, не реальною, а більш ілюзорною. Крім того, помилковість позаблокової орієнтації стає очевидною, якщо взяти до уваги, що поняття нейтралітету містить у собі декілька істотних відмінностей від поняття колективної безпеки, активне сприяння зміцненню якої було задекларовано ще в Декларації про державний суверенітет України 1990 р. Нейтралітет, наприклад, не дозволяє навіть укладати двосторонні союзні угоди про взаємодопомогу, тому що такі угоди формально й юридично можуть стати причиною втягування у війну на боці партнера за угодою. Це фактично позбавляє Україну союзників, призводить її до військово-стратегічної ізоляції. Таким чином, Україна опинилася незабаром в досить оригінальному стані: її орієнтація на нейтралітет і позаблоковість як важливий інструмент зовнішньої політики дозволила Україні дистанціюватися від Росії, але дистанція з рештою світу, на жаль, не скоротилася.

Сучасна ситуація навколо України та у світі вимагає прийняття чітких стратегій національного розвитку, визнання, зокрема, того факту, що орієнтація на нейтралітет і позаблоковість, як і «багатовекторна» зовнішня політика України, що були багато в чому об'єктивно зумовлені й історично виправдані у перші роки української незалежності, сьогодні вже є такими, що виконали свою роль. Якщо цей курс продовжувати, то він позбавлятиме Україну союзників, призведе до військово-стратегічної і геополітичної ізоляції, що збереже можливість неоімперського, реставраційного варіанту, тобто його ущербність стає все більш наочною.

Водночас досить суперечливо у свідомість вітчизняного істеблішменту проникає розуміння того факту, що Україна, на жаль чи на щастя, належить до зони так званого міжцивілізаційного розламу. На нашій території — у Закарпатті знаходиться географічний центр Європи, а в Криму ідентифікується географічний центр Євразії. Суттєва диференціація культурно-цивілізаційної самоідентифікації громадян України Західних, Центральних та Південно-Східних областей наглядно проявилася, щоправда, не в останню чергу під впливом політичних технологій, за підсумками президентських виборів 2004 р. та парламентських виборів 2006 року. Саме ці вибори засвідчили глибокий політико-ідеологічний розкол в українському суспільстві, у тому числі з питань геостратегічного вибору. Причому розкол набув досить чіткого регіонального вираження, посилюючи відмінності між населенням різних територій України.

Водночас Україна опинилася перед складною проблемою адаптації до викликів глобалізації. Ключовим питанням лишається проблема ефективності національної держави в умовах загострення конкурентної боротьби передусім в економічній сфері. Причому досвід успішної модернізації, наприклад країн Південно-Східної Азії, свідчить, що преференції мають нації, які не лише зберегли «традиційну» ідентичність, а й забезпечили її модерне відтворення.

Тож найголовнішим протиріччям нинішнього етапу реалізації національних інтересів України, здається, стає неадекватність ресурсів та нестача часу для вирішення завдання європейської інтеграції з одночасним урахуванням не лише перспективних, а й тактичних національних інтересів.

Звичайно, після помаранчевої революції Україну почали більше поважати у світі, що є необхідною умовою для того, щоб відстоювати національні інтереси країни, реалізувати європейське покликання України. Отже, зі зміною влади в Україні за результатами цих доленосних історичних подій почався новий етап в розвитку зовнішньої політики України, зокрема, було сформульовано нове завдання підвищення не лише кількісної активності, а й якісних характеристик зовнішньополітичного курсу України.

Передусім, зовнішня політика України була націлена на розв'язання стратегічних проблем, які фактично визначили сучасні зовнішньополітичні пріоритети Української держави, а саме: забезпечення вступу до ЄС та НАТО; розвиток якісно нових відносин зі США і Російською Федерацією; сприяння повноцінній інтеграції країни у світовий економічний простір. Перед українською дипломатією було поставлено ключове завдання «адекватного представлення України там, де існують очевидні політичні, економічні і гуманітарні інтереси держави та її громадян». Подальші кроки передбачали роботу зі спрощення пересування українців світом, ширшу присутність української культури в світовому цивілізаційному просторі, захист економічних інтересів країни і чіткий курс на європейську інтеграцію, насамперед на демократичні цінності і стандарти. Планувалось зробити кордони України «прозорими для людей і бізнесу, але закритими для злочинців». Відповідні корективи були внесені до концептуальних підходів щодо вирішення проблем захисту українських національних інтересів усюди, де вони є наявними в різних країнах світу.

Разом з тим інтенсивні внутрішньополітичні зміни, що відбулися в Україні після помаранчевої революції 2004 р., лишають поки що досить суперечливі політичні оцінки результатів зовнішньополітичної діяльності нової української влади.

З часу проголошення незалежності України, як відомо, чітко визначились три основні центри впливу на українські справи: Росія, США та Європейський Союз. Залежно від крену багатовекторності ці геополітичні центри шикувались у певну ієрархію. Однак до помаранчевої революції листопада-грудня 2004 року колишня влада де-факто визнавала найважливішим стратегічним партнером саме Росію. Досить часто українські дипломати закидали самі собі невміння говорити одне й те са-

ме в Москві, Брюсселі та Вашингтоні. Правда, одним із видів дипломатичного мистецтва, мабуть, є навичка казати партнерам те, що вони хочуть від вас почути. Натомість впродовж 2005 р. було втілено у повсякденну дипломатичну практику фактичну відмову від багатовекторного зовнішньополітичного курсу, причому внаслідок цього втрати відчувалися переважно на російському напрямку.

Зокрема, російська еліта гостро сприйняла спроби України вперше з часу проголошення незалежності грати роль альтернативного щодо Росії регіонального лідера. Внаслідок цього українсько-російські відносини опинились на найнижчому рівні, якого не було з часу підписання Договору про дружбу і співробітництво від 31 травня 1997 р. Коментуючи трансформацію зовнішньополітичних пріоритетів демократичної України, президент В. Ющенко зазначав, що «регіональна інтеграція на засадах європейських цінностей, формування від Вітебська до Баку зони стабільності — вісі країн, які намагаються відповідати європейським нормам і стандартам, — одне із ключових завдань України», але водночас підкреслив, що Україна зацікавлена в «стабільній, демократичній, реформованій, інтегрованій в економічні та політичні відносини Європи Росії»⁴.

Кремль відразу після помаранчевої революції був роздратований зовнішньополітичним курсом нової української влади, спрямованим на пошук самостійних напрямків участі насамперед у європейській політиці шляхом відмови від асиметричних стосунків із Росією. Проявами такого курсу стало фактичне усунення України від втілення російського сценарію створення Єдиного економічного простору, демонстративна українська підтримка нового керівництва Грузії, висока посередницька активність української влади в урегулюванні придністровського конфлікту за євроатлантичним сценарієм, заява президента України В. Ющенка про готовність країни приєднатися до плану дій щодо набуття членства в НАТО, створення Спільноти демократичного вибору як «регіонального форуму забезпечення демократії, безпеки, стабільності і процвітання в Балто-Чорноморсько-Каспійському регіоні», ширше запровадження української мови як засобу звуження російського інформаційного впливу. Зазначені чинники стали ключовими проблемами для ефективної реалізації російського курсу регіонального домінування.

Політичні ресурси, задіяні Кремлем, аби змінити розстановку сил, виявились недостатніми. Тому Росією були використані економічні важелі, в тому числі останній козирний аргумент — вибухонебезпечну газову проблему. Саме гучні суперечки навколо газової теми наприкінці 2005 року гостро поставили питання про загальний стан українсько-російських відносин.

Окрім того, значна частина російської інтелектуальної еліти впевнена, що в інформаційному просторі «оранжевої» України створено «міф про Росію... як мілітаристську, авторитарно-адміністративну... імперію, яка розпадається», але намагається відновити свою могутність за рахунок України⁵. Таке розуміння психологічного клімату українсько-російських відносин призводить до того, що у глухому куті знаходяться українсько-російські переговори щодо розподілу азовсько-керченської акваторії. Наприклад, із 2484 км українсько-російського кордону завершено його делімітацію лише на суші. Зокрема, Україна і Росія не погодили точки стику між Азовським морем та Керченською протокою, між Керченською протокою та Чорним морем, з яких слід починати розмежування. Крім того, Росія заперечила існування за часів СРСР адміністративного кордону в Керченській протоці.

Навіть дипломатія без краваток, яка нещодавно була дієвим засобом швидкого залагодження проблем, які завжди були у відносинах Києва та Москви, залишилась у минулому. Створена у травні 2005 року міждержавна комісія з питань співробітництва Ющенко—Путін так і не прийняла жодного стратегічного рішення, залишивши свою діяльність на інерційному рівні. Надто повільно створювалися та починали роботу галузеві комітети, які мали функціонувати у форматі зазначеної комісії.

Українська сторона у пошуку контраргументів на газових переговорах намагалася продемонструвати Росії зустрічну залежність останньої від української політики. Наглядний приклад цього російський Чорноморський флот, який орендує бази у Севастополі. Відповідні угоди 1997 року дали можливість російському керівництву заспокоїти свою громадськість, яка була збурена визнанням територіальної цілісності України. Натомість Україна змогла стабілізувати ситуацію в проросійській налаштовану Криму. Причому в силу внутрішньополітичних причин, пов'язаних із виборами в Україні та Росії впродовж

1999—2004 років ні Москва, ні Київ активно не готували проекти угод по флоту, які мали конкретизувати всі аспекти оренди. Внаслідок цього розпочинати вирішення цього конфліктного питання на новому історичному етапі довелося у ще складніших політичних умовах.

Адже чинне керівництво України та Росії розіграє ці карти у власних внутрішньополітичних інтересах з метою консолідації населення на засадах об'єднання проти «ворога». Кремлівські пропагандисти представляють Україну в якості американського плацдарму з підготовки «кольорових» проамериканських революцій на пострадянському просторі⁶. Завдяки наближенню до західних цінностей, на думку багатьох росіян, яку фіксують різноманітні соціологічні опитування, успіх ліберальної демократії західного зразка у цій країні не повинен супроводжуватись розвалом Російської Федерації та зубожінням її населення.

Своєю чергою, українське керівництво поширює думку, що Кремль проводить неоімперську політику з метою повернення України під свій контроль, адже у разі підвищення до європейського ринкового рівня ціни за газ російський капітал отримає додаткові можливості скупити збанкрутілі українські підприємства, продиктувати умови володіння акціями газотранспортної системи України, поглибити розкол українського суспільства. Ці пропагандистські установки свідчили, як надзвичайно важко українська свідомість позбавляється комплексу «молодшого брата», тобто звички «скаржитися на утиски з боку Росії; ображатися, коли Росія ігнорує Україну у своїй зовнішній політиці; бачення навколишнього зовнішньополітичного середовища через призму російського чинника; брак самостійної національної зовнішньополітичної стратегії; невпевненість у власних можливостях...»⁷.

Врешті, тільки зменшивши оберти конфронтаційної пропагандистської риторики, завдяки якій політичні дивіденди отримують лише екстремісти з обох боків, можна повернути українсько-російським відносинам дух рівноправного партнерства. Адже за офіційними статистичними даними, у 2005 році українсько-російський товарообіг досяг 20 млрд доларів, а з усіма 25 країнами ЄС він становить лише 22 млрд доларів. А за цими цифрами робочі місця і людські долі, нехтувати якими відповідальні політики не мають права. Тому і в подальшому Україна повинна на двосторонньому і багатосторонньому рівнях вико-

ривувати потенціал стратегічного партнерства з Російською Федерацією.

Значно більше конструктивності після помаранчевої революції 2004 р. спостерігалось на європейському та американському напрямках української зовнішньої політики. «Наші партнери в ЄС і НАТО відзначають, — стверджує міністр закордонних справ України Б. Тарасюк, — якщо до Помаранчевої революції вони розбудовували відносини з Україною виключно на основі власних інтересів, то тепер визначальними є спільні європейські цінності. Таке докорінне переосмислення філософії наших відносин вже дає конкретні результати»⁸. У зверненні президента України до Верховної Ради України у зв'язку з Посланням президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 році» наголошувалось, що «незважаючи на внутрішні проблеми як у ЄС, так і в Україні, у 2005 році було зроблено більше, ніж за всю історію нашої незалежності, для поглиблення відносин і визнання України світовою і європейською спільнотою»⁹.

Дійсно, постреволюційні кроки нової влади досить переконливо засвідчили реальну перспективу виконання Україною у повному обсязі зобов'язань за Угодою про партнерство та співробітництво з Європейським Союзом. Так, у лютому 2005 р. Європейський Союз затвердив для України статус «спеціального сусідства», у вересні Україна скасувала візовий режим для громадян ЄС, у листопаді розпочались переговори про реадмісію (повернення нелегальних мігрантів) та спрощення візового режиму для окремих категорій громадян України (політиків, дипломатів, студентів, легальних туристів) і Україна отримала право підтримувати зовнішньополітичні декларації, які робляться від імені ЄС. Нарешті, 1 грудня 2005 р. на ІХ саміті Україна — Європейський Союз було прийнято політичне рішення про надання Україні статусу країни з ринковою економікою, до якого у лютому 2006 р. приєдналися США.

Одним із ключових елементів європейської та євроатлантичної інтеграції України стає її нова регіональна політика. Зокрема, своїми останніми діями Україна підтвердила своє лідерство у ГУАМ, головну мету, нові напрями розвитку і філософію якої на Кишинівському саміті в квітні 2005 р. президент України В. Ющенко визначив досить чітко: «Наша мета — створення зони стабільності і безпеки в регіоні, який повинен

стати частиною Євросоюзу. Наша філософія — це демократія, економічний розвиток і безпека»¹⁰.

Україна виявляє також підвищену зацікавленість у співпраці в Чорноморському регіоні в рамках ОЧЕС з метою максимального використання свого потенціалу як надійної країни-транзитера енергоресурсів та партнера у забезпеченні стабільності і безпеки у цьому регіоні. Загалом, президент України В. Ющенко переконаний, що «саме Україні історично судилося бути основою інтеграційних процесів у регіоні Центрально-Східної Європи, стабільність якого є важливою не тільки для континенту, але й для цілого світу. Українці стануть нацією, яка запропонує світові високі духовні цінності, нові зразки демократичної культури, міжнародної єдності та міждержавного діалогу. У цьому полягає наш глобальний проект і наша місія»¹¹.

Також досить інтенсивно розвивались відносини України зі Сполученими Штатами Америки. Президент України В. Ющенко впродовж 2005 року двічі відвідав США. Зокрема, було підписано спільну заяву «Порядок денний для нового сторіччя українсько-американського стратегічного партнерства». Водночас Вашингтон визнав внесок, зроблений Україною у стабілізацію становища в Іраку, а Україна підтримала процес демократизації країн Близького Сходу. У першу річницю помаранчевої революції Конгрес США скасував поправку Джексона — Веніка. Врешті, 6 березня 2006 р. США підписали протокол про умови вступу України до Світової організації торгівлі.

Але Україні не доводилося розраховувати на демонстративну американську підтримку в питанні газової конфронтації з Росією. Приклад напруги навколо острова Тузла восени 2003 р. яскраво продемонстрував, що про будапештський меморандум гарантій безпеки, яку ядерні держави надали 5 грудня 1994 року Україні в обмін на вивезення з її території ядерної зброї, пам'ятають лише українські дипломати.

Врешті треба розуміти, що ніхто за Україну її проблеми з Росією, або будь-якою іншою країною, вирішувати не буде. Сучасна система міжнародних відносин — це не клуб альтруїстів, які тільки й мріють, як захистити слабшого від сильного. Реальність є такою, що кожна країна понад усе дбає про власні інтереси, які природно найчастіше не збігаються з українським національним інтересом.

Тож, мабуть, головний урок перших кроків нової української дипломатії полягає в тому, що наша зовнішня політика має бути егоїстичною. Оскільки домінував маятниковий підхід, коли переважно російська орієнтація передчасно до виведення українсько-російських відносин на рівень конструктивного, прагматичного, рівноправного і взаємовигідного партнерства була замінена на домінантну євроатлантичну орієнтацію, не спостерігалась внутрішньополітична консолідація навколо зовнішньополітичних пріоритетів України. Отже, зовнішньополітичний вибір був важливим індикатором обрання внутрішньополітичних цінностей на парламентських виборах 2006 року.

Провідною темою для конфронтації між партіями стала проблема вступу України в НАТО. На думку експертів з питань оборони, «декларуючи курс вступу до НАТО, Україна не створила заділу у вигляді спільних проєктів з країнами НАТО»¹². Адже слід було розуміти, що в НАТО вступають не лише збройні сили, а вся країна. На думку британського аналітика Дж. Шерра, альтернативний євроатлантичному — євразійський інтеграційний вибір «менш демократичний, менш інтервенціоністський, ніж НАТО, зате набагато більше схильний до внутрішніх конфліктів; модель, за якої питання бізнесу й політики вирішуються не суспільством, а на рівні вузького кола осіб. Врешті євразійському співтовариству байдуже, закінчатся успішно українські реформи чи ні»¹³.

Своєю чергою, прихильники ідеї вступу України до НАТО вважали, що внаслідок євроатлантичної інтеграції Україна отримає якісно нові гарантії військової безпеки, збереження суверенітету та територіальної цілісності. Українські атлантисти сподівалися, що національним інтересам України відповідає співробітництво з НАТО у боротьбі проти міжнародного тероризму, нерозповсюдження зброї масового ураження, нелегального обігу наркотиків та торгівлі людьми. Врешті сам процес підготовки України до вступу в НАТО міг стати стимулом для демократичної трансформації суспільства, удосконалення всіх державних механізмів шляхом приведення стандартів життя у відповідність із нормами буття країн з розвинутою ринковою економікою.

Натомість опоненти атлантизму підкреслювали, що «НАТО потрібна українська територія, аби з цього плацдарму «демократизувати» Російську Федерацію до президентських виборів

2008 року»¹⁴. Крім того, критикуючи євроатлантичні наміри, опоненти звертали увагу на можливість направлення українських військових захищати західні цінності, воюючи в Афганістані чи Ірані. Адже перемога в цих локальних війнах є шансом для НАТО довести свою ефективність в ХХІ столітті. Водночас вітчизняні європейські скептики вважали, що з неефективною економікою, нестабільною політичною системою та непрогнозованим істеблішментом Україна становить загрозу замкнення дуги нестабільності, яка від Балкан йде до Центральної Азії.

Отже сьогодні, на нашу думку, Україна опинилась між молотом Росії, яка збільшує потугу, спираючись на нафтогазові прибутки, та ковадлом гігантської зони відповідальності США. Одночасно серйозну проблему становить стратегічна невизначеність Європейського Союзу щодо України, яку не влаштовує розрахований до 2008 р. план «спеціального сусідства», що не дає гарантій членства в ЄС після виконання так званих «копенгагенських критеріїв». Звичайно, географічні кордони Європейського Союзу мають проходити там, де визнаються європейські цінності, але після масштабних розширень ЄС мав зайнятися іманентною інтеграцією нових членів європейської родини. В цьому зв'язку Європейський Союз закликав Україну гідно скористатися з політики особливого сусідства.

Виступаючи 24 серпня 2005 р. на Майдані Незалежності, президент В. Ющенко справедливо зазначав, що «ми не просто бачимо своє майбутнє у об'єднаній Європі. Успіх України здатен відкрити нові горизонти для всього нашого континенту»¹⁵. Але в цьому питанні слід бути європейським реалістом, тобто визнавати, що Україні слід розробити стратегію поетапного вступу до ЄС принаймні на період 2009–2019 років¹⁶. Зокрема, поетапне приєднання до Європейського Союзу передбачає проходження принаймні семи етапів: по-перше, створення зони вільної торгівлі; по-друге, митний союз щодо промислових товарів; по-третє, встановлення безвізового режиму; по-четверте, вільний рух товарів, капіталів, послуг, робочої сили; по-п'яте, приєднання до Шенгенської зони, по-шосте, інституційне приєднання до ЄС, по-сьоме, входження до зони євро.

Таким чином, нова парадигма зовнішньої політики України, визначена чинним українським керівництвом після помаранчевої революції 2004 р., ще потребує забезпечення її схвалення й активної підтримки українським політикумом й суспільством

в цілому, а реалізація стратегічних цілей української державної політики вимагає взаємодоповнення зовнішньої та внутрішньої політики. Водночас слід мати на увазі, що успішність європейського вибору зовнішньополітичного курсу України залежить від можливості максимального використання міжнародних чинників для підвищення рівня життя в Україні до сучасних європейських стандартів та консенсусу української політичної нації щодо ієрархії стратегічних і тактичних завдань зовнішньої політики України.

-
- ¹ Див.: Світова та європейська інтеграція: Навчальний посібник / За заг. ред. Я.Й. Малика. — Львів, 2005. — С. 27.
 - ² День. — 2006. — 11 липня.
 - ³ Українське суспільство: соціологічний моніторинг 1994—2003 / За ред. Н.В. Паніної. — К., 2003. — С.98.
 - ⁴ Независимая газета. — 2005. — 25 февраля.
 - ⁵ Киевский телеграф. — 2006. — 5—18 мая.
 - ⁶ Див.: *Кара-Мурза С.Г.* Экспорт революции. Ющенко, Саакашвили... — М., 2005. — С. 5.
 - ⁷ Асиметрія міжнародних відносин / За ред. Г.М. Перепелиці, О.М. Субтельного. — К., 2005. — С. 35.
 - ⁸ *Тарасюк Б.* Головна мета — реалізація європейського покликання України // Україна дипломатична. Науковий щорічник. — Вип. 6. — К., 2005. — С. 7.
 - ⁹ Урядовий кур'єр. — 2006. — 10 лютого.
 - ¹⁰ *Перепелиця Г.* Україна та ГУАМ у новій архітектурі регіональної безпеки // Україна дипломатична. Науковий щорічник. — Вип. 6. — К., 2005. — С. 635.
 - ¹¹ Урядовий кур'єр. — 2006. — 10 лютого.
 - ¹² Киевский телеграф. — 2005. — 11—17 ноября.
 - ¹³ Дзеркало тижня. — 2005. — № 42. — 29 жовтня — 4 листопада.
 - ¹⁴ Еженедельник 2000. — 2006. — 14—20 апреля.
 - ¹⁵ Урядовий кур'єр. — 2005. — 26 серпня.
 - ¹⁶ Дзеркало тижня. — 2006. — № 5. — 11—17 лютого.

ВІТЧИЗНЯНА ЕТНОПОЛІТИКА: УРОКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Народився 1953 р. на Київщині. Доктор політичних наук (1996) та кандидат філософських наук (1985), професор (2002). Закінчив філософський факультет Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (1979). З 1979 по 1982 роки — аспірант Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України. З 1982 по 1996-й — науковий співробітник Інституту філософії, а з 1996 до 1997 року — провідний науковий співробітник Інституту політичних та етнопонаціональних досліджень НАН України. З 1997 до 2000-го — головний консультант, завідувач сектору та завідувач відділу Адміністрації Президента України. З 2001 — начальник відділу суспільних наук ВАК України. За сумісництвом головний науковий співробітник Інституту політичних і етнопонаціональних досліджень НАН України. Автор майже двохсот наукових та науково-публіцистичних праць з проблем теорії та методології культури, етносу, особистості. Останніми роками коло наукових інтересів пов'язане з проблемами етнополітики та політичних проблем державознавства. Його перу належать індивідуальні та колективні монографії, навчальні посібники, статті в енциклопедичних виданнях. Серед них: «Етнос. Культура. Личність» (К., 1992); «Нариси з історії українського державотворення» (К., 1995); «Вступ до етнодержавознавства» (2002); «Політична історія України ХХ ст.» (у 6 т. — автор двох розділів; К., 2003); «Політичні інститути в процесі реформування системи влади» (К., 2003) та ін. Лауреат Державної премії в галузі науки і техніки.

Самовизначення

Рік, що минає, проходить під знаком п'ятнадцятиріччя незалежності України як держави. Виборовши суверенітет мирним шляхом, Україна розпочала одразу здійснювати етнополітичний проект, підпорядкований принципам самовизначення, демократії та верховенства права. Головним здобутком на цьому шляху стало збереження міжнаціонального миру, уникнення «гарячих точок» на етнічному ґрунті, приборкання сепаратизму, шовінізму, ксенофобії у їхніх найгостріших проявах — тероризму та збройних конфліктів. Україна одна з не-

багатьох колишніх радянських республік, де конфлікти на етнополітичному ґрунті не вийшли за межі правового поля. Завдяки цьому вдалося закласти правові засади державотворення на принципах унітарності, формування української політичної нації, збереження етнічної самобутності національних меншин, їх інтеграції в українську політичну націю сучасного типу.

Разом з тим зазначені здобутки не означають, що етнополітична сфера в нашій державі позбавлена конфліктів та ризиків. На жаль, конфліктогенність, закладена історичним минулим, ще не подолана. Тим не менше, зміна політичної системи з тоталітарної на демократичну, інтеграція України у міжнародні та європейські структури надали нового змісту і звучання успадкованим традиційним проблемам. З'явилася можливість розв'язувати етнічні питання у правовий, а не лише адміністративно-силовий спосіб, шляхом діалогу і компромісів, а не конфронтації. Все це відкриває неабиякі перспективи для того, щоб «зачароване коло» етнічних проблем, що мають політичне забарвлення, знайшло логічне розв'язання на благо інтересів громадян України, їхніх прав і свобод, цінностей демократії і європейського вибору. Але для цього доведеться ще багато попрацювати, бо сфера латентних, гострих та м'яких, вибухових та пролонгованих конфліктів усе ще має потужну інерційну силу.

Аналіз державної етнополітики протягом років незалежності показує, що влада нерідко брала на себе роль запобіжника потенційних загострень, використовуючи профілактичні засоби впливу на ініціаторів та збуджувачів ескалації і поглиблення кризових ситуацій. Важливо те, що домінуючим засобом владних дій у критичних обставинах були засоби політичні, а не силові, з використанням правових механізмів їх розв'язання. Саме це дало підстави вважати українську етнополітику як одну з найефективніших на пострадянському просторі. Вважаємо, що й надалі влада повинна утримувати ініціативу у цьому складному і суперечливому процесі, хоча, зважаючи на зміцнення засад громадянського суспільства, багато в чому тут належить здійснити й громадським, насамперед національно-культурним товариствам, асоціаціям та організаціям, які представляють інтереси національних меншин країни. За роки незалежності держава і суспільство пройшли значний етап на шляху консолідації нації на засадах рівноправності етнічних спільнот та національних громад, правової захищеності інтересів національних меншин;

наявності гарантій реалізації їхніх прав на духовну, мовну та культурну самобутність.

Слід урахувати, що ці процеси відбувалися на тлі відродження найчисельнішого в країні етносу — українського, який цілком природно прагнув утвердитися не лише як титульна нація, а й як лідер державотворчих процесів на засадах незалежності. Саме прагнення і політичні змагання українців нерідко викликали гострі дискусії навколо націоналізму, шовінізму, ксенофобії. Історичне право українців мати власну державність представниками деяких політичних сил не раз ставилося під сумнів, а то й взагалі не визнавалося. Беручи до уваги стан національної свідомості, особливо в окремих регіонах держави, яка зазнала глибоких деформацій, причому не лише з боку тих, хто ігнорував український чинник в політиці, а й тих, хто сприймав його надто радикально та емоційно, впоратися з цими проблемами було (та й усе ще, на жаль, залишається) не просто. Проте, попри гостру полеміку, а подекуди й політичні кроки, що межували з відвертим шантажем, етнополітичну ситуацію вдалося втримати під контролем.

Безумовно, одним із найбільших здобутків вітчизняної етнополітики за останні п'ятнадцять років слід вважати прагнення спертися на твердий ґрунт правової політики, створити стабільне правове поле, зміцнити законодавчу основу як для діяльності влади, так і громадських організацій національних меншин в нашій країні.

Коротко нагадаємо, що історично першим нормативним документом, яким було покладено початок законотворенню у сфері етнополітичних відносин, став «Закон про мови в Українській РСР», ухвалений 28 жовтня 1989 року. Цей закон уперше за роки радянської влади взяв під державний захист українську мову, визначивши її статус як єдиної державної мови на теренах України, хоча, зрозуміло, що цей закон носив компромісний характер, зумовлений обставинами часу. Сьогодні давно назріла потреба в концептуальному його оновленні, оскільки спекуляції навколо мовного питання, як показують виборчі перегони та недавні кроки окремих міських та обласних рад східних регіонів нашої держави, не вщухають.

Наступним важливим кроком на шляху відродження української нації стало проголошення Верховною Радою України Декларації про державний суверенітет України 16 липня

1990 року. Цей документ зафіксував наріжний принцип державотворення — принцип національного суверенітету, що спирається на право націй на самовизначення. По суті це стало політико-правовою основою для подальшого руху України шляхом незалежності. Крім цього, важливими положеннями Декларації стали розділи про громадянство та культуру. Згідно з положенням Декларації Україна набуває свого громадянства при гарантіях на той час збереження громадянства СРСР. Таким чином, в Україні, яка ще перебувала у складі Радянського Союзу, по суті запроваджувалося подвійне громадянство — республіканське та союзне. У Декларації вперше йшлося й про те, що Україна самостійно регулює імміграційні процеси, що раніше було прерогативою загальносоюзних органів влади і використовувалося як один із засобів політики «інтернаціоналізації», внаслідок якої чимало народів на територіях свого традиційного проживання ставали демографічними меншинами чи мали у недалекій перспективі перетворитися на такі меншини. Декларація вперше встановлювала республіканський контроль за міграційними потоками, що мало покласти край як стихійним, так і цілеспрямованим процесам у цій важливій сфері, яка впливала на етнодемографічну та етнокультурну, у тому числі і мовну ситуацію в республіці.

У розділі Декларації про культурний розвиток уперше за радянські часи йшлося про самостійне вирішення питань щодо сфер науки, освіти, культурного та духовного життя як української нації, так і національностей, що проживають на території республіки. Їм гарантувалося право вільного національно-культурного розвитку на автономних засадах.

Отже, Декларація про державний суверенітет України, проголошена більш як за рік до Акту про державну незалежність, заклала своєрідний політико-правовий фундамент для державного самовизначення української нації, її політичного та духовного відродження на принципах демократії і самостійності, гарантувавши при цьому всім іншим народам неукраїнського етнічного походження право на збереження, відродження і розвиток національно-етнографічних та етнокультурних особливостей. Декларація також підтвердила статус української мови як державної, що функціонує в усіх сферах суспільного життя.

Попри те що Радянський Союз як держава фактично і юридично ще існував, більше того, йшла активна підготовка до

підписання нового союзного договору, все ж таки домінуючою політичною тенденцією на початку 1990-го року залишався процес суверенізації національного простору, що знаходило своє відображення і в «націоналізації» законодавчої практики. Тому й не дивно, що ще до проголошення України де-юре незалежною державою, 23 травня 1991 року Верховна Рада України ухвалила «Закон про освіту». У подальшому цей закон зазнав істотних змін та доповнень, але як базовий він був створений ще у радянські часи й з відповідними змінами діє і на сьогодні. Принциповими новаціями цього вкрай важливого законодавчого акта є наголос на тому, що освіта має бути деполітизованою сферою суспільного життя, незалежною від впливу політичних партій, громадських та релігійних організацій. Наголошувалося на необхідності органічного зв'язку освіти зі світовою та національною історією, культурою і традиціями. Закон дещо відрегулював норму, згідно з якою раніше батькам надавалося пріоритетне право визначати мову навчання дітей у школах. Натомість ст. 59 Закону вимагала від батьків виховувати в дітей «повагу до національних, історичних, культурних цінностей українського та інших народів»¹.

Що стосується мови освіти, то, як зазначено у ст. 7 цього закону, порядок її застосування визначається Конституцією України та законом про мови. Нагадаємо, що останній застерігає в окремих випадках, а саме в етнічно змішаних поселеннях, де жодна етнічна група не становить більшості, право вести навчальну та виховну роботу у загальноосвітніх школах мовою, погодженою з батьками школярів. Передбачалося також створення окремих класів, де освітня та виховна робота провадиться українською або мовою населення іншої національності².

Таким чином, освітня проблема, яка в Україні традиційно тісно пов'язувалася з мовною, знайшла певне компромісне рішення на одному з переломних етапів політичної історії країни початку 90-х років і не дозволила взяти гору радикальним силам та проявам етнічного екстремізму. Це уможливило українським громадянам різного етнічного походження згуртовано підійти до вирішальних подій, які чекали на них у недалекому майбутньому.

Першим законодавчим актом після проголошення незалежності, але незадовго до всеукраїнського референдуму на його підтвердження, що мав пряме відношення до етнополітики, став

«Закон України про громадянство України», ухвалений 8 жовтня 1991 року. Принциповою новацією його стало проголошення принципу єдиного громадянства. Українське громадянство надається як за народженням, так і за походженням. Так, ст. 12 цього Закону стверджує: «Дитина, батьки якої на момент її народження перебували в громадянстві України, є громадянином України, незалежно від того, чи народилася вона на території України, чи за її межами»³.

Важливим регулюючим чинником є норма закону про прийняття до громадянства України, серед умов якого є володіння українською мовою в обсязі, достатньому для спілкування. Щоправда, останнє може не враховуватися у виняткових випадках щодо осіб, які мають визначні заслуги перед Україною та якщо таке прийняття становить державний інтерес для держави. У цьому випадку достатньо рішення Президента України. Однак питання громадянства мало й продовжує мати певне етнополітичне забарвлення. Як в Україні, так і поза її межами є громадсько-політичні сили, які наполягають на прийнятті Україною норми про подвійне громадянство. Однак, враховуючи те, що майже чверть населення України — не українці за етнічним походженням, а також зважаючи на складність процесу формування української політичної нації, перехід на подвійне громадянство видається завчасним.

Напередодні всеукраїнського референдуму на підтвердження Акту про державну незалежність 1 листопада 1991 року Верховна Рада України проголосила Декларацію прав національностей України. Це був своєчасний крок, адже від позиції національних громад, які у цей період активізувалися і мусили визначатися — з ким бути надалі — в незалежній Україні чи продовжувати обстоювати ідею збереження «оновленого» союзу, багато що важило не стільки, можливо, у кількісному, скільки в морально-політичному значенні для майбутнього України. Декларація прав національностей України підтвердила принцип поліетнічності («багатонаціональності», згідно з текстом документа) складу населення України; раніше проголошені гарантії рівних політичних, економічних, соціальних та культурних прав представників усіх народів та етнічних груп в Україні; заборону дискримінації за національними ознаками; збереження за народами їхніх традиційних місць розселення; підтримку розвитку всіх національних мов та культур в нашій державі.

У документі також ішлося про можливість у місцях компактного проживання національних груп та в межах їхніх адміністративно-територіальних одиниць поряд з державною мовою функціонування й мови меншин. Важливим пунктом Декларації, що дав поштовх процесам самоорганізації в середовищі етнопонаціональних спільнот, стала гарантія права на створення національно-культурних центрів, товариств, асоціацій тощо. Це, безперечно, стимулювало процеси організаційного етноренесансу національних громад в Україні, які на сьогодні нараховують сотні різноманітних об'єднань, що діють як на регіональному, так і на загальнодержавному рівнях. Безумовно, будь-яка декларація — це насамперед політичний документ. Однак значення його полягало передусім у тому, що напередодні всеукраїнського референдуму він визначив стратегічні засади етнопонаціональної політики молодій країні. Що ж стосується конкретних механізмів упровадження стратегії, то вони створюються на правових засадах шляхом конституювання законодавчого поля, що регулює міжетнічні процеси і є правовим підґрунтям етнополітики.

Після проголошення незалежності та підсумків грудневого 1991 року референдуму на її підтримку, Україна, власне, розпочала свою власну етнополітику, передумови якої були закладені в попередні роки. Якщо систематизувати напрямки розвитку цієї політики, то її елементами слід вважати такі сфери діяльності: а) розробка та впровадження національного законодавства, що регулює етнополітичні процеси; б) імплементація міжнародно-правових актів та документів — конвенцій, хартій тощо — до системи національного права; в) співпраця держави з уповноваженими міжнародними організаціями, які здійснюють контроль та сприяють налагодженню демократичного діалогу між етнічними групами і офіційними органами влади; г) двостороння співпраця та унормування відносин української держави з державами, які є історичною батьківщиною для українських етнічних меншин; ґ) державна політика щодо української діаспори; д) створення інституційних та владно-організаційних структур із забезпечення реалізації державної етнополітики. Зазначені напрями охоплюють увесь комплекс діяльності органів державної влади у сфері етнопонаціонального менеджменту і є змістом, яким наповнюється діяльність насамперед органів законодавчої та виконавчої влади.

Якщо говорити про національне законодавство у сфері етнополітики, то на сьогодні воно становить достатньо розгалужену систему нормативно-правових документів, базовими серед яких є: Конституція України, закони, ухвалені Верховною Радою України, укази та розпорядження Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, міжнародно-правові акти, ратифіковані парламентом України, двосторонні міждержавні та міжурядові угоди, що стосуються етнічної сфери, міграційних питань тощо.

Реальна етнополітика, спираючись на законодавчо-правовий ґрунт, включає також розробку стратегій розвитку країни в царині етнонаціональних відносин, тому логічно брати до уваги й такий аспект проблеми, як розроблення та реалізація загальнонаціональних програм, концепцій, комплексних заходів тощо, які регулюють державний курс у галузі етнополітичного розвитку.

Перш ніж вести мову про етнополітичний зміст Основного Закону держави, прийнятого 1996 року зі змінами, що набрали чинності 1 січня 2006 року, зазначимо, що до цього було ухвалено низку важливих законодавчих актів та документів, які забезпечували механізм реалізації державної етнополітики у складний період, забезпечуючи тим самим певний баланс між загальнонаціональними, етнонаціональними та регіонально-культурними групами інтересів, які на повен голос заявили про себе з перших років незалежності.

Становлення етноправового поля

Одним із перших законодавчих актів незалежної української держави, що безпосередньо торкався сфери етнополітики, стали Основи законодавства України про культуру, ухвалені 14 лютого 1992 року. Ними визначалися принципи культурної політики держави, серед яких необхідно відзначити: визнання культури як одного з головних чинників самобутності української нації та національних меншин в Україні; орієнтація як на національні, так і загальнолюдські цінності, визнання їх пріоритетності над політичними та класовими інтересами; рівність прав і можливостей громадян незалежно від національної належності тощо. «Основи» по суті визначали правові підвалини етнокультурного розвитку як українського народу, так і етнічних груп, які є меншинами: «Держава дбає про розвиток україномовних

форм культурного життя, гарантує рівні права і можливості щодо використання у сфері культури мов усіх національних меншин, які проживають на території України»⁴.

По суті закон про основи культурної політики став першим нормативним актом незалежної України, яким легалізувалася діяльність громадських об'єднань ще до ухвалення «Закону про об'єднання громадян», що його Верховна Рада України прийняла на півроку пізніше, а саме 16 червня 1992 року. «Основами» закладалися правові засади щодо створення національно-культурних товариств, а також, що суттєво, застерігалися права національних меншин у сфері культури ще до ухвалення Закону «Про національні меншини». Законодавство передбачало, що держава створює умови для розвитку культур усіх національних меншин, які проживають на території України, а також право «зберігати, розвивати і пропагувати свою культуру, мову, традиції, звичаї та обряди; утворювати національно-культурні товариства, центри, створювати заклади культури і мистецтва та навчальні заклади, засновувати засоби масової інформації і видавництва»⁵.

На розвиток закону про основи законодавства про культуру 31 травня 1995 року Кабінет Міністрів України затвердив «Концепцію розвитку культур національних меншин України». В її основу було покладено принцип інтеграції національних меншин у державне, громадсько-політичне та культурне життя на засадах патріотизму і вільного етнокультурного розвитку. Як зазначалося в тексті цього документа, високий рівень освіченості, культури суспільства може забезпечити мир і злагоду, унеможливити прояви національного екстремізму, міжнародних конфліктів. Серед пріоритетних напрямів реалізації державної політики в цій сфері мають стати — відродження звичаїв і традицій національного життя меншин України, всебічний розвиток їхнього самодіяльного та професійного мистецтва, збереження і охорона пам'яток культури, здійснення фундаментальних досліджень у галузі теорії та історії культур етносів України.

Концепцією пропонувалося переглянути програми вищих навчальних закладів культури та мистецтв з урахуванням духовних потреб національних меншин та етнокультурної ситуації в Україні. Серед іншого тут і перепідготовка кадрів, створення комп'ютерного банку даних з проблем етнокультурного розвитку України. Передбачалося, що витрати на фінансування куль-

турно-мистецької та освітньої діяльності національно-культурних товариств бере на себе державний бюджет та бюджети органів місцевого самоврядування.

Наступним законодавчим актом, що також мав безпосереднє відношення до етнополітики, став Закон України «Про об'єднання громадян». Згідно з цим нормативним актом, в Україні на законних підставах мали право створюватися об'єднання громадян для задоволення, зокрема, й національно-культурних потреб та інтересів, оскільки на час прийняття цього закону в Україні вже діяло понад десяток регіональних та загальноукраїнських національно-культурних товариств, діяльність яких жодним чином не регламентувалася. Зазначеним законом чітко визначалися обмеження на створення організацій з метою розпалювання національної та релігійної ворожнечі, а також заборонялося легалізувати ті з них, які ставили за мету зміну у будь-якій протизаконній формі територіальної цілісності держави.

Отже, ухвалою цього нормативного акта держава одержувала дієвий інструмент контролю за спробами створити та легалізувати сепаратистські та антидержавницькі структури регіонального, етнічного чи будь-якого іншого характеру, які своєю діяльністю могли підірвати стабільність або спровокувати владу на силові дії.

Однак, попри низку важливих правових актів, ухвалених як напередодні незалежності, так і одразу після її проголошення, в державі по суті ще не було базового закону, який би узагальнював усі без винятку проблеми етнічного розвитку та слугував би нормативною основою етнополітики. Саме таким законодавчим актом, що підносив українську етнополітику на якісно новий щабель, став Закон України «Про національні меншини в Україні», прийнятий Верховною Радою 25 червня 1992 року. Порівняно з іншими правовими актами цей закон був невеликим за обсягом, але концептуальним за своїм характером. Він базувався на досвіді етнополітичної практики, що почала складатися в Україні як напередодні проголошення незалежності, так і вже за короткий на той час період її існування. Ухвалюючи цей законодавчий акт, парламент виходив з кількох принципових позицій, а саме: життєвих інтересів української титульної нації, основу якої становив український народ; інтересів національних меншин, яким гарантувалися права на вільний розвиток; інтересів державотворення, що були лише започатковані; нерозривності

прав людини і прав національностей. Концептуальною основою закону стала «Декларація прав національностей України», про що зазначалося у преамбулі до Закону. Лейтмотивом документа стало положення ст.1 щодо рівності прав усіх громадян незалежно від національного походження⁶. Чи не вперше на законодавчому рівні з'явилося визначення поняття «національна меншина», яке раніше зустрічалося лише на рівні термінології. У даному ж випадку ст. 3 Закону дає таке визначення цього поняття: «До національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою»⁷.

Закон про національні меншини суттєво розширив організаційні можливості діяльності етнопонаціональних громад, наблизивши їх структури до органів влади завдяки тому, що передбачав можливість створювати при місцевих радах народних депутатів дорадчі органи з представників національних меншин. Такі дорадчі органи функціонують на громадських засадах. На розвиток положень Декларації прав національностей та інших документів і законодавчих актів цим законом гарантувалося право на національно-культурну автономію всім національним меншинам⁸. Цей закон надавав право вільно обирати та відновлювати національність, носити національні прізвища, ім'я та по батькові, а в тих випадках, де національні традиції не передбачають фіксування «по батькові», надавалося право записувати у паспорті лише ім'я та прізвище, а ім'я батька та матері лише у свідоцтві про народження. У законодавчому порядку національним громадським об'єднанням уперше надавалося право висувати своїх кандидатів у депутати на виборах органів державної влади. Також уперше впроваджувалася норма, згідно з якою передбачалися спеціальні асигнування з державного бюджету України для задоволення потреб національних меншин.

Таким чином, прийняття базового закону щодо прав національних меншин виводило державну етнополітику на якісно новий рівень, адже віднині категорія національних меншин набувала відповідного правового змісту, крізь призму якого можна розглядати увесь комплекс соціальних, економічних, політичних та культурно-духовних проблем, що хвилюють етнічні громади. Закон неабияким чином сприяв піднесенню відроджувальних процесів у середовищі етнопонаціональних спільнот, адже віднині вони відчували правовий захист своїх інтересів не лише як

громадян країни, а й як представників етнічних груп населення, тобто меншин. В цілому ж цей закон відзначався демократизмом і відповідав найвищим стандартам міжнародного права щодо захисту прав національних громад. Отже, вже перший рік існування України як незалежної держави засвідчив її прагнення формувати етнополітику на засадах права, свідченням чого і стало ухвалення низки важливих законодавчих актів.

Статус України як незалежної держави зумовив необхідність облаштування державних кордонів та провадження власної міграційної політики. У цьому сенсі вагомим кроком на шляху законодавчого регулювання міграційних процесів став Закон України про біженців, ухвалений Верховною Радою 24 грудня 1993 року. Цей нормативний акт поширювався на осіб, які вимушено залишили країну свого постійного проживання і потребують відповідного захисту в країні тимчасового перебування. Закон передбачає, що особа, якій надано статус біженця, має право на тимчасове працевлаштування чи навчання, медичну допомогу, соціально-побутові послуги, сповідання своєї релігії тощо. Ухваливши відповідний закон, Україна тим самим засвідчила, що вона не лише декларує, а й дотримується міжнародних норм та стандартів, які обстоюють захист прав людини, незалежно від національної належності чи походження.

Важливим етапом на шляху практичної реалізації закону про біженців стала Постанова Кабінету Міністрів України № 428 від 22 червня 1994 року «Про створення органів міграційної служби в Україні». Метою її створення стало здійснення єдиної міграційної політики та забезпечення державного контролю за імміграційними процесами на території країни. Ще одним кроком у цьому напрямку стала урядова Постанова № 396 від 8 червня 1995 року «Про встановлення регіонів тимчасового розселення біженців». Необхідність прийняття її зумовлювалася загостренням міжетнічних конфліктів на пострадянському просторі. Україна розглядалася як територія етнополітичної стабільності, куди можуть проникати групи біженців, а отже необхідно було врегулювати їхній статус на законодавчому рівні. По суті це був запобіжний крок, оскільки 26 червня 1996 року уряд України прийняв ще одну Постанову № 674 «Про заходи щодо надання допомоги особам, які змушені були залишити місця постійного проживання в Автономній Республіці Абхазія Грузії та прибути в Україну».

Близьким за характером до закону про біженців є Закон України «Про правовий статус іноземців», прийнятий 4 лютого 1994 року. Він визначає поняття «іноземець» як особи, що є громадянином іншої держави або особою без громадянства і не є громадянином України. Згідно зі ст. 4 іноземцю може надаватися притулок⁹. Закон урівнює в правах громадян України та іноземців за винятком виборчого та референдумного права. Згідно зі ст. 23 цього закону «Іноземці не можуть обирати і бути обраними до органів державної влади та самоврядування, а також брати участь у референдумах»¹⁰.

Таким чином, ухваливши закони про біженців та статус іноземних громадян, що перебувають на теренах України, наша держава здійснила важливі кроки у напрямку інтеграції у міжнародний правовий простір, де зазначені питання посідають вагоме місце і є предметом розгалуженого законодавчого регулювання.

Чинник депортованих

Ставши на шлях незалежності, Україна опинилася перед складною проблемою — облаштування депортованих народів, що поверталися у традиційні для себе місця поселення. Йшлося про німців, болгар, вірменів, греків та інших етнічних громад, які були свого часу депортовані з території кримського півострова. Але найгострішою серед цієї низки проблем уявлялася проблема кримськотатарського народу, оскільки він був найчисельнішим серед тих, хто зазнав депортації, а також те, що протягом усіх післявоєнних років він продовжував боротьбу за відновлення історичної справедливості і політичного вирішення своєї долі.

Внаслідок відповідних рішень колишніх союзних органів влади наприкінці 80-х років кримським татарам було дозволено повертатися на свою історичну батьківщину у Крим. Розпочався активний процес репатріації кримських татар. Поява значного масиву, що вже на початок 90-х років становив понад двісті тисяч громадян кримськотатарського походження, зумовила необхідність розв'язання цілого комплексу проблем, пов'язаних з «кримськотатарським чинником». Загострилися економічні, соціальні та політичні проблеми, що вимагали оперативного регулювання та компетентного втручання з боку влади. Так звані Бішкекські угоди, підписані лідерами країн СНД у 1993 році

щодо участі їхніх держав у долі кримських татар, по суті не виконувалися, а тому Україна опинилася віч-на-віч з цією проблемою. Безумовно, для кримськотатарської спільноти, так само як і для інших депортованих народів, важливо було відчувати себе не лише об'єктом державної етнополітики, а й суб'єктом влади. Вирішенню цих питань значною мірою сприяв Закон України «Про особливості участі громадян України з числа депортованих з Криму у виборах депутатів місцевих рад в Автономній Республіці Крим». Зазначеним законом дозволялося в межах адміністративно-територіальних одиниць автономії, де проживають депортовані громадяни, створювати додаткові виборчі округи для виборів депутатів місцевих органів влади. Цим самим держава засвідчила, що вона переймається турботами депортованих, намагається враховувати їхні специфічні інтереси у сфері владних відносин. Розширенню сфери організаційних засад національно-адміністративної самоорганізації меншин сприяло також прийняття Закону України про місцеве самоврядування в Україні 21 травня 1997 року. Звичайно, цей закон був спрямований насамперед на децентралізацію влади, зміцнення прав територіальних громад тощо, але він мав і пряме відношення до етнополітики. У комплексі з раніше прийнятими законами, такими як закон про основи культурної політики, національні меншини тощо, він надавав додаткові можливості для реалізації права на національно-культурну автономію, а також в місцях компактного проживання меншин створював правові засади національно-адміністративного самоврядування. Згідно із законом про місцеве самоврядування радам надавалися широкі права та повноваження у сфері освіти і культури, оскільки відповідні виконавчі органи місцевих рад повинні були керуватися інтересами територіальних громад. Для відродження етнонаціональної ідентичності неабияке значення мало положення ст. 37 закону, згідно з яким до відання виконавчих органів місцевого самоврядування відносилися повноваження з підготовки та внесення на розгляд місцевої ради питань щодо найменування та перейменування вулиць, провулків, проспектів, площ, парків тощо, розташованих на території відповідного населеного пункту¹¹. Тим самим територіальні громади, серед яких, безумовно, є й такі, що утворені за етнічним принципом у місцях компактного проживання, одержали певні повнова-

ження щодо вирішення питань, які відносяться до сфери адміністративно-територіального устрою держави.

Починаючи з другої половини 90-х років активізувалася двостороння співпраця України з іншими державами, зацікавленими у долі своїх співвітчизників, які постійно мешкають на теренах України і є її громадянами. У цьому зв'язку заслуговує на увагу ухвалення Закону про ратифікацію Угоди між Україною та Федеративною Республікою Німеччина про співпрацю у справах осіб німецького походження, які проживають в Україні, підписаної 3 вересня 1996 року та ратифікованої 18 липня 1997 року. Цим самим Україна започаткувала цілу низку двосторонніх угод, спрямованих на підтримку зв'язків національних меншин з їх історичною батьківщиною.

Як було зазначено, засадничою основою державної етнополітики в Україні є Конституція. Власне її прийняття ніби підвело ризику під п'ятирічний етап державної етнополітики, яка до того функціонувала і розвивалася на фундаменті окремих законодавчих актів. Конституція ж створила правове поле не лише для врегулювання етнонаціональних відносин, а й створювала перспективу щодо подальшого розвитку та удосконалення законодавства у цій сфері суспільних та політичних відносин у державі.

Етнополітика у міждержавних відносинах

Наступний блок проблем — це двостороннє співробітництво з окремими державами, які є зацікавленими сторонами у здійсненні Україною зваженої і толерантної політики стосовно національних меншин — її громадян. Першим документом, підписаним Україною та іншою державою, стала «Декларація про принципи співробітництва між Українською Радянською Соціалістичною Республікою та Угорською Республікою по забезпеченню прав національних меншостей» 1990 року. Принциповими положеннями цієї «Декларації» є висловлене бажання сторін здійснювати правовий захист національних меншин, надавати їм право створювати національно-культурні товариства та асоціації з метою збереження їх етнічної самобутності. Застерігалось від використання адміністративних, економічних та інших заходів, спрямованих на асиміляцію меншин чи штучну зміну пропорцій населення територій, де традиційно і компак-

тно мешкають національні меншини. Зазначалося, що сторони прагнутимуть додержуватись принципу еквівалентності щодо всіх рівнів освіти, якщо це стосується безпосередньо меншин. Разом з тим Декларація застерігала представників радикальних та сепаратистських організацій, якщо ті підбурюють до вчинення насильницьких дій чи сприяють розпалюванню національної ненависті та ворожнечі, про їх заборону.

На розвиток двостороннього співробітництва держав на ґрунті етнополітики 11 червня 1994 року Кабінет Міністрів України прийняв відповідну постанову та положення про створення змішаної українсько-угорської Комісії з питань забезпечення прав національних меншин. Положенням передбачалося, що комісія буде відстежувати й аналізувати соціально-економічні, культурно-духовні, освітні та демографічні процеси, які відбуваються серед національних громад, що належать до категорії відповідних меншин. Дещо пізніше, а саме 23 березня 1995 р. аналогічна комісія з питань освіти та культури була створена між Україною та Словаччиною.

Слід зазначити, що це був перший позитивний приклад двостороннього співробітництва на міждержавному рівні в царині етнополітики, який і надалі довів свій конструктивний потенціал і по суті став модельним документом для укладання двосторонніх угод подібного характеру.

Як зазначалося, вже у перші роки незалежності України актуалізувалася проблема повернення раніше депортованих народів з її території. Цей аспект державної етнополітики знайшов і свій відповідний міжнародний резонанс у двосторонніх відносинах. Одним із перших актів такого ґатунку стала Постанова Кабінету Міністрів України № 314 від 29 квітня 1993 року «Про створення української частини міжурядової німецько-української комісії у справах депортованих народів, які повертаються в Україну». Це поклало початок активній двосторонній співпраці двох країн щодо реабілітації, репатріації та облаштування раніше депортованих представників німецької національної меншини з території України. Наступним кроком у цьому напрямку стало підписання міжурядової українсько-німецької Угоди про культурне співробітництво, підписаної 15 лютого 1994 р., та Угоди між Україною і Федеративною Республікою Німеччина про співробітництво у справах осіб німецького походження, які проживають в Україні, підписаної 3 вересня

1996 року і ратифікованої Верховною Радою України 18 липня 1997 р. У цьому документі наголошувалося на тому, що німецькій меншині гарантоване право вільно користуватися рідною мовою як у приватному, так і громадському житті, їй гарантуються права на виробництво, споживання та розповсюдження інформації рідною мовою. Разом з тим німецька сторона брала на себе зобов'язання в межах своїх можливостей підтримувати облаштування та інтеграцію осіб німецького походження в українське суспільно-політичне, економічне та культурно-духовне середовище.

Торкаючись проблематики німецької меншини в Україні як об'єкта міждержавної узгодженої етнополітики, не можна оминати й деяких проблемних сторін цього співробітництва. Йдеться насамперед про створення та діяльність так званого Українсько-німецького фонду, створеного відповідним указом Президента України 22 січня 1992 р., що припинив свою діяльність згідно президентського ж указу 20 грудня 1996 р. Причиною його ліквідації стали незадовільні результати фінансової діяльності Фонду, втрата контролю над матеріальними цінностями, що надходили з боку Федеративної Республіки Німеччина на підтримку німецької меншини.

Етнополітичні аспекти міжнародного співробітництва знайшли свій вияв і в двосторонніх міжнародних договорах. Одним з перших прикладів тут став Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та Російською Федерацією, підписаний 31 травня 1997 року. Серед іншого, у Договорі зазначалося, що сторони забезпечують захист етнічної культурної, мовної та релігійної самобутності національних меншин на своїй території і створюють умови для її заохочення. Важливим досягненням Договору стало положення щодо гарантій прав осіб, що належать до національних меншин, індивідуально або разом з іншими особами, які належать до національних меншин, вільно висловлювати, зберігати та розвивати свою культуру, не зазнаючи будь-яких спроб асиміляції всупереч їхній волі. Зазначалося також, що Сторони створюють рівні можливості та умови для вивчення української мови в Російській Федерації та російської в Україні і з цією метою вони надаватимуть рівноцінну державну підтримку. На розвиток та конкретизацію співпраці двох країн 24 жовтня 1997 року терміном на 5 років було укладено Угоду про співробітництво між Державним комітетом

України у справах національностей та міграції і Міністерством Російської Федерації у справах національностей та федеративних відносин.

Ще з однією сусідньою державою, з якою склалися непроті відносини насамперед територіального характеру, але з якою також вдалося врешті-решт підписати Договір про відносини добросусідства і співробітництва, стала Румунія. Договір було підписано 2 червня 1997 року. Сторони висловилися за те, що у здійсненні політики відносно етнічних українців в Румунії та румунів в Україні вони будуть застосовувати міжнародні норми і стандарти, насамперед ті, що визначають права осіб, які належать до національних меншин. Принциповою, на наш погляд, позицією Договору є положення щодо створення рівних умов для вивчення рідної мови, а також право на освіту рідною мовою та створення для цього необхідної кількості шкіл, інших освітніх закладів. У документі також йшлося про те, що Сторони утримуються від заходів, спрямованих на зміну пропорційного складу населення в місцевостях традиційного помешкання обох меншин.

Підписання українсько-румунського Договору істотно знизило рівень етнополітичної та міждержавної напруги, що наростала і мала високий потенціал конфліктогенності, маючи тенденцію до загострення. Тим самим як на рівні етнічних спільнот, так і двох сусідніх держав було закладено відповідні гарантії та механізми захисту етнічних груп, що належать до меншин, створені належні основи для плідної двосторонньої співпраці у цьому напрямку.

Крім Росії, з якою Україна уклала відповідні угоди про співпрацю, ще однією країною-членом СНД, з якою Україна розвиває етнополітику на двосторонніх засадах, є Республіка Молдова. Беручи до уваги, що на території Молдови проживають особи української національності, а в Україні відповідно молдавської, що потребують сприяння етнокультурному розвитку, 19 лютого 1996 року терміном на 5 років було укладено міжвідомчу Угоду між Міністерством України у справах національностей та міграції і Департаментом національних відносин при Уряді Республіки Молдова про співробітництво з питань національних відносин. Ще однією республікою колишнього Радянського Союзу, з якою Україна будує етнополітику на міжнародно-правових засадах, є Литва. З цією державою 25 лютого

1997 року терміном на 5 років також було підписано міжвідомчу Угоду про співробітництво з питань національних відносин.

Таким чином, на сьогодні Україна має низку міждержавних договорів та угод, які регулюють міжетнічні відносини в країнах, які є сторонами відповідних міждержавних актів, що виводить двостороннє співробітництво у сфері етнополітики на рівень сучасних міжнародних стандартів і є свідченням позитивних зрушень у цьому напрямку.

Діаспора

Відносно самостійним напрямком державної етнополітики можна вважати політику, спрямовану на співпрацю з українською діаспорою. За різними оцінками за межами України проживає від 8 до 10 млн осіб українського етнічного походження. Це значний масив української етнічної спільноти, переважна більшість якої прагне підтримувати стосунки з історичною батьківщиною, культивує українські звичаї, традиції і мову за її межами. Набуття Україною незалежності дало вагомий поштовх для зближення діаспори і етнічного ядра, що існує в Україні. За роки незалежності в Києві відбулося вже чотири форуми світового українства, які засвідчили бажання і прагнення плідної співпраці діаспори і держави. Враховуючи ці та інші обставини й особливості взаємостосунків української діаспори і країни, яка є їхньою прабатьківщиною, Кабінет Міністрів України 22 січня 1996 року затвердив державну програму «Українська діаспора на період до 2000 року». Її прийняття було зумовлене потребами державної підтримки статусу українців за кордоном, залученням їх до процесів державотворення в Україні, забезпечення добровільного повернення етнічних українців на батьківщину.

Важливо підкреслити, що політика української держави стосовно діаспори ґрунтується на принципах добровільної інтеграції в політичне, соціальне та економічне середовище країн постійного проживання її представників, адаптації до місцевої культури, зберігаючи та розвиваючи при цьому власну національну духовність та культуру. Ця «Програма» передбачала надання діаспорі посильної допомоги задля задоволення культурно-інформаційних потреб, створення національних центрів, підготовки культурно-освітніх фахівців тощо з боку української держави. Передбачалися заходи в галузі міграційної політики стосовно представників діаспори. В її основу покладається прин-

цип пріоритетності національно-державних інтересів і прав українців, що повертаються в Україну, при одержанні українського громадянства, а також поєднання інтересів мігрантів та місцевого населення. З метою координації діяльності центральних та місцевих органів влади виконання Державної програми «Українська діаспора 2000» і співробітництва з українською діаспорою було створено Міжвідомчу координаційну раду.

Результати виконання зазначеної Державної програми засвідчують, що на шляху зближення діаспори та держави зроблені вагомі кроки, які поглиблюють взаєморозуміння та інтереси частин єдиного етнічного організму. Проте потенціал обопільної співпраці далеко не вичерпано і, зрозуміло, втіленням однієї програми цього зробити неможливо. Разом з тим немає сумніву, що цей напрям державної етнополітики й надалі буде посідати одне з чільних місць в її стратегії.

Етнополітика мовних відносин

Якщо говорити конкретно про конституційні засади етнополітики, то вони в першу чергу стосуються низки таких принципових питань, як: формування української політичної нації за умов збереження етнічної ідентичності кожного народу; мовної політики; етнічної культури. Однією з найгостріших проблем етнополітики, як зазначалося, залишалось мовне питання. Узагальнивши попередній досвід з мовного законодавства та мовної політики, розробники Конституції запропонували компромісну формулу щодо його розв'язання. Ст. 10 Основного Закону держави стверджує: «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України»¹². Разом з тим Конституція гарантує «вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України»¹³.

Принциповою новацією Конституції стало уведення до етнополітичного вжитку поняття «корінний народ», адже до цього часу практично жодний офіційний документ уникав цього терміна. Фактично Конституція розмежовує поняття «корінний народ» та «національна меншина», формулюючи проблему у такий спосіб: «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також роз-

виткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України»¹⁴.

Однак і після прийняття Конституції України мовне питання не втратило гостроти. Доказом цього є те, що буквально через рік після її ухвалення у 1997 році Президент України видає Указ про створення Ради з питань мовної політики і того ж року виходить постанова Кабінету Міністрів України про «Комплексні заходи щодо всебічного розвитку і функціонування української мови». Власне, поява відповідного указу та постанови засвідчила, що держава починає активно займатися не лише створенням законодавчої бази етномовної політики, що цілком зрозуміло для початкового етапу її становлення і розвитку, а й створює відповідні механізми організаційного та концептуального характеру, які мають на меті, з одного боку, надати законодавству реальних важелів впливу на перебіг етнополітичних процесів, а з другого — скоригувати їх у конструктивне річище державотворення.

Конституція суттєво вплинула на практичний бік етнополітики. Найбільш показовим у цьому відношенні документом, як зазначалося, стали «Комплексні заходи...». Автори цього документа виходили як з історичних реалій, в яких перебував український народ, так і з наявної міжнародної ситуації, яка диктує свої досить жорсткі умови та вимоги щодо мовної політики. Приверталася увага на те велике значення, що його набувають «мовно-культурні процеси у сучасному світі, де мовна політика регулюється державними і законодавчими актами (Франція, Бельгія, Росія тощо), так і зокрема тією історичною обставиною, що Український народ протягом століть не мав змоги належним чином розвивати національну мову і користуватися нею у всіх сферах діяльності»¹⁵.

У цьому документі зазначалося, що українська держава покликана усунути цю історичну несправедливість і забезпечити українській мові нормальні умови розвитку і функціонування, а самі «Комплексні заходи...» спрямовані на реалізацію ст. 10 та 11 Конституції України. Серед іншого там зазначається, що: «Українська мова як державна ще не дістала належного застосування в галузі права, освіти, культури, науки, інформатики, військової справи, судочинства тощо»¹⁶. У цьому тексті вперше зустрічаємо положення про українську мову як основного засобу спілкування в Україні. Серед завдань, що їх належало здій-

снити, виходячи з концепції «Комплексних заходів...», заслуговують на увагу такі амбітні проекти, як «порушення клопотання перед світовим співтовариством про надання українській мові статусу робочої мови в міжнародних організаціях (ООН, ЮНЕСКО, РЄ)»¹⁷. Серед цікавих пропозицій, що містяться у «Комплексних заходах...», слід відзначити підготовку законопроекту «Про розвиток і застосування мов в Україні» та підготовку нової редакції «Українського правопису». Обидва проекти є актуальними, але, як показав подальший розвиток подій навколо розробки цих документів, дорога до остаточної реалізації їх у нормах закону виявилася досить суперечливою і неоднозначною. Так, наприклад, спроби реформувати норми українського правопису викликали серйозні дискусії та розходження не лише серед фахівців, а й громадськості відносно того, чи доцільно зараз повертатися до правопису 20-х років минулого століття, форми якого збереглися значною мірою хіба що серед представників західної діаспори та мешканців Галичини. Так само неоднозначними є й позиції різних сторін щодо законопроекту про розвиток і застосування мов в Україні. Серед певних груп населення, особливо південно-східних регіонів міст та певних регіональних еліт активізувалися прихильники офіційної українсько-російської двомовності¹⁸.

Мовне питання неодноразово ставало предметом гострих дискусій і в стінах Верховної Ради. Ситуація досягла апогею, коли 24 грудня 1999 року парламент ухвалив Закон про ратифікацію «Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р.» Необхідність ратифікації цього документа формально впливає із зобов'язань України перед Радою Європи, що вона їх поклала на себе при вступі до цієї впливової регіональної організації. Однак сама Хартія є документом досить ліберальним, вона враховує як високі стандарти матеріально-фінансового та правового характеру, так і реальні можливості, що висуваються до держави, яка її ратифікує. Тобто йдеться про максимальні та мінімальні умови, за яких Хартія ратифікується. Обрахунки, зроблені Кабінетом Міністрів України напередодні ратифікації, показували, що для фінансування взятих на себе зобов'язань Україна повинна щороку витратити понад 2 млрд гривень на обслуговування Хартії, що на сьогодні значно перевищує бюджетні ресурси країни. Крім цього, як показав перебіг подій навколо ратифікації, під час здійснення цієї процедури у Верховній

Раді мали місце порушення регламенту, що дало підстави Конституційному Суду визнати законопроект «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р.» неконституційним. Постанову Конституційного Суду ухвалено 12 липня 2000 року. Однак на цьому історія із Європейською хартією не закінчилася. 17 травня 2001 року група народних депутатів України, насамперед тих, що були членами офіційної делегації від України в Парламентській Асамблеї Ради Європи (ПАРЄ), на розгляд Верховної Ради внесла проект парламентської Постанови «Про забезпечення виконання зобов'язань України перед Радою Європи». В основу проекту було покладено необхідність виконання Україною Рекомендації ПАРЄ щодо Хартії, виконанням якої обумовлюється збереження курсу нашою державою на європейську інтеграцію. Проект зазначеної постанови Верховної Ради передбачав, щоб Голова Верховної Ради негайно передав Президентові України текст законопроекту «Про ратифікацію...». Реакцією на це стало рішення Конституційного Суду України, який зазначив, що пропонувані документ є грубим порушенням Конституції України і Закону України «Про Конституційний Суд України». Більше того, розгляд внесеної парламентом постанови створює прецедент, коли рішення суду вищої юрисдикції, що не підлягають оскарженню, піддаються сумнівам.

Отже, як видно, мовне питання знову набуло політичного загострення, продовженням чого стала й поява нового законопроекту, внесеного народними депутатами, «Про застосування положень Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р.», який по суті повторює раніше ухвалений Верховною Радою України законопроект від 24 грудня 1999 року.

На сьогодні з приводу мовного питання в цілому та Європейської хартії зокрема існує декілька принципових позицій. Насамперед, усі сходяться на тому, що Хартію необхідно імплементувати, адже це впливає з міжнародних обов'язків нашої держави як члена РЄ. Друга позиція полягає у тому, що умови ратифікації передбачають вибіркове застосування її положень. Третя, — окремими фахівцями висловлюється думка, що ратифікацію необхідно здійснити після ухвалення базового закону про мови. При цьому, що істотно, ратифікація має відбутися у відповідності з чинною Конституцією, Законом України

«Про міжнародні договори України» та Регламенту Верховної Ради України.

Що стосується проблеми імплементації міжнародно-правових документів, то Україна 9 грудня 1997 року вже ратифікувала «Рамкову конвенцію Ради Європи про захист національних меншин», чим фактично визнала міжнародні стандарти щодо політики і законодавства в частині їх захисту невід'ємною частиною національного законодавства. Крім цього, Україною визнані також Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту від 1996 року та Ословські рекомендації з мовних прав національних меншин від 1998 року. Розглядається також питання щодо приєднання України до Міжнародної конвенції корінних народів № 169.

Отже, можна зробити висновок, що, ухваливши низку принципово важливих документів та ратифікувавши міжнародні угоди, Українська держава засвідчила конструктивну настанову на демократичне і правове розв'язання гострих етнополітичних проблем у країні. Влада в цілому активно включилася до процесу організаційно-правового забезпечення етнонаціональної політики на засадах Конституції України, Декларації про державний суверенітет України, Акта про державну незалежність, інших важливих нормативних документів. Проте до реального впровадження його новаторських положень, як показує досвід, попереду ще велика робота.

Кримськотатарська проблема

Як уже зазначалося, одним із найголовніших напрямів державної етнополітики за роки незалежності стали проблеми депортованих народів. Серед низки цих проблем як її найсуттєвіша складова — кримськотатарська проблема, що дісталася Україні у спадок від національної політики радянської доби. Першим кроком незалежної України у напрямку відновлення історичної справедливості стала Постанова Кабінету Міністрів України № 42 від 28 січня 1992 року «Про деякі питання, пов'язані з поверненням кримських татар у Кримську АРСР». Нею передбачалося збільшення капіталовкладень на будівництво та облаштування депортованих, створення Республіканської комісії у справах депортованих народів Криму. Відповідним міністерствам під час підписання щорічних двосторонніх угод та договорів про економічне та культурне співробітництво з Росій-

ською Федерацією, республіками Казахстану, Киргизстану, Таджикистану та Узбекистану наказувалося враховувати їхню дольову участь у здійсненні заходів з репатріації депортованих в Україну кримських татар.

Одним із перших організаційно-правових заходів щодо врегулювання етнополітичної ситуації в АР Крим стала урядова Постанова № 132 від 14 березня 1992 року «Про утворення фонду депортованих народів Криму». Мета Фонду — створення матеріально-фінансових умов для вирішення питань облаштування раніше репресованих народів з числа меншин. Задля цієї мети Кабінет Міністрів України із власного резервного фонду виділив 5 млн карб. на рахунок Фонду. Наступним кроком у цьому напрямку стало затвердження Постановою № 145 Кабінету Міністрів України від 24 березня 1992 року «Положення про республіканську комісію у справах депортованих народів Криму», метою діяльності якої стала координація роботи міністерств та відомств України, інших органів державної виконавчої влади зі здійснення комплексу заходів щодо життєзабезпечення депортованих народів. На Комісію покладалися також організаційні, контрольні, аналітичні та інші функції і обов'язки.

Серед заходів, які б мали сприяти не лише правовій, а й морально-політичній та психологічній реабілітації депортованих, необхідно згадати Указ Президента України від 14 квітня 1994 року «Про заходи щодо вшанування пам'яті жертв депортації з Криму». У відповідності з цим указом 18 травня 1994 року було оголошено Днем скорботи і пам'яті, а Кабінет Міністрів України дав доручення відповідним установам подати пропозиції щодо правового врегулювання проблем добровільного повернення в Україну осіб кримськотатарського народу та осіб інших національностей відносно поновлення їхніх прав. Однак прийняті заходи, хоча й були необхідними, але в підсумку виявилися недостатніми.

Вперше за роки незалежності у 1995 році у Криму вкрай загострилася етнополітична ситуація. Здавалося б, що влада в особі законодавчої та виконавчої гілок контролює процеси, що відбувалися у кримськотатарському середовищі та навколо нього. Свідченням цього можна вважати Постанову Кабінету Міністрів «Про заходи щодо забезпечення виконання рішень Верховної Ради України від 17 березня 1995 р. про політико-правову ситуацію в АР Крим», прийняту 22 березня 1995 року.

Нею передбачалося розробити у тримісячний термін Програму повернення, розселення та облаштування в АР Крим раніше депортованих народів. З цією метою пропонувалося мобілізувати фінансові та інші матеріальні ресурси, провести резервування земельних ділянок для репатріантів. Однак суттєво вплинути на ситуацію не вдалося і вона вийшла з-під контролю. Наслідком цього стали акції масового протесту, головним актором яких стали радикальні угруповання з числа представників кримських татар. В окремих місцях кримської автономії виникли сутички з правоохоронними органами, не обійшлося без жертв. Реакцією на кримські події став Указ Президента України від 26 червня 1995 р. «Про невідкладні заходи щодо усунення порушень законності та правопорядку в АР Крим». На виконання цього указу та на підставі узагальнення фактів, що мали місце, Кабінет Міністрів України 11 серпня 1995 р. приймає Постанову № 636 «Про заходи щодо розв'язання політико-правових, соціально-економічних та етнічних проблем в АР Крим». Ними передбачалося розробити «Програму першочергових заходів щодо розселення та облаштування депортованих кримських татар і осіб інших національностей, які повернулися і проживають в Криму». Це був ґрунтовний широкомасштабний проект, з яким державна влада безпосередньо виходила на розв'язання низки проблем депортованих. В рамках «Програми» передбачалося розробити ще й «Перспективну програму організованого повернення, розселення та облаштування в Криму кримських татар та осіб інших національностей». Кримські події спричинилися до розробки проекту «Концепції державної політики в міжнародних відносинах та програми її реалізації в АР Крим». Серед пропозицій актуалізувалося й питання щодо прискореного розгляду на сесії Верховної Ради України законопроекту «Про реабілітацію та забезпечення прав національних меншин, яких було піддано примусовому переселенню з території України».

З метою зміцнення матеріально-фінансової бази реалізації «Заходів» передбачалося здійснити як додаткові бюджетні витрати, так і можливість використання кредитів МВФ. Оскільки масова репатріація до Криму загострила земельне питання, то зазначеним документом передбачалося проведення інвентаризації земельних ресурсів в автономній республіці. В гуманітарній сфері пропонувалося розробити «Державну програму адаптації та інтеграції в українське суспільство депортованих кримських

татар та осіб інших національностей, відродження та розвиток їхньої культури».

І хоча прийняті в оперативному порядку рішення децю розрядили етнополітичну ситуацію в АР Крим, проте вона продовжувала залишатися досить напруженою. Це пояснюється з-поміж іншого й тим, що на той час в Україні досить гостро стояла проблема навколо розробки та прийняття нової Конституції і починаючи з червня 1995 року й до червня 1996 року діяла так звана «конституційна угода», яка регламентувала діяльність гілок влади на цей період. Зрозуміло, що кримськотатарські лідери прагнули скористатися політичною кризою в державі на свою користь, тому питання кримських татар не сходило з порядку денного і після ухвалених рішень на їх рахунок, про які йшлося. Тому влада постійно тримала у полі зору етнополітичну ситуацію, що склалася у кримському регіоні, наслідком чого стала поява Указу Президента України від 15 березня 1996 року «Про заходи щодо стабілізації та сприяння соціально-економічного розвитку АР Крим». У ньому йшлося про ефективніше використання саме кримського потенціалу та ресурсів задля розв'язання соціально-економічних проблем у регіоні, в тому числі й тих, що стосуються депортованих народів. З цією метою до 1 липня 1996 року пропонувалося розробити проект «Державної програми адаптації та інтеграції в українське суспільство кримських татар та інших депортованих народів».

Для уточнення та реалізації «Програми першочергових заходів...» 18 березня 1996 року Кабінет Міністрів України прийняв Постанову № 331 «Про здійснення заходів щодо розв'язання соціально-економічних, етнічних та гуманітарних проблем в АР Крим», якою передбачалися конкретні терміни, засоби та установи, відповідальні за виконання вказаних заходів.

Таким чином, виходячи із зазначеного можна констатувати, що державна етнополітика в критичний момент, що виник на території АР Крим, набула дієвості та конкретного змісту. Від декларацій та заяв справа перейшла у площину практичного здійснення організаційного, правового та політичного потенціалу. Проте, як показав подальший перебіг подій, і цього виявилось недостатньо, оскільки ситуація навколо кримськотатарського питання залишалася складною і надалі.

На порядок денний вийшли питання набуття українського громадянства за спрощеною процедурою для тих, хто повер-

нувся й бажає повернутися з місць депортації в Україну. Поряд з цим з усією гостротою також постало питання надання кримським татарам так званих виборчих квот для обрання своїх представників до парламенту Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування. Серед низки інших питань політичного характеру — визнання офіційного статусу Меджлісу як представницького національного органу кримських татар. Ситуація особливо ускладнилася напередодні виборів до Верховної Ради України та Верховної Ради АР Крим у 1998 році. Із 250 тисяч кримських татар, що повернулися до Криму, на цей час майже половина не мала українського громадянства, а отже й була позбавлена згідно із законом про статус іноземців права голосу. В Криму знову загострилася етнополітична ситуація, адже представники кримськотатарського народу розпочали блокувати залізничні шляхи, адміністративні будівлі тощо. Під тиском обставин, що склалися, Президент України своїм указом надав громадянство тим представникам кримськотатарського народу, які повернулися в Україну і потребували цього. Відтак гостру ситуацію навколо парламентських виборів 1998 року вдалося врегулювати.

Наступним важливим кроком у напрямку зняття напруги навколо проблеми громадянства стали домовленості між керівництвом України та Узбекистану на рівні президентів двох держав щодо спрощення процедури виходу з узбецького громадянства, головною проблемою якого був високий грошовий тариф у триста американських доларів на набуття українського паспорта. Досягнуті домовленості були розраховані на півроку для того, щоб оформити відповідні документи і вийти з одного громадянства — узбецького та одержати інше — українське.

Ще одним кроком на шляху розв'язання деяких нагальних проблем, які протягом останніх років турбували кримськотатарську громаду та особливо її лідерів, стало підписання Президентом України 18 травня 1999 року Указу «Про Раду представників кримськотатарського народу» як консультативного органу при Президентові України. Важливість для кримськотатарської сторони підписання цього указу полягає в тому, що до складу Ради увійшли практично всі члени Меджлісу кримськотатарського народу. Таким чином, можна зробити висновок, що здійснено вагомий крок на шляху легалізації цього національного органу кримських татар.

Проблеми етнополітичного менеджменту

Торкаючись різноманітних сторін державної етнополітики, не можна обійти увагою інституційних аспектів проблеми. Власне, йдеться про органи управління етнополітичною сферою, зокрема, покликаних здійснювати та впроваджувати на практиці напрацювання як законодавчого плану, так і науково-теоретичні розробки, на базі яких й будується етнополітика. По суті йдеться про етнополітичний менеджмент, що його належить здійснювати тим чи тим інститутам державної виконавчої влади. Як з цим стоїть питання в Україні, виходячи з досвіду української етнополітики?

З перших років незалежності на рівні Кабінету Міністрів України питаннями національної політики опікувався Комітет у справах національностей, однак з метою вдосконалення роботи у сфері міжнаціональних відносин та міграційних процесів, що дедалі давалися взнаки, Указом Президента України від 23 квітня 1993 року було створено Міністерство України у справах національностей, міграції та культур. Це відомство проіснувало рівно три роки, але характеризувати його діяльність односторонньо досить важко. Насамперед очевидно, що існувала необхідність у появі такого відомства, оскільки увесь комплекс проблем, що постав перед молодією країною, вимагав адекватного, професійного та оперативного реагування. Так само не підлягає сумніву й те, що за роки існування міністерства країна в цілому уникла якихось гострих конфліктів на етнонаціональному ґрунті. За цей період було ухвалено низку важливих законодавчих актів, розширено правове поле відродження етнічних меншин, підписані міжнародні двосторонні угоди, які стосувалися так чи інакше й етнополітики. Разом з тим не можна не відзначити, що саме в період існування міністерства вкрай загострилося кримськотатарське питання, не вдалося зняти напругу навколо проблем мови. Але найголовніше те, що розроблені та ухвалені законодавчі акти, програми та заходи здебільшого залишалися на папері.

Проте, хоч як би там було, але згідно з Указом Президента України від 26 липня 1997 року «Про зміни в системі центральних органів виконавчої влади України» з метою вдосконалення структури управління економікою та соціальною сферою замість ліквідованого міністерства було утворено Державний ко-

мітет України у справах національностей та міграції. На нього як центральний орган виконавчої влади покладалися обов'язки із забезпечення та реалізації державної політики у сфері між-національних відносин, прав національних меншин та української діаспори, міграційних процесів, розвитку і функціонування української мови як державної та мов національних меншин. Уперше при Держкомітеті створювалася Рада представників громадських об'єднань національних меншин України як дорадчий орган. Згідно з положенням про Держкомітет передбачалося створення й інших дорадчих та консультативних органів. Без сумніву, важливими досягненнями в роботі Комітету стала розробка «Комплексних заходів щодо розвитку культур національних меншин України на період до 2001 року», затверджених Постановою Кабінету Міністрів № 299 від 1 березня 1999 року, та підготовка першої доповіді про виконання Україною Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин, що була предметом слухань Парламентської асамблеї Ради Європи у 1999 році.

Загалом Державний комітет України у справах національностей та міграції проіснував три з половиною роки і за цей період здійснив чималу роботу з налагодження взаєморозуміння між лідерами та представниками національно-культурних товариств і органів державної виконавчої влади. Комітет проводив активну роботу з налагодження діалогу між етнічними меншинами та владою, було підписано низку важливих міжвідомчих угод на двосторонній основі, велася значна просвітницька робота, яка сприяла підвищенню культури міжетнічного спілкування, міжетнічній толерантності та етнічній компетентності. За період його діяльності істотно активізувався такий напрям державної етнополітики, як зміцнення співпраці та налагодження зв'язків з українською діаспорою. Однак і в діяльності цього органу центральної виконавчої влади були деякі недоліки. Зокрема, за цей час загострилися політичні аспекти кримськотатарського питання, насамперед проблема громадянства, яка призвела до кризи етнополітичної ситуації у Кримському регіоні. Ускладнилися проблеми, пов'язані з міграцією, інші аспекти державної етнополітики. Однак у цілому робота Держкомітету була досить плідною і корисною як для держави загалом, так і для національних меншин зокрема. На жаль, за період діяльності Держкомітету так і не було прийнято «Концепції дер-

жавної етнонаціональної політики України» на законодавчому рівні, проект якої було підготовлено в надрах цього відомства.

Оскільки етнополітика це лише частина державної політики, то зрозуміло, що вона залежить від загальної ситуації в державі та того курсу, що вона його здійснює. Наприкінці 1999 року Президент України видав Указ щодо другого етапу проведення адміністративної реформи. З-поміж іншого передбачалося скорочення державного апарату, міністерств та відомств в системі органів державної виконавчої влади. До числа відомств, які підлягали скороченню, потрапив і Держкомнаціміграції. Відтак, починаючи з березня двотисячного року, він припинив своє існування, а його функції були передані відповідним департаментам Міністерства юстиції, Міністерства освіти та Міністерства культури України. Слід сказати, що така реформа не пішла на користь справі, адже при відповідному спочатку міністерстві, а потім і комітеті свого часу були створені різноманітні дорадчі органи, зокрема такі, як Рада з питань мовної політики та Рада представників національних громадських організацій України. До речі, Держкомітет у справах національностей та міграції у 1999 році спільно з громадськими організаціями у відповідності з Указом Президента України від 31 жовтня 1997 року провів важливу акцію — «Передаймо нащадкам наш скарб — рідну мову».

Після ліквідації органів центральної виконавчої влади, які б опікувалися етнополітикою, етнонаціональна сфера по суті опинилася у стані кинutoї напризволяще. Очевидно, усвідомлюючи цю обставину та йдучи назустріч вимогам представників етнічних меншин, Президент України 13 вересня 2001 року видав Указ «Про Державний комітет України у справах національностей та міграції». Метою відновлення діяльності цієї важливої структури стало підвищення ефективності здійснення державної політики у сфері міжнаціональних відносин, міграції та забезпечення прав національних меншин України і представників депортованих народів, що повернулися в Україну, а також біженців. Цим самим було підтверджено, що для такої країни, як Україна, яка має розмаїтий поліетнічний склад населення, конче необхідно мати спеціалізовану структуру в центральних органах виконавчої влади.

Таким чином, підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що українська державна етнополітика пройшла складний

шлях становлення і розвитку. З огляду на минулі п'ятнадцять років можна стверджувати, що українська етнополітика ще не зовсім конституювалася в чітку систему, яка функціонує з урахуванням як світового, так і вітчизняного досвіду. В наявності ознаки кризи управління етнополітичними процесами, свідченням чого можна вважати не лише блокування чи нейтралізацію гострих конфліктів, а й поглиблення та подекуди і їх загострення.

Сьогодні, коли в Україні сформовано демократичну владу — обрано президента країни та Верховну Раду — продовжують діяти старі та виникати нові виклики, які безпосередньо стосуються сфери етнополітичного менеджменту. Досить гостро стоїть проблема влади та управління у центрі і на місцях, зокрема у сфері мовних відносин. Є підстави говорити про регіоналізацію у сфері етнополітики. У зв'язку з конституційною реформою збільшується обсяг повноважень органів місцевого самоврядування. Поєднуючись із чинником їх обрання територіальними громадами та ідеологічним спрямуванням у бік дистанціювання від «центру», що виявляється на рівні впливу регіональних органів влади — обласних рад — по суті призначати керівників обласних адміністрацій, вказані процеси можуть посилювати у кращому випадку вимоги федералізації, а в гіршому — прояви сепаратизму. Досить лише сказати, що після парламентських виборів 2006 року вже декілька обласних рад — Дніпропетровська, Запорізька, Луганська, Одеська та Харківська та одна міська — Севастопольська ухвалили рішення про надання російській мові статусу регіональної, що є порушенням чинної Конституції. Звичайно, на ці рішення мав би реагувати Конституційний Суд України, але його діяльність тривалий час була заблокована народними депутатами попереднього скликання і той не міг вчасно реагувати на дії окремих регіональних органів влади. Натомість в окремих випадках вносилися протести прокурорів на рішення рад. Певні надії у розблокування ситуації вселяє Універсал національної єдності, підписаний президентом та учасниками антикризової коаліції. З-поміж іншого в ньому йдеться про статус української мови як єдиної державної мови, ряд інших принципових позицій державотворення. Через це негайного прийняття вимагає нова редакція закону про мови. Без сумніву, найближчим часом слід очікувати поживавлення і навколо законопроекту про культурно-національну автономію, на

прийнятті якого давно наполягають деякі національні меншини, особливо ті, що мешкають компактно.

Таким чином, етнополітичний менеджмент незалежної Української держави, з одного боку, демонструє рух у напрямку утвердження демократичних норм і принципів щодо розв'язання конфліктних ситуацій, запобігання їх поглибленню, знаходження компромісних рішень. Це той досвід, який виправдав себе впродовж п'ятнадцяти років сучасної української державності і він є позитивним політичним капіталом, спираючись на який можна рухатися далі. Разом з тим, етнополітична сфера належить до нелінійних процесів суспільно-політичного розвитку, а тому потребує постійної уваги та реагування. Тому влада мусить знаходити адекватні відповіді на виклики нестандартних ситуацій, знаходити резерви для оптимізації процесів у напрямку формування модерної української нації з урахуванням чинників поліетнічності, регіональних особливостей національного розвитку, мовних та конфесійних факторів. З урахуванням цих аспектів вітчизняна етнополітика повинна стати надійним засобом запобігання ризикам, які несуть у собі загрози демократії, правам і свободам людини, розвитку усіх народів та національностей, які складають сучасну українську націю.

¹ Закон України про освіту (в ред. Закону № 100/96 від 23.03.96) // Етнополітика в Україні. Документи та матеріали. — К.: Державний комітет у справах національностей та міграції України, 1998. — С. 42.

² Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про мови в Українській РСР» (із змінами, внесені згідно із Законом № 75/95—ВР від 28.02.95, ВВР 1995, № 13, ст. 85) // Там само. — С. 34.

³ Закон України про громадянство України (в редакції Закону № 210/97—ВР від 16.04.97) // Там само. — С. 80.

⁴ Основи законодавства України про культуру // Там само. — С. 97.

⁵ Там само.

⁶ Закон України про національні меншини в Україні // Там само. — С. 125.

⁷ Там само. — С.126.

⁸ Там само.

⁹ Закон України про правовий статус іноземців // Там само. — С. 138.

¹⁰ Там само. — С. 142.

¹¹ Див.: Закон України про місцеве самоврядування в Україні // Там само. — С. 152.

- ¹² Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. — К.: Преса України, 1997. — С. 5—6.
- ¹³ Там само. — С. 6.
- ¹⁴ Там само.
- ¹⁵ Комплексні заходи щодо всебічного розвитку і функціонування української мови // Етнополітика в Україні. — С. 293.
- ¹⁶ Там само. — С. 294.
- ¹⁷ Там само. — С. 298.
- ¹⁸ З точкою зору, яка репрезентує цю позицію, можна ознайомитися на сторінках видання: Проекти законів о языках — експертный анализ: Материалы круглого стола / Фонд поддержки русской культуры в Украине; Науч. ред.: Н.А. Шульга. — К., 2000. — 216 с.

ІДЕЯ СОЦІАЛЬНОГО ОРГАНІЗМУ ЯК ІМПЕРАТИВ КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ХХІ СТОЛІТТІ

Народився 14 січня 1951 р. в с. Мар'янівка Михайлівського району Запорізької обл. Закінчив Мелітопольський інститут механізації сільського господарства, Вищу комсомольську школу при ЦК ВЛКСМ, аспірантуру Академії суспільних наук та соціального управління при ЦК Болгарської соціалістичної партії (Софія, Республіка Болгарія). Перший проректор Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Кандидат соціологічних наук. Доктор філософських наук. Професор. Академік Української академії політичних наук. Автор понад 200 наукових праць, з них 14 монографій. Головний редактор журналу «Нова парадигма». Відмінник освіти України.

На порозі третього тисячоліття Україна вступила у якісно новий етап самостійного розвитку, суть якого полягає у тому, що світове співтовариство здійснює інтенсивний перехід до створення планетарної форми співжиття або так званого планетарного соціального організму. При цьому, обґрунтовуючи свою самостійність, Україна має враховувати динамічні сучасні тенденції, що відбуваються на принципово новій — духовно-інформаційній основі. Отже, концепція розвитку країни у ХХІ столітті повинна гарантувати українському народу насамперед національну безпеку від негараздів як внутрішнього, так і зовнішнього походження і водночас активну інтеграцію у світовий процес.

Відомо, що ефективним інструментом розбудови соціального розвитку будь-якої країни (Україна тут не виключення) є політика держави у єдності її внутрішніх та зовнішніх чинників. Тому дуже важливо, працюючи над Концептуальними засадами стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки, створити такий алгоритм її реалізації, який би не породжував надуманих протиріч у ході еволюційного розвитку соціального світу. Чвари між гілками державної влади тут є

анахронізмом минулого. Вони подібні до бійки між матросами на палубі лайнера, що може затонути від того, що ніхто не керує ним у розбуханому океані.

При цьому під поняттям національної безпеки розуміється створення необхідної і достатньої сукупності економічних, юридичних, організаційних, політичних, духовних, екологічних та інших умов, що цілеспрямовано формуються системою державного управління для оптимізації положення країни на світовій арені і постійного зростання добробуту її громадян.

Роль філософів і вчених-суспільствознавців у цьому процесі особливо актуальна в моменти, коли проблема фундаментальної раціоналізації суспільного життя піднімається на більш високий рівень складності. В історії це вже спостерігалось, як мінімум, тричі. Перший раз це було пов'язане з обґрунтуванням прима-та ролі особистості в поясненні земного походження суспільства і держави (епоха Відродження). Вдруге — зі становленням соціальної доктрини марксизму, що розкриває суть суспільного життя на основі примата матеріального над духовним при зростанні творчої ролі народних мас як суб'єкта соціальної чинності (кінець XVIII — початок XIX століття і до середини поточного століття). І, нарешті, третій сплеск підвищеної уваги до проблеми національної безпеки пов'язаний з пошуком «філософської єдності» серед безлічі відносно самостійних і взаємовиключаючих засобів пояснення ліній розвитку соціального світу теологічного, матеріалістичного, технократичного, феноменологічного, екзистенціалістичного та інших (з середини XX століття).

Однак облаштувати безпеку окремої країни, а тим більш планети, не так уже й просто. Як свідчить історія, це виявилось не під силу ні філософії, ні міфології, ні релігії, ні мистецтву, ні державам, які володіють найпотужнішими арсеналами ядерної зброї. Ліквідація наслідків «холодної війни» між Сходом і Заходом, капіталізмом і соціалізмом стала потужним каталізатором спільного рішення проблеми створення оптимальних умов для становлення інформаційної цивілізації, заснованої на суб-станціональній єдності природи, людини і суспільства.

Сьогодні в розвитку планетарного людства чітко визначилися дві взаємопротилежні тенденції. Одна з них пов'язана з активізацією процесів становлення окремих країн як самостійних суб'єктів світового суспільного процесу і характеризується кривавими процесами національного самовизначення народів. На планеті продовжується розпочата і 60-х роках XX ст. жорстока боротьба за національне самовизначення і створення незалежних

держав. Прикладів тут можна навести багато: палаючі конфлікти в Албанії та Югославії, боротьба палестинців, курдів та інших етносів за право самим вирішувати свою долю. При цьому достатньо вказати на доволі мирний розвал колишнього СРСР, перебудову Чехословаччини, об'єднання Німеччини.

Інша ж тенденція полягає у тому, що ми стаємо свідками і безпосередніми учасниками становлення планетарного людства як єдиного цілого. Вперше у цивілізаційній історії знаходимося в умовах єдиного культурно-історичного процесу, що охопив усю планету. Завершилися складні історичні процеси, які незалежно та ізольовано відбувалися часом протягом кількох поколінь і до кінця ХХ століття створили єдине ціле — світове співтовариство країн. Під співдружністю розуміємо таку комбінацію країн світу, що пов'язана єдиним ланцюгом планетарного розвитку, який засновується на єдності матеріального і духовного життя. В сучасних умовах дана тенденція стала ще більш виразною, а темп зміцнення всесвітності такий великий, що усвідомлення його для нинішніх поколінь реально настільки, що сперечатися про це не доводиться.

Єдність світового суспільства зараз одержує практичне оформлення у вигляді специфічних міжконтинентальних і континентальних конструкцій типу Організації Американських Держав, Організації Африканської Єдності, Загальноєвропейського дому, Євразійського суспільства, Північно-Американської зони вільної торгівлі та ін. Саме цією обставиною обумовлюється сьогодні підвищення ролі колективних органів саморегулювання усіх виявів життя світового суспільства — Організації Об'єднаних Націй, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Ради безпеки, Європейського Економічного Співтовариства, Римського клубу, Європарламенту та ін. Необхідністю здійснення більш тісних зв'язків між державами, що досягли певного рівня розвитку, можна пояснити народження і втілення ідеї перетворення сімки найбільш розвинутих країн світу у вісімку шляхом включення до неї Росії.

Безумовним фактом, що підтверджує підсилення процесу становлення континентальних, міжконтинентальних і планетарної форм організації життєдіяльності людей на початку ХХІ століття, є створення сьомого континенту Internet, Європейських та інших спеціалізованих інформаційних систем, телевізійних, космічних і стільникових телефонних мереж, загальноєвропейської грошової одиниці — євро, а також специфічних грошових потоків, так званих є-мані.

Кожна з цих двох протилежних тенденцій виникла і поглиблюється на основі великої концентрації фізичної та інтелектуальної енергії людей. Тому в цих умовах непросто виробити надійну в теоретичному відношенні і гнучку в практичному плані концепцію хоча б національної безпеки, не говорячи вже про планетарну. Не дивно, що перед такими потужними і різноспрямованими потоками інтелектуальної і фізичної енергії сучасна державна думка просто розгубилася, виявилася неспроможною звести їх до купи, виявити їхню загальну природу і запропонувати ефективні соціальні технології раціоналізації поведінки індивідуума. Людство продовжує заганяти себе в тупик. Лейтмотивом сучасної соціальної свідомості стає криза, а не прогрес. Хоча при цьому очевидно, що подібна концепція має забезпечити відносно благополучний розвиток окремої країни у світовому співтоваристві країн.

Особливістю суспільного розвитку кінця ХХ століття було те, що кожна окрема країна стала невід'ємною частиною світового співтовариства. При цьому світове співтовариство, засвоївши потенції провідних країн світу, прийшло в дію. Звідси суспільно-державна активність в регіонах Африки, Близького Сходу і Європи, країни яких закономірно піднімаються на вищу сходинку виробленості шляхом перебудови своєї морфологічної основи. Ми є не тільки свідками, а й учасниками процесу зародження унікальної мегасистеми планетарного масштабу ще не повністю з'ясованої властивості. Її формування прямо пов'язане з ноосферичним вибухом, який прогнозується багатьма дослідниками. Людство інстинктивно відчуває загрозу своєму існуванню. Концепція національної безпеки є своєрідним страховим полісом від руйнівних дій можливого чергового природного катаклізму.

Звідси занепокоєння, що істотним метаморфозам піддається і проблема безпеки. З локальної вона стає глобальною. Це означає, що і засоби її забезпечення повинні бути іншими, ніж ті, якими вона вирішувалася досі. Тому проблему виживання треба вирішувати на цілком інших науково-філософських і організаційних підходах, а головне — колективно.

Єдиним засобом, здатним ефективно вирішити проблему безпеки як на планетарному, так і на національному рівнях, є наукова думка як цілком нова геологічна сила, висока інтегруюча спроможність якої базується на тому, що вона діє у силу практичної необхідності і логічної безперечності. Саме цією обставиною пояснюється висока дозвільна спроможність її інструментів — законів і закономірностей соціального світу.

Для того щоб розробити ефективну концепцію безпеки будь-якої окремої країни або співтовариства країн, треба вирішити два взаємопов'язаних завдання. З одного боку, треба встановити причини сучасної кризи суспільного розвитку, а з іншого — обґрунтувати філософську ідею, на основі якої й можливо за відповідного наукового забезпечення розробити у державному вимірі систему практичних заходів, що гарантують сприятливі умови для саморозгортання соціального організму країни в цілому і її громадян зокрема.

Ще зовсім недавно вважалося, що основним джерелом, яке загрожувало прогресу тієї або іншої країни, є або окремі країни, або полярні протистояння суспільних систем — «капіталізм — соціалізм». Однак із розпадом СРСР і зняттям протистояння «Схід — Захід» ця причина відійшла на другий план. Після падіння «залізної завіси» і саморозпаду СРСР на перший план, судячи з інтенсивності обговорюваних проблем виживання як окремих країн, так і всього співтовариства країн, стало зрозумілим, що загроза національним і загальнолюдським інтересам полягає у тому, що практична свідомість людей продовжує орієнтуватися на логіку зовнішнього порядку речей. Люди втрачають контакти із внутрішнім світом, логіки якого вже не розуміють, що привело всіх нас у пастку екологічних негараздів, вимагаючи дотримання людством (без винятку щодо країни проживання) умов закономірностей космічного характеру. Іншими словами, загрозу національній безпеці стали шукати в соціальній системі.

Однак ми наполягаємо на тому, що причини, які змінюють сучасний соціальний світ, знаходяться ще глибше. Криза суспільного розвитку, яку людство переживає, з чітко висловленими теоретичними, методологічними, ідеологічними і світоглядними характеристиками, є наслідком того, що в організмі сучасної цивілізації відбуваються болісні процеси, які виникли внаслідок того, що функції окремих його інгредієнтів не пристосовані один до одного. Тим часом закономірності еволюції універсума вимагають від нього цілком іншої поведінки, бо, старіючи, Всесвіт набуває все більш тонкої організації, враховуючи, що рівень його організації неухильно підвищується за рахунок вдосконалення нижчих форм руху універсума. Загальне тут диктує умови частинам. Сучасна криза, або патологія в соціальному світі, так само як і у фізіології, — безцінний помічник для виявлення причин захворювання соціального організму і його наступної елімінації або попередження. Становище поглиблюється

й тим, що людство, відчуваючи внутрішні проблеми, переходить від індустріального до інформаційного типу розвитку.

Отож, суспільні процеси напередодні третього тисячоліття підійшли до такого порога розвитку, коли технічна єдність соціальних організмів окремих країн, тобто створена за випадковими ознаками (наприклад, національними, релігійними, класовими, расовими та ін.), трансформується в органічне, тобто таке, що відповідає субстанціональній природі соціального світу.

При цьому ми впевнені в тому, що пояснення біфуркацій нового характеру сучасних суспільних процесів треба шукати у Всесвіті, видозмінення якого є об'єктивною причиною, яка викликала гігантське потрясіння культурно-історичного світу. Геологічний процес є тотальною реальністю, в якій знімаються обидві названі вище тенденції суспільного процесу, у ході якого перебудовується основа другої природи. Людство починає розвиватися на власній (інтелектуальній) основі.

Тут своє авторитетне слово має сказати філософія, в завдання якої і входить пояснення смислу та характеру змін, які відбуваються, щоб суб'єкти історичної дії могли виробити адекватний їм характер мислення і поведінки. Цією ж обставиною визначається рівень абстракції, необхідний для пояснення процесу оптимізації суспільного життя. Принципи саме такої поведінки якраз і мають лягти в основу концепції національної безпеки.

Наш аналіз показує, що ідея соціального організму є тим когнітивним засобом, що дозволяє інтегрувати дві названі вище тенденції суспільного розвитку в органічну єдність. Щоб переконатися в цьому, достатньо поглянути на розвиток окремої країни як на процес онтогенезу, а на спільний розвиток країн у сув'язі світового суспільства — як на процес філогенезу — і все стає на свої місця. Імперативність цієї ідеї в тому, що вона визначає, що, як і чому необхідно оберігати, а також якими засобами може забезпечуватися безпека.

Водночас це означає, що філософія і суспільні науки для створення науково-філософської основи системи виживання планетарного людства і створення оптимальних концепцій національної безпеки мають пояснити кілька основних аспектів цієї проблеми, а саме:

- ◆ по-перше, розкрити філософську ідею-смісл, що сконцентрувалася в понятті «соціальний організм», показавши її як суть, зміст і форму соціального життя;

- ◆ по-друге, уявити соціальний організм як об'єктивну реальність з відповідними морфологічними і функціональними

характеристиками. Власне кажучи, концепція безпеки повинна створити простір для саморозгортання соціального організму країни і його підсистем або органів у складі родинності соціальних форм;

◆ по-третє, розглянути концепцію безпеки як соціального явища, для створення якого вимагається специфічний науково-методологічний інструментарій.

Зараз, під час наукової революції, що розгортається під впливом переходу до інформаційного етапу розвитку, це є істотним фактором. Тому зупинимось на цьому більш детально. Ідея організованого втілення життя людини має багатовікову історію. Перші згадки про суспільний організм як форму існування людини відносяться до давньоіндійських Вед (близько 3,5 тис. років) і Римської історії (близько 2,5 тис. років) більш пізні часи ідею підтримали Платон, Аристотель, Гоббс, Кант, Спенсер, Маркс, Енгельс, Ленін, Дюркгейм і багато інших філософів світовій соціології склався напрямок, який отримав назву органічної школи, до якої належать або яку підтримують багато вітчизняних і зарубіжних учених і практиків, застосовуючи системний підхід до вивчення і регулювання суспільних процесів.

Наш аналіз дозволяє стверджувати, що ідея соціального організму виникла для відображення в логічній формі специфічного планетарного явища, а саме — саморозгортання соціального життя або розумної живої речовини, що співіснує поряд із звичною білково-нуклеїною формою життя, зафіксоване в когнітивній формі діалектичне протиріччя між людиною і суспільством. Онтологічно таке протиріччя є системою взаємодії людей між собою.

Звідси випливає наполегливе прагнення дослідників, використовуючи засіб аналогій, накласти закономірності живого виду планетарної речовини на розумну живу речовину. Саме через цю причину історія її саморозгортання, як відомо, тісно переплітається з поняттям «фізичний організм». Даний зв'язок у Платона є метафорою, у Аристотеля — аналогією, у Спенсера — паралелізмом, у Лілієнфельда — абсолютною тотожністю. Нині ми констатуємо його як відносно самостійне явище, предмет особливого науково-філософського аналізу.

Тому суть проблеми в тому, щоб дану ідею перетворити на філософську концепцію саморозгортання соціальної реальності як відносно самостійного геологічного процесу. Генетично соціальна дійсність впливає з розвитку біосфери, має унікальне буття в ноосфері і закономірно переходить в електромагнітосфе-

ру як елемент уже космічного середовища. Це засіб, за допомогою якого перед нами розгортається явище ноокомогенезу, що включає в себе три рівні: Переджиття, Життя і Зверхжиття.

Отож, сучасна криза суспільного розвитку впритул наближає нас до належної оцінки думки В. І. Вернадського про те, що в різних областях і на різноманітних рівнях ієрархічної організації Всесвіту, використовуючи різні типи матеріально-енергетичного потоку, існують надзвичайно різноманітні форми живої речовини, основані на різній польовій формі.

Вочевидь, що в умовах нашої планети існує специфічна форма розумної живої речовини з електромагнітним видовим полем. Ця гіпотеза хоча і дискусійна, однак вона не суперечить відомим функціональним визначенням життя, сформульованих А. Н. Колмогоровим і А. А. Ляпуновим.

Загальновідомо, що специфічний зміст, укладений в ідеї «соціальний організм», розгортається перед нами як соціальний світ. Але точніше всіх, можливо, висловився І. Кант, що назвав його ноогонічним світом, тобто світом, виробленим розумом людини. Цей світ уявлений як інтелігібельна матерія, тобто специфічна реальність, яку людина сприйняла шляхом духовних почуттів. Цим, на нашу думку, пояснюється значне зростання загальнолюдських цінностей, що носять здебільшого духовний характер. Серед них найбільш важливими є людське життя, свобода особистості, демократизація суспільних відносин, творчий імпульс, у тому числі і підприємницька ініціатива та інші.

Названий вище специфічний зміст, постійно відтворюваний людиною у планетарному масштабі, вимагає особливих умов для ефективного функціонування і розвитку. Саме для формалізації цих умов і потрібна концепція безпеки. І тут виявляється надзвичайно важливим правильно зрозуміти місце і роль форми для існування другої природи. Організмена форма вкрай необхідна для соціального життя, оскільки розвинена до певного ступеня виробленості розумна жива речовина вимагає її для самореалізації системних якостей. Наприклад, щоб, з одного боку, зберігати і примножувати основні атрибутивні якості інтелігібельної матерії, а з іншого, — досягати необхідної і достатньої потенції реалізовувати свою специфічну генеральну (стадійну) функцію — породити космічну форму життя (Зверхжиття) на Землі. Породження Зверхжиття є не чим іншим, як перехід матеріального світу в духовний.

Аналіз соціального організму як специфічної реальності слід починати зі встановлення його природи. Це в теорії пізнання є

узвичаєним правилом. На превеликий жаль, у філософсько-соціологічній літературі поки що немає стабільної точки зору на природу соціального світу. Її пов'язують із засобом життєдіяльності людей, діяльністю людини, суспільними відносинами, суспільною та індивідуальною свідомістю, ноосферою, божественною субстанцією і т. ін. Але жодна з цих позицій не може нас влаштувати з тієї причини, що немає вказівки на специфіку субстанції основи, тобто ми не можемо її відрізнити від інших. Тут треба знайти вихід із когнітивного тупика. При цьому треба пам'ятати, що теоретичне обґрунтування квантово-хвильової природи соціального життя інтегрувало б її з біологічним життям (Переджиттям) і космічним життям (Зверхжиттям). Отож принципи національної програми, сформовані на цій основі, гармонізували б соціальне життя з іншими формами руху універсума, що значно б підвищило її життєстійкість.

У пізнанні генези життя стає очевидним, що вихід на обґрунтування специфіки природи соціального явища треба шукати від його джерела, тобто з боку атрибутивних властивостей живого людського організму. І тут особливу увагу привертає опосередкуюча функція біологічного організму, оскільки він функціонує як орган опосередкування психофізичного і психологічного компонентів структури людини, а ширше — матеріального і духовного світів. При цьому з психології добре відомо, що психофізичний компонент пов'язаний з почуттями людини, а психологічний — із смислами. Перший базується на структурній інформації, другий — на фенотипічній.

У зв'язку з цим уявляється надто важливою і перспективною справою пояснення суті та функцій в соціальному тілі країни інформації, що в польовій формі життя грає системоутворюючу роль. Інформаційний метаболізм, зумовлений взаємодією соціального організму з довкіллям, складається з безлічі різноманітних потоків оперативної (соціальної, науково-технічної, видовищної, музичної т. ін.) інформації. У зв'язку з цим концепція національної безпеки встановлює певні правила їхнього формування і функціонування. Вживання терміну «жорсткий контроль» недоречно. Для приведення до рівноваги інформаційного обміну всередині країни, а особливо між країнами, необхідно в концепції безпеки відобразити не стільки зміст, скільки обсяг, спрямування та інтенсивність кругообігу інформаційного потоку.

У зв'язку з тим, що соціальний організм країни означає органічну єдність людини і суспільства, концепція національної безпеки має у рівній мірі містити принципи оптимізації як того,

так і іншого інгредієнтів. При цьому гуманітарні цінності, які виходять на передній план, вимагають, щоб перевага була надана особі, оскільки вона є активним суб'єктом цього протиріччя. Концепція безпеки повинна надавати можливість особистості вільно флюктуувати на всіх рівнях виробничо-господарської, організаційно-політичної та духовно-культурологічної діяльності.

Тут особливі зусилля вимагаються від дослідників для концептуального пояснення механізмів засвоєння розумною живою речовиною «зовнішнього» або космічного матеріалу і створення з нього індивідуальних віртуальних соціальних світів. Так, наприклад, засвоєння потоку протонів відбувається у формі збудження в людському організмі того ж змісту, що присутній в об'єктивній формі універсума, тобто у Всесвіті. «Та обставина, що замість впливу зовнішніх причин ми знайшли для організму визначення збудження зовнішніми потенціями, — писав Г. Гегель, — становить важливий крок на шляху до істинного уявлення організму» [1, 504].

У фізичному плані взаємодія розуміється як заворушення внутрішнього силового поля окремої людини і коливання зовнішнього енергоінформаційного поля соціальної спорідненості групи, колективу, етносу, народу і, нарешті, людства. Пасіонарність, за Л. Гумільовим, якраз і підводить нас впритул до наукового розуміння механізму даного процесу.

Не менш відповідальним моментом у розробці концепції національної безпеки є забезпечення умов морфогенезу або формоутворення соціуму, який протистоїть особистості, і специфічний процес, що передує виникненню соціуму та суспільства. Вихідним моментом у дослідженні морфології соціального організму є визначення матеріалу (так званої морфи), з якого виготовлене соціальне тіло громадянського суспільства. Тому найважливішим завданням майбутніх досліджень є пояснення продукту, що виробляється людським духом і репрезентує всередині нас об'єктивний соціальний світ. Вироблення цього специфічного продукту, а, на нашу думку, це може бути тільки знання, є засіб існування соціальної реальності всередині нас. У зв'язку з цим концепція національної безпеки має фіксувати принципи наукового і культурного обміну, гуманітарної освіти, селекції національних цінностей і їхню інтеграцію із загальнолюдськими цінностями.

Саме знання, а тим більш наукове знання, є дійсно об'єктивною реальністю, що, як якийсь відстій, виробляється самим людським духом, виділяється ним і нерозривно з ним

пов'язане. З відкриттями елементарної частинки цього відстою є можливість перейти до освоєння морфології соціального організму, уявивши його як надорганічне (польове) тіло, що в звичних для нас координатах «простір-час» уявляє те, що зараз переходується під поняттям «ноосфера». Це якісно нове утворення. Його зміст розгортається в координатах «теоретичне-практичне».

Вивчаючи соціальне життя, що протікає в організменій формі, маємо справу з постійно змінюваним полем, що є, на відміну від сенсигельної, інтелігібельною матерією. Таким чином, соціальна реальність, яка з'явилася, є утворенням, що підтримує саму себе за рахунок постійного руху. А це означає, що суб'єктивна інтелектуальна сила і колективно породжена об'єктивна інтелектуальна сила, за своєю появою починають взаємодіяти між собою, як дві різні форми одного і того ж матеріалу. Якщо це так, то вони неминуче вступають у взаємодію між собою. Отож, щоб завершити вивчення даного процесу в бутті, треба показати, як ці сили взаємодіють між собою як органічне ціле, що, власне, й і слід називати соціальним організмом.

Як засвідчує досвід СРСР та інших країн соціалістичної орієнтації, сьогодні велику загрозу національній безпеці складає характер взаємовідносин держави з іншими підсистемами, та іншими країнами. Природно, що в структурі цілісної системи необхідно виділити специфічні утворення — видові і найпростіші соціальні мікроформи, що є продуктом органоценозу в соціальному організмі. До видових соціальних організмів слід віднести те, що зараз розуміємо під сферами суспільства: економічною, соціальною (у вузькому сенсі слова), політичною та ідеологічною або культурно-історичною. До найпростіших соціальних мікроорганізмів відносяться ділові мікроформи, що безпосередньо виробляють товари та послуги — і тканеві мікроформи, що обслуговують перших, водночас включаючи їх у видові соціальні організми.

При додатку фундаментальних принципів буття до соціального організму з метою з'ясування його основних атрибутивних властивостей і закономірностей існування важливо виходити з того, що нормальним станом універсума є постійне відтворення вихідної субстанції або безперервний рух становлення. Це означає, що соціальний організм слід розглядати як нескінченну діяльність або як суб'єкт. Але оскільки соціальний організм має тривалість, то його треба розглядати і як об'єкт, а отже, можна говорити про його морфологічну будову. Ці два аспекти концепція безпеки має чітко відображати.

При виробленні доктрини національної безпеки важливо звернути увагу ще на один суттєвий момент, який повинен враховуватися на інформаційній фазі розвитку планетарного людства. Його суть в тому, що саморозгортання соціального організму країни спрямовується шляхом прямого динамічного впливу вищої суспільної структури на нижчі, також зміни відбуваються в ході взаємодії структур одного рівня, і, нарешті, тут відбивається наявність двох контурів — позитивного і негативного зворотних зв'язків, якими жива система страхується від саморозпаду.

Особливий інтерес становить врахування в концепції національної безпеки функціонального аспекту соціального організму, в якому водночас поєднуються його суб'єктивний і об'єктивний інгредієнти. Складність тут викликає уявлення його складових, як органічної сукупності функціональних органів. І тут виявляється важливою вказівка А. А. Ухтомського, який писав, що органом може бути всяке тимчасове поєднання сил, здатне здійснити певне досягнення. При цьому, вводячи поняття рухомого органу, він попереджав проти звичок зв'язування цього поняття з уявленням про морфологічно статичне, постійне утворення, що склалося. Система національної безпеки повинна забезпечувати простір для їх функціонування, оскільки шляхом варіювання вони «накреслюють» і реалізують, закріплюють нові функціональні можливості, тобто здійснюють своєрідний рух у просторі функціональних можливостей.

Елементи структури особистості і суспільства в такому випадку можна розглядати як семантичні одиниці, з яких не важко створити функціональні органи. Ці функціональні органи діють, за А. Н. Леонтьєвим, «так, як і звичайні морфологічно постійні органи; однак вони відрізняються від останніх тим, що становлять новоутворення, які виникають у процесі індивідуального (онтогенетичного) розвитку» [2, 412].

Особливо делікатною справою є обґрунтування принципів безпеки для взаємодії системи управління країною з підсистемами суспільства і громадянами країни. Це викликане тим, що на етапі функціонування соціального організму відбувається істотне розширення, бо функціональні органи породжують якісно нове функціональне утворення — систему саморегулювання. Конструктивно така система виникає з гомеостату онтологічного органу, що володіє двома контурами (позитивного і негативно-го) зворотного зв'язку для здійснення функції саморегулювання другої природи. Вся тонкість їх відношень у тому, що, виник-

нувши для задоволення потреб громадян країни, система управління, в міру бюрократизації, стає самодостатнім фактором над громадянами країни, які її породили. Бюрократизована система рубає гілку, на якій сидить.

Власне кажучи, ми можемо почати вирішувати проблему оптимізації розвитку планетарного людства тільки тоді, коли досягнемо розуміння суті, змісту і специфіки функціонування го-меостату соціального життя — цього похідного функціонального органу від первинних структур соціального організму.

Отже, концепція національної безпеки в силу того, що соціальний організм є гігантський функціональний орган, має будуватися на організаційних закономірностях, що тільки і можуть забезпечити конкретну і тонку «каналізованість» суспільних процесів, специфічну функціональність просторових і тимчасових співвідношень його органів. Тут принципово важливим виявляється створення умов для саморозгортання певного набору соціальних процесів, що складають органічну систему, яку ми називаємо соціальним організмом.

Концепція безпеки будь-якої соціальної системи повинна відображати умови, при яких досягається збалансованість між її компонентами і середовищем. Даний аспект, як відомо, особливо інтенсивно розробляють екологи. Це можливо лише при фіксованому, тільки їй властивому типі конфігурації компонентів, що і висловлюють інваріантні параметри етносоціального організму. Звідси прямо випливає необхідність розробляти програми забезпечення національної безпеки для окремо взятої країни з урахуванням ментальності так званої корінної нації.

Оскільки загальнопланетарний соціальний організм є системою функціональних співвідношень, то він виникає завдяки діючим у даний момент функціональним структурам соціальних організмів окремих країн. У зв'язку з цим концепція планетарної безпеки формується на базі національних концепцій. Її ведучою функцією є забезпечення коеволюції національних соціальних систем в рамках законів і закономірностей філогенезу соціальних форм. При цьому звернемо увагу на той факт, що глобалізація сучасного соціального світу знищує держави як утворення, що виникли на національній основі.

Така концепція буде ефективною, якщо вона забезпечує сприятливі умови для процесу самовідтворення констатуючої його структури. Ієрархія відношень співіснування розгортається в ієрархію форм перетворень національних соціальних організмів, що знаходяться в певних фазових співвідношеннях між со-

бою. У ході цього відбувається повторення відношень співіснування і на цій основі створюються передумови для повторення тимчасових відношень, утворюється самоповторюваний просторово-тимчасовий порядок (цикл існування). Сукупність таких подій утворить структуру соціального організму планети.

У зв'язку з цим принципи такої концепції повинні гарантувати специфічні для кожної конкретної самоорганізуючої системи форми відношень співіснування і форми перетворень, безумовно, необхідними для того, щоб весь динамічний порядок знаходився на шляху до себе. Їх можна охарактеризувати як констатуючі умови соціального організму, його норми становлення, сталого функціонування і розвитку.

Отже, на межі ХХІ століття проблема національної безпеки вже не може бути розв'язувана в рамках окремої країни. Її рішення залежить від засобів захисту соціальних процесів іншими країнами. Разом вони створюють зверхорганізм планетарного масштабу, стале функціонування якого є головною гарантією для сталого розвитку національних соціальних організмів. Між концепціями національної і планетарної безпеки існує залежність, що висловлюється співвідношенням частини і цілого. За великим рахунком, концепція планетарної безпеки покликана грати роль принципу зовнішнього доповнення для соціальних організмів окремих країн.

З усього викладеного вище можна робити висновок про те, що для створення концепції безпеки в ході подолання сучасної кризи треба запропонувати надійну теорію ноосоціогенезу, або краще, ноокосмогенезу. Її неможливо розробити без відновлення засобів дослідження проблем соціального життя. Це означає, що на практиці в сфері методології науки потрібно реалізувати наступний алгоритм: спочатку підвести якісно іншу світоглядну основу під проблему безпеки, після цього сформулювати нове ідеологічне кредо, після чого визначити інструментарій її побудови.

Починати тут потрібно з відновлення світоглядної основи. Зараз широко розповсюджена природно-наукова картина світу, побудована на принципах класичної механіки, вже вичерпала свій евристичний потенціал. Для просування вперед необхідно обґрунтувати новий погляд на джерело і функціонування Всесвіту. У зв'язку з цим філософія має уважніше придивитися до спроб сучасної науки довести єдність Всесвіту на основі гіпотези про квантово-хвильове її джерело.

Природно, що нова світоглядна основа прямо відсилає нас на пошук іншої ідеологічної настанови в розробці концепції безпеки. Тому, намагаючись філософськими засобами проникнути у XXI століття, ми повинні забезпечити прорив до нового типу ідеологій. Для цього треба зробити, як мінімум, два принципових кроки. По-перше, треба відмовитися від монізму в ідеології, оскільки матеріальний і духовний інгредієнти субстанціональної основи Всесвіту настільки інтегровані в органічну єдність, що пояснення будь-якої форми планетарного життя з позицій виключно матеріалізму або ідеалізму принципово неможливо.

По-друге — треба перейти від ідеології руйнування до ідеології створення. І тут важливий самий поворот у мисленні філософів і вчених, які визначають характер і організацію духовного виробництва в епоху інформаційної фази розвитку планетарного людства. Політики і державні службовці як головні розробники і виконавці доктрин національної безпеки, певно, будуть слідувати за ними, оскільки пояснення необхідних заходів у даній сфері отримає струнку логіку і особливу естетичну привабливість у практичному житті народів, країн, континентів і усього світу.

З цієї точки зору ідеологію, перспективну для створення системи національної безпеки на основі багатокритеріальної оптимізації соціального життя, можна визначити як спеціально сконструйований елемент, що організує діяльність її розробників у процесі освоєння ними життєдіяльності країни через призму ідеї соціального організму.

Водночас необхідно істотно змінювати комплекс засобів філософського і наукового пошуку більш універсальним методологічним інструментом. Це потрібно для того, щоб, використовуючи різномірну теоретичну спадщину, цілеспрямованіше і раціональніше виконувати перетворення нагромадженої людством сукупності філософських ідей.

Застосування категорії «організм» до енергоінформаційної (польової) форми життя означає, що соціальним філософам, а, отже, і політологам, і практичним політикам не слід боятися включати до арсеналу методологічних засобів застосовувані в ході розробки концепції безпеки терміни, що зміцнилися в останній час в арсеналі природних наук. Це стосується таких високопродуктивних когнітивних засобів перетворення соціальної дійсності як, наприклад, синергетика, спонтанність, хаос, потенційні соціальні світи, віртуальність, самоорганізація, морфогенез, фенотип, інформаційний метаболізм, саморегулювання, ен-

тропія, органоценоз, гомеостат, гомеорез, онтогенез, філогенез, відбір, мінливість, спадковість, наступність, поліваріантність розвитку, екологічна рівновага, кооперація, координація, свобода, вільна причинність, демократія, творчість, наукове і ділове співробітництво, гуманітарне утворення, культурний обмін, вільна торгівля, спільна діяльність та ін.

При цьому лексичні одиниці мови концепції виявляються таким специфічним субстратом системи безпеки, який уже задає клас можливих морфологічних структур, які можуть на цьому субстраті реалізуватися і, водночас, детермінує якість їх функціонування, оскільки тут йдеться про живі організми.

Отже, для рішення такої складної проблеми сучасності, як розробка ефективних концепцій національної і планетарної безпеки, на сьогодні маємо ще недостатньо напрацювань, оскільки саме соціальне життя, як польова форма існування розумної живої речовини, ще не отримала достатнього філософського і наукового обґрунтування. Тому проблема багатокритеріальної оптимізації соціального життя планетарного людства, так само як і окремих країн, дійсно є унікальним і складним об'єктом як для сучасної теорії пізнання, так і для практичного перетворення соціального світу силою інтелекту політиків.

І якщо не прогнозувати якісного стрибка у вдосконаленні методології фундаментальних досліджень суспільного життя, то опанування політологами і політиками названої вище проблеми може навіть вийти далеко за межі ХХІ століття. Але як би там не трапилося, планетарне людство має засвоїти свою генеральну функцію у саморозгортанні Всесвіту, і на її основі розробити принципи зовнішнього доповнення для революційного розвитку окремих країн на етапі інформаційної фази розвитку планетарного людства. Для цього йому необхідно погодити свою поведінку з потребами розвитку космічного середовища. Щоб створити необхідні для цього гарантії і соціальні технології, сучасній теорії пізнання і практиці необхідно минути той шлях, що ми виклали вище. При цьому, цілком очевидно, що чим раніше вчені і політики різних країн, співробітники міжнародних організацій і екологи почнуть спільно рух у даному напрямку, тим більшого вони зможуть досягнути на шляху до космічної форми життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гегель Г. Энциклопедия философских наук. — М.: Мысль, 1975. — Т. 2.
2. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики. Изд. 3-е. — М., 1972.

Надзвичайні і Повноважні Посли України в іноземних державах

**Біографічні довідки подаються станом
на 1 березня 2006 року. Дані про можливі зміни
у складі керівників дипломатичних місій разом
з біографічними довідками в наступних номерах
альманаху**

**При підготовці матеріалів використано дані
УДП МЗС України**

Республіка Австрія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Володимир Єльченко

Народився 27 червня 1959 року в м. Київ. У 1981 році закінчив Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка, юрист-міжнародник, референт-перекладач англійської мови. Володіє англійською та французькою мовами. Одружений, має дочку.

1976—1981 — студент факультету міжнародних відносин і міжнародного права Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка.

08.1981—09.1984 — третій секретар протокольного відділу Міністерства закордонних справ УРСР.

09.1984—06.1986 — третій секретар, другий секретар відділу міжнародних організацій МЗС УРСР. 06.1986—02.1992 — другий секретар Постійного представництва УРСР при ООН, м. Нью-Йорк. 02.1992—04.1992 — перший секретар сектору міжнародної безпеки відділу проблем обмеження озброєнь та роззброєння МЗС України. 04.1992—01.1993 — в.о. заступника начальника відділу міжнародних організацій — завідуючий сектором політичних питань ООН і Ради Безпеки МЗС України.

01.1993—08.1993 — заступник начальника відділу міжнародних організацій — завідуючий сектором політичних питань ООН і Ради Безпеки МЗС України.

08.1993—06.1995 — завідуючий відділом політичних питань ООН та її спецустанов, заступник начальника Управління міжнародних організацій МЗС України.

06.1995—10.1997 — начальник Управління міжнародних організацій МЗС України. 10.1997—12.1999 — Постійний представник України при ООН, США. 12.1999—12.2000 — Представник України в Раді Безпеки ООН, США.

12.2000—08.2001 — заступник Міністра закордонних справ України. 08.2001—03.2003 — заступник Державного секретаря МЗС України. 03.2003—07.2003 — Державний секретар МЗС України.

07.2003—01.2004 — Перший заступник Міністра закордонних справ України. 01.2004—03.2005 — Перший заступник Міністра закордонних справ України — керівник апарату.

03.2005р.— ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Австрія та Постійний представник України при міжнародних організаціях у Відні.

Азербайджанська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України в з 2006 року

Степан Волковецький

Народився 30 січня 1947 року в с. Витвиця Долинського району Івано-Франківської області. У 1969 році закінчив фізичний факультет Львівського державного університету, радіофізик; у 1995 році закінчив юридичний факультет Львівського державного університету, юрист; у 2001 році закінчив Грузинську Дипломатичну академію за спеціальністю «міжнародні відносини»; кандидат технічних наук, доцент.

Володіє англійською, німецькою, польською, грузинською мовами. Одружений, має двох синів 1982 та 1991 р. н.

09.1964–06.1969 — студент Львівського державного університету.

01.1969–07.1969 — лаборант Науково-дослідного інституту фізичних проблем, м. Москва. 09.1969–05.1971 — інженер Науково-дослідного інституту «ВНДІ-проектасбест», м. Асбест, Свердловська область, Росія. 05.1971–07.1972 — служба в армії.

07.1972–11.1972 — молодший науковий співробітник науково-дослідного інституту «ВНДІ-проектасбест», м. Асбест, Свердловська область, Росія. 11.1972–12.1976 — аспірант, молодший науковий співробітник Московського гірничого інституту. 04.1977–06.1978 — старший науковий співробітник науково-дослідного інституту «ВНДІ-проектасбест», м. Асбест, Свердловська область, Росія.

09.1978–10.1990 — асистент кафедри фізики, старший викладач, доцент кафедри вищої математики Івано-Франківського інституту нафти і газу. 10.1990–06.1992 — член Мандатної Комісії Верховної Ради України. 06.1992–12.1992 — секретар Мандатної Комісії Верховної Ради України. 12.1992–02.1997 — голова Івано-Франківської обласної Ради народних депутатів, з 1995–1997 — голова Івано-Франківської обласної державної адміністрації. 02.1997–05.1998 — член Комітету Верховної Ради України у закордонних справах і зв'язках з СНД, м. Київ. 05.1998–07.2003 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Грузії. 09.2003–01.2006 — професор кафедри вищої математики Івано-Франківського Національного технічного університету нафти і газу, Голова Івано-Франківського Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Шевченка.

01.2006—д. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Азербайджанській Республіці.

Алжирська Народна Демократична Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Сергій Боровик

Народився 28 березня 1954 року в м. Київ. У 1977 році закінчив Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка, спеціаліст з міжнародних відносин; референт-перекладач англійської мови. Володіє англійською та французькою мовами. Одружений, сина та дочку.

1971—1973 — слюсар-механік заводу «Арсенал», м. Київ. 1973—1977 — студент факультету міжнародних відносин та міжнародного права Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. 1977—1983 — аташе, третій, другий секретар протокольного відділу МЗС УРСР, м. Київ. 1983—1987 — другий, перший секретар Секретаріату Комісії УРСР в справах ЮНЕСКО МЗС УРСР. 1987—1991 — перший секретар Постійного представництва України при ЮНЕСКО, м. Париж. 1991—1992 — перший секретар сектору ЮНЕСКО відділу культурних і гуманітарних зв'язків МЗС України. 1992—1994 — помічник Міністра, радник Секретаріату міністра закордонних справ України. 1994—1995 — головний радник Групи послів з особливих доручень та головних радників МЗС України. 1995—1997 — Генеральний консул України в Торонто. 08.1997—12.1999 — радник Посольства України в Канаді. 03.2000—04.2000 — заступник начальника Управління міжнародних організацій МЗС України. 04.2000—02.2001 — в. о. начальника Управління міжнародних організацій МЗС України. 02.2001—04.2001 — головний радник Управління головних радників МЗС України. 04.2001—02.2004 — Генеральний інспектор Управління генеральної інспекції МЗС України. 02.2004—12.2004 — Генеральний інспектор — посол з особливих доручень Генеральної інспекції МЗС України. 12.2004—ц. ч. Надзвичайний і Повноважний Посол України в Алжирській Народній Демократичній Республіці.

Республіка Ангола

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Володимир Лакомов

Народився 14 серпня 1958 року в Луганську. У 1981 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, економіст-міжнародник, перекладач англійської мови. Одружений, має двох синів.

1981—1985 — економіст, інспектор Головного управління УРСР у справах іноземного туризму, м. Київ. 1985—1987 — референт Комітету молодіжних організацій міськкому ЛКСМУ, м. Київ. 1987—1989 — інструктор парткому Київських обласних організацій та установ. 1989—1990 — завідуючий редакцією інформаційно-рекламного агентства «Україна», м. Київ. 1990—1991 — провідний інженер фірми «Сплав» МНТК «Порошкова металургія», м. Київ. 1991—1991 — економіст банку «Україна», м. Київ. 1991—1993 — заступник начальника Управління сприяння міжнародному економічному співробітництву Державного комітету України по сприянні малим підприємствам та підприємству, м. Київ. 1993—1995 — начальник Управління іноземних інвестицій Агентства міжнародного співробітництва та інвестицій України, м. Київ. 02.1995—08.1995 — заступник начальника Управління міжнародного економічного співробітництва МЗС України. 1995—1996 — заступник Голови Агентства України з питань координації міжнародної технічної допомоги, м. Київ. 1996—1997 — начальник Управління розвитку інфраструктури інвестиційної діяльності Національного агентства України з реконструкції та розвитку, м. Київ. 09.1997—04.2002 — радник Посольства України в Федеративній Республіці Бразилія. 04.2002—01.2003 — в. о. заступника начальника, заступник начальника Управління економічного та науково-технічного співробітництва — начальник відділу аналізу двостороннього та регіонального економічного співробітництва МЗС України. 01.2003—08.2003 — в. о. заступника директора Департаменту економічного співробітництва — начальника Управління двостороннього економічного співробітництва МЗС України. 08.2003—12.2003 — заступник директора Департаменту економічного співробітництва — начальник Управління двостороннього економічного співробітництва МЗС України. 12.2003—05.2004 — Посол з особливих доручень Управління двостороннього економічного співробітництва. 05.2004—д. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Ангола.

Аргентинська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Олександр Никоненко

Народився 24 жовтня 1953 року в Києві. У 1976 р. закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, перекладач-референт, викладач іспанської та англійської мов. Володіє іспанською, португальською та англійською мовами. Одружений, має сина.

1976—1979 — перекладач іспанської та португальської мов, в/ч 44708, м. Москва. 1979—1985 — референт, старший референт, заступник завідувача відділу Українського товариства дружби і культурних зв'язків з зарубіжними країнами, м. Київ. 1985—1988 — завідувач філії мотели представництва Спілки радянських товариств дружби в Народній Республіці Мозамбик. 1988—1992 — заступник завідувача, завідувач відділу країн Азії, Африки та Латинської Америки Українського товариства дружби і культурних зв'язків з зарубіжними країнами, м. Київ. 03.1992—05.1992 — радник Управління державного протоколу МЗС України. 05.1992—07.1992 — в. о. начальника Управління державного протоколу МЗС України. 07.1992—03.1993 — завідувач відділу країн Латинської Америки Управління двосторонніх відносин МЗС України. 03.1993—08.1994 — радник, Тимчасовий повірений у справах України в Аргентинській Республіці. 08.1994—08.1995 — заступник начальника, начальник Управління країн Азії, Тихоокеанського регіону, Близького і Середнього Сходу та Африки МЗС України. 08.1995—04.1996 — радник-посланник, Тимчасовий повірений у справах України у Федеративній Республіці Бразилія. 04.1996—01.2000 — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Федеративній Республіці Бразилія. Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Болівія, Республіці Венесуела та Республіці Еквадор за сумісництвом. 01.2000—10.2001 — в. о. начальника, начальник Четвертого територіального управління МЗС України. 10.2001—04.2002 — директор Департаменту двостороннього співробітництва МЗС України. 04.2002—11.2003 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Польща. 11.2003—03.2004 — Посол з особливих доручень МЗС України. 03.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Аргентинській Республіці. 05.2004 — ц. ч. Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Парагвай за сумісництвом. 06.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Східній Республіці Уругвай за сумісництвом.

Республіка Болгарія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Юрій Рилач

Народився 6 жовтня 1946 року в с. Великих Проходах Липецького району Харківської області. У 1972 році закінчив Київський торгово-економічний інститут, товаровознавець.

Володіє німецькою мовою.

Одружений, має дочку.

1972–1979 — завідувач відділу, директор магазину № 477, заступник начальника торговельного відділу гастрономторгу Московського району м. Києва.

1979–1983 — заступник директора, директор гастрономторгу Шевченківського району м. Києва.

1983–1992 — заступник начальника, начальник Головного управління торгівлі Київського міськвиконкому, м. Київ.

03.1992–01.1999 — заступник Міністра закордонних справ України.

01.1999–05.2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Словацькій Республіці.

05.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Болгарія.

Федеративна Республіка Бразилія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2001 року

Юрій Богаєвський

Народився 25 квітня 1942 року в с. Дернівці Барिशівського району Київської області. Українець.

Освіта вища — 1969 року закінчив Київський державний педагогічний інститут іноземних мов. Володіє англійською мовою.

Одружений. Має дочку й сина.

1973—1975 — аташе, третій, другий секретар відділу преси МЗС УРСР.

1975—1978 — помічник міністра закордонних справ УРСР. 1978—1982 — співробітник

Секретаріату ООН, Нью-Йорк.

1982 — перший секретар МЗС УРСР.

1982—1985 — перший секретар відділу міжнародних економічних організацій МЗС УРСР.

1985—1991 — перший секретар Посольства СРСР у Канаді.

1991 — перший секретар відділу двосторонніх зв'язків і регіонального співробітництва МЗС УРСР.

1991—1992 — радник відділу двосторонніх зв'язків і регіонального співробітництва МЗС України.

1992 — завідуючий відділом США і Канади Управління двосторонніх відносин МЗС України.

1993—1996 — в. о. начальника, начальник Управління Європи та Америки, начальник Другого територіального управління МЗС України.

1996—1998 — заступник Постійного представника України при ООН, Нью-Йорк, США.

1998—2000 — Генеральний консул України в Нью-Йорку.

2000—2001 — начальник Третього територіального управління МЗС України.

2001 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом у Федеративній Республіці Бразилія (в 2002 р. — за сумісництвом Посол в Еквадорі, Болівії та Венесуелі).

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Григорій Хоружий

Народився 23 травня 1947 року в с. Мятяшівці Великобагачанського району Полтавської області. У 1970 році закінчив Харківський державний університет, викладач німецької мови та літератури. Доктор філософських наук, професор. Володіє англійською, німецькою, болгарською мовами. Одружений, має дочку та сина.

1970–1973 — референт, лектор, завідувач лекторською групою, завідувач відділу Харківського обкому ЛКСМ України.

1973–1975 — референт, старший референт Комітету молодіжних організацій УРСР. 1975–1979 — завідувач сектору, заступник завідувача відділу ЦК ЛКСМ України, м. Київ. 1979–1990 — аспірант, старший викладач, заступник декана, декан міжнародного факультету Вищої комсомольської школи при ЦК ВЛКСМ, м. Москва. 1990–1992 — заступник директора Українського науково-дослідного інституту проблем молоді, м. Київ. 12.1992–11.1993 — перший секретар Посольства України в Російській Федерації. 11.1993–09.1994 — радник Посольства України в Російській Федерації. 09.1994–03.1995 — радник Посольства України у Федеративній Республіці Німеччина. 03.1995–04.1998 — Генеральний консул України в Мюнхені (ФРН). 05.1998–06.1998 — заступник начальника Управління Європи та Америки МЗС України. 06.1998–05.1999 — заступник Міністра інформації України. 05.1999–03.2000 — перший заступник Голови державного комітету інформаційної політики України. 03.2000–05.2001 — заступник керівника Головного управління з питань внутрішньої політики Адміністрації Президента України. 05.2001–03.2004 — радник-посланник Посольства України в Російській Федерації. 04.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України при Святім Престолі, Ватикан.

Сполучені Королівства Великої Британії і Північної Ірландії

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Ігор Харченко

Народився 15 травня 1962 року в м. Київ. У 1985 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, спеціаліст з міжнародних відносин, референт-перекладач англійської та румунської мов; кандидат історичних наук.

Володіє англійською та румунською мовами. Одружений, має двох дочок 1987 р. н. та 2002 р. н.

1979–1980 — учень електромонтера, електромонтер ВЕО «Київенерго».

09.1980–08.1985 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

08.1985–06.1992 — асистент кафедри гуманітарних дисциплін, аспірант, асистент кафедри історії міжнародних відносин та зовнішньої політики СРСР Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка. 06.1992–10.1992 — перший секретар відділу політичного аналізу і планування МЗС України. 10.1992–07.1993 — завідувач сектору європейської політики відділу політичного аналізу і планування МЗС України.

08.1993–12.1993 — в. о. начальника Управління політичного аналізу і планування МЗС України. 12.1993–08.1997 — начальник Управління політичного аналізу і планування МЗС України. 08.1997–10.1998 — заступник Постійного представника України при ООН (керівник секретаріату Голови 52-ї сесії ГА ООН), Посол з особливих доручень. 10.1998–11.2000 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Румунії. 11.2000–08.2001 — заступник Міністра закордонних справ України.

08.2001–12.2003 — заступник Державного секретаря МЗС України. 12.2003–01.2006 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Польща. 01.2006—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Сполученому Королівстві Великої Британії і Північної Ірландії.

04.2006—ц. ч. — Постійний Представник України при Міжнародній морській організації (ІМО).

Соціалістична Республіка В'єтнам

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2003 року

Павло Султанський

Народився 3 січня 1957 р. у с. Костянтинівці Харківської обл. 1983 року закінчив Інститут країн Азії та Африки при Московському держуніверситеті ім. М. В. Ломоносова, економіст-сходознавець. Володіє китайською та англійською мовами. Одружений, має чотирьох синів.

1974–1975 — оператор ЕОМ Київського авіаційного виробничого об'єднання. 1975–1977 — служба в армії. 1977–1983 — слухач підготовчого відділення, студент Московського держуніверситету ім. М. В. Ломоносова. 1983–1984 — стажер кафедри міжнародних економічних зв'язків Інституту країн Азії та Африки при Московському держуніверситеті ім. М. В. Ломоносова. 1984–1987 — вчитель китайської мови Київської школи-інтернату № 1. 1988–1989 — старший експерт ВО «Укрімпекс». 1990–1991 — начальник відділу зовнішньої торгівлі Київського ВО ім. Артема. 1991–1992 — заступник директора товариства з обмеженою відповідальністю «Матас». 1992–1994 — другий, перший секретар відділу країн Азії і Тихоокеанського басейну Управління двосторонніх відносин МЗС України. 1994–1995 — перший секретар Посольства України в Японії. 1995–1996 — перший секретар, радник, завідуючий відділом аналізу регіональних проблем Управління політичного аналізу і планування МЗС України. 1996–1998 — в. о. заступника начальника, заступник начальника Управління Європейської і трансатлантичної інтеграції — завідувач відділу Європейського Союзу МЗС України. 1998–2000 — радник-посланник Посольства України в Китайській Народній Республіці, Тимчасовий Повірений у справах України в Китайській Народній Республіці. 2000–2003 — заступник начальника, начальник Управління Європейського Союзу — завідувач відділу координації Департаменту європейської інтеграції МЗС України. Вересень 2003 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Соціалістичній Республіці В'єтнам.

Республіка Вірменія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Олександр Божко

Народився 1 квітня 1946 року в с. Нові Безрадичі Обухівського району Київської області. У 1973 році закінчив Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка, філолог української мови та літератури, фахівець вірменської мови та літератури. Володіє вірменською та французькою мовами. Одружений, має двох дочок.

11.1962—07.1964 — учень слюсаря, слюсар заводу п/с 304, м. Київ. 08.1964—09.1965 — освітлювач кіностудії ім. О. Довженка, м. Київ. 09.1965—09.1968 — служба в армії. 09.1968—

07.1973 — студент Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. 09.1973—09.1975 — стажер-дослідник Єреванського державного університету, м. Єреван. 01.1976—05.1979 — кореспондент, завідувач відділу газети «Літературна Україна», м. Київ. 05.1979—09.1984 — технічний редактор, редактор редакції журналу «Всесвіт», м. Київ. 09.1984—10.1986 — на творчій роботі в Спілці письменників України, м. Київ. 10.1986—04.1990 — редактор журналу «Всесвіт», м. Київ. 04.1990—10.1993 — відповідальний секретар правління Київської організації Спілки письменників України, м. Київ. 1992—1993 — завідувач відділу інформації та наукових видань Інституту сходознавства Академії наук України (за сумісництвом), м. Київ. 10.1993—04.1994 — радник по резерву відділу двосторонніх відносин з країнами СНД Першого територіального управління МЗС України, м. Київ. 04.1994—04.1995 — в. о. начальника Управління країн СНД МЗС України. 04.1995—09.1996 — начальник Управління країн СНД МЗС України. 09.1996—11.2001 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Вірменія. 11.2001—02.2005 — начальник Першого територіального управління МЗС України. 02.2005—07.2005 — Посол з особливих доручень Першого територіального управління. 07.2005—09.2005 — Посол з особливих доручень відділу РФ Першого територіального департаменту. 09.2005—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Вірменія.

Грецька Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Валерій Цибух

Народився 9 березня 1951 року в с. Сторожинець Чернівецької області. У 1974 р. закінчив Київський інженерно-будівельний інститут, у 1984 р. — Вищу партійну школу при ЦК КПУ, у 1992 р. — Дипломатичну академію при МЗС СРСР.

Володіє румунською та англійською мовами. Одружений, має дочку та сина.

10.1968 р.—07.1969 р. — помічник кіномеханіка. 09.1969 р.—09.1974 р. — студент Київського інженерно-будівельного інституту (КІБІ). 10.1973 р.—12.1974 р. — заступник секретаря, секретар комітету комсомолу КІБІ. 12.1974 р.—03.1977 р. — перший секретар Залізничного райкому ЛКСМУ м. Києва. 03.1977 р.—11.1977 р. — майстер, начальник механічної дільниці заводу 410 цивільної авіації, м. Київ. 11.1977 р.—03.1983 р. — секретар, перший секретар Київського міськкому ЛКСМУ. 03.1983 р.—07.1989 р. — другий, перший секретар ЦК ЛКСМУ. 07.1989 р.—11.1991 р. — Голова Комітету ВР СРСР у справах молоді, Голова Держкомітету СРСР у справах молоді. 12.1991 р.—12.1992 р. — завідувач відділу міжнародних зв'язків Постійного представництва КМУ в Москві, завідувач консульського відділу Посольства України в Російській Федерації. 01.1993 р.—04.1995 р. — постійний представник Київської міської держадміністрації в Москві. 04.1995 р.—09.1995 р. — заступник Голови Київської міської держадміністрації з міжнародних зв'язків. 09.1995 р.—11.1996 р. — Перший заступник Міністра транспорту України. 11.1996 р.—ц. ч. — президент Автомобільної федерації України. 10.1997 р.—12.1999 р. — радник Прем'єр-міністра України з питань транспортних коридорів, на громадських засадах. 05.1998 р.—01.2002 р. — Голова Державного комітету по туризму, Голова Державного комітету молодіжної політики, спорту та туризму. 01.2002 р.—08.2005 р. — Голова Державної туристичної адміністрації України. 08.2005—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Греції.

Грузія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2003 року

Микола Слис

Народився 15 серпня 1946 року в м. Темрюку Краснодарського краю, Російська Федерація.

Володіє німецькою мовою.

Одружений, має двох дочок.

У 1974 р. закінчив Сімферопольський державний університет ім. М. В. Фрунзе, географ; у 1992 р. — Одеський державний університет ім. І. Т. Мечнікова, політолог.

1961—1966 — учень Кримського радгоспу-технікуму механізації сільського господарства, с. Радянське Кримської області.

1966—1968 — служба в армії.

1968—1973 — військовий керівник, старший піонервожатий Всесоюзного піонерського табору «Артек», м. Ялта.

1973—1974 — заступник директора середньої школи № 1, м. Можайськ Московської області.

1974—1981 — заступник начальника комплексу таборів «Горний», помічник начальника Головного управління по кадрах Всесоюзного піонерського табору «Артек», м. Ялта.

1981—1990 — консультант, завідуючий відділом, секретар, перший секретар Ялтинського міськкому Компартії України.

1990—1994 — Голова комісії з питань гласності та засобів масової інформації Верховної Ради України, член Президії Верховної Ради України, м. Київ.

1994—1999 — Генеральний консул України в Тюмені, Російська Федерація.

1999—2000 — перший заступник начальника Консульського управління МЗС України.

2000—2003 — виконуючий обов'язки начальника, начальник Управління кадрів та учбових закладів МЗС України. Серпень 2003 року — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Грузії.

Королівство Данія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Наталія Зарудна

Народилася 12 лютого 1950 р. в м. Чернівці. У 1973 р. закінчила Київський державний університет ім. Т.Г.Шевченка, філолог, викладач іспанської та англійської мов.

Володіє англійською та іспанською мовами. Заміжня, має двох синів.

1968–1973 — студентка Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка.

1973–1992 — перекладач, гід-перекладач, гід-перекладач II та I категорій англо-амери-

канської групи Київського відділення ВАТ «Інтурист».

02.1992–10.1992 — другий секретар відділу інформації МЗС

України. 10.1992–06.1993 — перший секретар відділу інформації МЗС України.

06.1993–09.1993 — виконуюча обов'язки начальника відділу інформації МЗС України. 09.1993 —

04.1996 — завідувач відділу зв'язків з посольствами, тимчасово виконуюча обов'язки начальника Управління інформації МЗС України.

04.1996–11.1999 — радник, т.в.о. радника-посланника Посольства України в США. 11.1999–01.2000 — виконуюча обов'язки начальника, начальник Четвертого територіального управління МЗС України.

01.2000–06.2001 — прес-секретар Прем'єр-міністра України — керівник Прес-служби Кабінету Міністрів України.

12.2001–01.2002 — виконуюча обов'язки начальника Управління культурного та гуманітарного співробітництва МЗС України.

01.2002–10.2002 — начальник Управління культурного та гуманітарного співробітництва МЗС України. 10.2002–09.2003 — заступник Державного секретаря МЗС України.

09.2003–03.2005 — Посол з особливих доручень Управління культурного та гуманітарного співробітництва МЗС України.

03.2005 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Данія.

Естонська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України в з 2006 року

Павло Кір'яков

Народився 23 січня 1954 року в м. Київ. У 1977 році закінчив Одеський державний університет ім. І. І. Мечнікова, інженер геолог-гідрогеолог; у 1999 році закінчив курси навчання для керівних співробітників зарубіжних країн в Дипакадемії МЗС Росії; кандидат геолого-мінералогічних наук.

Володіє англійською мовою. Одружений, має сина 1979 р. н.

1971–1973 — студент Київського політехнічного інституту.

1973–1977 — студент Одеського державного університету.

08.1977–11.1977 — інженер УкрДіпроводгоспу Мінводгоспу УРСР, м. Київ.

11.1977–11.1980 — аспірант Інституту геологічних наук АН УРСР, м. Київ.

11.1980–01.1983 — молодший науковий співробітник Інституту геологічних наук АН УРСР, м. Київ.

02.1983–07.1985 — науковий співробітник-консультант науково-організаційного відділу Президії АН УРСР, м. Київ.

07.1985–07.1988 — учений секретар Науково-дослідного центру Рогбане — Конакрі, Гвінейська Республіка.

08.1988–10.1991 — науковий співробітник-консультант, провідний спеціаліст Управління міжнародних зв'язків Президії АН УРСР, м. Київ.

10.1991–01.1993 — старший науковий співробітник, учений секретар Науково-дослідного центру Рогбане — Конакрі, Гвінейська Республіка.

05.1993–01.1994 — перший секретар відділу країн СНД та Балтії Управління двосторонніх відносин МЗС України.

01.1994–04.1994 — т. в. о. завідуючого відділом двосторонніх відносин з Російською Федерацією Першого територіального управління МЗС України.

04.1994–05.1994 — перший секретар відділу Росії Управління країн СНД МЗС України.

05.1994–11.1994 — радник відділу Росії Управління країн СНД МЗС України.

11.1994–09.1995 — в. о. завідуючого відділом Росії Управління країн СНД МЗС України.

09.1995–08.1996 — завідуючий відділом Росії Управління країн СНД МЗС України.

08.1996–11.1999 — радник-посланник Посольства України в Російській Федерації.

11.1999–07.2000 — в. о. начальника Першого територіального управління МЗС України.

07.2000–11.2001 — начальник Першого територіального управління Департаменту двостороннього співробітництва МЗС України.

04.11.2001–02.2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Македонія.

02.2004–07.2005 — Посол з особливих доручень центру оперативного реагування Кабінету Міністра МЗС України.

07.2005–02.2006 — Посол з особливих доручень відділу оперативного реагування Департаменту секретаріату Міністра МЗС України

02.2006—п. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Естонській Республіці.

Федеративна Демократична Республіка Ефіопія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 р.

Владислав Дем'яненко

Народився 16 травня 1945 р. в с. Кізнер Кізнерського району Удмуртської АРСР. У 1969 р. закінчив Харківське вище командно-інженерне училище, інженер-механік; у 1978 р. — Військово-дипломатичну академію м. Москва. Володіє англійською мовою. Одружений, має двох дочок.

1959—1963 — учень Дніпропетровського механічного технікуму. 1963—1964 — конструктор III категорії, ОКБ «Південне», м. Дніпропетровськ. 1964—1969 — курсант Харківського вищого командно-інженерного училища. 1969—1975 — начальник розрахунку, інженер відділу в/ч 44108, м. Ленінськ Кзил-Ординської обл., Казахстан. 1975—1978 — слухач Військової Академії Радянської Армії, м. Москва. 06.1978—09.1982 — третій секретар Постійного Представництва України при ООН, м. Нью-Йорк. 1982—1984 — старший науковий співробітник в/ч 45807, м. Москва. 09.1984—07.1986 — другий секретар Постійного Представництва СРСР при ООН, м. Нью-Йорк. 07.1986—12.1986 — у резерві Начальника Генерального Штабу Збройних сил СРСР, м. Москва. 1986—1990 — помічник начальника напрямку в/ч 54745, Прикарпатський військовий округ, м. Львів. 1990—1991 — заступник директора кіностудії «Мосфільм», м. Москва. 1991—1992 — віце-президент багатогалузевої міжнародної асоціації «НОВИД», м. Москва. 03.1993—06.1993 — радник Управління контролю над озброєнням та роззброєння МЗС України. 06.1993—01.1994 — в. о. завідувача відділу обмеження стратегічних озброєнь та ядерного роззброєння Управління контролю над озброєнням та роззброєння, МЗС України. 01.1994—10.1996 — заступник начальника Управління контролю над озброєнням та роззброєння МЗС України. 10.1996—12.1999 — радник Посольства України в Південно-Африканській Республіці. 01.2000—10.2002 — заступник начальника Управління контролю над озброєнням та військово-технічного співробітництва МЗС України. 10.2002—12.2002 — радник-посланник Посольства України в Японії. 12.2002—03.2003 — інспектор Комісії ООН з моніторингу, верифікації та інспекцій, Ірак. 03.2003—03.2005 — радник-посланник Посольства України в Японії.

03.2005—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Федеративній Демократичній Республіці Ефіопія.

Ізраїль

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Ігор Тимофеев

Народився 10 листопада 1960 року в м. Дніпропетровськ. У 1981 році закінчив Донецьке вище військово-політичне училище інженерних військ та військ зв'язку, у 1991 році закінчив Військово-політичну академію, м. Москва; викладач суспільних наук. Володіє англійською мовою. Одружений, має дочку 1980 р.н.

1977–1981 – курсант Донецького вищого військово-політичного училища інженерних військ та військ зв'язку, м. Донецьк.

1981–1988 – служба в армії на офіцерських посадах. 1988–1991 – слухач Військово-політичної академії, м. Москва. 1991–1993 – служба в армії на офіцерських посадах. 05.1993–08.1993 – другий секретар відділу співробітництва з міжнародними організаціями з питань обмеження озброєнь Управління контролю над озброєнням та роззброєння МЗС України. 08.1993–02.1994 – другий секретар відділу нерозповсюдження та експортного контролю Управління контролю над озброєнням та роззброєння МЗС України. 02.1994–01.1995 – перший секретар відділу нерозповсюдження, конверсії та експортного контролю Управління контролю над озброєнням та роззброєння МЗС України. 01.1995–10.1995 – радник відділу нерозповсюдження, конверсії та експортного контролю Управління контролю над озброєнням та роззброєння МЗС України. 10.1995–06.1998 – завідувач відділу нерозповсюдження, конверсії та експортного контролю Управління контролю над озброєнням та роззброєння МЗС України.

06.1998–12.1999 – заступник начальника Управління контролю над озброєнням та військово-технічного співробітництва МЗС України. 12.1999–05.2001 – радник-посланник, Тимчасовий повірений у справах України в Об'єднаних Арабських Еміратах. 05.2001–01.2004 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Об'єднаних Арабських Еміратах. 04.2002–01.2004 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Державі Катар за сумісництвом.

07.2002–01.2004 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Бахрейн за сумісництвом. 01.2004–07.2005 – Заступник Міністра оборони України.

11.2005–п. ч. – Надзвичайний і Повноважний Посол України в державі Ізраїль.

Республіка Індія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2001 року

Олег Семенець

Народився 14 червня 1946 року в Москві. Українець. Освіта вища, 1969 року закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, перекладач-референт англійської мови, доктор філологічних наук, професор. Володіє англійською мовою.

Одружений, має сина.

Трудову діяльність розпочав 1969 року по закінченні Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка викладачем кафедри іноземних мов Київського інституту народного господарства. 1971–1973 – старший лаборант, старший методист підготовчого факультету для іноземних громадян Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. 1973–1992 – викладач, старший викладач, доцент, завідувач кафедри теорії та практики перекладу германських мов, декан факультету романо-германської філології Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1992–1993 – заступник начальника центру реалізації міжнародної технічної допомоги України, м. Київ. 1993 – радник Групи послів і радників МЗС України. 1993–1995 – радник-посланник, Тимчасовий повірений у справах України в Об'єднаних Арабських Еміратах.

1995–1998 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Об'єднаних Арабських Еміратах. 1996–1998 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Єменській Республіці за сумісництвом. 1998 – начальник Управління країн СНД МЗС України. 1998–1999 – начальник Першого територіального управління МЗС України. З 1999 р. – начальник Управління контролю над озброєнням та військово-технічного співробітництва МЗС України.

2001 – призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Індія (в 2002 р. за сумісництвом в Бангладеш, Королівстві Непал та Шрі-Ланці).

Зеландська Республіка Іран

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Володимир Бутяга

Народився 9 травня 1949 року в с. Велика Багачка Великобагачанського району Полтавської області. У 1971 році закінчив Харківський державний університет, викладач історії та суспільствознавства.

Володіє перською, англійською мовами.

Одружений, має сина та дочку.

1971–1973 — командир мотострілецького взводу в/ч 61484, Угорщина.

1973–1974 — лектор, завідуючий лекторською групою Херсонського обкому ЛКСМУ, м. Херсон.

1974–1979 — голова бюро міжнародного молодіжного туризму «Супутник» Херсонського обкому ЛКСМУ.

1979–1983 — викладач Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1983–1986 — викладач суспільно-політичних предметів Кабульського університету, Республіка Афганістан.

1986–1993 — старший викладач Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

01.1993–05.1997 — перший секретар, радник, Тимчасовий Повірений у справах України в Ісламській Республіці Іран.

05.1997–09.2000 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Ісламській Республіці Іран.

09.2000–07.2001 — перший заступник директора Українського центру досліджень проблем міжнародної безпеки.

07.2001–11.2003 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Федеративній Республіці Нігерія.

11.2003 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Ісламській Республіці Іран.

Ірландія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Євген Перелигін

Народився 16 червня 1962 року в Дніпродзержинську. У 1985 році закінчив Київський державний педагогічний інститут іноземних мов, викладач іспанської та англійської мов.

У 1994 році закінчив Всеросійську академію зовнішньої торгівлі, економіст. Володіє англійською, іспанською мовами.

Одружений, має двох синів.

1984–1985 — перекладач Держкомітету з економічних зв'язків СРСР (Куба).

1985–1986 — служба в армії.

1986–1990 — лаборант, дослідник, викладач кафедри іспанської філології Київського державного педагогічного інституту іноземних мов.

1990–1991 — інженер торгпредства СРСР в Республіці Нікарагуа.

1991–1992 — провідний спеціаліст Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків України.

06.1992–12.1992 — завідувач сектору багатогалузевої корпорації «Астра-Агро», м. Київ.

01.1993–08.1993 — начальник відділу країн Європи Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків України.

08.1993–01.1994 — завідувач відділу країн Центральної та Південної Америки Другого територіального Управління МЗС України.

01.1994–08.1994 — завідувач відділу країн Центральної Європи Другого територіального Управління МЗС України.

08.1994–12.1994 — помічник-радник Секретаріату міністра закордонних справ України.

12.1994–11.1995 — заступник начальника Управління НБСЄ та ЄРС МЗС України.

11.1995–03.1996 — начальник Управління європейського регіонального співробітництва МЗС України.

03.1996—02.1998 — в. о. Постійного представника України при Раді Європи (м. Страсбург).

02.1998—07.2000 — радник-посланник Посольства України в Республіці Корея.

09.2000—01.2001 — начальник Управління економічного та наукового співробітництва МЗС України.

01.2001—07.2001 — в. о. заступника директора Департаменту європейської інтеграції, економічного та науково-технічного співробітництва — начальник Управління економічного та науково-технічного співробітництва МЗС України.

08.2001—11.2001 — директор Департаменту європейської інтеграції, економічного та гуманітарного співробітництва — начальник Управління Європейського Союзу.

11.2001—12.2003 — директор Департаменту європейської інтеграції МЗС України.

12.2003—01.2004 — Посол з особливих доручень МЗС України.

29.01.2004—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Ірландській Республіці.

Італія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Георгій Чернявський

Народився 31 липня 1946 року в м. Ташкент (Узбекистан). У 1970 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, перекладач-референт з англійської та французької мов.

Володіє англійською, французькою та італійською мовами. Одружений, має двох дочок.

1970–1972 — служба в армії.

1973–1978 — референт, ст. референт Президії Українського товариства дружби і культурного зв'язку із зарубіжними країнами.

1978–1986 — завідувач відділу, член Президії Українського товариства дружби і культурного зв'язку із зарубіжними країнами.

1986–1992 — старший референт, завідувач сектору міжнародних зв'язків Секретаріату Верховної Ради України.

1992–01.2005 — завідувач відділу Державного Протоколу, керівник Служби Протоколу Президента України, керівник Управління Державного Протоколу та Церемоніалу Президента України.

01.2005–08.2005 — радник Президента України.

08.2005—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Італійській Республіці.

12.2005—ц. ч. — Постійний представник України при Продовольчій та сільськогосподарській організації (ФАО) ООН за сумісництвом.

03.2006—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Сан-Марино за сумісництвом.

04.2006—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Мальта за сумісництвом.

Хашимітське Королівство Йорданія

Надзвичайний і Повноважний Посол з 2003 року

Віктор Нагайчук

Народився 23 липня 1946 року в Чорткові Тернопільської області. Закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, перекладач-референт англійської та французької мов, кандидат історичних наук.

Володіє англійською та французькою мовами. Одружений, має двох синів.

1964–1969 – студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. 1969–1970 – служба в армії. 1970–1972 – військовий перекладач в/ч 44708 «А», АРС. 1972–1978 – молодший науковий співробітник Інституту історії АН УРСР, м. Київ. 1978–1983 – молодший науковий співробітник Інституту соціальних та економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР, м. Київ. 1983–1990 – редактор англійського видання журналу «Хроніка ООН» Секретаріату ООН, м. Нью-Йорк. 1990–1992 – радник відділу інформації – керівник прес-центру МЗС України, м. Київ. 1992–1993 – завідувач відділу країн Близького і Середнього Сходу та Африки управління двосторонніх відносин МЗС України, м. Київ. 1993–1996 – радник-посланник Посольства України в Арабській Республіці Єгипет. 1996–1997 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Арабській Республіці Єгипет. 1997–1998 – начальник управління інформації МЗС України, м. Київ. 1998–1999 – перший віце-президент Української державної корпорації «Укрзовніштур», м. Київ. 1999–2000 – доцент відділення міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. 2000–2001 – професор Дипломатичної академії України при МЗС України, м. Київ. 2001–2002 – Повноважний представник України на Близькому та Середньому Сході. 2003 – призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Хашимітському Королівстві Йорданія.

Канада

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Микола Маймескул

Народився 18 грудня 1948 року в с. Приморському Татарбунарського району Одеської області. У 1972 році закінчив Київський ордена Леніна державний університет ім. Т. Г. Шевченка, перекладач-референт, викладач французької та англійської мов. Кандидат історичних наук. Володіє французькою, англійською мовами. Одружений, має дочку.

06.1972—11.1974 — інженер Центрально-го проектно-конструкторського бюро тресту «Енергоавтоматика».

11.1974—02.1976 — перекладач французької мови групи радянських спеціалістів військової частини 44708, Центральноафриканська Республіка.

04.1976—07.1977 — перекладач французької мови групи радянських спеціалістів військової частини 44708, Республіка Чад.

07.1977—08.1980 — старший лаборант, старший методист, старший інженер факультету міжнародних відносин і міжнародного права Київського ордена Леніна державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

08.1980—06.1981 — аспірант Київського ордена Леніна державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

06.1981—02.1983 — третій секретар консульського відділу МЗС УРСР.

02.1983—08.1986 — третій, перший секретар відділу міжнародних економічних організацій МЗС УРСР.

08.1986—09.1992 — другий секретар Постійного Представництва СРСР при Відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві.

09.1992—08.1993 — начальник відділу міжнародного економічного співробітництва МЗС України.

08.1993—07.1996 — начальник Управління міжнародного економічного і науково-технічного співробітництва МЗС України.

07.1996—10.2000 — Постійний представник України при Відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві (Голова Конференції з роззброєння (1998), Голова женецького Дипломатичного комітету (2000), Віце-голова Європейської економічної комісії ООН (1996—1998)).

11.2000—01.2001 — Посол з особливих доручень Групи послів з особливих доручень та головних радників МЗС України.

01.2001—07.2001 — Директор Департаменту європейської інтеграції, економічного та гуманітарного співробітництва — начальник Управління Європейського Союзу МЗС України.

07.2001—11.2001 — Посол з особливих доручень по координації діяльності МЗС України з Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, міністерствами, відомствами та регіонами України Управління послів з особливих доручень.

11.2001—02.2002 — Посол з особливих доручень — керівник Групи координації взаємодії МЗС України з Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, міністерствами, відомствами та регіонами України.

02.2002—11.2003 — Директор Департаменту консульської служби МЗС України.

11.2003—02.2004 — Посол з особливих доручень Управління Послів з особливих доручень та головних радників МЗС України.

02.2004—04.2004 — Посол з особливих доручень Управління консульської служби МЗС України.

04.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Канаді.

Китайська Народна Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Сергій Камишев

Народився 8 квітня 1956 року в Дніпропетровську. У 1977 році закінчив Донецький державний університет, економіст. У 1993 році закінчив Дипломатичну академію МЗС Російської Федерації. Володіє англійською мовою. Одружений, має дочку та сина.

1977–1977 — старший інженер шахти «Кіровська» ВО «Донецьквугілля». 1977–1979 — служба в армії. 1979–1987 — дільничний гірничий нормувальник, гірничий майстер, старший інженер, заступник секретаря партійного комітету, помічник

начальника дільниці шахти «Кіровська», м. Донецьк. 1987–1990 — заступник директора, секретар партійного комітету шахти ім. Є. Т. Абакумова ВО «Донецьквугілля», м. Донецьк. 1990–1991 — заступник голови Кіровської районної Ради народних депутатів, м. Донецьк. 1991–1993 — слухач Дипломатичної академії МЗС Російської Федерації. 1993–1994 — головний консультант з міжнародних відносин Ради директорів підприємств та установ, м. Донецьк. 03.1994–06.1994 — перший секретар відділу світових та європейських організацій Управління міжнародного економічного та науково-технічного співробітництва МЗС України. 06.1994–04.1998 — перший секретар, радник Посольства України в Арабській Республіці Єгипет. 04.1998–01.2001 — радник-посланник, Тимчасовий Повірений у справах України в Ліванській Республіці. 04.1999–03.2000 — Тимчасовий Повірений у справах України в Сирійській Арабській Республіці за сумісництвом. 01.2001–04.2002 — в. о. начальника, начальник П'ятого територіального управління. 04.2002–12.2003 — директор Департаменту двостороннього співробітництва. 12.2003–04.2004 — Посол з особливих доручень Першого територіального управління МЗС України. 04.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Китайській Народній Республіці.

Киргизька Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України в з 2005 року

Володимир Тягло

Народився 24 червня 1947 року в с. Катеринівка Лозівського району Харківської області. У 1970 році — Харківський інститут механізації та електрифікації сільського господарства, інженер-механік сільського господарства; у 1990 р. — Київську вищу партійну школу, політолог.

Володіє англійською мовою. Одружений, має дочку та сина.

09.1965—07.1970 — студент Харківського інституту механізації та електрифікації сільського господарства. 10.1970—02.1981 — помічник бригадира тракторної бригади, головний інженер-механік колгоспу ім. С.Орджонікідзе, с. Катеринівка Лозівського району Харківської області.

02.1981—08.1986 — голова колгоспу ім. XX з'їзду КПРС, с. Шатівка Лозівського району Харківської області.

08.1986—03.1987 — другий секретар Лозівського міськкому КП України, м. Лозова Харківської області.

03.1987—05.1990 — голова Лозівського виконавчого комітету районної Ради народних депутатів, м. Лозова Харківської обл.

05.1990—04.1992 — заступник голови Харківської обласної Ради народних депутатів.

04.1992—07.1994 — голова Харківської обласної Ради народних депутатів.

07.1994—11.1995 — заступник голови Харківської обласної Ради народних депутатів. 11.1995—03.1997 — заступник голови Харківської обласної державної адміністрації.

03.1997—03.2002 — голова Харківської обласної Ради народних депутатів, м. Харків.

03.2002—08.2005 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Вірменія.

08.2005—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Киргизькій Республіці.

Республіка Кіпр

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2003 року

Борис Гуменюк

Народився 18 червня 1953 року в с-т Муровані Курилівці Вінницької області. У 1976 році закінчив факультет міжнародних відносин і міжнародного права Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, доктор історичних наук, професор, Академік Міжнародної слов'янської академії.

Володіє англійською мовою.

Одружений, має дочку та двох синів.

1976—1979 — аспірант факультету міжнародних відносин і міжнародного права Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. 1979—1985 — асистент факультету міжнародних відносин і міжнародного права Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1985—1994 — доцент, заступник декана, заступник директора Інституту міжнародних відносин Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1994—1996 — доктор історичних наук, завідувач кафедри, в. о. професора Інституту міжнародних відносин Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

02.1996—10.2003 — ректор Дипломатичної академії України при МЗС України, член Колегії МЗС України.

10.2003—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Кіпр.

Республіка Куба

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Олександр Гнедих

Народився 28 березня 1956 року в с. Джу-рин Шаргородського району Вінницької області. У 1980 році закінчив Київський державний педагогічний інститут іноземних мов, вчитель іспанської та англійської мов.

Володіє англійською та іспанською мовами. Одружений, має сина 1978 р. н.

02.1974—07.1974 — лаборант Бершадського медучилища Вінницької області.

09.1974—08.1980 — студент Київського державного педагогічного інституту інозем-

них мов. 1978—1979 — перекладач групи аерогеофізиків в Республіці Куба по лінії Державного комітету з економічних зв'язків СРСР.

08.1980—07.1982 — відповідальний виконавець, референт БММТ «Супутник» Київського міського ЛКСМ України.

07.1982—08.1986 — старший референт КМО УРСР, м. Київ.

08.1986—09.1991 — другий секретар Посольства СРСР в Анголі.

09.1991—03.1992 — перший секретар відділу двосторонніх зв'язків регіонального співробітництва МЗС України.

03.1992—03.1993 — перший секретар відділу країн Латинської Америки Управління двосторонніх відносин МЗС України.

03.1993—07.1993 — радник, виконуючий обов'язки завідувача відділу країн Латинської Америки Управління двосторонніх відносин МЗС України.

07.1993—09.1993 — начальник відділу по резерву МЗС України.

09.1993—07.1995 — радник, Тимчасовий Повірений у справах України в Республіці Куба.

07.1995—07.1997 — радник, Тимчасовий Повірений у справах України в Іспанії.

11.1997—04.1999 — радник Управління контролю над озброєнням та роззброєння та військово-технічного співробітництва МЗС України.

04.1999—05.2000 — польовий помічник Особистого представника Діючого Голови ОБСЄ по конфлікту у Нагірному Карабасі.

06.2000—05.2001 — виконуючий обов'язки завідувача відділу, начальник відділу країн Латинської Америки і Карибського басейну Четвертого територіального управління МЗС України.

05.2001—05.2004 — радник Посольства України в Аргентинській Республіці.

10.2004—07.2005 — начальник відділу взаємодії з центральними, місцевими органами виконавчої влади та громадсько-політичними організаціями Управління у зв'язках з ВРУ, КМУ та регіонами України МЗС України.

07.2005—12.2005 — завідуючий Сектором взаємодії з центральними органами виконавчої влади та громадськими організаціями МЗС України.

06.2006—п. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Домініканській Республіці за сумісництвом.

Латвійська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Рауль Чілачава

Народився 15 травня 1948 року в с. Чітацкарі Зугдідського району (Грузія). У 1970 році закінчив Тбіліський державний університет; журналіст, професор, доктор філологічних наук.

Володіє грузинською та німецькою мовами. Одружений, має двох синів 1975 р. н. та 1976 р. н.

09.1965—06.1970 — студент Тбіліського державного університету, м. Тбілісі.
10.1967—05.1970 — стажер Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

12.1970—10.1971 — редактор головної редакції «Українська Радянська Енциклопедія» м. Київ. 02.1972—01.1974 — позаштатний кореспондент газети «Комсомольское знамя», м. Київ. 01.1974—07.1975 — викладач підготовчих курсів Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. 07.1975 — 03.1992 — творча робота, член Спілки письменників України, м. Київ. 03.1992—07.1993 — заступник голови Комітету у справах національностей та міграції при Кабінеті Міністрів України. 07.1993—10.1994 — заступник міністра України у справах національностей та міграції. 10.1994—09.1996 — заступник міністра України у справах національностей, міграції та культур. 09.1996—06.1998 — творча робота, член Спілки письменників України. 07.1998—09.1998 — професор Київського державного університету культури і мистецтв.

08.1998—03.2000 — заступник голови Державного комітету України у справах національностей та міграції. 09.2000—04.2001 — професор Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. 04.2001—03.2002 — перший заступник директора Державного департаменту у справах національностей та міграції. 03.2002—12.2005 — заступник голови Державного комітету України у справах національностей та міграції. 09.12.2005—п. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Латвійській Республіці.

Литовська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Борис Клімчук

Народився 18 березня 1951 року в с. Волошках Ковельського району Волинської області.

У 1974 році закінчив Харківський державний університет, вчитель географії. У 1998 році закінчив Національну юридичну академію ім. Ярослава Мудрого, юрист. Володіє англійською мовою.

Одружений, має дочку.

09.1974—08.1975 — вчитель географії середньої школи-інтернату, м. Острог Рівненської області.

08.1975—08.1980 — вчитель географії середньої школи № 7, м. Ковель Волинської області.

08.1980—01.1982 — директор восьмирічної школи № 9, м. Ковель.

01.1982—06.1982 — інженер заводу сільськогосподарських машин, м. Ковель.

06.1982—06.1990 — директор середньої школи № 14, м. Ковель.

06.1990—06.1992 — заступник голови виконкому Ковельської міської Ради народних депутатів, м. Ковель.

06.1992—06.2002 — голова Волинської обласної Ради народних депутатів та її виконавчого комітету, голова Волинської обласної державної адміністрації, м. Луцьк.

06.2002—02.2004 — радник Президента України.

04.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Литовській Республіці.

Велика Соціалістична Народна Лівійська Арабська Джамахірія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 1999 року

Олексій Рибак

Народився 10 липня 1956 року в Києві. Українець. У 1978 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, економіст-міжнародник.

Володіє англійською мовою.

Одружений. Має сина.

1978 — старший референт Українського товариства дружби та культурних зв'язків із зарубіжними країнами.

1979—1982 — перекладач англійської мови групи радянських геологів в Соціалістичній Ефіопії.

1983—1985 — інспектор, старший інспектор Київської митниці Головного митного управління Міністерства зовнішньої торгівлі СРСР.

1985—1995 — третій секретар Консульського відділу, третій, другий секретар Відділу міжнародних економічних організацій, другий секретар Відділу міжнародних організацій, перший секретар відділу НБСЄ і регіонального співробітництва.

1992—1995 — перший секретар Посольства України у Фінляндській Республіці.

1995—1997 — радник, виконуючий обов'язки Тимчасового Повіреного у справах України в Королівстві Данія.

1997—1999 — заступник, начальник Управління контролю над озброєнням та військово-технічного співробітництва МЗС України.

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України у Великій Соціалістичній Народній Лівійській Арабській Джамахірії, у 2000—2005 рр. — Надзвичайним і Повноважним Послом України у Федеративній Демократичній Республіці Ефіопія за сумісництвом.

Республіка Македонія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Віталій Москаленко

Народився 31 жовтня 1955 року в м. Київ. У 1978 році закінчив факультет журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, журналіст; кандидат філологічних наук.

Володіє англійською та болгарською мовами. Одружений, має сина 1986 р. н.

09.1973—06.1978 — студент факультету журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

07.1978—01.1981 — редактор Держтеле-радіокомітету України, м. Київ. 01.1981—05.1983 — аспірант Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР. 05.1983—05.1993 — молодший науковий співробітник, науковий співробітник, заступник головного редактора журналу «Слово і час» Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР. 05.1993—06.1993 — перший секретар по резерву МЗС України. 06.1993—03.1998 — перший секретар Посольства України в Республіці Болгарія.

03.1998—04.1998 — радник, в. о. завідувача відділу Балканських країн Третього територіального управління МЗС України. 04.1998—03.1999 — радник відділу країн ЦСЄ Управління Європи та Америки МЗС України.

03.1999—07.2000 — завідуючий відділом Балканських країн Третього територіального управління МЗС України.

07.2000—11.2001 — радник Дипломатичного представництва України в Республіці Македонія. 11.2001—11.2003 — радник Посольства України в Словацькій Республіці. 11.2003—10.2004 — начальник Третього територіального управління МЗС України. 10.2004—11.2005 — радник Посольства України в Республіці Хорватія.

11.2005—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Республіці Македонія.

Малайзія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Олександр Шевченко

Народився 20 лютого 1961 року в с. Порошковому Перечинського району Закарпатської області. У 1983 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, спеціаліст з міжнародних відносин, референт-перекладач англійської мови.

Володіє англійською мовою.

Одружений, має сина.

1983–1986 – кореспондент газети «News from Ukraine», м. Київ. 1986–1987 – керівник лекторської групи Київського міськкому ЛКСМУ. 1987–1991 – другий, перший секретар Мінського райкому ЛКСМУ, м. Київ. 1991–1992 – голова спілки молодіжних організацій Мінського району, м. Київ.

11.1992–09.1995 – другий, перший секретар Управління контролю над озброєнням та роззброєнням МЗС України.

09.1995–01.1999 – другий, перший секретар Постійного представництва України при ООН, м. Нью-Йорк.

02.1999–11.1999 – в. о. начальника відділу, начальник відділу політичних питань ООН та її спецуправлінь Управління міжнародних організацій МЗС України.

11.1999–12.2001 – радник Постійного представництва України при ООН, м. Нью-Йорк. 01.2002–04.2002 – в. о. заступника начальника Шостого територіального управління – начальника відділу країн Близького та Середнього Сходу Департаменту двостороннього співробітництва МЗС України.

04.2002–10.2002 – в. о. начальника Шостого територіального управління Департаменту двостороннього співробітництва МЗС України. 10.2002–03.2004 – начальник Шостого територіального управління Департаменту двостороннього співробітництва МЗС України.

03.2004–п. ч. – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Малайзії.

Королівство Марокко

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Борис Гудима

Народився 29 грудня 1941 року в с. Соснівці Яковлевського району Уссурійської області. У 1969 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, перекладач-референт. у 1982 році закінчив юридичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, юрист.

Володіє англійською, французькою мовами. Одружений, має дочку.

1971–1974 — викладач кафедри теорії і практики перекладу романо-германської філології Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. 02.1974–12.1974 — старший лаборант, референт-перекладач Інституту держави і права АН УРСР, м. Київ. 12.1974–07.1975 — аташе консульського відділу МЗС УРСР, м. Київ. 07.1975–10.1980 — співробітник Міжнародної організації праці, м. Женева. 10.1980–08.1982 — другий секретар Генсекретаріату МЗС УРСР, м. Київ. 09.1982–08.1983 — слухач Курсів удосконалення керівних дипломатичних кадрів при Дипакадемії МЗС СРСР, м. Москва. 09.1983–09.1989 — другий, перший секретар Постійного представництва УРСР при ООН, Нью-Йорк, США. 09.1989–08.1993 — перший секретар, радник відділу міжнародних економічних організацій, радник, начальник відділу міжнародних організацій МЗС України, м. Київ. 08.1993–06.1994 — начальник Управління міжнародних організацій, член Колегії МЗС України, м. Київ. 06.1994–03.1996 — заступник Постійного Представника України при ООН, м. Нью-Йорк, США. 04.1996–02.1998 — заступник Міністра закордонних справ України. 02.1998–04.2000 — Представник України при Європейських Співтовариствах (Європейському Союзу). 03.2000–04.2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Італійській Республіці. 09.2000–04.2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Сан-Марино за сумісництвом. 11.2000–04.2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Мальта за сумісництвом.

09.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Марокко.

Мексиканські Сполучені Штати

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Олександр Тараненко

Народився 24 листопада 1947 року в Києві. У 1970 році закінчив факультет іноземних мов Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка, перекладач-референт.

Володіє іспанською, англійською мовами. Одружений, має двох синів.

1973–1975 — аташе по резерву, аташе відділу преси МЗС УРСР.

1975–1977 — третій, другий секретар протокольного відділу МЗС УРСР.

1977–1979 — другий, перший секретар відділу кадрів МЗС УРСР.

1979–1984 — співробітник Секретаріату ООН, м. Нью-Йорк, США.

1984–1992 — начальник протокольного відділу МЗС УРСР.

1992–1992 — начальник Управління державного протоколу МЗС УРСР.

1992–1994 — заступник Глави Київської міської державної адміністрації із зовнішніх питань.

1994–1995 — головний радник Групи послів з особливих доручень та головних радників МЗС України.

1995–1997 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Куба.

02.1997–02.2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Іспанія.

11.1998–02.2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Князівстві Андорра за сумісництвом.

02.2004—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Мексиканських Сполучених Штатах.

10.2004—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Гватемала, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Панама за сумісництвом.

Республіка Молдова

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2000 року

Петро Чалий

Народився 29 березня 1944 у Вінниці. Українець. Освіта вища, у 1972 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, правознавство, юрист; кандидат юридичних наук.

Володіє англійською мовою.

Одружений, має дочку.

Трудову діяльність розпочав 1961 року токарем Вінницького агрегатного заводу. 1962—1963 — плиточник-штукатур БМЦ № 1 Вінницького будівельно-монтажного тресту, м. Вінниця. 1963—1966 — служба в армії. 1966—1967 — плиточник-штукатур БМУ-машбуд, м. Вінниця.

1967—1972 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. 1975—1980 — молодший науковий співробітник Інституту держави і права АН України.

1980—1983 — вчений секретар Інституту держави і права АН України. 1983—1987 — старший науковий співробітник Інституту держави і права АН України. 1987—1989 — старший науковий співробітник Київської вищої партійної школи ЦК КПУ. 1989—1990 — старший викладач вищої партійної школи при ЦК КПУ.

1990—1991 — в. о. завідувача сектору громадянства Секретаріату Верховної Ради України. 1991—1992 — завідувач сектору громадянства Секретаріату Верховної Ради України. 1992—1996 — завідувач відділу у питаннях громадянства Адміністрації Президента України. 1996—2000 — завідувач відділу громадянства Адміністрації Президента України.

З 2000 року — керівник Управління з питань громадянства Адміністрації Президента України.

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Молдова.

Федеративна Республіка Нігерія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Олег Скоропад

Народився 5 травня 1951 року м. Київ. У 1973 році закінчив Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка, географ-гідролог, у 1989 році – Всесоюзну ордену Дружби народів академію зовнішньої торгівлі, економіст зі знанням іноземної мови. Володіє англійською мовою. Одружений, має дочку.

1968–1973 – студент Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. 1973–1980 – інженер, старший інженер, заступник начальника відділу Українського управління по гідрометеорології, м. Київ. 1980–1983 – консультант Міністерства транспорту Демократичної Республіки Афганістан, м. Кабул. 1983–1986 – старший інженер, начальник служби засобів виміру Українського управління по гідрометеорології, м. Київ. 1986–1989 – слухач Всесоюзної ордену Дружби народів академії зовнішньої торгівлі, м. Москва. 1989–1991 – заступник начальника Українського Центру радіаційних та гідрометеорологічних спостережень, м. Київ. 1991–1991 – експерт, директор комплексних програм об'єднання «Сезон», м. Київ. 1991–1992 – віце-президент промислово-торговельної асоціації «Тетяна», м. Київ. 1992–1992 – директор науково-комплексних програм НВО «Котек Лтд», м. Київ. 10.1992–08.1993 – другий секретар, перший секретар, радник відділу міжнародного економічного співробітництва МЗС України. 08.1993–03.1994 – в. о. завідувача відділу двостороннього та регіонального співробітництва Управління міжнародного економічного і науково-технічного співробітництва МЗС України. 1994–2000 – працівник Секретаріату ОЧЕС, м. Стамбул. 11.2000–09.2001 – в. о. начальника, начальник відділу світових та європейських економічних організацій Управління економічного та наукового співробітництва МЗС України. 09.2001–11.2001 – заступник начальника Управління економічного та наукового співробітництва МЗС України. 11.2001–04.2002 – в. о. начальника Управління міжнародного науково-технічного співробітництва МЗС України. 04.2002–02.2004 – в. о. начальника, начальник Управління інформаційних технологій МЗС України. 02.2004–11.2004 – Посол з особливих доручень Управління інформаційної політики. 11.2004 – ц. ч. – Надзвичайний і Повноважний Посол України у Федеративній Республіці Нігерія. 08.2005 – ц. ч. Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Бенін за сумісництвом.

Королівство Нідерланди

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Олександр Купчишин

Народився 12 червня 1952 року в с. Перегінськ Рожнятівського району Івано-Франківської області. У 1974 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, юрист-міжнародник, перекладач-референт англійської мови; у 1990 році закінчив Дипломатичну академію МЗС СРСР; кандидат юридичних наук.

Володіє англійською та французькою мовами. Одружений, має сина 1981 р. н.

09.1969—08.1974 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. 11.1974—08.1982 — аспірант, асистент кафедри міжнародного права та іноземного законодавства Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. 09.1982—10.1988 — співробітник (Р-3) Секретаріату Відділення ООН в Женеві. 10.1988—07.1990 — слухач Дипломатичної академії МЗС СРСР. 08.1990—09.1990 — другий секретар (по резерву) МЗС України. 09.1990—01.1992 — перший секретар відділу міжнародних організацій МЗС України. 01.1992—09.1992 — начальник договірно-правового відділу МЗС України. 09.1992—03.1993 — начальник Договірно-правового управління МЗС України. 03.1993—04.1996 — радник-посланник Посольства України у Французькій Республіці. 04.1996—03.1998 — начальник Управління європейського регіонального співробітництва, Управління європейської і трансатлантичної інтеграції МЗС України. 03.1998—01.2001 — Постійний представник України при Раді Європи (м. Страсбург).

01.2001—02.2004 — директор Правового департаменту МЗС України, Посол з особливих доручень. 02.2004—07.2005 — Посол з особливих доручень Договірно-правового управління МЗС України. 07.2005—12.2005 — Посол з особливих доручень Договірно-правового департаменту МЗС України. 12.2005—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол в Королівстві Нідерланди. 12.2005—ц. ч. — Постійний представник України при Організації із заборони хімічної зброї.

Федеративна Республіка Німеччина

Надзвичайний і Повноважний Посол України у з 2006 року

Ігор Долгов

Народився 6 червня 1957 року в м. Славути Хмельницької області. у 1980 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, філолог, викладач; кандидат філологічних наук.

Володіє англійською та французькою мовами. Одружений, має дочку 1992 р. н.

1974—1975 — технік Інституту кібернетики АН УРСР.

1975—1980 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1980—1992 — асистент кафедри російської мови і методики її викладання як іноземної КДУ ім. Т. Г. Шевченка.

03.1992—03.1993 — перший секретар відділу інформації МЗС України. 03.1993—04.1993 — радник відділу інформації МЗС України. 04.1993—01.1994 — помічник-радник Секретаріату Міністра закордонних справ України. 01.1994—09.1994 — радник Посольства України в Фінляндській Республіці.

09.1994—10.1997 — радник-посланник Посольства України в Фінляндській Республіці. 10.1997—11.1997 — виконуючий обов'язки заступника начальника Управління політичного аналізу і планування МЗС України.

11.1997—12.2000 — заступник начальника Управління політичного аналізу і планування МЗС України. 12.2000—10.2001 — заступник керівника Головного управління з питань зовнішньої політики Адміністрації Президента України.

10.2001—04.2002 — Директор департаменту з питань політики та безпеки — начальник управління політичного аналізу та інформації МЗС України.

04.2002—07.2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Турецькій Республіці. 09.2004—01.2006 — Заступник Міністра закордонних справ України.

01.2006—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Федеративній Республіці Німеччина.

Королівство Норвегія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Ігор Сагач

Народився 19 травня 1956 року в Києві. У 1978 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, спеціаліст з міжнародних відносин, референт-перекладач англійської мови.

Володіє англійською мовою. Одружений.

1978–1981 — перекладач групи спеціалістів Апарату радника з економічних питань Посольства СРСР в Ефіопії.

1982–1987 — молодший науковий співробітник, старший лаборант Київського торговельно-економічного інституту. 09.1987–11.1988 — третій секретар консульського відділу МЗС УРСР. 11.1988–07.1991 — третій, другий секретар Секретаріату Комісії УРСР у справах ЮНЕСКО МЗС УРСР. 07.1991–04.1992 — другий секретар відділу культурних зв'язків і гуманітарних проблем, другий секретар сектору ЮНЕСКО відділу культурних зв'язків МЗС України. 04.1992–09.1993 — помічник — перший секретар Секретаріату першого заступника Міністра закордонних справ України. 09.1993–05.1994 — завідувач відділу Північної Європи та Балтії Другого територіального управління МЗС України. 05.1994–07.1997 — радник Посольства України у Фінляндській Республіці — Тимчасовий Повірений у справах України у Швеції. 07.1997–08.1997 — виконуючий обов'язки заступника начальника Управління європейського регіонального співробітництва МЗС України. 08.1997–06.1998 — заступник начальника Управління європейського регіонального співробітництва МЗС України. 06.1998–01.2001 — заступник голови Фонду сприяння місцевому самоврядуванню при Президентові України. 01.2001–05.2004 — начальник Управління ООН та інших міжнародних організацій МЗС України. 05.2004–09.2004 — Посол з особливих доручень МЗС України. 09.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Норвегія.

Об'єднані Арабські Емірати

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Євген Микитенко

Народився 25 серпня 1953 року в Києві. У 1978 році закінчив Інститут країн Азії та Африки при Московському державному університеті ім. М. В. Ломоносова, філолог-сходознавець, референт-перекладач арабської мови.

Володіє арабською та англійською мовами. Одружений, має дочку.

1978–1981 — аспірант Інституту країн Азії та Африки при Московському державному університеті ім. М. В. Ломоносова.

1981–1982 — відповідальний секретар Комітету у зв'язках з письменниками Азії та Африки, консультант Спілки письменників СРСР.

1982–1983 — редактор, старший редактор Головної редакції Близького Сходу та Африки Агентства «Новости», м. Москва.

1983–1984 — редактор-стажер бюро АПІ в Йорданії, м. Амман.

1984–1985 — старший редактор Головної редакції Близького Сходу та Африки Агентства «Новости», м. Москва.

1985–1990 — кореспондент, завідувач бюро Інформаційного агентства «Новости» в Лівані, м. Бейрут.

1990–1991 — редактор-консультант, старший редактор Головної редакції Близького Сходу та Африки Агентства «Новости», м. Москва.

1991–1992 — експерт дирекції міжнародних проектів Російського інформ агентства «Новости», м. Москва.

02.1992–04.1993 — радник відділу Близького і Середнього Сходу та Африки Управління двосторонніх відносин МЗС України.

04.1993–08.1993 — в. о. завідувача відділу країн Близького і Середнього Сходу та Африки Управління двосторонніх відносин МЗС України.

08.1993—04.1995 — в. о. завідувача відділу країн Близького і Середнього Сходу та Африки Першого територіального управління МЗС України.

04.1995—06.1996 — заступник начальника управління — завідуючий відділом країн Близького і Середнього Сходу Управління країн Азії, Тихоокеанського регіону, Близького і Середнього Сходу та Африки МЗС України.

06.1996—02.2000 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Саудівська Аравія, Хашимітському Королівстві Йорданія за сумісництвом.

02.2000—10.2001 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Сирійській Арабській Республіці.

10.2001—03.2004 — Перший заступник керівника Головного управління з питань зовнішньої політики Адміністрації Президента України — керівник управління.

03.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Об'єднаних Арабських Еміратах.

10.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Державі Катар (за сумісництвом).

10.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Бахрейн (за сумісництвом).

·
·
·

Җелалевка Республіка Пакистан

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Ігор Поліха

Народився 8 червня 1965 року в с. Вільховому Сокальського району Львівської області. У 1989 році закінчив Московський інститут міжнародних відносин, спеціаліст-міжнародник зі знанням східних мов, кандидат історичних наук.

Володіє англійською мовою, хінді, урду.

Одружений, має дочку.

08.1989—10.1989 — референт-секретар МЗС СРСР. 10.1989—02.1993 — референт, аташе Посольства СРСР (РФ) в Республіці

Індія. 02.1993—08.1994 — третій, другий секретар Посольства України в Республіці Індія.

08.1994—09.1996 — перший секретар відділу Азії і Тихоокеанського регіону Управління країн АТР, БСС та Африки.

09.1996—11.1996 — перший секретар відділу звичайних збройних сил Управління контролю над озброєнням та роззброєнням МЗС України.

11.1996—10.1997 — радник відділу звичайних збройних сил Управління контролю над озброєнням та роззброєнням МЗС України.

10.1997—04.1999 — заступник завідувача відділу Головного управління з питань зовнішньої політики Адміністрації Президента України. 04.1999—12.2000 — завідувач відділу двостороннього співробітництва Головного управління з питань зовнішньої політики Адміністрації Президента України.

12.2000—09.2002 — радник-посланник Посольства України в Турецькій Республіці.

09.2002 — 2004 — заступник керівника Головного управління з питань зовнішньої політики Адміністрації Президента України.

10.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Ісламській Республіці Пакистан.

Республіка Перу

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2003 року

Ігор Грушко

Народився 19 жовтня 1952 року в с. Курчиці Новоград-Волинського району Житомирської області. У 1975 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, перекладач-референт, викладач іспанської та англійської мов.

Володіє іспанською та англійською мовами. Одружений, має сина.

1970–1975 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1975–1977 — служба в армії, Республіка Куба.

1977–1980 — ст. редактор відділу міжнародного обміну програмами Держтелерадіо УРСР, м. Київ.

1980–1983 — військовий перекладач, закордонне відрядження по лінії МО СРСР, Республіка Куба.

1983–1984 — редактор відділу соціологічних досліджень Держтелерадіо УРСР, м. Київ.

1984–1991 — ст. редактор головної редакції зарубіжної інформації Держтелерадіо УРСР, м. Київ.

1991–1994 — оглядач радянської та зарубіжної преси, завідувач відділом зарубіжної інформації газети Верховної Ради України «Голос України», м. Київ.

1994–1995 — перший секретар Посольства України в Російській Федерації, м. Москва.

1995–1999 — радник Посольства України в Російській Федерації, м. Москва.

1999–2001 — начальник Прес-служби, речник МЗС України.

2001–2003 — радник-посланник Посольства України в Аргентинській Республіці.

2003 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Перу.

З 2004 р. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Колумбія.

Південно-Африканська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Михайло Скуратовський

Народився 25 лютого 1953 року в Києві. У 1975 році закінчив Київський університет ім. Т. Г. Шевченка, перекладач-референт, викладач англійської і французької мов.

Володіє англійською мовою.

Одружений, має сина.

1976–1977 — перекладач Київського зонального науково-дослідного і проектного інституту типового і експериментального проектування житлових та громадських будинків.

1977–1979 — викладач-погодинник англійської мови, старший лаборант кафедри іноземних мов природничих факультетів Київського державного педінституту ім. М. Горького. 1979–1982 — служба в армії, Республіка Замбія. 1982–1991 — завідувач фонолабораторії, викладач, старший викладач англійської і французької мов Київського державного педінституту ім. М. Горького. 1991–1993 — старший редактор, режисер-постановник Укрконцерту, м. Київ.

11.1993–12.1999 — старший консультант, завідувач відділу офіційного листування і перекладів Управління Протоколу Президента України. 12.1999–11.2000 — радник Постійного представництва України при Відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. 11.2000–02.2004 — Постійний представник України при Відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві.

02.2004 — по ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Південно-Африканській Республіці.

06.2004 — по ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Намібія за сумісництвом.

10.2004 — по ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Замбія, Республіці Зімбабве за сумісництвом. 11.2004 — по ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Мозамбик, Республіці Мадагаскар за сумісництвом.

12.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Ботсвана за сумісництвом.

Республіка Польща

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Олександр Моцик

Народився 3 травня 1955 року в с. Городець Рівненської області. У 1981 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, юрист-міжнародник, референт-перекладач англійської мови.

Володіє англійською мовою. Одружений, має двох дочок 1982 р. н. та 1983 р. н.

09.1972—04.1973 — різноробочий Домобудувального комбінату № 3, м. Київ.

05.1973—05.1975 — служба в армії.

08.1975—09.1976 — монтажник Домобудувального комбінату № 3, м. Київ.

09.1976—07.1981 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. 07.1981—05.1985 — третій секретар консульського відділу МЗС УРСР. 05.1985—04.1987 — третій, другий секретар відділу міжнародних організацій МЗС УРСР.

04.1987—09.1990 — другий, перший секретар відділу кадрів МЗС УРСР. 09.1990—04.1992 — перший секретар договірно—правового відділу МЗС України. 04.1992—08.1995 — другий, перший секретар, радник Постійного представництва України при ООН, м. Нью-Йорк. 08.1995—11.1997 — начальник Договірно—правового управління МЗС України. 11.1997—11.2001 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Турецькій Республіці. 09.1999—11.2001 — Представник України при Організації Чорноморського Економічного Співробітництва. 11.2001—07.2003 — заступник Державного секретаря МЗС України. 07.2003—07.2004 — заступник Міністра закордонних справ України. 07.2004—02.2005 — Перший заступник Міністра закордонних справ України з питань європейської інтеграції.

02.2005 — 12.2005 Перший заступник Державного секретаря України, Секретаріат Президента України.

01.2006—ц.ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Польща.

Португальська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Ростислав Троненко

Народився 22 березня 1962 року в м. Суми. У 1984 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка; перекладач-референт іспанської, португальської та англійської мов, викладач іспанської мови.

Володіє англійською, іспанською, португальською мовами. Одружений, має двох дочок 1996 р. н. та 2005 р. н.

1979–1984 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1984–1986 — військовий перекладач, бортперекладач літаків АН-12 (Мозамбик).

1987–1992 — спеціаліст I категорії, головний спеціаліст, завідувач відділу країн Європи та Північної Америки Українського товариства дружби і культурних зв'язків з зарубіжними країнами, м. Київ.

08.1992–08.1993 — другий секретар відділу НБСЄ та регіонального співробітництва МЗС України.

08.1993–12.1993 — другий секретар відділу Ради Європи та регіонального співробітництва Управління НБСЄ та європейських регіональних структур МЗС України.

12.1993–08.1994 — перший секретар, т. в. о. завідувача відділу, радник в. о. завідувача відділу Ради Європи та регіонального співробітництва Управління НБСЄ та європейських регіональних структур МЗС України.

08.1994–12.1994 — помічник-радник Секретаріату Міністра закордонних справ України.

12.1994–04.1995 — т. в. о. керівника Секретаріату Міністра закордонних справ України.

04.1995–11.1997 — керівник Секретаріату Міністра закордонних справ України.

11.1997–11.1999 — заступник Постійного представника України при міжнародних організаціях у Відні.

11.1999–09.2001 — радник-посланник Посольства України у Федеративній Республіці Бразилія.

09.2001–11.2001 — в. о. начальника Третього територіального управління МЗС України.

11.2001–03.2003 — начальник Третього територіального управління МЗС України.

03.2003–08.2003 — заступник директора Департаменту двостороннього співробітництва — начальник Третього територіального управління МЗС України.

09.2003–11.2003 — в. о. начальника Управління кадрів та учбових закладів МЗС України.

11.2003–03.2004 — начальник Управління кадрів та учбових закладів МЗС України.

03.2004–07.2005 — член Колегії МЗС України, начальник Управління кадрового забезпечення МЗС України.

07.2005–12.2005 р. — член Колегії МЗС України, заступник директора Департаменту кадрів МЗС України.

19.12.2005 р.—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Португальській Республіці.

Російська Федерація

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 1999 року

Микола Білоблоцький

Народився 24 грудня 1943 року в с. Дем'янівці Нижньосирогоського району Херсонської області. Українець. У 1970 році закінчив Харківський сільськогосподарський інститут, аспірантуру при Академії суспільних наук ЦК КПРС, кандидат економічних наук.

Одружений. Має сина.

1964–1990 — відповідальний працівник комсомольських та партійних органів.

1990–1994 — народний депутат, член Президії Верховної Ради України. Голова комісії з питань соціальної політики та праці.

1994–1996 — генеральний директор акціонерної будівельної компанії «Золоті ворота», м. Київ.

1990–1997 — міністр праці України.

1997–1998 — віце-прем'єр-міністр України з питань соціальної політики, міністр праці та соціальної політики України.

1998–1999 — глава Адміністрації Президента України.

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Російській Федерації.

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Юрій Малько

Народився 29 жовтня 1946 року в м. Київ. У 1971 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, перекладач-референт і викладач французької мови; у 1977 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка; економіст, викладач політекономії.

Володіє французькою та англійською мовами. Одружений, має дочку 1970 р. н.

10.1964–02.1965 — лаборант фізкабінету СШ № 138, м. Київ.

1965–1968 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1968–1969 — перекладач французької мови в Алжирі.

1969–1971 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1971–1973 — служба в армії.

1973–1974 — перекладач французької мови в Алжирі.

1974–1975 — старший методист підготовчого факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1975–1979 — старший консультант, в. о. начальника відділу зовнішніх зв'язків Торгово-промислової палати УРСР.

02.1979–12.1979 — аташе відділу міжнародних економічних організацій МЗС УРСР.

12.1979–12.1980 — третій секретар відділу міжнародних економічних організацій МЗС УРСР.

12.1980–08.1982 — другий секретар відділу міжнародних економічних організацій МЗС УРСР.

08.1982–10.1986 — співробітник Постійного представництва СРСР при відділенні ООН та інших міжнародних організацій в Женеві, Швейцарія.

10.1986–12.1990 — перший секретар відділу міжнародних економічних організацій МЗС УРСР.

12.1990—02.1991 — перший секретар Консульського відділу МЗС України.

02.1991—03.1992 — перший секретар відділу міжнародного економічного співробітництва МЗС України.

03.1992—05.1993 — співробітник Адміністрації Президента України.

17.05.—23.05.1993 — радник групи послів з особливих доручень і радників МЗС України.

05.1993—08.1996 — радник-посланник Посольства України в Королівстві Бельгія.

08.1996—01.1997 — начальник Управління міжнародного економічного і науково-технічного співробітництва МЗС України.

01.1997—10.2000 — заступник Керівника Апарату Ради національної безпеки і оборони України.

10.2000—05.2004. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Марокко.

04.2002—05.2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Ісламській Республіці Мавританія за сумісництвом.

05.2004—12.2005 — заступник Керівника Апарату Ради національної безпеки і оборони України.

19.12.2005 р. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Румунії.

Королівство Саудівська Аравія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2002 року

Леонід Гур'янов

Народився 20 травня 1945 року в с. Ключицях Верхньо-Услонського району Татарської області. У 1969 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, референт-перекладач англійської мови, у 1988 році – Дипломатичну академію МЗС СРСР.

Володіє англійською мовою. Одружений, має сина.

1963–1967 – студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. 1967–1968 – перекладач англійської мови групи радянських спеціалістів, м. Дургапур, Індія. 1968–1969 – студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. 1969–1971 – перекладач англійської мови групи радянських військових спеціалістів, Нігерія.

1972–1973 – аташе Консульського відділу МЗС УРСР.

1973–1974 – третій секретар Консульського відділу МЗС УРСР. 1974–1975 – другий секретар Консульського відділу МЗС УРСР. 1975–1977 – другий секретар Протокольного відділу МЗС УРСР. 1977–1978 – другий секретар Відділу кадрів МЗС УРСР. 1978–1982 – співробітник Секретаріату ООН. 1982–1984 – другий секретар Відділу кадрів МЗС УРСР.

1984–1989 – перший секретар Відділу кадрів МЗС УРСР.

1989–1991 – радник Відділу кадрів МЗС УРСР.

1991–1993 – в. о. начальника, начальник Відділу кадрів МЗС УРСР, м. Київ. 1993–1995 – начальник Управління кадрів МЗС УРСР. 1995–1999 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Південно-Африканській Республіці, в Республіці Мозамбик за сумісництвом. 2000–2001 – начальник Шостого територіального управління МЗС України.

2002 – призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Королівстві Саудівська Аравія (Надзвичайним і Повноважним Послом України в Султанаті Оман і в Єменській Республіці за сумісництвом).

Сербія і Чорногорія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Анатолій Олійник

Народився 8 лютого 1950 року в м. Вінниця. У 1981 році закінчив Київський державний університет ім. Т.Г.Шевченка, юрист-міжнародник, референт-перекладач англійської мови.

Володіє англійською мовою. Одружений, має дочку та сина.

1966–1968 — учень міського ПТУ № 36, м. Біла Церква.

07.1968–09.1968 — майстер по ремонту побутового обладнання, м. Вінниця.

11.1968–11.1970 — служба в Збройних Силах.

01.1971–04.1971 — апаратник міського молочного заводу, м. Вінниця. 04.1971–07.1971 — майстер по ремонту приладів заводу «Ремпобуттехніка», м. Вінниця.

08.1971–08.1972 — електромонтер міського відділу внутрішніх справ, м. Вінниця.

09.1972–02.1973 — учень паркетника СБМУ № 38 БМТ № 3 комбінату «Київпромбуд».

02.1973–02.1976 — вихователь ЖКК БМТ № 3 комбінату «Київпромбуд».

02.1976–09.1976 — маляр будгруппи райгастрономторгу Подільського району, м. Київ.

09.1976–07.1981 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

07.1981–01.1985 — третій секретар відділу кадрів МЗС УРСР.

01.1985–04.1987 — другий секретар відділу кадрів МЗС УРСР.

04.1987–09.1987 — другий секретар консульського відділу МЗС УРСР.

09.1987–06.1989 — перший секретар консульського відділу МЗС УРСР.

06.1989—11.1992 — перший секретар Постійного представництва УРСР при ООН.

11.1992—09.1995 — Генеральний консул України в Чикаго.

09.1995—01.1997 — заступник начальника Управління міжнародних організацій МЗС України.

01.1997—03.1998 — керівник регіонального офісу Цивільної служби Перехідної Адміністрації для Східної Славонії і Західного Срему, Хорватія.

03.1998—03.2003 — керівник регіональних офісів Цивільної служби місії ООН в Боснії і Герцеговині.

03.2003—05.2003 — в. о. директора Департаменту нових викликів і загроз МЗС України.

05.2003—09.2003 — директор Департаменту нових викликів і загроз МЗС України.

09.2003—03.2004 — директор Департаменту нових викликів і загроз, Посол з особливих доручень з питань Іраку.

03.2004—08.2004 — радник-посланник, Тимчасовий повірений у справах України в Іраку.

08.2004—11.2005 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Ірак.

11.2005—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Сербії і Чорногорії.

Сирійська Арабська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2002 року

Володимир Коваль

Народився 21 лютого 1946 року в с. Стадниці на Київщині. Українець.

У 1969 році закінчив Львівський політехнічний інститут, інженер-конструктор-технолог радіоапаратури.

Доктор технічних наук, професор, академік Академії інженерних наук України. Заслужений діяч науки і техніки України.

Одружений. Має дочку.

1969–1972 – асистент Львівського політехнічного інституту.

1972–1975 – аспірант Електротехнічного інституту, м. Ленінград.

1975–1996 – асистент, старший викладач, доцент, професор, завідувач кафедри Львівського політехнічного інституту.

1996–2000 – радник Посольства України у Сполученому Королівстві Великобританії та Північній Ірландії, заступник начальника Управління організаційно-технічного забезпечення МЗС України.

2000–04.2002 – начальник Управління інформаційних технологій.

2002 – призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Сирійській Арабській Республіці.

Республіка Сінгапур

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2002 року

Олександр Горін

Народився 11 листопада 1956 року в Києві. У 1978 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, 1981 року закінчив аспірантуру Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Кандидат історичних наук, доцент.

Володіє англійською мовою.

Одружений, має дочку та сина.

1981–1991 – асистент, старший викладач, заступник декана по роботі з іноземними студентами, доцент кафедри історії міжнародних відносин і зовнішньої політики СРСР Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1991–1993 – докторант Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

09.1993–06.1997 – перший секретар, радник Постійного представництва України при ООН, м. Нью-Йорк.

07.1997–05.1999 – заступник керівника – завідувач відділу країн Європи, Північної Америки та Японії Управління зовнішньої політики Адміністрації Президента України.

05.1999 – 12.1999 – заступник керівника Головного управління з питань зовнішньополітичної діяльності Адміністрації Президента України.

12.1999 – 12.2002 – радник-посланник Посольства України в Канаді.

12.2002 – ц. ч. – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Сінгапур.

12.2003 – ц. ч. – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Брунеї Даруссаламі за сумісництвом.

Словацька Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Інна Огнівець

Народилась 30 серпня 1962 року в м. Жовті Води Дніпропетровської області. У 1987 році закінчила Київський державний педагогічний інститут іноземних мов, викладач іспанської мови; у 1994 році закінчила юридичний факультет Київського університету імені Тараса Шевченка.

Володіє іспанською та англійською мовами.

Заміжня, має двох синів 1989 р. н. та 1998 р. н.

02.1983–07.1987 — лаборантка кафедри іноземних мов КВООУ ім. Фрунзе.

09.1987–09.1988 — вчитель підготовчих класів середньої школи № 18, м. Ленінськ Кизил-Ординської області.

09.1988–09.1992 — вчитель англійської мови середньої школи № 10, м. Ленінськ Кизил-Ординської області.

10.1992–09.1993 — юрист Фонду комунальної власності Ірпінської міської Ради народних депутатів, м. Ірпін Київської області.

09.1993–02.1994 — аташе відділу державно-правових питань Договірні-правового управління МЗС України.

02.1994–07.1994 — третій секретар відділу державно-правових питань Договірні-правового управління МЗС України.

07.1994–09.1996 — перший секретар відділу державно-правових питань Договірні-правового управління МЗС України.

09.1996–05.1997 — радник відділу державно-правових питань Договірні-правового управління МЗС України.

05.1997–08.1997 — виконуюча обов'язки завідувача відділом державно-правових питань Договірні-правового управління МЗС України.

08.1997–05.1998 — завідувач відділом державно-правових питань Договірні-правового управління МЗС України.

05.1998–12.1998 — заступник начальника Договірно-правового управління — завідувач відділом державно-правових питань МЗС України.

12.1998–09.2000 — відпустка для догляду за дитиною.

09.2000–01.2001 — заступник начальника управління — завідувач відділом державно-правових питань Договірно-правового управління МЗС України.

01.2001–08.2003 — головний юридичний радник МЗС України.

08.2003–01.2006 — Генеральний консул України в м. Пряшів (Словацька Республіка).

01.2006—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Словацькій Республіці.

Сполучені Штати Америки

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Олег Шамшур

Народився 6 червня 1956 в м. Київ. У 1978 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, спеціаліст з міжнародних відносин, референт-перекладач англійської мови; кандидат історичних наук; старший науковий співробітник.

Володіє англійською мовою. Одружений, має дочку 1989 р. н.

1973–1978 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. 1978–1981 — аспірант Інституту соціальних та економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР. 1981–1984 — молодший науковий співробітник Інституту соціальних та економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР. 1984–1989 — вчений секретар Інституту соціальних та економічних проблем зарубіжних країн АН України. 1989–1992 — докторант Інституту соціальних та економічних проблем зарубіжних країн АН України. 1992–1993 — виконуючий обов'язки провідного наукового співробітника Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України. 06.1993–01.1996 — перший секретар Постпредства України при Відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. 01.1996–12.1996 — радник Постпредства України при Відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. 12.1996–09.1998 — заступник голови Державного комітету України у справах національностей та міграції. 09.1998–09.2003 — радник-посланник Посольства України в Королівстві Бельгія. 10.2003–10.2003 — в. о. начальника Управління Європейського Союзу ДСІ МЗС України. 10.2003–02.2004 — начальник Управління Європейського Союзу ДСІ МЗС України. 02.2004–12.2005 — заступник Міністра закордонних справ України. 12.2005—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України у США.

30.03.2006—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Антигуа і Барбуда за сумісництвом.

Королівство Таїланд

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Ігор Гуменний

Народився 6 грудня 1956 року в Ковелі Волинської області. У 1979 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, економіст-міжнародник, референт-перекладач англійської мови. Володіє англійською мовою. Одружений, має двох дочок.

1979—1988 — економіст, заступник секретаря, секретар комітету комсомолу, заступник начальника відділу центрального статистичного управління УРСР, м. Київ. 1988—1990 — заступник начальника Управління Держкомстату УРСР, м. Київ. 12.1990—02.1992 — перший секретар відділу міжнародних економічних організацій МЗС України. 02.1992—09.1992 — перший секретар сектору міжнародних економічних і науково-технічних організацій відділу міжнародних організацій МЗС України. 09.1992—01.1994 — другий секретар Постійного представництва України при ООН, м. Нью-Йорк, США. 01.1994—08.1995 — перший секретар Постійного представництва України при ООН, м. Нью-Йорк, США.

08.1995—11.1998 — радник Постійного представництва України при ООН, м. Нью-Йорк, США. 11.1998—12.1998 — заступник начальника Управління по резерву МЗС України.

12.1998—02.2001 — начальник Валютно-фінансового управління МЗС України. 02.2001—07.2002 — заступник директора Департаменту адміністративно-фінансових питань, документації та архіву, начальник Валютно-фінансового управління МЗС України. 07.2002—10.2002 — заступник директора Департаменту по посаді Посла з особливих доручень Управління Послів з особливих доручень та Головних радників. 10.2002—03.2004 — радник-посланник, Тимчасовий повірений у справах України в Королівстві Таїланд. 03.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Таїланд.

11.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Лаоскій Народній Демократичній Республіці за сумісництвом. 02.2005 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Союзі М'янма (за сумісництвом).

Туркменістан

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Віктор Майко

Народився 6 липня 1960 року в м. Дніпропетровськ. У 1982 р. закінчив Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка, журналіст, у 1999 р. — Аспірантуру Української академії зовнішньої торгівлі; кандидат економічних наук.

Володіє англійською та німецькою мовами. Одружений, має дочку.

09.1977—06.1982 — студент Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка.

10.1982—12.1984 — кореспондент газети «Прапор змагання» на Київському авіазаводі ім. Антонова.

12.1984—12.1986 — командир взводу, заступник командира роти в/ч 7429. 12.1986—11.1989 — заступник начальника в/ч 3254.

11.1989—09.1991 — головний науковий редактор Інституту підвищення кваліфікації керівних працівників МВС України.

09.1991—05.1992 — начальник відділу маркетингу МП «Вест-інформ». 05.1992—06.1994 — директор СП «Інтерпрофсервіс».

06.1994—01.1999 — головний економіст, заступник керівника, керівник ТЕМ у складі Посольства України у Великобританії. 02.1999—03.1999 — начальник Управління з питань інвестиційного співробітництва та валютного регулювання Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі України.

03.1999—02.2000 — начальник Головного управління багатостороннього економічного співробітництва Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі України.

02.2000—12.2001 — директор по зовнішньоекономічних зв'язках та стратегічному плануванню ЗАТ «Інтербудмонтаж».

12.2001—03.2005 — перший заступник голови правління ЗАТ «Інтербудмонтаж».

03.2005—по ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Туркменістані.

Турецька Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Олександр Міщенко

Народився 24 серпня 1964 року в м. Туапсе Краснодарського краю. У 1985 році закінчив Донецьке вище військово-політичне училище, вчитель історії та суспільствознавства; у 1995 році – Львівський державний університет ім. Івана Франка, юрист.

Володіє англійською, польською, турецькою мовами. Одружений, має дочку.

1985–1989 – служба в Збройних Силах СРСР. 1989–1993 – начальник відділу міжнародних зв'язків Львівського державного університету ім. Івана Франка. 12.1993–04.1994 – другий секретар Консульського управління МЗС України. 04.1994–08.1995 – перший секретар Консульського управління МЗС України. 08.1995–01.1996 – радник Консульського управління МЗС України. 01.1996–11.1996 – в. о. завідуючого відділом завідуючий відділом Консульського управління МЗС України. 11.1996–02.2000 – в. о. Генерального консула, Генеральний консул України в Стамбулі. 02.2000–02.2001 – заступник начальника Консульського управління МЗС України.

02.2001–12.2001 – заступник директора Департаменту Консульської служби – начальник Управління консульсько-правового забезпечення МЗС України.

12.2001–12.2002 – радник – посланник, тимчасовий повірений у справах України в Республіці Польща.

12.2002–04.2003 – Посол з особливих доручень Управління послів з особливих доручень та головних радників МЗС України. 04.2003–08.2004 – радник-посланник, Тимчасовий повірений у справах України в Австралії.

08.2004–09.2005 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Австралії.

10.09.2005 – ц. ч. – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Турецькій Республіці.

Угорська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2003 року

Юрій Мушка

Народився 8 вересня 1964 року в м. Береговому Закарпатської області. У 1991 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, Інститут міжнародних відносин, спеціаліст з міжнародних відносин, референт-перекладач англійської мови.

Володіє англійською та угорською мовами. Одружений, має сина.

07.1991–11.1991 – аташе Консульського управління МЗС України.

11.1991–07.1992 – третій секретар Консульського управління МЗС України.

07.1992–02.1993 – другий секретар відділу консульсько-правових питань Консульського управління МЗС України.

02.1993–10.1993 – третій секретар Посольства України в Угорській Республіці. 10.1993–02.1997 – другий секретар Посольства України в Угорській Республіці.

02.1997–08.1997 – радник – виконуючий обов'язки завідувача відділу країн Центральної та Східної Європи Управління Європи та Америки МЗС України.

08.1997–08.1998 – завідувач відділу країн Центральної та Східної Європи Управління Європи та Америки МЗС України.

08.1998–04.2000 – виконуючий обов'язки начальника Третього територіального управління МЗС України.

04.2000–08.2002 – радник Посольства України в Угорській Республіці. 05.2002–12.2002 – радник, Тимчасовий повірений у справах України в Угорській Республіці.

08.2002–06.2003 – радник-посланник Посольства України в Угорській Республіці.

09.2003–11.2003 – в. о. начальника Третього територіального управління МЗС України.

11.2003 – ц. ч. – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Угорській Республіці.

Фінляндська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Олександр Майданник

Народився 15 травня 1956 року у Миронівці Київської області. У 1978 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, спеціаліст з міжнародних відносин, референт-перекладач англійської мови. Кандидат історичних наук.

Володіє англійською мовою.

Одружений.

08.1978—09.1980 — стажист-дослідник кафедри історії міжнародних відносин і зовнішньої політики СРСР Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

09.1980—01.1987 — зовнішньополітичний коментатор, завідувач відділу коментаторів Держтелерадіо УРСР, м. Київ.

01.1987—10.1991 — інструктор, консультант ЦК Компартії України. 10.1991—10.1992 — начальник Управління міждержавних відносин Міністерства охорони навколишнього середовища України, м. Київ.

10.1992—11.1994 — радник з політичних питань Посольства України в Державі Ізраїль.

11.1994—01.1996 — Тимчасовий повірений у справах України в Державі Ізраїль.

01.1996—03.1998 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Державі Ізраїль.

03.1998—11.1998 — Прес-секретар Президента України — керівник Прес-служби Президента України.

11.1998—12.2000 — заступник Міністра закордонних справ України.

02.2001—01.2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Аргентинській Республіці, Посол за сумісництвом у Парагваї, Чилі та Уругваї.

01.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Фінляндській Республіці.

Французька Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2003 року

Юрій Сергєєв

Народився 5 лютого 1956 року в Ленінкані Вірменської РСР. У 1981 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, філолог-викладач, кандидат філологічних наук.

Володіє англійською, французькою мовами. Одружений.

1981–1989 — асистент кафедри філологічного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1989–1992 — доцент кафедри філологічного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

04.1992–09.1993 — керівник прес-центру МЗС України.

09.1993–08.1994 — начальник управління інформації МЗС України. 08.1994–12.1994 — керівник Секретаріату Міністра закордонних справ України.

12.1994–01.1997 — начальник управління інформації МЗС України. 01.1997–11.1997 — радник-посланник Посольства України у Великобританії.

11.1997–12.2000 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Грецькій Республіці.

08.1999–12.2000 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Албанія за сумісництвом.

12.2000–02.2001 — керівник Головного управління з питань зовнішньої політики Адміністрації Президента України.

02.2001–07.2001 — перший заступник Міністра закордонних справ України.

07.2001–03.2003 — Державний секретар МЗС України.

03.2003 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Французькій Республіці.

03.2003 — ц. ч. — постійний представник України при ЮНЕСКО.

Республіка Хорватія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2001 року

Віктор Кирик

Народився 22 червня 1944 року в Ново-сибірську Російської Федерації. У 1973 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, юрист, референт-перекладач англійської мови. Володіє англійською мовою. Одружений, має дочку.

09.1973—12.1973 — аташе відділу міжнародних організацій МЗС УРСР.

12.1973—09.1974 — аташе консульського відділу МЗС УРСР.

09.1974—03.1976 — третій секретар консульського відділу МЗС УРСР.

03.1976—01.1979 — другий секретар консульського відділу МЗС УРСР. 01.1979—08.1984 — перший секретар консульського відділу МЗС УРСР.

08.1984—08.1989 — радник консульського відділу МЗС УРСР. 08.1989—08.1991 — начальник Консульського управління МЗС УРСР.

12.1991—11.1993 — перший заступник начальника Консульського управління МЗС України.

11.1993—12.1994 — в. о. начальника Консульського управління МЗС України.

12.1994—06.1995 — начальник Консульського управління МЗС України. 06.1995—07.1995 — начальник Управління по резерву МЗС України.

07.1995—05.1998 — Генеральний консул України в Чикаго, США. 05.1998—01.2001 — начальник Консульського управління МЗС України.

01.2001—01.2001 — в. о. директора Департаменту Консульської служби — начальник Консульського управління МЗС України. 01.2001—10.2001 — директор Департаменту Консульської служби МЗС України.

15.10.2001 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Хорватія.

Чеська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Іван Кулеба

Народився 11 липня 1953 року в с. Погарщині Лохвицького району Полтавської області. У 1982 році закінчив Полтавський сільськогосподарський інститут. У 1992 році — Всеросійську Академію зовнішньої торгівлі, економіст зі знанням іноземної мови. Володіє англійською мовою. Одружений, має сина.

1979—1985 — інструктор, заступник завідуючого, завідуючий відділом робітничої і сільської молоді Сумського обкому ЛКСМУ. 1985—1987 — начальник штабу ЦК ВЛКСМ

на будівництві народногосподарських об'єктів, заступник завідуючого відділом ЦК ЛКСМУ, м. Київ. 1987—1988 — радник ЦК ВЛКСМ при Центральному комітеті Демократичної організації молоді Афганістану, м. Кабул. 1988—1989 — заступник начальника штабу ЦК ВЛКСМ на будівництві інтернаціональних об'єктів, м. Київ. 1989—1992 — слухач Всесоюзної академії зовнішньої торгівлі, м. Москва. 1992—1992 — комерційний директор на будівництві газопроводу в Туркменістані. 10.1992—05.1993 — перший секретар сектору міжнародних організацій відділу міжнародних організацій МЗС України, м. Київ.

05.1993—08.1993 — радник сектору міжнародних і науково-технічних організацій відділу. 08.1993—01.1995 — завідуючий відділом адміністративно-бюджетних питань ООН Управління міжнародних організацій МЗС України. 01.1995—02.1996 — радник Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні. 02.1996—11.1997 — заступник Постійного представника України при міжнародних організаціях у Відні.

11.1997—12.2000 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Арабській Республіці Єгипет. 01.2001—06.2002 — директор Департаменту адміністративно-фінансових питань, документації та архіву МЗС України. 06.2002—07.2003 — заступник Державного секретаря МЗС України. 07.2003 — 09.2004 — заступник Міністра закордонних справ України.

09.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Чеській Республіці.

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Юрій Костенко

Народився 6 листопада 1945 року в м. Київ. У 1968 році закінчив Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка, історик-міжнародник. Володіє німецькою та англійською мовами. Одружений, має дочку та сина.

1963–1968 – студент Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка.

07.1968–09.1970 – аташе відділу міжнародних організацій МЗС УРСР, м. Київ.

09.1970–05.1971 – третій секретар відділу міжнародних організацій МЗС УРСР.

1971–1972 – служба в армії. 06.1972–02.1973 – третій секретар Генерального секретаріату МЗС УРСР. 02.1973–06.1974 – другий секретар Генерального секретаріату МЗС УРСР. 06.1974–09.1975 – помічник Міністра закордонних справ УРСР. 09.1975–05.1981 – перший секретар відділу міжнародних організацій МЗС УРСР.

05.1981–04.1984 – радник відділу міжнародних організацій МЗС УРСР. 04.1984–06.1985 – відповідальний секретар Комісії УРСР у справах ЮНЕСКО МЗС УРСР.

06.1985–09.1988 – член колегії, начальник відділу кадрів МЗС УРСР. 09.1988–03.1992 – Постійний представник України при міжнародних організаціях у Відні.

03.1992–12.1994 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Австрійській Республіці.

12.1994–12.1997 – Надзвичайний і Повноважний Посол України у Федеративній Республіці Німеччина.

12.1997–03.1998 – Посол з особливих доручень Групи послів з особливих доручень і головних радників МЗС України.

03.1998–02.2001 – Генеральний інспектор МЗС України.

02.2001–ц. ч. – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Японії. 02.2004–ц. ч. – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Філіппіни за сумісництвом.

Надзвичайні і Повноважні Посли іноземних держав в Україні

**Біографічні довідки подаються станом
на 1 березня 2006 року. Дані про можливі зміни
у складі керівників дипломатичних місій разом
з біографічними довідками в наступних номерах
альманаху**

**При підготовці матеріалів використано дані
УДП МЗС України**

Австрійська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 20.12.2001 р.

Міхаель Місс

Народився 24 липня 1953 року. Закінчив Віденський університет, доктор юридичних наук. Одружений, має двох дітей.

1983–1984 — Федеральне міністерство закордонних справ Австрії.

1985–1988 — Посольство Австрійської Республіки в Москві.

1988–1992 — Посольство Австрійської Республіки в Стокгольмі.

1992–1997 — Федеральне міністерство закордонних справ Австрії.

1997–2001 — Надзвичайний і Повноважний Посол Австрійської Республіки в Естонській Республіці.

Азербайджанська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 03.09.2001 р.

Алієв Талят Мусеїб оглу

Народився 1942 року. Закінчив Інститут нафти і хімії Азербайджану. Володіє турецькою, українською та російською мовами. Одружений, має двох дітей.

1967–1970 — співробітник тресту «Азнафткашфіят».

1970–1981 — співробітник заводу «Геофізприлад».

1981–1995 — заступник директора інституту ВНДІхімпроект.

1996–1997 — генеральний директор

«БАМ—Київ Лтд».

1997–2000 — генеральний директор «МЕСА Лтд».

2000–2001 — керівник представництва компанії «Азерхімія» в Україні.

Алжирська Народна Демократична Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 09.2005 р.

Бафдаль Мокадем

Народився 3 травня 1954 року. Закінчив дипломатичне відділення Національної школи адміністрації Алжиру. Одружений, має чотирьох дітей.

1981–1984 — 2-й секретар, керівник відділу Центральної Америки та Куби МЗС Алжиру.

1984–1988 — радник з питань політики та співробітництва Посольства Алжиру в Польщі.

1988–1990 — радник з питань політики і співробітництва Посольства Алжиру в Камеруні.

1990–1994 — заступник начальника Управління Південної та Східної Африки МЗС Алжиру.

1994–1998 — перший радник, керівник відділу науково-технічного та культурного співробітництва Посольства Алжиру у Франції.

1998–2004 — заступник начальника Управління Східної та Північної Азії, заступник начальника Управління Південної Азії.

Аргентинська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 21.03.2000 р.

Мігель Анхель Кунео

Народився 16 червня 1944 року в Буенос-Айресі. Закінчив факультет права та соціальних наук Національного Університету Буенос-Айреса та Вищу школу міжнародних наук (Вашингтон, США), магістр з міжнародної політики, володіє іспанською, англійською, французькою та російською мовами. Одружений.

1972–1973 — третій секретар Головного управління консульських справ МЗС Аргентинської Республіки.

1973–1978 — другий секретар Посольства Аргентини в Таїланді.

1978–1979 — другий, перший секретар Управління державного церемоніалу МЗС Аргентини.

1979–1986 — перший секретар Посольства Аргентини в Норвегії.

1986–1989 — радник Секретаріату з адміністративно-технічних питань МЗС Аргентини.

1989–1992 — радник Посольства Аргентини в СРСР.

1992–1993 — радник, радник-посланник Посольства Аргентини в Парагваї.

1993–1999 — заступник директора Управління Центральної та Східної Європи МЗС Аргентини.

Делаварська Республіка Афганістан

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2005 р.

Мохаммад Асеф Делавар

Народився у 1948 році, за національністю — пуштун. Закінчив лицей Махмуд-ракі (провінція Капіса), військове піхотне училище та курси підвищення кваліфікації офіцерів.

Військове звання — генерал армії. Має державні нагороди.

1968—1980 — командир взводу, роти, батальйону, полку, 14-ї піхотної дивізії в м. Газна.

1980—1981 — заступник командира 14-ї піхотної дивізії.

1981—1982 — командир 14-ї піхотної дивізії.

1982—1985 — командир 12-ї піхотної дивізії 3-го Корпусу.

1985—1987 — командир 3-го і Центрального Корпусів.

1987—1992 — начальник Генерального штабу Збройних Сил Афганістану.

1992—2001 — старший офіцер в запасі.

2001—2003 — начальник Генерального штабу Збройних Сил Афганістану.

2003—2005 — старший офіцер в запасі.

Королівство Бельгія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 29.09.2003 р.

П'єр Коло

Народився 30.04.1942 року. Закінчив Інститут політичних та соціальних наук, доктор правничих наук.

1971–1973 — Міністерство закордонних справ Бельгії.

1973 (серпень—вересень) — аташе Посольства Бельгії в Вашингтоні.

1973–1974 — Міністерство закордонних справ Бельгії.

1974–1976 — аташе Посольства Бельгії в Ісламабаді.

1976–1977 — Міністерство закордонних

справ Бельгії.

1977–1978 — секретар Посольства Бельгії в Ісламабаді.

1978–1981 — секретар, перший секретар Посольства Бельгії в Алжирі.

1981–1985 — перший секретар, радник Посольства Бельгії у Данії.

1985–1989 — міністр-радник Посольства Бельгії у Нідерландах.

1989–1992 — Міністерство закордонних справ Бельгії.

1992–1994 — Надзвичайний і Повноважний Посол Бельгії у Бурунді.

1994–1997 — Надзвичайний і Повноважний Посол Бельгії у Кот-д'Івуарі.

1997–2000 — Надзвичайний і Повноважний Посол Бельгії в Саудівській Аравії.

2000–2003 — Міністерство закордонних справ Бельгії.

Республіка Білорусь

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 16.07.2001 р.

Валентин Велічко

Народився 1944 року. Закінчив Ленінградський технологічний інститут холодильної промисловості та Академію суспільних наук при ЦК КПРС.

1962—1968 — машиніст холодильних установок Брестського молочного та Гомельського м'ясокомбінатів.

1968—1979 — другий секретар, перший секретар Новобілицького та другий секретар Гомельського райкомів комсомолу; другий, перший секретар Гомельського обкому комсомолу.

1979—1982 — аспірант Академії суспільних наук при ЦК КПРС.

1982—1983 — секретар Гомельської обласної Ради профспілок.

1983—1985 — голова Советського райвиконкому м. Гомеля.

1985—1989 — перший секретар Советського райкому КПБ м. Гомеля.

1989 — заступник голови Гомельського облвиконкому.

1990—1993 — голова об'єднання профспілок Гомельської області.

1993—1997 — Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Білорусь в Латвійській Республіці.

1997—1998 — міністр у справах Співдружності Незалежних Держав Республіки Білорусь.

1999—2001 — перший заступник міністра закордонних справ Республіки Білорусь.

Республіка Болгарія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 12.11.2002 р.

Ангел Ганев

Народився у 1953 році. Закінчив Московський інститут міжнародних відносин, володіє російською, англійською, німецькою мовами. Одружений, має двох дітей.

1980—1983 — Міністерство закордонних справ Болгарії.

1983—1987 — третій секретар Генерального консульства Болгарії в Сиктивкарі (СРСР).

1987—1989 — третій секретар відділу інформації МЗС Болгарії.

1989—1992 — другий секретар Посольства Болгарії в Москві.

1992—1994 — другий секретар, головний спеціаліст Управління Східної Європи та СНД МЗС Болгарії.

1994—1997 — перший секретар Посольства Болгарії в Москві.

1997—1998 — перший секретар, головний спеціаліст управління СНД МЗС Болгарії.

1998 — міжнародний спостерігач на парламентських виборах у Боснії та Герцеговині по лінії ОБСЄ.

2000—2002 — Директор дирекції «Канцелярія мера, зв'язки з громадськістю та міжнародне співробітництво» общини у м. Варні.

Федеративна Республіка Бразилія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 14.05.2003 р.

Ренато Луїз Родрігес Маркес

Народився 4 березня 1944 р. Закінчив Дипломатичну школу Бразилії (інститут ім. Ріо-Бранко), курси права в Бразилії, аспірантуру Джорджтаунського університету (Вашингтон) за спеціальністю «Міжнародні відносини» та курси зі Спільної аграрної політики Інституту Європейських студій Вільного Університету Брюсселя. Має публікації з питань міжнародних відносин.

1970–1973 — помічник начальника відділу країн Азії та Океанії та відділу Східної Європи МЗС Бразилії.

1973–1975 — другий секретар та Тимчасовий повірений у Представництві Бразилії в Латиноамериканській асоціації вільної торгівлі (Монтевідео, Уругвай).

1975–1980 — другий, перший секретар Посольства Бразилії у Вашингтоні.

1980–1983 — начальник відділу розповсюдження документів та відділу систематизації та інформатизації МЗС Бразилії.

1983–1986 — член Бразильської місії в Європейському Союзі.

1986–1989 — радник Представництва Бразилії в Латиноамериканській асоціації з інтеграції в Монтевідео (Уругвай).

1989–1991 — Генеральне консульство Бразилії в Барселоні.

1991–1992 — заступник начальника Департаменту сприяння торгівлі та начальник відділу торговельних операцій МЗС Бразилії.

1992–1993 — секретар з питань зовнішньої торгівлі Міністерства науки та технологій Бразилії.

1994–1999 — начальник Департаменту латиноамериканської інтеграції МЗС Бразилії.

1999–2002 — Генеральний консул Бразилії в Барселоні.

Святий Престол (Ватикан)

Апостольський Нунцій в Україні з 16.06.2004 р.

Архієпископ Іван Юркович

Народився 10 червня 1952 року. Рукоположений на священника для Архидієцїї Любляни у 1977 році. Доктор з канонічного права. На дипломатичній службі Папського Престолу з 1984 року. Володіє італійською, хорватською, іспанською, німецькою, французькою, англійською та російською мовами.

1984—1995 — виконував дипломатичну місію при Папських Представництвах в Кореї, Колумбії та Російській Федерації.

1995—2001 — працював у Секції відносин з державами при Державному Секретаріаті Святого Престолу.

2001—2004 — Апостольський Нунцій Ватикану в Республіці Білорусь.

Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 29.08.2002 р.

Роберт Едвард Брінклі

Народився 21 січня 1954 р. Одружений, має трьох синів.

1977–1978 — співробітник Управління контролю над озброєнням Міністерства закордонних справ Великої Британії.

1979–1982 — другий секретар Посольства Великої Британії в Москві.

1982–1983 — начальник відділу Управління інформації МЗС Великої Британії.

1983–1985 — заступник директора відділу досліджень Управління контролю над

озброєнням МЗС Великої Британії.

1985–1988 — начальник відділу Управління республік СРСР МЗС Великої Британії.

1988–1992 — перший секретар Посольства Великої Британії у ФРН.

1992–1995 — помічник начальника фінансового управління МЗС Великої Британії.

1995–1996 — начальник відділу контролю матеріального забезпечення МЗС Великої Британії.

1996–1999 — радник з політичних питань Посольства Великої Британії в Російській Федерації.

1999–2002 — начальник спільного візового відділу МЗС та Міністерства внутрішніх справ Великої Британії.

Соціалістична Республіка В'єтнам

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 24.09.2002 р.

Бу Зіонг Хуан

Народився у 1942 р. Закінчив Інститут міжнародних відносин, доктор міжнародних відносин. Одружений, має двох дочок.

1973—1975 — експерт Управління іноземних досліджень та архівів МЗС СРВ.

1975—1981 — викладач з історії міжнародних відносин Інституту міжнародних відносин СРВ.

1986—1992 — заступник начальника, начальник Управління міжнародних відносин і зовнішньої політики СРВ; заступник начальника Управління освіти і науки Інституту міжнародних відносин СРВ.

1992—1995 — проректор Інституту міжнародних відносин СРВ.

1995—1998 — Надзвичайний і Повноважний Посол СРВ в Польщі.

1998—2002 — Ректор інституту міжнародних відносин СРВ; головний редактор журналу «Міжнародні дослідження»; заступник голови Наукового комітету МЗС СРВ; голова Комітету зі співробітництва у галузі безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону.

Республіка Вірменія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 18.12.2003 р.

Армен Авакович Хачатрян

Народився 13 серпня 1957 року. Закінчив філологічний факультет Вірменського педагогічного університету ім. Х. Абовяна. Володіє чотирма мовами. Одружений, має трьох дітей.

1978—1980 — викладач вірменської мови і літератури в середній школі.

1980—1981 — завідувач наукового відділу Державної картинної галереї Вірменії.

1981—1985 — інструктор Єреванського міського комітету ЛКСМВ.

1985—1987 — інструктор Шаумянського райкому КПВ.

1987—1990 — директор середньої школи № 191 м. Єревана.

1990—1999 — член-співзасновник, проректор університету «Грачя Агарян» м. Єревана.

1999—2003 — депутат, голова Комісії зовнішніх зносин, голова Національних Зборів Республіки Вірменія.

Грецька Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2005 р.

Харалампос (Харіс) Дімітріу

Народився 10 лютого 1949 року, закінчив юридичний факультет Женевського університету, факультет права і політології Афінського університету, аспірантуру Женевського Інституту міжнародних відносин та Інститут Європейських наук.

Володіє англійською, французькою, італійською та іспанською мовами. Дипломатичний ранг — Повноважний міністр першого класу.

Розлучений, має двох дітей.

1976–1978 — юрист, спеціальний юридичний радник Міністерства закордонних справ Греції.

1978–1981 — аташе, секретар Посольства.

1981–1985 — Постійне представництво Греції у Європейському Союзі.

1985–1989 — посольство Греції у Нікосії (Кіпр).

1989–1990 — Завідуючий відділом Кіпру Міністерства закордонних справ Греції.

1990–1992 — спеціальний міжміністерський відділ з питань розміщення іммігрантів грецького походження.

1992–1996 — Постійне представництво Греції у Європейському Союзі, Голова відділу зовнішніх зносин та радник з питань спільної зовнішньої політики та політичної безпеки (С.Р.8.Р.).

1996–1998 — радник посольства Греції в Грузії.

1998–2000 — директор Дипломатичної Академії Міністерства закордонних справ Греції.

2000–2001 — директор Департаменту Регіонального Економічного співробітництва МЗС Греції.

2001–2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол Греції у Республіці Чилі.

Грузія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 28.11.2000 р.

Грігол Катамадзе

Народився у 1961 році. Закінчив факультет міжнародного права і міжнародних відносин Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, кандидат юридичних наук. Одружений, має двох дітей.

1985–1993 — інженер, ст. інженер, завідувач учбового кабінету, в. о. завідувача кафедри Академії Міністерства внутрішніх справ Грузії.

1993–1994 — заступник директора Департаменту зовнішньоекономічних зв'язків Міністерства закордонних справ Грузії.

1995–1998 — Надзвичайний і Повноважний Посланник Посольства Грузії в Україні.

1998–2000 — заступник міністра оборони Грузії з питань військової політики і міжнародного військового співробітництва.

Королівство Данія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 09.2005 р.

Уффе Андерссон Балслев

Народився 27 листопада 1960 року. Магістр (Велика Британія). Одружений.

1987–1989 — секретар, завідуючий відділом МЗС Данії.

1989–1992 — секретар Посольства Данії в Москві.

1992–1995 — завідуючий відділом МЗС Данії.

1995–1996 — завідуючий відділом Міністерства оборони Данії.

1996–2000 — перший секретар, радник Місії Данії при НАТО, Брюссель.

2000–2002 — завідуючий відділом МЗС Данії.

2002–2004 — завідуючий відділом Міністерства оборони Данії.

2004–2005 — радник Місії Данії при ООН, Нью-Йорк.

Естонська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 8.10.2002 р.

Пауль Леттенс

Народився 22 січня 1949 року. Закінчив медичний факультет Талліннського Державного Університету, Естонську Вищу школу Торгівлі, Естонську Дипломатичну школу, курс з дипломатії Дослідного Центру політики та дипломатії Університету Лідсу та програму зовнішньої політики Інформаційного Агентства США. Володіє англійською, фінською, російською, португальською мовами. Одружений, має трьох дітей.

1975–1983 — хірург Республіканського

Шпиталю Харбор.

1983–1985 — кардіолог Республіканського Шпиталю Таллінна.

1985–1991 — науковий співробітник Інституту наукових досліджень з кардіології.

1991–1992 — директор Естонського Національного Центру Здоров'я.

1992–1994 — директор ТОВ «Спрінг».

1994–1998 — начальник підрозділу (дипломат) Міністерства закордонних справ Естонії.

1998–1999 — радник з питань зовнішньої політики Прем'єр-міністра Естонії.

1999–2000 — Тимчасовий Повірений у справах Посольства Естонії в Лісабоні, Португалія.

Арабська Республіка Єгипет

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 11.12.2001 р.

Мона Алі Хашаба

Народилася 19 вересня 1946 року. Закінчила факультет мистецтв Університету Ейн Шамсу. Володіє англійською, французькою та німецькою мовами. Одружена, має двох дітей.

Професійна діяльність:

робота в Посольстві Арабської Республіки Єгипет в Дакарі (Сенегал);

директор Департаменту у справах біженців МЗС Єгипту.

Держава Ізраїль

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 29.09.2003 р.

Наомі Бен-Амі

Народилася у 1960 році. Закінчила Єврейський Університет в Єрусалимі, магістр з міжнародних питань. Володіє російською, французькою, англійською мовами. Одружена, має двох дітей.

1983–1990 — робота в МЗС Ізраїлю.

1990–1992 — спеціаліст з комерційних питань Посольства Ізраїлю в Португалії.

1992–1994 — другий секретар, Тимчасовий Повірений у справах Посольства Ізраїлю в Литві та Естонії.

1994–1995 — перший секретар координаційного відділу офісу Генерального директора МЗС Ізраїлю.

1995–1996 — перший секретар Департаменту Європейських організацій МЗС Ізраїлю.

1996–2000 — радник з політичних питань Посольства Ізраїлю в Російській Федерації.

2000–2001 — радник Департаменту з питань політики планування МЗС Ізраїлю.

2001–2002 — директор Департаменту зовнішніх зв'язків Міністерства національної інфраструктури Ізраїлю.

2002–2003 — радник Департаменту економічного співробітництва МЗС Ізраїлю.

Республіка Індія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2005 р.

Дебабрат Саха

Народився 20 грудня 1952 року. Магістр фізики. Володіє англійською, хінді, бенгалі та індонезійською мовами. Одружений, має дочку.

1977—1979 — співробітник Міністерства закордонних справ Індії.

1979—1982 — третій, другий секретар Посольства Індії в Куала Лумпурі.

1982—1985 — другий секретар в Нью-Делі.

1985—1988 — перший секретар Посольства Індії в Катманду.

1988—1991 — перший секретар Представництва Індії в Нью-Йорку.

1991—1993 — радник Посольства Індії в Коломбо.

1994—2001 — радник, посланник в Нью-Делі.

2001—2002 — посланник Посольства Індії в Лондоні.

2002—2005 — заступник постійного представника в Женеві.

Республіка Індонезія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 02.2005 р.

Альбертус Емануель Александр Латуріув

Народився 16 квітня 1945 року. Закінчив юридичний факультет Християнського університету Сатя Вачана. Одружений, має одну дитину.

1977—1979 — інспектор загальних обов'язків та проекту розвитку.

1979—1983 — третій секретар — голова політичного та консульського відділів Посольства Індонезії в Гаазі.

1983—1986 — голова Південно-Європейського відділу МЗС Індонезії.

1986—1990 — перший секретар — голова консульського та протокольного відділу, голова відділу інформації та соціально-культурних питань Генерального консульства Індонезії у Ванкувері.

1990—1994 — виконуючий обов'язки заступника директора Управління інфраструктурного розвитку МЗС Індонезії.

1994—1998 — радник-посланник — голова політичного, консульського відділу та відділу дипломатичного протоколу Посольства Індонезії в Хельсінкі.

1998—2000 — функціональний офіцер, голова адміністрації Управління міжнародних угод МЗС Індонезії.

2000—2001 — асистент заступника голови секції співробітництва між країнами в офісі Державного Міністра з прав людини.

2002—2005 — заступник посла Індонезії в Манілі.

Ісламська Республіка Іран

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 20.09.2003 р.

Бахман Тахеріян Мобаракє

Народився у 1956 році. Володіє англійською та арабською мовами. Одружений, має чотирьох дітей.

1985—1989 — радник Міністра оборони Ісламської Республіки Іран.

1989—1992 — радник Міністра закордонних справ Ісламської Республіки Іран.

1993—1995 — Надзвичайний і Повноважний Посол Ісламської Республіки Іран в Нігерії.

1995—1998 — Надзвичайний і Повноважний Посол Ісламської Республіки Іран у Бразилії.

1998—2000 — старший експерт з політичних питань МЗС Ісламської Республіки Іран.

Королівство Іспанія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 09.2005 р.

Хіль Каталіна Луїс Хав'єр

Народився 12 травня 1954 року. Освіта вища, диплом з міжнародних відносин Дипломатичної школи. Кавалер ордену «За цивільні заслуги», Офіцер ордену «Ізабелі Католицької».

1982—1983 — третій, другий секретар, начальник відділу Карибського басейну, заступник начальника відділу кадрів МЗС Іспанії.

1983—1984 — начальник відділу країн Андів МЗС Іспанії.

1984—1986 — начальник загального управління Південної Америки Головного управління в Південноамериканських країнах.

1986—1989 — перший секретар, заступник глави місії, повірений з адміністративних справ Посольства Іспанії в Туреччині.

1989—1990 — Генеральний консул Іспанії в Роттердамі, радник посольства у відрядженні.

1990—1996 — радник посольства у відрядженні, виконавчий радник з парламентських питань та спеціальних доручень.

1996—1998 — радник управління справами Кабінету Міністрів Іспанії.

1998—2005 — координатор Постійного представництва Іспанії в Європейському Союзі.

Італійська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 24.02.2004 р.

Фабіо Фаббрі

Народився 1943 року.

Закінчив юридичний факультет Пармського Університету та міжнародні студії університетів Д. Хопкінса та Гарвардського (США).

Одружений. Двоє дітей.

1970–1973 — протокольна служба МЗС Італії.

1973–1975 — перший секретар Посольства Італії в Нью-Делі.

1975–1979 — перший секретар з комерційних питань Посольства Італії в Москві.

1979–1982 — перший секретар, радник Постійного Представництва Італії в ЄЕС (Брюссель).

1982 — Генеральна дирекція з економічних питань МЗС Італії.

1982–1983 — радник Посольства Італії у Вашингтоні.

1983–1985 — радник, перший радник Посольства Італії в Москві.

1986–1990 — перший радник Посольства Італії у Вашингтоні.

1990–1993 — Генеральна дирекція з економічних питань, Генеральна дирекція з кооперації та розвитку МЗС Італії.

1993–1997 — перший радник, міністр-радник з комерційних питань Постійного Представництва Італії в ЄЕС.

1997–1999 — Генеральна дирекція з економічних питань та координації з ЄЕС МЗС Італії.

1999–2002 — заступник голови Постійного Представництва Італії в ЄЕС, Повноважний міністр.

2002–2004 — Генеральна дирекція з європейської інтеграції МЗС Італії.

Республіка Казахстан

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 10.02.2004 р.

Амангельди Жумабаєв

Народився 1951 року. Закінчив Казахський державний університет, Алматинський інститут народного господарства та Академію народного господарства. Володіє англійською і російською мовами. Одружений, має чотирьох дітей.

1974–1977 — референт з іноземного туризму, інструктор Алматинського обкому комсомолу.

1977–1979 — старший економіст Міністерства харчової промисловості КазРСП.

1979–1982 — аспірант Всесоюзного науково-дослідного інституту економіки сільського господарства.

1982–1983 — завідувач сектору, завідувач відділу сільського господарства Казахського філіалу Мінплодоовощгоспу СРСР.

1983–1988 — лектор, інструктор, помічник першого секретаря Алматинського обкому КП Казахстану.

1988–1989 — начальник відділу Державного комітету РМ Казахстану.

1989–1991 — головний спеціаліст економічного відділу управління справами РМ Казахстану.

1991 (серпень—грудень) — помічник державного радника, помічник заступника прем'єр-міністра Казахстану.

1992–1993 — консультант відділу зовнішніх зв'язків апарату Президента та Комітету Міністрів Казахстану.

1993–1994 — заступник Міністра зовнішніх економічних зв'язків Казахстану.

1994–1996 — начальник управління з торгово-економічних зв'язків з іноземними державами Міністерства промисловості і торгівлі Казахстану.

1996 (квітень—листопад) — заступник Міністра промисловості і торгівлі Казахстану.

1996–1999 — Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Казахстан в Малайзії.

1999–2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Казахстан в Туркменістані.

Канада

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 3.08.2001 р.

Ендрю Норвал Робінсон

Народився 11 грудня 1946 року. Закінчив університет Трент (1964); університет Квінз (1969). Одружений, має п'ятеро дітей.

1975—1976 — заступник директора відділу Північно-Західної Європи МЗС Канади.

1976—1980 — перший секретар з питань культури, перший секретар з політики та економіки Посольства Канади у Великобританії.

1980—1982 — радник і консул Посольства Канади в Лівані.

1982—1985 — заступник директора відділу політичного та інформаційного аналізу МЗС Канади.

1985—1988 — радник і консул Посольства Канади в Єгипті.

1988—1992 — директор управління Близького Сходу МЗС Канади.

1992—1995 — Надзвичайний і Повноважний Посол Канади в Йорданському Хашимітському Королівстві.

1995—1996 — Генеральний директор управління Близького Сходу МЗС Канади.

1996—2000 — участь у координації мирного процесу на Близькому Сході.

2000—2001 — Генеральний директор управління Африки МЗС Канади.

Киргизька Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2006 р.

Мамкулов Еркін Бейшеналійович

Народився 22 квітня 1955 року, закінчив історичний факультет Киргизького державного університету, кандидат історичних наук, дипломатичний ранг – Надзвичайний і Повноважний Посол. Одружений.

1977–1978 – стажист-викладач кафедри нової та найновішої історії Московського державного університету ім. М. Ломоносова.

1979–1989 – викладач, старший викладач Киргизького державного університету.

1989–1991 – інструктор, старший консультант ЦК Компартії Киргизстану.

1991–1992 – провідний спеціаліст, заступник начальника Управління Міністерства народної освіти Республіки Киргизстан.

1992–1993 – референт відділу соціально-політичного прогнозування Апарату Президента Киргизької Республіки.

1993–1996 – завідувачий відділом країн Центральної Азії та Закавказзя; начальник Управління СНД МЗС Киргизької Республіки.

1996–1998 – радник Посольства Киргизької Республіки в США і Канаді.

1998–2004 – начальник управління ООН та міжнародної співпраці у області безпеки; начальник Управління СНД МЗС Киргизької Республіки.

2004–2005 – заступник Міністра закордонних справ Киргизької Республіки.

Китайська Народна Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2005 р.

Гао Юйшен

Народився у жовтні 1947 року, закінчив Пекінський університет, магістр з економіки.

Одружений, має одного сина.

1975–1979 – викладач середньої школи в м. Тяньцзинь.

1979–1982 – магістратура економіки Пекінського університету.

1982–1984 – кадровий співробітник Науково-дослідного інституту КНР з міжнародних питань.

1984–1988 – третій, другий секретар Посольства Китайської Народної Республіки

в СРСР.

1988–1989 – кадровий співробітник Науково-дослідного інституту КНР з міжнародних питань.

1989–1992 – другий, перший секретар Департаменту політики Міністерства закордонних справ КНР.

1992–1996 – перший секретар, радник Посольства КНР у Російській Федерації.

1996–2000 – радник Департаменту країн Східної Європи та Центральної Азії Міністерства закордонних справ КНР.

2000–2003 – Надзвичайний і Повноважний Посол КНР в Туркменістані.

2003–2005 – Надзвичайний і Повноважний Посол КНР в Узбекистані.

Республіка Корея

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2006 р.

Хо Сун Чьол

Народився 30 січня 1959 року. Закінчив відділення російської мови та літератури Корейського Національного університету (1981), аспірантуру університету Браун, США (1984), докторантуру Каліфорнійського університету, США (1988).

Доктор філологічних наук (спеціальність – слов'янські мови).

Одружений, має двох синів.

1988–1992 – дослідник Центру Гарвардського університету, США.

1992–1997 – асистент професора кафедри російської мови і літератури Університету Клакук, Сеул, Республіка Корея.

1997–2002 – ад'юнкт-професор кафедри російської мови і літератури Корейського Національного університету, Сеул, Республіка Корея.

2002–2006 – директор Інституту досліджень з питань Росії та СНД, професор кафедри російської мови і літератури Корейського Національного університету, Президент Корейської асоціації українських досліджень.

Республіка Куба

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 24.03.2004 р.

Хуліо Гармендія Пенья

Народився 1952 року. Закінчив Гаванський університет, ліценціант з політичних наук. Володіє англійською і російською мовами. Одружений, має двох дітей.

1975—1976 — помічник спеціаліста, Міністерство закордонних справ Куби.

1976—1977 — співробітник Центрального Комітету Комуністичної партії Куби.

1977—1982 — начальник Департаменту Державного Комітету економічного співробітництва Куби.

1982—1989 — заступник радника, радник з економічних питань Посольства Куби в СРСР.

1989—1991 — міністр-радник Посольства Куби в СРСР.

1991—1994 — міністр-радник Посольства Куби в Російській Федерації.

1994—1999 — начальник відділу Центрального Комітету Комуністичної партії Куби.

Держава Кувейт

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2.10.2001 р.

Хафіз Мухамед Аль-Аджмі

Народився у 1960 році. Закінчив Кувейтський університет за спеціальністю «торгівельно-економічні відносини». Одружений, має семеро дітей.

1980–1984 — співробітник МЗС Кувейту.

1984–1985 — аташе управління економічного співробітництва МЗС Кувейту.

1985–1988 — співробітник Посольства Держави Кувейт в Бангладеш.

1988–1991 — третій секретар Посольства Кувейту в Іраку.

1991–1992 — третій секретар Управління міжнародних організацій МЗС Кувейту.

1992–1996 — другий секретар Посольства Кувейту в Сирії.

1996–2001 — перший секретар, радник Посольства Кувейту в Саудівській Аравії.

Латвійська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 15.01.2001 р.

Андріс Вілчанс

Народився 16 березня 1957 року. Закінчив біологічний факультет Латвійського державного університету. Володіє англійською, німецькою та російською мовами. Одружений.

1979—1990 — співробітник Інституту мікробіології АН Латвії.

1990—1991 — голова міжнародних зв'язків підкомітету молодіжної політики Верховної Ради СРСР.

1991—1992 — співробітник політичного департаменту МЗС Латвії.

1992—1994 — завідувачий відділом МЗС Латвії.

1994—1999 — Надзвичайний і Повноважний Посол Латвійської Республіки в Республіці Узбекистан.

1996—1999 — Надзвичайний і Повноважний Посол Латвійської Республіки в Киргизькій Республіці (за сумісництвом).

1999—2000 — Генеральний інспектор МЗС Латвії.

2000—2001 — Надзвичайний і Повноважний Посол Латвійської Республіки в Арабській Республіці Єгипет.

Литовська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2006 р.

Альгірдіс Кумжа

Народився 29 листопада 1956 року. Закінчив факультет права Вільнюського університету.

Володіє англійською, німецькою, польською та російською мовами. Одружений. Має нагороди: медаль Незалежності Литви, медаль «За заслуги у дипломатичній службі Литви» та Лист відзнаки від Верховної Ради України.

1979–1984 – голова профспілки студентів та Комітету комсомолу Вільнюського університету; лектор факультету права.

1984–1989 – секретар з питань культури і міжнародних зв'язків комсомолу Литовської РСР.

1989–1990 – керівник департаменту Центрального комітету незалежної Комуністичної партії Литви; член Ради Інституту міжнародних зв'язків і політичних наук Вільнюського університету.

1990–1992 – депутат Верховної Ради (попередника Сейму) Литовської Республіки.

1992–1994 – засновник і директор приватного міжнародного комерційного правничого бюро.

1994–1997 – заступник головного редактора газети «Летуvas ritas».

1998–2003 – консультант у робочій групі з питань національної безпеки і зовнішньої політики радника Президента Литовської Республіки.

1999–2006 – президент фонду ім. Тараса Шевченка у Литовській Республіці.

Ліван

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2006 р.

Юсеф Садака

Народився 15 листопада 1955 року. Закінчив юридичний факультет Ліванського університету та аспірантуру з політичних наук Туніського університету.

Володіє арабською, французькою, англійською та російською мовами. Одружений, має двох дітей.

1982–1983 – аташе Міністерства закордонних справ та емігрантів Лівану.

1983–1991 – секретар Посольства Лівану в Тунісі.

1991–1992 – співробітник Міністерства закордонних справ та еміграції Лівану.

1992–1994 – секретар Посольства Лівану в Російській Федерації.

1995–2001 – радник Посольства Лівану в Арабській Республіці Єгипет.

2001–2005 – начальник відділу Палестини Політичного та Консульського управління Міністерства закордонних справ та еміграції Лівану.

Велика Соціалістична Народна Лівійська Арабська Джамахірія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 5.03.2002 р.

Аль-Седдіг Мохаммед Аль-Шибані-Аль-Гвері

Народився 1954 року. Закінчив факультет політичних наук інституту Гардуджет (Лідс, Велика Британія). Доктор юридичних наук, має наукові праці, володіє англійською мовою (диплом Кембриджського університету). Одружений, має чотирьох дітей.

1974—1979 — службовець-спеціаліст з контрактів компанії «ЕССО Стандарт» в Лівії.

1980—1988 — асистент, член навчальної ради юридичного факультету Гарьюніс.

1988—1991 — начальник Головного управління юридичних справ Секретаріату Всенародного Конгресу (парламенту) Лівії.

1989—1995 — уповноважений з питань міжнародних зв'язків у Середземноморській організації соціалістів.

1997—1998 — начальник Головного управління освітніх місій та культурних зв'язків Головного Народного Комітету освіти та наукових досліджень Лівії.

1998—2000 — начальник Головного управління фінансових та адміністративних справ Головного Народного Комітету освіти та наукових досліджень Лівії.

2000—2001 — начальник Головного договірно-правового управління Головного Народного Комітету закордонних зв'язків і міжнародного співробітництва Лівії.

2001—2002 — начальник Головного консульського управління Головного Народного Комітету закордонних зв'язків і міжнародного співробітництва Лівії.

Республіка Македонія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 20.09.2003 р.

Мартін Гулескі

Народився 1945 року. Закінчив факультет архітектури Львівського державного політехнічного університету України, аспірантуру факультету архітектури в Белграді та спеціалізацію на факультеті архітектури в Москві, доктор наук.

Володіє російською, українською та англійською мовами.

Одружений, має двох дочок.

1969—1972 — інженер-проектувальник будівельно-інженерного підприємства «Пелагонія», м. Скоп'є.

1972—1985 — асистент факультету архітектури Скоп'євського університету.

1985—1986 — аспірант факультету архітектури в Белграді та спеціалізація на факультеті архітектури в Москві.

1986—2003 — заступник декана, екстраординарний професор, ординарний професор факультету архітектури Скоп'євського університету.

Малайзія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 04.2005

Амінахтун Бінгі Хаджі А.Карім

Народилася 11 жовтня 1958 року. Закінчила економічний факультет Малайзійського університету. Одружена, має чотирьох дітей.

1984–1988 — помічник секретаря МЗС Малайзії.

1988–1991 — другий секретар Вищої комісії Малайзії в Оттаві.

1991–1996 — старший помічник секретаря Департаменту країн Східної Європи МЗС Малайзії.

1996–2001 — перший секретар Посольства Малайзії в Індонезії.

2001–2002 — головний помічник секретаря Департаменту країн Східної Азії МЗС Малайзії.

2002–2004 — заступник секретаря з консульських питань МЗС Малайзії.

Королівство Марокко

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 09.2005 р.

Абдельжаліль Саубрі

Народився у 1954 році. Закінчив юридичний факультет університету у м. Монпельє. Володіє арабською, французькою та англійською мовами. Одружений, має трьох дітей.

1985—1993 — радник Міністерства закордонних справ і співробітництва Королівства Марокко.

1993—1994 — співробітник Кабінету Міністра закордонних справ і співробітництва Королівства Марокко.

1994—2001 — радник посольства, тимчасовий повірений у справах Королівства Марокко в Бельгії.

2001—2004 — начальник відділу Управління співробітництва з європейськими країнами МЗС та співробітництва Королівства Марокко.

Республіка Молдова

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 05.2005 р.

Міхайл Лаур

Народився 18 листопада 1942 року. Освіта вища: закінчив історичний факультет Омського державного університету, аспірантуру з історії Московського державного університету та Європейський інститут публічних та адміністративних наук, Майстрих, Нідерланди. Кандидат історичних наук. Одружений, має трьох дітей.

1961–1970 — військова служба в Радянській армії.

1971–1975 — студент історичного факультету Омського державного університету.

1975–1976 — асистент історичного факультету Омського державного університету.

1976–1980 — аспірант з історії Московського державного університету.

1980–1987 — викладач Омського технічного університету.

1987–1992 — завідувач кафедри історії та політології Тираспольського університету у м. Кишиневі.

1992–1995 — декан філологічного факультету Тираспольського університету у м. Кишиневі.

1995–2001 — представник парламенту Республіки Молдова у Міжпарламентській Асамблеї СНД, заступник Генерального секретаря Міжпарламентської Асамблеї СНД.

2001–2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол Молдови в Угорській Республіці.

Федеративна Республіка Нігерія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 16.06.2004 р.

Аджуру Ігнатіес Хекаїре

Народився 25 березня 1949 року. Закінчив Лондонський коледж Хамерсмита та Веста, університет Хадерсфілда (Велика Британія) та університет науки і техніки штату Ріверз (Нігерія), магістр бізнес-менеджменту (MBA), загального менеджменту.

Володіє англійською мовою.

Одружений, має дітей.

1978–1979 — чиновник з маркетингу компанії «Bendel Food Production Board», м. Бенін.

1980–1981 — менеджер зі зв'язків з громадськістю адміністрації компанії «Nancon Nigeria Limited».

1981–1994 — комерційний менеджер (1981–1988), менеджер з маркетингу (1989–1994) компанії «Eastern Bulkcen Company Limited».

1992–1994 — голова ради директорів газетної корпорації штату Ріверз.

1994–1999 — виконавчий голова «Unionted 21, Azikiwe Road».

1999–2003 — Надзвичайний і Повноважний Посол Нігерії в Республіці Габон.

Королівство Нідерланди

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2005 р.

Рональд Келлер

Народився 27 березня 1958 року. Закінчив курс економіки Амстердамського університету.

1984—1986 — радник відділу монетарних справ Міністерства економіки Нідерландів.

1986—1987 — особистий помічник Міністра фінансів Нідерландів в якості голови тимчасового комітету з питань Міжнародного валютного фонду.

1987—1988 — старший радник Світового банку.

1988—1991 — начальник відділу багатосторонніх банківських відносин Міністерства фінансів Нідерландів.

1991—1993 — член Ради директорів Європейського банку реконструкції та розвитку в Лондоні та виконавчий директор банку від Нідерландів.

1993—1997 — директор департаменту експортного кредит-страхування та гарантій інвестицій Міністерства фінансів Нідерландів.

1997—2000 — директор департаменту зарубіжних фінансових відносин та заступник голови економічного та фінансового комітету Європейського Союзу.

2000—2005 — Генеральний директор з питань міжнародного співробітництва Міністерства закордонних справ Нідерландів.

Федеративна Республіка Німеччина

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 20.09.2000 р.

Дітмар Гергард Штюдеманн

Народився у 1941 році. Закінчив юридичну академію в м. Майнці. Одружений, має двох дітей.

1973–1974 — підготовча служба до вступу до МЗС Федеративної Республіки Німеччина.

1974–1977 — співробітник МЗС Федеративної Республіки Німеччина.

1977–1981 — співробітник Посольства Німеччини в Москві.

1981–1984 — співробітник Посольства Німеччини в Афінах.

1984–1986 — співробітник Посольства МЗС Німеччини у Відні.

1986–1991 — співробітник МЗС Федеративної Республіки Німеччина.

1991–1997 — керівник відділу політики Посольства Німеччини в Москві.

1997–1998 — завідувач відділу Департаменту з питань економіки МВС Федеративної Республіки Німеччина.

1998–2000 — завідувач відділу Департаменту з питань політики МЗС Федеративної Республіки Німеччина.

Королівство Норвегія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 3.04.2001 р.

Йостейн Бернхардсен

Народився у 1945 році. Освіта — вища.
1973—1975 — співробітник МЗС Норвегії.

1975—1977 — другий секретар Посольства Норвегії в Бельгії, місії Норвегії при НАТО.

1977—1979 — спеціаліст з питань озброєння та контролю над озброєнням МЗС Норвегії.

1980—1983 — перший секретар з політичних питань Посольства Норвегії у Великій Британії.

1983—1985 — провідний спеціаліст з питань НАТО, ООН та контролю над озброєнням МЗС Норвегії.

1985—1989 — начальник управління з питань НАТО та оборони МЗС Норвегії.

1989—1992 — радник з політичних питань місії Норвегії при НАТО.

1992—1995 — радник-посланник представництва Норвегії при Міжнародних Організаціях у Женеві.

1995—2000 — заступник Генерального директора, начальник Управління експортного та імпорного контролю МЗС Норвегії.

Ҷелалевка Ҷеенупблїка Пакиетан

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 5.10.2004 р.

Тадж ал Хак

Народився 1 вересня 1948 року. Закінчив Ісламабадський університет, магістр з воєнних та стратегічних наук. Одружений.

1969–1995 — різні посади в Пакистанській Армії, командував двома піхотними бригадами, в тому числі в Сіахамі.

1995–1997 — військовий аташе Посольства Пакистану в Пекіні.

2000–2003 — ревізор Прикордонного Корпусу Пакистану.

2003–2004 — начальник Охоронної служби Пакистану.

Палестина

Посол в Україні з 2006 року

Халід Арікат

Народився 1995 року. Закінчив економічний факультет Дамаського (Сирія) університету, магістратуру міжнародного права Університету Дружби народів ім. П. Лумумби, докторантуру Московського державного університету. Доктор міжнародного права.

Володіє арабською, російською та англійською мовами. Одружений, має двох дітей.

1981 – Союз палестинських студентів, м. Москва.

1981–1990 – лідер руху ФАТХ, СРСР; член комісії з розробки конституції Палестини.

1988–1997 – радник Посольства Палестини в СРСР.

1997–2003 – генеральний директор Міністерства планування та міжнародного співробітництва Палестини.

2003–2005 – генеральний директор Правового департаменту Міністерства закордонних справ Палестини.

Республіка Перу

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2005 року

Ольга Ліліана де Опарте Торес Муга

Народилася 4 червня 1951 року, закінчила Католицький університет Перу (мистецтво та гуманітарні науки), Національний університет Сан-Маркос (соціологія), Дипломатичну академію Перу (міжнародні відносини), Університет Каліфорнії, м. Лос-Анджелес (економіка, міжамериканські дослідження та політологія), XXV Вищі дипломатичні курси Дипломатичної академії Перу. Доктор політичних наук, магістр економіки.

Володіє іспанською, англійською, французькою, німецькою, португальською, арабською мовами та має початкові знання з італійської та російської мов.

1976–1977 – третій секретар канцелярії Підсекретаріату з економічних справ та інтеграції МЗС Республіки Перу.

1977–1978 – третій секретар канцелярії Департаменту фінансової політики в галузі технологій МЗС Республіки Перу.

1978–1980 – третій секретар Посольства Республіки Перу в Сполучених Штатах Америки.

1980–1983 – третій, другий секретар, віце-консул Республіки Перу в м. Лос-Анджелес (США).

1983–1988 – другий, перший секретар Міністерства закордонних справ Республіки Перу.

1988–1994 – перший секретар, тимчасовий повірений Республіки Перу у Канаді.

1994–1997 – радник, Генеральний консул Республіки Перу в м. Сантьяго (Чилі).

1997–2004 – радник, радник-посланник, голова офісу ОАД, відділу ОАД та ООН МЗС Республіки Перу.

2004–2005 – повноважний міністр, генеральний директор з планування та прогнозів Підсекретаріату стратегічного планування МЗС Республіки Перу.

Південно-Африканська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 16.06.2004 р.

Ашраф Сентсо

Народився 28 січня 1963 року. Закінчив університет Віста (ПАР), університет Західного Кейпу (ПАР), Міжнародний інститут Нагої (Японія) та магістратуру Гарвардського університету (США), бакалавр загальної торгівлі, магістр економіки. Володіє англійською, африкансом, коса і суть мовами. Одружений, має двох дітей.

1986–1989 — помічник адміністратора корпорації розвитку малого бізнесу, Порт Елізабет (ПАР).

1989–1990 — консультант по роботі зі студентами в університеті Західного Кейпу.

1990–1994 — старший радник з питань підприємництва.

1994–1995 — менеджер філії Корпорації розвитку малого бізнесу.

1995–1996 — консультант з питань інвестицій та підприємництва корпорації MNR Enterprises, Вашингтон (США).

1996–1997 — менеджер Корпорації промислового розвитку Південної Африки.

1997–1998 — старший менеджер з питань маркетингу та інвестицій Корпорації розвитку провінції Північний Кейп.

1999–2000 — директор Центру сприяння інвестиціям Корпорації національного розвитку Лесото.

2000–2002 — старший директор Управління міжнародного розвитку та економічних питань МЗС ПАР.

2002–2004 — старший директор Управління Центральної та Східної Європи МЗС ПАР.

Республіка Польща

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2005 р.

Яцек Ключковскі

Народився 3 серпня 1953 року. Закінчив Лодзький університет, магістр історії. Володіє українською, російською та англійською мовами.

1979–1980 — журналіст редакції газети «Дзеннік Лудзкі» видавництва «Преса-книга-рух».

1980–1981 — секретар Комісії з питань культури Головної Ради Соціалістичної Спільноти польських студентів.

1982–1984 — журналіст Молодіжного агентства видавництва «Преса-книга-рух», тижневик «ІТД».

1984–1988 — журналіст Молодіжного агентства видавництва «Преса-книга-рух», газета «Штандар молодих».

1988–1991 — заступник головного редактора газети «Голос Порани» видавництва «Преса-книга-рух» у м. Лодзь.

1991–1992 — заступник головного редактора місячника «Бестселер» Інституту кінематографії у м. Лодзь.

1992–1994 — журналіст видавництва «Сілка» у м. Києві.

1995–2001 — радник Президента Польщі, керівник групи радників.

2001–2004 — генеральний директор Кабінету Маршалка Сейму Польщі.

2004–2005 — віце-міністр в Канцелярії Голови Ради Міністрів Польщі.

Португальська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 24.03.2004 р.

Жозе Мануел Песанья Вієгаш

Народився 1946 року. Закінчив літературний факультет Лісабонського університету за фахом філософія та педагогічні науки.

1975–1986 — аташе, третій секретар, другий секретар, перший секретар, голова відділу Східної Європи Управління у справах Європи МЗС Португалії.

1986–1991 — перший секретар Посольства Португальської Республіки в Римі.

1991–1995 — Генеральний консул Португалії в Торонто.

1995–2001 — директор служби комунікацій МЗС Португалії.

2001–2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол Португалії в Абіджані.

Російська Федерація

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 30.05.2001 р.

Віктор Черномирдін

Народився у 1938 році. Закінчив Куйбишевський політехнічний інститут та Всесоюзний заочний політехнічний інститут, кандидат технічних наук. Одружений, має двох дітей.

1966—1967 — начальник технологічної установки Орського нафтопереробного заводу.

1967—1973 — інструктор, заступник завідувача, завідувач промислово-транспортного відділу Орського міськкому КПРС.

1973—1978 — заступник головного інженера, директор Оренбурзького газопереробного заводу.

1978—1982 — інструктор відділу важкої промисловості ЦК КПРС.

1982—1985 — заступник міністра газової промисловості СРСР, начальник Всесоюзного промислового об'єднання з видобутку газу «Тюменьгазпром».

1985—1989 — міністр газової промисловості СРСР.

1989—1992 — голова правління державного газового концерну «Газпром».

1992—1998 — голова Уряду Російської Федерації.

1999 — спеціальний представник Президента Російської Федерації з врегулювання положення в Югославії.

1999—2001 — депутат Державної Думи Російської Федерації.

Румунія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2005 р.

Траян-Лауренцю Хрістя

Народився 5 березня 1970 року. Закінчив Академію Економічних наук в Бухаресті, Інститут Монгольських наук Національного Державного Університету Монголії в Улан-Баторі та докторант Університету Овідіус в Констанці. Володіє англійською, російською, монгольською та французькою мовами. Неодружений.

1995–1996 — референт, аташе Дирекції координації, інформації та аналізу Міністерства закордонних справ Румунії.

1996–1998 — аташе, третій секретар Дирекції Європейського Союзу.

1998 — третій секретар ОБСЄ.

1998–2000 — координатор політичних справ та з питань преси Місії ОБСЄ в Таджикистані.

2000–2004 — другий секретар, перший секретар Постійного Представництва Румунії при міжнародних організаціях у Відні.

2004–2005 — директор Дирекції Розширена Європа і Республіка Молдова.

Словацька Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 03.2005 р.

Урбан Руснак

Народився 9 вересня 1967 року. Закінчив Московський інститут нафти і газу за спеціальністю геологія нафти і газу. Володіє англійською, російською, турецькою, французькою та угорською мовами. Одружений, має двох синів.

1990—1992 — співробітник інституту геології Словацької Академії наук.

1992—1994 — співробітник, заступник начальника Другого територіального управління МЗС Словацької Республіки.

1994—1998 — заступник Посла Посольства Словацької Республіки в Туреччині.

1998—1999 — Управління аналізу і планування МЗС Словацької Республіки.

1999—2000 — директор Словацького інституту міжнародних досліджень.

2000—2003 — виконавчий директор міжнародної організації «Міжнародний Вишеградський фонд».

2003—2005 — заступник начальника Управління аналізу і планування МЗС Словацької Республіки.

Республіка Словенія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 5.10.2004 р.

Прімож Шеліго

Народився 11 вересня 1966 року. Закінчив економічний факультет Люблянського університету, володіє англійською, російською та італійською мовами. Неодружений.

1995—1999 — другий секретар Посольства Словенії в Москві.

1999—2000 — радник Міжнародного піклувального фонду допомоги жертвам розмінування та мін.

2000—2001 — перший секретар Посольства Словенії в Туреччині.

2001—2004 — начальник Управління Східної Європи МЗС Словенії.

Сполучені Штати Америки

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 20.09.2003 р.

Джон Гербст

Народився у 1952 році. Закінчив Джорджтаунський університет, Болонський Центр (SAIS) та Флетчерську школу права і дипломатії, магістр дипломатії. Володіє російською та арабською мовами. Одружений, має п'ятеро дітей.

1979—1980 — дипломатична підготовка в Державному Департаменті США.

1980—1984 — співробітник консульського відділу Посольства США в Джидда, Саудівська Аравія.

1985—1987 — співробітник Політичного відділу Посольства США в СРСР.

1987—1988 — керівник відділу Ради Національної безпеки США.

1988—1990 — заступник керівника відділу СРСР, бюро Європейських і Канадських справ.

1990—1993 — політичний радник Посольства США в Ізраїлі.

1993—1997 — директор офісу регіональних справ, заступник уповноваженого у справах нових незалежних держав Держдепартаменту США.

1997—2000 — Генеральний консул Генерального консульства США в Єрусалимі (Ізраїль).

2000—2003 — Надзвичайний і Повноважний Посол США в Узбекистані.

Республіка Туреччина

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2006 р.

Ердоган Шеріф Ішджан

Народився 14 квітня 1954 року, закінчив Середньосхідний технічний університет.

Володіє англійською та німецькою мовами. Одружений має одну дитину.

1978–1980 — кандидат на посаду службовця, третій секретар консульського відділу МЗС Туреччини.

1980–1981 — військова служба.

1981 (серпень — грудень) — третій, другий секретар Головного управління з міжнародних економічних питань МЗС Туреччини.

1981–1983 — другий секретар Посольства

Туреччини в м. Доха.

1983–1987 — віце-консул, консул Генерального консульства Туреччини у м. Франкфурт-на-Майні.

1987–1989 — перший секретар відділу політичного планування; перший секретар відділу роззброєння МЗС Туреччини.

1993 — перший секретар, радник Посольства Туреччини у ФРН.

1993–1996 — директор з питань реєстрації; начальник відділу персоналу; особистий консультант радника МЗС Туреччини.

1996–1999 — генеральний консул Туреччини в Лондоні.

1999–2001 — заступник Постійного Представника Туреччини у відділенні ООН в Женеві.

2001–2002 — начальник відділу офісу заступника начальника Генерального управління у справах Ради Європи та прав людини МЗС Туреччини.

2002–2005 — заступник начальника, начальник Генерального управління у справах Ради Європи та прав людини.

Туркменістан

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 8.04.1999 р.

Аман-Гельди Байрамов

Народився у 1942 році. Закінчив Московський інститут народного господарства. Володіє російською мовою. Одружений, має трьох дітей.

1959—1961 — токарь Ашхабадського заводу «Червоний молот».

1961—1969 — студент Московського інституту народного господарства.

1969—1979 — економіст, начальник відділу Держплану Туркменістану.

1979—1986 — робота в партійних органах

Туркменістану.

1986—1991 — голова міського виконавчого комітету м. Ашхабад.

1991—1992 — Міністр фінансів Туркменістану.

1992—1993 — заступник Міністра економіки і фінансів Туркменістану.

1993 (липень—листопад) — заступник директора Інституту економіки при Кабінеті Міністрів Туркменістану.

1993—1999 — Посол Туркменістану в Ісламській Республіці Іран.

Угорська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 10.07.2003 р.

Янош Тот

Народився 1945 року в Будапешті. Закінчив факультет міжнародних відносин та аспірантуру Будапештського Економічного Університету імені Карла Маркса. Володіє сербською, хорватською, російською, іспанською та англійською мовами. Одружений, має доньку.

1967—1972 — співробітник МЗС Угорщини.

1972—1976 — аташе, третій секретар Посольства Угорщини в СФРЮ.

1976—1984 — співробітник відділу зовнішніх справ ЦК УСРП.

1984—1988 — Надзвичайний і Повноважний Посол Угорщини в Мексиці, за сумісництвом в Ямайці та Гондурасі.

1988—1989 — Перший секретар Парторганізації УСРП в МЗС Угорщини.

1989—1990 — консультативний відділ Апарату Прем'єр-міністра Угорщини (делегований від МЗС Угорщини).

1990—1991 — заступник директора Департаменту країн Латинської Америки МЗС Угорщини.

1991—1993 — Надзвичайний і Повноважний Посол Угорщини в Перу та за сумісництвом в Болівії.

1993—1994 — Надзвичайний і Повноважний Посол Угорщини в Колумбії.

1994—1996 — заступник Державного секретаря Департаменту країн Центральної та Східної Європи МЗС Угорщини.

1996—2001 — Надзвичайний і Повноважний Посол Угорщини в Союзній Республіці Югославія та за сумісництвом в Македонії.

2001—2002 — головний радник МЗС Угорщини.

2002—2003 — керівник Регіонального Офісу кантону Уна Сана Головного Уповноваженого в Боснії та Герцеговині.

Республіка Узбекистан

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2006 р.

Хайдаров Ілхом Уткурович

Народився 22 серпня 1968 року. Закінчив Ташкентський державний університет, Міжнародну бавовняну школу (США) та Всеросійську академію зовнішньої торгівлі (РФ).

Володіє англійською, російською та французькою мовами. Одружений, має трьох дітей.

1992–1997 — співробітник Міністерства зовнішніх економічних зв'язків Узбецької РСР, заступник директора Республіканського зовнішньоторговельного об'єднання «Узпромашімпек».

1997–1999 — директор спільної узбецько-швейцарської маркетингової компанії «УЗДАН А.Г.», Женева, Швейцарія.

1999–2001 — начальник управління стратегічних досліджень Міністерства зовнішніх економічних зв'язків УЗРСР (Республіки Узбекистан).

2001–2004 — Посольство Республіки Узбекистан у Бельгії, радник з торгово-економічних питань Місії Республіки Узбекистан при ЄЕС (Бельгія).

2004–2005 — Начальник управління Агентства із зовнішніх економічних зв'язків Республіки Узбекистан.

2005 (січень–липень) — головний спеціаліст Інформаційно-аналітичного департаменту Кабінету Міністрів Республіки Узбекистан.

2005 (серпень–жовтень) — Начальник Головного управління маркетингу, розвитку стійких партнерських відносин Міністерства зовнішніх економічних зв'язків, інвестицій та торгівлі Республіки Узбекистан.

2005–2006 — голова правління Державної акціонерної зовнішньоторговельної компанії «Узмарказімпек».

Республіка Фінляндія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 3.02.2003 р.

Лаура Рейніля

Народилась 3 лютого 1950 року. Закінчила дипломатичний факультет Гельсінського університету та Паризьку школу Національного управління, магістр політичних наук.

1985—1988 — Місія Фінляндії в Організації з економічного співробітництва (ОЕСР), Париж.

1988—1990 — перший секретар Посольства Фінляндії в СРСР.

1990—1993 — радник політичного відділу МЗС Фінляндії.

1993—1996 — радник, заступник глави Посольства Фінляндії в Австралії.

1996—1997 — міністр-радник, заступник глави Посольства Фінляндії у Франції.

1997—1999 — Посол, заступник начальника служби протоколу МЗС Фінляндії.

1999—2003 — Посол з урегулювання цивільних криз МЗС Фінляндії.

Французька Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2005 р.

Жан-Поль Везіан

Народився 23 січня 1946 року. Закінчив Національну школу адміністрації, випуск «Андре Мальро», 1977 р. Має ступінь агреже з російської мови.

Володіє німецькою, англійською, іспанською, польською та російською мовами. Повноважний міністр 1-го класу. Кавалер ордену Почесного легіону та Національного ордену заслуг.

1967—1974 — викладацька діяльність.

1975—1977 — навчання в Національній

школі адміністрації.

1977—1980 — другий перший секретар Посольства Франції в Москві.

1980—1982 — департамент Європи Міністерства закордонних справ Франції.

1982—1986 — радник з питань культури Посольства Франції в Квебеку.

1986—1988 — начальник служби засобів та методик департаменту наукових та технічних відносин МЗС Франції.

1988—1990 — перший радник Посольства Франції в Абіджані.

1991—1992 — інспектор у закордонних справах МЗС Франції.

1992—1995 — Надзвичайний і Повноважний Посол Франції в Ташкенті.

1995—1998 — керівник служби шифру, устаткування та зв'язку генерального управління адміністрації МЗС Франції.

1998—2003 — Надзвичайний і Повноважний Посол в Яунді.

2003—2005 — Генеральна інспекція МЗС Франції.

Республіка Хорватія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 6.06.2002 р.

Маріо Міколіч

Народився 24 березня 1937 року. Закінчив Загребський університет, доктор історичних наук. Володіє англійською, італійською, французькою, російською мовами.

1976—1992 — на дипломатичній службі СФРЮ: перший секретар Посольства СФРЮ в Могадішу (Сомалі); радник з питань Італії у Федеральному секретаріаті закордонних справ (СФРЮ); голова відділу Близького та Середнього Сходу у Федеральному секретаріаті закордонних справ (СФРЮ); голова Відділу країн Південно-Східної Азії у Федеральному секретаріаті закордонних справ (СФРЮ); радник Посольства в Лондоні; голова Протоколу у Федеральному секретаріаті закордонних справ (СФРЮ).

1992—2002 — на дипломатичній службі Республіки Хорватія: Посол, керівник Протоколу Президента Хорватії; директор Державного протоколу МЗС Хорватії; викладач у Дипломатичній академії при МЗС Хорватії; Надзвичайний і Повноважний Посол Хорватії в Данії, Ісландії та Норвегії з резиденцією в Копенгагені.

Сербія і Чорногорія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2005 р.

Горан Алексич

Народився 7 вересня 1960 року. Закінчив юридичний факультет Белградського університету та курс спеціалізації для молодих дипломатів Дипломатичної академії у Відні. Неодружений. Володіє італійською, російською та англійською мовами.

1991–1992 — третій секретар Дирекції країн руху неприєднання, секретар делегації СФРЮ на XI Саміті країн руху неприєднання в Індонезії.

1992–1993 — третій секретар Групи з питань Конференції по колишній Югославії, секретар Робочої групи з питань етнічних спільнот та національних меншин Конференції по колишній Югославії.

1993–1998 — третій секретар, перший секретар Дирекції з питань міжнародних організацій.

1998–2001 — перший секретар, тимчасовий повірений Посольства Сербії і Чорногорії в Греції.

2001–2003 — заступник директора Дирекції з питань багатосторонніх економічних відносин і регіональної ініціативи МЗС Сербії і Чорногорії в ранзі першого радника.

2003–2004 — начальник протоколу МЗС Сербії і Чорногорії у ранзі Повноважного міністра.

Чеська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 6.06.2002 р.

Карел Штіндл

Народився 17 березня 1938 року. Закінчив філософський факультет Карлового університету, доктор філософських наук. Володіє російською та англійською мовами. Одружений, має чотирьох дітей.

1960—1962 — дійсна військова служба.

1962—1963 — редактор Чехословацького радіо.

1963—1970 — викладач філософського факультету Карлового університету.

1970—1973 — співробітник виробничого об'єднання іграшок UNION.

1974—1989 — програміст комп'ютерної техніки IBM та ЕС Дослідного інституту інженерії.

1989—1990 — член виконавчого комітету Громадянського форуму.

1990—1992 — депутат, голова Комітету із закордонних справ, член Президії Парламенту Чеської Республіки.

1992—1993 — викладач філософського факультету Карлового університету.

1994—1999 — Надзвичайний і Повноважний Посол Чеської Республіки в Республіці Польща.

2000 (січень—грудень) — заступник директора Департаменту аналізу та планування МЗС Чеської Республіки.

2001 (січень—листопад) — пенсіонер, позаштатний викладач філософського факультету Карлового університету.

Швейцарська Конфедерація

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 09.2005 р.

Крістіан Феслер

Народився 1946 року. Закінчив юридичний факультет Бернського університету, ліцензіат права. Одружений, має двох дітей.

1974–1978 – стажист Представництва Швейцарії при Європейських співтовариствах ООН в Берні та Посольстві Швейцарії в Брюсселі.

1978–1979 – співробітник Офісу з питань інтеграції Федерального департаменту закордонних справ та Федерального департаменту економіки.

1979–1981 – співробітник Генерального секретаріату Європейської Асоціації вільної торгівлі в Женеві.

1981–1984 – співробітник Представництва Швейцарії при Європейських співтовариствах у Брюсселі.

1984–1988 – начальник відділу Ради Європи Федеративного департаменту закордонних справ Швейцарії.

1988–1993 – заступник Надзвичайного і Повноважного Посла Швейцарії в Лондоні.

1993–1995 – Надзвичайний і Повноважний Посол Швейцарії в Нігерії та Беніні і Того (за сумісництвом).

1995–2000 – Надзвичайний і Повноважний Посол Швейцарії в Сирії.

2000–2005 – начальник відділу багатосторонніх відносин, заступник глави Постійного представництва Швейцарії при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях, а також Постійного представництва Швейцарії при Конференції з питань роззброєнь в Женеві.

Королівство Швеція

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 5.10.2004 р.

Йон-Крістер Оландер

Народився 24 березня 1944 року. Закінчив Упсальський університет, магістр права. Володіє англійською, німецькою, російською, іспанською, словенською мовами.

1970—1971 — співробітник Представництва Шведської торгової палати в Парижі.

1971—1973 — слухач Програми підготовки дипломатів МЗС Швеції.

1973—1982 — служба в дипломатичних місіях Швеції за кордоном та в МЗС Швеції.

1983—1986 — Міжнародний секретаріат, Комітет у закордонних справах, радник спікера з міжнародних питань Парламенту Швеції.

1987—1992 — радник з політичних питань Посольства Швеції в Москві.

1993—1996 — посланник, заступник голови місії Посольства Швеції у Відні.

1997—1999 — радник, заступник начальника Управління Центральної та Східної Європи МЗС Швеції.

2000—2003 — Надзвичайний і Повноважний Посол Швеції в Словенії, а з 2001 року також у Сан-Марино.

2003—2004 — Посол, МЗС Швеції.

Японія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2005 р.

Муцуо Мабучі

Народився 21 січня 1946 року, закінчив юридичний факультет Токійського університету.

1968–1984 — співробітник Міністерства закордонних справ Японії.

1984–1986 — директор відділу соціального співробітництва Департаменту ООН Міністерства закордонних справ Японії.

1986–1987 — керуючий директор Навчального інституту дипломатичної служби Міністерства закордонних справ Японії.

1987–1989 — перший заступник директора відділу координаційної політики; директор першого відділу Департаменту з питань культури Міністерства закордонних справ Японії.

1989–1991 — радник Представництва Японії в Європейській співдружності.

1991–1995 — радник, посланник Посольства Японії в Державі Ізраїль.

1995–1997 — генеральний директор із закордонних справ Токійської мерії.

1997–1998 — посланник Японії у Королівстві Таїланд.

1998–2000 — Надзвичайний і Повноважний Посол Японії у Королівстві Таїланд.

2000–2003 — Надзвичайний і Повноважний Посол Японії в Республіці Куба.

2003–2005 — виконавчий директор Фонду поглибленого вивчення міжнародного розвитку.

Генеральні консули іноземних держав в Україні

**Біографічні довідки подаються станом
на 1 березня 2006 року. Дані про можливі зміни
у складі керівників дипломатичних місій разом
з біографічними довідками в наступних номерах
альманаху**

**При підготовці матеріалів використано дані
УДП МЗС України**

Грецька Республіка

Генеральний консул у м. Маріуполі з 2005 року

Фрагіскос Костелленос

Народився 1960 року. Закінчив факультет політичних наук Афінського університету «Пантіо» — диплом політичних наук та політичних наук університету PARIS II — Diplome d'Etudes Approfondies (DEA).

Одружений, має двох дітей.

1991—1992 — аташе відділу південно-східних європейських країн Політичного управління МЗС Греції.

1992—1995 — другий секретар, начальник консульського відділу Посольства Греції в м. Делі.

1995—1999 — перший секретар Посольства Греції у Вашингтоні.

1999—2000 — управління політики МЗС Греції.

2000—2001 — офіс Генерального секретаря з питань адміністративного управління та організації МЗС Греції.

2001—2005 — Генеральний консул Греції в Ганновері, ФРН.

Грузія

Генеральний консул у м. Одесі з 2005 року

Зураб Маршанія

Народився 1 січня 1956 року. Закінчив Тбіліський державний медичний інститут (1979), аспірантуру Московського міжрегіонального науково-дослідного інституту ім. М.Ф. Владімірського (1987) та Державний Тбіліський університет по спеціальності економічне право. Кандидат медичних наук (1981).

Володіє англійською, російською, французькою та литовською мовами. Одружений, має двох дочок.

Дипломатичний ранг — Надзвичайний і Повноважний Посланник.

1979—1992 — співробітник медичних закладів Грузинської РСР та Центру співробітництва Всесвітньої організації охорони здоров'я в Грузії.

1992—1994 — начальник правового відділу служби Управління Регіонами Апарату Президента Грузії.

1994—1996 — Голова торгово-економічної місії Грузії у Литовській Республіці.

1996—2003 — Генеральний консул Грузії у Литовській Республіці Латвії та Естонії.

2003—2004 — заступник директора Першого європейського департаменту МЗС Грузії.

2004—2005 — голова відділу ГУАМ МЗС Грузії.

Грецька Республіка

Генеральний консул у м. Одесі з 2005 року

Мосхопулос Дімітріс

Народився 18 січня 1948 року. Закінчив філософський факультет Афінівського університету, кандидатські заняття в університеті Fordham (Нью-Йорк), кандидат філософських наук третього циклу університету Paris Pantheo — Sorbonne.

Володіє англійською, французькою та німецькою мовами.

Одружений, має двох дітей.

1976—1982 — помічник (Lector) і викладач (assistant professor) в університеті Fordham, Нью-Йорк.

1982—1983 — репетитор-аташе Посольства у Центрі дипломатичного виховання МЗС Греції.

1983—1988 — третій, другий секретар Управління міжнародних організацій та конференцій МЗС Греції.

1988—1992 — співробітник, перший секретар Постійного представництва Греції в Організації Об'єднаних Націй.

1992—1997 — радник та уповноважений Посольства Греції в Хараре, Зімбабве.

1997—2001 — завідувач відділом ОАСЄ Управління ДЗ ОАСЄ-СТЕ МЗС Греції.

2001—2005 — генеральний консул Греції в Штуттгарті, ФРН.

Брав участь у 42-й та 58-й сесіях Генеральної Асамблеї ООН.

Республіка Польща

Генеральний консул у м. Луцьку з 2005 року

Войцех Галонзка

Народився у 1947 році, славіст і болгарист, перекладач болгарської літератури, почесний доктор гуманітарних наук (1978) Університету у Великому Тирнові.

Автор 70 літературознавчих та культурознавчих публікацій, в тому числі книг, та 12 томів перекладів поезії та прози.

Основні публікації: «Традиція і сучасність. Про болгарську літературу ХХ століття», Катовіце, 1983; «Приручення скорпіонів. Нарис про болгарську культуру», Краків, 1993.

1970–1993 — науковий працівник Інституту Слов'янської Філології Ягеллонського Університету.

1993–1999 — радник Посольства РП і директор Польського Інституту в Софії. Пізніше перший радник у Департаменті Промоції Міністерства Закордонних Справ РП.

Республіка Польща

Генеральний консул у м. Одесі з 2005 року

Анетта Сондей

Народилася 1971 року. Закінчила факультет права і адміністрації Лодзинського університету, вивчала міжнародне право у Лейпцигському університеті.

Володіє німецькою та російською мовами.

1995–1996 – співробітниця правового та договірної департаменту і бюро генерального директора закордонної служби Міністерства закордонних справ Республіки Польща.

1996–1997 – співробітниця Посольства Республіки Польща у Відні.

2002–2003 – співробітниця групи віце-президента Центрального представництва Банку РКО ВР у Варшаві.

2003 – співробітниця Посольства Польської Республіки в Єревані.

2003–2005 – співробітниця Генерального консульства Республіки Польща в м. Одесі.

Російська Федерація

Генеральний консул у м. Львові

Гузєєв Євген Федорович

Народився 20 жовтня 1951 року, закінчив Московський державний інститут міжнародних відносин (МДІМО) та дипломатичну академію Міністерства закордонних справ Російської Федерації.

Кар'єрний дипломат, дипломатичний ранг — радник 1-го класу.

Вільно володіє українською, англійською, італійською та хінді мовами.

Одружений, має одну дочку.

1978—2002 — робота в центральному апараті Міністерства закордонних справ Союзу РСР і Російської Федерації на посадах від референта до заступника директора департаменту та в Посольстві Непалу, генеральних консульствах у Мадрасі (Індія) та Мілані (Італія).

2002—2005 — Представник Російської Федерації в Керівному комітеті Ради Європи з місцевих та регіональних властей Європи.

Російська Федерація

Генеральний консул у м. Одесі з 2002 року

Довженок Фелікс Кіндратович

Народився 20 травня 1944 року. Закінчив Білоруський державний університет, Мінську партійну школу, Дипломатичну академію МЗС СРСР та Вищі дипломатичні курси.

Володіє польською, білоруською та англійською мовами.

Одружений, має двох дітей.

Нагороджений орденом «Дружба народів», медаллю «850-летие Москвы», Почесною грамотою МЗС Росії. Має ранг Надзвичайного і Повноважного Посланника 2 рангу.

1987–1998 – працював у системі МЗС СРСР та МЗС Російської Федерації: в апараті МЗС; консулом Генерального консульства СРСР / Росії в Кракові (Польща); радником Посольства Росії в Таджикистані, Генеральним консулом в Ходжені (Таджикистан).

1998–2002 – начальник відділу Молдови Другого департаменту країн СНД МЗС Росії.

Російська Федерація

Генеральний консул у м. Сімферополі з 2003 року

Ніколаєв Олександр Олексійович

Народився 1950 року, закінчив Московський державний інститут міжнародних відносин (МДІМО), кадровий дипломат.

1972–1977 – співробітник Посольства Союзу РСР у В'єтнамі.

1977–1981 – співробітник Міністерства закордонних справ Союзу РСР.

1981–1985 – співробітник Посольства Союзу РСР в Філіппінах.

1985–1992 – співробітник Міністерства закордонних справ Союзу РСР.

1992–1993 – співробітник Міністерства закордонних справ Російської Федерації.

1993–1998 – співробітник Посольства Російської Федерації в Бельгії.

1998–1999 – співробітник місії ОБСЄ в Косово (колишня СФРЮ).

1999–2003 – керівник інспекційної служби Міністерства закордонних справ Російської Федерації.

Російська Федерація

Генеральний консул у м. Харкові з 2006 року

Яковлєв Андрій Ігорович

Народився 9 лютого 1958 року, закінчив юридичний факультет Московського державного університету, дипломатичний ранг — радник 1-го класу.

Має дорослу дочку.

1980—1988 — співпрацівник Консульського управління Міністерства закордонних справ Союзу РСР.

1988—1991 — віце-консул Генерального консульства Союзу РСР у Познані.

1991—1993 — віце-консул Генерального консульства Російської Федерації в Познані.

1993—1997 — радник Посольства Російської Федерації в Туркменістані.

1997—2002 — радник, начальник відділу Консульського управління МЗС Російської Федерації.

2002—2004 — заступник директора Департаменту державного протоколу МЗС Російської Федерації.

Румунія

Генеральний консул у м. Одесі з 2005 року

Ніколаш Черасела

Народився 17 лютого 1968 року. Закінчив філологічний факультет Бухарестського державного університету; факультет міжнародного права Московського державного інституту міжнародних відносин; Курси Євроінтеграції для юних дипломатів, Clingendael Institute в Гаазі; магістратуру за спеціалізацією «Геополітика» Національної школи політики і адміністрації в Бухаресті та магістратуру за спеціалізацією «Менеджмент публічного сектору» Державного Економічного факультету в м. Плоешть. Магістр.

Володіє англійською, російською, французькою, іспанською і вірменською мовами. Одружений, має двох дітей.

1995–1997 – Міністерство закордонних справ Румунії.

1997–1999 – офіцер з реєстрації населення, ОБСЄ, Боснія–Герцеговина.

1999–2000 – радник Міністра закордонних справ Румунії.

2000–2004 – офіцер з демократизації, офіс ОБСЄ в Єревані, Вірменія.

2001–2005 – Міністерство закордонних справ Румунії.

Румунія

Генеральний консул у м. Чернівцях з 2002 року

Ромео Сендулеску

Народився 2 січня 1947 року. Закінчив факультет румунської мови і літератури Бухарестського університету, курс міжнародних відносин при Румунській дипломатичній академії, постуніверситетський курс міжнародних відносин при МЗС Румунії, курс міжнародних відносин Паризького інституту публічної адміністрації, курси професійного вдосконалення (дипломатії) в Іспанії, Італії та Франції.

Володіє французькою, іспанською та російською мовами. Одружений, має двох синів.

1973–1989 — працював у галузі культури — директором культурних установ, генеральним інспектором в Міністерстві культури Румунії.

1990–1996 — перший секретар Міністерства закордонних справ Румунії.

1996–2000 — дипломатичний радник, Перший співробітник посольства Румунії в Кишиневі.

2000–2002 — директор управління румунів з близького зарубіжжя, директор управління румунів з відсутності.

Словацька Республіка

Генеральний консул у м. Ужгороді з 2005 року

Антон Лукачовіч

Народився 29 січня 1958 року. Закінчив Братиславський інститут (факультет народного господарства, кафедра фінансів).

Володіє російською, німецькою, англійською і хорватською мовами.

Одружений, має дочку.

1982–1983 – строкова військова служба.

1983–1984 – Генеральна дирекція «Будівництва наземних споруд», асистент.

1984–1989 – кооперативне підприємство з міжнародної торгівлі, заступник директора фінансового відділу.

1990–1992 – Міністерство з міжнародної торгівлі Чехо-Словацької Федеративної Республіки, торгове представництво ЧСФР в Москві, головний бухгалтер.

1993–1994 – Міністерство закордонних справ Словацької Республіки; Посольство Словаччини у Москві, завідувач економічного відділу.

1995 – Міністерство закордонних справ Словацької Республіки, управління заробітної плати, заступник директора.

1996–2000 – Міністерство закордонних справ Словацької Республіки, Посольство Словаччини в Загребі, віце-консул.

2001 – Міністерство закордонних справ Словацької Республіки, контрольно-ревізійне управління.

2002–2005 – Міністерство закордонних справ Словацької Республіки, Управління економіки та загальних питань, заступник генерального директора.

Турецька Республіка

Генеральний консул у м. Одеса з 2005 року

Ренан Шекероглу

Народився у 1960 році, закінчив Анкарський коледж Турецької Спілки Освіти та факультет правових наук Анкарського університету.

Одружений, має двох дітей.

1983–1985 – службовець з випробувальним терміном у Головному управлінні економічних справ МЗС Турецької Республіки.

1985–1986 – третій, другий секретар Управління економічних відносин з країнами Сходу.

1986–1988 – другий секретар Посольства Турецької Республіки в Багдаді

1988–1991 – віце-консул, консул Турецької Республіки в Лондоні.

1991–1993 – головний секретар Управління соціальних справ МЗС Турецької Республіки.

1993–1994 – головний секретар Посольства Турецької Республіки у Стокгольмі.

1994–1997 – головний секретар, радник Посольства Турецької Республіки в Делі.

1997–1999 – начальник відділу, в. о. начальника Управління Східної Європи МЗС Турецької Республіки.

1999–2003 – радник, перший радник Посольства Турецької Республіки в Гельсінкі.

2003–2004 – начальник відділу країн Середньої Європи та Балтії.

2004–2005 – начальник відділу Головного управління Західної Європи.

Угорська Республіка

Генеральний консул у м. Ужгороді з 2005 року

Вільмош Сіклавари

Народився 25 вересня 1954 року. Закінчив Будапештський університет економіки.

Володіє російською, англійською, болгарською мовами.

Одружений, має двох синів.

1979–1983 – референт у справах Балканських країн МЗС Угорщини,

1983–1988 – третій секретар Посольства Угорської Республіки в Софії.

1988–1991 – референт у справах Балканських країн МЗС Угорщини.

1991–1995 – радник, заступник посла Угорської Республіки в м. Софії.

1995–1997 – заступник начальника Головного управління у справах Балканських країн МЗС Угорщини.

1997–2002 – радник, заступник посла Угорської Республіки в м. Софії.

2002–2005 – заступник начальника Головного управління у справах Балканських країн у ранзі Надзвичайного посла та уповноваженого міністра.

Декілька разів був спостерігачем ОБСЄ за процесом виборів у Герцеговині та Болгарії.

Дипломатичне життя в ілюстраціях

*Фотосюжети Українського національного інформаційного агентства
і Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв*

**Київ, 19 жовтня. Президент України Віктор Ющенко зустрівся з Генеральним секретарем Ради Європи, Верховним представником ЄС з питань зовнішньої та безпекової політики Хав'єром Соланою, який перебуває в Україні з візитом.
На фото: під час зустрічі — Віктор Ющенко (праворуч) та Хав'єр Солана.**

КИЇВ, 13 вересня. Прем'єр-міністр України Віктор Янукович провів зустріч з керівником офіційної парламентської делегації Угорської Республіки — Головою Державних Зборів Угорської Республіки Каталін Сілі. На фото: дружній потиск рук під час зустрічі.

РУМУНІЯ, 5 червня. Президент України Віктор Ющенко, перебуваючи з одноденним робочим візитом у Румунії, взяв участь у саміті Чорноморського форуму «За діалог і партнерство», що відбувся в Бухаресті. На фото справа наліво — Глава української держави Віктор Ющенко, Президент Молдови Володимир Воронін, міністр закордонних справ України Борис Тарасюк і лідер Азербайджану Ільхам Алієв.

На урочистому прийомі дипломатичного корпусу з нагоди обрання Київського міського голови Леоніда Черновецького.

КИЇВ, 23 серпня. Напередодні святкування 15-ої річниці Незалежності України керівники держави поклали квіти до пам'ятного знаку «Жертвам голодомору 1932–1933 років» у столиці В урочистій церемонії покладання взяли участь Президент України Віктор Ющенко, Прем'єр Віктор Янукович, Голова ВР Олександр Мороз, представники міської й обласної держадміністрацій, релігійні діячі та представники громадськості. На фото: Президент Віктор Ющенко, Прем'єр Віктор Янукович і заступник Київського міського голови Олесь Довгий під час церемонії покладання квітів до пам'ятного знаку «Жертвам голодомору 1932–1933 років».

МОСКВА, 12 жовтня. Спікер українського парламенту Олександр Мороз, перебуваючи з офіційним візитом у Російській Федерації, відвідав Культурний центр України в Москві. На фото: Олександр Мороз в українській книгарні на Арбаті (в центрі), ліворуч — Посол України в Росії Олег Дьомін; праворуч — директор центру Володимир Мельниченко.

Київ, 12 вересня. Президент України Віктор Ющенко прийняв вірчі грамоти від Надзвичайного і Повноважного посла Естонії в Україні Яана Хейна. У церемонії вручення вірчих грамот також взяв участь міністр закордонних справ України Борис Тарасюк. На фото: після церемонії вручення вірчих грамот — знімок на згадку.

**КИЇВ. Під час урочистостей з нагоди відкриття нового приміщення
Дипломатичної академії при МЗС України.
На фото: Микола Кулінич, Костянтин Грищенко, Анатолій Зленко,
Борис Тарасюк.**

КИТАЙ, 29 березня. Конференція «Передові технології ядерної енергетики України. Перспективи українсько-китайського співробітництва» відкрилася в Посольстві України в КНР. Цей дводенний форум, в якому взяло участь понад 30 керівників провідних українських підприємств галузі і близько 40 представників керівних органів ядерної сфери Китаю, є першим подібним заходом у двосторонніх відносинах. На фото: учасники конференції — заступник секретаря Ради національної безпеки і оборони України Сергій Пирожков і президент підготовчого офісу Державної корпорації з питань технологій ядерної безпеки КНР Чень Чжаобо.

ЛУГАНСЬКА ОБЛАСТЬ. Лисичанському нафтопереробному заводу (ЗАТ «Линик») виповнилося 30 років. У 2006 році він був визнаний кращим нафтопереробним підприємством у міжнародному холдингу «ТНК-ВР». Спільними зусиллями інвестора та колективу тут налагоджено випуск високооктанового бензину, палива для реактивних двигунів, дорожніх і покрівельних бітумів. На фото: учасники урочистостей з нагоди святкування 30-річчя Лисичанського нафтопереробного заводу — Надзвичайний і Повноважний Посол Росії в Україні Віктор Черномирдін (ліворуч) та директор з виробництва ВАТ «ТНК-ВР-менеджмент» Тімоті Саммерс.

СОФІЯ, 27–30 вересня. У столиці Болгарії відбулося засідання Всесвітньої ради інформаційних агентств. На міжнародний триденний форум до Софії з'їхали керівники інформагентств із 23 країн світу. Протягом роботи форуму учасники обмінялися інформацією про запровадження новітніх інформаційних технологій, обговорили шляхи вдосконалення діяльності інформагентств, зміцнення співробітництва між ними, напрямки роботи в умовах демпінгового засилля на інформаційних ринках т. зв. вільних інтернет-ресурсів та інші питання. Україну на форумі представляв генеральний директор Українського національного інформаційного агентства — Укрінформ Віктор Чамара. На фото: генеральний директор Укрінформу Віктор Чамара (ліворуч) спілкується з керівником болгарського парламенту Георгієм Пірінським.

У Києві відбулося підписання двосторонньої угоди про співробітництво між Національною академією наук України та Національною радою досліджень Італії. З української сторони свій підпис у документі поставив президент НАНУ академік Борис Патон, з італійської — радник віце-прем'єр-міністра та міністра закордонних справ Італії з питань євроінтеграційної політики і наукового й культурного співробітництва Роберто де Маттеї, який також є віце-президентом Національної ради досліджень Італії. На фото: президент НАН України академік Борис Патон і віце-президент Національної ради досліджень Італії Роберто де Маттеї: обмін підписаними документами.

Київ, 18 жовтня 2006 року. Фестиваль японської культури «Місяць Японії в Україні». На фото: під час відкриття — Надзвичайний і Повноважний Посол Японії в Україні Мацуо Мабучі.

Київ, 24 січня 2006 року. Лауреатом премії імені Олекси Гірника за 2005 рік став громадський діяч, академік Національної академії наук України Ярослав Яків.

У приміщенні Апостольської нунціатури столиці відбулася презентація українського видання останньої книги Папи Івана Павла II «Пам'ять та ідентичність Бесіди на зламі тисячоліть». Проект здійснено за сприяння Італійського інституту культури в Україні львівським видавництвом «Літопис» та Українським Католицьким Університетом. У презентації взяли участь директор Італійського інституту Нікола Франко Баллоні, глава Української Греко-католицької церкви Любомир Гузар, Апостольський Нунцій в Україні архієпископ Іван Юркович, єпископ Київсько-Житомирський Римо-католицької церкви Станіслав Широкоградюк, Надзвичайний і Повноважний посол Республіки Польща в Україні Яшек Ключковські, Надзвичайний і Повноважний посол Італії в Україні Фабіо Фаббрі. На фото: учасники презентації — Іван Юркович (ліворуч) та Фабіо Фаббрі.

Під час засідання редакційної колегії щорічника «Україна дипломатична – 2006».
На фото: Ірина Матяш, Анатолій Денисенко, Павло Кривонос.

На фото: Василь Туркевич, Анатолій Денисенко, Владлен Ковтун, Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Польща в Україні Яцек Ключковські, Петро Дмитренко, Іван Дробот, Ростислав Сосса, Петро Перебийніс під час зустрічі з викладачами Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова.

**Надзвичайний і Повноважний посол Латвійської Республіки в Україні
Андріс Вілішис (праворуч) на осінній ярмарці.**

**Надзвичайний і Повноважний посол Республіки Узбекистан в Україні
Ільхом Хайдаров в години дозвілля.**

Ірина Матяш

ПРО НЕВІДОМУ ПОСАДУ СИМОНА ПЕТЛЮРИ НА ДИПЛОМАТИЧНІЙ СЛУЖБІ

Народилася в м. Прилуки Чернігівської обл. Закінчила філологічний факультет Київського державного університету імені Тараса Шевченка. Доктор історичних наук, професор, директор Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства. Професор кафедри документальних комунікацій Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Перший заступник голови Співки архівістів України, член Колегії Державного комітету архівів України, член Національної спілки журналістів України. Головний редактор наукових щорічників «Студії з архівної справи та документознавства», «Пам'ятки», член редколегій українських та зарубіжних періодичних видань. Лауреат Премії НАН України ім. М. Костомарова, галузевої премії ім. В. Веретенникова. Автор майже 300 наукових праць, у тому числі 6 монографій, 5 підручників.

Симон Васильович Петлюра (1879–1926) — одна з найяскравіших і водночас найсуперечливіших постатей української історії. Життя та діяльність нащадка реєстрових козаків та православних священнослужителів, який рано усвідомив свою українськість, одного з лідерів Української революції, Голови Директорії й Головного отамана військ УНР завжди привертала увагу як сучасників-політиків, так і науковців (не лише вітчизняних). У різні часи інтерес до цієї харизматичної особистості не був сталим (про що свідчить і статистика інтернету), однак ніколи не згасав. Мемуари, архівні документи, історіографія зафіксували найрізноманітніші оцінки його особи — від національного героя до зрадника української ідеї. Вивчення діяльності визначного громадсько-політичного й державного

діяча активізувалося з відновленням державної незалежності України. Праці київських учених В. Верстюка, В. Сергійчука, Ю. Шаповала, С. Литвина, І. Срібняка¹ та ін. репрезентували новий підхід до висвітлення ролі С. Петлюри у формуванні української державності. Свідоме прагнення суспільства до осмислення людської й політичної долі репрезентанта ідеї незалежності України, тотально негативно оцінюваного за радянської доби, засвідчили конкурси петлюрознавців, спеціальні тематичні конференції — Петлюрівські читання, проведення в Національному музеї історії України 18 травня — 1 вересня 2004 р. виставки «Симон Петлюра — лицар української революції. До 125-річчя від дня народження», зрештою Указ Президента України В. Ющенка «Про увічнення пам'яті видатних діячів Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки» від 16 травня 2005 р. Важливе значення для об'єктивної оцінки діяльності С. Петлюри мали публікації полтавським дослідником Т. Пустовітом та київськими науковцями В. Волковинським, В. Сергійчуком, Ю. Шаповалом добірок архівних документів та підготовка В. Сергійчуком третього тому видання «Семен Петлюра. Статті, листи, документи»², перші томи якого побачили світ 1956 та 1979 року в Нью-Йорку. Однак і досі в біографії С. Петлюри є недостатньо досліджені моменти. Йдеться зокрема про шлях Головного отамана з Варшави через Будапешт до Парижа тяглістю понад п'ять місяців, упродовж якого серед його відомих посад з'явилася ще одна — співробітник української дипломатичної місії.

Документи про організацію подорожі С. В. Петлюри на першому етапі (Варшава — Відень — Будапешт) збереглися у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України: ф. 3518 — Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині, ф. 4456 — Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Швейцарії, ф. 3809 — особовому фонді Симона Петлюри. Тут відклалося листування Симона Петлюри з Миколою Васильком та Володимиром Сікевичем, Володимира Сікевича з Миколою Васильком. Епістолярій не лише уможливило з'ясування точних дат, прізвищ, місця перебування С. Петлюри в Будапешті, а й дає підстави для встановлення авторства окремих документів, атрибутованих як «листування з генералом Сікевичем та міністром (невідомо яким)»³. У справі з фонду Симона Петлюри в ЦДАВО України з таким заголовком відклало-

ся листування з генералом Сікевичем та дипломатом-міністром Васильком.

Ключову роль у підготовці від'їзду Симона Петлюри з Варшави і підготовці перебування Головного отамана в Будапешті відіграв на той час посол УНР у Німеччині в ранзі міністра — Микола Василько (1868—1924). Микола Миколайович мав надзвичайний авторитет у дипломатичних і державних колах завдяки своєму колосальному професійному досвіду і людським якостям. Присвоєння рангу міністра М. Васильку в квітні 1921 р. (тоді він очолював українське дипломатичне представництво в Італії та Швейцарії) було швидше визнанням його заслуг, ніж можливістю отримання пільг. Міністр закордонних справ А. Ніковський повідомив йому про присвоєння звання міністра, «не маючи жадних ілюзій і сентиментів щодо всякої титулятури в теперішньому тяжкому становищі УНР»⁴. До думок і порад М. Василька прислухався Голова Директорії.

Організацію переїзду лідера Директорії через Будапешт і короткотермінового там перебування було доручено, крім М. Василька, Голові Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині генералу-хорунжому В. Сікевичу (1870—1952). Залучення до акції генерала В. Сікевича не було ситуативним. Зі свого боку, М. Василько, очевидно, довіряв керівникові дипломатичної місії, знаючи його прихильне ставлення до Головного отамана. «Коли вибухнула революція, то він кинув царську службу, зукраїнізував своє військо і пішов на службу українському народові і його владі, Українській Центральній Раді», — згадував один із друзів В. Сікевича⁵. Він брав участь у 1-му, 2-му, 3-му Військових з'їздах у Києві. Як відомо, саме під час першого Всеукраїнського військового з'їзду Симона Петлюру було обрано головою Українського Військового Генерального Комітету. Другий з'їзд було скликано вже з ініціативи голови УВГК. Тут було проголошено Перший Універсал Української Центральної Ради. У складі Генерального секретаріату УЦР С. Петлюра обійняв посаду генерального секретаря військових справ. Своєю позицією він викликав щиру повагу В. Сікевича. Весною 1918 р. Володимир Сікевич очолив 3-й Гайдамацький полк Запорізького загону, сформованого під проводом С. Петлюри. Наприкінці 1918 р. В. Сікевич зі своїм полком (10 липня 1918 р. його призначено на посаду командира 31-го Черкаського кадрового полку) приєднався до військ Директорії, які рухали-

ся з Білої Церкви до Києва, й був спрямований у розпорядження головнокомандувача повстанськими військами С. Петлюри. Війська Директорії увійшли в Київ 19 грудня 1918 р. Надалі державно-політична та громадська діяльність В. Сікевича була нерозривно пов'язана з долею УНР. На початку 1919 р. В. Сікевич очолив Угорську філію Військово-санітарної місії в справах полонених у Будапешті, створив станицю для військовополонених, опікувався їх поверненням додому. Після скасування Військово-санітарних місій у Центральній і Східній Європі влітку 1920 р. він очолив Відділ Українського Червоного Хреста, а 9 грудня 1920 р. — Надзвичайну дипломатичну місію УНР в Угорщині. В серпні 1922 року полковника Сікевича було підвищено до рангу генерал-хорунжого. Якщо його попередник на чолі місії — М. Галаган — працював в умовах перманентної зміни влади в Угорщині, то В. Сікевичу довелося спілкуватися від імені УНР лише з диктатором М. Хорті. Противник більшовизму, він зберіг усі дипломатичні імунітети за репрезентантами «нерадянської» України. Відтак в українського дипломата склалися доволі толерантні стосунки з угорською владою, що давало підстави С. Петлюрі сподіватися на прихильне ставлення до нього в Угорщині.

Доручення з'ясувати умови перебування в Будапешті В. Сікевич отримав безпосередньо від С. Петлюри 29 жовтня 1923 р. Підписання прелімінарної угоди Польщі з радянською Росією в жовтні 1920 р. відгукнулося вимогою 1923 року радянської України до польських властей щодо заборони діяльності уряду УНР і видачі С. Петлюри як ворога народу. Залишатися у Варшаві, де він мешкав з листопада 1921 р. на конспіративних квартирах по вул. Мокотовській, 5 та вул. Жаблінській, 5 під прізвищем Полтавченко⁶ або псевдонімом Професор, Головному отаману ставало небезпечним. Водночас перебування С. Петлюри в Польщі не було вигідним і для колишніх союзників. У найближчому оточенні з'являлися радянські агенти і провокатори. Існував навіть план його викрадення або отруєння⁷. Відтак потреба в ретельній конспірації була не надуманою.

У листі до В. Сікевича він наполягав на забезпеченні згоди «Начальника Держави» М. Хорті на його приїзд до угорської столиці. С. Петлюра планував прибути з секретарем (без родини) і просив підшукати помешкання з двох кімнат (не в готелі) поблизу приміщення місії. Виконання доручення Головного отамана стало справою честі для генерала. Вже 4 листопада до-

повів С. Петлюрі про деталі підготовки угорського та транзитних австрійського і чеського паспортів (необхідність надіслання фотографій та уточнення прізвищ, оскільки приїзд планувався інкогніто), а незабаром повідомив про «згоду тамошніх кругів»⁸ на приїзд лідера Директорії. 14 листопада до справи долучився М. Василько, до компетенції якого належали видатки Головного отамана за кордоном. Він тактовно просив з'ясувати вартість житла, щоб «пан Головний Отаман міг жити з своїм секретарем, хоч і не розкішно, що не відповідало б його бажанню і звичкам, але все-таки відповідно своєму стану»⁹. Лише 3 грудня надійшли фотографії. Паспорт для Петлюри В. Сікевич мав отримати на ім'я Стефана Могили, В. Прокопович в'їжджав до Угорщини за власним прізвищем. Головний отаман планував залишити Варшаву до Різдва свят.

Таким чином, упродовж жовтня—грудня 1923 р. В. Сікевич підготував перебування С. Петлюри в Будапешті, забезпечив необхідними документами, узгодив відповідні питання з угорським урядом, підшукав помешкання і отримав фінансування. Водночас від'їзд С. Петлюри із Варшави дав підстави В. Сікевичеві для невтішних висновків. Він усвідомив невідворотність наближення фіналу діяльності місії й спробував отримати через американське посольство в Будапешті візу дипломатичного кур'єра. Однак отримання такої візи мало погоджуватися послом США в Берліні. Єдиною людиною, здатною допомогти в цій справі, був М. Василько. До нього й звернувся 15 грудня В. Сікевич, мотивуючи наявністю в США «великої української колонії» та необхідністю поїздки кур'єра до Вашингтона на два—три тижні раз на два місяці для спілкування з українським представником Мишугою¹⁰. Однак, ймовірно, через загострення хвороби (він страждав на важку форму астми) М. Василько не встиг допомогти колезі.

Отримавши паспорти й необхідні документи, 30 грудня 1923 року Симон Петлюра разом із В'ячеславом Прокоповичем виїхав з Варшави. Справжні причини від'їзду Головного отамана не розголошувалися. Офіційна версія передбачала повернення С. Петлюра «не покинув справу, а виїхав для справи, не втік з Польщі, а виїхав легально з поворотними візами. Коли побачить, що в Європі можна щось зробити, то він там залишиться на довший час, а коли переконається, що його перебування нічого позитивного не дає, то тоді хутко повернеться», — писав начальник його охорони М. Чеботарів сотнику В. Шевченку¹¹.

На шляху до угорської столиці С. Петлюра і В. Прокопович зупинилися у Відні, де зустріли 1924 рік у колі українських емігрантів: родин П. Чижевського, Є. Чикаленка та ін.¹²

2 січня Головний отаман з'явився в помешканні Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Будапешті, на Margitrakpart, 53. В. Сікевич передав йому 4 млн угорських крон, надісланих М. Васильком. Деякий час Симон Петлюра перебував в угорській столиці як керівник прес-бюро місії, зупинившись у приватному помешканні. За дорученням Голови Директорії генерал Сікевич організував переклад його інтерв'ю зі співробітником «Рус-прес», передрукованого «Ділом»¹³, на французьку та англійську мови й передав його «як інформаційний комунікат місцевим амбасадам»¹⁴. Підготовлені С. Петлюрою повідомлення про останні події в Україні було передано до друку в місцевих газетах. При цьому перебування в Будапешті С. Петлюра розглядав як «тимчасове», передбачаючи виїхати «у більш відповідне місце»¹⁵. Йшлося про Рим або Париж. З'ясувати можливість виїзду до Італії С. Петлюра доручив В. Сікевичу, зважаючи на його добрі стосунки з місцевою владою, котра з огляду на спільність ідеологічних засад із тодішньою італійською диктатурою могла посприяти в цій справі. 2 лютого для забезпечення його перебування в угорській столиці В. Сікевич отримав від М. Василька наступні 4 млн крон.

Для детальної розмови й обговорення планів вибору остаточного місця осідку Головного отамана до Будапешту навідувався, щойно одужавши від хвороби, М. Василько. Там було прийнято рішення щодо «більш відповідного місця», яким мав стати Париж. За кілька місяців після цієї зустрічі, 2 серпня 1924 року, М. Василько пішов із життя в санаторії німецького курортного містечка Райхенгаль, а В. Сікевич залишив дипломатичну службу.

2 квітня 1924 р. генерал Сікевич отримав повідомлення про припинення угорським урядом «на підставі політичних поглядів» діяльності Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині. Наступного дня голова місії розпочав ліквідаційні заходи й підготовку документів для архіву. А 12 травня 1924 р. він видав останній наказ. Наприкінці травня Головний отаман із В. Прокоповичем від'їхали до Цюриха¹⁶.

Перебування С. Петлюри в Будапешті певною мірою вирішило подальшу долю генерала Сікевича. Від Голови Директорії він отримав повноваження щодо здійснення спеціаль-

ної місії «виучити імміграційні обставини в Канаді». Саме до Канади радив виїжджати йому й англійський колега. В червні 1924 р. генерал Сікевич з родиною прибув до Вінніпегу, а згодом оселився на маленькій фермі під Торонто. Тут проводив активну суспільну працю: брав участь у роботі Ради Української бібліотеки імені С. В. Петлюри в Парижі, українського товариства «Просвіта» імені М. Грушевського в Торонто. Найдорожчою серед численних нагород кадрового військовика (ордени св. Станіслава, св. Анни, св. Володимира) були Хрест Симона Петлюри та Пропам'ятний Хрест УГА.

Увазі читача пропонується добірка документів, що містить листування С. Петлюри до В. Сікевича і М. Василька, а також листи-уповноваження В. Сікевича на представництво інтересів УНР у Канаді. У документах збережено стилістику та орфографію оригіналу.

№ 1

Лист голови Директорії УНР С. Петлюри
до голови НДМ УНР в Угорщині В. Сікевича
29 жовтня 1923 р.

П[ане] Генерале,

До Вас, певно, доходили вісти про необхідність, з огляду на стан мого здоров'я, змінити місце осідку. В зв'язку з цім доручаю Вам вияснити у відповідних чинників політично-технічні умовини мого переїзду. На мій погляд, доцільно б було Вам дістати аудієнцію у Начальника Держави¹⁷ і прохати його згоди на це. Я приїхав би один, тим часом без своєї сім'ї; зо мною прибув би тільки секретарь. Зрештою, коли б така згода була отримана, я прохав би з'ясувати умовини з мешканням. Дві кімнати мене цілком би задовольнили і то в тому разі, коли зо мною буде секретарь. Взагалі мої вимоги з цього боку дуже скромні. Гарно було б, коли б помешкання було не в готелі, а десь близько від Вас. В зв'язку з цім цікаво б було знати, який пожиточний мінімум в Б[уда]-Пешті? Для Вашого відому подаю, що найбільш доцільним було б, коли б я міг виїхати по Угорському документу; так само і мій секретарь. Мій виїзд звідси вимагає поінформування про це місцевих чинників, але необхідні кроки в цьому напрямку я зроблю тільки після того, як отримаю від Вас принципіальну згоду на переїзд Угорського Уряду, чи евентуально Нач[альника] Держави.

Відповідь прошу адресувати на відому Вам Варшавську адресу, але прошу на конверті не ставити печаток місії і не зазначати, що лист «для професора», бо він і так дійде по призначенню, без звертання на себе зайвої уваги.

З пошаною *Професор*

ЦДАВО України, ф. 3518, оп. 1, спр. 83, арк. 10. Оригінал, рукопис.

№ 2

Лист голови Директорії УНР С. Петлюри
до голови НДМ УНР в Угорщині В. Сікевича
13 листопада 1923 р.

П[ане] Генерале,

На Ваш лист від 4/XI подаю слідуючі пояснення:

а) практичні заходи перед Польським Урядом я пороблю тоді, коли матиму від Вас повідомлення про згоду Угорського Уряду на моє перебування в Угорщині. Розпочинати ці заходи до¹ отримання від Вас такого повідомлення було би необачним і не зручним.

б) більш доцільним, з мого погляду, було б перебування моє incognito; в) офіційним претекстом для подорожи було б бажання лікуватись. Отже, п[ане] Генерале, раніш слід з'ясувати позицію Угорського Уряду в данній справі. Для мене важно, щоб я мав певну волю рухів і в разі потреби мав би можливість поїхати і до іншої держави і повернути до Польщі. Коли б я виїздив на завше звідси, то це тут справило б погане вражіння, а з політичного боку було б недоцільним, особливо в тому разі, як прийде до конфлікту між Совітами і Польщою, до чого завжди треба бути приготовленим. Щодо угорського паспорту, то я уважав його більш практичним, але коли на цьому ґрунті для Вас можуть бути незручності, що я тоді скористаюсь тутешнім (Sartificat). Щодо помешкання, то я з Вами згоден, що на місті, оглянувшись навколо, можна буде краще цю справу розв'язати. Фотографії вишлю додатково. Так само і прізвище «incognito». Секретарем у мене буде В. Прокопович¹⁸. Чекатиму Ваших інформацій.

З повагою *Професор*

ЦДАВО України, ф. 3518, оп. 1, спр. 83, арк. 11. Оригінал, рукопис.

№ 3

Лист ПОСЛА УНР у НІМЕЧЧИНІ М. Василька
до голови НДМ УНР в Угорщині В. Сікевича
14 листопада 1923 р.

Дорогий і високоповажний Пане Генерале!

Ви дістали від нашого Головного Отамана лист з 29 жовтня, в якому він просить Вас підготувати його переїзд до Угорщини і перебування в Будапешті. Звертаю Вашу увагу, Високоповажний Пане Генерале, на те, щоб Ви, при всіх цих дотичних переговорах з угорськими властями, були ласкаві підкреслювати, що п[ан] Головний Отаман не має жадного наміру утворювати в Будапешті, чи в Угорщині який-небудь політичний конспіративний центр, але, що він хоче пробути короткий час в Будапешті з своїм секретарем, щоб потім виїхати на стале життя до Італії або Швейцарії. Ви мусите підкреслити, що Ви ручитеся за те, що перебування п[ана] Г[оловного] О[тамана] в Будапешті не принесе жадних політичних неприємностей угорському урядові, отже, що п[ан] Г[оловний] О[таман] не зловжииє гостинністю угорською, якої він просить тепер на короткий час. Дуже важно також, щоб Ви довідалися у міродайних угорських чинників, чи вони, перше ніж давати згоду, мають намір порозумітися в цій справі з польським урядом. Як що це так, то було б добре як би Ви відвідали також і польського посла і сказали б йому, що п[ан] Г[оловний] О[таман] має намір переїхати тимчасово і то як приватна особа до Угорщини, після того як «має до того зрозуміння, що його дальше перебування у Варшаві не зручне для польського уряду при його теперішніх відносинах з большевиками».

Як п[ан] Г[оловний] О[таман] вже Вам писав, він хотів би мати дві мебльованих кімнати (не в готелю), Вам буде досить трудно знайти таке помешкання, як що Військова Канцелярія Голови Держави в Будапешті Вам у цьому не допоможе. А що видатки для п[ана] Г[оловного] О[тамана] за кордоном належатимуть до моєї компетенції, то я хотів би, аби Ви мене повідомили скільки, на Ваш погляд, потрібно буде грошей що місяця, аби п[ан] Г[оловний] О[таман] міг жити з своїм секретарем, хоч і не розкішно, що не відповідало б його бажанню і звичкам, але все-таки відповідно своєму стану.

Жду від Вас, дорогий і високоповажний Пане Генерале, не-
гайної відповіді і вітаю Вас як і завжди з правдивою повагою
[Н. Василько]

*ЦДАВО України, ф. 3518, оп. 1, спр. 83, арк. 13–13зв.
Машинопис, оригінал.*

№ 4

Лист ПОСЛА УНР у НІМЕЧЧИНІ М. Василька
до голови НДМ УНР в Угорщині В. Сікевича з Берліна
2 грудня 1923 р.

Високоповажний Пане Генерале!

Цілком гождуся із Вашим листом з 27 ц[ього] м[ісяця] щоб
не пускати до Венгрії, аби не було політичної діяльності про-
ти бажання венгерського уряду. П[ану] Міністру Токаржевсь-
кому прошу відповісти, що Ви даєте від мене наказ виробити
тим часом візи тільки для п[ана] Г[оловного] О[тамана] та його
секретаря, для приватних особ. Пізніше, як п[ан] Г[оловний]
О[таман] вже буде в Будапешті, то тільки за його згодою і на
його бажання Ви будете ласкаві старатися о візи для иншого ко-
го, а також і п[ана] Токаржевського. В справі перевезення ар-
хиву також цілком одобрюю Вашу йому відповідь.

Чекаю від Вас відповіді на мій лист з 24 листопаду.

З найкращим привітом *Н. Василько*

*ЦДАВО України, ф. 3518, оп. 1, спр. 83, арк. 14. Машино-
пис, оригінал.*

№ 5

Лист голови Директорії УНР С. Петлюри
до голови НДМ УНР в Угорщині В. Сікевича
3 грудня 1923 р.

П[ане] Генерале,

Трохи запізнився з висилкою фотографій моїх і В. Проко-
повича, бо пара днів пішла на виготовлення їх. Посилаю їх по
три примірники. Кожної з відповідними підписами, на які ви
візьмете документи: а) Stepan Mohyla* (44 років, шатен, го-
лений, трохи сивого волосся, зріст середній) і б) Wiaczeslaw
Prokorowitsch** (42 років, шатен, середній зріст). Якщо тамош-

не міністерство пересилатиме документи на місцеве Угорське посольство, то Ви будь ласка повідоміть мене, коли воно буде їх посилати, щоб секретарь місцевого нашого комітету п[ан] Зайцев міг туди своєчасно піти за ними. Коли Ви вишлете документи на відому Вам адресу, то подайте одночасно мені потрібні інформації, чи треба з ними заходити до місцевого Угорського посольства? Для мене було б звичайно найбільш бажано, щоб я персонально ніяких митарств і хожденій не мав. Згідно з Вашими попередніми відомостями, я гадаю, що Ви візьмете і транзитні візи тих держав, через територію яких прийдеться проїздити, без зупинки, перш ніж доберемось до Угорщини. Чим скорше Ви залагодите формальності, тим буде краще.

З повагою *Професор*

* Це й буде моє «інкогніто». Народився 10.V.1879 р.

** Народився 10.VI.1881 р. у Києві.

ЦДАВО України, ф. 3518, оп. 1, спр. 83, арк. 12. Оригінал, рукопис.

№ 6

Лист голови НДМ УНР в Угорщині В. Сікевича до Надзвичайного посла і уповноваженого міністра УНР М. Василька
15 грудня 1923 р.

Високоповажний Пане Міністре!

Дозвольте мені, моєй сем'ї і всім членам Місії поздоровити Вас в день Вашого Ангела і побажати Вам, передовсім здоров'я, яке так потрібне на користь нашої Неньки України, а крім того щастя, якого Ваша Вельможність самі собі бажаєте.

Головному Отаману я виробив візи. Венгерську на три місяці, австрійську на 6 місяців і чеську до 31 грудня на багато разів, так само і для його Секретаря, і обом окремо Венгерське і Австрійське «Reisse-passe» обидва документа відправив в Варшаву по відомому Вам адресу.

Ваша вельможність, чи не допомогли-би Ви нам в такій справі, був я в Американського посла і запитав його чи дасть він нам визу (поза черги) на Дипломатичний Пас до Америки як «кур'єру» він сказав, що це зробить з великою охотою, тільки треба щоб Американський Посол в Берліні дав на це свою зго-

ду. Це було би для престижа дуже важно. Як можете, то допоможіть. Треба сказати, що ми маємо велику там колонію і наш представник Мишуга живе в Вашингтоні, що кур'єр піде на два-три тижні раз на два місяці.

Документ, що Ви прислали мені, я підписом та печаткою ствердив, підпис п[ана] Секретаря.

Сьогодні був у Міністерстві Закордонних Справ, де ствердили мою підпис, в понеділок піду к чехам і Американцям, а в вівторок документи вишлю.

Остаюсь з Великою пошаною

Ген[ерал]-хор[унжий] *Сікевич*

P.S. Гроші за листопад і грудень до сього часу ми від Вас же не отримали.

ЦДАВО України, ф. 4456, оп. 1, спр. 1, арк. 347–348.

№ 7

Лист голови Директорії УНР С. Петлюри
до ПОСЛА УНР у НІМЕЧЧИНІ М. Василька
22 грудня 1923 р.

Екселенціє!

Листа Вашого від 18/XII я отримав. Сердечно дякую за клопоти Ваші про мій виїзд. Власне тепер перепроводжуються місцеві формальності з візами. Коли вони закінчатся, матиму, нарешті, змогу виїхати. Про день від'їзду я повідомлю Вас окремо. Маю надію, що к моменту мого прибуття до мого місця осідку стан Вашого здоров'я остільки кращим, що дозволить на пару днів прибути до Б[уда]-Пешту, чому я буду тільки радий не тільки для того, щоб обговорити різні справи річевої натури, а й просто через те, щоб побачитись з Вами, в чому потребу я відчував давно.

Одночасно з цим листом я звелів вислати Вам № 1 журнала «Табор», № 3 «Трибуни України», в яких підкреслено синім олівцем статті мої (під псевдонімом [О. Ряст])*. Разом з ними посилаю повний текст мого інтерв'ю з співробітником «Рус-преса» воно передруковано „Ділом”, викликало в галицькій пресі цілком зрозумілий резонанс. Текст цього інтерв'ю я послав та-

кож Д[окто]ру Стоцькому¹⁹ в Лондон, прохаючи його вжити за-собів для уміщення уривків в англійській пресі.

Користуючись нагодою, прошу прийняти від мене щире побажання з нагоди Різдва Свят і передати його також Вашій шановній дружині. Вам персонально, крім успіхів в праці, бажаю також вживати менше нікотину, бо належачи й сам до непоправимих паляків, я добре знаю на собі, яку він шкоду завдає.

З щирим привітом і повагою Професор

ЦДАВО України, ф. 3809, оп. 2, спр. 2, арк. 2. Рукопис, оригінал.

№ 8

Лист ПОСЛА УНР у НІМЕЧЧИНІ М. Василька
до голови НДМ УНР в Угорщині В. Сікевича
6 січня 1924 р.

Високоповажний Пане Генерале!

Тільки що одержав від д[окто]р[а] Євмена Лукасевича з Варшави дуже радісну мені звістку, що наш високий Шеф виїхав уже 30 грудня. Тому припускаю, що він прибув уже до Будапешту.

Прощу Вас передати йому мій приложений лист і поворотною поштою повідомити мене, під яким прізвисьмом живе він у Будапешті і на яку адресу посилати йому листи.

Посилаю Вам, Високоповажний Пане Генерале, ще раз найкращі побажання в Новий Рік для Вас, Вашої родини і всіх членів Вашої Місії.

З щирою повагою М. Василько

ЦДАВО України, ф. 3518, оп. 1, спр. 93, арк. 8. Рукопис, оригінал.

№ 9

Лист головного отамана С. Петлюри
до ПОСЛА УНР у НІМЕЧЧИНІ М. Василька
12 січня 1924 р.

Я дістав 11/І Вашого листа від 6/І а сьогодні п[ан] Генерал Сікевич після відвідин банку, вручив мені 4 мільони угорських корон. Сердечно дякую за Ваші турботи і такий милий своїм

змістом лист. Росташувався я тимчасово в приватному помешканню, але думаю, що через якийсь час прийдеться змінити його на більш відповідне.

Думаю п[ан] Міністр, що тої суми, яку Ви прислали, буде досить, щоб прожити до часу Вашого приїзду, а також і перевести видати на одягу тощо. Я цілком солідаризуюсь з Вами, що умовини дальшого мого перебування найкраще буде полагодити під час персонального побачення з Вами. В своєму попередньому листі (від 3/I) я згідно з Вашими листами, які діставав ще через Д[окто]ра Лукасевича у Варшаві висловлював побажання скорого побачення з Вами в Буда-Пешті. Але мені дуже ходить о стан Вашого здоров'я, а тому прошу не переривати курса лікування. Радий буду бачити Вас, коли воно покращає і дозволить Вам відбути подорожі до Б[уда]-Пешту.

Тим часом чикатиму від Вас тих книжок, реєстр яких я долучив до мого попереднього листа. Коли б щось трапилось цікавого з обсягу політичного життя і вартого уваги, п[ан] Міністр певно ласкавий буде поділитись зо мною як новинами, так і своїми міркуваннями з приводу них. Зокрема цікавлять мене новини від Д[окто]ра Р. Смаль-Стоцького*, діяльність якого з огляду на приход до влади Робітничого Уряду, хоч може й ускладниться, але тим більше є потрібною.

Свої міркування щодо завдань нашої спільної праці залишаю до персонального побачення з Вами, коли докладніше не можна буде їх обговорити. Тим часом я доручив ген. Сікевичу перекласти на англійську та французьку мову текст мого інтерв'ю** (копію його я Вам своєчасно переслав ще з Варшави) для того, щоб він розіслав його, як інформаційний комунікат місцевим амбасадам. Маю також намір послати через зв'язки Ген[ерала] Сікевича до місцевих газет останні новини було становище на Україні, в зв'язку з кризою Комуністичної Партії в Росії.

Сердечно дякуючи за щирі Ваші побажання для мене, прошу переслати Вашій шановній дружині також сердешну подяку і привіт разом з висловом моєї правдивої пошани до Вас.

С. Петлюра

ЦДАВО України, ф. 3809, оп. 2, спр. 2, арк. 3—4. Рукотис.

№ 10

Лист голови НДМ УНР в Угорщині В. Сікевича
до ПОСЛА УНР у НІМЕЧЧИНІ М. Василька
12 січня 1924 р.

Високоповажний Пане Міністре!

Листа Вашого одержав, спасибі за побажання, с свого боку я і вся моя сім'я і члени Місії здоровлять Вас в новому році і бажають здоровья і щастя.

Я вже писав Вам про приїзд пана Г[оловного] О[тамана] і вчора передав йому Вашого листа, пан Г[оловний] О[таман] просив Вас, писати на мою адресу «для пана Професора». Живе п[ан] От[аман] під фамилиєю Стефана Могили як Шеф прес-бюро, до сього часу про це ніхто крім членів Місії про це не знає.

Дуже було би добре як би Високошановний Пан Міністр приїхали до нас, хоть би на пару днів, є багато про що я маю доложити Вам, а писати не хочу.

4 міліони Угор[ських] корон отримав і передав пан[у] Г[оловному] О[таману].

З великим поважанням Генерал Сікевич

ЦДАВО України, ф. 4456, оп. 1, спр. 1, арк. 374.

№ 11

Повноваження генералу В. Сікевичу на поїздку до Канади
Травень 1924 року

Правительство Української Народної Республіки, бажаючи вирішити багато питань, виникаючих з українського емігрантського руху до чужих країв, доручило виучити імміграційні обставини в Канаді, делегувало і призначило для цієї спеціальної місії Пана Генерала-хорунжого Володимира Сікевича, бувшого голову дипломатичної місії при Королівським Угорським правительстві і т. п.

Вірючи цілковито його здібностям, доброму хистові та відданню справі загального добра, Правительство Української Народної Республіки наказує всім українським громадянам допомагати Пану Генералові Сікевичові у виконанні його завдання, а рівночасно дає йому повне і непорушне право вести переговори, заключати і підписувати договори, необхідні для осягнення

наміченої мети і обіцяє прийняти і ратифікувати все, що тільки Пан генерал Сікевич заключить і підпише в імені Української Народньої Республіки на підставі цих уповноважень і згідно з даними йому інструкціями.

В знак чого до цього притиснено печать державну. Дня ... місяця травня року 1924 №...

Голова Директорії

Головний Отаман С. П.

Повноважний Міністр і Віце-Міністр Закордонних Справ
Т. К.

Державний секретар С.

Тимчасово керуючий Міністерством

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 551, арк. 54.

-
- ¹ *Верстюк В.* Симон Петлюра і Директорія // Сучасність. — 1997. — Ч. 6. — С. 55—64; *Сергійчик В.* Визвольник української волі // У 70-річчя паризької трагедії 1926—1996: Зб. Пам'яті Симона Петлюри. — К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1997. — С. 133—146; *Шаповал Ю.* Вбивство Симона Петлюри: нова інформація для роздумів // Симон Петлюра у контексті українських національно-визвольних змагань: Зб. наукових праць. — Фастів: «Поліфаст», 1999. — С. 69—79; *Срібняк І.* Симон Петлюра на чолі держави та війська: До питання про українсько-польські взаємини 1919—1920 років // Симон Петлюра та українська національна революція: Зб. праць Другого конкурсу петлюрознавців України. — К.: Вид-во «Рада», 1995. — С. 137—164; *Литвин С.* Симон Петлюра у 1917—1926 роках: історіографія та джерела. — К.: Аквілон-Прес, 2000. — 464 с. та ін.
- ² Симон Петлюра: статті, листи, документи. — Т. III / Упоряд. В. Сергійчик. — К.: Вид-во імені Олени Теліги, 1999. — 616 с.
- ³ ЦДАВО України, ф. 3809, оп. 2, спр. 2.
- ⁴ ЦДАВО України, ф. 3518, оп. 1, спр. 57, арк. 13.
- ⁵ *Хандога М.* Син українського мілітаризму генерал Володимир Сікевич // Ювілейна пам'ятка... — С. 13—14.
- ⁶ Див.: *Литвин С.* Симон Петлюра у 1917—1926 роках: історіографія та джерела. — К.: Аквілон-Прес, 2000. — С. 341; *Вішка Е.* Симон Петлюра в Польщі і Франції (1920—1926) // Polska I Ukraina. Sjjusz 1920 I jego nastepstwa. — Torun, 1997. — С. 168.
- ⁷ Див.: *Литвин С.* Симон Петлюра у 1917—1926 роках... — С. 355.
- ⁸ ЦДАВО України, ф. 3809, оп. 2, спр. 2, арк. 1.
- ⁹ ЦДАВО України, ф. 3518, оп. 1, спр. 83, арк. 13 зв.
- ¹⁰ ЦДАВО України, ф. 4456, оп. 1, спр. 1, арк. 348.

- ¹¹ ЦДАГО України, ф. 269. Особисті документи сотника армії УНР В. Шевченка.
- ¹² Див.: *Литвин С.* Симон Петлюра у 1917—1926 роках... — С. 356.
- ¹³ ЦДАВО України, ф. 3809, оп. 2, спр. 2, арк. 2.
- ¹⁴ ЦДАВО України, ф. 3809, оп. 2, спр. 2, арк. 4.
- ¹⁵ ЦДАВО України, ф. 3809, оп. 2, спр. 2, арк. 12.
- ¹⁶ В історіографії збереглися різні дати про приїзд С. Петлюри до Цюриха — 24 травня (*Литвин С.* Симон Петлюра у 1917—1926 роках... — С. 356) та 3 червня (*Бачинський Є.* Яблуна цвіте // *Тризуб.* — 1938. — Ч. 25 (625). — С. 3—8).
- ¹⁷ Йдеться про Міклоша Хорті (1868—1957), угорського військового і державного діяча, диктатора Угорщини в 1920—1944 рр., який сповідував фашистську ідеологію.
- ¹⁸ Прокопович В'ячеслав Костянтинович (1881—1942) — громадсько-політичний діяч, педагог, учений-історик, публіцист. За доби Директорії УНР — один із близьких співробітників С. Петлюри, Голова Ради Міністрів УНР (1924—1939), заступник Голови Директорії та Головного отамана УНР. Упродовж 1925—1939 рр. редагував у Парижі часопис «Тризуб».
- ¹⁹ Йдеться про Смаль-Стоцького Романа Степановича (1893—1969) — українського громадського і політичного діяча, дипломата, науковця. В 1923 р. працював професором Українського вільного університету в Празі, представляв Державний центр УНР в екзилі в Лондоні (1924—1925) та Варшаві (1926—1939).

З ВІДСТАНИ ЄТОЛІТЬ

Віктор Матвієнко

«АПОГЕЙ ГОТИЧНОЇ РУСИ»: ДИПЛОМАТІЯ ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО І ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Народився у 1961 році на Київщині, кандидат історичних наук (1992). Докторську дисертацію, присвячену проблематиці української дипломатії 1917—1921 рр., захистив у 2003 р. Працював старшим науковим співробітником Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України, з 1995 року — доцент кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби, з 1997 року — заступник директора Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка із заочного навчання (друга вища освіта). Автор понад 50 публікацій з проблем міжнародних відносин, історії української дипломатії, зокрема книг «Україна і Ліга Націй» (2000), «Історія української дипломатії ХХ століття у постатях» (2001 р., у спів-

авторстві), «Українська дипломатія 1917—1921 рр.: на теренах постімперської Росії» (2002), 4 посібників та підручників. Учасник Гарвардської програми «Національна безпека України» (США, листопад—грудень 1997 р.).

До написання запропонованої на суд читача статті, яка логічно продовжує попередню публікацію автора в щорічнику¹, підштовхнула наукова розвідка професора В. Головченка з дипломатичної історії античної України в щомісячнику МЗС «Політика і час»². По суті, в ній чи не вперше у вітчизняній літературі підноситься актуальне завдання розроблення істориками-міжнародниками й політологами саме дипломатичної історії України, подібно до вже звичних для широкого загалу її «політичної», «воєнної» чи «економічної» версії.

Слід зазначити, що, приміром, для сучасної російської історіографії така постановка питання (дослідження міжнарод-

них відносин і участі в них Росії з докладним описом зовнішньої політики держави, мотивації дипломатичних рішень, причин і наслідків збройних конфліктів, поглядів сучасників на міжнародні відносини, з'ясування впливу державної ідеології на регіональну політику країни та ін.) не викликає сумнівів. Достатньо хоча б вказати на змістовну рецензію на нову книжку відомого московського фахівця з історії середньовічних міжнародних відносин Ганни Хорошкевич, оприлюднену в академічному вітчизняному альманасі³.

Тому в порядку наукової дискусії й опрацювання концепції дипломатичної історії України, як автономної галузі наукових знань і однієї з базових дисциплін підготовки фахівців-міжнародників, автор відважився винести на розгляд наукової громади і всіх, кому не байдуже героїчне далеке минуле нашої країни, огляд дипломатичної історії княжої Київської держави в апогеї її могутності — за правління великих князів Володимира Святославича і його сина Ярослава Мудрого.

Вирушаючи в другий балканський похід 969 р., Святослав Ігорович (бл. 938—972 рр.) поставив київським князем старшого сина Ярополка, народженого від шлюбу з дочкою мадярського князя Такшоня. Ярополку було тоді не менше 10 років, молодший від нього на рік-два Олег став князем древлянським, а ще менший бастард Володимир — новгородським. Очевидно, батько розглядав Київське князівство лише як уділ, котрий мав коритися новій столиці Давньоруської держави у Переяславці на Дунаї. За вплив на Ярополка йшла боротьба між язичниками і християнами з оточення великої княгині Ольги, в якому виріс спадкоємець престолу, причому останні спершу мали перевагу.

Але з часом перевагу в оточенні великого київського князя здобули Святославові ветерани балканських походів на чолі з Свенельдом, які й підштовхнули юного Ярополка до кривавої боротьби з братами за верховну владу. В ній спершу в 977 р. під Овручем загинув Олег Святославич, а 11 червня 978 р. (за приблизною хронологією «Повісті минулих літ» — 980 р.) у Києві був підступно вбитий і сам Ярополк, який прибув на переговори до зведеного брата Володимира, що саме за допомогою варягів утвердився в столиці Русі.

Володимир Великий (Володимир Святий, Святий рівноапостольний князь Володимир, Володимир «Красне Сонечко»), правління котрого Карл Маркс назвав «апогеєм готичної Русі»⁴,

народився не пізніше 963 р., бо близько зими 978 р. він уже був одружений. Походження його матері Малуші, дочки Малка Любечанина і ключниці княгині Ольги, й досі залишається дискусійним. Відомий дослідник літописання російський академік О. Шахматов ототожнював Малка з древлянським князем Малом, що був причетний до смерті Ігоря Рюриковича у 944/945 р. й сватався до княгині Ольги. Никонівський літопис свідчить, що Ольга розгнівалась на Малушу й заслала її до села Будутино, де в тої народився син Володимир. Очевидно, велика київська княгиня була невдоволена любов'ю її єдиного сина до рабині, хай навіть і з князівського роду.

У Новгороді від імені малолітнього Володимира, чії права признав Святослав (такі випадки у спадковому праві при Рюриковичах зрідка траплялися) управляв брат його матері Добриня, котрому вдалося швидко порозумітись із місцевою знаттю. Повідомлення про загибель у 977 р. Олега Святославича й ліквідацію Ярополком Древлянського князівства застало Добриню зненацька. Він втік з Володимиром у Швецію, де домовився про підтримку з одним із варязьких конунгів і скріпив цю угоду шлюбом його доньки Олави з Володимиром, від котрого народився найстарший син Вишеслав (бл. 980—1013). Відтоді «шлюбна дипломатія» стала одним із найнадійніших засобів вирішення Володимиром Святославичем та його нащадками зовнішньо- і внутрішньополітичних проблем.

Взимку 978 р. після невдалих переговорів про союз із половецьким князем-варягом Рогволодом, котрий мав бути скріплений шлюбом Володимира з його дочкою Рогнедою, Добриня виступив проти Полоцького князівства. Полоцьк було взято штурмом, сім'я Рогволода знищена, а Рогнеда стала дружиною Володимира. В такій спосіб було «узаконено» приєднання Полоцького князівства до Києва. Від Рогнеди у Володимира було четверо синів — Ізяслав (бл. 981—1001), Ярослав Мудрий (бл. 982—20 лютого 1054 р.), Мстислав (бл. 983—1036) і Всеволод (бл. 984—?) та дві дочки — Предслава і Прямислава.

За повідомленнями польських джерел, гнєзненський князь Болеслав I Хоробрий (992—1025) хотів добитись руки Предслави, але, зазнавши невдачі, зробив її своєю наложницею під час захоплення Києва в серпні-вересні 1018 р. й вивіз до своєї столиці⁵. Прямислава була видана за герцога Ласло Сара Лисого — двоюрідного брата угорського короля Іштвана I

Святого (997—1038), онука Такшоня. Від цього шлюбу народились майбутні угорські королі Андраш I (1046—1061) і Бела I (1061—1063).

Зміцнивши своє становище у Києві, Володимир першим з Рюриковичів звернув увагу на територіальне оформлення Давньоруської держави на Заході. Як зазначив Нестор-літописець, у 981 р. «пішов Володимир до Ляхів і зайняв городи їх — Перемишль, Червен та інші городи, які є й до сьогодні під Руссю». Насправді ж ці терени охоплювали окраїнні східнослов'янські землі дулібів та хорватів і до походу Володимира підпорядковувалися Чеській державі Пржемысловичів. Місцеві «князівства», визнаючи певну залежність від Праги, водночас вступали і в політичні взаємини з вісянами та лендзянами («ляхами»). Руське військо зайняло Червенські міста і Надсяння без істотного опору з будь-чийого боку не в останню чергу завдяки появі серед дружин великого київського князя двох «чехинь» — Малфріді і Аделі.

Малфріді (ймовірно, дочка туринського князя) наступного року народила Святослава, що став правителем Древлянської землі й загинув у братовбивчій боротьбі за владу після смерті батька. Адель (можливо, перемишльська княжна моравського чи чеського походження) стала матір'ю смоленського князя Станіслава (помер при житті батька) і псковського князя Судислава (985/988—1063).

Великокнязівські каральні експедиції проти перманентно бунтівних східнослов'янських племінних об'єднань і потенційно небезпечних сусідів здійснювалися мало не щорічно: того ж 981 р. Володимир «в'ятичів... перемиг, і наклав на них данину од плуга, як і отець його брав»; у 982 р. знову «піднялися оружно в'ятичі. І пішов на них Володимир, і перемиг їх удруге»; у 983 р. «пішов Володимир на ятвягів (близьке до литовців плем'я між Німаном і Наревом. — *Авт.*) і взяв землю їх»; у 984 р. «пішов Володимир на радимичів».

Наступного року Володимир Святославич виступив проти Волзької Болгарії, але війна тривала з перемінним успіхом, накласти данину на болгар київському правителеві не вдалося, і скоро обидві сторони погодилися на мир. Умови його, мабуть, влаштовували більше Волзьку Болгарію, бо її дипломатичні представники клялися, що «тоді хай не буде миру межі нами, коли камінь стане плавати, а хміль — тонути».

Цікаво, що казанські татари й до наших днів зберегли традицію вбачати у хмелі символ дружби. А своєрідною ратифікацією мирної угоди Русі з Волзькою Болгарією було одруження Володимира на болгарській принцесі, що народила майбутнього ростовського князя Бориса (бл. 986 — 24 липня 1015 р.) і муромського князя Гліба (бл. 987 — 15 вересня 1015 р.), котрі загинули під час чергової боротьби за владу після смерті батька й були канонізовані православною церквою в 1072 р.⁶

Літописні джерела засвідчили переможні походи Володимира Святославича на волзьких болгар й у 994 р. та 997 р., після котрих у 1006 р. було відновлено чинність мирного договору 995 р. «Прислали болгари послів з дарами многими, щоб Володимир дозволив їм в містах по Волзі й Оці торгувати без остраху, на що їм Володимир охоче дозволив і дав їм у всі міста печатки, щоб вони скрізь і всім вільно торгували, і руські купці з печатками від намісників в Болгари з торгом їздили без остраху», — ретельно занотував зміст угоди сучасник. Вона систематично поновлювалася до кінця XI ст., сприяючи торговельним зв'язкам Русі з Волзькою Болгарією.

Русько-болгарський мирний договір 985 р., очевидно, був підтверджений і болгарським посольством до Києва в 986 р. У «Повісті минулих літ» збереглася образна розповідь про русько-болгарські переговори, пов'язані з першорядним тоді для великого київського князя питанням вибору державної релігії. «Прийшли болгари віри магометанської, говорячи: «Ти князь еси мудрий і тямущий, а не знаєш закону. Увіруй-но в закон наш і поклонися Магомету». Володимир запитав: «Яка є віра ваша?» І вони сказали: «Ми віруємо в Бога, а Магомет нас учить, наказуючи робити обрізання, а свинини не їсти, і вина не пити, а по смерті з жінками чинити похіть блудну... Якщо ж на сьому світі хто буде убогим, то [таким буде] й там. Якщо ж багатим він є тут, то [таким буде] й там». І багато іншої облуди [вони говорили], що про неї й писати не можна сорому ради. Володимир же слухав їх, бо сам любив жінок і многоблудство, і вислухав [це все] з насолодою. Але се було йому не до вподоби: обрізання, і про їду свинячого м'яса, а про пиття — особливо. Він сказав: «Русі веселість — пиття, ми не можем без сього бути».

Услід за болгарським, згідно з літописом, прибуло до Володимира Святославича посольство від папи Римського Іоан-

на XV — родича імператора Оттона III й першого німця на Святому престолі. Однак, коли папські послы виклали в Києві Володимирі Святославичу основи своєї віри, князь, не висловивши до них свого ставлення й пославшись на те, що «предки наші сього не прийняли», відправив папських представників додому. Відомості про місіонерську діяльність на Русі болгар-мусульман і папських посланців, за літописною розповіддю, начебто змусили до прибуття тоді ж у Київ і посольства від хозарських євреїв. Але з огляду на розгром Хозарії Святославом у 965—968 рр. і прийняття її населенням ісламу, про що йшлося вище, ця літописна звістка є малоюмовірною. Більш переконливим є припущення, що в даному випадку мала місце ініціатива (до того ж невдала) єврейської громади, котра проживала в самому Києві.

Сутність київських переговорів Володимира Святославича з волзькими болгарам-мусульманами, представниками папи Римського й візантійського імператора (очолюваними Кирилом-філософом), а також юдеями в 986 р. полягала не у ваганнях великого князя. Адже єдиновладному способу правління, що наполегливо запроваджувався Володимиром, мав відповідати єдиний верховний Бог. Однак спроба введення князем на початку правління повсюдно на Русі культу єдиного Бога — громовержця Перуна, тобто насадження своєрідної монотеїстичної релігії, хоча і язичницької, зазнала невдачі в тогочасних умовах. Язичницькі жерці виступали проти закабалення вільних общинників, суперничали з Рюриковичами за першість у суспільстві — куди вже їм було освячувати великокнязівський авторитет.

На середину 80-х років X ст. Володимир Святославич і його соратники утвердилися в думці офіційно ввести християнство на Русі з Візантії. Адже традиція візантійської церкви, підпорядкованої світській владі правителя (на відміну від римської церкви з її претензіями на зверхність над світськими государями), в Києві нараховувала вже більше ста років, починаючи з русько-візантійського договору 867 р. Навіть коли б Володимир серйозно намірився надати перевагу якійсь іншій релігійній системі, зробити це було б надзвичайно важко. Проте великий київський князь, очевидно, коливався здійснити вирішальний крок: і він, і його радники — старші дружинники (бояри) розуміли, що прийняти нову віру з рук візантійського імперато-

ра й Константинопольського патріарха означало б наразитися на реальну небезпеку потрапити в ідеологічну, а то й політичну (через церковну організацію на Русі) залежність від Візантії.

Тому київські переговори 986 р. мали продемонструвати Константинополю, що, по-перше, імперія не єдина країна, від якої Русь може сприйняти нову релігію, а по-друге, що Києву не можна нав'язувати віру, він сам її обирає. Важко сказати, які кроки вчинив би Володимир, збираючись запровадити християнство на Русі, якби йому не допоміг збіг обставин — громадянська війна у Візантії, піднята малоазійською військовою знаттю проти братів-імператорів Василя II і Константина VIII. Ще в 976 р. повстання підняв герой війн проти Святослава й рятівник Константинополя у 970 р. Варда Склір, але невдовзі бунтівники зазнали поразки. Однак водночас у Східній Болгарії частішали антивізантійські повстання, посилюючись невдоволенням грузинів і вірмен.

У цій скрутній ситуації у Константинополі згадали про можливість отримання військової допомоги від Русі згідно положень попередніх двосторонніх договорів. Та коли в 986 р. до Києва прибуло відповідне візантійське посольство, навчений гірким досвідом попередників і прикладами «візантійської дипломатії» великий князь зажадав за допомогу руки сестри імператорів — Анни (963—1011), котра мала стати своєрідним гарантом виконання візантійською стороною умов угоди, передусім, щодо надання Русі торговельних привілеїв. Посли відкинули це домагання й повернулися до Константинополя.

Пікантність ситуації для візантійського уряду зі сватанням Володимира полягала й у тому, що майже двома десятиліттями раніше — у 968 р. засновник Священної Римської імперії Оттон I Великий відрядив до візантійського імператора Никифора II Фоки посла Ліутпранда з пропозицією укласти союз і зміцнити його шлюбом між 14-річним сином Оттона і 5-річною донькою вже померлого візантійського імператора Романа II — Анною (різниця у віці при оформленні династичних шлюбів до уваги, як правило, не бралася). Але німецьке посольство зазнало невдачі, оскільки в якості попередньої умови для переговорів Никифор II Фока висунув вимогу повернення Візантії герцогства Беневенто в Південній Італії.

Більше того, візантійські послы, вже знаючи про рішення свого імператора, пішли на віроломство й повідомили Оттона

I, ніби наречена прибула в Калабрію, а німецькому імператору варто потурбуватися про її зустріч. Коли ж до умовленого місця прибув німецький загін з багатьма представниками знаті, візантійці раптово напали на нього й багатьох убили та полонили. Розгніваний Оттон I відправив на Південь Італії своє військо, що сплюндрувало країну, й лише новий візантійський імператор Іоанн I Цимісхій, поглинений боротьбою зі Святославом і арабами, запропонував Оттону I мир і дружбу, скріпивши візантійсько-німецький союз у 972 р. шлюбом своєї племінниці Феофано з Оттоном Молодшим. Це був перший династичний шлюб представниці (та й то лише формально, оскільки, як і дядько, Феофано походила зі знатного вірменського роду Куркуасів) правлячої візантійської династії зі спадкоємцем трону європейської держави.

Тим часом полум'я громадянської війни у Візантії розгорялось усе сильніше. Восени 987 р. популярний серед військових полководець і племінник покійного імператора Никифора II Фоки — Варда Фока підняв повстання й проголосив себе імператором, водночас домовившись із Вардою Скліром (який вдруге виступив проти уряду) про поділ влади в державі в разі перемоги. Гордим грекам довелося піти назустріч великому київському князю, й наприкінці 987 р. у Києві було укладено союзний договір, щоправда імператор Василій II висунув як передумову зустрічну вимогу: хрещення самого Володимира і населення Русі. Як занотував сирійський історик XI ст. Ях'я Антіохійський (візантійські джерела мовчать про обіцянку віддати принцесу за руського князя-язичника, що кидало тінь на імператорський дім), «і уклали вони між собою договір про сватання й одруження царя русів з сестрою царя Василя після того як він поставив йому умову, щоб хрестився він і весь народ його країни, а вони народ великий»⁷.

Після хрещення Володимира в Києві й ратифікації угоди в Константинополі навесні 988 р. 6-тисячний відбірний руський корпус відбув до Візантії, де відіграв вирішальну роль у розгромі Варди Фоки біля Хрисополя (Фока загинув у квітні наступного року, а невдовзі на милість імператора здався й Варда Склір). Та, відчувши себе господарем становища, Василій II виявив чорну невдячність щодо Володимира й віроломно порушив свою обіцянку віддати останньому в жони принцесу Анну. Даремно великий князь київський, як оповідається в «Пам'яті

і похвалі князю Володимиру», ходив зустрічати наречену до дніпровських порогів, де купцям і дипломатам доводилося витягати судна на берег, а дружинники оберігали їх від раптового нападу печенігів. Тоді, щоб примусити візантійських правителів дотримати свого слова, київський князь навесні-влітку 989 р. здійснив похід у Крим і обложив Херсонес — головну житницю Візантії й оплот її панування на півострові⁸.

Це було виключно вдалим з дипломатичного погляду вирішенням проблеми: Херсонес (Корсунь руських літописів), складаючи невід'ємну частину імперії, водночас формально зберігав певну частку суверенітету. Таким чином, київський князь, нападаючи на місто й завдаючи Візантії жорсткого удару в болючу точку, офіційно не вступав з нею у війну, руський корпус продовжував служити Василю II й вести бойові дії проти бунтівників. Завоювавши місто за допомогою своїх прибічників усередині фортеці, Володимир отримав можливість із становища переможця диктувати Візантії вигідні для нього умови миру. Саме в Херсонесі Володимир вдруге «офіційно» хрестився й урочисто вступив у шлюб з принцесою Анною восени 989 р., а потім великодушно віддав Василю II як «віно» це кримське місто. На думку М. Котляра, всього, саме в Херсонесі Володимир і Анна провели зиму 989—990 рр. й лише навесні 990 р. Чорним морем та Дніпром прибули до Києва, після чого почалося тривале в часі насадження християнства в державі, що розтягнулося не на одне десятиріччя⁹.

Обставини «вибору віри» і впровадження християнства в його візантійському, майбутньому православному варіанті, підводять до висновку, що, домагаючись руки принцеси Анни, Володимир Святославич прагнув підняти міжнародний авторитет своєї держави, розширити й поглибити її зовнішньополітичні зв'язки. Прийняття нової релігії за вищеписаних умов не лише виключало політичну залежність Русі від Візантії, але й ставило під державний контроль церкву, роблячи її слухняним знаряддям у княжих руках.

Водночас унаслідок Володимирового хрещення Русі виник своєрідний історико-культурний феномен, що не має аналогів у слов'янському світі. Держава, яка в той час за соціально-економічним і політичним укладом була близькою до Чехії й Польщі, що прийняли християнство з Рима й увійшли в коло цивілізації та культури латинської Європи, в культурно-

му відношенні зблизилася з південнослов'янськими народами Балканського півострова, що знаходилися у сфері впливу Візантії й розвивалися за візантійською моделлю. «Вибір віри» 986—989 рр., зрозуміло, не випадковий, а зумовлений багатьма причинами, в тому числі — давніми зв'язками Русі з Візантією та спорідненістю з південними слов'янами, багато в чому визначив особливості розвитку країни та її культури на довгі часи.

Але в той же час він негайно призвів до інтенсифікації дипломатичних контактів Києва з Апостольською столицею. Відомо, зокрема, що під час облоги Херсонеса 989 р. послы від папи Іоанна XV принесли в дар Володимирові мощі — голову Святого Климента папи Римського (92—101 рр.), яку бл. 858 р. знайшли в Херсонесі Кирило й Мефодій, що прямували з дипломатичною місією до Хозарії. Володимир Святославич привіз мощі Святого Климента до Києва й наказав їх покласти в Десятинній церкві.

У 991 р. папа Римський надіслав великому київському князю посольство, яке за свідченням літопису було прийняте «з любов'ю й честю», а в 994 р. Рим відвідали послы Володимира. У 999—1000 рр. посольство нового папи Римського Сильвестра II, що був вихователем німецького імператора Оттона III, ще раз завітало до столиці Русі, а через рік Володимир, своєю чергою відрядив делегацію до Рима. І хоча римські впливи на Русі, зрештою, не перемогли, жваві дипломатичні контакти між Києвом і Апостольською столицею відіграли свою позитивну роль: вони спонукали Візантію, яка побоювалася римського впливу на Русі, відноситися до останньої не як до молодшого партнера, а як до рівного.

Таким чином, далекоглядна політика київських правителів — підтримувати дипломатичні контакти не лише з Візантією, а й із її постійними суперниками — Німецькою («Римською») імперією, Болгарією, Угорщиною, Грузією, що мала місце у X ст., продовжувалась і в XI ст. Наприкінці 1006 р. німецький король і майбутній імператор Генріх II відрядив до Києва посольство на чолі з «архієпископом язичників» Бруно графом Кверфуртським. Володимир Святославич спочатку з насторогою поставився до місії Бруно, але коли дізнався, що той слідує і в землю печенігів та може принести певну користь Русі, надав йому всілякі почесті. Як писав у 1008 р. Бруно Генріхові II, князь Володимир цілий місяць умовляв його відмовитися «йти

до такого дикого народу (печенігів), запевняючи, що це означає вірну загибель. Пересвідчившись, що умовляння даремні, князь з усім військом два дні супроводжував мене до найвіддаленіших кордонів своєї держави, які з метою оборони від ворога на великому просторі зміцнені завалами».

Для Бруно Русь — християнська країна, опора й спільник у його місіонерській діяльності, а князь Володимир — це «правитель русів, славний могутністю і багатством» (*magnus regno et civitiis regum*). Архієпископ повідомляв імператора, що папські дипломати «від особи Руського князя уклали з печенігами мир, котрого, як вони мене запевняли, ніхто інший, окрім нас, укласти не зміг би. «Мир цей, — говорили вони, — є твоя справа. Якщо він буде міцним, як ти нам обіцяєш, ми всі охоче зробимося християнами. Але якщо повелитель Русі захитається у виконанні своїх обіцянок, в той час нам не до християнства буде: ми тоді тільки про війну міркувати будемо». З такою відповіддю ми прибули до Руського князя, і він, зійшовши до мого прохання.., дав печенігам, у заручники миру, сина свого»¹⁰.

Цим князем-заручником на час місіонерства Бруно серед печенігів був старший син Володимира від дружини вбитого Ярополка — Святополк «Окаянний» (981—1019). Щоправда, частина істориків продовжує вважати дискусійним походження Святополка від Володимира, зокрема, М. Котляр на підставі двозубої, а не тризубої тамги на срібних монетах Святополка вважає, що сам князь декларував своє походження від Ярополка¹¹.

Автори тогочасних західних, переважно німецьких, хронік уявляють Русь великою й могутньою державою на європейському Сході й незмінно називають її *regum*, що означає велику державу з сильним правителем на чолі, а великий київський князь у них іменується «*Rex Ruthenorum*» («руський король») або навіть «*potentissimus Ruthenorum Rex*» («наймогутніший руський король»). У такому плані, зокрема, характеризує Київську Русь видатний північнонімецький хроніст XI ст. Адам Бременський у «Діяннях єпископів Гамбурзької церкви» (бл. 1075 р.). Результатом зближення Римської імперії з Руссю на початку XI ст. було одруження Володимира Святославича у 1012 р. (після смерті Анни) з донькою графа Куно фон Енгінгена — онукою імператора Оттона I.

Про взаємини Русі з суміжними західними сусідами Нестор-літописець лаконічно, але не без задоволення, занотував під 996 р.: «Володимир бо любив дружину і з ними радився про устрій землі [своєї], і про порядки землі, і про війни. І жив він із князями навколишніми у мирі — з Болеславом лядським, і з Стефаном (Іштваном. — *Авт.*) угорським, і з Ондроником чеським, і був мир межі ними і дружба». Саме боротьба західних слов'ян за незалежність від Священної Римської імперії, об'єднання польських і чеських земель у окремі держави посилювало їх прагнення до союзу з Київською Руссю.

Никонівський літопис під 992 р. повідомляє про прибуття до Києва посольства гнєзненського князя Болеслава I Хороброго, який щойно зійшов на престол після смерті свого батька — засновника Польської держави Мешка I. Невдовзі після цього між Руссю й Польщею було підписано договір «миру й любові», що в тогочасній дипломатичній практиці означало взаємне визнання держав і початок двосторонніх відносин. А між 1008 і 1013 рр., як повідомляє німецький хроніст і родич імператорів Саксонської династії Тітмар Мерзебурзький, відбулося укладення русько-польської угоди, скріпленої шлюбом тоді ще туровського князя Святополка Володимировича і дочки Болеслава I Хороброго.

Серед почту прибулої на Русь княжни був її духівник — єпископ Рейнберн Колобжезький, що мав чималий дипломатичний досвід і повинен був підштовхнути Святополка до виступу проти Володимира. Рейнберн швидко здобув великий вплив на Святополка, тому, як свідчить Тітмар, «цього єпископа разом із своїм сином та його дружиною згаданий король (Володимир. — *Авт.*), коли йому стало відомо, що його син із намови Болеслава готує проти нього повстання, наказав схопити й кинути до окремої в'язниці»¹². Рейнберн незабаром помер у Вишгороді, але Болеслав I Хоробрий, підписавши у травні наступного року вигідний мир із Генріхом II, рушив з військом на Русь. Однак, незважаючи на допомогу печенігів і Генріха II, польський похід зазнав у вересні 1013 р. невдачі.

Лише скориставшись із замішання в Києві по несподіваній для всіх кончині Володимира 15 липня 1015 р., Святополк вирвався з темниці й швидко втік до тестя в Польщу, залишивши навіть в ув'язненні свою жінку. Але в кривавій боротьбі за владу, що забрала життя трьох братів Володимировичів — Бориса,

Гліба і Святослава, переміг наприкінці 1015 р. новгородський князь Ярослав.

Подібно Святополку, йому також довелося пройти через гострий конфлікт з батьком, що ледве не закінчився масштабною війною: «У рік 6522 [1014]. Коли Ярослав був у Новгороді, то уроків (данини. — *Авт.*) він давав дві тисячі гривень од року до року Києву, а тисячу гривень гридям у Новгороді роздавали. І так давали всі посадники новгородські, а Ярослав став цього не давати у Київ отцю своєму. І сказав Володимир: «Розчищайте путь і мости мостіте», — бо збирався він іти на Ярослава, сина свого, але розболівся». Оскільки першою жінкою Ярослава була норвежка Анна (вона померла до 1019 р. й була похована у новгородському соборі Святої Софії), родинні зв'язки допомогли бунтівному князю найняти тисячу варягів для успішного походу на Київ.

Оволодівши великокнязівським престолом, Ярослав Володимирович, з огляду на ворожі плани гнзненського двору щодо Русі, восени 1017 р. уклав союз із Німеччиною і відрядив до Генріха II спеціальне посольство. А Новгородський літопис повідомляє, що того ж року, тобто в розпал німецько-польської війни, Ярослав здійснив військовий похід на Берестя. Проте невдовзі Болеслав I Хоробрий перехопив дипломатичну ініціативу й підписав у січні 1018 р. з Генріхом II вигідний мирний договір, що залишав за Польщею лужицькі землі, Моравію й Словаччину. Це дало змогу польському князеві надати дієву допомогу зятю Святополку й разом з ним увійти до Києва 14 серпня того ж року. Ярослав після поразки на Західному Бузі змушений був утікати до Новгорода, а Болеславу в Києві, за повідомленням Тітмара Мерзебурзького, дісталися «незлічені скарби, більшу частину з яких він розділив між союзниками і соратниками, а іншу відправив до себе на батьківщину».

Нетривале перебування Болеслава I Хороброго в Києві (восени 1018 р. він уже повернувся на батьківщину, приєднавши по дорозі до Польщі «Червенські гради»), дало підстави для появи в польській суспільній думці уявлення про відвічну підвладність Південної (історичної Малої) Русі Польщі. Початок цій традиції, що була вправно використана Краковом при підготовці Люблінської унії 1569 р., поклав Галл Анонім — автор найдавнішої польської хроніки латинською мовою, що охоплювала історію країни до 1113 р. У ній він барвисто описав, як

Болеслав начебто січе своїм мечем Золоті ворота (насправді збудовані майже через два десятиліття), а пощерблений від ударів меч (так званий «Щербець») ніби згодом став коронаційним мечем польських королів.

На ділі ж справжній польський коронаційний меч з XIV ст., який зберігається в Ермітажі, щербини не має, а меч-«щербець», котрий зберігається у краківському Вавельському музеї, було виготовлено не раніше другої половини XII ст. Водночас Галл запровадив до широкого вжитку безапеляційне твердження, що «відтоді Русь надовго стала данницею Польщі» (цілком безпідставне з огляду на подальші події).

Та попри очевидну міфічність тверджень польського хроніста, є всі підстави вважати, що крім бажання наживи, Болеслав Хоробрий у своїй східній політиці керувався набагато суттєвішими мотивами. Про них, зокрема, повідомляють Новгородський і Софійський літописи: «І сів (Болеслав I. — *Авт.*) на столі Володимировім». Швидше всього, польський князь і його можновладне оточення дбали не стільки про Святополка, скільки про власні інтереси, намагаючись міцно підпорядкувати Русь своїй владі. Іще з Києва польський князь направив посольство до імператора Генріха II з повідомленням про результати східного походу. Запевнення польського князя в дружніх почуттях до німецького імператора дає підстави стверджувати, що військова кампанія 1018 р. була з ним погоджена, підтвердженням чого був загін із трьохсот саксонських рицарів у війську Болеслава Хороброго (саме їхні розповіді про київський похід активно використав у своїй хроніці Тітмар Мерзебурзький).

Але загальнополітична ситуація в Русі склалася на користь новгородського вигнанця — Ярослава, котрий уже взимку 1018—1019 рр. вигнав Святополка з Києва, а влітку 1019 р. наголову розгромив на Альтському полі союзників останнього — печенігів. Незабаром по тому невдачливий претендент на престол загинув, не знати й де, а «Ярослав же, — урочисто підсумував Нестор-літописець, — прийшов і сів у Києві, утерши поту з дружиною своєю, показавши побіду і труд великий». Натомість у Польській державі після смерті Болеслава Хороброго, що встиг самочинно проголосити себе королем на Великдень 18 квітня 1025 р., проявились ознаки занепаду. Проти нового польського короля — середнього сина Болеслава Мешка II виступили його старший зведений брат Безприм, що

після викриття змови знайшов притулок на Русі, й молодший рідний брат Оттон, якого підтримувала Німеччина.

За посередництва Оттона Болеславовича київська дипломатія швидко поновила тісні контакти з імператорським двором. У 1031 р. проти Польщі із Заходу рушили німецькі війська Конрада II (1024—1039), а зі Сходу — її союзники — співправителі Ярослав і Мстислав Володимировичі.

Колективна форма врядування Рюриковичів на Русі у вигляді системи дуумвірату Києва й Чернігова оформилася після того, як тмутороканський князь зайняв Чернігово-Сіверщину за допомогою підвладних йому причорноморських хозарів і касогів у 1023 р. і наступного року біля с. Листвин неподалік Чернігова розгромив варягів Ярослава. Але кияни не впустили переможця до столиці, а у 1026 р. «Ярослав зібрав воїв многих, і прийшов до Києва, і вчинив мир із братом своїм Мстиславом коло Городця (Пісочного). І розділили вони по Дніпру Руську землю: Ярослав узяв сю сторону, а Мстислав — ту. І стали вони оба жити мирно і в братолюбстві, і перестали усобиця й заколот, і була тиша велика в землі Руській». Дуумвірат тривав до загибелі Мстислава на полюванні 1036 р., коли «узяв волость його всю Ярослав і став єдиновладником Руської землі».

Метою походу Ярослава і Мстислава восени 1031 р., на відміну від попередніх військових операцій 1022-го і 1030 років у районі Бреста й Белза, було не просто повернення колись багатих «Червенських міст», а й детронізація Мешка II та передача польської корони Безприму, лояльному до Русі. Зрештою, цей план вдалося «з перевиконанням» реалізувати (окрім західноволинських «Червенських градів» Русі було повернуто й Перемиську землю), але при дворі князя Безприма переважив не руський, а німецький вплив. Дружні стосунки між Руссю й Польщею встановились лише за правління сина Мешка II — Казимира I Відновителя (1034—1058).

Початок його правління ознаменувався гострими внутрішньополітичними конфліктами в країні — «був заколот великий в Лядській землі, і, повставши, люди побили єпископів, і попів, і бояр своїх, і був заколот у них», від держави відокремилися Мазовія й Помор'я, а чеський князь Бржетіслав III (1034—1055), дійшовши до Гнезна, захопив Сілезію. У цій ситуації на допомогу Польській державі прийшли Римська імперія (розвал Польщі не відповідав її інтересам, тому що посилював по-

зиці Чеської держави Пржемысловичів у Центральній Європі) і Русь, військово-політичний союз із котрою в 1039 р. був зміцнений одруженням Казимира I із сестрою Ярослава Мудрого Добронегою-Марією (1011–1087).

Внаслідок шлюбу Казимира I з Добронегою-Марією народилося двоє вінценосних синів — майбутній князь і король Болеслав II Сміливий і Щедрий (1058–1079) та Владислав I Герман (1079–1102) і двоє синів, що померли в ранньому віці, Мешко та Отто, а також дочка Святослава, котра з 1062/63 р. була княгинею, а потім королевою Чехії, дружиною Вратислава II (1061–1092).

У 1042 р. другий на той час за старшинством син Ярослава Мудрого Ізяслав (1024 — 3 жовтня 1078) одружився з Гертрудою-Олісавою, рідною сестрою Казимира I. Це була своєрідна ратифікація чергового союзного договору, укладеного Ярославом і Казимиром I. За ним Русь мала надавати військову допомогу Польщі в боротьбі з сепаратистами, а Казимир зобов'язався повернути 800 руських військовополонених, захоплених ще Болеславом Хоробрим у 1018 р. в поході на Київ, а також відмовитися від претензій на Червенські міста. Протягом 1038, 1040 і 1041 рр. руські війська здійснювали успішні походи до південно-східного узбережжя Балтійського Помор'я проти бунтівливих ятвягів і слов'ян-мазовшан, виконуючи як союзницькі зобов'язання щодо Казимира I, так і формуючи наново західні кордони Київської держави.

Зрештою, в 1047 р. Казимир I спільно з Ярославом Мудрим розгромив самозваного князя Мазовії Мецлава і приєднав останню до своїх володінь: «Ярослав пішов на Мазовшан, і переміг їх, і князя їх убив Мойслава, і покорив їх Казимирові». Крім того, військово-політичний союз із Руссю зіграв вирішальну роль у боротьбі Казимира I за повернення Сілезії й воз'єднання Східного Помор'я, що зробило його «відновителем» Польської держави.

Автор не може погодитися з відомими висновками М. Грушевського про те, що «в інтересах Руської держави був повний упадок сього суперника» (тобто, Польщі) та що своєю західною політикою Ярослав Мудрий «зробив лиху прислугу своїй державі на пізніше»¹³. Очевидно, саме ідея слов'янської солідарності й взаємовиручки мала першорядне значення тоді, коли ще жила пам'ять про спільне етнокультурне походження

полян київських і гнезненських. Крім того, Польща виступила союзником Русі в її боротьбі з пруськими і литовськими племенами, яких підтримували поморяни і мазовшани.

Русь не була зацікавлена в розриві традиційних зв'язків з Польщею ще й з огляду на визрівання нового гострого конфлікту з Візантією. Неприховане роздратування Константинополя викликав напрям зовнішньої політики Ярослава Мудрого, спрямований на повну незалежність від Константинополя не лише в державних, а й у церковних справах. Навіть величезне будівництво, що розгорнулося за роки його княжіння і в результаті котрого у Києві з'явилася своя Свята Софія і власні Золоті Ворота, було швидше наслідком суперництва столиці Русі зі столицею імперії, а не звичайного копіювання чи наслідування візантійським зразкам, як це іноді стверджується.

Але як частина візантійсько-православної цивілізаційно-культурної співдружності націй і одна з митрополій Константинопольського патріархату, на чолі котрої стояв ієрарх, висвячений патріархом із числа грецького духовенства, Київська держава була надто тісно пов'язана з імперією. Тому протягом більшої частини правління Ярослава Мудрого стосунки між Києвом і Константинополем у цілому перебували в рамках, визначених попередніми двосторонніми угодами, що наближалися до союзницьких. В імперії, як і раніше, перебував на службі руський корпус, зокрема, у 1019 р. він брав участь у захисті візантійських володінь в Італії від нападів норманів, у 1030 р. руські дружинники врятували імператора Романа III Аргіра (1028–1034) під час сирійського походу, у 1036 р. руси входили до складу візантійського війська, яке оволоділо фортецею Перекрій на вірменському кордоні, а у 1040 р. вони були в складі армії Георгія Маніака, відрядженої до Сицилії.

За імператора Михаїла IV (1034–1041) на службу до Візантії прибув на чолі загону з 500 дружинників Гаральд Суворий (1015–1066) — близький приятель, а потім і зять Ярослава Мудрого, зведений брат норвезького конунга Олафа II Харальдсона Святого (1015–1028). Ще більше зміцнили русько-візантійські відносини за імператорства Михаїла V (1041–1042), котрий, як свідчили візантійські писемні джерела, оточив себе «скіфами», одні з котрих були його охоронцями, а інші служили при дворі.

Однак дружні взаємини Києва з Константинополем зазнали тяжких випробувань після приходу до влади Константина IX Мономаха (1042—1055), що заради корони одружився з 64-річною удовою імператора Романа III — Зоєю. Константин IX почав свою діяльність із того, що усунув із державного апарату всіх ставлеників попередніх правителів, до числа опальних потрапили і руси. Очевидно, у зв'язку з цими гоніннями пов'язане й прохання Гаральда Суворого полишити візантійську службу: імператор відмовив, і тоді варязький конунг таємно залишив столицю імперії. Як наслідок, на початку 1043 р. руський допоміжний корпус підтримав антиурядовий заколот полководця Георгія Маніака в Італії.

Безпосереднім же приводом до останнього русько-візантійського конфлікту в тій напруженій атмосфері послужила сварка на константинопольському ринкові між київськими і грецькими купцями. Руським купцям було завдано значних збитків, а один з послів, які супроводжували торговельні експедиції русів, навіть загинув. До того ж погроми перекинулись на Афон, де візантійці пограбували пристань і склади руського монастиря. У відповідь, як розповідається в літопису, «послав Ярослав Володимира, сина свого, на Греків і дав йому воїв многих, а воєводство поручив Вишати, отцю Яневому. І рушив Володимир на Царград у човнах, і прийшли вони на Дунай, а од Дунаю пішли до Царграда».

Руські бойові кораблі востаннє з'явилися перед Константинополем у червні 1043 р., Константин IX Момах намагався знайти мирне розв'язання конфлікту і пообіцяв відшкодувати всі збитки, котрих зазнали руси і звернувся з проханням «не порушувати здавна укладеного миру». Однак, за повідомленням «Хронографії» візантійського політичного діяча і науковця Михайла Псела, руські згоджувалися на припинення воєнних дій за умови, що Візантія сплатить великий викуп: по тисячі номізм (одна номізма — золота монета вагою 4,55 г) на один корабель. А оскільки суден було 400, то сума виглядала астрономічною і явно нереальною. Від себе Псел пояснював таку вимогу тим, що руси в будь-якому випадку мали намір воювати і натомість виставляли умову, що не можна було виконати.

У ході морського бою, за яким спостерігав на одному з прибережних пагорбів імператор, частина руських човнів була спалена «грецьким вогнем», решта вдалася до втечі, але «знялась

буря велика, і розбила кораблі русі». Новгородському князю Володимирі Ярославичу (1020 — 4 жовтня 1052 р.) вдалося врятуватися на човні батькового воєводи Івана Творимирича, але на березі опинилося 6 тис. руських воїнів, які втратили свої кораблі й мусили пробиватися на батьківщину сухоходом через окуповану візантійцями Болгарію. У цей драматичний момент високе громадянське сумління виявив воєвода Вишата, що зійшов з човна на берег до ополченців, сказавши: «Якщо живий буду — то з ними, а якщо погібну — то з дружиною».

Імператор наказав переслідувати русів на морі й суші, однак друга морська битва з 14-ма грецькими кораблями, як свідчить літопис, закінчилася перемогою Володимира, і рештки його флотилії благополучно повернулися на Русь. Тим часом на суходолі, в битві поблизу Варни, руські воїни зазнали поразки, а ті, що уникли смерті, потрапили в полон і були осліплені в Константинополі. Лише коли в 1046 р. між Руссю й Візантією було укладено мир, полонені разом з Вишатою повернулися додому.

Того року, перед загрозою вторгнення у північні провінції Візантії розгромлених під Києвом печенізьких орд, Константин ІХ Мономах змушений був погодитися на підписання мирної угоди з Руссю. Візантійська сторона відшкодувала збитки київським купцям у Константинополі й руському монастиреві на Афоні, а дочка Константина ІХ Мономаха від першого шлюбу (коли він ще не був імператором) Анастасія (деякі джерела називають її Марією), що підтверджується й пізньосередньовічними джерелами, стала жінкою улюбленого сина Ярослава Мудрого — Всеволода (1030 — 13 квітня 1093 р.).

Від цього шлюбу народився Володимир Мономах (1053 — 19 червня 1125 р.) — видатний діяч вітчизняної дипломатичної й державної історії. Його постать згодом набула особливого значення у формуванні державної ідеології Московського царства, оскільки саме з одруженням Ярославича з «представницею» візантійської (східно-римської) династії пов'язуватиметься легенда про так звані «Мономахові дари» — імператорські інсигнії, нібито вручені Володимирі Всеволодовичу, а серед них, між іншим, знамениту «шапку Мономаха».

На виконання останнього за часом укладення русько-візантійського міждержавного договору в 1047 р. київські війська надали серйозну допомогу Константинополю, обложеному пов-

станцями Лева Торніка — колишнього стратига Іверії (Грузії), тоді ж руси допомагали візантійцям воювати з норманськими герцогствами в Італії. У 1050 р. відбірне руське військо завдало поразки печенігам, які облягли Константинополь, а в 1061 р. візантійський флот разом із руським військом завдав удару по хозарам, котрі все ще зберігали домінування в Криму, внаслідок чого зміцнилося становище як грецького Херсонеса, так і руської Тмуторокані. Щоправда, водночас із «бойовим братерством», у 1051 р. відносини Києва і Константинополя ненадовго загострилися через поставлення, всупереч попередній традиції, на Київську митрополічу кафедру пресвітера палацової церкви на честь Апостолів у князівській замиській резиденції с. Берестовому — Іларіона.

Очевидно, підписанням у 1046 р. мирного договору русько-візантійський конфлікт не був вичерпаний (у Никонівському літописові прямо згадувалося про «брані й незгоди з греками» в наступні роки), і Ярослав Мудрий намагався обмежити себе від ідеологічної експансії імперії. Адже, як уже зазначалося, зазвичай митрополити надсилалися до Києва з Константинополя, причому за походженням із наближених до імператора кіл, тому вони служили не стільки Русі, скільки Візантії. Як приклад можна навести першого із засвідчених писемними джерелами київського митрополита Феофілакта, що був довіреною особою імператора Василя II й до переходу на Київську кафедру очолював митрополію візантійської провінції Вірменія Друга.

Обрання ж у митрополити на соборі руських єпископів автора «Слова про закон і благодать», знаменитого письменника і оратора, історика і філософа русина Іларіона означало встановлення автономії Руської православної церкви. З іноземних джерел відомо і про призначення Іларіоном, без погодження з Константинополем, єпископа у Тмуторокань. Проте Іларіон недовго пробув на митрополічій кафедрі, чергове потепління стосунків між Руссю й Візантією, напевне, змусило Ярослава Мудрого до більш тісної згоди з Константином Мономахом, для чого великому київському князеві довелося пожертвувати своїм другом Іларіоном і погодитися на його зміщення з митрополічої кафедри. Сталося це, на думку М. Котляра, восени 1053 р., після чого экс-митрополит подався в печерські ченці під іменем Никона і брав діяльну участь в урегулюванні чвар між Ярославичами, а ставши у 1074 р. ігуменом Печерського монас-

тиря (до смерті у 1088 р.), надав давньоруському літописанню науково-хронологічного вигляду¹⁴.

За правління Ярослава Мудрого Київська держава настільки впевнено увійшла до кола провідних європейських держав, що без урахування її дипломатичної й військово-політичної позицій та встановлених із нею союзницьких відносин, оформлених у вигляді династичних шлюбів, неможливо ґрунтовно й об'єктивно розібратися у середньовічній історії не лише Русі, а й Угорщини, скандинавських країн, Німеччини й навіть далеких Англії та Франції.

«Шлюбна дипломатія» Рюриковичів лише протягом кінця 50-х років X ст. (одруження Святослава Ігоревича з дочкою мадярського князя Ташконя) — 20-х років XIV ст. (шлюбні угоди правнуків Данила Галицького) перевищує 100 одружень. А в літописах одного лише XI ст. зафіксовано 38 шлюбів осіб з династії Рюриковичів: на Німеччину припало 8 шлюбів, на Польщу — 7, на Угорщину — 6, на Скандинавію й династійно пов'язану з нею тоді Англію — 5, на Францію — 2, 1 шлюб було укладено з візантійською принцесою й 3 — з представниками візантійської аристократії, 3 шлюби припадає на половецьких князівен.

Таким чином, левова частка шлюбних союзів київських Рюриковичів припадала в XI ст. на держави Центральної й Західної Європи за тими ж літописними даними у наступному столітті частка Візантії зростає до 7 випадків, але не за рахунок істотного зменшення шлюбних угод із правлячими династіями центрально- і західноєвропейських держав. Хоч би як применшували окремі дослідники значення династичного фактора в питаннях культурної орієнтації середньовічних держав, наведені цифри переконливо свідчать про те, що в XI—XII ст. Русь у своєму політичному житті була значно тісніше зв'язана із Західною Європою, аніж з Візантією й балканськими слов'янами. В усякому разі, ці династичні зв'язки, разом з участю Київської держави в європейських дипломатичних комбінаціях, коаліціях і війнах, з повною очевидністю засвідчують, що вона входила в європейську державно-політичну систему й усвідомлювала себе частиною цієї системи.

Традиційно стабільними були династичні зв'язки Русі зі Скандинавією, що пояснювалося не лише династичною традицією. Адже саме через Київську державу проходив знаменитий

торговельний шлях «із варяг у греки», яким упродовж тривалого часу користувалися норманські купці. Особливо зміцнили зв'язки Русі й Швеції, коли в 1019 р. великий князь київський Ярослав Володимирович одружився з донькою шведського короля Олафа Ейріксона Інгігердою-Іриною. Не виключено, що таким чином було оформлено антипольську коаліцію, оскільки Болеслав I Хоробрий був союзником англо-данського короля Кнуда I Великого (1016–1035), котрий планував завоювати й Швецію, створивши таким чином могутню імперію вікінгів у Північній Європі.

Прагнучи заручитися підтримкою великого київського князя, шведський король навіть скасував попередню обіцянку віддати свою дочку норвезькому конунгу Олафу II Харальдсону, але водночас змусив Ярослава Володимировича віддати Ладугу в уділ родичеві Інгігерди ярлу (наміснику) Рангвальду Ульвсону. Після його смерті ладозький уділ успадкував син ярла Ейлів Рангвальдсон (до 1037 р.), таким чином зазначений регіон і Новгородська земля отримували гарантію недоторканності з боку Швеції, а оскільки Рангвальд був також другом норвезького конунга, то виключались і набіги норвежців.

Про красу ж Інгігерди, її взаємне кохання з Ярославом і вплив княгині на мужа розповідають саги та легенди. В честь її святої покровительки Ярослав Мудрий збудував в столиці храм Св. Ірини. Коли Інгігерда-Ірина померла у 1050 р., Ярослав наказав поховати себе в одному саркофазі з дружиною, щоб і після смерті їх тіла не розлучались¹⁵. Це єдиний факт подібного поховання у Київській Русі.

Згодом норманські дружини воювали на боці великого київського князя проти його суперників і печенігів. А коли Олаф II Харальдсон у 1028 р. зазнав поразки у боротьбі з Кнудом I, то знайшов гостинний притулок у Новгороді. Через 6 років Ярослав Мудрий допоміг синові Олафа II Магнусу Доброму (1034–1047) повернути батьківський норвезький престол. Ще більше зміцнили русько-норвезькі взаємини в 40-ві роки XI ст., що пов'язано з діяльністю зведеного брата Олафа II — Гаральда Суворого. Ледве уникнувши смерті від данських військ Кнуда I (Олаф II тоді загинув), Гаральд влітку 1031 р. прибув до Ярослава Мудрого, де зі своїми варягами взяв участь у походах на Польщу і захопився старшою дочкою великого князя — Єлизаветою (?–1076).

Але загалом прихильний до Гаральда Ярослав відмовив йому: Єлизавета не була рівнею політичному вигнанцеві, надії котрого на норвезький престол були тоді примарними. І Гаральд вирішив здобути воєнну славу й великі багатства, щоб стати гідним київської принцеси. Це сталося не пізніше 1034 р., коли Гаральд Суворий, згідно зі свідченням візантійських джерел, брав участь у здобутті від арабів 80 міст у Малій Азії. У 1040 р. при здобутті Пірея Гаральд розписався рунами на мармуровій фігурі лева. Того лева знаменитий полководець Морозіні у 1687 р. перевіз до Венеції, де він стоїть і досі. Візантійські джерела зосереджують увагу на бойових діях Гаральда в Месопотамії та Сирії, звідки він разом із руським корпусом у складі вищезгаданого війська Георгія Маніака відбув до Південної Італії.

Лише у 1043 р., після невдачі повстання Маніака, якого підтримав київський корпус, з півтисячею воїнів Гаральд зумів пробитися на Русь. Тоді ж він узяв участь у невдалому морському поході на Візантію новгородського князя Володимира Ярославича. У 1045 р. Ярослав Мудрий таки видав за Гаральда Єлисавету, що значно зміцнило позиції норвезького принца. У 1046 р. він виїхав на батьківщину, де став співправителем свого небожа — конунга Магнуса Доброго, а по його смерті в 1047 р. — конунгом Норвегії Гаральдом III Гардрада.

Як свідчать скандинавські джерела, у шлюбі з Гаральдом Єлизавета народила двох дочок — Інгігерду (стане дружиною данського короля Олафа Голодного (1086—1095), а після його смерті — шведського короля Філіпа (1112—1118) та Марію. 25 вересня 1066 р. хоробрий зять Ярослава Мудрого наклав головою у битві з англосаксами біля Стамфорд-Бріджа поблизу Йорка під час спроби завоювання Англії.

Щоб убезпечити чергове завоювання данцями своєї другої батьківщини — Норвегії, Єлизавета вийшла за данського конунга Свена II Естрідсона (1047—1074), ставши його третьою дружиною і, можливо, матір'ю його наймолодшої дочки Олени-Гунхільди. А одруження середнього сина Свена — Олафа Голодного з дочкою Гаральда III та Єлисавети — Інгігердою ще міцніше скріпило норвезько-данський стратегічний союз. І в даному випадку «шлюбна дипломатія» Києва дозволила уникнути братовбивчого конфлікту між спорідненими династіями суміжних, а тому стратегічно важливих для Русі держав.

При Ярославі Мудрому ще більше зміцніли русько-німецькі зв'язки, чому сприяло одруження його сина Святослава (1027 — 27 грудня 1076 р.) на Оді — доньці графа Леопольда фон Штаде і сестрі (по матері) трірського архієпископа Бурхарда, що були одними з найбільших феодалів Священної Римської імперії. Як відомо, з часом утвердився звичай, офіційно оформлений аж у 1356 р. «Золотою буллою» Карла IV, що імператори обиралися колегією з семи курфюрстів: трьох духовних князів — архієпископів Трірського, Кельнського і Майнцького, та чотирьох світських — короля Чеського, герцога Саксонського, маркграфа Бранденбурзького і пфальцграфа Рейнського.

Ще наприкінці 1042 р. Ярослав Мудрий запропонував імператору Генріху III (1039—1056) скріпити союз двох держав шлюбом з однією з його дочок. Але імператор відмовив, оскільки вже вибрав Агнесу де Пуатьє, шлюб з якою допоміг йому приєднати Лотарингію. Крім того, в оточенні Генріха III були невдоволені західною політикою Ярослава Мудрого, який фактично не дав імперії анексувати охоплену міжусобицями сусідню Польщу.

Зате після тривалої перерви відновилися дружні відносини Русі з Францією. Згідно з «Анналами міста Мо», на початку 1048 р. до Києва прибуло посольство на чолі з єпископом згаданого міста Готьє д'Савейром і міністром паризького королівського двору Гасселіном д'Шаліньяком прохати руки наймолодшої дочки Ярослава Мудрого Анни (1028 — після 1075 р.) для французького короля Генріха I Капета (1031—1060).

Немолодого вже бездітного вдівця цікавили не стільки приваби молодой дружини, скільки реальна вигода від політичного союзу, що звичайно вінчав подібний династичний шлюб. У Франції середини XI ст. добре знали про збройні загани русів, які допомогли візантійським легіонам розгромити норманів у битвах біля Канн 1019 р. і Малфі на Сицилії 1041 р. Фінансова і моральна підтримка Київської держави могла стати в нагоді королю й у тяжкій боротьбі за єдність країни проти феодалної ліги графа Рауля де Крепі і де Валуа — прямого нащадка Карла Великого.

Дозвіл Ярослава Мудрого французьким посольством було отримано. Напевне, великий київський князь бачив Париж у колі союзних йому держав, котрі можна було б протиставити двом імперіям Середньовіччя — Візантійській та Римській.

На Великдень, 19 травня 1051 р., у Реймському кафедральному соборі, де коронувалися французькі монархи, відбулося пишне вінчання. З собою Анна привезла давньоруське Євангеліє, котре залишилося у соборі й згодом отримало назву «Реймського». Сходячи на французький престол, усі наступні королі аж до Людовика XVI у 1774 р. давали клятву на цій книзі, не підозрюючи, що вона привезена з Києва. Реймське Євангеліє збереглося до наших днів, і нині ця найдавніша пам'ятка давньоруської писемності з бібліотеки Ярослава Мудрого, що згоріла в полум'ї Батієвого нашествия, знаходиться у Національній бібліотеці в Парижі.

Укладений з високих державних міркувань династичний шлюб не був вповні щасливим, хоча Анна Руфа, тобто «Руда», як її прозвали у Франції, користувалася в країні значною повагою і стала матір'ю трьох синів: Філіпа I, який у 1060 – 1108 рр. був французьким королем, Роберта, що помер молодим, і Гуго Великого, графа Вермандуа і Валуа — одного з героїв Першого хрестового походу. З французьких хронік відомо, що незадовго до кончини Генріх I пропонував дружині оголосити її регентшею королівства до повноліття Філіпа, котрому ледве виповнилося 7 років. Проте Анна відмовилася, й по смерті чоловіка, попри твердження ультрапатріотично налаштованих російських та українських істориків минулого, була опікункою малого сина, а регентом-правителем став чоловік сестри покійного короля Бодуен V, граф Фландрії.

Саме в ролі опікунки Анна підписувала кириличними літерами разом із Філіпом I різні державні, щоправда, другорядні акти. Зрештою, втомившись від пишного й нещирого життя при королівському дворі, в якому протягом десятиріччя відігравала провідну роль, Анна залишила Філіпа I на волю регента і з двома молодшими синами перебралася до одного з королівських замків у тихому містечку Санліс, поблизу Парижа. Поблизу нього вона наказала збудувати церкву й монастир Святого Вікентія, повністю споруда не збереглася, й до нашого часу дійшла лише невелика каплиця, біля дверей котрої кілька століть тому було поставлено скульптуру жінки у повний зріст з написом: «Анна руська, королева французька, засновниця собору у 1060 р.». Під час офіційного візиту до Франції Президента України Віктора Ющенка 22 червня 2005 р. він подарував місту Санліс новий надпис для пам'ятника Анні Ярославні, що точні-

ше має відбивати історичну правду, — «Анна Київська, королева Франції».

Подальша доля Анни сповнена романтичних пригод: у неї закохався (очевидно, почуття було взаємне), а потім і викрав уже згаданий один із наймогутніших магнатів Франції Рауль II, граф де Крепі і де Валуа, що мав сильний характер, благородну і неврівноважену вдачу; за словами одного з сучасників, він не боявся ні короля, ні Бога, ні диявола. Згідно з французькими законами, королева-вдова і матір короля не могла більше виходити заміж, та й Рауль не був вільний — мав нелюбу дружину Алінору. Та звернулася зі скаргою до папи Александра II, який наказав Раулю залишити Анну й повернутися до Алінори. Та могутній граф рішуче й гордо відмовився, тоді розгніваний папа Римський у 1063 р. відлучив Рауля від церкви, що означало практично повну ізоляцію людини в суспільстві й навіть можливість її безкарного вбивства.

Але нащадок Карла Великого належав до особистостей, які чинили за власними законами й нормами моралі: Анна жила в родовому помісті Валуа до його смерті 6 вересня 1074 р. й лише потім повернулася до королівського двору та знову брала участь в управлінні державою¹⁶. Щоправда, документи того часу (останній датований 1075 р.) вона підписувала не як «Анна королева», а як «Анна, мати короля Філіпа». Що сталося з Анною далі, достеменно не відомо. Згідно з історичними переказами, відійшовши від справ, вона поселилася в Санлісі, в монастирі Святого Вікентія, де начебто і знайшла вічний спокій (з випадкової згадки однієї французької середньовічної хроніки дізнаємося, що в 1089 р. її вже не було серед живих); за іншою, малоймовірною версією Анна повернулася до Києва.

Непересічна особистість Анни Ярославни — королеви Франції навіки залишилася у світовій дипломатичній історії, хоча про її закордонне життя не згадав жоден давньоруський літописець. Зате коли під час президентської передвиборної кампанії 2004 р. у США британське видавництво Burke's Peerage, що спеціалізується на генеалогії аристократії, оприлюднило нові результати вивчення родоводу кандидата в президенти Джона Керрі, з'ясувалося, що за материнською лінією його предками виявилися французький король Генріх I і його дружина — Анна Ярославна, дочка великого князя київського Ярослава Мудрого.

Дипломатична історія єдиновладної монархії Ярослава Мудрого буде неповною, коли не врахувати її традиційно тісних державних зносин з королівством Угорщина. Русько-угорські відносини беруть свій початок ще з кінця IX ст., коли угри-кочівники проходили мимо Києва на Захід. Відтоді в топоніміці міста лишилась назва «Угорське» — урочище над Дніпром. Згадувалося вже й про союзницькі стосунки угрів з Олегом і Святославом у боротьбі проти бунтівливих хорватів, уличів і тиверців, а також Болгарського царства й Візантійської імперії. Недарма Нестор-літописець, котрий приділив значну увагу історії проходження угрів на Дунай і наголосив на їхній войовничості щодо своїх сусідів, жодним словом не обмовився про будь-який конфлікт між ними і Руссю.

Щоправда, загибель Святослава Ігоревича у 972 р. і боротьба за владу між синами Володимира Святославича 1015—1019 рр. уможливила анексію угорцями долин річок Боржави і Латориці, де знаходилися князівства карпатських хорватів. На землях Закарпаття і Пряшівщини була організована окрема Руська марка, а спадкоємець угорського престолу, син Іштвана I Святого герцог Імре отримав титул *dux exercitum regis* Руської марки. Зате письмові джерела засвідчують тісні політичні й культурні зв'язки Русі з Угорщиною, що знаходили свій вираз у частих династичних шлюбах представників угорського королівського роду Арпадів і руської великокнязівської династії.

У Києві знайшли політичний притулок сини угорського герцога Ласло Сара, двоюрідного брата короля Іштвана I, і руської князівни Прямислави Володимирівни, що рятувалися від інтриг королеви Гізели і брали участь у походах на печенігів, ятвягів і чудь. Безперечно, що приймаючи на службу своїх племінників — угорських принців Андраша і Левента, Ярослав Мудрий мав стосовно них далекосяжні політичні плани. Один із братів, Андраш, що внаслідок перевороту в Угорщині в 1046 р. був запрошений мадярською знаттю на королівський престол, очевидно, ще у Києві одружився з другою донькою Ярослава Мудрого, своєю двоюрідною сестрою по матері Анастасією (? — 1074/1094). Цей шлюб, безперечно, допоміг Андрашу утвердитися на угорському престолі.

В Угорщині королева Анастасія заклала два монастирі східного обряду — в Тормові (комітат Біхар) і біля Вишеграда, першими ченцями в них були вихідці з Русі. Після загибелі чолові-

ка в 1061 р. в міжусобній боротьбі з його братом Белою I (цікаво, що дочка того — Ілона була дружиною онука Ярослава Мудрого — тмутороканського і перемиського князя Ростислава Володимировича (1038 — 3 лютого 1067 р.), який доводився їй троюрідним братом). Анастасія з двома дітьми втекла до німецького імператора Генріха IV (1056—1106), з сестрою котрого ще в 1058 р. був заручений один із її синів — Шаламон (?—1087 р.). У гострім суперництві з конкурентами він здобув у 1063 р. королівський трон Угорщини і утримував його до 1074 р.

Таким чином, головні дипломатичні зусилля «тестя всієї Європи», як шанобливо іменували Ярослава Мудрого сучасники, були зосереджені головним чином на південно-західному, скандинавському й центрально- та західноєвропейському напрямках. Це об'єктивно зумовлювалося геополітичною належністю Київської держави саме до європейської середньовічної ойкумени, але межове географічне розташування Русі на стику з азійським Сходом, що аж до рубежу XVII—XVIII ст. переконливо демонстрував своє абсолютне культурне, економічне й технологічне переважаювання над європейським Заходом, настійно диктувало потребу дипломатичного (за тогочасними мірками, звичайно) забезпечення східних рубежів, як тактичного, так і стратегічного. На жаль, здобутки Рюриковичів на східному напрямку, попри окремі прориви, в цілому виявилися недостатніми для надійного гарантування національних інтересів керованої ними держави.

Разом з тим слід визнати, що дипломатична історія Київської Русі була тісно пов'язана з країнами Закавказзя і Середньої Азії. Стоячи міцно однією ногою в Європі, Русь виступала як світова держава й на Сході: походи Олега, Ігоря та Святослава зруйнували Хозарський каганат і поширилися до південного узбережжя Каспію, історія Грузії, Вірменії, Азербайджану, Волзької Болгарії невідривна від історії Київської держави.

На середину XI ст. завершилося формування геополітики Київської держави, що постала на розламі осілої християнської і кочової ісламської цивілізацій як «забрало» для захисту «тилів» Європи. Провідними для Русі окреслилися південно-західний (візантійсько-балканський), чорноморський регіональний, західний (центрально- і західноєвропейський) та північно-західний (скандинавський) дипломатичні вектори. Водночас виявилася органічна вразливість позицій Києва на Сході.

Перші київські великі князі, як правило, трималися геополітичної вісі «північ—південь», прагнучи побудувати свою державу «від моря до моря». Показово, що аналогічний підхід широко застосовувався в процесі державотворення й іншими європейськими народами, передусім литовцями і поляками. Причому, спочатку (IX—X ст.) домінуючою для Києва була орієнтація на південь, що цілком збігалася із головним напрямком руської колонізації вільних територій вздовж північно-південної вісі українських річок — Дністра, Південного Бугу, Дніпра і Сіверського Дінця. Цей напрямок мав першорядне значення для піднесення загального культурно-господарського рівня давньоруського суспільства шляхом прилучення до здобутків античної цивілізації.

З часом, із активізацією «Великого переселення народів» з глибин Центральної Азії, можливості геополітичного просування на південь для Києва виявилися значною мірою заблокованими. Це мало компенсуватися розбудовою інших геополітичних векторів, передусім західних, а найважливішою формою їхньої реалізації, поширення й зміцнення міжнародних зв'язків в епоху Середньовіччя стали династичні шлюби. Саме розвиваючи й посилюючи західно- і центральноєвропейську орієнтацію своєї геополітики, надаючи перевагу дипломатії, а не силовим засобам, Ярослав Мудрий забезпечив найвищий рівень розвитку Київської держави та здійснив, можливо до кінця й не усвідомлену, спробу вирвати Русь з-під візантійського впливу та надати їй нового динамічного імпульсу розвитку.

¹ *Матвієнко В.* Дипломатія Київської Русі на етапі формування державності // Україна дипломатична: Науковий щорічник. Вип. VI. — К., 2005. — С. 305—323.

² *Головченко В.* На межі Ойкумени: дипломатична історія античної України // Політика і час. — 2005. — № 9—10. — С. 103—125; № 11. — С. 73—84.

³ *Ерусалимский К.* От истории российской дипломатии к дипломатической истории России: новая концепция российской политики середины XVI века // Соціум. Альманах соціальної історії. Вип. 5. — К., 2005. — С. 263—266.

⁴ *Marx K.* Secret Diplomatic History of the Eighteenth Century. — London, 1899. — P. 75.

⁵ Полное собрание русских летописей (далі — ПСРЛ). Т. 5. II Псковская летопись. Часть I Софийской летописи. — СПб., 1848. — С. 132.

⁶ Див.: *Грушевський М.С.* Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / Редкол.: П.П.Сохань (голова) та ін. — Т. 2. — К., 1992. — С. 6—8.

- ⁷ Цит. за: *Розен В.Р.* Император Василий Болгаробойца. — СПб., 1883. — С. 23—24.
- ⁸ *Левченко М.В.* Очерки по истории русско-византийских отношений. — М., 1956. — С. 360.
- ⁹ Див.: *Котляр Н.Ф., Смолий В.А.* История в жизнеописаниях. — К., 1990. — С. 80—81.
- ¹⁰ Университетские известия (Киев). — 1873. — № 8, отд. II. — С. 12—13.
- ¹¹ *Котляр Н.Ф., Смолий В.А.* Зазнач. праця. — С. 85.
- ¹² Цит. за: *Королюк В.Д.* Западные славяне и Киевская Русь в X—XI вв. — М., 1964. — С.219.
- ¹³ Див.: *Грушевський М.С.* Зазнач. праця. — С. 22, 24.
- ¹⁴ Див.: *Котляр Н.Ф., Смолий В.А.* Зазнач. праця. — С. 126—128.
- ¹⁵ ПСРЛ. Т. 1. Лаврентиевская летопись. Изд. 2. — Л., 1926. — Стб. 178.
- ¹⁶ *Белов Г. А.* Тысяча лет франко-русских отношений // Исторический архив. — 1960. — № 6. — С. 173—179.

ДИПЛОМАТИЧНА ІСТОРІЯ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ: ОБ'ЄДНАВЧИЙ ПЕРІОД

Народився у 1962 р. в м. Кам'яні Потіки на Полтавщині. Закінчив історичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Доктор політології, професор кафедри порівняльної політології та регіоназнавства Інституту міжнародних відносин, автор 40 наукових праць з історії міжнародних відносин, суспільно-політичної думки та партій України ХХ ст., у т. ч. монографій «Від “Самостійної України” до Союзу Визволення України: нариси з історії української соціал-демократії поч. ХХ ст.» (1996), «Історія української дипломатії ХХ ст. у посталях» (2001).

Син польської княжни Агнеси, доньки Болеслава III Кривоустого і рідної сестри Казимира II Справедливого та Мешка III Старого, волинський правитель Роман Мстиславич у молодості довго жив у Польщі й Німеччині, що йому стало в пригоді для глибшого розуміння центральноєвропейських справ. Коли внаслідок заколоту знаті авторитарний прибічник запровадження державної централізації — польський принцепс (верховний князь) Мешко III у 1177 р. втратив краківський престол на користь Казимира II і змушений був податися по допомогу до Німеччини, Роман Мстиславич остаточно визначився на союз з малопольськими правителями в протистоянні з іншими руськими князями.

Союзні стосунки між Володимиром (Волинським) і Краковом зміцніли після того як у 1181 р., після поневірянь за кордоном, Мешко III знову утвердився у Великопольщі й не полишав сподівань повернутися на краківський престол. Щоб попередити можливе вторгнення військ імператора Фрідріха I

Барбаросси, Казимир II у 1184 р. навіть визнав верховну владу «Священної імперії», а через п'ять років за розпорядженням німецького імператора втягнувся у конфронтацію з Угорщиною, забезпечуючи повернення до Галича Володимира Ярославича. Скориставшись цим, а також непопулярністю зазначеного конфлікту серед значної частини малопольської знаті, Мешко III у 1191 р. таки повторно захопив Краків.

Тоді Казимир II звернувся за допомогою до Романа Мстиславича і його молодшого брата — белзького князя Всеволода, дружини котрих витіснили нападників із Кракова. Після цього малопольські й волинські війська завдали вирішальної поразки племенам ятвягів, що постійно зазіхали на північно-західні руські землі. Пам'ять про це збереглася в «Хроніці польській, литовській, жмудській і всієї Русі» польського історика XVI ст. Мацея Стрийковського, де міститься народний переказ про те, що Роман Мстиславич запрягав литовських бранців у плуги¹ (мотив запрягання переможених у плуги є одним із найбільш поширених взагалі у світовому фольклорі).

По смерті в 1194 р. Казимира II краківська знать запровадила регентське правління, що мало тривати до повноліття його старшого 8-річного сина Лешека Білого, на рік молодший від нього Конрад I став князем Мазовії й Куявії. Оскільки активну роль у краківській регентській раді відіграла їхня мати — київська княжна Олена Ростиславівна, що доводилася двоюрідною тіткою Роману Мстиславичу, волинський князь вирішив спертися на Казимировичів у конфлікті зі своїм тестем і молодшим братом Олени — великим київським князем Рюриком Ростиславичем.

Суть справи полягала в тому, що влітку 1195 р. на вимогу великого князя владимиро-суздальського Всеволода Юрійовича «Велике Гніздо» Рюрик Ростиславич відібрав у зятя 5 міст у «Руській землі» (Богуслав, Канів, Корсунь, Треполь і Торчеськ) й передав їх Всеволоду Юрійовичу як «старшому в племені Володимировім». Спершу Роман Мстиславич спробував підняти проти Рюрика Ростиславича чернігівських Ольговичів, але великий князь київський зумів перешкодити цьому, звинуватив зятя у порушенні васальної клятви і через послів «кинув йому хресні грамоти». Тоді волинський князь «поїхав у Ляхи задля підмоги до обох Казимировичів. Але сказали йому Казимировичі: «Ми б тобі радо помогли, та зобиджає нас стрий

наш Мешко... Тому ти спершу захисти нас, щоби всі ляхи були не нарізно, а щоб усі за одним були щитом із тобою і одомстили б за обиди твої»².

Після отримання такої відповіді Роман Мстиславич пішов війною на Мешка III, проте великопольський князь, «приславши [мужів] назустріч йому, не хотів битися з ним, а велів Романові, аби він уладив його із синівцями його. Але Роман, не послухавши їх, ані мужів своїх, дав йому бій». Формально у кровопролитній битві 13 вересня 1195 р. на р. Мозгаві поблизу Кракова волинське військо зазнало поразки, а Роман Мстиславич відступив до Володимира, проте й Мешко III втратив сина Болеслава, був поранений і виявився настільки знесиленим, що відмовився від подальшої боротьби з Лешеком Білим за краківський престол. Аби не допустити поновлення братовбивчої громадянської війни, регентша Олена Ростиславівна пішла на угоду з Мешком III, за якою той у 1199 р. вдруге став краківським князем, визнавши своїм наступником Лешека Білого, що вже через три роки знову зійшов на малопольський престол.

Маючи в тилу дружніх Казимировичів, Роман Мстиславич не лише міцно утвердився в Галичі, а й поновив активну балканську політику своїх попередників — Ярослава Осмомисла і прапрадіда Володимира Мономаха. Ще у 1197/98 р. половецькі хани в союзі з болгарами спустошили дунайські землі Візантії й наближалися до Константинополя. Але раптом на ворога з тилу вдарив Роман Мстиславич і завдав йому нищівної поразки, столиця Візантійської імперії була врятована. Очевидно, волинський князь відгукнувся на прохання імператора Олексія III, але руські літописці про переможний похід Романа Мстиславича або не знали, або ж не згадали з якихось відомих лише їм причин. Зате візантійський посадовець і письменник Нікіта Хоніат, розповідаючи про ці події, наголосив, що волинський князь «зробив неоціненну послугу імперії»³.

Безпосереднім наслідком цього стало посольство Романа Мстиславича до Візантії в травні 1200 р. на чолі з Твердятою Остромиричем (до складу посольства входили також Недан, Домажир, Дмитрій і Негвар), яке зустрів у Константинополі новгородський архієпископ Антоній⁴. На той час галицько-волинський правитель уже фактично розлучився зі своєю першою дружиною — дочкою Рюрика Ростиславича Предславою (на початку лютого 1204 р., повертаючись із Половецького

степу, Роман Мстиславич зайняв Київ і навіть силоміць постриг у ченці свого тестя, а в черниці — тещу Анну Юріївну та Предславу), тому, на думку ряду дослідників (М. Баумгартен, Л. Войнович та ін.), посольство Твердяти Остромирича мало вирішити питання про укладення шлюбу Романа Мстиславича із сестрою Олексія III Анною⁵. По матері Маргариті Анна доводилася онукою мадярському королю Белі III й троюрідною племінницею самому галицько-волинському правителю.

До кінця свого короткого правління Роман Мстиславич був непереможним щитом північних кордонів Візантії від половецьких нападів (через територію ворожого Константинополю Другого Болгарського царства). Галицько-Волинський літопис зафіксував ще два вдалі походи Романа Мстиславича в Половецький степ — взимку 1201/02 і 1203/04 років. У посмертній похвалі князю галицький книжник, наслідуючи кращі зразки середньовічної літератури, стверджував, що Роман Мстиславич «одолів усі поганські народи, мудрістю ума додержуючи заповідей Божих... Він бо кинувся був на поганих, як той лев, сердитий же був, як та рись, і губив [їх], як той крокодил, і переходив землю їх, як той орел, а хоробрий був, як той тур, бо він ревно наслідував предка свого Мономаха, що погубив поганих ізмаїльтян, тобто половців»⁶.

Приязні взаємини Романа Мстиславича з візантійською імператорською династією Ангелів були добре відомі не лише на Русі, а і за її межами. З'явилася навіть легенда (Ян Длугош, польські історики XVI ст., український Густинський літопис XVII ст.), що після здобуття в 1204 р. хрестоносцями Константинополя імператор Олексій III утік до Галича, де був прийнятий з великою честю Романом.

Але хоча ця версія підтримувалася такими авторитетними науковцями як російські академіки Б. Рибаків і Д. Лихачов, візантійські джерела засвідчують, що після втечі Олексія III з обложеного хрестоносцями Константинополя в липні 1203 р. він якийсь час поневірявся материковою Грецією, зрікся імператорського достоїнства, побував у засланні в маркграфстві Монферрат (П'ємонт), а через кілька років, після звільнення, уклав союз із сельджуцьким Іконійським султанатом проти Нікейської імперії, що сформувалася з колишніх візантійських володінь у Малій Азії. Проте на початку 1211 р. у битві біля Антіохії на Меандрі сельджуцькі війська зазнали поразки,

а Олексій потрапив у полон до свого зятя — нікейського імператора Феодора Ласкаріса, який ізолував тестя у монастирі до самої його смерті. Безперечно, у цій легендарній історії чується відлуння справжньої втечі майбутнього імператора Андроніка I Комніна до Ярослава Осмомисла у 1164 р.

За свідченням тогочасних польських джерел, Роман Мстиславич нещадно придушував боярську сваволю, вожді багатьох боярських кланів були репресовані, а вцілілі рятувалися втечею до Пониззя й Угорщини. Не випадково Галицько-Волинський літопис величав великого князя Романа Мстиславича «державцем всеї Руської землі», «вікопомним самодержцем всеї Русі», а в одній із польських хронік наголошувалося, що князь Роман «за короткий час так піднявся, що правив майже усіма землями і князями Русі»⁷.

У даному випадку термін «самодержець» був дослівним перекладом грецького слова «автократор», що вживалося стосовно імператорів Візантії і виражало рівень особистої влади князя. Подібні централізаторські процеси, що супроводжувалися кривавим підпорядкуванням непокірних феодалів владі монархів, були властиві тоді й іншим європейським державам — Англії Іоанна Безземельного (1199—1216), Франції Філіпа II Августа (1180—1223), Кастилії Альфонса VIII (1158—1214) та ін.

Після третього переможного походу на половців й вищезгаданого насильного постригу в ченці в лютому 1204 р. великого київського князя Рюрика Ростиславича, Роман Мстиславич тимчасово перебрав на себе великокняже правління й висунув на загальнодинастичний розгляд проект «доброго порядку» на Русі, що мав припинити міжкнязівські чвари й забезпечити централізацію влади у федеративній монархії Рюриковичів. Документ зберігся лише в «Історії Російській» В. Татищева, на підставі чого М. Грушевський і сучасний український медієвіст О. Толочко заперечують автентичність конституційного проекту Романа Мстиславича, але водночас Б. Рибаків і М. Котляр вважають, що він міг знаходитися в початковій частині Галицько-Волинського літопису за перші 5 років XIII ст., чи іншому літописові, котрі не дійшли до нас, проте були доступні історикам і державному діячеві першої половини XVIII ст.⁸

Натхнений західноєвропейським досвідом державного будівництва, Роман Мстиславич пропонував запровадити на Русі майорат, тобто обов'язкову передачу княжого столу старшому

синові замість тогочасної практики поділу землі між усіма нащадками, «щоб місцеві князі не підупадали силами». Для «кормління» ж молодших синів передбачалося виділяти «по місту чи волості», але вони мали перебувати під владою старшого брата; в разі ж відсутності в нього спадкоємця чоловічої статі, княжіння успадковувалося наступним за віком братом.

А головною умовою «доброго порядку» мало стати обрання великого київського князя, подібно до німецького імператора, правителями найбільших руських князівств — Владимиро-Суздальського, Чернігівського, Галицько-Волинського, Смоленського, Полоцького і Рязанського (саме в такій послідовності вони зазначені у В. Татищева). Великий князь київський «повинен старшого сина свого залишити на уділі своєму, а молодших наділити від оного ж чи в Руській землі від Горині й за Дніпро».

«Якщо ж хто з князів почне війну й напад вчинить на область другого, — писав своїм родичам Рюриковичам Роман Мстиславич, — то великий князь хай судить його з місцевими князями і приборкує. Якщо ж на когось прийдуть війною половці, угорці, поляки чи інший народ, і сам той князь оборонитися не зможе, тоді великому князеві, в погодженні з місцевими князями, належить відрядити допомогу від усієї держави, скільки потрібно»⁹. Звертає увагу перелік князівств для участі в обранні великого київського князя: вони попарно представляють тогочасну територію етногенезу українців (Галицько-Волинське і Чернігівське), білорусів (Полоцьке і Смоленське) та росіян (Владими́ро-Суздальське і Рязанське).

На жаль, більшість Рюриковичів не виявила державницького підходу до проекту «доброго порядку» й не прибули на його обговорення до Києва, «вибачаючись різними неможливістями». А великий князь владими́ро-суздальський Всеволод Юрійович «Велике Гніздо», «побоюючись старійшинство іншому дати й самому бажаючи в Києві бути, відмовив Роману, сказавши, що «того здавна не бувало і я не хочу переступати звичаю древнього, але має бути так, як було за батьків і дідів наших». Крім того, на вимогу Всеволода Юрійовича Роман Мстиславич змушений був передати Київ його зятю — старшому синові Рюрика Ростиславича — вишгородському князю Ростиславу.

Натомість невдовзі по взятті хрестоносцями Константинополя в квітні 1204 р. до Романа Мстиславича прибули послі ініціа-

тора 4-го хрестового походу папи Римського Інокентія III, відомого своїм прагненням до встановлення верховенства церковної влади над світською (за часи його понтифікату в 1198—1216 рр. королі Сицилії, Англії, Арагону й Португалії, цар Болгарії, малопольський князь Лешек Білий визнали себе васалами папи). Від імені Інокентія III, що був вражений перемогами Романа Мстиславича над зовнішніми ворогами та його успіхами в об'єднанні руських земель, послы запропонували галицько-волинському правителю королівську корону і допомогу «меча Святого Петра» в подальших завоюваннях за умови, що той визнає зверхність Апостольського престолу. Але Роман вступив із послами в теологічний диспут, а потім вийняв із піхов свій меч і запитав: «Чи такий меч має папа, що береться йому допомагати у завоюваннях?» Відповідаючи на власне ж питання, Роман пояснив, що має свій меч і не хоче купувати володінь іншою ціною, як тільки кров'ю, — «як батьки й діди наші розмножили землю Руську»¹⁰.

Самовпевнений і амбітний галицько-волинський правитель водночас добре усвідомлював той факт, що створене ним велике князівство трималося виключно на авторитеті та військовій силі засновника. Як засвідчив подальший розвиток подій, галицьке боярство виявилось надто політично й економічно сильним, щоб можна було остаточно викоринити його сепаратизм. Нерідко найбагатші бояри вважали за вигіднішу для себе іноземну зверхність, оскільки правителям-чужинцям було важче, ніж вітчизняним, домогтися підтримки населення, що спонукало «варягів» давати щораз більше привілеїв боярам як своїй головній опорі.

До того ж галицьким боярам надзвичайно імпонувало законодавче обмеження королівської влади й гарантії дворянських привілеїв, оформлені в 1222 р. «Золотою буллою» угорського короля Андраша II. Вона була видана під тиском так званих «королівських слуг» і передбачала звільнення дворян від податків, надання їм права судочинства у комітатах, обмеження військової служби кордонами Угорщини, а головне — забезпечувала вищому і середньому дворянству право на повстання проти короля в разі порушення ним булли.

Нарешті, не слід забувати, що Роман Мстиславич сполучив, на перший погляд, географічно й економічно близькі, але насправді політично й соціально різноманітні землі — централі-

зовану Волинь і неконсолідовану Галичину. Тому незадовго до загибелі галицько-волинський князь уклав довірчу родинну угоду зі своїм троюрідним братом (по лінії баби Євфросинії Мстиславівни) — угорським королем Андрашем II: якщо хто з них помре швидше, то інший має опікуватися його дітьми. На думку М. Котляра, домовленість підкріплюлася перспективою одруження старшого сина Романа Мстиславича Данила з однією з дочок Андраша II (цей династичний проект втратив актуальність після народження в угорського короля у 1206 р. спадкоємця — сина Бели), а до союзної угоди приєднався ще й двоюрідний брат галицько-волинського правителя — краківський князь Лешек I Білий.

Проте взаємини з останнім швидко набули конфліктного характеру. Сталося це через інтриги великопольського князя Владислава III Тонкононого, сина Мешка III Старого, який борювався зі своїм двоюрідним братом Лешekom Білим за краківський стіл. Тому, оскільки Роман Мстиславич випадково загинув 19 червня 1205 р., наштотхнувшись на польський роз'їзд під час проведення військової розвідки біля містечка Завихоста на Віслі в Сандомирській землі, ще в Яна Длугоша з'явилася думка про те, ніби галицько-волинський правитель прагнув захопити Люблінську землю, котра належала до володінь краківського князя.

Але цей збройний конфлікт, швидше всього, був непорозумінням і випадковістю, хоча б уже тому, що після смерті Романа Мстиславича його малолітні сини Данило й Василько виховувалися при дворі того ж Лешека Білого, а пізніше спиралися на допомогу різних польських князівств у боротьбі за збирання батьківської спадщини. Тому більшість дослідників (С. Томашівський, В. Пашуто, М. Котляр та ін.) на сьогодні схиляється до версії, запропонованої в середині XIII ст. французьким хроністом Альберіком з Труа, про те, що 1205 р. «Rex Russie Romanus» (тобто, «король Русі Роман») проходив через Польщу на допомогу німецькому королю Філіпові IV Гогенштауфену, який був одружений з Іриноєю, дочкою Ісака II Ангела, тобто рідною сестрою Анни — жінки галицько-волинського правителя¹¹.

Смертю Романа Мстиславича скористалися галицькі боярські угруповання, які не допустили до влади його вдови Анни та малолітніх синів Данила (1201—1264) і Василька (1203—

1269/71). Для Галицько-Волинської держави почався 33-літній період руйнівних феодалських міжусобиць, що значною мірою демонтували створену довголітніми зусиллями Володимирка, Ярослава Осмомисла і Романа Мстиславича зовнішньополітичну систему. Анні довелося втікати до Володимира, а потім до Кракова, звідки Лешек Білий, як занотував галицький літописець, «послав Данила в Угри і з ним послав посла свого В'ячеслава Лисого, кажучи королеві [Андрієві]: «Я не спом'янув звади Романової, бо тобі він другом був і ви клялись були оба мати приязнь до племені його, що лишилося в живих. А тепер прийшло на них вигнання. Тому нині підім і, взявши, передаймо удвох їм отчину їх». Король же, ці слова прийнявши, пожалкував про те, що сталося, і залишив Данила у себе, а Лестько княгиню [Анну] й Василька — у себе».

Коли ж улітку 1205 р. давній ворог покійного Романа Мстиславича, його колишній тесть Рюрик Ростиславич, що після загибелі галицько-волинського князя покинув монастир і повернувся до політичної діяльності, посівши вп'яте київський престол, у спілці з чернігівськими Ольговичами рушив на Галицьку землю, в ситуацію втрутилися Андраш II і Лешек I Білий. Дотримуючись формально старої союзної угоди з Романом, угорський король у 1206 р. уклав із краківським князем договір про розподіл сфер впливу, за яким Волинь опинилася під протекцією Малопольщі, а Галичина — Угорщини (у Галичі розташувався мадярський гарнізон). Данило Романович у якості своєрідного заручника реалізації угоди був відправлений із польським посольством до столиці Угорщини.

Натомість галицькі бояри восени 1206 р. запросили на удільні княжі престоли синів героя «Слова о полку Ігоревім» новгород-сіверського і чернігівського князя Ігоря Святославича — пуптивльського князя Володимира Ігоревича, а також Святослава, Романа і Ростислава Ігоревичів. Останні двоє були синами Ігоря Святославича від його другого (1183) шлюбу з дочкою Ярослава Осмомисла Євфросинією, що нібито давало всім Ігоревичам законні підстави претендувати на галицьку спадщину.

Насправді ж галицькі бояри сподівалися, що князі з далекої Чернігово-Сіверщини стануть слухняним знаряддям у їхніх руках, але жорстоко прораховалися. Ігоревичі, утвердившись у Володимирі, Галичі, Звенигороді, Перемишлі й Тереховлі, стали домагатися реальної влади й улаштували криваву роз-

праву над місцевою знаттю, під час котрої, за повідомленням літописця, було вбито близько 500 бояр. Але ті, що врятувалися втечею, у вересні 1211 р. за допомогою угорського війська опанували галицькі міста й упрохали «великими дарами» мадярське командування віддати їм полонених Святослава, Романа і Ростислава Ігоревичів, щоб «повісити задля помсти».

Формально ж на галицький престол угорські воєводи звели 10-річного Данила, «оскільки король Андрій не забув своєї ранішої приязні, що її він мав до брата свого, великого князя Романа, а послав воїв своїх і посадив сина свого [Данила] в Галичі»¹². Та вже невдовзі бояри вигнали з міста матір Данила Романовича, що як справжня візантійська принцеса «хотіла княжити сама», а на початку 1212 р. змушений був повернутися до Угорщини і сам галицький княжич.

Скориставшись державно-політичною анархією, восени 1213 р. один із наймогутніших галицьких бояр Володислав Кормильчич (тобто представник боярського роду, що походив від «кормильця» — вихователя княжича) «в'їхав у Галич, і вокняжився, і сів на столі». Данила тоді за згодою угорського короля відвезли до матері в містечко Кам'янець на Берестейщині. Але ж князем на Русі міг бути лише син князя — Рюриковича, тому цей прецедент (подія, що не мала аналогій в історії країн Центрально-Східної Європи) став прологом до подальшого загострення громадянської війни. Наступного року Лешек I Білий «послав посла свого Лясотича Пакослава, воєводу, кажучи [королеві]: «Не гоже є боярину княжити в Галичі. Візьми но ти дочку мою за сина свого Коломана і посади його в Галичі».

На виконання цієї домовленості в 1214 р. у місті Спіші (тепер Словаччина) Андраш II і Лешек I Білий підписали угоду, за якою трирічну доньку Лешека від шлюбу з луцькою князівною Гримиславою Інгварівною Саломею, що доводилася по батькові троюрідною сестрою, а по матері — племінницею Данилу Романовичу, було заручено з шестирічним угорським принцом Коломаном (Кальманом) (1208—1241), що був увінчаний наступного року галицькою короною. Це відбулося на відповідне прохання угорського короля до папи Римського Інокентія III в контексті розрахунків Андраша II зміцнити владний статус Кальмана серед сусідів на верненню галицької православної церкви до Апостольського престолу. Самозванця ж Володислава

Кормильчича з приходом угорських військ схопили й кинули до в'язниці, де він незабаром помер.

Таким чином, якщо раніше угорський король і малопольський князь вважали себе ніби опікунами неповнолітніх Романовичів і неодноразово виступали, хоча й непослідовно, на захист їхніх спадкових прав (водночас Андраш II вважав Галицьку державу за васальну, а Лешек Білий анексував забузькі землі Волині), з укладенням Спішської угоди обидва монархи вирішили використати міжнародну ситуацію, що склалася, на свою безпосередню користь. Але досить швидко подальший розвиток подій виявився небажаним для краківського князя, польсько-угорські стосунки особливо загострилися після окупації в 1216 р. Андрашем II Перемишля у відповідь на небажання Лешека Білого допомогти «королю Галичини» Кальману проти повсталых, у відповідь на латинізацію церкви, галичан.

Романовичі вдало скористалися польсько-угорськими суперечками, внаслідок чого Лешек Білий змусив белзького князя Олександра Всеволодовича повернути Данилу й Васильку Романовичам батьківський стіл у Володимирі, що став для них плацдармом для «збирання» батькової спадщини. Намагаючись послабити занадто міцні воєнно-політичні позиції Угорщини в регіоні, Лешек Білий звернувся до свого двоюрідного брата (по матері Олені Ростиславівні) — новгородського князя Мстислава Мстиславовича Удатного із закликом: «Ти брат мені еси. Піди і сядь у Галич!». Матір'ю новгородського князя була старша дочка Ярослава Осмомисла, що давало Мстиславу Удатному право претендувати на галицький престол.

Скориставшись перебуванням Андраша II у 5-му хрестовому поході (1217—1221) і спираючись на союзну угоду з краківським князем, Мстислав Удатний у 1219 р. вибив угорців із Галича, а в 1221 р. остаточно закріпився там за допомогою половців (князь був одружений з дочкою половецького хана Котяна). Данило Романович спробував увійти у союз із своїм троюрідним дядьком Мстиславом Удатним, одружившись на його старшій доньці Анні. Проте очікуваної користі цей шлюб для Романовичів не приніс, коли волинський князь закликав тестя відвоювати у Польщі загарбану нею Західну Волинь, Мстислав Удатний відмовився, пославшись на союзний договір із Лешекем Білим.

До того ж галицький князь за порадою боярина Судислава Бернатовича у 1221 р. уклав із угорським королем договір, за яким молодша дочка Мстислава Удатного — Олена-Марія мала одружитися з молодшим сином Андраша II — принцом Андрашем, що після смерті тестя повинен був успадкувати Галицьке князівство. Але Андрашу не довелося навіть чекати смерті Мстислава Удатного: маючи заслужену репутацію першого воїна на Русі, підтвержену в 1220—1221 рр. вмілою обороною Галичини спільно з Данилом Романовичем від угорських і польських військ, він виявився маріонеткою в руках боярської олігархії.

Згідно з Галицько-Волинським літописом, авторові котрого, очевидно, не була відома таємна угода 1221 р., у 1226 р. «Судислав, обманюючи Мстислава, сказав йому: «Княже! Оддай дочку свою заручену за королевича і дай йому Галич. Ти ж не можеш [його] держати сам, а бояри не хочуть тебе». Але він не хотів дати [Галич] королевичу, найпаче він хотів дати Данилові. Гліб же Зеремійович і Судислав [Бернатович] здержували його, щоб він не дав Данилові. Вони бо сказали йому: «Якщо ти даси королевичу, — коли захочеш, зможеш забрати од нього. А як даси Данилові, — воіки не буде твоім Галич». А тому, що галичани хотіли Данила, і звідти [з Галича] послали [до Данила послів] для переговорів, [то] Мстислав дав Галич королевичу Андрієві, а сам узяв Пониззя. Звідти пішов він до [города] Торчеського» у Пороссі, де невдовзі й помер. Андраш же у 1227—1230 і 1232—1234 рр. займав галицький престол у ранзі герцога.

Не розраховуючи, таким чином, на підтримку тестя — Мстислава Удатного і не претендуючи, за середньовічним рицарським кодексом честі, на галицький княжий стіл, Данило Романович сконцентрувався на завершенні об'єднання волинської спадщини батька. Переконавшись, що Лешек I Білий не збирається виконувати патронажних зобов'язань перед Романовичами, взятих під час переговорів у 1206 р. з Анною, а натомість зазіхає на волинські землі на схід від Західного Бугу, Данило вдався до випробуваного й основного засобу середньовічної дипломатії — воєнного.

Після відмови Мстислава Удатного в 1219 р. допомогти йому в поверненні захопленого краківським князем Забужжя, Данило «поїхав з братом [Васильком] і забрав Берестій, і Угровеськ,

і Верещин, і Стовп'я, і Комов, і всю **Україну**. Лестько ж великий гнів мав на Данила. І коли настала весна, поїхали ляхи воювати і пустошили по [ріці] Бугу. І послав услід за ними Данило [воєвод] Гаврила Душиловича, і Семена Олуйовича, [і] Василька Гавриловича, і вони били їх до [річки] Сухой Дорогви, і колодників захопили, і вернулися у Володимир з великою славою... А ляхів вони багатьох побили і гнали вслід за ними до ріки Вепра»¹³, тобто, українсько-польської етнічної межі, — з гордістю занотував літописець.

Гучна слава про перемоги Романовичів докотилася аж до східної заніманської Литви — Аукштайтії, що на той час стала центром державотворення у литовських племен. За руськими літописами і німецькими хроніками первісно їх було шість: пруси (між Віслою і Німаном), жмудь (на правобережжі нижнього Німану), земгали (на лівобережжі Західної Двіни), курші (на півострові між Балтійським морем і Ризькою затокою), латгали (на правобережжі Західної Двіни) та ятвяги поміж Західним Бугом і верхнім Німаном.

Зі створенням за сприяння папи Римського Інокентія III у 1202 р. у щойно заснованій Ризі Ордену мечоносців («Брати Христова воїнства» — *Fratres militiae Christi*) і підкоренням ним протягом наступного десятиліття фінномовних лівів (звідси назва німецьких володінь-колоній у Східній Балтії — Лівонія) на узбережжі Ризької затоки, литовські племена стали об'єктом хрестових походів з півночі. Ситуація ускладнилася у 1219 р., коли данський король Вальдемар II Переможець, що, до речі, доводився троюрідним дядьком Данилові Романовичу по лініях матері Софії Володимирівни й батька Вальдемара I Великого — правнука Володимира Мономаха, рушив у великий похід на Північну Естонію й захопив давню фортецю естів Лінданіс (літописний Коливань), на місці котрої був закладений Ревель (Таллінн).

Поява німецько-данської загрози на півночі вимагала заснування єдиної загальної влади для литовців, що могла б спиратися на зовнішню підтримку. Тому вповні логічно видається звістка Галицько-Волинського літопису про прибуття в 1219 р. до Романовичів і Анни у Володимир литовського посольства в складі «старших князів» Аукштайтії Живинбуда, Дов'ята і Вілікаїла, князя Делтуви Довспрунка з братом Міндовгом, жмудських князів-братів Єрдивіла-Скірмонта і Викинута та ін-

ших. «Ці ж усі мир дали князю Данилові і Васильку, — занотував літописець, — і була земля [їхня] спокійна».

Своєю чергою литовці, очевидно, посилили тиск на Мазовію й Малопольщу, що, разом з успіхами Романовичів в об'єднанні Волинської землі, змусило Лешека I Білого у 1221/22 р. укласти з ними мирну угоду. Літопис зберіг імена її розробників: з польського боку — послы Держислав Абрамович і Творіян Войцехович, а з волинського — тисяцький Дем'ян. З того часу й до своєї загибелі в 1227 р. краківський князь виступає воєнно-політичним союзником Романовичів.

А незадовго до смерті Лешек I Білий врятував Данила Романовича від неминучої поразки перед лицем могутньої коаліції в складі великого князя київського Володимира Рюриковича, що палав жагою помсти за постриг його батька в монахи Романом Мстиславичем у 1204 р., великого князя чернігівського Михайла Всеволодовича, що був одружений із Оленою — дочкою Романа Мстиславича від першого шлюбу, й, таким чином, мав формальні підстави претендувати на галицько-волинську спадщину, пінського князя Ростислава Святополковича, що був родичем Ігоревичів і зазіхав на волинські землі, й навіть половецького хана Котяна. Разом із допоміжними загонами з Курська, Новгород-Сіверського і Турова вони обложили Романовичів у Кременці.

У цій, здавалося б, безвихідній ситуації Данило Романович виявив себе досвідченим і вправним дипломатом. Як записав не без задоволення літописець, «Данило ж, обманюючи їх, удавав, що хоче мир із ними вчинити, і поїхав у Ляхи по підмогу, а Павла, [посла] свого, послав до Котяна, кажучи: «Отче! Одверни війну сю, помирись зо мною». І він, [Котян], поїхавши, пограбував землю Галицьку і пішов у землю Половецьку, а до них не вернувся». Таким чином, тесть Мстислава Удатного половецький хан Котян, що з того часу став надійним спільником Данила Романовича, забезпечив його від удару з тилу угорського гарнізону Галича, внаслідок чого київсько-чернігівські війська зняли облогу Кременця, «не досягнувши нічого, вернулися». Тоді Романовичі, «зібравши ляхів многих, пішли до Києва з Пакославом [Войцеховичем], воеводою [лядським], і Олександр (Всеволодович) з ними обома [пішов]. Але [їх] зустріли послы од Володимира й Михайла, [бояри]

Воротислав Петрович і Юрій Толігнівич, пропонуючи мир, і вони замирилися, а ляхи вернулися назад».

Але на вивисині волинсько-краківського партнерства сталися трагічні події, що зумовили переорієнтацію Данила Романовича у польських справах. Оскільки в умовах феодальної роздробленості Польської держави сюзеренітет верховного краківського князя над Східним (Гданським) Помор'ям швидко став фіктивним, Лешек I Білий разом із своїм молодшим братом — мазовецьким і куявським князем Конрадом I прибули під Гонсаву у Великопольщі на зустріч із її правителем Владиславом III Тонконогим і сілезьким князем Генріком I Бородатим для обговорення ситуації в Помор'ї. Несподівано східнопоморський князь і намісник Святоплук, одружений, між іншим, із сестрою Данила Романовича — Саломеєю-Євфросинією, і давній ворог Владислава III — його племінник Владислав Одоніц, що переховувався у Святоплука після вигнання з Познані, напали на князівський з'їзд і вбили Лешека Білого.

У Польщі стався черговий спалах кривавої міжусобної боротьби за краківський престол, у котрій Романовичі зробили ставку на Конрада I Мазовецького, одруженого в 1207 р. з Агафією — донькою волинського тоді князя Святослава Ігоревича. Будучи рідним братом покійного Лешека Білого, Конрад I вважав свої права на краківський престол вищими від прав і двоюрідного брата Владислава III, і двоюрідних племінників Генріка I та Владислава Одоніца. Тому коли в 1228 р. краківська знать, усунувши від влади півторарічного сина Лешека Білого — Болеслава V Соромливого, запросила на трон Владислава III Тонкононого, а той невдовзі був переможений Владиславом Одоніцем і втік до Сілезії, Конрад I пішов на укладення повномасштабного воєнно-політичного договору з Романовичами.

Як з гордістю зазначив літописець у зв'язку зі спільним волинсько-мазовецьким походом 1230 р. на Каліш, «і поклялися межі собою руси і ляхи: якщо після цього буде коли межі ними усобиця, [то] не брати ляхам руської челяді, ні русам — лядської». Зміцнивши стратегічні тили на півночі з Литвою та північному заході з Мазовією й зосередивши під своєю владою Белзьку, Берестейську, Луцьку та Пересопницьку землі, Данило Романович розгорнув боротьбу за повернення галицького княжого столу. До того ж смерть у 1228 р. у Торчеську на південній околиці «Руської землі» тестя Мстислава Удатного

остаточно розв'язала руки Данилові з морально-етичного погляду, та й суспільно-політична атмосфера в Галичині складалася на користь Романовичів. По поверненні з польського походу, «коли Данило перебував у [городі] Угровську, прислали [до нього] галичани [послів], кажучи: «Судислав пішов у Пониззя, а королевич у Галичі зостався. Піди но боржій!».

Після тривалих боїв, у котрих союзниками волинян виступали мазовецькі загони Конрада I і половці Котяна, угорський гарнізон Галича капітулював. Данило Романович, згідно з тогочасним рицарським кодексом, «узявши город, спом'янув приязнь короля Андрія і пустив сина його [Андрія]. І провів він його до ріки Дністра, і вийшов із ним один Судислав [Бернатович], а на нього кидали каміння, кажучи: «Иди геть з города, баламуте землі!»¹⁴. Проте до завершення боротьби було ще далеко, зрадливе галицьке боярство продовжувало спротив Данилу Романовичу, закликаючи на допомогу угорців (1231, 1232 рр.), а коли у 1234 р. королевич і «герцог Галичини» Андрій помер під час облоги Даниловим військом Галича, знайшло союзника у чернігівському князеві Михайлові Всеволодовичі.

Тому після поразки в київсько-чернігівському поході під Торчеськом від половців, найнятих Михайлом Всеволодовичем, Данило Романович восени 1235 р. подався до Угорщини, де мав надію порозумітися з новим королем — Белою IV (1235—1270), що не виявляв такого зацікавлення галицькими справами як його батько Андраш II і брати — «король Галичини» Кальман та «герцог Галичини» Андраш. Як свідчать Пештські аннали кін. XIII ст., у листопаді 1235 р. Данило Романович взяв участь в інтронізації Бели у Феєрварі, ведучи в процесії коня, на котрому сидів монарх, у той час як Кальман ніс королівський меч¹⁵. За нормами феодалного права це свідчило про визнання Данилом певної вищості (якщо не зверхності) угорського правителя, але справжньою метою Романовича було припинити втручання Арпадів у галицькі справи.

Але, обіцяючи на словах допомогу Данилові Романовичу, на ділі Бела IV визнав за краще підтримати Михайла Всеволодовича і його сина Ростислава, котрому він визнавав титул «князя Галичини» (*dux Galiciae*) і навіть пообіцяв видати за нього свою дочку. До того ж, коли ворожі Данилові галицькі бояри у 1236 р. проголосили князем Михайла Всеволодовича, той залучив на свій бік Конрада I Мазовецького і половців. А в березні наступ-

ного року Конрад I своєю грамотою дарував «Добжинським братам» захоплене ним м. Дорогичин на Західному Бузі з округою, що належали до Волинського князівства.

Католицький рицарський Добжинський орден виник ще у 1228 р., коли в розпал боротьби за краківський престол Конрад I залучив рицарів-хрестоносців для захисту Мазовії від нападів прусаків і надав їм замок Добжин у Куявії. Буллою від 19 квітня 1235 р. папа Римський Григорій IX об'єднав добжинців з хрестоносцями Тевтонського ордену, але частина «братів» не підкорилася папі й зберегла власну військово-релігійну організацію.

Проте й у цій, на перший погляд, безвихідній ситуації Данило Романович виявив мужність, витримку та безперечний дипломатичний талант. Щоб нейтралізувати вороже ставлення Бели IV, Данило вступив у союзницькі відносини із запеклим ворогом угорського короля — австрійським герцогом Фрідріхом II Войовничим (1230—1246) і навіть збирався разом з братом Васильком підтримати останнього у війні з німецьким імператором Фрідріхом II Гогенштауфеном (1215—1250).

Неважко здогадатися, що при цьому галицьке військо немиче опинилося б в угорському тилу. Бела змушений був запросити обох Романовичів до себе «на честь» і уклав з ними дружню угоду, пообіцявши дотримуватися невтручання в галицькі й волинські справи. На виконання цих домовленостей «король же [угорський Бела] не оддав дівки своєї [Анни] Ростиславу [Михайловичу], а погнав його від себе», проте водночас він не побажав тоді видати дочку й за старшого сина Данила Романовича — Лева (бл. 1228—1301 рр.).

Коли ж восени 1236 р. проти Романовичів збройно виступила коаліція за участю Михайла Всеволодовича, його васала — вишгородського князя Ізяслава Володимировича, Конрада I Мазовецького і половців, останні, не без допомоги волинських дипломатів, виявилися найслабшою ланкою нападників і «не схотіли йти на Данила. Пограбувавши всю землю Галицьку, вони вернулися». Далі літописець лаконічно зазначив, що наступного року «Данило таки навів на Кондрата литву — [князя] Міндовга», тобто згідно з вищезгаданою союзною угодою 1219 р. литовці завдали удару по Мазовії, й Конраду I довелося відмовитися від намірів з'єднати свої сили з Михайлом Всеволодовичем.

Незадовго до цих подій — у 1236 р. поблизу м. Савле (сучасний Шауляй) об'єднаним силам литовських племен вдалося завдати нищівної поразки мечоносцям, після чого прямо на полі битви «старший князь» Аукштайтії Міндовг був проголошений верховним правителем литовців. З перших років свого княжіння він потребував підтримки Романовичів у боротьбі проти численних племінних вождів, а також з огляду на загрозу з боку Лівонського ордену, що оформився у 1237 р. з решток Ордену мечоносців як регіональна структура Тевтонського ордену чи Ордену хрестоносців.

Останній був заснований у Палестині ще під час 3-го хрестового походу, а у 1198 р. затверджений папою Інокентієм III. У 1228 р., згідно з договором великого магістра Ордену Германа фон Зальца з Конрадом I, хрестоносці отримали Хелмінську землю, розташовану на схід від Вісли у північно-західній частині Мазовії. За задумом польського князя, Орден мав допомогти йому підкорити землі язичників-прусаків і християнізувати їх, але вже у 1234 р. імператор Фрідріх II надав керівництву Тевтонського ордену такі ж прерогативи, які мали імперські князі-правителі.

Це неминуче мало спричинити гострий конфлікт Тевтонського ордену з Польською та Литовською державами. Тому, коли у березні 1238 р. Данило Романович раптовим ударом вибив «Добжинських братів» із Дорогичина, полонивши їхнього магістра Бруно і чимало хрестоносців (літописець зазначив, що князь тоді сказав дружинникам: «Не гоже є держати отчину нашу крижевникам-темпличам, тобто солломоничам»), Конрад I Мазовецький не лише не пішов на подальше загострення конфронтації з волинським князем, але, навпаки, погодився на підписання нової союзної угоди.

Про це можна судити із зауваження галицького літописця, що з наближенням монгольських військ хана Батия (1208—1255) на початку 1241 р. до карпатських перевалів Данило Романович, який зупинився в Сандомирі, сказав: «Недобре нам зоставатися тут, близ іноплемянників, що воюють нас». [I] пішов він у землю Мазовецьку до Болеслава до Кондратового сина. І дав йому князь Болеслав город Вишгород, і пробував він тут, допоки вість [не] дістав, що вийшли вже із землі Руської безбожні, і вернувся він у землю свою».

Так, як Болеслав прийняв Данила Романовича з родиною, за середньовічними правовими нормами приймали лише союзників, що втратили власне володіння. Коли ж у 1247 р. Конрад I помер, Данило взяв діяльну участь у врегулюванні суперечок за владу між його синами, а після швидкої смерті в 1248 р. старшого з них — Болеслава I — забезпечив передачу влади в Мазовії найменшому — Земовиту I (1248—1262), одруживши його того ж року зі своєю старшою дочкою Переяславою.

Забезпечивши, як і у 1230 р., рішучими воєнно-дипломатичними заходами сприятливу ситуацію на північних, північно-західних і південно-західних кордонах, Данило Романович восени 1238 р. за три дні маршем-кидком зі своєї щойно збудованої нової столиці Холма досягнув Галича (Михайло Всеволодович тоді захопив київський престол, а його сина Ростислава не було в місті) й після нетривалої облоги взяв центр Прикарпаття. Літописець розповів, що коли князь «під'їхав під город і сказав їм: «О мужі-городяни! Допоки ви будете терпіти іноплемянних князів владу?», — то вони, вигукнувши, сказали: «Се есть державець наш, Богом даний!» І пустилися вони [до нього], яко діти до отця, як ті бджоли до матки, як [олені], спрагли води, до джерела»¹⁶.

Громадянська, присутня, війна 1236—1238 рр. за участю Волині, Галичини, Чернігівщини, Київщини і Смоленщини та із залученням різною мірою Мазовії, Литви, Угорщини й половців точилася в умовах стрімко зростаючої агресії монголів (сусіди-тюрки з VIII ст. називали одне з їхніх племянних об'єднань, що мешкало на південний схід від Байкалу, татарами, у IX ст. цей етнонім перейшов на сторінки китайських літописів, а пізніше став відомий і слов'янам) на північно-східні й східні руські землі, що опинилися таким чином наодинці з нападниками. Великий князь київський і чернігівський Михайло Всеволодович з наближенням орди двоюрідного брата Батия Менгу (Мунке)-хана в серпні 1239 р. «побіг услід за сином своїм [Ростиславом] перед татарами в Угри», а в Києві тимчасово закріпився смоленський князь Ростислав Мстиславич. «Данило тим часом, — повідомляє галицький літопис, — поїхав на нього, і схопив його, і залишив у нім, [Києві, тисяцького] Дмитра. І оддав він Київ у руки Дмитрові, [щоб] удержати [город] проти іноплемянних народів, безбожних татар».

Коли ж Бела IV відмовився надати політичний притулок чернігівським князям-невдахам, і ті змушені були податися до Конрада I Мазовецького, Михайло Васильович визнав свою поразку і відрядив «послів до Данила й Василька, кажучи: «Многочат провинулися ми оба перед вами, і многочат я шкоду робив тобі. Що тобі я обіцяв, — то того не сповнив. Якщо коли хотів я приязнь мати з тобою, — невірні галичани не давали мені. Нині ж клятвою клянусь я тобі, що ніколи ото ворожнечі з тобою не буду мати».

Данило Романович поступив по-рицарськи: повернув колишньому ворогові його жінку — звезену сестру Олену Романівну, дозволив утікачам прибути до себе й навіть «пообіцяв Київ йому, Михайлові, а синові його Ростиславу дав Луцьк. Але Михайло через страх перед татарами не одважився йти до Києва, тому Данило й Василько дозволили йому перебувати в землі своїй, і дали йому пшениці багато, і меду, і худоби, і овець доволі».

Таким чином, після 20-літньої напруженої боротьби Данило Романович фактично відновив державну єдність на більшій частині тогочасних етнічних українських земель, прообразом котрої було політичне об'єднання його батька — Романа Мстиславича початку XIII ст. У змаганні волинської й чернігівської гілок Рюриковичів за об'єднання південноруських (українських) земель у єдину державу конкуруючі центри сили в другій чверті XIII ст. тричі були близькі до успіху. Вперше у 1234—1235 рр., коли Данило Романович у союзі з Володимиром Рюриковичем тримали у своїх руках Київ і облягали Чернігів; вдруге — у 1236 р., коли Михайло Всеволодович, залишивши в Києві свого ставленика Ізяслава Володимировича, увійшов на запрошення бояр у Галич і зібрав під своєю рукою майже всі південноруські землі (за винятком Волині); утретє така можливість з'явилася взимку 1239/40 р., коли Данило Романович Галицький — правитель відновленої Галицько-Волинської держави, наслідуючи державотворчі традиції свого батька, укріпився в Києві.

Ці політичні процеси формування станової централізованої національної державності на теренах власне «Руської землі» (Середня Наддніпрянина), Волині, Наддністрянщини й Чернігово-Сіверщини цілком співвідносяться з посиленням королівської влади та подоланням феодальної роздробленості, приміром, у Франції за правління Людовика IX

Святого (1226—1270), зміцненням монархії й територіальною експансією Норвегії за Гакона IV Старого (1217—1263), об'єднанням Кастилії й Леону та успіхами реконквісти за Фердинанда III Святого (1217—1252). Але у природний розвиток вітчизняного державотворення втрутився руйнівний зовнішній фактор — монгольське нашествя, що стало чи не останньою хвилиною «Великого переселення народів» з глибин Центральної Азії на Захід.

Вочевидь, що напад монголів на Північно-Східну Русь у грудні 1237 р., не говорячи вже про їхній похід на Волинь і Галичину взимку 1240—1241 рр., не були якоюсь несподіванкою для Данила Галицького. Ще в молодості йому довелося взяти участь у трагічній для русів битві 31 травня 1223 р. на р. Калці (нині права притока Кальміусу Кальчик) з 25-тисячним монгольським корпусом найдосвідченіших полководців Чингіз-хана (1162—1227) — Джебе і Субудая. Незадовго до цього, деморалізовані поразками від монгольської кінноти на Дону, за допомогою до руських князів звернулися половці-кипчаки.

Кривава тотальна війна між ними й монголами спалахнула у 1216 р., коли половці необачно надали притулок кривим ворогам Чингіз-хана — меркітам, які свого часу викрали й збездестили його жінку. Джебе і Субудай аж ніяк не прагнули до війни з Руссю, їхні послі запропонували учасникам Київського князівського з'їзду розірвати союз із половцями й укласти мир. Але найсильніші Рюриковичі — великий київський князь Мстислав Романович, чернігівський князь Мстислав Святославич, який був до того ж одружений із аланською княжною, що не могла не ненавидіти гнобителів її співвітчизників, та галицький князь і тесть половецького хана Котяна Мстислав Удатний відкинули монгольські мирні пропозиції й наказали вбити послів.

Зрадницьке вбивство посла вважалося у кочовиків-монголів найтяжчим гріхом, на відміну від осілих землеробських народів, де зарізати посла у XIII ст. не було ганебним. За Великою Ясою (від монгольського «джасак» — закон) — складеним Чингіз-ханом у 1198 р. і затвердженим при обранні його каганом усіх монголів на курултаї 1206 р. кодексом звичаєвого права для орди, за обман того, хто довірився, як і за зраду та вбивство, передбачалася смерть. До того ж, шанувальники «чорної віри» (мітраїзму) монголи вважали, що піддані, які не виступали про-

ти гріховного володаря, мають нести таку ж відповідальність за скоєний монархом гріх, — у цій морально-етичній настанові полягала таємниця масштабних монгольських звірств у багатьох країнах, що стали об'єктом їхньої агресії.

Прикрий для руських князів, що мали майже вчетверо більше війська, ніж Джебе і Субудай, перебіг битви з монголами на Калці дав яскравий приклад відмінного розуміння осілими й кочовими народами норм міжнародного права та поняття чесності в дипломатії. Коли внаслідок повної відсутності організації серед керівників походу, «через зависть, бо велика незгода була межі ними», кияни виявилися блокованими на великому пагорбові, й монголи не могли взяти штурмом їхній укріплений табір, великий князь Мстислав Романович піддався на умовляння Плоскіні — вождя придніпровських бродників, що були союзниками кочовиків. Той переконав князя, ніби монголи пощадять його воїнів і не проллють крові.

Монголи, згідно свого звичаю, даного слова дотримали: вони поклали зв'язаних військовополонених на землю, накрили настилом із дощок і сіли бенкетувати на їхніх тілах. Але жодної краплі руської крові дійсно пролито не було, що, за монгольськими звичаями, вважалось украй важливим. Після погрому на Калці руси вважали, що монголи, вбивши великого князя київського Мстислава Романовича та інших полонених, порушили клятву. Але, з погляду монголів, клятву вони дотримали, а страта була крайньою необхідністю й вищою справедливістю, оскільки руські князі вчинили страшний гріх вбивства тих, хто довірився, — послів.

Не маючи жодних ілюзій щодо мети «Великого західного походу» монголів на «вечірні країни» (на Русі було відомо про рішення курултаю 1235 р. в імперській столиці Каракорум добити половців та покарати Волзьку Булгарію й Русь), Данило Галицький ще до облоги Батием Києва восени 1240 р. виїхав до Угорщини. З літописного повідомлення можна зробити висновок, що галицько-волинський правитель вів переговори з Белою IV про спільні дії проти орди та скріплення союзу шлюбом угорської принцеси з Львом Даниловичем. Проте Бела IV відмовив Данилові Галицькому, й коли наприкінці грудня 1240 р. до Угорщини дійшли вісті про падіння Києва, Колодяжина, Володимира та інших міст, а також масово почали прибувати втікачі з-за Карпат, Данило Галицький, залишивши Лева

в Буді, подався до Сандомира й далі до союзної Мазовії, де перечекав монгольську навалу.

Як і руські Рюриковичі, правителі країн Центральної Європи не спромоглися об'єднатися перед лицем могутнього ворога, а для папи Римського Григорія IX, котрому минав сотий рік, та німецького імператора Фрідріха II головним був конфлікт через багаті ломбардські міста. Більше того, є дані, що Григорій IX намірявся вступити з монголами у тісну взаємодію проти своїх імперських ворогів, однак швидка смерть понтифіка перешкодила реалізації цих планів.

Малопольським і сілезьким рицарям, яким допомагали невеликі загони тамплієрів, іоаннітів і тевтонців (у зв'язку з нападом монголів на Польщу вони навіть тимчасово відмовилися від наступу на Псков), на підтримку рушив лише чеський король Вацлав I (1230—1253), але запізнився. 9 квітня 1241 р. під Легницею в Сілезії монголи доценту розбили польське військо, в битві загинув краківський князь Генрік II Побожний, а монгольські загони спустошили всю Малу Польщу й Серадзьку землю.

Угорщина, незважаючи на всі заклики Бели IV, взагалі не отримала будь-якої іноземної допомоги, й коли головні сили Батия прорвалися через карпатські перевали, 60-тисячне мадярське військо зазнало нищівної поразки при Шайо 11 квітня 1241 р., столиця королівства була спалена, а більша частина його території — сплюндрована. Хоча важкоозброєним чеським і німецьким рицарям вдалося зупинити монголів під Оломоуцем у Моравії, паніка охопила всю Західну Європу: папа Римський Григорій IX, попри украй похилий вік, утік до бургундського Ліона, імператор Фрідріх II сховався на Сицилії, а богобоязливий французький король Людовик IX своєрідно втішив своїх підданих: «Якщо ті люди, яких ми називаємо татарами (латинізована транскрипція етноніму Tartari сумістилася з поняттям Tartarus — міфічне підземне царство, пекло. — *Авт.*), повинні прийти до нас, то або ми заженемо їх назад у район Тартара, звідки вони прийшли, або ж вони всіх нас відправлять на небо, а тому поб'ємо ми татар, чи самі будемо побиті ними, ми все одно підемо до Бога, або як віруючі, або як мученики».

Проте величезні людські втрати і смерть у грудні 1241 р. великого кагана Угедея (третього сина Чингіз-хана) змусили Батия з берегів Адріатики повернути в березні наступного

року через Сербію й Болгарію на Схід, де на нього чекав курултай і кривава боротьба за престол у Каракорумі. Нова еліта Монгольської імперії, що складалася з учораших офіцерів з кара-киданів, найманів і кераїтів та симпатизувала християнству-несторіанству, шукала підтримки у християнських князів Русі й посадила на курултай 1246 р. на каганський престол сина Угедея — Гуюка. Батий, вважаючи свій рід — старшого сина Чингіз-хана — Джучі скривдженим у виборах, не присягнув новому кагану й фактично заснував власну державу зі столицею в м. Сарай (тепер с. Селітряне Харабалінського району Астраханської області) на Нижній Волзі.

У 1251 р., як «старший у роду Чингізидів» Батий активно підтримав державний переворот у Каракорумі, що увінчався проголошенням каганом його приятеля і двоюрідного брата Мунке, за правління котрого (до 1259 р.) «Улус Батия» охопив степові й лісостепові простори на захід від річок Іртиш і Об через Приаралля, Південний Урал і Північний Кавказ та Причорномор'я аж до нижньої течії Дунаю. Коли ж після загибелі Мунке й чергового спалаху міжусобної боротьби монгольська армія, що воювала в Китаї, проголосила каганом брата Мунке — Хубілая (1260—1294), молодший брат Батия — честолюбний прибічник ісламу Берке (1257—1266) остаточно порвав із Каракорумом.

З того часу історія західного улусу Монгольської імперії стала історією самостійної держави 1259—1502 рр., яку монголи називали «Білою ордою» (Ак-Ордою), оскільки вона знаходилася на захід від Каракорума, а білий колір у традиційній монгольській космогонії був символом цієї сторони світу. Проте за звичку сарайських ханів прикрашати свій трон і юрту золотом європейські й арабські дипломати прозвали їхню ставку «золотим наметом», звідки пішов термін «Золота Орда», що вперше з'явився в московських літописах другої половини XVI ст. за царювання Івана Грозного.

Що ж до широко вживаного з першої чверті XIX ст. російськими істориками терміну «монголо-татари» чи «татаро-монголи», то він є непорозумінням і породжений безпідставним отождненням із татарами (насправді монгольським плем'ям, яке йшло в авангарді орди) представників тих тюркських етносів, що брали участь у завойовницьких походах Чингіз-хана.

У безпосередні кордони Золотої Орди були включені лише землі степових народів, передусім Куманія («Половецьке поле»), степовий і гірський Крим. Таким чином, золотоординські кордони підступили на Правобережжі до Росії й верхів'їв Південного Бугу, а на Лівобережжі — до Псла і Ворскли. Натомість мешканці периферійних лісових, лісостепових і гірських ландшафтних зон, зокрема, Північно-Східної й Південної Русі, зберігаючи територіальну відособленість, не увійшли до адміністративно-територіального складу монгольської держави, а були обернені на данників чи політичних васалів хана.

При цьому вже в другій половині XIII ст. окреслилася різниця в становищі окремих руських князівств, що визначить їхні політичні долі в майбутньому. Так, майже не зачеплені монгольським завоюванням Новгородська, Полоцька, Турівська і Смоленська землі почали все виразніше схилитися до зближення з сусідньою Литвою. У Владимиро-Суздальській і Муромо-Рязанській землях внаслідок їхньої територіальної близькості до, власне, Золотої Орди склалися особливо принизливі форми васальної залежності (система баскаків (тюркською «пригноблювач») — монгольських урядовців, що відали збиранням подушної данини й обліком чоловічого населення у завойованих землях, і для придушення народних виступів мали регулярні військові загони), а саме ординське панування виявилось найбільш тривалим (до 1480 р.).

В історичній перспективі, хоч як це парадоксально на перший погляд, зазначені обставини відіграли й певну позитивну роль, оскільки підштовхнули до консолідації внутрішні сили опору, що відновили незалежність і заклали підвалини майбутньої Російської держави, але на монархічних засадах східної деспотії.

Міжнародно-політичне становище князівств на території сучасної України значною мірою обумовлювалося ще передмонгольськими подіями, зокрема, запеклою громадянською феодальною війною 1236—1238 рр., котра вкрай виснажила сили суперників якраз незадовго до Батієвого нашестя. І хоча емоційно забарвлені літописні картини апокаліптичних руйнувань, заподіяних його походами 1239—1241 рр., як і сумно відома теорія російського академіка М. Погодіна про масову еміграцію нібито великоросійського населення Наддніпрянщини на північ до Волзько-Окського межиріччя й переселення на спустілі тери-

торії вихідців із Волині й Галичини — предків сучасних українців, давно спростовані археологічними й лінгвістичними джерелами, встановлення монгольської зверхності над «Руською землею» (з тогочасних писемних джерел відомо, що в 40-х роках XIII ст. Переяславщиною безпосередньо управляв монгольський намісник) й Чернігово-Сіверщиною стало, без перебільшення, катастрофою.

Паралізовані монгольським втручанням у внутрішнє життя й знекровлені економічно, найстаріші руські князівства остаточно втратили однаковий із країнами Західної й Центральної Європи темп суспільної еволюції. Доки у Німеччині, Польщі, Угорщині й Чехії впродовж XIII—XIV ст. вдосконалювалися владні інститути, виникали перші університети, утверджувалися самоврядні корпоративні форми організації населення, підносилися політична роль міста та супутньої йому міської культури, Києву, Чернігову й Переяславу понад сторіччя не вдавалося просунути й на крок уперед.

Навпаки, — князя еліта морально деградувала, тероризована монголами, міське культурне й економічне життя занепало, зате інтенсифікувалося безупинне дроблення земель-князівств (зокрема, на Чернігово-Сіверщині на поч. XIV ст. їх було вже не менше десяти), а у Києві за монгольськими ярликами (від тюркського «ярлек» — повеління, наказ) «володарювали» князі, що й ногою сюди не ступали (як-то великий князь владими́ро-суздальський Ярослав Всеволодович) у 1243—1246 рр. чи його син — новгородський князь Олександр Ярославич Невський у 1249—1263 рр.).

Напроти вагу цьому, галицько-волинській гілці Рюриковичів — Романовичам, які вийшли переможцями з війни за «галицьку спадщину» 1205—1238 рр., вдалося закласти підвалини власної потужної держави на національній основі, що зберегла безперервність вітчизняної традиції державотворення й відіграла помітну роль у міжнародному житті Центрально-Східної Європи другої половини XIII — першої половини XIV ст.

¹ Kronika Polska, Litewska, Zmudska i wszystkiej Rusi Macieja Strzjkowskiego. — Warszawa, 1846. — S. 211.

² Летопись по Ипатскому списку. — СПб., 1871. — С. 461.

- ³ *Хониат Никита*. История со времени царствования Иоанна Комнина. Т. 2 (1186—1206) // Византийские историки, переведённые с греческого. — СПб, 1862. — С. 298.
- ⁴ Літопис Руський (За Іпатським списком) / Пер. з давньоруської Л.Є. Махновця; Відп. редактор О. В. Мишанич. — К., 1989. — С. 369.
- ⁵ *Баумгартен Н. А.* Основатели второй династии в Галицкой земле // Изв. Русского имп. генеалог. об-ва. Т. 9. — 1909. — С. 1—53.
- ⁶ Галицко-Волынская летопись // Памятники литературы Древней Руси: XIII век. — М., 1981. — С. 237.
- ⁷ *Mistrza Wincentego Kronika Polska*. — Warszawa, 1974. — S. 221.
- ⁸ Див.: *Толочко О. П.* Конституційний проект Романа Мстиславича 1203 р.: спроба джерелознавчого дослідження // Український історичний журнал. — 1995. — № 6. — С. 22—36.
- ⁹ *Татищев В. Н.* История Российская. Т. 3. — М.-Л., 1964. — С. 169.
- ¹⁰ Галицко-Волынская летопись. — С. 235.
- ¹¹ *Войтович Л.* Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII—XVI ст. — Львів, 1996. — С. 30.
- ¹² Галицко-Волынская летопись. — С. 249.
- ¹³ Там само. — С. 251.
- ¹⁴ Там само. — С. 273.
- ¹⁵ Див.: *Грушевський М. С.* Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / Редкол.: П.С. Сохань (голова) та ін. Т. 3. — К., 1993. — С. 52—53.
- ¹⁶ Галицко-Волынская летопись. — С. 289.

**ВПЛИВ ВІЗАНТІЙСЬКОЇ ТА БОЛГАРСЬКОЇ
КУЛЬТУР НА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ
ОСВІТИ У ДАВНІЙ РУСИ-УКРАЇНІ
(дипломатичний еккурс)**

Народився 3 січня 1975 р. Закінчив Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Працював асистентом режисера на Українському телебаченні, у пресі, молодшим науковим співробітником Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Нині — заступник проректора-директора Інституту історії та філософії педагогічної освіти Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова, кандидат історичних наук. Член Національної спілки журналістів України. Автор понад 60 наукових публікацій, двох книг. Відзначений Почесною грамотою Міністерства освіти і науки України, орденом святого Миколая Чудотворця.

Серед безлічі знакових подій, які вносили кардинальні зміни у політичне і культурне життя країни в X ст., її економіку, формували виразно національну давньоруську державу, її духовність і традиції, одна — належала до особливих. Київська Русь, яка простяглася від Чорного до Балтійського морів, стала християнською, долучилася до тогочасної цивілізації, основи якої закладалися на набутках античної Греції та Риму. Становлення церковної структури в часи Київської Русі сприяло не тільки поширенню християнства, а й розвитку писемної культури, зародженню духовної освіти. У цьому сенсі доречно буде навести, на нашу думку, досить аргументовані висновки щодо причин запровадження християнства великим князем Володимиром, висловлені Іваном Огієнком: «Ніхто ніколи легко не міняє батьківської віри; ніхто не кидає своїх переконань, в яких виховався, безслідно і назавжди. Нову віру приймають або через матеріальні вигоди, які вона несе неофіту,

або через міцне переконання, що нова віра краща. Цих людей другої групи ніколи не було багато, не був таким і князь Володимир... Гадаю, що Володимир у той час не мав ані потреби, ані охоти аналізувати, котра віра найкраща; він робив, як йому підказував його здоровий державний розум: християнство було надзвичайно корисне для українського народу, бо єднало його до європейської культури»¹.

З упровадженням християнства поступального розвитку набирає духовна освіта. У цьому процесі початкового етапу християнізації М. Грушевський виділив два моменти, що вплинули на її дальший розвій: «Один — це початок монашого життя: почали множитися чорноризці, і почали існувати монастирі, другий — заходи Ярослава для розповсюдження освіти і книжності»².

Історик визначає кілька причин вибору князем Володимиром візантійського християнства. Серед них визнання, що християнство у той час було релігією «більш вищою і більш виробленою» порівняно з місцевим язичництвом, до того ж християнство Візантії мало добре сформовані, насичені художніми елементами «конкретні форми та обряди»³ і, врешті, високий державник прагнув «унести Русь в круг культурних інтересів тодішнього культурного — візантійського світа»⁴. Зазначимо, що певна частина вихідців давньоруської держави, а саме руські служили люди та купці, відвідували християнські храми, знали християнські свята та обряди. З іншого боку — у Києві, на Подолі, грецькі купці збудували церкву святого Іллі ще в середині X ст., християнами були і частина княжих дружинників — варягів і т. д. Хоча доречним і справедливим буде навести суперечливий висновок М. Грушевського, що звернення князя Володимира до візантійської культури не мало нічого ані особливо спасеного, ані фатального і «що ми особливих користей через нього не здобули в кінці, се ясно»⁵.

Водночас не варто забувати і ще про одну властивість, яку розглядав у політичному аспекті князь Володимир. Візантійська імперія, як відомо, проіснувала тисячу років. І, безперечно, церква була втиснута в авторитарну систему державного управління. Кожен з імператорів, починаючи з Костянтина Великого, вважав себе заступником Бога на землі і тому дозволяв собі втручатися у справи церковні. Таким чином виникла своєрідна ситуація, що увійшла в історію під назвою цезаропапізм. Змішу-

вання державної і церковної влади стало звичним у тогочасному політичному житті Візантії. Логічним буде твердження, що саме цей момент для князя Володимира став вирішальним у виборі візантійського християнства як державної релігії Русі, бо ж його головною турботою були пошуки засобів розбудови міцної централізованої держави. Додамо, що християнська міфологема у Візантії дійсно давала зміст досить високій середньовічній культурі, сприяла поширенню освіти, набула популярності зокрема в священничому середовищі. Зокрема, патріарх Фотій був не тільки видатним богословом та політиком, а й популярним літератором. Візантія стала батьківщиною першої у середньовіччі вищої школи в Константинополі (середина IX ст.)⁶.

Підтвердженням розвитку процесу християнізації Давньої Русі ще в 60-ті роки IX ст. є енцикліка — «окружне посланіє» до східних церков патріарха Фотія, у якому він писав: «не тільки болгари навернулися до християнства, а й той народ, про якого багато й часто говориться і який перевершує інших брутальністю і звірством. Тобто так звані руси. Підкоривши сусідні народи і через те надто запишавшись, вони підняли руку на Роменську імперію.

Але тепер вони перемінили еллінську й безбожну віру, якої раніше дотримувалися, на християнське вчення, увійшовши до числа відданих нам друзів, хоча перед тим грабували нас і виявляли нестримну зухвалість. І в них запалала така жадоба віри і ревність, що вони прийняли пастиря і з великою ретельністю виконують християнські обряди»⁷. Зазначимо, що добре налагоджена візантійська дипломатія, використовуючи засади християнського вчення, вибудовувала власну державницьку політику впливу на сусідні варварські народи. Не стала винятком Русь, де Константинополь здійснював свій вплив на внутрішній устрій, політику, а насамперед на культуру.

Переконливим фактом можуть бути події 860 р., коли укладено угоду про мир та любов між двома державами. Згідно з відомостями, які знаходимо у Костянтина Багрянородного та Симона Логофета, однією з умов тогочасного великомасштабного договору було хрещення Русі, для чого рукоположено архієпископа та священників. Не маючи ґрунтовної джерельної бази, можна лише здогадуватися, що християнство запроваджувалося повсюдно, але не скрізь приймалося. Адже і в оточенні князя Аскольда знаходилися люди, які не сприймали християнські

погляди, що згодом і підтвердив зухвалий державний переворот 882 року, який перервав дипломатичні і культурні зв'язки з Візантією на довгі десятиліття⁸.

Болгарія на ціле століття раніше Русі на вернулася у нову релігію і мала вже певний досвід існування християнства. Враховуючи також близькість двох феодальних держав у політичному та економічному сенсах, видається цікавим дослідження впливу болгарської духовної культури на становлення християнського світогляду Київської Русі. Насамперед, варто звернути увагу на той факт, що з часів уведення християнства в Болгарії з'являються оригінальні як церковно-канонічні, так і апокрифічні літературні пам'ятки. Безперечно, значна частина з них надходила з Візантії, перекладалася, доповнювалася, але деякі створювалися безпосередньо в Болгарії і звідти потрапляли до Київської Русі. Однією з характерних рис цього впливу стало прийняття для поширення на теренах Київської Русі староболгарської мови. Згадаймо, що серед більшості держав Європи мовою церковного спілкування вважалася грецька або латина; на Русі ж такою мовою стала староболгарська (македонська), яка, трансформуючись у церковну, стала літературною, як латина на Заході⁹.

Треба відзначити, що Київська Русь прийняла християнство за грецьким обрядом, але мовою літургії і відправ стала болгарська. Мова, звичайно, впливала й на впровадження філософських, релігійних ідей, що надходили до Русі з Болгарії. Зазначимо, що в Київській Русі крім візантійської літератури досить поширеними були праці болгарських авторів, солунських братів Кирила та Мефодія, Іоанна Екзарха, Костянтина Преславського, Климента Охридського, Чорноризця Храбра. Водночас руська просвіта була позбавлена оригінальності, бо вся книжність складалася з перекладів. Певне, мав рацію на Володимирському соборі 1274 року митрополит Кирило, коли скаржився, що церковні правила були незрозумілими і з повагою відгукнувся на новий переклад «Кормчої», що надійшла з Болгарії¹⁰. Розвиваючи цю думку, є сенс послатися й на те, що на ґрунті грецького алфавіту просвітником Костянтином (Кирилом) створюється новий слов'янський алфавіт — кирилиця, де, власне, і була врахована практична потреба слов'ян висловлювати за допомогою спеціальних літер ті звуки, що існували і в інших мовах, зокрема, у грецькій і латинській. Цю

мову і називали давньоболгарською, старослов'янською, старою церковнослов'янською. Вона згодом отримала широке застосування у церковній практиці болгар, сербів, русів.

Після запровадження християнства на Русі першими вчителями були болгарські священники, за їхньою допомогою розповсюджувались «книжні словеса», а письменність тісно пов'язувалася з релігією, книжну людину називали благочестивою¹¹.

Отже, доцільніше говорити не про вплив, а про відповідний процес трансплантації книжності однієї країни в іншу, бо ж після введення християнства візантійська література через болгарське посередництво була перенесена на Русь. Безперечно, цей процес не відбувався механічно: твори не просто перекладали чи переписували, у них вносили зміни, які відображали сторони тогочасного життя тієї землі, де вони розповсюджувалися.

Цікаву думку щодо походження духовної освіти у давніх слов'ян висловив І. Огієнко. Розглядаючи факт знаходження у Херсонесі Євангелії та Псалтиря, написаних Костянтином руською мовою, він робить припущення: «Розцвіт нашої початкової літератури так само приневолює думати, що розпочалася вона ще з IX-го віку. А коли з'явилося більше християн, неодмінно мусів постати й переклад св. Письма на місцеву слов'янську київську мову. Безумовно християни в Києві мали свої богослужіння — бодай у приватних домах, — з дуже давнього часу, але вже певне в першій половині IX віку. Думаю, що ці богослужіння правилися грецькою мовою, і їх зовсім не розуміли київські християни. Ті священники, що жили в Києві, мали за обов'язок не тільки правити богослужіння, але й навчати нової віри. Поширення християнства на перших порах його зовсім неможливе без відповідної агітації та навчання основ нової віри зрозумілою мовою. Отож, на мою думку, в Києві християни мали не тільки грецьке богослужіння, але й живу проповідь місцевою полянською мовою. Проповідувати Євангелію не можна, не пояснюючи її живою мовою, а це в усіх народів вело до перекладу бодай потрібних уривків на живу мову. Ось тому я вважаю за цілком можливе, що в Києві, для потреб християнської громади, якийсь священник-слов'янин або грек, що добре вмів по-слов'янському, — переклав потрібні йому для проповіді уривки в Євангелії та Псалтиря на місцеву київську

мову. Усе сказане дає мені підставу повірити оповіданню, що Костянтин знайшов у Херсонесі Євангелію та Псалтир, писані руською мовою»¹².

Погляди І. Огієнка поділяв М. Брайчевський, який вважав, що, «по-перше, на час Хозарської місії Кирила Русь вже була християнською країною і почала створювати власну церковну літературу. По-друге, переклад біблійних книг старослов'янською мовою розпочався до початку моравської місії великих просвітників. По-третє, давньоруська писемність в її найвищій, книжковій формі існувала ще до винайдення Кирилом нового слов'янського алфавіту»¹³.

Однак повернемося до стосунків Давньої Русі з Візантією. Аж через 70 років поспіль Русь укладає з Візантією новий договір. Зазначимо, що він майже підтверджував основні положення договору 874 р. Різниця стосувалася суто релігійного аспекту: попередній підписували дві християнські країни, то тепер Русь виступала як дуалістична держава з двовір'ям. Ось цитата з літопису: «А якщо намислить хто з країни Руської розладнати цю дружбу, то ті, скільки їх прийняло хрещення, хай дістануть відплату од Бога Вседержителя — осудження їх на погибель і в сей вік, і в будучий, а ті, скільки їх не охрещено є, хай не мають помочі від Бога, ані від Перуна, хай не захистяться вони щитами своїми, і хай посічені будуть мечами своїми, і хай погинуть од стріл і од іншого оружжя свого, і хай будуть вони рабами і в сей вік, і в будучий»¹⁴. Як бачимо, християнство та язичництво в договорі 944 р. виступають складовими одного цілого. Язичницька частина руського посольства закріпила угоду перед Перуном, християнська — в Еллінській церкві. Закріплені князем Ігорем стосунки з Візантією згодом продовжувала київська володарна княгиня Ольга, маючи активну співпрацю із Царгородом, який вона відвідала з офіційним візитом. І хоча в країні панувала язичницька релігія, спостерігалася велика терпимість до зростаючого християнства. «Ольга, поза сумнівом, була першим руським правителем, — вважає англійський дослідник Д. Оболенський, — яка зрозуміла, що християнство може допомогти її країні стати в один ряд з цивілізованими народами Європи»¹⁵. Вона активно шукала міжнародних контактів з іншими країнами: Болгарія, Хазарський каганат, варяги, печеніги, угри давно вже в колі її політичної уваги¹⁶. Дипломатичні уподобання великого князя Володимира до Візантії швидше всього ляг-

ли у поле вибору релігії християнства з погляду прагматичного. І тут, певнї, має рацію ствердження сучасного дослідника Василя Іванишина: «Отже, коли князь Володимир вирішив прийняти християнство (після безуспішних спроб активізувати і зробити об'єднаним фактором язичництво), перед ним не стояло питання про вибір між католицизмом і православ'ям — їх ще не було. Не йшлося йому, звичайно, і про обрядову відмінність (аскетизм римської і пишнота візантійських Церков), а тим більше — про догмати. Усе це — апологетична мотивація пізніших літописців-православних: так міг би вибирати конфесію естетствующий теолог, а не глава величезної держави.

Суть вибору була в іншому, і про неї умовчують наші літописи: вибирати Церкву, яка зобов'яже князя визнати духовну, а на той час — і відчутну політичну залежність від її першоєрарха (папи), чи вибирати Церкву, яка сформувалася під опікою кесаря, має звичку служіння главі держави, а свою перспективність бачить у розширенні його впливу і могутності. Князь Володимир у 988 році вибрав Церкву, яка б послужила йому, його намірам зміцнити безмежну, нуртуючу Русь»¹⁷.

Діяльно переймаючись розповсюдженням християнської віри, Володимир побудував церкву св. Василя¹⁸, св. Богородиці, так звану Десятинну¹⁹, найменовану так через те, що князь призначив на утримання цієї церкви і її духовенства десяту частину княжих доходів. Для належного впровадження новоприйнятої віри Володимир задумав поширити книжну освіту і з цією метою у Києві та інших містах наказав набирати дітей багатших людей і віддавати у навчання грамоті. «Таким чином, — як зазначав М. Костомаров, — на Русі за якихось років двадцять зросло покоління людей, які за рівнем своїх розумінь і за обсягом своїх пізнань далеко пішли вперед від того стану, в якому перебували їхні батьки; ці люди стали не лише засновниками християнського суспільства на Русі, але й проповідниками освіти, що переходила разом з релігією, борцями за початок державні та громадянські»²⁰. Для зміцнення християнства й для поширення греко-візантійської культури Володимир невдовзі після свого охрещення засновує у Києві школу для дітей вищих верств руського громадянства. Безсумнівним є той факт, що кївська школа стала зразком для інших освітніх осередків. З літописних джерел відомо, що син Володимира Ярослав започатковує школу на триста вихованців у Новгороді. У «Житії

преподобного Феодосія Печерського» оповідається, що він, перебуваючи хлопцем в Курську при своїх батьках, при звичаївся до науки книжної. «Обставини того часу та потреби життя вимагали певного знання. — стверджував історик В. Біднов. — Освічені люди були потрібні й для церкви, й для держави, для заміщення церковних урядів та різних посад адміністративного характеру, для підтримання широких торговельних зв'язків, для ведення великих господарств у боярських маєтках та інше. Постійні зносини з Візантією та присутність греків серед нашої ієрархії (митрополити та єпископи), зокрема, вимагали від наших людей знання грецької мови. Того ж вимагали й інтереси наукові, бажання користуватися тими творами, що не були перекладені на мову слов'янську. Через те серед наших людей було поширено знання грецької мови. Митрополит Климент Смолятич (середина XII ст.) свідчить, що мав коло себе людей, що вивчали грецьку мову. Серед тих п'яти мов, що знав князь Всеволод, батько Мономаха, була й грецька. Дипломатичні, торговельні та церковні зв'язки з Візантією потребували знання тої мови, а патріарші грамоти на Україну, як і твори деяких Київських митрополитів, писані по-грецькому, — свідчать про знайомство наших освічених людей з грецькою мовою²¹. Для переважної більшості населення, звичайно, не було безпосередньої потреби знати грецьку мову, воно обмежувалося мовою церкви (себто слов'янською) і, завдячуючи їй отримували шкільну освіту. При єпископських кафедрах готували кандидатів на священство, тут вчили читати, писати, церковному співу та основам християнської віри й моралі. При більших храмах організуються школи для початкової освіти місцевої людності. Власне церква ставала осередком народного виховання та освіти. Про стан поточного навчання писав В. Біднов: «Які книги читалися на Україні в XI—XII ст.? Яку освіту шляхом начитаності набували тоді українські люди? В нас вживалися ті самі книги й ширилася та сама освіта, що і в Візантії. Остання зберегла ту саму культуру, що розвинулася на античному ґрунті під впливом християнства перших чотирьох віків, ідейний зміст якої брався з Біблії, творів церковних письменників та письменників стародавніх грецьких. Все це переховувалося й ширилося в Візантії серед освічених людей, а звідти поволі йшло й до інших народів Європи та Азії. Йшло це й до нас на Україну разом із християнством. Св. Письмо чи біблійні книги в перекладі славних со-

лунських братів Кирила та Мефодія, напевно, були в нас ще до Володимира Великого. Тоді ж могли появитися в нас і переклади церковно-богослужбових книг, зроблені тими ж первоучителями слов'ян та їх учнями. Болгарія та теперішня Підкарпатська Русь, що раніше, ніж Київ, засвоїли християнство з Візантії, дали їх Україні. Було перекладено на слов'янську мову ще до Володимира й деякі інші книги (як ось «Шестоднев» св. Василія Великого²² в перекладі Іоанна, екзарха болгарського). Та все-таки кількість таких перекладів була невелика, а тому розпочинається інтенсивна перекладацька діяльність для задоволення потреби в освіті. Переклади і книги переписувалися переважно духовними особами, ченцями. Нерідко за переписування бралися члени князівських родин, бо це вважалося богоугодною спасенною справою»²³.

Вплив Візантії на творення освіти в давньоукраїнській державі очевидний. Насамперед необхідно врахувати, що основні елементи, з яких вибудовувалося політичне тіло давньої Русі-України, були запроваджені зовні, але поступово зрідлилися з народним життям і превалюючим тут є християнська віра. Певним чином «зробила лагіднішою воїнственно-сувору вдачу русів, вона змінила їхнє ставлення до підлеглих їм слов'ян, тісно поєднала тих та інших вузами релігійної спорідненості, завдяки цьому створила політичну єдність Русі»²⁴. Окрім впливу на засади державності, Візантія залишила помітний слід і на духовне життя давньоруського суспільства. Разом з християнством з'явилися освічені ченці, стародавні храми зводилися за зразками візантійських, греки познайомили з мусією (мозаїкою), запозичив Київ і певні державні ритуали: приміром серед численних воріт у Візантії Царьгородські Золоті ворота, збудовані Феодосієм Великим, вважалися найшанованішими, бо через них під час урочистостей прямували імператори до свого Великого палацу. У давньому Києві були також Золоті ворота, збудовані у 1037 р., стіни яких оточували стольне місто. До речі, місто Рим і Фессалопокі славилися Золотими воротами²⁵. Посівши чільне місце у запровадженні християнської віри, візантійські провідники відповідно прагнули і керувати процесом народної освіти на давньоруських теренах²⁶. Однак проникнення греків до освітніх процесів могло бути лише загальним, а не безпосереднім. Слід зазначити, що, власне, мовний бар'єр дав поштовх проникненню творів отців християнської Церкви у пе-

рекладі з грецької мови староболгарською (згодом мала назву церковнослов'янської) на праукраїнські землі. Поза сумнівом, що задовго до офіційного прийняття християнства великим князем Володимиром певна (хай незначна) частина населення долучалася до християнської віри. За літописними свідченнями, церкви існували ще за князів Аскольда і Діра, церковні богослужіння провадилися за володарювання княгині Ольги (бо ж яким чином над нею здійснювався християнський обряд поховання). Отже потрапляла й духовна література, були проповідники християнства з місцевого населення, які вільно володіли грецькою мовою. «Святе Письмо і богослужіння рідною мовою, — ось що було наріжним каменем нашої освіти» — зазначав історик М. Погодін. Ще сучасник св. Феодосія чернець Іаков глибокодумно зауважив: «Пріяша святое крещение, готово имуще святое писание, и книги переведены с греческого на русский»²⁷. Безперечно, новопризначені для Русі митрополити, які походили з Греції, були люди вчені і охочі до знань, вони привозили богослужбові книги і навіть перекладачів і прагнули розповсюджувати освіту поміж своєї пастви.

«Окремий характер візантійській культурі надавало передусім християнство грецького обряду, — переконаний історик І. Крип'якевич. — Зовнішніми прикметами його були, з одного боку, глибока філософія грецьких отців церкви, з другого — багатство обрядових форм. Василій Великий, Григорій Богослов, Іоанн Золотоуст — це були ті «стовпи» грецької церкви, на чю науку оперлися організація та дух візантійської церкви. Виховані на класичній старовині, перейняті до глибини Христовою наукою, вони просували шляхи новому світові. Пишні форми грецького богослужіння захоплювали всіх. Посли Володимира Великого, вислані до Царгорода, оповідали князеві: «Прийшли ми до греків, і повели вони нас туди, де служать своєму богові. І не знали ми, чи на небі були, чи на землі, бо нема на землі такого виду і такої краси, — не вміємо тобі того описати».

Під опікою церкви й царського двору розвивалося письменство. Візантійські бібліотеки зберігали неocenні скарби давніх рукописів, а сотні вчених присвячували весь труд на те, щоб давню традицію сплести й освітлити... Одним із найголовніших візантійських філологів був патріарх Фотій (820—891), що залишив опис 280 почасті втрачених у пізніші часи старовинних писань і словник грецьких істориків і промовців. Мисаїл Пселл

(1018–1079) склав енциклопедію людських знань, догматикою починаючи і кухарством закінчуючи. Тодішні філософи пильно займалися студіями над давніми грецькими письменниками. Своїм літературним хистом у XII ст. був відомий чернець Теодор Продром, широко знані історики та біографи Константин Порфиропент та Анна Комнін. Отже візантійська культура передавала цінності старовинного світу в новій християнській формі»²⁸.

Після офіційного хрещення України приїхало сюди багато греків-священиків, які привезли церковні закони, які в ті часи правила і за державні. Однак укладачі збірки законів «Руську Правду» сліпо не скопіювали грецькі. І ось «Руська Правда» мала найетичніші, найлюдяніші, найпрогресивніші, найдемократичніші закони в тодішньому культурному світі. А виникли вони не на порожньому місці, а на благодатній землі, де вже існувала самобутня культура, де були книгозбірні і писемність, пригадаймо св. Євангеліє і Псалтир праукраїнською мовою, що їх знайшов 860 року в Херсонесі св. Кирило.

Перші вчителі слов'ян поставили питання про освіту і навчання релігійне у тісному зв'язку з питанням про релігійно-моральне вдосконалення людини і вважали навчання через «слово буквене» необхідною його умовою. Ось чому давньоруська людина шанувала книжну науку і вважала її справою спасіння і нерідко розмірковувала: «хто часто поважає книгу, той спілкується з Богом»²⁹.

А давньоруські монастирі, вдаючись до сучасної термінології, можна назвати вищими навчальними закладами того часу. Тоді кожен, хто бажав оволодіти книжною мудрістю, прагнув до монастиря. Літописні повідомлення відтворюють працю ченців, які в келіях творять книги. Власне в цих осередках тодішньої освіти занотовувалися події письмово, тут складалися книги і формувалися бібліотеки³⁰.

Дослідник церковної історії І. Малишевський, розглядаючи навчальний процес у Давній Русі, звернув увагу на те, що книжна наука була різноманітною: «для дітей княжих, боярських та інших обраних Володимир бажав запровадити не тільки початкову освіту, навчання грамоті, але й вище, схоже на те, що існувало в Греції... Щоб після тих перших митрополитів та єпископів з вищою освітою, які прийшли до нас з Греції, з'явилися у нас і свої російські ієрархи з вищою освітою, що

й належить їхньому високому служінню»³¹. До речі, навчали читання церковнослов'янською мовою, яка вважалася тоді книжною, і використовувалися методи, які існували в Греції, і особливо в Болгарії³².

Наслідуючи візантійців, у Давній Русі згідно Статуту Володимира створюють прочанські установи при церквах, на кшталт візантійських орфанотрофінів, бо турбота про сиріт, про їхнє виховання і освіту вважалася справою почесною³³.

Незважаючи на церковно-релігійний характер, адже освітніми закладами опікувалося виключно духовенство, українське письменство охоплювало всі галузі знання: богослов'я, історію, право, природознавство, математику — в тих самих дозах і розмірах, які ми бачимо в письменстві візантійському або західноєвропейському у відповідному часовому вимірі. Як засвідчує В. Біднов, «пам'ятники цього письменства, що переховалися до наших днів, свідчать про те, наскільки була різноманітною освіта українського громадянства в XI—XII ст., освіта, що добувалася початковим навчанням у тодішніх школах і в тодішніх учителів, а потім поширювалася й поглиблювалася шляхом самостійного читання»³⁴.

Християнство на давніх українських землях мало великий вплив передусім на формування моральних засад. «Євангельська істина сприймалась українським народом, — зазначав Г. Ващенко, — відповідно до його психічних властивостей, історії й побуту, що відбилось на релігійних обрядах, моралі і на виховному ідеалі. Християнство не заперечувало всього того, чим жив до прийняття його народ. Воно залишало й освячувало те, що не суперечило його духові. Таким чином вироблявся світогляд, мораль і звичаї, в котрих органічно об'єднувалось євангельське вчення з деякими непротивними йому елементами попередньої національної культури»³⁵.

Безперечно, цей процес йшов повільно. А для того, щоб його прискорити, необхідно було поширювати в народі науку Христову, виховувати його в душі християнської моралі. Національну культуру творять і розбудовують не чужинці, а творчий геній власного народу. Коли ж народ і позичає щось у чужинців, то надає всьому власні національні форми і навіть зміст³⁶.

Український народ, звісно, не жив ізольовано. Він завжди мав культурні зв'язки з іншими народами. А «патріотизм на-

ціональний лежить в прив'язанню до своєї церкви, що найбільше — до руської мови й книжності»³⁷.

З погляду історичної ретроспективи можна стверджувати, що християнство через вплив візантійської і болгарської культур збагатило духовний потенціал українського народу.

Автор, розглядаючи питання впливу візантійської і болгарської культур на формування духовної освіти у Давній Русі-Україні, прагнув досягнути і вникнути у внутрішній зміст основних тенденцій далекої епохи, зрозуміти політичні вимоги і прагнення до перетворення утвердження нових, вищих у суспільному розвитку реалій з погляду міжнародних вимірів.

¹ *Огієнко І. І.* Українська церква: Нариси з історії Української Православної Церкви: У 2 т. — К.: Україна, 1993. — С. 37—38.

² *Грушевський М. С.* Історія України-Руси: в 11 т. 12 кн. — К., Наукова думка, 1992. — Т. 2. — С. 40.

³ Там само. — Т. 1. — С. 517.

⁴ Там само. — С. 525.

⁵ Там само. — С. 528.

⁶ *Горбач Н.* Візантійське християнство і Русь // Історія релігій в Україні. Праці X міжнародної наукової конференції (Львів, 16—19 травня 2000 р.). — Кн. 1. — Львів: Логос, 2000. — С. 112—113.

⁷ *Брайчевський М. Ю.* Утворення християнства на Русі. — К.: Наукова думка, 1988. — С. 50.

⁸ *Грбар С.* Міжнародні зв'язки Київської Русі // Україна дипломатична. — К., 2000. — Вип. перший. — С. 167.

⁹ *Патерикіна В.* Вплив болгарської духовної культури на становлення християнського світогляду Київської Русі // Історія релігій в Україні. Праці X міжнародної наукової конференції (Львів, 16—19 травня 2000 р.). — Кн. 1. — Львів: Логос, 2000. — С. 275.

¹⁰ *Иконникова В.* Опыт и исследование о культурном значении Византии в русской истории. — К., 1869. — С. 55.

¹¹ *Водовозов В.* Древняя русская литература. — СПб., 1872. — С. 116.

¹² *Огієнко І. І.* «Руські» переклади в Херсонесі в 860 році // — С. 368.

¹³ *Брайчевський М. Ю.* Зазнач. праця. — С. 69.

¹⁴ Літопис Руський. — К.: Дніпро. — 1989. — С. 26.

¹⁵ *Оболенский Д.* Византийское содружество наций. — М.-К., 1998. — С. 203.

¹⁶ *Сахаров А.* Дипломатия Древней Руси. — М.: Мысль, 1980. — С. 294.

¹⁷ *Иванишин В.* Українська церква і процес національного відродження // Українське відродження і національна церква. — К., 1990. — С. 28. — (Б-ка журналу «Пам'ятки України». Книга 2).

¹⁸ Церква святого Василя (Трьохсвятительська). Знаходилась на початку сучасної Десятинної вулиці. Побудована 989 р. великим князем Київським Володимиром після повернення його з Корсуня, де він прийняв християнство

- (взяв ім'я Василь). Церква була дерев'яна. 1015 р. в ній були перезахоронені князі Борис і Гліб. 1029 р. ця церква згоріла. На її місці Ярослав Мудрий збудував нову. Потім вона перебудовувалася 1072 р. і 1115 р. У 1184 р. князь Святослав Всеволодович на цьому місці побудував кам'яну церкву. Вона була зруйнована 1240 р. ордами Батия. Відбудована Василівська церква знову була зруйнована татарами 1622 р. Відбудована 1669 р. київським полковником Мокієвським. 1744 р. на її місці було збудовано нову Василівську церкву.
- ¹⁹ Десятинна (Богородиці) церква. Перша кам'яна церква Київської Русі. Споруджена 988—996 рр. за часів князювання Володимира Святославича, який на збудування та утримання її виділив десяту частину князівських прибутків — десятину (звідси й назва). У Десятинній церкві поховано Володимира Святославича, його дружину — візантійську царівну Анну, сюди було перенесено прах княгині Ольги з Вишгорода.
- ²⁰ *Костомаров М.І.* Галерея портретів. Біографії. Нариси. — К.: Веселка, 1993. — С. 14.
- ²¹ *Біднов В.* Школа й освіта на Україні // Українська культура: лекції за редакцією Дмитра Антоновича. — К.: Либідь, 1993. — С. 41.
- ²² Василь Великий (Василь Кесарійський) — (близько 330—379), церковний діяч, теолог, філософ-платонік, єпископ м. Кесарія (Мала Азія). Брат Григорія Ніського. В «Шести днів» виклав принципи християнської космології.
- ²³ *Біднов В.* Знач. праця. — С. 42—43.
- ²⁴ *Домбровский.* О влиянии Греции на развитие гражданского образования Древней Руси // Журнал Министерства народного просвещения. — 1841. — № 1, отдел II. — С. 2.
- ²⁵ Там само. — С. 6.
- ²⁶ Там само. — С. 16.
- ²⁷ *Погодин М.* Образование и грамотность в древнем периоде русской истории // Журнал Министерства народного просвещения. — 1871. — Часть CLIII, январь. — С. 1.
- ²⁸ *Крип'якевич І.* Всесвітня історія: У 3 кн. — К.: Либідь, 1995. — Кн. 2. — С. 26—28.
- ²⁹ Характер древнерусского образования и роль православного духовенства в деле народного просвещения // Киевские епархиальные ведомости. — 1895. — № 12. — С. 234.
- ³⁰ Там само. — С. 236.
- ³¹ *Мальшевский И.* Великий князь Владимир Святой, как первый учредитель школ в России // Церковно-приходская школа. — 1887. — № 1. — С. 57.
- ³² Там само. — С. 59.
- ³³ *Лавровский Н.* О древне-русских училищах. — Харьков, 1854. — С. 63.
- ³⁴ *Біднов В.* Знач. праця. — С. 45.
- ³⁵ *Ващенко Г.* Виховний ідеал. Підручник для виховників, учителів і українських родин // Записки виховника. — Брюссель; Торонто; Нью-Йорк; Лондон; Мюнхен, 1976. — Ч. 2—3—4. — С. 118.
- ³⁶ *Штепа П.* Московство. Видання п'яте. — Дрогобич, 2005. — С. 361.
- ³⁷ *Грушевський М. С.* Історія України: В 11 т. 12 кн. — К.: Наукова думка, 1995. — Т. 6. — С. 327.

УКРАЇНЬСЬКА ТЕМА В ЗАПИСКАХ ПОЛЬСЬКОГО ГЕНЕРАЛА МІХАЛА СОКОЛЬНИЦЬКОГО

Народився 16 вересня 1966 р. в м. Києві. Закінчив з відзнакою історичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (1992). У 2000 р. захистив дисертаційне дослідження на тему: «Силова дипломатія в зовнішньополітичній діяльності Наполеона Бонапарта». З 2003 р. — доцент кафедри історії Національного авіаційного університету. Коло наукових інтересів — зовнішня політика Франції за часів Французької революції кінця XVIII ст., Консульства та імперії Наполеона Бонапарта, історія України XIX ст. Автор понад 25 наукових праць. Був на каналі K2 науковим консультантом перекладів таких фільмів: «Жозефіна і Наполеон», «Бурштиновий амулет», «Ріка надії», «Дерево бажань», «Вогнем і мечем», «Королева Марго», «Корольок — птиця співуча», «Земля Індіго», «Марія Вандам», «Катрін-Кураж», «Закоханий Д'Артаньян», «Наполеон», «Софі», «Гардемарини, вперед», «Віват, гардемарини», «Війна і мир», «Там, де тече ріка», «Тесс».

Працюючи в архіві Міністерства закордонних справ Франції, український еміграційний історик І. Борщак виявив цікавий меморандум часів наполеонівської Франції, в якому було викладено проект створення Польської держави в межах річок Двіна та Дніпро¹. За твердженням сучасного львівського дослідника В. Ададурова віднайдення цього меморандуму і публікація його стислого змісту щодо українських земель належить до найважливіших наукових заслуг Борщака². Взагалі треба зазначити, що архівні пошуки вищезгаданого дослідника відкрили чимало оригінальних свідчень епохи, які недвозначно доводили зацікавлення українськими землями з боку наполеонівських дипломатів, військовиків тощо.

Проте вищезгаданий документ, хоч і не був підписаний і прізвище автора було невідоме, як підкреслює Ададуров, Борщак у своїй роботі «Наполеон і Україна» без жодного серйоз-

ного доказу зазначає, що автором цього проекту був Олександр-Моріс д'Отрив, «політичний директор» Міністерства закордонних справ наполеонівської Франції, тобто права рука Ш. Талейрана³, оскільки він складав відповідні документи для Наполеона Бонапарта і в 1806 р. навіть запропонував імператору французів відновити Польщу в межах до Дніпра⁴.

Але завдяки науковим розвідкам французького дослідника, директора центру вивчення Наполеона (Франція) Ф. Бокура⁵ та українського науковця В. Ададунова (обидва дослідники в різний час працювали в Архіві історичної служби сухопутних військ Франції, де і знайшли оригінали цього документа) був встановлений справжній автор цього меморандуму. Ним був не д'Отрив, якому з політичних мотивів Борщак приписав це авторство і для солідності збільшив його посаду (він був лише архівістом), а дивізійний генерал польської та французької служби, поляк за походженням Міхал Сокольницький, що перебував на службі королівської Величності короля Саксонії, герцога Варшавського, кавалер ордену Почесного легіону, командор Ордена Польського за військові заслуги.

Міхал Сокольницький народився 28 серпня 1760 р. в м. Познані. У 1777 р. вступив до кадетського корпусу у Варшаві, де під час навчання зацікавився вивченням інженерної справи та математики. У 1781 – 1787 рр. мандрував по Європі, потім у чині капітана інженерів вступив у польську армію. У 1789 р. заснував саперне училище у м. Вільно і був його першим директором. У 1791 р. за дорученням польського уряду вивчав в Саксонії інженерну справу та гідрографію⁶. У 1792 р. як квартирмейстер (один із старших офіцерів) Литовської армії брав участь у війні Польщі з Росією. Зокрема, був учасником військових дій в кампанії 1792 р., під час якої навів міст власної конструкції через Німан, а потім був градоначальником м. Гродно.

У 1794 р. брав активну участь у національно-визвольному повстанні під проводом Т. Костюшка проти російських та пруських військ, що окупували країну. Так, за власний рахунок сформував 6-тисячний легіон, на чолі якого відзначився у боях під Радзимином (22.04.1794 р.) та Повазками (28.08.1794 р.). 15 вересня 1794 р. на чолі авангарду армійського корпусу генерала Я. Домбровського форсував р. Бзуру, за що отримав від Костюшка цінну нагороду – обручку з надписом «Батьківщина – своєму захиснику»⁷. У 1795 р. під час здійснення між Варшавою та Краковом військового прикриття

польської національної армії був захоплений у полон росіянами. Невдовзі був відправлений у Санкт-Петербург, де за наказом цариці Катерини II провів 2 роки у в'язниці, а потім був під наглядом поліції.

На початку 1797 р. повернувся на Батьківщину і незабаром емігрував у Францію, яка в цей час для поляків, що втратили Батьківщину, була символом свободи та сподівань. Прибувши до Парижа, Сокольницький запропонував французькому уряду план формування на Рейні нового польського корпусу. Зокрема, щоб до польського легіону, що діяв у складі французької армії проти австрійців у Ломбардії (Північна Італія) під командуванням генерала Домбровського, увійшли б також і поляки, що були призвані в австрійську армію, але відмовились воювати проти французької республіканської армії. Разом з тим, 19 жовтня 1797 р. Сокольницький запропонував Директорії сформуванню в Німеччині подібний легіон, до якого б увійшли поляки, що дезертирували з австрійської армії. Одночасно він представив у Міністерство закордонних справ Франції аналітичну записку, що ґрунтувалась на особистих спостереженнях під час перебування в полоні в Санкт-Петербурзі. Зокрема, в ній йшлося про політичну ситуацію в Росії та про оточення імператора Павла I⁸.

У липні 1799 р. Сокольницький передав уряду Директорії дуже важливі дані про російську армію, що направлялась в Італію для підтримки австрійських військ, які вели бойові дії проти армій Французької республіки. Зокрема, він описав організацію, склад російських частин, назвав ім'я генералів і повідомив все, що дізнався про них, коли перетинав Галичину під час своєї мандрівки до Польщі⁹. У 1800—1801 рр. перебував на службі у Придунайському легіоні генерала К. Князевича, який діяв у складі французької армії проти австрійців та Рейні: командир бригади, начальник штабу, віце-шеф легіону. Невдовзі брав участь у славнозвісній для французької зброї битві при Гогенліндені¹⁰. У 1802 р. отримав чин (звання) тимчасового бригадного генерала. З червня 1803 р. звільнився в запас, проживав в Італії та Франції, де займався науковими дослідженнями. З 1802 р. член Інституту Франції, а з 1804 р. — Академічного товариства наук. 23 листопада 1806 р. був прийнятий у французький Генеральний штаб у чині полковника, а вже 17 січня 1807 р. отримав звання бригадного генерала і призначений командиром 1-ї бригади 3-го польського легіону генерала

Домбровського¹¹. Під час війни Наполеона з Пруссією та Росією (1806—1807 рр.) брав участь у боях в Померанії проти прусських військ, зокрема відзначився при облозі фортеці Данциг, за що був нагороджений орденом Почесного легіону.

Особливо відзначився генерал Сокольницький під час війни наполеонівської Франції з 5-ю антифранцузькою коаліцією, зокрема у французько-австрійській війні 1809 р., коли активно був використаний польський національний рух в інтересах Франції, зокрема дії польських патріотичних сил в Галичині супроти Габсбургів¹².

8 квітня 1809 р. Австрія оголосила війну Франції. 14 квітня 30-тисячний австрійський корпус під командуванням ерцгерцога Фердинанда перейшов кордони союзного Франції Герцогства Варшавського. Невдовзі австрійці зайняли Варшаву.

Проте, як підкреслив Ададуров, ситуація на польському фронті розвивалася за іншим, досить несподіваним як для французів, так і для австрійців, сценарієм. Після капітуляції Варшави головні сили польської армії на чолі з військовим міністром Варшавського герцогства князем Ю. А. Понятовським розмістилися на лівому березі Вісли, утримуючи на правобережжі фортеці Прага і Торунь. З правого берега Вісли поляки отримали можливість загрожувати комунікаціям австрійців у Старій Галичині. 4 травня 1809 р. загін генерала Сокольницького (бригада 3-ї польської дивізії), що просувався вздовж Вісли на південь, зненацька атакував і знищив австрійський понтонний міст під Гурою й таким чином відрізав австрійському експедиційному корпусу сполучення зі Старою Галичиною. Це різко й несподівано змінило співвідношення сил направо від «стратегічної лінії Польщі», якою була Вісла, і створило подвійну перевагу військ Понятовського над нечисленними в Галичині австрійськими гарнізонами¹³. Після того як австрійці залишили Галичину, Сокольницький був призначений градоначальником м. Кракова. За відзнаки в австрійську кампанію 1809 р. він був нагороджений командорським хрестом ордену «Виртуті мілітері» та однією з найвищих нагород наполеонівської Франції — офіцерським орденом Почесного легіону.

20 березня 1810 р. він отримав чин дивізійного генерала і був призначений командиром 4-го військового округу герцогства Варшавського¹⁴. Проте цю посаду не займав, а виїхав за кордон. 16 грудня 1811 р. він пішов у відставку. Але невдовзі був

викликаний Наполеоном до Парижа, де продовжував займатися наукою, зокрема обирається членом Французької Академії.

Весною 1812 р. супроводжував імператора французів на шляху від Парижа до російського кордону. 15 червня 1812 р. в чині бригадного генерала французької служби був прикомандирований до штабу Наполеона як начальник розвідувальної служби Великої армії (шеф спеціальної служби)¹⁵.

У ході російської кампанії Наполеона брав участь в битві за Смоленськ, в Бородинській битві, де був поранений в ногу та в плече, проте залишився в строю. Під час відступу Великої армії з Росії знаходився у свиті Наполеона. В кампанію 1813 р. командував 2-ю (потім 7-ю) дивізією легкої кавалерії 4-го кавалерійського корпусу. Брав участь у битвах при Лютцені, Лебау. В битві при Лейпцигу очолив 4-й корпус, а 19 жовтня 1813 р. після загибелі маршала Понятовського став командувачем 8-го (польського) армійського корпусу. Проте у результаті інтриг був усунутий від командування і невдовзі залишив польські війська.

У березні 1814 р. брав участь в обороні Парижа від військ 6-ї антифранцузької коаліції, зокрема командував польською Почесною гвардією та загоном учнів Політехнічної школи¹⁶.

Після закінчення військових дій Міхал Сокольницький повернувся на батьківщину. Проте внаслідок інтриг ряду польських генералів не був долучений до участі у створенні під наглядом російської влади нової польської армії¹⁷. Влітку 1814 р. доставив на батьківщину тіло маршала Понятовського. Цей хоробрий вояка, якого Бог оберігав на полях численних битв та під час небезпечних мандрівок, помер у Варшаві 23 вересня 1816 р. за несподіваних обставин. Під час одного з військових парадів сполоханий кінь скинув з себе генерала Сокольницького. Невдовзі він помер, «оточений, за твердженням дослідника Бокура, повагою та захопленням справжніх польських патріотів»¹⁸.

Вищезгаданий меморандум генерала Сокольницького був датований 10 лютим 1812 р. Він мав назву «Про засоби звільнення Європи від впливу Росії і завдяки цьому — від впливу Англії». Зокрема, в ньому поряд з проектом створення польської держави імператору французів, щоб захистити Польщу від Росії, пропонувалось створити низку залежних від Франції та Польщі федеративних князівств. До переліку цих князівств (Ливонське, Полоцьке, Смоленське, Мстиславське) входили й українські —

Чернігівське (або Новгород-Сіверське) та Полтавське. Разом з тим, на думку Сокольницького, державу українських козаків потрібно було об'єднати з відновленою державою кримських татар. Ця єдина держава, прекрасне ім'я якої «Таврида», зараз спалюжена і тому її назву, як вважає автор, треба змінити на «Наполеоніду». Вона повинна складатися із задніпровської частини Катеринославського та Таврійського губернаторств; долини Дінця до впадіння цієї річки в Дон, який від місця впадіння в Азовське та Чорне море до гирла Дніпра слугував би її кордонами на Півдні¹⁹. Тобто передбачалось створення нової держави на українських землях, яка б була підпорядкована Польщі. Далі автор підкреслював, що ця країна заселена народностями, які звикли завжди знаходитись в сідлі, на чолі якої стояв би правитель, що керувався конституцією, відповідно їхньому способу життя (до того ж з перспективою політичної незалежності), що в короткий термін сформувало б цивілізовану націю, яка могла стати одним із надійніших бар'єрів для амбіційних проектів Росії, її претензій на Чорне море та Босфор і назавжди забезпечило відокремлення цих народів від держави, що її пригноблює та ображає²⁰.

Характеризуючи місцеве населення, автор з великою симпатією та повагою ставиться до запорозьких козаків. Ці люди, відзначає Сокольницький, сильні фізично, ловкі, хоробрі і дуже кмітливі. Хоч козаки, пише автор, і є ще «темними й обмеженими», але водночас «не обділені певним природним духом, і навіть деяким піднесенням почуттів, які взагалі не характерні для російського народу²¹. Тому автор меморандуму вважав свого роду цивілізаційною місією Франції і особисто імператора Наполеона як новітнього «Солона чи Лікурга» прилучити українських козаків до грона європейських народів. Далі автор підкреслює, що козаки «сплять і бачать» як позбавитися від російського гніту і безчестя. Тому, на його думку, вони стануть першими, хто підніме повстання і залучать інших на свій бік²². Даючи характеристику українським козакам та іншим народам у військовому плані, Сокольницький підкреслює, що з них можна було б сформувати більш ніж 40-тисячний корпус мобільної кавалерії, який використовувався б у французькій армії, а також слугував би для охорони окремих підступів до військових таборів²³.

Роблячи підсумок з вищесказаного, автор меморандуму зазначає, що здійснення його проекту дозволить досягти головної мети зовнішньої політики та дипломатичних потуг Франції тих часів. «Урізана» таким чином до своїх природних меж, відкинута від берегів Балтики та Чорного моря, відокремлена від Великої імперії загрозливим редутом, знаходячись під прицілом армій, завжди готових дати рішучий опір агресору, Росія була б змушена назавжди відмовитися від своїх завойовницьких планів і претензій на будь-яку узурпацію²⁴.

Далі Сокольницький наголошує, що після цих заходів, «Англія — цей заклятий ворог Франції, «Континенту» та особи самого Наполеона, будучи виштовханою з Балтики і у випадку, коли вся північ ретельно відмежується від її монополії, змушена буде просити «помилування» у героя (Наполеона. — *О.З.*), якого вона ненавидить, тому що «боїться»²⁵.

В кінці свого «Есе» автор радить володарю Франції в майбутній війні з Росією направити 20-тисячний армійський корпус до Києва для здійснення широкомасштабної диверсії. Зокрема, на його думку, по мірі свого просування до Києва він збільшиться за рахунок місцевого населення до 50—60 тис. чол.²⁶.

Отже, підкреслимо, як свідчать джерела, у пропозиціях до поляків, у переговорах з польськими політичними і військовими діячами, Наполеон намагався створити враження, що він готовий відновити Польщу. Насправді ж «польське питання» було лише одним із засобів вирішення головного військово-політичного завдання — встановлення гегемонії Франції в Європі. Разом з тим, в жодному з документів імператора французів не зафіксовано обіцянки відновлення Польської держави. Але певна частина поляків усе ж розраховувала на відновлення своєї держави за допомогою Франції. До них належав і генерал Сокольницький. Тому, не випадково, що він надав Наполеону проект про відродження польської державності. Одночасно в меморандумі була викладена пропозиція про створення в українських землях залежної від Польщі та Франції нової держави і детальний план її використання у боротьбі з Росією. Як відомо, Наполеон через різні обставини на Україну не пішов. Його військами були захоплені лише західні повіти Волинської губ. Тому проект Сокольницького, як і багато інших пропозицій з цього приводу, залишився лише на папері. Взагалі треба зазначити, що майже всі вони базувались на існуванні анти-

російських настроїв у майже всіх верствах населення підросійської України, зокрема, серед української шляхти; повстанні «українських козаків» та польської шляхти. Не обминув цього і меморандум Сокольницького.

Проте слід підкреслити, що хоча в усвідомленні українського населення в ці часи ще залишалась пам'ять про автономію за часів Гетьманщини, проте ні соціальні, ні тим більше національні протиріччя в українських землях, що входили до складу Російської імперії, не досягли своєї гостроти, яка могла б завершитися вибухом. Відсутня була в Україні й політична сила, що могла б очолити антиросійський рух. Зокрема, колишня козацька старшина перетворилася в «малоросійське дворянство». Уряд відкрив перед нею значні перспективи у військовій та цивільній службі і таким чином придбав вірних підданих. Тому не випадково, що коли війська Наполеона підійшли до кордонів сучасної України, нове українське дворянство загалом було охоплене проімперськими патріотичними почуттями. Зокрема, значна частина українського панства виступила проти імператора французів: вступила до війська та ополчення, давала російській армії рекрутів, жертвувала гроші, продукти тощо. Інша справа — польська шляхта з Правобережної України. Більшість з них служила справі створення незалежної Польщі і тому вони бачили в особі володаря Франції свого визволителя від іноземного ярма.

Проте потенційна загроза, що виходила від польського дворянства, могла бути легко нейтралізована російською владою за допомогою українських селян. Згадаймо Коліївщину, коли 1768 р. козаки разом із селянами знищували польську шляхту і жидів. Або трохи пізніше, під час польського повстання проти російської влади (1830—1831 рр.), на Правобережній Україні певна частина українського селянства допомогла російським військам у ліквідації польського руху. Тому можна погодитись із твердженням сучасного харківського дослідника С. Потрашкова, що оцінка ситуації в українських землях, що входили до Росії, в матеріалах, пропонованих Наполеону його дипломатами та розвідниками напередодні війни з Росією, була «цілком безпідставною»²⁷.

Однак, не дивлячись не це, меморандум генерала Сокольницького є цінним джерелом з історії Польщі, України, Росії,

Білорусі та Східної Балтії. Зокрема, фактичним історичним матеріалом та географічними характеристиками місцевості.

- ¹ Див.: *Борщак І.* Наполеон і Україна — Львів, 1937. — С. 70—72.
- ² Ададуров В. Народження одного історичного миту: проблема «Наполеон і Україна» у висвітленні Ілька Борщака // Україна модерна. — Київ; Львів, 2005. — Ч. 9. — С. 223.
- ³ *Борщак І.* Зазнач. праця. — С. 70.
- ⁴ *Ададуров В.* Зазнач. праця // Україна модерна. — С. 223.
- ⁵ Див.: Сокольницький М. «Исполнено по высочайшему повелению...». Рапорт, поданный Наполеону начальником его контрразведки, польским генералом Михалом Сокольницким, с рекомендациями» о способах избавления Европы от влияния России...» / Михал Сокольницкий; Сост., предисл. О.А. Яновского; Пер. с фр. В.А. Яновского. — Минск: БГУ, 2003.
- ⁶ Отечественная война 1812 года. Энциклопедия. — М., 2004. — С. 668.
- ⁷ *Сокольницкий М.* «Исполнено по высочайшему повелению...». — С. 11.
- ⁸ Там само. — С. 12.
- ⁹ Там само.
- ¹⁰ Отечественная война 1812 года... — С. 668.
- ¹¹ Там само.
- ¹² Див.: *Ададуров В.* Польське питання у французько-австрійських відносинах епохи наполеонівських війн. Автореферат дис. канд. іст. наук. — Львів, 1997. — С. 19—21; він же: Наполеон і Галичина: встановлення французького тимчасового протекторату в 1809 році // Вісник Львівського університету. Серія історична. — Львів, 1999. — С. 449—465; *Федосова Е.И.* Польский вопрос во внешней политике Первой империи во Франции. — М., 1980. — С. 100—111.
- ¹³ *Ададуров В.* Наполеон і Галичина... // Вісник Львівського університету. — С. 457.
- ¹⁴ Отечественная война 1812 года... — С. 606.
- ¹⁵ *Безотосный В.М.* Разведка и планы сторон в 1812 году. — М., 2005. — С. 47.
- ¹⁶ Отечественная война 1812 года... — С. 668.
- ¹⁷ Там само. — С. 669.
- ¹⁸ *Сокольницкий М.* «Исполнено по высочайшему повелению...». — С. 14.
- ¹⁹ Там само. — С. 82.
- ²⁰ Там само.
- ²¹ Там само.
- ²² Там само.
- ²³ Там само. — С. 83.
- ²⁴ Там само. — С. 85.
- ²⁵ Там само.
- ²⁶ Там само. — С. 113, 121.
- ²⁷ *Потрашков С.В.* Украина в Отечественной войне 1812 года: внутренний аспект // Отечественная война 1812 года: Источники. Памятники. Проблемы: Материалы VIII Всероссийской научной конференции (Бородино, 6—7 сентября 1999 г.) / Сост. А.В. Горбунов. — М., 2000. — С. 210.

ДОСЛІДЖЕННЯ. РОЗВІДКИ

Микола Кулінич

ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ В АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ

Народився 19.07.1953 р. у Києві. Закінчив Київський державний університет імені Тараса Шевченка за спеціальністю «Міжнародні відносини». Кандидат історичних наук. Професійна діяльність: листопад 2003 — ректор Дипломатичної академії України при МЗС України. Червень 2001 — листопад 2003 — радник-посланник Посольства України в Республіці Корея, Сеул. 1998—2001 — заступник начальника П'ятого територіального управління (Азійсько-Тихоокеанський регіон, Близький Схід, Африка) МЗС України. 1997—1998 — радник-посланник Посольства України в Японії, Токіо. 1994—1997 — радник Посольства України в Японії, Токіо. 1991—1993 — перший заступник директора Інституту міжнародних відносин Київського державного університету імені

Тараса Шевченка. 1992—1994 — завідувач кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського державного університету імені Тараса Шевченка. 1988—1991 — доцент кафедри міжнародних відносин та міжнародного права Київського державного університету імені Тараса Шевченка. Розпочав свою роботу асистентом, старшим викладачем кафедри міжнародних відносин та міжнародного права Київського державного університету імені Тараса Шевченка.

Однією з домінуючих тенденцій, які формують сучасний світопорядок, який усе чіткіше набуває параметрів багатополярності, стала глобалізація, що характеризується високим рівнем взаємозалежності країн і регіонів. Головною рушійною силою, яка формує основний вектор цього процесу, є інтеграція, що набуває значної динаміки і небачених масштабів на регіональному та субрегіональному рівнях.

Наразі можемо говорити про три мегаінтеграційні центри — Європа, Америка (принаймні Північна Америка) та Азійсько-

Тихоокеанський регіон (АТР) з різним рівнем «інституційної кристалізації» — відповідно ЄС, НАФТА, АТЕС.

Україна, обравши стратегічний курс виходу на євроінтеграційну орбіту, на сьогодні політично залишається на перехресті трансрегіональних інтеграційних векторів Європа—Азія. Не ідентифікуючи себе з «євразійським простором», визнаючи свою цивілізаційну «європейськість», Україна об'єктивно не може відмежуватися від потужних інтеграційних процесів на Сході. Мається на увазі не тільки наш безпосередній східний сусід, але й Кавказко-Каспійський, Центрально-Азійський регіони, а також Північно-Східну (КНР, Японія, РК) та Південно-Східну Азію (АСЕАН), які є потужними інтеграційними полюсами АТР.

У сучасній міжнародно-політичній науці, присвяченій проблемам АТР, параметри Азійсько-Тихоокеанського регіону та саме поняття «тихоокеанський регіоналізм» трактуються залежно від обраної теорії регіоналізації та критеріїв її оцінки¹. Разом з тим практично всі дослідники цього регіону одностайні в тому, що за динамікою розвитку, масштабами й інтенсивністю взаємодії суб'єктів інтеграційного процесу АТР є найбільш перспективним і потужним мегаінтеграційним центром, загальний обсяг ВВП якого сягає 8,828 трлн дол. США, що становить 25% загальносвітового; сукупний товарообіг — 3,781 трлн дол. США (23,5% світового)². Загальні валютні резерви країн АТР на початок 2004 року становили 1,718 трлн дол. США (55,4% загальносвітового рівня)³.

Необхідно констатувати той факт, що вже впродовж двох останніх десятиліть переважна більшість країн АТР (КНР, країни АСЕАН) зберігають найвищі (порівняно з іншими регіонами світу) щорічні показники темпів росту ВВП — в середньому 7,5%. Це дало підставу американській корпорації «РЕНД» зробити прогноз, згідно з яким у 2015 році частка п'яти найбільш потужних країн Азії (Китай, Японія, Південна Корея, Індонезія та Індія, дотична до АТР) становитиме 45% світового ВВП, тоді як США — приблизно 25% і ЄС — 15 відсотків⁴.

Усе це об'єктивно зумовлює підвищений інтерес України до АТР, формує систему пріоритетів в економічній, політичній, гуманітарній сфері взаємодії нашої держави з країнами регіону. Ще одна обставина має бути врахована при визначенні рівня залучення України до тих процесів, які відбуваються в цій

частині світу. Сучасні інтеграційні процеси в АТР мають деякі особливості, які відрізняють їх від існуючої інтеграційної системи в Європі. По-перше, на відміну від європейської інтеграції, що є здебільшого інтравертною (закритою) системою, країни АТР сповідують принцип «відкритого регіоналізму», який був офіційно прийнятий в 1992 році на засіданні Ради Тихоокеанського економічного співробітництва. Інтеграційні структури АТР ще не набули інституційної завершеності, характерної для Європи, і тому мають більш відкритий, не надто зарегламентований характер, що полегшує взаємодію з позарегіональними суб'єктами. Така «відкритість» може бути проілюстрована співвідношенням частки внутрішньорегіональної торгівлі країн АТР до їх зовнішніх (позарегіональних) торговельних обсягів (відповідно 53,3% до 46,7%). У країнах АСЕАН цей показник становить відповідно 23,2% та 76,8%, для порівняння показник ЄС становить 60,3% до 39,7%⁵. Це значною мірою полегшує доступ позарегіональних країн, включаючи Україну, на ринки Азійсько-Тихоокеанського регіону.

Іншою відмінною інтеграційного процесу в АТР від європейської інтеграції є та, що домінуючою тенденцією в АТР є субрегіональна інтеграція, яка є динамічнішою, структурованішою, ніж загальнорегіональна. Це робить інтеграційний процес в АТР більш багатовимірним, різноформатним, що передбачає різні форми і рівні економічної і політичної взаємодії, зокрема і для позарегіональних країн. Саме в цьому регіоні з найбільшою наочністю реалізується концепція різнорівневої і різношвидкісної інтеграції, яка не знайшла очікуваної реалізації на теренах квазіінтеграційного проекту ЄЄП (Росія, Україна, Білорусь, Казахстан).

В останнє десятиріччя яскравим прикладом інтеграційних тенденцій на субрегіональному рівні в межах АТР є не тільки структурування внутрішньосистемних інтеграційних центрів у форматі АСЕАН і Східноазійської трійки (КНР, Японія, РК) — («East Asia hub»), а й динамічне поглиблення взаємодії між ними у форматі «АСЕАН+3». На думку більшості дослідників регіону, така «різнорівнева» інтеграція найбільш інституціалізованого інтеграційного об'єднання, яким є АСЕАН, і найбільш економічно розвинутого, але недостатньо структурованого, внутрішньоконтрадикційного, разом з тим інтеграційно перспективного об'єднання Східно-Азійської «трійки», може

стати потужним «потягом» прискорення економічних і політичних процесів у східній частині АТР, що має призвести до формування «Східно-Азійської спільноти» («East Asian Community»). Одним із активних ініціаторів і розробників концепції «Східноазійської спільноти» виступила Японія, зовнішньополітичне відомство якої в 2003–2005 рр. сформувало і оприлюднило концептуальні підходи до створення такого інтеграційного об'єднання⁶, у фундамент якого закладені основні рішення саміту «АСЕАН+3» (АСЕАН + Японія + КНР + Республіка Корея), який відбувся в 1999 році в Манілі (Філіппіни).

На думку розробників концепції, основою майбутньої «East Asian Community» має стати інтеграційний формат АСЕАН+3 та можливість його розширення за рахунок не менш потужної «трійки» — Індія, Австралія, Нова Зеландія.

Основними чинниками формування нового східноазійського об'єднання за формулою АСЕАН+3 (і, можливо, +3) є:

- потужний економічний потенціал країн Східної Азії. Наразі в країнах майбутньої «Спільноти» проживає третина населення світу, вони виробляють п'яту частину світового ВВП та акумулюють 50% світових валютних резервів;
- необхідність протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам і викликам («азійська фінансова криза» 1997 р., терористичний напад 11.09.2001 та ін.);
- необхідність структуризації політичної взаємодії країн Східної Азії і, насамперед, створення основ регіональної безпеки для вирішення та запобігання регіональним конфліктам та кризам («корейська ядерна криза»).

Стрижнем майбутнього інтеграційного об'єднання, на думку розробників концепції, має стати АСЕАН, як найбільш структурований інтеграційний центр. При цьому береться до уваги форматування до 2010 року зони вільної торгівлі АСЕАН (АФТА), створення єдиного для АСЕАН економічного, безпечового і соціокультурного простору «Декларація Конкорд-ІІ» (Балі, 2004).

Нова Східноазійська спільнота (ЕАС), своєю чергою, сприяла б прискоренню і поглибленню інтеграційної взаємодії безпосередньо у «великій трійці» — Японія, КНР, РК. Усвідомлення цієї об'єктивної необхідності було викладено в спільному документі «трійки» «Стратегія дій з тристороннього співробітництва (осінь 2005)».

Попри серйозні політичні і економічні протиріччя, що існують між Японією, Китаєм і Республікою Корея, які зумовлені насамперед суперництвом за регіональне лідерство, ступінь взаємодії, насамперед економічної, між ними є надзвичайно високим. Найбільш яскравою ілюстрацією цьому слугує широкий спектр співробітництва двох традиційних регіональних суперників — Японії та КНР.

За офіційними даними МЗС Японії, в КНР (включаючи Гонконг) проживає 100 тисяч японців, загальний обсяг товарообігу між Японією і КНР у 2004 році становив 205 млрд дол. США, включаючи Гонконг, при цьому японський експорт до КНР становить 73,8 млрд дол. США (включаючи Гонконг — 109,2 млрд дол. США), а імпорт з КНР — 94,2 млрд дол. США (з Гонконгом — 95,8 млрд дол. США). Прямі японські інвестиції до КНР становлять 491 млрд дол. США, кількість робочих місць для китайців, створених японськими компаніями в КНР, сягає 9,2 мільйона, а загальний обсяг податків, що сплачують японські компанії до бюджету КНР, становить 49 млрд дол. США. Понад 110 тисяч китайських студентів навчаються у навчальних закладах Японії і майже 20 тисяч японців навчаються у Китаї. Станом на кінець 2004 року 313 японських і китайських міст встановили офіційні побратимські зв'язки⁷.

Східноазійська група зі стратегії (EAVG) за дорученням Манільського (1999 р.) форуму АСЕАН+3 сформулювала основні цілі розбудови Спільноти:

- формування стабільного і спільного безпекового середовища на основі взаємної довіри і поваги;
- розбудова співробітництва у торговельній, інвестиційній та фінансовій сферах в ім'я взаємного процвітання;
- врахування різних рівнів соціально-економічного, технологічного і освітнього розвитку країн Спільноти;
- вдосконалення системи управління, забезпечення належних прав людини та стандартів якісного життєвого рівня задля розвитку суспільства⁸.

Виходячи з цього, було сформовано концепцію розбудови Східно-Азійської Спільноти, яка передбачала 3 елементи:

1) розвиток «функціонального співробітництва» країн регіону з широкого спектру проблем і напрямків (т. зв. «функціональний підхід»);

2) формування інституційних засад майбутньої Спільноти (т. зв. «інституційний підхід»);

3) розбудова «духу Спільноти» («sense of community») шляхом посилення взаємозв'язків між країнами регіону, мінімізації невідповідності у рівнях розвитку суб'єктів Спільноти і створення «регіональної ідентичності» на основі спільних соціокультурних цінностей та ідеологічних засад⁹.

Основна увага при створенні майбутнього регіонального інтеграційного об'єднання, на думку ініціаторів формування Спільноти, має зосереджуватися на «функціональному співробітництві» країн регіону.

Так, Східноазійською експертною групою (EASG) був розроблений і переданий на розгляд саміту АСЕАН+3 у листопаді 2002 року «пакет з функціональної взаємодії» країн Східної Азії, який передбачає 17 короткотермінових та 9 довго- та середньотермінових програм співробітництва, які охоплюють основні напрямки регіонального співробітництва і передбачають функціональну взаємодію у таких галузях:

- торгівля та інвестиції (укладання низки угод з економічного співробітництва (Economic Partnership Agreement / EPA та ін.);

- інформаційні технології ІТ (Азійська ініціатива з ІТ; Азійська ініціатива з радіохвиль та ін.);

- фінанси («Ініціатива Чанг Май»; Азійська ініціатива з ринку цінних паперів та ін.);

- «транснаціональні проблеми» (проблеми запобігання тероризму, незаконному обігу напрямків, захоплення морських суден, торгівлі «живим товаром», нерозповсюдження ядерної зброї та ін.);

- «допомоги розвитку» (Програма розвитку регіону р. Меконг, Ініціатива інтеграції АСЕАН // IAI // та ін.);

- енергетична безпека;

- захист навколишнього середовища;

- продовольство (продовольча база), запобігання пташиному грипу;

- охорона здоров'я;

- інтелектуальна власність та ін.

З метою реалізації цих програм передбачається створення в рамках АСЕАН+3 48 багатосторонніх консультативних органів з 17 напрямів «функціональної взаємодії».

Основні параметри інтеграційної розбудови Східноазійської Спільноти знайшли своє відображення у двох ключових документах: Токійській декларації, прийнятій у 2003 році на ювілейному саміті Японія—АСЕАН, та прийнятій того ж року Декларації КНР—АСЕАН зі Стратегічного партнерства.

У 2004 році на саміті АСЕАН+3 у В'єнтьяні (Лаос) було ухвалено рішення щодо проведення першого Східноазійського саміту, на якому мав би започаткуватися процес інституалізації Східноазійської Спільноти. Тоді ж було ініційоване питання щодо розширення формату майбутньої Спільноти за формулою АСЕАН+3+3, що передбачає співробітництво з АСЕАН+3 Індії, Австралії та Нової Зеландії. Конкретним кроком у цьому напрямку став Спеціальний саміт АСЕАН з подолання руйнівних наслідків цунамі в Індійському океані 2005 р., який відбувся в Джакарті (Індонезія). В грудні 2005 р. на саміті АСЕАН+3, який відбувся в Куала-Лумпур (Малайзія), вдалося формалізувати інтеграційне об'єднання «Східноазійська Спільнота» (САС). Одночасно в Куалалумпурській Декларації саміту АСЕАН+3, прийнятій 12 грудня 2005 року, був зафіксований намір ухвалити всі установчі документи Спільноти у 2007 році.

Практично всі країни Східної Азії визнали принцип «відкритого регіоналізму» основою подальшої інституалізації інтеграційного процесу в регіоні. Це стосується не тільки країн, що входять в регіональний формат АТЕС (Австралія, Нова Зеландія і США), а й прилеглих до регіону країн (Індія, Росія).

Росія є активним учасником Регіонального форуму АСЕАН (АРФ), АТЕС, плідно взаємодіє з більшістю інтеграційних структур АТР, маючи вагомий мотивацію для тісної співпраці з країнами регіону. Так, у 2004 р. сукупний товарообіг РФ з АСЕАН становив 4,5 млрд дол., що на мільярд дол. перевищує показник попереднього 2003 р.¹⁰ Під час Куала-Лумпурського саміту САС у грудні 2005 р. було підписано Угоду про співробітництво в галузі економіки та розвитку між РФ та АСЕАН, яка передбачала заснування спільного фінансового Фонду співробітництва, а також Комплексну програму дій з розвитку співробітництва Росії та АСЕАН на 2005—2015 рр. Виступаючи на інавгураційному саміті САС 14 грудня 2005 р. в якості почесного гостя форуму, президент РФ В. Путін підкреслив можливість конструктивної участі Росії у вирішен-

ні азійських енергетичних проблем і перспективності спільної взаємодії в енергетичній сфері¹¹.

Необхідність розбудови трансрегіонального співробітництва по лінії Європейський Союз—АТЕС спричинив заснування у 1997 році неформального Форуму АСЕМ (ASEM), який об'єднав країни ЄС і десять провідних країн АТР.

Україна як європейська країна, яка нині перебуває у процесі інституалізації своїх взаємин з ЄС, не може стояти осторонь поглиблення трансрегіонального діалогу в рамках АСЕМ та Європа—АТР у більш широкому контексті.

Доречно згадати, що частина країн пострадянського простору (Казахстан, Киргизстан, Узбекистан), як і Росія, вже долучаються до тієї чи іншої форми взаємодії з інтеграційними структурами АТР, утворюють особливі формати співробітництва (наприклад, Шанхайська організація співробітництва — ШОС) як в економічній, так і в політичній сфері.

У цьому контексті Україна не повинна внаслідок своїх об'єктивних стратегічних (євроінтеграційних) чи кон'юнктурних (протидія російському експансіонізму у будь-яких формах) інтересів мінімізувати свою залученість до процесів, що відбуваються в АТР, як в контексті трансрегіональної інтеграції, так і на двосторонньому рівні.

Розвиток і поглиблення диверсифікованих економічних зв'язків України з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону, включаючи співпрацю у торговельній, фінансово-інвестиційній, технологічній сфері, аж ніяк не може розглядатись альтернативою європейському вектору стратегічного руху України, оскільки гармонійно вписуються в систему зовнішніх пріоритетів національних інтересів нашої держави.

Про це свідчить досвід центрально- і східноєвропейських країн (Польщі, Словаччини, Чехії, Румунії та ін.), які в 90-ті роки ХХ ст., не втрачаючи динаміки свого євроінтеграційного поступу до ЄС, одночасно нарощували економічну присутність на ринках АТР та поглиблювали політичну взаємодію з азійськими країнами як в рамках міжнародних організацій, так і на двосторонньому рівні.

При структуруванні економічних інтересів України мають бути враховані об'єктивні чинники, які зумовлюють переваги азійських ринків над європейськими та американськими:

- по-перше, ринок АТР більш широкий та місткий (в цьому регіоні проживає більше половини населення світу, що породжує колосальний попит споживання, при цьому темпи росту народонаселення і відносний рівень його добробуту підвищуються);

- по-друге, азійський ринок менш зарегульований, а отже, більш доступний для українських товарів;

- по-третє, ще зберігається певна сумісність (управлінська, технологічна) української господарської системи та систем країн регіону (Китаю, деяких країн АСЕАН).

Наразі основним напрямом усебічної економічної взаємодії України та АТР залишається двостороннє торговельно-економічне, фінансово-інвестиційне та науково-технічне співробітництво.

Головним індикатором такої співпраці є двостороння торгівля України з країнами регіону, обсяги якої невинно зростають упродовж останнього десятиріччя.

Якщо в 2003 р. загальний обсяг товарообігу України з країнами АТР становив майже 7 млрд дол. США, то в 2005 році товарообіг України тільки з країнами Східної Азії сягнув майже 6 млрд дол. США (з КНР — 2,52 млрд, Республікою Корея — 930 млн, Японією — 630 млн, з АСЕАН — близько 2 млрд дол. США). І хоча у 2005 році для українських товарів склалася не досить сприятлива світова кон'юнктура взагалі, темпи зростання товарообігу з країнами АТР залишалися високими.

Однак нагальною проблемою є оптимізація структури двосторонньої торгівлі України з азійськими країнами, в якій напівфабрикати займають значну частку (наприклад, в 2005 році до 80% українського експорту в КНР складала металопродукція, в експорті в Японію ця група товарів становила 68,4%, іншими основними товарними групами українського експорту до провідних країн АТР є феросплави, продукти хімічної промисловості).

Разом з тим невинно зростає український експорт до країн АТР продукції машинобудівної галузі з високим технологічним рівнем обробки.

Важливим сегментом двосторонньої економічної співпраці нашої держави з країнами АТР залишається інвестиційна сфера. І хоча індикативні показники прямих інвестицій провідних країн АТР в економіку України поступаються аналогічним показникам ЄС, РФ, США, однак реалізація наявного інвестиційного потенціалу країн регіону в українській економіці є першо-

черговим пріоритетом двосторонньої співпраці у фінансово-інвестиційній галузі (наприклад, прямі інвестиції Японії в нашу країну у 2005 році перевищили 200 млн дол. США).

Одним із найбільш перспективних напрямів економічного співробітництва України з країнами АТР є виробнича кооперація та реалізація спільних проектів у сфері використання високих технологій — насамперед, у машинобудівній, аерокосмічній, автомобілебудівній галузях.

Серед яскравих прикладів такого співробітництва — співпраця українського промислово-торговельного холдингу «Богдан» з японською корпорацією «Ісудзу» щодо виробництва автобусів середньої місткості. З листопада 2005 року розпочато випуск вантажних автомобілів «Ісудзу-Ельф» з двигуном економічного стандарту «Євро-3», який дозволить експортувати вказані автомобілі в країни ЄС. Стимулюванню експорту автомобільної техніки сприятиме спільне підприємство «Ісудзу-Україна-СНД», створене холдингом «Богдан» (50% статутного фонду) та японськими корпораціями «Ісудзу» та «Соджіу» (по 24%).

Унікальними є можливості України у співпраці з провідними азійськими країнами в аерокосмічній галузі. Так, у 2005 році Республіка Корея звернулась до Національного космічного агентства України з пропозицією щодо спільного виробництва ракетоносіїв та будівництва космодрому на своїй території¹². Хороше підґрунтя для співпраці України з КНР у згаданій галузі закладене підписаною у 1996 році двосторонньою «Угодою про співробітництво у сфері дослідження і використання космічного простору у мирних цілях».

Вагомим стимулом для розвитку двосторонньої взаємодії у високотехнологічних сферах є плідне військово-технічне співробітництво (ВТС) України з КНР, В'єтнамом, Малайзією, Індонезією.

Одним з пріоритетних сегментів системи національних інтересів України в Азійсько-Тихоокеанському регіоні є її політична і безпекова складова. Найпоширенішою хибною думкою серед українського політикуму є твердження про відсутність серйозних інтересів України у цих сферах у АТР через позарегіональний статус нашої держави та географічну віддаленість. «Неперспективність» азійського вектору найчастіше пояснюється тезою про те, що Україна далека і маловідома в АТР і тому наша держава, не маючи серйозного впливу на політичні і безпекові

процеси, які відбуваються в регіоні, не може чітко артикулювати свої інтереси в цьому геополітичному просторі.

В умовах подальшої глобалізації і зростаючої взаємозалежності подібні аргументи можуть бути визнані справедливими лише частково, а їх об'єктивність відносною. Передусім, ми маємо всі підстави стверджувати, що сьогоденний світ є неподільним у сенсі безпеки, яка в глобальному вимірі не може існувати без стабільності і безпеки в кожному регіоні світу. В контексті формули «безпека кожного через безпеку всіх» чітко окреслюються інтереси України в АТР, найголовніший з яких — заінтересованість нашої держави у створенні та функціонуванні надійної і передбачуваної системи безпеки в Азії.

По-друге, можемо говорити лише про відносну географічну віддаленість України від головних «гравців» АТР — КНР, Японії, РК, які відокремлені від нашої держави лише територією нашого спільного сусіда — Росії. Загальновизнано, що географічний чинник в умовах розбудови сучасної глобальної і регіональної транспортної інфраструктури та систем комунікацій набуває дещо «ущільненого» характеру. Достатньо зазначити, що Україна географічно є органічною складовою трансрегіонального мегапроекту «залізного шовкового шляху», який поєднає залізничною магістраллю Корею, Китай, Росію та Європу (об'єднання Транскорейсько—Транссібірської магістралей). Таким чином, відносна географічна віддаленість України від АТР не може і не повинна бути перепорою активному і поступовому нарощуванню політичної і дипломатичної присутності нашої держави в цій частині світу.

По-третє, розвиток взаємодії України з провідними гравцями АТР не матиме для нашої держави наслідків асиметричної залежності (на відміну від наших взаємин з ЄС та Росією).

По-четверте, незалежна Україна, розпочавши політичне співробітництво з країнами АТР практично «з чистого аркуша», не має щодо себе будь-яких «політичних застережень» з боку азійських країн, а навпаки — доволі успішно стверджує свій позитивний імідж у регіоні, на користь якого діють низка об'єктивних чинників:

- наша держава не має жодних політичних чи територіальних проблем з країнами АТР;
- не несе тягара статусу наддержави, з яким пов'язують колишній СРСР;

- добровільно відмовилась від ядерної зброї, що сприяє піднесенню її авторитету особливо в Японії, Південній Кореї, у країнах АСЕАН, які віддані ідеї «без'ядерного статусу регіону».

Важливим результатом реалізації політичних інтересів України в Азійсько-Тихоокеанському регіоні є високий рівень політичного двостороннього діалогу та розгалужена інфраструктура дипломатичної присутності нашої держави в регіоні, яка сприяє підтриманню та нарощуванню усіх форм двосторонньої взаємодії.

Хорошим прикладом структурованої взаємовигідної двосторонньої співпраці є міждержавне співробітництво між Україною та потужним лідером АТР — Китайською Народною Республікою, які задекларували відносини «конструктивного партнерства». Китай був першою країною, яка надала Україні гарантії ядерної безпеки у зв'язку з відмовою нашої держави від ядерної зброї.

За чотирнадцять років дипломатичних відносин між Україною і Китаєм (встановлені 04.01.1992) було здійснено 35 візитів на високому та найвищому рівнях. Договірною-правова база українсько-китайських відносин нараховує 100 документів.

Високим рівнем взаємодії у політичній сфері характеризуються також відносини України з Японією, Республікою Корея, В'єтнамом, Індонезією. Нарощується дипломатична присутність України в АТР. Тільки за останні кілька років були відкриті дипломатичні представництва України в Таїланді, Сінгапурі, Малайзії, Австралії.

Важливою константою розуміння важливості інтересів України в АТР є врахування потужних інтеграційних процесів, основу яких становить динамічний економічний розвиток країн регіону, хоч ця частина світу ще недостатньо структурована в політично-безпековому вимірі, а процеси його формування значно відстають від загального рівня регіональної інтеграції. Накопичені в АТР територіальні, прикордонні, етноконфесійні та політичні протиріччя та конфлікти є не тільки рудиментами старого біполярного світопорядку, а й результатом невідповідності в рівнях соціально-політичного розвитку країн регіону. Класичним прикладом можуть бути кризові фінансово-економічні та політичні потрясіння, які зачепили наприкінці 90-х років деякі країни АСЕАН (насамперед, Індонезію).

Невирішеність проблем, пов'язаних з мирним об'єднанням Кореї, Китаю («тайванська проблема»), існуючі взаємні територіальні претензії провідних країн АТР (КНР, РК, Японія, Росія) постійно генерують напруженість у регіональних відносинах, актуалізують питання щодо створення системи безпеки в АТР аналогічної європейській.

Своєю чергою, сьогодення Європа, яка зосереджена не тільки на процесі поглиблення інтеграції і безпеки в рамках ЄС, а й на «сусідньому» до ЄС простору Центральної та Східної Європи, Каспійсько-Кавказького регіону, має великий інтерес до процесу розбудови безпеки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, де реалізуються значні європейські економічні інтереси.

В цьому контексті Україна як європейська країна має усвідомлювати, що подальше поглиблення процесу інтеграції в АТР, націленої на ствердження демократії, миру, главенства норм міжнародного права, створюватиме стабільний політико-безпековий простір у цьому регіоні і водночас сприятливе безпекове середовище і для Європи, включаючи Україну.

Ключовими для розуміння цієї тези можуть бути слова видатного німецького філософа Карла Яспера: «Мир встановлюється не через співіснування, а через співробітництво».

Регіональна інтеграція, економічна взаємозалежність в АТР прискорила структурування широкомасштабного політичного діалогу між країнами регіону, що значною мірою посилило інтеграційну інституалізацію, тобто створення інтеграційних координуючих органів з одного боку, з іншого — заклало передумови для створення системи регіональної безпеки як механізму запобігання виникненню кризових і конфліктних ситуацій, можливості адекватної реакції на існуючі регіональні та транс-регіональні загрози та виклики.

Наочною демонстрацією нагальної потреби створення такого регіонального безпекового механізму стала корейська ядерна криза, спричинена ядерними амбіціями КНДР, які стали прямою загрозою миру і безпеці не тільки регіону Східної Азії, а й вивели таку загрозу на глобальний рівень.

На думку більшості експертів і політологів, створення системи регіональної безпеки є головною передумовою подальшого прискореного економічного розвитку країн АТР, створення стабільного і безпечного довкілля для нарощування інтеграційних процесів у цій частині світу.

При цьому регіональну безпеку слід розглядати не тільки як «арифметичну суму» національних безпек азійських країн.

Парадигма регіональної безпеки АТР може бути окреслена поняттям «безпекової системи», або «безпекового комплексу»¹³, розуміючи під цим поняттям «сукупність держав, чії безпекові інтереси та погляди взаємопов'язані до такого рівня, що проблеми, виклики та загрози, які стоять перед їх національними безпеками, неможливо розглядати та вирішувати окремо одна від одної»¹⁴.

Особливістю безпеки в АТР, на нашу думку, є те, що, попри завершення «холодної війни» та прискорене економічне зростання, військовий силовий компонент залишається домінуючим у системі безпек країн регіону. Про що свідчить взаємодія в стратегічному чотирикутнику: США – Японія – Росія – КНР.

Процес розбудови регіональної безпеки історично має витоки з безпекової структури, сформованої в роки «холодної війни» регіональним стратегічним альянсом США – Японія, США – Південна Корея, який можна означити як «союзницьку модель» регіональної безпеки.

Така безпекова модель до цього часу є доволі ефективною для підтримання балансу сил серед основних гравців регіону (США – Японія – КНР – РФ). Зазначена модель «союзницької безпеки» (alliance security) дозволяє підтримувати нестабільний мир, але не стабільну безпеку в регіоні впродовж тривалого часу, бо формат такої моделі є реальним і зрозумілим для всіх регіональних гравців, але небажаним для деяких із них (КНР, Росія).

Хоч як парадоксально, але, на думку автора, подібна модель у віддаленому майбутньому, можливо, стане зразком регіональної моделі «колективної безпеки» на взірць НАТО – з принципом «один за всіх, всі – за одного». Про це свідчить досвід «трансатлантичної колективної безпеки» в Європі, де США є надійним безпековим військово-політичним партнером Європи, а НАТО є однією (разом з ОБСЄ) з підвалин системи європейської безпеки.

Численні експерти з питань безпеки (насамперед з Японії та Республіки Корея) схильні вважати, що «транстихоокеанська» (transpacific) система колективної безпеки, в якій США гратиме важливу роль, становить великий інтерес не тільки для традиційних партнерів США по альянсу (Японія, Республіка Корея),

а й для КНР та Росії, оскільки уможливить не лише підтримання існуючого статус-кво в Східній Азії, а й сприятиме модифікації, форматуванню нового регіонального балансу сил. Попри існуючу в країнах АТР критику ролі, яку відіграють Сполучені Штати в регіоні, беручи до уваги вразливість і «крихкість» регіонального безпекового простору, військова присутність США в АТР в рамках існуючих «союзницьких зобов'язань», на погляд регіональних політологів, є стабілізуючим чинником, який матиме важливий вплив на формування безпекового середовища в цьому районі світу¹⁵.

Однак, на наш погляд, найбільш перспективною моделлю системи безпеки в АТР має стати модель «кооперативної безпеки» (cooperative security) на кшталт ОБСЄ, яка складається з двох базових елементів — «спільної» безпеки (common security) та «всеохоплюючої» безпеки (comprehensive security).

В 1982 р. у висновках Комісії Пальме зазначалось, що під «спільною безпекою» розуміється система «неконкурентних неконфронтаційних зобов'язань», які не мають зобов'язуючого характеру (що створює проблему щодо їх застосування). Концепція «всеохоплюючої безпеки» передбачає сукупність питань військового і невійськового характеру як об'єкта такої системи (тобто універсальність об'єкта безпекової системи).

Класичною моделлю «кооперативної системи безпеки» є ОБСЄ — безпекова структура, яка довела свою ефективність у Європі впродовж останніх 30 років. Така модель безпекової системи не має чітких географічних меж (до ОБСЄ входять не тільки європейські країни, а також США, Канада, країни Кавказу і навіть Центральної Азії), а також охоплює широкий спектр питань, які відносяться до сфери безпеки (від військових питань до захисту прав людини).

На нашу думку, найбільш близькою до «кооперативної моделі безпеки» АТР є розбудова безпекового простору в інтеграційному форматі АРФ — ARF (Регіональний Форум АСЕАН — ASEAN Regional Forum), АСЕАН+3 та можливому новому формату «Східноазійської спільноти» (АСЕАН+3+3).

Перспективність побудови системи безпеки у цих параметрах убачається більш реальною, аніж у форматі АТЕС через його надзвичайну географічну масштабність.

Як вже згадувалось вище, основні «функціональні» напрями розбудови «Східноазійської спільноти» (АСЕАН+3 або

АСЕАН+3+3) передбачають реалізацію коротко- та довгострокових програм регіональної взаємодії з транснаціональних проблем (тероризму, нерозповсюдження зброї масового знищення, наркотрафіку, боротьби з морським піратством та ін.), що може стати універсальною базою об'єктів безпекової системи. Таким чином, уже нині у згаданому форматі окреслюється такий важливий компонент «кооперативної моделі безпеки», як «всеохоплююча безпека». Що стосується суб'єктів згаданої майбутньої безпекової системи, то формат «Спільноти» дещо вразливий і недосконалий, оскільки не включає в себе важливих безпекових гравців – США та РФ, а також «збурювачів» регіонального безпекового простору – КНДР та Тайвань.

Очевидно, що будь-яка безпекова модель буде ефективною, якщо вона буде «включною» (inclusive), а не «виключною» (exclusive), тобто охоплювати ключових суб'єктів системи, без яких вона просто не працюватиме.

Ілюстрацією цієї тези може стати формування переговорного механізму з вирішення північнокорейської ядерної проблеми. На початковому етапі здійснювалися тристоронні переговори (США, КНР, Північна Корея), але вони виявилися безрезультатними. І лише тоді, коли до переговорного формату долучилися всі сторони, які мали реальний інтерес та вплив на перебіг подій (попередня трійка плюс РФ, Японія та Південна Корея), вдалось досягнути певного компромісу.

Північнокорейська ядерна проблема, яка об'єднала для свого вирішення «шістку» найбільш впливових гравців регіону, наочно продемонструвала можливість і ефективність спільних зусиль для розв'язання найболючіших питань регіональної та глобальної безпеки на засадах «великого компромісу». Об'єктивною основою такого компромісу став реальний інтерес (економічний, політичний) всіх шести держав до підтримання миру і стабільності в цій частині світу.

Таким чином, на думку автора, саме політичний механізм, започаткований в рамках шестисторонніх переговорів у Пекіні з ядерної проблеми, міг би стати передумовою моделі кооперативної регіональної безпеки, оскільки охоплює реальних регіональних (у географічному вимірі), безпекових (у політичному та військовому сенсі) гравців (Японія, США, КНР, Росія, Південна та Північна Кореї).

Реальним легальним засновницьким підґрунтям, що регулює такий механізм, є Пекінська Спільна заява учасників шестисторонніх переговорів з ядерної проблеми (вересень 2005 р.). Стаття 3 Спільної заяви прямо вказує на готовність шести країн-учасниць Пекінських переговорів «об'єднати зусилля задля забезпечення довготривалого миру та стабільності» у регіоні, а також «винайти шляхи та засоби для розбудови безпеки на базі співробітництва в Північно-Східній Азії»¹⁶.

Досягнення компромісу в північнокорейському ядерному питанні та започаткування створення передумов для регіональної безпеки є принципово важливим з політичної точки зору для нашої держави. Оскільки саме досвід України на шляху добровільної денуклеаризації був багато в чому використаний учасниками Пекінських переговорів. Добровільна відмова України від ядерної зброї та механізм надання у зв'язку з цим нашої державі політичних гарантій ядерними державами в середині 90-х років, були покладені «шісткою» в основу моделі розв'язання корейської ядерної кризи¹⁷.

Очевидно, що головним чинником, що стримує процес створення безпекової системи в АТР, є недостатній рівень взаємної довіри серед головних суб'єктів регіону, зумовлений різними об'єктивними та суб'єктивними причинами історичного, соціально-політичного та навіть етнокультурного характеру.

В цьому контексті все більшої актуальності набуває необхідність розбудови в АТР заходів довіри і безпеки (ЗДБ) (confidence-and-security building measures). Найбільш адекватною моделлю побудови ЗДБ у регіоні, на думку багатьох регіональних експертів, могла б стати система, що існує у рамках ОБСЄ вже багато років. Адаптація європейської системи ЗДБ, закріпленої у Віденському документі ОБСЄ 1999 р., до умов Азійсько-Тихоокеанського регіону, зокрема в Північно-Східній Азії, стала предметом серйозної уваги політичних еліт провідних країн регіону¹⁸.

З огляду на цю обставину Україна як учасниця ОБСЄ, активний і авторитетний контрибутор європейської безпеки, має значний інтерес до імплементації та адаптації досвіду ОБСЄ з розбудови ЗДБ як ключового елементу регіональної системи безпеки в АТР. Її досвід та підходи до врегулювання кризових ситуацій та «заморожених конфліктів» на території колишнього СРСР багато в чому, на нашу думку, могли б бути використа-

ним в Азійському регіоні, зокрема у процесі мирного об'єднання Кореї.

* * *

На початку ХХІ сторіччя АТР перетворився, незважаючи на об'єктивні проблеми і труднощі, на реальний центр світового політичного, фінансового та економічного впливу — один із глобальних полюсів постбіполярного світопорядку, що формується нині.

Інтеграційний процес, що відбувається в АТР, активно впливає на формування глобального політичного клімату, охоплюючи великі субрегіональні об'єднання, що вже інституалізувались або тільки структуруються: АСЕАН, НАФТА, АРФ, Східноазійська спільнота, Південно-Тихоокеанський Форум (ПТФ). Унаочненням цього процесу є становлення міжконтинентального мегаінтеграційного об'єднання країн «Тихоокеанське кільце» — Азійсько-Тихоокеанське співробітництво (АТЕС).

АТР є життєво важливим регіоном з точки зору національних інтересів багатьох провідних країн світу. Тут особливо тісно переплетені стратегічні інтереси США, Японії, Китаю, Росії.

Разом з тим, в АТР діють чинники, які стримують динаміку інтеграції. Передусім це:

- існуюча різниця у рівнях економічного та соціально-політичного розвитку країн регіону;
- подальше загострення боротьби за регіональне лідерство між США, Японією та Китаєм;
- прикордонні проблеми та проблеми спірних територій;
- проблема поділених націй (Корея, Китай–Тайвань);
- зростаюча демографічна та екологічна криза;
- внутрішньополітична напруга та нестабільність у деяких країнах регіону, викликані сепаратистськими та міжконфесійними конфліктами.

Не сприяє політичній та економічній стабільності регіону нарощування військових приготувань у багатьох країнах АТР: зростання військових бюджетів, закупівля та виробництво сучасної військової техніки та озброєння, загроза розповсюдження зброї масового знищення (ЗМЗ).

Однак порівняно з інтеграцією у повоєнній Європі, щодо формування інтеграційного процесу в АТР переважали економічні чинники. Подальшій інтенсифікації економічного зростан-

ня країн АТР, нарощуванню динаміки інтеграційних процесів у регіоні сприяють:

- збереження високих темпів економічного зростання;
- місткий ринок високих технологій;
- наявність тут найбільших у світі інвестиційних ресурсів;
- відносна «незарегульованість» внутрішніх споживчих ринків;
- порівняно дешевий ринок робочої сили.

Згадані політичні і економічні реалії та чинники об'єктивно визначають систему економічних і політичних інтересів України в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. При формуванні пріоритетів нашої держави в АТР слід враховувати позарегіональний (стосовно АТР) статус України, що не дає можливості у близькій перспективі передбачати її безпосередню участь у регіональних інтеграційних об'єднаннях, а отже, користуватися перевагами, які вони надають їхнім учасникам — пільгові торговельні, інвестиційні та митні режими.

Однак вигідні двосторонні відносини України з країнами-членами регіональних і субрегіональних угруповань, а також взаємодія в рамках їх галузевих, функціональних структур (з питань енергетики, інвестицій, нових технологій, туризму, освіти, захисту довкілля тощо) відкривають можливості більш ефективного залучення нашої держави до інтеграційного потенціалу АТР. Цьому багато в чому сприяє притаманний азійській інтеграції принцип «регіональної відкритості», а також існуюча взаємодоповнюваність української та національних економік країн регіону. Саме зараз, в умовах пошуку Україною виваженого балансу зовнішньоекономічних інтересів за вектором ЄС — ЄП, наша держава має реальні передумови завоювати та закріпитися на азійському ринку, залучити до потреб національної економіки існуючий в АТР потужний інвестиційний потенціал.

У контексті загальної євроінтеграційної стратегії України актуальною стає необхідність залучення нашої держави (в тій чи іншій формі) до трансрегіонального європейсько-азійського діалогу АSEM, учасниками якого є ЄС, АСЕАН, Китай, Республіка Корея та Японія.

До сфери політичних інтересів України в АТР можна віднести:

- активізацію участі в регіональних політичних і безпекових процесах з метою посилення міжнародного авторитету взагалі і позитивного іміджу нашої держави в регіоні зокрема;

- встановлення відносин політичного партнерства з країнами регіону, які за своїм міжнародним політичним та економічним статусом сприятимуть Україні в досягненні її національних інтересів на міжнародній арені, зокрема одержання дипломатичної підтримки при вирішенні важливих для неї питань;

- залучення України до спільних зусиль світового співтовариства у вирішенні глобальних проблем;

- розвиток традиційних відносин дружби та взаємовигідного співробітництва з країнами регіону.

Усвідомлюючи, що Україна не має безпосередніх важелів для врегулювання локальних конфліктів та територіальних проблем в АТР, наша держава, використовуючи двосторонній політичний діалог з країнами регіону та існуючий механізм міжнародних організацій, може брати дієву участь у вирішенні проблем забезпечення миру і безпеки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні і таким чином внести свій вагомий внесок до глобальної безпеки.

Нові геополітичні виклики, які постали перед Україною у рамках імплементації її стратегічних зовнішньополітичних пріоритетів та євроінтеграційного вектору розвитку, зумовлюють нагальну необхідність чіткої структуризації і усвідомлення національних інтересів нашої держави в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, формування виважених концептуальних підходів до шляхів їхньої реалізації.

¹ Кулінич М.А., Шергін С.О. Тихоокеанський регіоналізм у контексті асиметричної інтеграції // Науковий Вісник Дипломатичної академії. — К., 2006. — №10 (Ч. II). — С. 3—19.

² World Development Indicators Databook. World Bank. — September, 2004.

³ International Monetary Fund / International Financial Statistics. — May, 2004.

⁴ Азиатско-Тихоокеанский регион в условиях глобализации: Тематический сборник / Дипломатическая академия МИД РФ. — М., 2001. — С. 7.

⁵ IMF. Direction of Trade Statistics Yearbook. 2004. — Washington, 2005.

⁶ The Prospect for an East Asian Community and Regional Cooperation. Reference material for a the key- note speech by Yukio Takeuchi? Former Vice-Minister for Foreign Affairs of Japan / The Fourth Japan-ASEAN Dialogue. Tokyo. Japan. — June 13, 2005.

- ⁷ Japan-China Relations. Statistics. Official paper of Ministry of Foreign Affairs of Japan / Tokyo, Japan. — October, 2004.
- ⁸ Official Issue Paper of the Government of Japan on an «East Asia Community». 25.06.2004. MOFA of Japan. — Tokyo, 2004. — P. 3.
- ⁹ Ibid. — P. 4.
- ¹⁰ *Иванов А.* Азиатский лик России // Международная жизнь. — № 1—2. — 2006. — С. 134.
- ¹¹ Там само. — С. 135.
- ¹² День. — 2006. — 15 берез.
- ¹³ *Jong-Yan Bae and Chung-in Moon.* Unrevealing the North-East Asian Regional Security Complex Old Patterns and New Insights. The Korean Journal of Defense Analysis, Vol.XVII. № 2. Fall, 2005.
- ¹⁴ *Buzan B., Waever O. and Wilde J.de* / Security. A new Framework for Analysis. — Boulder, Colorado, 1996. — P. 11.
- ¹⁵ *Yamada T.* Toward a Principal Integration of East Asian Concept of East Asia Community. «Gaiko Forum». — Tokyo, 2005. — 2 October.
- ¹⁶ Joint Statement of the Forth Round of the Six-Party Talks / Beijing. — 19 September, 2005.
- ¹⁷ *Кулінич М.А., Матвійчук В.В.* Ядерна програма КНДР: «велика гра» чи реальна загроза?» // Політика і час. — 2004. — № 5. — С. 60—71.
- ¹⁸ *Kulinich M.* Japan's Policy Toward Regional Security Issues in the North-East Asia 2000—2005 / The Conceptual Analysis/JIIA Occasional Paper. — Tokyo, 2005.

**ФІНАНСОВІ ВЗАЄМИНИ УКРАЇНСЬКОЇ
НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ З НІМЕЧЧИНОЮ
ТА АВСТРО-УГОРЩИНОЮ (1918 Р.)**

Народився 28 травня 1971 р. в м. Дунаївці на Західному Поділлі (Хмельницька обл.). Навчався в Донецькому вищому військово-політичному училищі інженерних військ і військ зв'язку (1989—1991), закінчив історичний факультет Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту ім. В. Затонського (1995) та аспірантуру Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського Національної академії наук України (1998). Кандидат історичних наук. Докторант Київського національного університету імені Тараса Шевченка; доцент кафедри теорії держави і права Національної академії державної податкової служби України. Працював в Інституті української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, Науково-дослідному фінансовому інституті при Міністерстві фінансів України, Національному транспортному університеті, Українському науково-дослідному

інституті архівної справи та документознавства, Інституті трансформації суспільства, Криворізькому державному педагогічному університеті. Коло наукових інтересів — історія України першої половини ХХ ст., історія світової та української політичної думки, історія національно-визвольних змагань 1917—1921 рр., історія вітчизняної соціально-економічної та фінансової політики, біографістика та історія українського монархічного руху. Автор понад 100 наукових публікацій, а також монографій «Документальні джерела і матеріали до історії фінансової політики уряду Української Держави (29 квітня — 14 грудня 1918 р.) Довідник» (К., 2004), «Фінансова політика уряду Української Держави Гетьмана П. Скоропадського (29 квітня — 14 грудня 1918 р.)» (К., 2004) та «Податкова система України і політика Центральної Ради, урядів УНР, Української Держави, УСРР (1917—1930 рр.)» (К., 2006).

Рік 1918-й розпочався для України у вирі війни з більшовицькою Росією. 11 січня 1918 р. Мала Рада ухвалює IV Універсал, який проголошує самостійність УНР. Невдовзі (25 січня 1918 р.) Центральна Рада та її уряд змушені були залишити Київ. Між тим у Бересті (Бресті-Литовському)

українська делегація вела нелегкі переговори з представниками Центральних держав (Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія, Туреччина) щодо укладення мирного договору й надання цими країнами військової допомоги УНР в боротьбі з більшовицькими загарбниками.

Після Берестейського договору, укладеного представниками Центральної Ради, на терени України з метою вигнання більшовицьких агресорів вступило 450-тисячне німецьке та австро-угорське військо. 18 лютого 1918 р. у київському напрямкові почали наступ під командуванням генерала Лінзінгена (з березня — фельдмаршала Айхгорна) 23 німецькі дивізії (20 піхотних і 3 кавалерійських). 24 лютого в одеському напрямкові почали просуватися 10 австро-угорських дивізій (8 піхотних і 2 кавалерійські) на чолі з командувачем фельдмаршалом Бем-Ермолі (з червня — генералом Краусом). Невдовзі спільно з підрозділами армії УНР союзники звільнили від загарбників усю територію України. 2 березня 1918 р. уряд УНР прибув до Києва, а згодом у столиці законотворчу працю відновила й Центральна Рада. Вигнання більшовиків, проте, обернулося на німецько-австро-угорську окупацію.

Наявність у держави власної грошової одиниці передбачає і встановлення її паритету до валют інших країн, з якими вона має торговельно-економічні відносини. Україні, на терені якої перебувало німецьке та австро-угорське військо і для якої Центральні держави в силу військово-політичних обставин стали головними торговельними партнерами, необхідно було визначитися й у ставленні до їхніх грошових одиниць, передовсім Німеччини та Австро-Угорщини.

Грошові взаємини Центральних держав взагалі, а зокрема Німеччини та Австро-Угорщини, з Центральною Радою на офіційному рівні зав'язалися на світанку 1918 р. з часу початку перемовин між представниками УНР та країн Почв'ірного блоку в Бересті-Литовському. Природно, що міждержавного статусу вони набули після проголошення IV Універсалом Центральної Ради самостійності Української Народної Республіки, а вперше де-юре занотовані були в «Мировому договорі між Німеччиною, Туреччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією та Українською Народною Республікою» (т. зв. Берестейський договір) від 27 січня (9 лютого) 1918 року. УНР підписала у Бересті мирний договір з країнами Почв'ірного блоку із укладанням торго-

Делегація Центральних держав у Бересті в 1918 році
(генерал М. Гофман, О. Чернін, Талаат-паша, Р. фон Кульман)

вельно-економічної угоди з новими союзниками, згідно з якою Україна зобов'язувалася поставити державам коаліції велику кількість продуктів і сировини. Тоді ж у договорі тимчасово було зафіксовано й валютні курси (ідентичні дореволюційним паритетам рубля до марки та крони): 1 марка = 46,2 коп., 1 крона = 39,382 коп.¹. «Мировий договір між Німеччиною, Туреччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією та Українською Народньою Республікою», підписаний 9 лютого 1918 р., з цього приводу, зокрема, зазначав: «обрахунок відбувати в золоті на таких основах: 1 тис. німецьких державних марок в золоті рівні 462 крб. в золоті Української Народньої Республіки, а також рівні 462 руб. в золоті бувшого російського царства (1 руб. рівняється 1/16 імперіяла), або 1 тис. австрійських і угорських корон в золоті рівні 396 крб. 78 грошам, в золоті бувшого російського царства (1 руб. рівняється 1/16 імперіяла)»².

Разом з тим, між УНР і країнами Почв'рного союзу було укладено ще й «Додатковий договір», в якому фінансове питання було висвітлено більш об'ємніше. Так, наприклад, його VII стаття торкалася приватних боргових зобов'язань, які виявили-

ся порушеними через збройне протиборство країн. Планувалося врегулювати їх таким чином:

«§ 3. Грошові зобов'язання, котрі могли бути у виконанні під час війни на підставі воєнних законів, мусять бути заплачені перед впливом трьох місяців по ратифікації мирового договору.

По сім зобов'язанням повинно платити п'ять відсотків річно від первісного строку заплати за весь час війни, з включенням трьох місяців, без огляду на мораторій. До первісного строку заплати в кожному окремому випадку відсотки платяться по договору.

§ 4. Для поалагодження грошових і приватних зобов'язань взаємно повинні бути допущені признані Державою товариства для охорони кредиторів, яко уповноважені для обстоювання інтересів з ними сполучених фізичних і юридичних осіб, застали нарушені воєнними законами, буде встановлено, як подано нижче»³.

Нижче, статтею VIII, зазначалося: «Обидві сторони, які заключають договір, згоджуються в тім, щоби по ратифікації мирового договору перейняти на себе виплату горожанам кожної сторони державних зобов'язань, а особливо громадських долгів.

З огляду на те, що Українська Народня Республіка має на меті поділити із другими частинами бувшої Російської Імперії майно сеї Імперії, то спосіб виконання означеної в першім уступі постанови застерігається надалі [в] особливій згоді. При тім Українська Народня Республіка в кожному разі переймає на себе ті зобов'язання відносно німецьких горожан, які повстали при виконуванні громадських робіт на Україні, або були забезпечені майном, що находиться на Україні»⁴. Цей текст, також 9 лютого 1917 р., в Бересті підписали уповноважені представники УНР, Німеччини та Австро-Угорщини О. Севрюк, М. Любинський, М. Левітський, Р. Кюльман та М. Гофман⁵.

Втім, уже на тоді усім учасникам договору було зрозуміло, що визначені Мировим договором валютні курси, в зв'язку із знеціненням рубля за час війни і революції, були далекими від тогочасних фінансово-економічних реалій, як українських, так і німецько-австрійських. Питання ж платежів при товарообміні вимагало встановлення нових розрахункових співвідношень валют між суб'єктами торгівлі.

За таких обставин кожна з договірних сторін розпочала дії щодо облаштування вигідного курсу своїх національних валют

на українському грошовому ринку. Мета і завдання поданої розвідки не передбачає висвітлення фінансової політики уряду УНР, проте мусимо зауважити на те, що загальний стан і господарства України, і її грошового ринку були вкрай важкими: виробництво паралізоване, торговельні зв'язки перервані, залізниці зруйновані, фінансовий ринок перебував у хаосі, а податкова система взагалі перестала існувати. Відтак уряд країни, економіка якої була понівечена революційним виром і воєнними подіями, опинився, з-поміж інших проблем, й перед проблемою відсутності у своєму розпорядженні грошової маси. Водночас на ринку перебували мільярди суми російських рублів, яких шалено знецінювала гіперінфляція і політика «дешевих грошей», що сповідувалася більшовицьким Наркоматом фінансів. Започаткований в грудні 1917 р. випуск національної грошової одиниці — карбованця, який не мав ані належних захисту та якості, ані потрібної емісійної потужності та економічного опертя, не міг в найближчий час виправити катастрофічний фінансово-економічний стан країни. Становище ускладнювала й відсутність в українського уряду чітко визначеної програми дій та практичних заходів щодо подолання грошової та господарчої кризи, що супроводжувалися соціалістичною риторикою політиків Центральної Ради.

Потреба в урегулюванні валютних курсів виникла також унаслідок необхідності унормування грошових розрахунків між УНР і Центральними державами по товарообміну й самим фактом німецько-австро-угорської окупації і складнощами, які виникли з цього приводу у питанні грошових взаємовідносин. Довоєнний паритет з рублем у зв'язку з його однаковим співвідношенням з українською валютою автоматично стосувався й карбованця. Втім, український уряд без огляду на Берестейську угоду встановлював (до того ж доволі непослідовно) власні паритети валют. Так, наприклад, 11 лютого 1918 р. Рада Народних Міністрів УНР, на пропозицію Жуковського, встановила власне грошове співвідношення: 1 рубль = 2 маркам⁶. Однак вже наступного дня (12 лютого 1918 р.), прагнучи підняти попит на національні грошові знаки, виконуючий обов'язки міністра фінансів М. Ткаченко розіслав усім поштовим конторам, всім відділам і конторам Державного банку УНР, ощадним касам і скарбницям циркулярну телеграму про прийняття марок за курсом 462 крб. за 1 тис. марок⁷. І це при

тому, що «Тимчасовим законом про випуск державних кредитових білетів Української Народної Республіки» від 19 грудня 1917 р. рубль визначався рівним до карбованця⁸. Встановлення такого курсу не принесло очікуваних результатів через тривання бойових дій на основній території України, а коли вони вщухли, уряд УНР і Центральна Рада відчули перші ознаки грошового диктату нових союзників.

Тим часом, у перебігу просування німецьких та австро-угорських військ Україною командування окупаційних військ, зі свого боку, самовільно визначало курси валют своїх держав щодо рубля та карбованця, що ще більше ускладнювало фінансову ситуацію в УНР. 15 березня 1918 р. німецьке верховне командування в особі генерала Лінзінгена, без будь-якої консультації з українським урядом, власним розпорядженням встановило новий курс царського російського рубля в 1,50 марки (66 $\frac{2}{3}$ коп. за марку), заявивши при цьому, що такий паритет відповідає міжнародному і тому повинен бути прийнятий в Україні. Уряд Центральної Ради про такий крок окупаційних властей був принизливо поставлений до відома телеграмою Головної квартири німецьких військ в Україні⁹. 16 березня, після обговорення цієї телеграми, Рада Народних Міністрів УНР була змушена доручити кредитовим установам і скарбницям встановити вільний прийом і обмін кредитових марок за курсом у півтори марки за російський рубль¹⁰. Зокрема, уряд ухвалив: «установити курс на російський рубль півтори марки і доручити Міністерству Фінансів опублікувати цю постанову в часописах і дати відповідно розпорядження по кредитних державних установах і казначействах про вільний прийом і обмін германських марок по вищезазначеному курсу; 2) доручити всім Міністерствам вжити заходів для проведення цієї постанови в життя»¹¹.

Цікаво, що про курс карбованця в постанові Ради Народних Міністрів навіть не згадувалося, а в подальшому уряд УНР намагався довести, що цей занижений паритет має застосовуватися лише до рублів і не може бути вживаний щодо карбованця. Зрозуміло, що ця дитяча «уловка», яка не варта серйозного уряду, як визначив її тогочасний дослідник фінансів Л. Неманов, була безжалісно знищена австро-німцями¹². Втім, досить скоро Центральна Рада змушена буде погодитися на ще нижчий ва-

лютний курс. Одночасно курс австрійської крони було встановлено у $2 \frac{1}{4}$ крони за рубль ($44 \frac{1}{2}$ коп. за крону)¹³.

Втім, становище, коли кожна з присутніх на українському терені (а відповідно, й ринку) сил самовільно визначає сприятливий для себе курс грошових одиниць, не могло тривати довго. Невигідно це було, перш за все, українській стороні і як з фінансово-господарчого боку, так і з огляду на підрив владного авторитету. Враховуючи ж військово-політичні обставини, в яких опинилася Центральна Рада та її уряд у 1918 р. після підписання Берестейської угоди, без урахування позицій німецької та австро-угорської сторін і пошуку порозуміння з ними, розв'язати валютно-паритетний вузол українська влада об'єктивно не змогла б. Тим паче односторонньо і на власну користь.

Питання це постало на засіданні Ради Народних Міністрів 20 березня 1918 р., коли урядовці (В. Голубович, М. Ткаченко, Д. Коліух, П. Христюк, О. Жуковський) обговорювали пропозицію міністра судівництва М.Ткаченка щодо асигнування в розпорядження Кредитової канцелярії Міністерства фінансів УНР 1 млн крб. обігових коштів¹⁴. Цікаво, що рішення (позитивне) було прийнято за відсутності виконуючого обов'язки міністра фінансів В. Мазуренка. Під час засідання міністри доручили та уповноважили Кредитову канцелярію Міністерства фінансів увійти в порозуміння з представниками Німеччини та Австро-Угорщини, а також інших Центральних держав, і остаточно вирішити питання щодо всіх закордонних рахунків. Уряд також зазначив: «Щодо курсу різних цінностей Кредитовій Канцелярії дається право організувати комісію»¹⁵. Отже, з метою врегулювання цього питання та вирішення інших поточних міждержавних фінансових проблем було вирішено створити Тристоронню україно-німецько-австроугорську фінансову комісію.

Комісія почала засідання в Києві вже о 10 ранку 24 березня 1918 р. в приміщенні Кредитової канцелярії Міністерства фінансів УНР й мала обговорити питання й дійти згоди щодо курсу марки та крони в Україні. З українського боку в роботі комісії брали участь Х. А. Барановський (голова), А. Ю. Добрий, М. Л. Кауфман, Г. М. Супрун, В. П. Тимошенко, В. Є. Василевський¹⁶, до яких з 1 квітня 1918 р. приєдналися товариш міністра фінансів В. Мазуренко, міністр торгу і промисловості Феценко-Чопівський, пани Вольський, Диновський

та виконуючий обов'язки директора Державного банку В. Ігнатович¹⁷. З німецького боку у роботі комісії взяли участь Мельхіор, Відфельдт, а з 1 квітня 1918 р. ще й майор Бюрман, Моснер та Гапмунд. Австро-Угорщину представляли початково Гертнер й Себеста, а з квітневого засідання ще й Полляк та майор Іон¹⁸. Секретарував у комісії Р. Шафаревич¹⁹.

Перше засідання 24 березня 1918 р. мало здебільшого організаційний характер. Проте на ньому було прийнято принципове рішення встановити твердий розрахунковий курс для валют Центральних держав й України. Український уряд подав пропозицію визнати «як тимчасову міру, курс, встановлений командуванням групою армій Лінзінгена для розрахунків військ на Україні в 1,50 марки за рубль»²⁰. Питання про запровадження так званого східного рубля і визначення його курсу, що мав би дорівнювати двом маркам і який самовільно встановлював генерал Лінзінген, на вимогу делегації УНР було відкладено «до отримання від Германських делегатів розтлумачень про підстави випуску східного рубля та інструкцій від Українського Уряду»²¹. Крім того, виявилось, що стосовно так званого рубля українські представники ще не були навіть офіційно усвідомленими²².

Надалі члени спільної комісії прийняли пропозицію Х. Барановського встановити наступний порядок дебатів:

«а) чи бажано взагалі встановити твердий курс між валютами України і Центральних Держав.

в) чи слід встановити твердий курс валюти для певних категорій зрбок, чи ж для всіх операцій.

с) на який термін слід встановити твердий розрахунковий курс.

д) як потрібно визначати висоту твердого розрахункового курсу.

е) які загальні постанови щодо валюти потрібно прийняти в зв'язку з запровадженням твердого розрахункового курсу»²³.

Делегати погодилися на тому, що встановити твердий розрахунковий курс для валют Центральних держав та України є принципово бажаним. Питання ж, для яких категорій обгород слід користуватися твердим розрахунковим курсом і на який термін, належало до подальшого обговорення²⁴.

Водночас представниками Центральних держав було беззаперечно відхилено заяву українських делегатів про те, що, за

можливості пасивного сальдо при взаємному товарообміні, ціна, «згідно мировому договору, має сплачуватися золотом» Києву державами Почвірного союзу (ст. 4 протоколу першого засідання фінансової комісії)²⁵. Німецькі та австро-угорські представники відповіли зокрема, що «зобов'язання платежу пасивного сальдо золотом ні з буквального тексту, ані зі смислу мирового договору не витікає і тому ними відхиляється»²⁶. Українська делегація «внаслідок заперечень представників Центральних Держав, погодилася поки-що зняти це питання з обговорення й залишити його відкритим»²⁷. Очевидно, урядовці УНР ще цілком не усвідомлювали реалій ситуації, що складалася в Україні з приходом на її терен австро-угорських й німецьких військ, наслідків своєї безпорадності і хто, за цих обставин, є у великій політиці.

На другому засіданні комісії, що розпочалося о шостій вечора 26 березня 1918 р., було встановлено випадки, для яких має діяти твердий розрахунковий курс валют, а саме:

«1) Для платежу військами Центральних Держав на Україні.

2) Для поштовотелеграфних та залізничних стосунків.

3) Для безпосереднього обміну монопольними і товарами (1-а категорія) між Державами.

4) Для товарних зрбок, що заключаються з дозволу Уряду (2-га категорія) Центральними організаціями відповідних країн, що перебувають під урядовим наглядом.

5) Для зрбок з рештою товарами (3 і 4 категорій), котрі імпортуються та експортуються у визначених й зарання обумовлених між урядами кількостях, і таких, які будуть користуватися свободою вивозу та ввозу»²⁸.

Що стосується останнього пункту, то представники Центральних держав пообіцяли, що лобіюватимуть його перед своїми відповідними інстанціями на батьківщині та виступлять за згоду на встановлення твердого розрахункового курсу для платежів за категоріями товарів, згаданих у пункті 5-му, лише за умови, «що платежі за ці товари будуть здійснюватися на території України»²⁹.

Щодо терміну, на перебіг якого буде чинним вироблений спільною комісією розрахунковий курс валют, то делегати дійшли згоди, що встановлюватиметься він поки що до 15 червня 1918 р. з автоматичним продовженням (кожного разу при згоді

обох сторін) ще на місяць. При цьому заява про відмову має надійти за два тижні до настання кожного 15-го числа наступного місяця³⁰.

Що ж до питання про нормований курс рубля чи карбованця до марки та крони, то тут збори не могли прийти до певного рішення: українські представники вважали, що продовження встановленого для групи армій Лінзінгена курсу в 1,50 марки за рубль на більш довший час є «черезчур високим» і пропонували встановити його як за мирного часу в 2,16 марки за рубль, на що німці категорично не погодилися³¹. В зв'язку з тим, що остаточно досягти спільної думки не вдалося, було вирішено, щоб делегати Центральних держав зв'язалися з їхніми інстанціями на батьківщині для консультацій³².

Зносини членів спільної Фінансової комісії зі своїм керівництвом у Відні та Берліні не вплинули однак на непоступливість представників Австро-Угорщини та Німеччини, а ще більш устійнили їхню позицію. Пролити світло на мотиви та аргументи німців та австрійців у цьому питанні допоможе розуміння їхнього бачення фінансового становища в УНР на той момент. Його на основі «достовірних й достатньо повних свідчень», можна, наприклад, побачити у конфіденційній доповіді про політичний та економічний стан в Україні, яку 26 березня 1918 р. (день засідання спільної Фінансової комісії) австро-угорський посол в УНР граф Й. Форгач надіслав у Відень своєму міністрові іноземних справ О. Черніну³³. Подібну ж інформацію від секційного радника Енеді отримав й голова австрійської делегації при спільній Комісії з продовольства УНР та Центральних держав генерал-майор австро-угорського війська Оттокар фон Ландвер³⁴.

У цьому звіті, який мав бути направлений в друкованому вигляді всім компетентним австро-угорським інстанціям для конфіденційного знайомства, грошова ситуація в УНР і, відповідно, перспективи курсу крони на теренах України висвітлювалися досить песимістично для рубля та українського фінансового ринку: «З урахуванням всіх моментів, що впливають на «вартість» рубля, справжня дурниця те, що він коштує 2.50 крони. Ці рубльові банкноти найрізноманітніших варіантів випуску, що зустрічаються тут, знаходяться в обігу і приймаються в якості готівкових грошей, включаючи й купони анульованої російської воєнної позики. Однак одного чудового дня вони, вірогідніше

за все, знеціняться навпіл або повністю і їхній курс різко впаде так, що ці рубльові банкноти будуть обмінюватися за курсом максимум на одну крону. В цьому зв'язку слід відмітити, що українські державні каси повністю пусті, службовці вже більше місяця не отримували жалування, а Міністерство добуває собі гроші, реквізуючи попри всього іншого цукор на цукрових заводах, а замість грошей видає документи, що підтверджують його отримання. Тому вкрай необхідно нарешті розумно врегулювати співвідношення вказаних курсів валют»³⁵.

Непохитність позицій представників Центральних держав зумовлювалась також й політичною слабкістю становища уряду В. Голубовича. До окупаційної влади все частіше надходили відомості про реорганізацію Кабінету Міністрів. Так, представник Міністерства іноземних справ Австро-Угорщини при Головному командуванні австрійською армією Р. фон Шторк 27 березня 1918 р. повідомляв до Відня, що становище українського уряду не дуже міцне і найближчим часом очікується його переформування; фінансові та промислові кола відмовляють в підтримці Раді Народних Міністрів, посилаючись на ризикованість соціалістичної програми, а міністерства повністю дезорганізовані, кругом не вистачає досвідчених фахівців³⁶.

Австро-угорський посол у Києві граф Й. Форгач у своєму донесенні міністрові іноземних справ О. Черніну від 30 березня 1918 р. також вказував на слабкість позицій уряду В. Голубовича, хаос в економіці країни та крах фінансової системи УНР, для хоча б часткової стабілізації якої перепорою є «майже нездоланна фінансово-технічна проблема, а саме нестача цінних паперів та грошових рублів, які повністю зчезли, приховані селянами. Не підкріплений, власне майже знецінений паперовий рубль, став недостатнім і тому дефіцитним товаром»³⁷. При цьому Й. Форгач застерігає австро-угорське керівництво від неконтрольованого вливання крон до українського ринку шляхом приватної торгівлі та за вільного (не зафіксованого) валютного курсу, зазначаючи: «Наші крони, власне, теж приймаються як засіб платежу, однак кілька мільйонів, що потрапили до країни в результаті прикордонної торгівлі та купівельних операцій армійського керівництва, сильно знизили її курс, котрий в Києві опустився навіть нижче мирного паритетного курсу щодо рубля. В інтересах нашої валюти можна тільки відмовитися від імпорту наших банкнот у великих кількостях»³⁸. Таким чином, виходячи

з вищенаведеного, стає цілком зрозумілою жорстка позиція німецьких та австро-угорських делегатів під час перемовин щодо встановлення розрахункового курсу між грошовими одиницями цих країн та УНР.

На черговому засіданні фінансової комісії, яке відбулося 1 квітня 1918 р., питання встановлення валютного співвідношення між рублем (карбованцем) та маркою ще більш загострилося і загрожувало зірвати укладення угоди. Німецька сторона зробила більш жорсткими свої вимоги й стояла на визнанні твердого розрахункового курсу в $1\frac{1}{2}$ марки до рубля/карбованця. За таких умов українські представники спробували повернутися до курсу, попередньо запропонованого німцями (1,5 марки), однак німецькі представники твердо стояли на своєму. При цьому вони заявили, «якщо Україна на це не може погодитися, то належить перервати переговори, як такі, що не велися»³⁹. Україна поступилася.

Того ж дня, 1 квітня 1918 р., В. Мазуренко на засіданні Ради Народних Міністрів доповів, що на переговорах делегати від Німеччини не погоджуються на встановленні паритету рубля і марки рівному $1\frac{1}{2}$ (тобто у 1,50 марки за рубль) і що умови, запропоновані німцями, представниками українського уряду були відхилені, які стоятимуть на позиції в півтори марки за рубль⁴⁰.

Тим не менш уряд України таки був змушений піти на поступки. 6 квітня 1918 р. між УНР та Центральними державами було укладено відповідну угоду про встановлення твердого розрахункового курсу між їхніми грошовими одиницями⁴¹.

9 квітня 1918 р. в Міністерстві фінансів УНР з цього приводу було вироблено відповідний циркуляр (§ 131)⁴². В документі, зокрема, зазначалося:

«Київ 9 квітня. Між Українською, німецькою і австро-угорською фінансовими комісіями дійшло до згоди відносно установаження твердого розчетного курсу між рублем, маркою і короною для визначених оплат (платежів), строком до 15-го липня цього року курс одного рубля рівняється $1\frac{1}{2}$ марки[,] 2 кронам[;] цей твердий розчетний курс важний[:]

1) Для оплати (платіжа) війська центральних держав на Україні.

2) Для поштово-телеграфних і залізничних зносин.

3) Для безпосереднього обміну монопольними товарами між державами.

4) Для товарних сділок заключених за дозволом Правительства Центральними організаціями відповідних держав, які є під правительственным контролем.

5) Для оплати (платежів), на Україні умов з рештою товарами, які імпортуються і експортуються в означеній і раніше умовленій між правительством кількості і такими, які користуватимуться свободою вивозу і ввозу.

При цьому було встановлено, що цей розсчитний курс не є обов'язковий ані для валютної хототатности, ані для всіх тих сділок, які не перелічені в параграфах 1—5. У цих випадках устанавлення курсу дається робити по добрій згоді»⁴³.

13 квітня 1918 р. Кредитова канцелярія Міністерства фінансів УНР надіслала генеральному писарю цей циркуляр у вигляді «Обіжника про курс грошей» для негайної інформації всіх підлеглих Міністерству інституцій⁴⁴.

Із встановленням твердого розрахункового валютного курсу, однак, не вдалося уникнути недоречностей, пов'язаних з міжгрошовим обміном. Причиною цьому стало існування насправді фактично двох офіційних курсів: одного обов'язкового для зносин з німцями та австрійцями (1 марка = 75 коп., 1 крона = 50 коп.) і іншого, за яким приймалася валюта від приватних осіб установами Державного банку (1 марка = 66 $\frac{2}{3}$ коп., 1 крона = 44 $\frac{1}{4}$ коп.). Другий курс (відповідний до встановленого генералом Лінзінгеном) приймався у випадках, які не суперечили умовам тристоронньої домовленості про твердий розрахунковий курс, вироблений фінансовою комісією. Причиною цьому стала політика Державного банку УНР, який у своєму Обіжнику встановив для своїх контор, відділів та державних скарбниць подібні розрахунки:

«По змові Уряду Української Народньої Республіки з представниками вищої влади Німецько-Австрійських військ на Україні було устанавлено слідующий курс рубля в порівнянні його до марок та крон: 1 рубль рівняється 1 $\frac{1}{2}$ німецьким маркам, або 2 $\frac{1}{4}$ австрійським кронам.

Потім, між германськими, австро-угорськими та українськими делегатами Фінансової Комісії було устанавлено з терміном до 15 червня 1918 р. слідующий твердий курс для окремих платежів між українською валютою й германською маркою, а та-

кож і кроною: одна марка рівняється 75 копійкам; одна крона рівняється 50 копійкам.

Цей твердий курс дійсний:

1) коли платежі робляться військами центральних держав на Україні;

2) для поштово-телеграфних та залізничних зносин;

3) для безпосереднього обміну монопольними товарами між державами;

4) для товарних умов (сдѣлокъ), які заключаються за дозволом Уряду тими центральними організаціями відповідних країн, котрі підлягають урядовому контролю;

5) для оплати (платіжів) на Україні умов (сдѣлокъ) по тим товарам, які імпортуються та експортуються в означеній і раніше умовленій між правительствами кількості, а також умов і по тим товарам, які користуватимуться свободою експорту та імпорту.

При цьому було встановлено, що цей твердий розплатний курс не є обов'язковим ані для валютного обороту, ані для всіх тих умов (сдѣлокъ) які не перелічені в параграфах 1–5; для цих випадків дозволяється вільне встановлення курсу.

Повідомляючи про це, Державний Банк пропонує Конторам, Відділам та Скарбівням, при операціях зо згаданою чужоземною валютою, мати на увазі слідуючи:

а) приймати, на підставі посвідчень відповідних органів влади, по операціям, при зазначенних в п. 1–5 випадках, німецькі марки та австрійські крони по курсу: 1 германська марка = 75 копійок; 1 австрійська крона = 50 копійкам; 1 карбованець або рубель = $1\frac{1}{2}$ герм. марк. = 2 австрійським кронам;

б) як будуть в касі гроші, провадити вільний розмін німецьких марок та австрійських крон на кредитові білети (як рублі так і карбованці) без перешкод по такому курсу: 1 карбованець або рубель = $1\frac{1}{2}$ германським маркам = $\frac{2}{4}$ австрійськ. кронам; 1 германська марка = $66\frac{2}{3}$ копійк.; 1 австрійська крона = $44\frac{1}{4}$ копійк.;

в) маючи на увазі необхідність прийти на поміч демобілізуемим урядовим установам (учредженням) та військовим частинам в справі ліквідації тих сум в румунській валюті, які маються в їх розпорядженні, — приймати румунські леї (франки) до розміну на кредитові білети та в закот вносів на відновлення кредитів виключно від цих інституцій та частин і по курсу 37,5 коп.;

г) продажу зазначених грошових знаків з каси, до особливо-го розпорядження, не провадити.

Вказівки про установаження розпорядку справозданности, (отчетности) по цій операції будуть в свій час дані додатково.

Оригінал підписали: Виконуючий обов'язки Директора Державного Банку В. Ігнатович та Виконуючий обов'язки Директора Відділу А. Шелест»⁴⁵.

Така система, звичайно ж, призводила до багатьох колізій, що не йшли на користь і так не надто гарним стосункам між урядом УНР і німецькими та австро-угорськими окупаційними владами в Україні.

Навесні 1918 р. становище українського уряду погіршувала й передстрайкова ситуація з робітниками залізниць, які вже чотири місяці не отримували заробітної плати. Крім того, залізнична індустрія, як, власне, й колійна мережа країни, потребували термінового капіталовкладення й вимагали встановлення чіткого державного контролю й регулювання. На порядку денному постала справжня загроза не лише зриву виконань торговельно-постачальних зобов'язань Центральної Ради перед країнами Почвiрного блоку, але й краху усїєї, ще так чи інакше вцілілої, державної інфраструктури тощо.

Саме з цього приводу ще 12 березня 1918 р. між повноважним представником начальника військового залізничного відомства в Києві, майором Генштабу австро-угорських військ Іоном та Управлінням залізниць України відбулася безпосередня зустріч. Предметом переговорів виявилася багатомісячна заборгованість з виплати зарплати українським залізничникам. Управлінню залізниць України пропонувався аванс за кошт австро-угорських фінансових засобів на погашення заборгованості по зарплаті для залізничників. Ця пропозиція була «з вдячністю» відхилена головою Ради Міністрів В. Голубовичем⁴⁶. Проблему ж зарплатні залізничникам однак не було вирішено.

19 березня 1918 р. на засіданні української комісії з товарообміну її члени докрано виявили, що німці скуповують рублі задешево зі спекулятивною метою, але на пропозицію М. Порша про це не було заявлено німецькій стороні. Тоді ж А. Марголін запропонував позичити в німців грошові знаки, допоки не будуть надруковані українські, однак це питання так і не набуло розгляду⁴⁷.

Цілком зрозуміло, що надалі ситуація не могла перебувати в подібному стані. 20 березня 1918 р. Рада Міністрів уповноважила кредитову канцелярію Міністерства фінансів (у порозумінні з представниками Німеччини, Австро-Угорщини та інших Центральних держав) організувати для остаточного вирішення всіх фінансових закордонних рахунків спеціальну комісію⁴⁸. До складу комісії увійшли: від України — міністр фінансів Мазуренко (голова), міністр торгу і промисловості Фещенко-Чопівський, Барановський, Тимошенко, Добрий, Кауфман, Вольський, Диновський та директор Державного банку Ігнатович; від Німеччини — Відфельд, Мельхіор, Моснер, Гапмунд і майор Бюрман; від Австро-Угорщини — Гертнер, Себеста, Полляк та майор Іон. Секретарював Шафаревич⁴⁹.

23 березня 1918 р. на засіданні спеціальної комісії з товарообміну українські представники заявили, що уряд УНР готовий надати Центральним державам 2 млн пуд. цукру під отримання авансу на суму в 30 млн рублів, однак документів, які підтвердили б здійснення цієї операції, віднайти не вдалося.

Очевидно, члени комісії не змогли знайти спільну мову, позаяк 25 березня 1918 р. уряд УНР знов обмірковував справу щодо отримання зовнішньої позики. Того ж дня було принципово визнано за необхідне взяти зовнішню позичку і доручено голові Ради Міністрів В. Голубовичу та відповідним міністерствам розпочати з цього приводу переговори⁵⁰. Що спонукало уряд Центральної Ради схилитися до думки про нагальність позичити гроші в іншій країні, якою за тогочасних умов могла бути лише Німеччина чи Австро-Угорщина? Це, перш за все, фінансова прірва, в яку скочувалося господарство країни, та відсутність у розпорядженні Ради Міністрів коштів, необхідних для державного керівництва, яке вислизало з рук провідників УНР.

Криза була настільки очевидною, що австро-угорський посол в Києві граф Й. Форгач, повідомляючи 26 березня 1918 р. до Відня своєму міністрові іноземних справ графу О. Черніну про політичний та економічний стан в Україні*, називає спів-

* Цю доповідь склав австрійський секційний радник Енеді для голови спільної Комісії з продовольства, дійсного таємного радника, генерал-майора австро-угорської служби О. Ландвера фон Прагенау. Його копію посол Австро-Угорщини в Україні граф Й. Форгач й переправив до Відня міністрові іноземних справ графу О. Черніну.

відношення у 2,5 крони щодо рубля/карбованця, зафіксоване Берестейським договором, «справжньою дурницею» і передбачає його швидке падіння до однієї крони. В цьому цісарський посол окремо відмічав, що «українські державні каси повністю пусті, службовці вже більше місяця не отримували жалування, а Міністерство [фінансів УНР] добуває собі гроші, реквізуючи попри всього іншого цукор на цукрових заводах, а замість грошей видає документи, що підтверджують його отримання»⁵¹. Відчуваючи грошову безпорадність Центральної Ради, австро-німецькі члени спільної фінансової комісії на засіданні 26 березня 1918 р. ультимативно посилюють свої вимоги щодо встановлення валютного паритету⁵².

Тим часом, 27 березня 1918 р., головнокомандувач австро-угорської армії повідомляв з Бадена телеграмами цісарського міністра іноземних справ О. Черніна, що на його адресу щоденно надходять повідомлення про те, що українські залізничники погрожують розпочати страйк через відсутність зарплати. Головнокомандувач переконливо обґрунтовував своє занепокоєння: «В нинішній ситуації страйк на залізниці міг би мати не передбачувані наслідки для діючих на півдні України імператорських і королівських військ. Армійське командування не має у своєму складі необхідних воєнних залізничних формувань, щоби задіяти їх на українських залізницях в районі дислокації австро-угорських військ. Тим самим ми повністю залежимо від підтримки українських залізничників та взаємодії з ними. В мене більш немає засобів для вирішення даного питання, тому я звертаюся до Вас, Ваша Високосте, з проханням виявити вплив на уряд України з метою врегулювання ним питання про погашення заборгованості по зарплатні. В випадку відсутності в уряді України необхідних грошових коштів вважаю за необхідне надати їх Раді в борг з урахуванням їхнього своєчасного погашення. До цього всі австро-угорські ешелони повинні прямувати по українським залізницям безкоштовно»⁵³.

Того ж дня уряд УНР розглядав пропозицію німецької військової влади в Києві щодо виплати ними (німцями) грошової платні службовцям українських залізниць. Голова Ради Міністрів В. Голубович на засіданні уряду одразу ж поставив на розгляд питання про зовнішню позичку для задоволення поточних потреб держави. Вести переговори з цього приводу бу-

ло доручено представникові Державної комісії з товарообміну І. Фещенко-Чопівському і міністрові фінансів УНР⁵⁴.

28 березня 1918 р., відбулося чергове, спільне з представниками Центральних держав, засідання Комісії з товарообміну. Головуючий на засіданні М. Порш у вступній промові одразу ж зазначив, що весь фінансовий апарат України було зруйновано більшовиками, які, до того ж, вивезли за її межі мільйони скарбових грошей. Крім того, промовець вказав присутнім, що провіантські запаси розграбовано чи також вивезено до Росії, рухомий склад залізниць вигнано за межі країни, мости підірвано, необхідно купувати хліб, а коштів на його придбання немає. Як бачимо, представник УНР вказував саме на ті проблеми, у вирішенні яких безпосередньо були зацікавлені і німці, і австро-угорці. Після цього М. Порш заявив, що з огляду на змалювану ситуацію, український уряд пропонує Німеччині надати йому у позику або авансом грошові знаки; крім того, бажано також передати Україні вагони і потяги, що були захоплені раніше Німеччиною та Австро-Угорщиною на теренах колишньої Росії⁵⁵. Представники Центральних держав погодилися на таку пропозицію, а їхні фахівці взялися розробляти умови надання Києву суми, необхідної для вирішення поточних проблем із виплатою платні залізничникам України.

Після засідання німці й австрійці одразу ж почали консультації із Берліном та Віднем. Так, наприклад, міністр іноземних справ О. Чернін 30 березня 1918 р. телеграфував цісарському послу в Києві графу Й. Форгачу з цього приводу наступне: «Питання про виплату зарплатні українським залізничникам через можливий їхній страйк в районі дислокації наших військ постійно викликав в мене прискіпливу увагу та стурбованість. Вчора мені вдалося домогтися принципової згоди прем'єр-міністра на проведення безпосередніх переговорів майора Іона з міністром залізничного транспорту та отримання нашої фінансової допомоги. Поки що кожному робітникові має бути виплачено аванс, для чого необхідно виділити 21 млн рублів, причому дві третини суми Німеччиною, а одна третина нами. Майор Іон доповів про це армійському командуванню. Заперечення уряду [України] проти прямої виплати боргу окупаційними властями частково пов'язане з питаннями соціал-демократичних організацій залізничників. Становище на залізничному транспорті, котрий майже не працює, включаючи й обслуговування військо-

вих ешелонів, і не має фінансових надходжень, є лише одним з елементів хаосу, що склався, та повного краху фінансової системи в Україні»⁵⁶.

Далі досвідчений австро-угорський міністр іноземних справ змалював своєму послові віденське бачення української фінансово-політичної ситуації, а саме: «Для приведення в дію [української] державної машини хоча б наполовину доведеться центральним органам влади витратити, попри великих сум для виплати селянам за здане зерно, ще кілька сотень мільйонів рублів. І якби величина цих вкладень в теперішній час не була настільки значною, якщо б найбільші аванси та ссуди можна було б отримати зворотньо з цієї багатой корисними копалинами країни при впорядкуванні суспільних відносин, то сьогодні перед нами стояла б майже нездоланна фінансово-технічна проблема, а саме нестача цінних паперів та грошових рублів, які повністю зчезли, приховані селянами. Не підкріплений, власне, майже знецінений паперовий рубль, став недостатнім і тому дефіцитним товаром. Грошові знаки, що за замовленням уряду [УНР] друкуються в Лейпцигу, будуть готові тільки до кінця літа. Наші крони, власне, теж приймаються як засіб платежу, однак кілька мільйонів, що потрапили до країни в результаті прикордонної торгівлі та купівельних операцій армійського керівництва, сильно знизили її курс, котрий в Києві опустився навіть нижче мирного паритетного курсу щодо рубля. В інтересах нашої валюти можна тільки відмовитися від імпорту наших банкнот у великих кількостях. Для раціонального вирішення проблеми шляхом вилучення мільярдів паперових грошей, що знаходяться в селян, необхідні певний час і зовсім інша державна влада, а не уряд кількох молодих безпорадних революціонерів та соціал-демократичних утопістів. Я мав це викласти, оскільки таке важливе для наших військ питання про регулярну виплату зарплатні в мільйони рублів є частиною фінансової кризи в Україні»⁵⁷.

Яку ж суму запрошували в Центральних держав українські урядовці? Судячи з доповідної телеграми посла Австро-Угорщини в УНР графа Й. Форгача до міністра іноземних справ графа О. Черніна, попередньо Україна прагла отримати 50 мільйонів. «Міністри фінансів і торгівлі від імені уряду України розшукали посла Німеччини та мене, — писав він до Відня, — і клопоталися в отриманні авансом 50 млн. рублів для

виплати зарплатні залізничникам. Оскільки Армійське командування та Верховне командування німецьких військ були готові взяти на себе виплату зарплатень залізничникам, ми дали принципову згоду з обмовкою нашого уряду про прийняття наших умов, що заключалися в контролі видачі грошових коштів тільки залізничникам і врегулюванні валютних питань. Через недостатню кількість рублів для забезпечення даної та інших потреб уряду необхідно до надання йому авансу усунути коливання курсу крони та марки з метою захисту наших валют, надавши нам право самим вирішувати, в якій валюті будуть здійснюватися авансування та виплати. Фахівцям доручено негайно розробити відповідні докладні документи»⁵⁸.

У відповідності до прохання української сторони представники Центральних держав виробили проект договору про видачу урядові УНР авансу, однак в сумі 25 мільйонів рублів (подається в перекладі з російської):

«ПРОЕКТ

Між Урядами Німеччини та Австро-Угорщини, в подальшому іменуємими «Центральні Держави» — з одного боку та Урядом Української Народньої Республіки, що в подальшому іменується «Україна» — з іншого боку, уклали наступний договір.

С т а т т я 1-а.

§ 1. Центральні Держави надають Україні аванс в 25.000.000 рублів.

§ 2. Сума ця призначена винятково для сплати авансів в рахунок належних за квітень жалування та заробітної платні службовцям і робітникам залізниць на Україні.

§ 3. У виправдання використання авансів згідно договору Українське Міністерство Шляхів Сполучення має представити місцям[,] вказуваним Центральними Державами[,] погашені й заключні розрахункові листки протягом 10 днів по витоку сплати, але не пізніш 25 квітня 1918 року нового стилю.

§ 4. Надалі Україна прийме всі належні заходи для приведення залізниць до такого стану, щоб вони самі могли себе утримувати. По сьому з 15 квітня 1918 року жодна приватна особа не повинна їздити без сплаченого квитка. Російські солдати

повинні платити. На вокзалах має бути запроваджено точний контроль відбулих і прибулих, в випадку необхідності, за сприянням Германських і Австро-Угорських солдатів. Німеччина та Австро-Угорщина негайно замовлять військові квитки для того, щоб їхні військові чини, заради гарного прикладу якомога швидше були оснащені правильними видами.

§ 5. Міністерство Шляхів сполучення потурбується про те, щоб для дії залізниць і особливо залізничних полагоджених міністерських[,] була здійснена належна винагорода робітників за їхню виробничість шляхом установаження позробної платні. З 1-го квітня 1918 року скасовуються військові надбавки.

§ 6. До остаточного вирішення тарифного питання Центральні Держави згодні платити за усі невійськові вантажі, що відправляються за накладними, відповідні ставки мирного часу. Одночасно Україна приймає на себе зобов'язання, щоб такого роду невійськові вантажі Центральних Держав завжди відправлялися і виконувалися без зволікання. Прикордонним комісарам будуть надані відповідні вказівки.

§ 7. Подробиці проведення цих заходів будуть встановлені між уповноваженими офіцерами генерального штабу Германського та Австро-Угорського польового начальника залізниць — з одного боку та Українського Міністерства Шляхів сполучення — з іншого боку.

С т а т т я 2-а.

§ 1. Центральні Держави видають аванс рублями чи Германськими марками або Австрійськими кронами, при цьому Германська марка — 75 к., а австрійська корона — 50 коп.

Надалі Центральні Держави вправі сплатити в рахунок авансу рубльом «ост» до одного мільйону, при цьому рубль «ост» дорівнює 1,50 російського рубля.

Сплата залізничним службовцям повинна бути здійснена згідно цих розрахункових курсів.

§ 2. Сплачуваний Центральними Державами аванс буде захований в рахунок очікуваних невдовзі постачань харчових продуктів і фуражу з боку України Центральним Державам.

Оскільки ж аванс не буде погашено шляхом розрахунку, Україна зобов'язується повернути аванс не пізніше 1-го липня 1918 року. Аванс належить обкладанню 7% річних до розрахунку чи до повернення.

Україна повертає зворотно за бажанням Центральних Держав кронами або марками в тому співвідношенні до сальдо[,] в якому Центральні Держави надали ці валюти в розпорядження України.

§ 3. Аванс забезпечується доходами, обладнанням і рухомим складом Українських залізниць.

§ 4. Силу рубля за смыслом цього договору мають тільки рублі, випущені за царського уряду оскільки вони на території України мають необмежену, законну і дійсну платіжну силу. Якщо бажаною буде сплата іншими рублями, або купонами внутрішніх російських позик, або карбованцями, то для цього потрібно увійти в окрему угоду.

§ 5. Центральні Держави залишають за собою право доручити банкам фінансове проведення цього договору.

З оригіналом згідно:

*Секретар комісії Р. Шафаревич*⁵⁹.

Отже, проект виділення авансу містив у собі конкретні вимоги, які яскраво висвітлюють ставлення Берліна та Відня до української влади. Це, перш за все, вираження в офіційному документі недовіри урядові УНР вимогою надання окупаційному командуванню звітних документів про цільове використання коштів та диктатом щодо правил експлуатації залізниць. По-друге, Центральні держави, не приховуючись, вказували урядові суверенної держави на встановлення бажаного їм внутрішнього розпорядку руху потягів і способу оплати праці залізничників. Крім того, за відносно невелику позику окупанти прагли отримати для себе небачені привілеї аж до провезення поза чергою військових вантажів за тарифами мирного часу. І врешті, за рамки договору (а отже й грошового обігу на шляхах сполучення) виводилася платіжна спроможність українських грошових одиниць (карбованця і гривні), коли висувалася вимога погашення авансу царськими рублями. Аналізуючи документ, неважко дійти висновку, що угода ця нав'язувалась УНРеспубліці, а позиція представників України, в кінцевому результаті, визначалась як *box clamantis in deserta*.

Природно, що таке неприховане втручання у внутрішні справи держави й намагання принизити керівництво УНР викликали протест з боку українського уряду.

31 березня 1918 р. на своєму засіданні Рада Народних Міністрів, заслухавши з цього питання доповідь міністра торгу і промисловості І. Фещенка-Чопівського та повідомлення міністра фінансів В. Мазуренка, ухвалила: «а) позичку грошей у німців одхилити; в) доручити Міністру Фінансів попередити німців, на яких умовах ми можемо прийняти позику грошей, яко аванс під товари, і ультимативно заявити, що ми не допустимо їх втручання в виплату жалування служачим залізниці і пошти; с) доручити Міністру Шляхів зробити приказом по Міністерству виговор Плевако за його самовільні переговори з німцями про грошову позику з погрозою, що при повторенні таких вчинків він буде увільнений від служби»⁶⁰.

Наступного дня (вранці 1 квітня 1918 р.) на засіданні спеціальної комісії, що відбулося в приміщенні Українського Державного банку, міністр фінансів УНР В. Мазуренко від імені свого уряду заявив, що Рада Народних Міністрів в цілому ухвалила проект угоди, але пропонує внести до неї кілька змін:

«а) Замість передбаченого розрахункового курсу в 1½ марки вона бажає такого в 1,5 марки. Відповідно до сього встановиться й курс австрійської крони;

б) відсоток з 7% річних вважається надто високим;

с) Видачу мільйона рублів «Ост» в рахунок авансу потрібно усунути;

д) На контроль Германського та Австро-Угорського військового управління при сплаті жалування та заробітків не повинно бути дано згоди»⁶¹.

Німецько-австрійські представники висловили готовність піти на певні поступки в питаннях зниження відсоткової ставки з позичок і відмовитися від видачі мільйона ост-рублів. Разом з тим представники окупаційної влади прагли зберегти за собою контроль над використанням коштів, заявляючи, що «запропонований шлях вповні охороняє права Українського Уряду» і, водночас, виявили згоду «розглянути й іншу пропозицію, що переслідує ту ж мету»⁶².

Особливо заговорилися переговори в частині обговорення умов валютного паритету. В питанні про зміну валютного курсу по позиці з 1½ марки за рубль на 1,5 марки представники Центральних держав залишилися непохитними і навіть ультимативно заявили, що «якщо Україна на це не може погодити-

ся, то належить перервати переговори, як [такі], що не відбулися»⁶³.

Після цього міністр фінансів заявив, що український уряд відмовляється від авансу і має власні можливості заплатити залізничним службовцям та робітникам утримання запропонованими до випуску скарбовими знаками УНР. Представники Центральних держав, з свого боку, зазначили, що подальше питання може розглядатися між службовцями та чиновниками залізничного відомства та окупаційними властями, які перебрали на себе відповідальність за залізниці. За цим обидва представника верховного військового управління звернули увагу на те, що це справа в першу чергу військова і що обидва верховні військові управління залишають за собою безумовне право безпосередньої виплати робітникам, хоча б і через комітети службовців та за вказаним ними курсом, позаяк воєнні інтереси в жодному випадку не повинні страждати. Український міністр фінансів на такий демарш відповів, що він не вповноважений говорити від імені військового міністра й наголосив на тому, що Рада Міністрів УНР висловилася категорично проти безпосередньої сплати зарплати залізничним службовцям Центральними державами і буде наполягати на недопущенні таких платежів та просити, щоби це було повідомлено верховному військовому командуванню⁶⁴.

Такий різкий протест українського представника ані скільки не вразив делегатів від Центральних держав. Не дотримуючись навіть переговорного етикету, німецький майор Бюрман виразно змалював позиції та наміри в цьому питанні німецької та австро-угорської сторін, категорично вказавши українцям, що воєнні операції і військо в жодному випадку не повинні страждати від подальшого погіршення стану залізниць і що вони, у разі необхідності, здійснять сплату. На це міністрові фінансів УНР нічого не залишалося, як повідомити, що він доведе заяву представників командування Німеччини та Австро-Угорщини до відома Ради Міністрів і військового міністра України⁶⁵.

Того ж дня В. Мазуренко доповів уряду про провал переговорів⁶⁶, а ввечері міністр торгу і промисловості І. Фещенко-Чопівський на засіданні Комісії з товарообміну заявив, що Рада Народних Міністрів постановила припинити переговори про позику 25 млн руб. в Німеччини та Австро-Угорщини⁶⁷.

Втім, відмовитися від переговорів було легше, ніж віднайти кошти для виплати залізничникам, що загрожували заворушеннями. Грошей же в розпорядженні уряду Центральної Ради не було. Знаходячись у безвихідному становищі, 3 квітня 1918 р. уряд знов повертається до питання зовнішньої позики. Засідання було досить бурхливим. Міністр шляхів Є. Сакович вказав, що становище на залізницях надзвичайно важке і слід негайно виплатити грошове утримання службовцям. Міністр внутрішніх справ М. Ткаченко висловився проти позики на умовах, запропонованих німцями, бо це був би політичний удар Україні. Державний секретар П. Христюк запропонував на це заключити позику, відкинувши проте умови, які є втручанням у внутрішні справи України (такі, як забезпечення позики залізницями, неодмінна виплата зарплати тільки залізничним службовцям, контроль тощо). Своєю чергою, міністр продовольства Д. Коліух висловив думку, що погодитися на виплату грошей з цієї позики по курсу 1 марка 33 крейцери за 1 рубль не можна, бо тоді справді можна викликати страйки, а тому умови позички повинно бути відхилено. Міністр фінансів В. Мазуренко з цього приводу повідомив, що німці можуть відмовитися від деяких умов, але будуть наполягати на заявленому ними курсу марки⁶⁸. В результаті урядовці вирішили продовжувати переговори про позичку, але при цьому дотримуватися таких вимог:

- 1) відкинути ті умови зовнішнього займу, які є втручанням в українські внутрішні справи;
- 2) підвищити курс марки до $\frac{1}{33}$ за 1 руб.;
- 3) аванс повинен бути даний лише урядові в розмірі 100 млн руб., в крайньому разі — в 25 млн. руб.;
- 4) усунути умови контролю над використанням цього авансу⁶⁹.

Переговори було поновлено. Українські представники заявили, що уряд УНР погоджується встановити курс рубля в 1 марку і 33 крейцери. Що ж до суми авансу, то німці погоджувалися надати 50 і більше мільйонів рублів, але стосовно інших вимог висунули пропозицію не згадувати про них в договорі про позичку, а натомість занотувати їх окремо⁷⁰. Суть цієї пропозиції полягала в тому, що австро-німецькі представники склали, на відміну від проекту на 25 млн руб., два проекти договорів про надання УНР авансу: фінансовий і технічний.

Фінансовий проект фактично відновлював проект договору на 25 млн руб. з певними незначними змінами. Відсоток по позиці до розрахунку чи повернення було встановлено в 6% річних, проте курс залишався той самий (75 коп. за марку і 50 коп. за крону). Німеччина та Австро-Угорщина відмовилися від безпосереднього контролю над виплатою зарплати службовцям та робітникам, але в технічному договорі вказали вимогу припинення безкоштовного пересування залізницями, встановлення відрядної платні в залізничних майстернях та скасування військових надбавок⁷¹. Таким чином Центральні держави прагли укласти угоду про аванс, не оприлюднюючи відокремлений від фінансового технічний договір, і тим самим зберегти репутацію Центральної Ради та її уряду. Разом з тим вимога підписання одночасно обох договорів залишалася непорушною.

Українська ж делегація, навпаки, погоджувалася на підписання авансового договору, але протестувала проти договору технічного, як такого, що легалізує втручання у внутрішні справи України.

5 квітня 1918 р. Рада Народних Міністрів заслухала звіт В. Мазуренка про перебіг переговорів. На цьому ж засіданні новим міністром фінансів було призначено П. Климовича, а позаяк він був відсутній в Києві, то урядовці знайшли привід відкласти надалі переговори до його приїзду в столицю. Така позиція зумовлювалася ще й тим, що В. Мазуренко повідомив членам уряду, що до 25 квітня 1918 р. Експедиція заготовок державних паперів зможе випустити до 100 млн крб. купюрами в 50 і менше карбованців⁷².

Наступного дня, 6 квітня 1918 р., Рада Народних Міністрів вирішила відхилити договір про отримання авансу зі спеціальним призначенням від Німеччини та Австро-Угорщини⁷³. Більше переговори між представниками УНР та Центральних держав з цього приводу не поновлювалися.

Проблема ж виплати зарплати залізничникам так і не була вирішена урядом Центральної Ради. Так, наприклад, 20 квітня 1918 р. на засіданні Малої Ради депутат від фракції соціал-демократів Скарн доводив до відома міністра шляхів, що серед робітників лівобережних залізниць спалахують хвилювання через те, що вони вже 4 місяці не одержували платні. Він застерігав можновладців, що з тієї ж причини можуть взагалі зупинитись залізниці й вказав на факти, що доходить вже до

того, що німецькі солдати радять робітникам звернутись до свого коменданта, який відразу ж виплатить їм гроші⁷⁴. 22 квітня 1918 р. міністр фінансів П. Климович запропонував на розгляд Ради Народних Міністрів пропозицію Фінансово-економічної наради організувати (замість запропонованої групою німецьких банкірів) внутрішню залізничну позику для залізничного будівництва. Урядовці схвально відреагували на рекомендацію наради і доручили Міністерству фінансів розробити на Фінансово-економічній нараді умови внутрішньої позики в 750 млн крб. на будівлення і ремонт залізниць, після чого внести відповідний законопроект на розгляд уряду та Центральної Ради⁷⁵. Втім, на втілення цих намірів у життя, часу в уряді Центральної Ради вже не залишалось.

Водночас, відповідно до торговельної угоди, в квітні 1918 р. розпочалися переговори про валютну трансакцію, яку Україна мала здійснити з Центральними державами. Необхідність такого валютного договору полягала в тому, що торговельні зносини УНР з Німеччиною та Австро-Угорщиною були побудовані на тій перспективі, що весь товарообмін між ними відбуватиметься за допомогою урядових установ, а також, що союзники утримуються від вільної закупівлі продовольства, аби не сприяти спекуляції і непомірному підвищенню цін. Крім того, український уряд був зацікавлений в тому, щоб вітчизняний грошовий ринок не насичувався німецькою та австрійською валютами. Аби закупити щось для Центральних держав, українським установам необхідні були кошти українські, які Німеччина та Австро-Угорщина повинні були б мати, а для закупівель у цих країнах потрібна була валюта у марках і кронах. Тому для усіх сторін найбільш логічним і доцільним було здійснити взаємний обмін певною масою грошових знаків партнера і закріпити економічні домовленості валютною угодою.

Не заперечували такої позиції й представники Центральних держав. Підтвердження цього можна, зокрема, побачити в телеграмі (№ 95/746), надісланій 30 березня 1918 р. з Києва у Відень графом Й. Форгачем до міністра іноземних справ О. Черніна, в якій австро-угорський посол зазначав: «Не підкріплений, власне майже знецінений паперовий рубль, став недостатнім і тому дефіцитним товаром. Грошові знаки, що за замовленням уряду [України] друкуються в Лейпцигу, будуть готові тільки до кінця літа. Наші крони, власне, теж приймають-

ся як засіб платежу, однак кілька мільйонів, що потрапили до країни в результаті прикордонної торгівлі та купівельних операцій армійського керівництва, сильно знизили її курс, котрий в Києві опустився навіть нижче мирного паритетного курсу щодо рубля. В інтересах нашої валюти можна тільки відмовитися від імпорту наших банкнот у великих кількостях»⁷⁶.

13 квітня 1918 р. на засіданні Ради Народних Міністрів Х. Барановський в доповіді про роботу фінансової секції Державної комісії по товарообміну між УНР та Центральними державами довів до відома урядовців, що випуск серій Державної скарбниці УНР (3,6% облігацій) в Німеччині затягується, проте німці заявили, що можуть придбати ці папери на суму в 200 млн крб.⁷⁷ Втім, у цій привабливій для уряду України пропозиції виявилися не досить прийнятними умови. Зокрема, німецька сторона відмовлялася заплатити за ці папери гроші, а пропонувала «покласти їх у свої банки на проценти з тим, щоб списувати їх на рахунок платні од нас за німецькі товари»⁷⁸. Надалі ж пропозиція полягала в тому, що коли після завершення торговельних операцій між країнами «сальдо» буде на користь УНР, то німці повернуть його так: третину цієї суми буде повернуто через півроку по підписанню загального миру в світовій війні; іншу третину — через рік і ще одну третину — через два роки⁷⁹.

Х. Барановський справедливо зазначив на це, що такі умови для України не вигідні, а розрахунок по майбутній військовій конвенції може цілком анулювати вигоди цієї позички. Він також повідомив урядовцям, що німцям було заявлено, що до підписання військової конвенції про надання їм на таких умовах серій української Держскарбниці не може бути й мови, але ті вимагають негайної відповіді⁸⁰.

Обговорення проблеми одразу ж поставило в центр уваги питання укладання військової конвенції. М. Порш підтвердив, що відсутність конвенції не лише надзвичайно ускладнює роботу комісії, а й взагалі може анулювати всю її роботу. На його думку, «цю справу треба цілком зняти з обміркування в Комісії», позаяк в тому вигляді, як ставлять її німці щодо серій Держскарбниці та з новопіднятим земельним питанням, є «втручанням в наші внутрішні справи»⁸¹.

Зі свого боку, М. Ткаченко запропонував, аби фінансова секція рішуче заявила, що всі фінансові та економічні питання будуть одкинуті, поки не буде підписана конвенція. На це голо-

ва Ради Народних Міністрів В. Голубович зауважив, що справу конвенції українською стороною було піднято ще три тижні тому і цілком конкретні умови вже передано до Берліна. Німці ж, на його переконання, тут тягнуть час навмисно, і Фінансовій комісії, відповідно, теж треба затягати всі фінансові справи до підписання конвенції⁸².

У підсумку урядовці вирішили стояти на таких позиціях:

1) умови покупки 3,6% серій Державної скарбниці, запропоновані німецькими представниками, відхилити;

2) справа конвенції належить розв'язанню тільки українським урядом;

3) офіційно скликати окреме засідання в складі голови Ради Народних Міністрів, міністрів фінансів, внутрішніх, військових і закордонних справ УНР за участю представників німецького та австро-угорського урядів: Мумма, Штольценберга, Флейшмана і Форгача⁸³.

З приводу зазначеного урядового обговорення викликає здивування, що в такій важливій справі не висловлювався присутній на ньому міністр фінансів П. Климович⁸⁴. Якщо ж врахувати, наприклад, думку австрійського генерал-майора Вальдштеттена, що банкір з Одеси П. Климович був нічого не значущою, випадковою в уряді людиною і, до того ж, ставлеником німців⁸⁵, то питання його мовчазності, коли інші урядовці різко критикують німецьку позицію, стає більш ніж зрозумілою.

Непоступливість німців та австро-угорців підживлювалась й не досить міцними позиціями уряду В. Голубовича як у суспільстві, так і в соціалістичних колах тогочасного українського політикуму. Так, наприклад, вже згадуваний генерал-майор Вальдштеттен телеграфував 16 квітня 1918 р. міністрові закордонних справ Австро-Угорщини О. Черніну, що 8 квітня повноважний представник Головного командування австро-угорською армією при уряді України подав звіт, в якому характеризувалися керівництво УНР, позиції Центральної Ради і партійні стосунки⁸⁶. В документі, зокрема, констатувалося: «Як вже показала зміна керівництва Міністерства фінансів, що відбулася нещодавно (Климович змінив Перепелицю), поки що зарано говорити про остаточне конституювання нового Кабінету Міністрів. Позаяк він спирається на положення соціал-революційних теорій (розподіл землі, монополізація зовнішньої торгівлі тощо), не опановані вияви яких Кабінет не може стримувати

безпосередньо, то завжди потрапляє до екстремальних ситуацій і невпинно підпадає під різку критику з боку меншості. Навіть серед таких крупних партій як, наприклад, соціал-демократична дедалі більше звучать докори на адресу уряду в його відступі від загальноновизнаних соціал-демократичних засад, тоді як меншість звинувачує уряд в реакційному шовінізмі та безсиллі щодо зловживань владою окупаційних військ...»⁸⁷. Таким чином, цілком логічним видається те, що німецькі представники прагнули якомога плідніше скористатися в переговорах з українцями не лише перевагами свого фактичного статусу в Україні, а й слабкістю та непевністю положення місцевої влади.

17 квітня 1918 р. на черговому засіданні комісії по товарообміну Х. Барановський, доповідаючи про перебіг переговорів з валютної позики, повідомив, що українські делегати запропонували Центральним державам, щоб сплату за передані Німеччині та Австро-Угорщині карбованці було здійснено готівковими марками та кронами. Цю пропозицію було відхилено. Натомість німецькі та австро-угорські представники запропонували сплатити білетами державних скарбниць своїх країн. При цьому дві третини всієї суми повинні були зберігатися на поточних рахунках у Відні, Будапешті та Берліні; одна шоста мала б зберігатися там само депозитом і ще одна шоста передається Державному банку УНР готівкою. На таку пропозицію українці відповіли рішучим протестом, внаслідок чого представники Центральних держав погодилися надати половину і депонувати її в державних банках Відня, Будапешта та Берліна⁸⁸.

19 квітня 1918 р. на засіданні Ради Народних Міністрів товариш міністра фінансів В. Мазуренко доповів урядовцям, що німці знов запропонували взяти українських серій на 200 млн крб. по 3,6%, а натомість згодні надати українському урядові 100 мільйонів своїх серій по 4½ %, а також відкрити в своїх банках поточний рахунок на 100 мільйонів українських серій з метою списання з нього сплати за ті товари, котрі вони поставлять в Україну⁸⁹. Рішення уряду УНР цього разу було менш категоричним і більш схильним до компромісу: «Передати справу на розгляд Фінансово-Економічної Народи при Міністерстві Фінансів, яка в порозумінні з Державною Комісією повинна вяснити потребу для України мати запропонований біжучий рахунок в Германських банках»⁹⁰.

Тим часом 20 квітня 1918 р. Мала Рада ухвалила законопроект про випуск зобов'язань Державної скарбниці на забезпечення грошових знаків в сумі 500 млн крб. (1 млрд гривень)⁹¹. 22 квітня 1918 р. міністр фінансів П. Климович доповідав урядові про пропозиції вищезгаданої Фінансово-економічної наради, проте щодо домовленостей про 3,6% серії Державної скарбниці УНР навіть не обмовився, як не згадав про них і голова Державної комісії М. Порш, який звітував перед Радою Народних Міністрів про сумарний договір по товарообміну УНР з Центральними державами⁹².

Фінансове становище уряду України навесні 1918 р., втім, продовжувало залишатися вкрай важким. На спільному засіданні Комісії по товарообміну з Центральними державами голова української делегації М. Порш у вступній промові зазначив, що більшовики зруйнували весь фінансовий апарат України, вивезли мільйони рублів, провіантські запаси розграбовано або вивезено до Росії, пересувний склад залізниць вигнано на північ, мости підірвано, хліб потрібно купувати, а грошових знаків у Ради Народних Міністрів УНР немає⁹³.

Брак коштів уряд намагався компенсувати випуском державних кредитових і скарбових білетів. Тим часом становище в Україні дедалі загострювалося. Зростало обопільне напруження й у стосунках між Центральною Радою і німецько-австро-угорським окупаційним командуванням.

Так, наприклад, представник австро-угорського Міністерства іноземних справ при Головному командуванні австро-угорської армії генерал Р. фон Шторк 27 березня 1918 р. надіслав з Бадена своєму міністрові іноземних справ графові О. Черніну у Відень отриману ним з Києва доповідь одного з органів інформаційного відділу імператорського і королівського Головного командування армією. В ній щодо урядової ситуації в УНР зокрема зазначалося: «Становище уряду України не дуже міцне. В найближчі дні очікується його відставка. Партія соціалістів-федералістів вимагає коаліційного міністерства. Співробітник Міністерства освіти, поміркований соціал-демократ, сказав мені, що в даний момент в Україні був би дуже доречним «буржуазний уряд», щоб покінчити з дезорганізацією та далеко ідучими прошуками соціалістів. Існує множина варіантів складу нового уряду, проте всі вони досить сумнівні. Серед кандидатів називають імена досвідчених банкірів та підприємців, однак сумнівно,

щоб ці особи рішилися прийняти урядові справи. Уряду симпатизує дуже незначна частина населення країни. Крупні поміщики, буржуазія, російські соціалісти-революціонери, кадети та частина селянства налаштовані проти нинішнього уряду, що спирається головним чином на багнети австрійських і німецьких військ. Фінансові та промислові кола відмовляють в підтримці уряду, посилаючись на ризикованість соціалістичної програми. Міністерства повністю дезорганізовані, кругом не вистачає доповіданих фахівців»⁹⁴.

30 березня 1918 р. австро-угорський посол в УНР граф Й. Форгач у телеграмі до Відня, повідомляючи міністрові іноземних справ О. Черніну про зубожілий стан на залізничному транспорті України, доповідав про владний та господарчий хаос і «повний крах фінансової системи в Україні»⁹⁵. Там же й промайнула думка, що для виправлення становища «необхідні певний час і зовсім інша державна влада, а не уряд кількох молодих безпорадних революціонерів та соціал-демократичних утопістів»⁹⁶.

2 квітня 1918 р. головнокомандувач 4-ї австро-угорської армії з Одеси повідомляв Головне армійське командування в Бадені та Міністерство іноземних справ у Відні телеграмою (№ 1354) про критичний стан Центральної Ради⁹⁷. В телеграмі зокрема зазначалося, що австро-угорський військовий головнокомандувач в Одесі мав зустріч з місцевим комісаром від Центральної Ради Коморним, який і вказав на дуже критичне становище центральної влади в Києві, кризу в міністерствах та нестачу кадрів, які розхитують Кабінет Міністрів. Коморний характеризував стан, що склався, як анархію та скандал, будучи при цьому переконаним, що навіть «у випадку приходу нового уряду, він не буде мати достатньої влади за для здійснення своїх намірів й вимушений буде просити підтримки в австро-угорських та німецьких військ, тобто окупації»⁹⁸. Від себе австрійський генерал додав, що в Одесі ходять чутки про те, «що німці в Києві готуються взяти на себе повноваження уряду»⁹⁹, тобто повалити Центральну Раду, ліквідувати УНР і встановити свій режим на військово-окупаційних засадах.

Накази німецького головнокомандувача в Україні фельдмаршала Г. Айхгорна про засів полів і про заборону захоплення поміщицької землі від 6 квітня 1918 р.¹⁰⁰, який був виданий без узгодження з урядом УНР і являв собою грубе втручан-

ня у внутрішні справи України, викликав різку критику з боку різноманітних діячів Центральної Ради. Уряд УНР заявив про скасування цього наказу, усвідомлюючи, що німецьке верховне командування ніколи не відмовиться від свого розпорядження.

Крім того, до рук німецької контррозвідки потрапили плани військового міністра УНР про сприяння протиокупаційному повстанню. Врешті сам Г. Айхгорн остаточно переконався в неспроможності провідників Центральної Ради до державотворення, про що 13 квітня 1918 р. відверто повідомив своєму міністрові закордонних справ у Берлін: «Постійне співробітництво з цими людьми, які через свої соціалістичні теорії перестають розуміти реальне співвідношення речей, неможливе»¹⁰¹. Все це остаточно заглибило провалля на шляху компромісу між державною владою УНР та окупаційною владою в Україні. Порозуміння на основі розумних взаємних поступок ніхто не прагнув. 25 квітня 1918 р. Г. Айхгорн видав наказ про запровадження в Україні німецьких військово-польових судів, який фактично визначав фіктивне становище українського уряду¹⁰². Провалля на шляху до полагодження конфлікту перетворювалося на нездоланну прірву.

Невирішеність внутрішнього фінансового стану в країні й широке обговорення в Центральній Раді умов перебування окупаційних військ в Україні створили нездоланий бар'єр між державною та окупаційною владами. Розуміючи, що на поточний момент Центральна Рада не має ані сил, ані широкого кола прибічників, які стали б на її захист, німецьке командування твердо вирішило повалити її правління в країні.

За таких умов над Україною нависла реальна загроза перетворитися на німецьке генерал-губернаторство. Проте німці зробили ставку на зміну лише влади в Україні, а не її державно-політичного статусу. 29 квітня 1918 р. на з'їзді хліборобів генерала П. Скоропадського було проголошено Гетьманом всієї України. Того ж дня німецький загін розпустив чергове засідання Центральної Ради, а в ніч з 29 на 30 квітня 1918 р. боївки очолюваної П. Скоропадським таємної організації «Українська громада», за активного нейтралітету німецьких військ, захопили основні державні установи столиці. Українська Народна Республіка припинила своє існування; на зміну їй постала Українська Держава у формі Гетьманату П. Скоропадського.

- 1 *Немановъ Л.М.* Финансовая политика Украины (7 ноября 1917 — 4 февраля 1919 гг.). — К., 1919. — С. 62.
- 2 Нова Рада. — 1918. — 22 лютого; 24 лютого.
- 3 Робітнича газета. — 1918. — 15 березня.
- 4 Там само.
- 5 Робітнича газета. — 1918. — 16 березня.
- 6 ЦДАВОВУ. — Ф. 1063. — Оп. 1. — Спр. 7. — Арк. 3—3 зв.
- 7 *Немановъ Л.М.* Вказана праця. — С. 62—63.
- 8 ЦДАВОВУ. — Ф. 1509. — Оп. 5. — Спр. 8. — Арк. 83—83 зв.
- 9 Там само. — Ф. 3690. — Оп. 1. — Спр. 17. — Арк. 14 зв.
- 10 *Немановъ Л.М.* Вказана праця. — С. 63.
- 11 ЦДАВОВУ. — Ф. 3690. — Оп. 1. — Спр. 17. — Арк. 14 зв.
- 12 *Немановъ Л.М.* Вказана праця. — С. 63.
- 13 Там само.
- 14 ЦДАВОВУ. — Ф. 1064. — Оп. 2. — Спр. 18. — Арк. 1.
- 15 Там само.
- 16 Там само. — Оп. 1. — Спр. 32. — Арк. 57—57 зв.
- 17 Там само. — Арк. 59—59 зв.
- 18 Там само.
- 19 Там само.
- 20 Там само. — Арк. 57.
- 21 Там само.
- 22 Там само.
- 23 Там само. — Арк. 57—57 зв.
- 24 Там само. — Арк. 57.
- 25 Там само. — Арк. 57 зв.
- 26 Там само.
- 27 Там само.
- 28 Там само. — Арк. 58.
- 29 Там само.
- 30 Там само.
- 31 Там само.
- 32 Там само. — Арк. 58 зв.
- 33 Ereignisse in der Ukraine 1914—1922 deren Bedeutung und historische Hintergründe. — Band I. — Philadelphia, 1966. — S. 333.
- 34 Там само.
- 35 Там само. — S. 333, 337—338.
- 36 Там само. — S. 350.
- 37 Там само. — S. 348—349.
- 38 Там само.
- 39 ЦДАВОВУ. — Ф. 1064. — Оп. 1. — Спр. 32. — Арк. 59 зв.
- 40 Там само. — Спр. 4. — Арк. 45.
- 41 *Немановъ Л.М.* Вказана праця. — С. 72.
- 42 ЦДАВОВУ. — Ф. 1064. — Оп. 1. — Спр. 35. — Арк. 13, 64.
- 43 Там само.
- 44 Там само. — Спр. 32. — Арк. 41.

- ⁴⁵ Там само. — Ф. 1509. — Оп. 5. — Спр. 13. — Арк. 1—1 зв.; Ф. 1064. — Оп. 1. — Спр. 32. — Арк. 1 — 1 зв.; Державний архів Харківської обл. — Ф. 84. — Оп. . — Спр. 40. — Арк. 59.
- ⁴⁶ Ereignisse in der Ukraine 1914—1922 deren Bedeutung und historische Hintergründe. — S. 347—348.
- ⁴⁷ *Немановъ Л.М.* Вказана праця. — С. 69.
- ⁴⁸ ЦДАВОВУ. — Ф. 1064. — Оп. 2. — Спр. 18. — Арк. 1.
- ⁴⁹ Там само. — Оп. 1. — Спр. 32. — Арк. 59.
- ⁵⁰ Там само. — Ф. 3690. — Оп. 1. — Спр. 17. — Арк. 52.
- ⁵¹ Ereignisse in der Ukraine 1914—1922 deren Bedeutung und historische Hintergründe. — S. 339.
- ⁵² ЦДАВОВУ, ф. 1064. — Оп. 1. — Спр. 32. — Арк. 58—58 зв.
- ⁵³ Ereignisse in der Ukraine 1914—1922 deren Bedeutung und historische Hintergründe. — S. 347—348.
- ⁵⁴ ЦДАВОВУ. — Ф. 3690. — Оп. 1. — Спр. 17. — Арк. 46.
- ⁵⁵ *Немановъ Л.М.* Вказана праця. — С. 16.
- ⁵⁶ Ereignisse in der Ukraine 1914—1922 deren Bedeutung und historische Hintergründe. — S. 348—349.
- ⁵⁷ Там само.
- ⁵⁸ Там само. — S. 349—350.
- ⁵⁹ ЦДАВОВУ. — Ф. 1064. — Оп. 1. — Спр. 32. — Арк. 61—61 зв.
- ⁶⁰ Там само. — Ф. 3690. — Оп. 1. — Спр. 17. — Арк. 55.
- ⁶¹ Там само. — Ф. 1064. — Оп. 1. — Спр. 32. — Арк. 59.
- ⁶² Там само. — Арк. 59—59 зв.
- ⁶³ Там само.
- ⁶⁴ Там само.
- ⁶⁵ Там само.
- ⁶⁶ Там само. — Спр. 4. — Арк. 45—46.
- ⁶⁷ *Немановъ Л.М.* Вказана праця. — С. 71.
- ⁶⁸ ЦДАВОВУ. — Ф. 3690. — Оп. 1. — Спр. 17. — Арк. 58.
- ⁶⁹ Там само.
- ⁷⁰ Там само. — Ф. 1064. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 63—63 зв.
- ⁷¹ *Немановъ Л.М.* Вказана праця. — С. 71.
- ⁷² ЦДАВОВУ. — Ф. 1064. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 63—63 зв.
- ⁷³ *Немановъ Л.М.* Вказана праця. — С. 72.
- ⁷⁴ Народня воля. — 1918. — 23 квітня.
- ⁷⁵ ЦДАВОВУ. — Ф. 2592. — Оп. 1. — Спр. 65. — Арк. 84 зв.
- ⁷⁶ Ereignisse in der Ukraine 1914—1922 deren Bedeutung und historische Hintergründe. — S. 348—349.
- ⁷⁷ ЦДАВОВУ. — Ф. 1063. — Оп. 2. — Спр. 3. — Арк. 9—9 зв.; Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. — Т. 2. — К., 1997. — С. 277.
- ⁷⁸ Там само.
- ⁷⁹ Там само.
- ⁸⁰ Там само; Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. — С. 277—278.
- ⁸¹ Там само. — Арк. 9 зв.; Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. — С. 277—278.
- ⁸² Там само.

- ⁸³ Там само. — Арк. 9 зв. — 10; Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. — С. 278.
- ⁸⁴ Там само. — Арк. 8—10; Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. — С. 276—278.
- ⁸⁵ Ereignisse in der Ukraine 1914—1922 deren Bedeutung und historische Hintergründe. — S.383.
- ⁸⁶ Там само.
- ⁸⁷ Там само. — S.385.
- ⁸⁸ *Немановъ Л.М.* Вказана праця. — С.73.
- ⁸⁹ ЦДАВОВУ. — Ф. 1064. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 84—84 зв.
- ⁹⁰ Там само.
- ⁹¹ Робітнича газета. — 1918. — 23 квітня.
- ⁹² ЦДАВОВУ. — Ф. 2592. — Оп. 1. — Спр. 65. — Арк. 84 зв. — 85.
- ⁹³ *Немановъ Л.М.* Вказана праця. — С. 16.
- ⁹⁴ Ereignisse in der Ukraine 1914—1922 deren Bedeutung und historische Hintergründe. — S. 350.
- ⁹⁵ Там само. — S. 348—349.
- ⁹⁶ Там само. — S. 349.
- ⁹⁷ Там само. — S. 347.
- ⁹⁸ Там само.
- ⁹⁹ Там само.
- ¹⁰⁰ Народня воля. — 1918. — 13 квітня; Киевская мысль. — 1918. — 12 квітня.
- ¹⁰¹ Українська Центральна рада. Документи і матеріали. — С. 347.
- ¹⁰² Нова Рада. — 1918. — 27 квітня.

**ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ПОРОЗУМІННЯ
НА ТЛІ НЕБЕЗПЕКИ БІЛЬШОВИЗМУ
(1919–1921 рр.)**

Народився в 1969 р. в Івано-Франківську. Закінчив історичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (1992). Кандидат історичних наук. У 1995 р. захистив дисертацію «Українська Полонія в 1917—1939 роках». Старший науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних наук ім. І. Ф. Кураса НАН України. Автор майже 50 наукових праць з питань етнополітики, національних відносин, історії польської меншини в Україні, українсько-польських взаємин.

В історії українсько-польських взаємин, у долі поляків в Україні та українців у Польщі важливе місце займає період 1919–1921 рр. Попри спалах міжетнічної конфронтації, апогеєм якої стала польсько-українська війна осені 1918 — літа 1919 рр., у якій українці Галичини боронили Західно-Українську Народну Республіку, а поляки, відновлюючи Другу Річпосполиту, прагнули зберегти її в складі так звані «східні креси». У цей період перед обома народами постала спільна небезпека: більшовицька експансія та плани А. Денікіна відновити «Велику і неподільну Росію». Перед лицем цієї небезпеки, яка загрожувала незалежності Польської республіки і Української Народної Республіки, виникло реальне підґрунтя не тільки для порозуміння, а й для об'єднання зусиль обох держав з метою зриву великодержавних проєктів і недопущення експорту більшовицького режиму. Наукове осмислення цієї драматичної сторінки польсько-українських відносин належить до актуальних проблем історичної науки, оскільки вона є пов-

чальною, а її уроки не вичерпали себе і в сучасних умовах, коли Україна і Польща спільними силами реалізують партнерську програму співпраці, порозуміння, євроінтеграції. Від втілення у життя цієї програми значною мірою залежить нова архітектура об'єднаної Європи, а також захист прав і забезпечення національно-культурних потреб поляків в Україні та українців у Польщі.

За останні 10–15 років українські¹ і польські² історики, політологи, правники оприлюднили ряд досліджень, присвячених різним аспектам польсько-українських взаємин, пошуку шляхів до порозуміння обох сусідніх народів, зокрема у період 1919–1921 рр. Головну увагу автори зосереджують на мотивах українсько-польської конфронтації, на передумовах заключення Варшавської угоди (квітень 1920 р.), ході спільних воєнних дій, причинах провалу операції, її різних наслідків для обох держав. Однак усе ще за рамками дискурсів залишається ряд питань взаємодії УНР та ЗУНР в контексті українсько-польських відносин, впливу подій цього періоду на долю української державності на сході і заході, недостатньо аналізуються зміни в статусі українців і поляків, стан міжетнічних взаємин, позиція західних держав у цих процесах.

Виходячи з актуальності поставленої проблеми і стану її розроблення, автор пропонованої розвідки бачить мету в продовженні візії попередників тим, щоб повніше простежити об'єктивні і суб'єктивні чинники польсько-українського порозуміння на рубіжному етапі історії відновлення національної державності, з'ясувати причини формування польсько-українського союзу, котрі завадили встановленню рівноправних відносин сусідніх народів, забезпеченню цілісності їх етнічних територій, національно-культурних прав українців у Польщі та поляків в Україні.

Розпад Російської (1917 р.) та Австро-Угорської (1918 р.) імперій відкривав реальний шанс українцям і полякам відновити свої національні держави, встановити добросусідські міждержавні та міжетнічні відносини і створити сприятливі умови для національно-культурного розвитку відповідних національних меншин. Приклад такої політики започаткувала Українська Центральна Рада, ухваливши Закон Української Народної Республіки «Про національно-персональну автономію» (1918 р.) За неповними даними, на теренах УНР прожи-

вало понад півмільйона поляків, більшість з яких підтримували усамостійнення України, сподіваючись на адекватну допомогу у відновленні незалежної Польщі. Сотні поляків виступили на боці Української Центральної Ради в період українсько-більшовицької війни кінця 1917 – початку 1918 року. Поляки, що перебували під впливом лівих партій, утворили Польську демократичну централізацію, народні демократи заснували Польський виконавчий комітет у Києві, які співпрацювали з Центральною Радою. Разом з тим частина поляків Наддніпрянщини, їхні ліві об'єднання симпатизували більшовикам і підтримали експорт їх влади в Україну. Розійшлися погляди польської людності краю на утворення Західно-Української Народної Республіки та Акт Злуки з УНР, оскільки чимало поляків вбачали в ньому небезпеку для Польської держави. Каменем спотикання в українсько-польських взаєминах стали конфлікт навколо проголошення Західно-Української Народної Республіки та амбіційні претензії Польщі на її територію, які вилились у широкомасштабні військові дії польських збройних загонів під командуванням Ч. Мончинського проти української влади у Львові, підтримані польськими боївками у Дрогобичі, Перемишлі, Самборі, а згодом і Тернополі та Станіславові³. За рішенням Регентської ради, як урядового осередку відновлюваної Польської держави, з Кракова були перекинуті військові підрозділи під командуванням Ю. Стахеви́ча, М. Токаржевського, Б. Роя, яким вдалося встановити контроль над Львовом і поширити військові дії на інші терени Галичини та Волині.

На грудень 1918 р. українсько-польський фронт проходив від Тісної і Хирова до Львова, а далі через Любачів, Рава-Руську, Белз до Ярослава. Успішно розпочата військова операція Української Галицької Армії (УГА) за звільнення Львова і Перемишля була зупинена наприкінці лютого 1919 р. на вимогу Найвищої Ради країн Антанти про відведення військ і встановлення кордону Західної області УНР по східній межі Львівського, Перемишлянського і Бібрського повітів, а далі по р. Стрий*. Незважаючи на Акт Злуки УНР та ЗУНР, проголо-

* В історичній літературі цей кордон фігурує як «Бертельмі лінія», названа за прізвиськом генерала Бертелемі, який очолював спеціальну комісію держав Антанти. Він був неприйнятний для галичан, оскільки майже 40% території Східної Галичини, включаючи Львів, мали відійти до Польщі.

шений 22 січня 1919 р., загрозлива ситуація, яка склалася навколо УНР, змушувала її керівництво йти на компроміс. Хоч третина Галичини разом зі Львовом і Бориславом відходили до Польщі, Головний отаман військ УНР С.Петлюра погодився на цей акт, розраховуючи, що Антанта визнає УНР та ЗУНР, а тим часом вдасться використати збройні сили УГА для спільної боротьби з більшовиками. Однак провід ЗУНР, командування УГА на пропозицію Антанти не пристали, оскільки вона відмовилась визнати ЗУНР, що, на думку відомого історика В. Кучабського, було помилкою⁴. Використавши перемир'я, польська сторона стягнула великі підкріплення і відновила воєнні дії з розблокування Львова. При підтримці Франції та деяких інших країн Антанти генерал Ю. Галлер спрямував майже 80-тисячну армію, сформовану для протидії більшовицькій Росії, на українсько-польський фронт у Галичині та Волині. Це дозволило полякам витіснити УГА за р. Збруч і на короткий час окупувати у травні 1919 р. Західну область УНР. Однак завдяки наступу наддніпрянців і оволодінню Кам'янцем-Подільським та Проскуровом, відступу Червоної армії, змінам командування УГА розгорнулася нова наступальна операція, в ході якої польські війська зазнали вагомих втрат, залишили Бучач, Тербовлю, Тернопіль, Бережани та інші населені пункти. Але наприкінці червня на фронт повернулася «блакитна армія» Ю. Галлера, почався новий контрнаступ, очолений особисто Ю. Пілсудським. До середини липня польські війська вийшли до р. Збруч і взяли під свій контроль майже всю Східну Галичину. Окрім того, в результаті активної дипломатичної діяльності Польща добила ухвали рішення Найвищої Ради Паризької мирної конференції (листопад 1919 р.) про надання їй мандату Ліги Націй на управління Східною Галичиною впродовж 25 років із статусом автономії. Діяльність польської адміністрації дозволялась лише на захід від лінії Керзона, встановленої у грудні 1919 р. «Декларацією Верховної Ради союзних і об'єднаних держав з приводу східного кордону Польщі». Ця лінія ігнорувала етнічні кордони традиційного розселення українців Галичини, Західної Волині, а також Холмщини і Лемківщини, які опинилися у складі Польщі.

Ситуація ускладнювалася тим, що Директорія УНР перебувала в стані війни як з більшовицькою Росією, якій у лютому 1919 р. вдалося захопити Лівобережжя, а згодом Київ, так і з

військами Денікіна та Антанти. Заклики петроградських більшовиків та їхніх прихильників до світової пролетарської революції і відновлення «великої Росії»*, ігнорування становлення на її уламках незалежних Фінляндії, України, Польщі, балтійських держав, експорт радянської влади на північно-східні терени УНР, розв'язування громадянської війни спонукали керівництво Польщі та УНР до порозуміння і пошуку компромісних шляхів спільного стримування комуністичної агресії. До більш активних дій Варшаву підштовхували уряди ряду країн Антанти, занепокоєних небезпекою проникнення більшовизму в Європу. Все це зміцнювало у свідомості дедалі більшої частини провідної верстви Польщі розуміння того, що без незалежної Української держави не можна гарантувати і самостійність Польщі. При цьому уряд Ю. Пілсудського закривав очі на Акт Злуки УНР і ЗУНР, не допускав жодних поступок щодо західноукраїнських земель, які розглядалися як «східні креси» Другої Речіпосполитої.

Незважаючи на вкрай критичне становище УНР, у керівництві Директорії не було єдності в стратегічному курсі пошуку шляхів до порятунку. Якщо С. Петлюра шукав порозуміння з Польщею, а при її допомозі із західними державами, вбачаючи в більшовицькій Росії головну небезпеку для української державності, то В. Винниченко орієнтувався на зближення з більшовиками і створення спільного протиантантівського фронту, що суперечило планам Польщі. Агресія Росії щодо УНР, захоплення у лютому 1919 р. Києва, евакуація Директорії до Вінниці, а згодом до Кам'янця-Подільського призвели не тільки до відставки В. Винниченка, а й до реалізації курсу на зближення з Польщею як єдиного шансу збереження української державності. Однак українсько-польське порозуміння продовжувало впиралися в проблеми територіальної приналежності Східної Галичини і Західної Волині, а також майбутнього статусу УНР.

Раднарком РСФФР, маскуючись гаслом допомоги так званим Тимчасовим революційним урядам України і Польщі, фактично здійснював воєнну агресію силами регулярної армії про-

* Гасло «великої Росії» активно обстоювали також А. Денікін та деякі його прихильники в державах Антанти, а це ставило під сумнів не тільки існування самостійної України, а й незалежної Польщі.

ти УНР, анулювавши свою попередню постанову про визнання самостійності української держави. З середини січня 1919 р. Директорія опинилася в стані війни на два фронти: з радянською Росією та денікінськими військами, які підтримувались рядом країн Антанти*. Значні сили УНР відволікав польсько-галицький воєнний конфлікт. І все ж за таких умов єдиною країною, на підтримку якої могли сподіватися провідники УНР, була Польща. Переговори про створення спільного антибільшовицького фронту з польськими чинниками почалися в червні 1919 у Львові, на яких було домовлено про демаркаційну лінію («лінія Дельвіга») між Польщею і військами ЗО УНР. Угода не знайшла підтримки з боку диктатора ЗО УНР Є. Петрушевича, який звинувачував Директорію в порушенні Акту Злуки. Ці розбіжності і неузгодженість дій УНР та ЗО УНР були на руку Червоній армії, спричинили відступ польських військ і активізацію їх дій проти УГА, ослаблення Дієвої Армії УНР.

Новий раунд українсько-польських перемовин проходив під Варшавою у серпні 1919 р. На жаль, польська делегація відмовилась обговорювати питання Східної Галичини, ухилилася від розгляду пропозицій українських дипломатів про додаткову мобілізацію до лав УГА, що завело переговори в глухий кут. І тільки після втручання С. Петлюри вони були продовжені, що дозволило виробити компромісні підходи щодо підтримки Польщею наступу об'єднаних українських армій на Київ. При цьому місія УНР заявила про тимчасове зречення від претензій на Східну Галичину, а польська сторона зобов'язалась припинити бойові дії на українському фронті і надати допомогу в боротьбі з більшовиками. Припинення українсько-польського збройного конфлікту, зближення позицій у головному — стримуванні експансії більшовизму стало важливим, але не кінцевим кроком до порозуміння Польщі та України. У грудні, коли залишки армії УНР готували відомий Зимовий похід у тил денікінської та більшовицькою армій, до Варшави прибув С. Петлюра, завдяки чому пожвавились переговори і вдалося переконати Ю. Пілсудського

* У лютому 1919 р. з метою стримування більшовицької агресії польські війська під командуванням генерала С.Шептицького розгорнули контрнаступ проти Червоної армії, зайняли Пінськ, Мінськ і Вільно, що змусило московське керівництво зосередити на цьому фронті значні військові сили.

в тому, що майбутнє Польщі значною мірою залежить від того, чи буде Українська держава незалежною.

На ґрунті взаємного довір'я вищих керівників УНР та ПНР було досягнуто ряд компромісних рішень, зокрема про включення двох поляків до уряду УНР – Г. Юзевського та С. Стемповського, про перебування польських легіонерів на теренах України, про підготовку українсько-польського міждержавного договору. Дуже важливо, що сторони порозумілися у ставленні до більшовицької та антибільшовицької Росії та щодо можливості надання мілітарної допомоги УНР з боку Польщі.

Серед мотивів українсько-польського зближення на тлі конфронтації Польщі з українцями Галичини С. Петлюра звертав увагу не тільки на українські, а й на польські інтереси, які могли закласти основу майбутнього Балтійсько-Чорноморського Союзу⁵. У Меморандумі до керівника польської держави Ю. Пілсудського від 22 січня 1920 р. він підкреслював, що «був і є прихильником щирого порозуміння між суміжними українським і польським народами на підставі їх співділання на ґрунті політичному і економічно-господарському»⁶. Водночас отаман висловлював протест спробам деяких командирів польського війська запропонувати свої порядки на Поділлі, ліквідувати або обмежити урядові установи УНР.

Польща вкрай негативно відреагувала на з'єднання корпусу УГА генерала М.Тарнавського з армією УНР, ігноруючи той факт, що завдяки спільним діям наприкінці серпня 1919 р. було визволено Київ від більшовицьких військ, розгорнулись бойові дії проти денікінців. Ще більшу занепокоєність викликало вимушене перемир'я, укладене М. Тарнавським з командуванням Добровольчої армії А. Денікіна*, а також створення у лютому 1920 р. з окремих частин УГА Червоної Української галицької армії і намагання більшовиків використати їх для встановлення свого режиму в Галичині, його експорту в Польщу. Дії М. Тарнавського, перехід деяких підрозділів УГА на бік більшовиків С. Петлюра кваліфікував як національну зраду, але не

* За підписання цього перемир'я М. Тарнавського було усунено з посади і віддано під суд польового трибуналу, згодом його було арештовано польською владою і відправлено в концтабір під Гданськом. З 1921 р. проживав на Львівщині. Помер у 1938 р.

вважав їх підставою для недовір'я до керівництва УНР з боку Польщі і закликав Ю. Пілсудського робити все можливе для створення сприятливих умов Україні і Польщі та перетворення їх у сильні і добросусідські держави⁷.

Аналіз діяльності української дипломатії 1919 – початку 1920 років засвідчує велику зацікавленість УНР налагодити добросусідські стосунки з Річчюпосполитою з тим, щоб заручитися її підтримкою в утвердженні незалежності України, її міжнародного визнання. У грудні 1919 р. Українська дипломатична місія у Варшаві запропонувала підписати Декларацію, яка б визнавала кордони УНР від Чорного моря по р. Дністер, а далі по р. Збруч, західно-північній Волині. Декларація мала закласти основи для розвитку добросусідських і братніх відносин між обома народами, які «в спільному єднанні утворять могутню, непереможну силу, яка буде основою влади і спокою на сході Європи та спричиниться до пишного розцвіту культури обох народів»⁸. Політичне становище східної Галичини мало розв'язуватись польським урядом в інтересах українського населення цієї провінції. Особливу зацікавленість виявляла УНР у налагодженні економічно-торговельних зв'язків, у наданні їй допомоги для боротьби з ворогами.

Не випадково, що в дипломатичних проектах УНР велика увага приділялась Галичині, позаяк значна частина її населення була вороже налаштована до великодержавної політики Польщі, підтримувала уряд ЗУНР та її президента Є. Петрушевича, які перебували в екзилі, оскільки через непоступливість польської сторони щодо Східної Галичини переговорний процес у будь-який момент міг бути зірваним.

Важливе значення для підготовки міждержавної угоди відводилось Польсько-українській конференції, яка проходила у березні – квітні 1920 р. у Варшаві. Головними на ній були питання визнання Річчюпосполитою УНР, Директорії та її уряду, кордонів, підтримка участі УНР у міжнародних переговорах, у т. ч. щодо її прилучення до Ліги Націй.

21 квітня 1920 р. у Варшаві в результаті гострих дискусій, компромісів, особистого втручання С. Петлюри і Ю. Пілсудського була укладена Політична конвенція між Польщею та УНР, якою Річчюпосполита визнавала Директорію незалежної УНР на чолі з С. Петлюрою Верховною владою України і встановлювала державний кордон від Дністра, вздовж Збруча, колишньо-

го кордону Росії з Австро-Угорщиною до Вишеградка, а далі на схід від Здолбунова аж до Прип'яті. Документ був реальним кроком до порозуміння, він закладав базу для розвитку добросусідських відносин між обома державами, політичного, економічного, торговельного та військового співробітництва⁹. Формально цією угодою уряд Ю. Пілсудського відмовлявся від претензій розширювати територію Речіпосполитої до кордонів 1772 р. Фактично ж договір не був рівноправним, він встановлював своєрідний протекторат над Україною, позаяк у ньому домінували територіальні надбання Польщі, надавались їй переваги в економічній та політичній сферах. Можна погодитись з думкою І. Лисяка-Рудницького про те, що для політики Ю. Пілсудського характерною була внутрішня роздвоєність: з одного боку, він розумів ситуативну доцільність усамостійнення України, яка могла б виконати роль «przedmurza» Європи для стримування експансії Росії, а з другого боку, не міг змиритися з втратою Східної Галичини і Західної Волині як «kresyw wschodnich», оскільки в глибині душі виношував федералістичні плани відновлення Великої Польщі в союзі з Литвою, Білоруссю та Україною. Звідси випливала двоїстість політики Ю. Пілсудського, яка віддзеркалювала настрої значної частини польського суспільства¹⁰.

В інформаційному повідомленні для військових штабів (березень 1920 р.) говорилося, що провідною ідеєю східної політики Польщі не є загарбання непольських земель, а навпаки — допомога народам, котрі прагнуть до незалежності... Польський уряд, — йшлося далі, — має намір підтримати український національний рух, щоб створити самостійну Українську державу і в такий спосіб значно послабити Росію, відібравши в неї околиці, найбагатші на збіжжя, корисні копалини¹¹.

Вирішальну роль у створенні спільного українсько-польського фронту для оборони від більшовицької експансії відіграла Військова конвенція між Польщею та УНР, підписана у Варшаві 24 квітня 1920 р. Вона теж надавала переваги польській стороні, оголошувала акції військ обох держав як союзні, що діють під Начальною командою польських військ і спрямовані проти «совітських військ на теренах Правобережної України». Для головної команди Українських військ передбачалось визначення власного району дій і відповідне стратегічне завдання. Український уряд зобов'язувався забезпечувати вій-

ська транспортом і продуктами харчування, а мірою звільнення території від більшовицької окупації тут мали відновлюватись місцеві органи української влади і відповідний адміністративний апарат¹². Спільним для Варшавського договору і військової конвенції було те, що вони фіксували гарантії існування її міжнародного визнання, закладали правову базу для спільних воєнних дій з метою визволення Правобережжя України від окупації більшовицькою Росією.

Було б помилково трактувати українсько-польські домовленості як ігнорування або зраду інтересів західних українців. Звичайно, це був вимушений компроміс, лейтмотивом якого виступала ідея української державності як головної умови збереження української нації і поновлення в майбутньому її соборності. Українська сторона відстоювала захист прав українців у Польщі, обіцяючи адекватні кроки стосовно поляків в Україні. Повертаючись до аналізу тогочасної ситуації, С. Петлюра в 1925 р. зазначав, що для українських політиків на першому місці у тих умовах була «державна незалежність, а потім уже соборність України»¹³. Водночас важливо наголосити, що окремий параграф (5) Конвенції стосувався національно-культурних прав українців у Польщі та поляків в УНР. Як відомо, Директорія відновила дію Закону «Про національно-персональну автономію» і гарантувала широкі національно-культурні права полякам в Україні. Зі свого боку, польське керівництво декларувало широку автономію українцям Галичини, задоволення їхніх національних і культурних потреб.

Об'єднані збройні сили, які нараховували «понад 35 тис. воєнків (20 тис. поляків та 15 тис. українців), під гаслом «За нашу і вашу свободу» форсували р. Збруч і протягом тижня очистили Житомирщину, м. Бердичів, Козятин і 7 травня вступили в Київ. Винятково важливу роль відіграли дві бригади Червоної УГА під командуванням генерала М. Омеляновича-Павленка, які перейшли на бік Армії УНР. Якби польські та українські війська продовжили наступ, то більшовики були б витіснені з усієї території України. Однак окремі польські політики, боячись повного унезалежнення України, досягнення її соборності, схилилися до переговорів з урядом Леніна при умові вигідних територіальних поступок на свою користь. Своєрідною «передешкою» скористалося командування Червоної армії, яка

поповнювалась свіжими силами, що перекидались із Сходу і Півночі.

Після звільнення Києва 14 травня 1920 р. столицю УНР відвідав глава польської держави Ю. Пілсудський, який звернувся з балкона готелю «Континенталь» до місцевого населення з промовою, запевнивши киян у вічній дружбі польського та українського народів¹⁴. Це був дуже символічний жест, який засвідчував, що перед небезпекою втрати національної державності обидва народи зуміли діяти спільними силами.

Українці з радістю зустріли відозву С. Петлюри до українського народу, в якій говорилося, що воєнні дії проти спільного ворога започатковують новий період дружби українського і польського народів. Він апелював до уроків історії, героїчних подвигів борців за волю України, закликав урахувати помилки минулого, не забувати крові, пролитої у спільних боях проти давнього ворога — Московщини, яка зруйнувала колись Польщу і занастила Україну. Головний отаман висловлював упевненість, що спільною боротьбою заприязнених польської та української армій буде відновлена історична справедливість. Кияни вітали військовий парад на Хрещатику 21 травня 1920 р., але водночас були збентежені тим, що серед учасників переважали польські війська з біло-червоними прапорами та білими орлами, оскільки українські військовики самотужки продовжували бойові дії на Подніпров'ї проти більшовиків. Мали місце непоодинокі конфлікти українських повстансько-партизанських загонів і польських військових частин.

Перегрупувавши і поповнивши сили, командування Червоної армії перехопило ініціативу і розгорнуло в червні-липні 1920 р. широкомасштабний наступ по всьому фронту, в результаті якого було захоплено Тернопіль, Броди, 15 інших повітових міст. 1 серпня більшовики проголосили у Тернополі утворення маріонеткової Галицької соціалістичної республіки аби розколоти український рух в Галичині. Українські частини продовжували чинити опір більшовицькій агресії, завдаючи величезних втрат 1-й Кінній армії під Львовом. Героїчно вели бої дивізії Армії УНР, особливо в районі Галича — Бучача — Чорткова, стримуючи наступ більшовицьких військ на Львів і Варшаву. Спільними силами 15 вересня 1920 р. вдалося примусити Червону армію до відступу, а відтак і керівництво РСФРР до зміни тактики. Як підкреслює В. Сергійчук, якби польські та українські вій-

ська пішли далі у наступ, цілком розбили 6 більшовицьку армію. За спиною проводу УНР польське і більшовицьке керівництво розпочало консультації про перемир'я, яке було укладене в Мінську в листопаді 1920 р. За його умовами, Москва робила ряд територіальних уступок Польщі за рахунок інтересів України. Прикриваючись цими умовами, червоноармійці продовжили військові дії, спрямовані на придушення українського повстанського руху на Поділлі, Київщині, Катеринославщині, Полтавщині, утвердження більшовицького режиму в Україні. Керівник російської делегації у розмові з головою польської місії Я. Домбським прямо заявив, що питання Східної Галичини має тактичне призначення і буде порушене як засіб тиску на Польщу, коли вона виступить на підтримку С. Петлюри¹⁵.

Незважаючи на військові дії і непослідовність політики Польщі, українська дипломатія намагалася забезпечити присутність УНР на міжнародній арені, продовження українсько-польського діалогу. Оскільки Польща при підтримці західних держав вже була членом Союзу Народів (Ліги Націй), дипломати УНР прагнули з її допомогою добитися ширшого міжнародного визнання України і прийняття її до Ліги Націй. Свідченням цього є діяльність представника УНР при Союзі Народів О. Шульгина, перемовини з польським послом у Швейцарії І. Модзалевським, із заступником голови польської делегації в Союзі Народів Ашкеназі та ін. Однак позиція польської сторони здебільшого не була конструктивною, оскільки не враховувала інтересів України як цілісності. Формула поляків «Україна без Польщі існувати не може, як Польща без Галичини» не могла влаштувати українців, оскільки вона передбачала їх «добровільну» відмову від Галичини. Вузькоогоїстичні інтереси Польщі взяли гору при розгляді питання про прийняття УНР до Ліги Націй у 1920 р.¹⁶, внаслідок чого українська делегація не дістала належної підтримки. Наприкінці серпня 1920 р. Міністерство закордонних справ УНР звернулося до міністра закордонних справ Речіпосполитої зі спеціальним листом, у якому наполягало на своїй участі в перемовинах Польщі і Радянської Росії з тим, щоб захистити інтереси України, не допустити реалізації намірів уряду Леніна узаконити більшовицьку окупаційну владу в Україні. Українська дипломатична місія у Варшаві звертала увагу польського міністра закордонних справ Є. Сапеги на те, що окупаційний режим більшовиків не має жодних правових

підстав представляти суверенні інтереси українського народу, не користується його підтримкою¹⁷. На жаль, ці вагомні застереження залишилися без реагування польської сторони. Ось чому польсько-українські взаємини ставали дедалі прохолоднішими, особливо після польсько-російських переговорів у Мінську та підписання у Ризі прелімінарного (попереднього) договору між Польщею та РСФРР (жовтень 1920 р.), який став ударом по УНР, оскільки Польща під тиском Росії погодилась на участь у ризьких переговорах делегації уряду УСРР, чим поставила під зрив Варшавську угоду. Делегація УНР до участі в переговорах не запрошувалась, не були враховані вимоги екзильного уряду ЗУНР. За таких умов С. Пегльора міг розраховувати лише на власні сили. Частина Армії УНР у листопаді самотужки почали наступ проти більшовицьких військ на відтинку фронту від Бара до Ямполья, впритул підійшли до Брацлава, але не зуміли захопити і під натиском противника відступили у район Волочиська, а далі відійшли за Збруч. Не дивлячись на протест Москви, Ю. Пілсудський дозволив українським політичним емігрантам, зокрема екзильному уряду УНР, продовжити діяльність на теренах Польщі. Тут перебували і рештки інтернованої армії УНР.

Остаточне анулювання Варшавської угоди УНР і Польщі зафіксував підписаний 18 березня 1921 р. Ризький договір між Польщею, з одного боку, та РСФРР, УСРР і БСРР – з іншого. Уступки союзника УНР зумовлювались гострою політичною кризою в самій Польщі. Польські ендеки (народні демократи) гостро критикували політику Ю. Пілсудського, заявляючи, що вона «не лежить в інтересах Польщі». Їхній лідер Р. Дмовський виношував план поділу України між Польщею і Росією, за аналогією Андрусівського перемир'я 1667 р., апелював до того, що Варшавська угода не була ратифікована сеймом. За Ризьким договором західні землі України визнавались за Польщею, встановлювався новий кордон, який ігнорував історичні та етнографічні підвалини цілісності і соборності українського народу, його національні інтереси.

Найбільше незадоволення умовами Ризького договору, зокрема визнанням прав Польщі на Східну Галичину і Волинь, виявляли західні українці. Уряд ЗУНР у Відні на чолі з президентом Є. Петрушевичем добивався скасування цих статей, відстоював ідею буферної Галицької Республіки, але ці претен-

зії залишились поза увагою західних держав¹⁸. У такий спосіб були законсервовані підвалини подальшої українсько-польської конфронтації, що цілком очевидно відбивало інтереси третьої сили.

Хоч Ризький договір мав антиукраїнську спрямованість та був вигідний здебільшого Польщі і Росії, повного розриву стосунків владних структур УНР та Польщі не сталося, оскільки інтерес до них виявляли обидві сторони. Українські національно-демократичні сили, попри рух спротиву польському шовінізму, продовжували розглядати польський чинник серед передумов відновлення незалежності України. Водночас демократичні кола Польщі, усвідомлюючи загрозу більшовицької інвазії, вбачали в суверенізації України роль буфера і спротив російській експансії. Ось чому політичні, військові, культурні контакти колишніх союзників тривали, хоча і наптовхувались на позицію нового фігуранта зовнішньої політики — промосковської УСРР зі столицею в Харкові.

Заслугує на увагу те, що сьома стаття Ризького договору зобов'язувала Польщу надати особам російської, української і білоруської національності, які перебувають на її території, рівні права, забезпечити вільний розвиток культури, мови, дотримання релігійних обрядів. Передбачалось, що польське законодавство надасть цим національним групам право культивувати свою рідну мову, організовувати свої рідні школи, розвивати свою культуру, створювати з цією метою товариства і спілки. Однак ці домовленості здебільшого залишились декларацією.

Як засвідчили наступні події, владні структури Польщі систематично не виконували умови Ризького договору, а сам він став для більшовицької Росії ширмою у реалізації власних геополітичних проєктів. Насадивши силою зброї свій режим в Україні, добившись заборони діяльності урядових структур УНР і так званих «антирадянських угруповань» на території Польщі, більшовики не відмовились від планів експорту комуністичного режиму на терени Східної і Центральної Європи, створити «робітничо-селянську Польщу» під егідою Тимчасового революційного комітету Польщі.

Перед польським керівництвом після Ризького договору постали архіскладні зовнішньополітичні завдання. З одного боку, воно було змушене встановити і розвивати дипломатичні відносини з РСФРР та УСРР, а з другого — продовжувало симпати-

зувати і неофіційно підтримувати українські національно-визвольні сили. На теренах Польщі перебували 1680 державних службовців УНР, 15-тисячна інтернована Армія УНР, 10 тис. біженців, в т. ч. і Головний отаман УНР С. Петлюра¹⁹. Польські власті не поспішали з виконанням вимог Москви вислати українських політичних діячів і припинити діяльність екзильних установ УНР. До речі, С. Петлюра перебував у Варшаві на нелегальному становищі до кінця 1923 р., а з осені 1924 р. він оселився в Парижі, де створив і редагував тижневик «Тризуб», скеровував діяльність екзильного уряду.

Ще в ході ризьких домовленостей було розпочато підготовку у польських військових установах офіцерів для армії УНР, у Тарнові при Головній Команді військ УНР сформувався Український партизансько-повстанський штаб на чолі з генерал-хорунжим Ю. Тютюнником, який взяв на себе розроблення плану визвольного походу на територію УСРР. Керівництво штабу розгорнуло розвідувальну роботу, налагодило зв'язок з Центральним українським повстанським комітетом у Києві, очолюваним І. Андрухом²⁰. До цієї діяльності залучались антирадянськи налаштовані поляки в Україні, активісти Польської військової організації (ПОВ). Коли відомості про приготування походу на територію УСРР і підготовку загальноукраїнського антибільшовицького повстання дійшли до Москви, посилювались масові репресії проти українських патріотів і членів ПОВ, було ліквідовано близько 6 тис. повстанських груп і загонів, арештовано майже весь склад Центрального українського повстанського комітету. Репресії проти повстанців в УСРР посилювали самостійницький рух у Галичині та Волині, що викликало занепокоєння польських націоналістичних сил, посилювало опозиційні настрої щодо повстанського рейду.

У вересні 1921 р. у Львові проходила конференція представників другого відділу генштабу Війська Польського і уповноважених уряду УНР, яка висловилась за активізацію підготовки визвольного походу і допомогу повстанському руху в УСРР. У відповідь на ці приготування уряд РСФРР посилював дипломатичний тиск на Польщу, добився підписання протоколу, за яким польська сторона зобов'язувалась вислати за межі держави Б. Савинкова та С. Петлюру, роззброїти українські частини і перешкодити їх пересуванню до польсько-радянського кордону. Все це негативно позначилось на розвитку подій.

29 жовтня 1921 р. члени Українського партизансько-повстанського штабу на чолі з Ю.Гютюнником покинули Львів і прибули до Рівного, звідки скеровували формування організаційного ядра Української повстанської Армії. Її Подільська і Волинська групи нараховували понад 1600 старшин і козаків. 25 жовтня почався визвольний рейд Подільської групи, а 4 листопада кордон перетнула Волинська група, успішно зайняла Коростень, але двотисячна кінна дивізія Г. Котовського перешкодила їй з'єднатися з Подільською групою. 17 листопада в районі містечка Базар Волинська група була оточена червоноармійцями, понад 500 бійців потрапили в полон до більшовиків, з них 359 патріотів були жорстоко розстріляні під Базаром під спів національного гімну. Так драматично, але й не менш героїчно закінчився Другий зимовий визвольний похід збройних сил УНР, підтриманий польськими симпатиками. Незважаючи на втрати і поразку, Армія УНР не стала переможеною. Її відступ за Збруч, інтернування та передача зброї і майна під контроль українсько-польської комісії розглядалися як маневр для перегрупування сил, які під проводом Державного центру УНР, очолюваного С. Петлюрою, продовжували боротьбу за незалежність і соборність України.

Аналізуючи причини невдачі, можна дійти висновку, що головною з них був брак єдності збройних формувань УНР і повстанського руху в Україні. Обидві формації були знесилені тривалим перебуванням на чужій території і підірвані масовими репресіями більшовиків²¹. Негативно позначилась непослідовна політика польських властей щодо незалежності України, побоювання частини політиків, що Українська держава буде добиватися повернення її західних земель, окупованих Польщею. Подвійна гра польського керівництва – декларації про солідарність з українським самостійницьким рухом за одночасного підтримування відносин з більшовицькою Росією – не могла дати реальних результатів українській незалежності. Як слушно зазначає польський історик Б. Скарадіньський, Польща однаковою мірою уникала гострих конфліктів з РСФРР і побоювалась можливих втрат від її натиску²².

До того ж на східних кордонах Другої Речіпосполитої постала маріонеткова Українська соціалістична республіка, яка перебувала у військово-політичному союзі з РСФРР і декларувала свою незалежність. З цією реальністю влада мусила

рахуватися і шукати з нею компромісів, тим більше на її теренах залишалися сотні тисяч поляків, їхня власність. Весною 1921 р. до Харкова прибув Повірений у справах Польщі граф Ф. Пулавський, а у Варшаві розгортав діяльність у тісному контакті з посольством РСФРР Повноважний представник УСРР О. Шумський. Була створена Змішана комісія для проведення взаємообміну біженцями та військовополоненими. За архівними свідченнями, на квітень 1921 р. в УСРР було зареєстровано 122,6 тис. поляків, які прагнули виїхати до Польщі²³. Варто зауважити, що радянські власті всіляко перешкоджали виїзду поляків, оскільки були зорієнтовані на формування «нової польської нації» з «ною свідомістю» в УСРР, а потім в СРСР, «нової польської пролетарської культури» з тим, щоб використати ці сили для експорту більшовизму в Польщу. Однак на кінець 1923 р. з УСРР до Польщі виїхало понад 123 тис. осіб, що значною мірою зумовлювалось реакцією на політику «воєнного комунізму», масові репресії, переслідування так званих «білополяків», костьолу, голод 1921–1922 рр. Водночас під тиском радянської дипломатії з Польщі до УСРР було відправлено 65 тис. українців²⁴.

З утворенням Союзу РСР була припинена діяльність посольства УСРР у Варшаві, було ліквідовано Комісаріат закордонних справ республіки. Відтоді офіційні українсько-польські відносини стали визначатися крізь призму геополітики і дипломатії СРСР. Однак навіть за таких умов взаємодія демократичних сил України і Польщі тривала. На теренах Польщі залишалася найчисленніша українська діаспора, до якої механічно було віднесено понад 5 млн українців — корінних жителів етнічних земель Підляшшя, Посяння, Холмщини, Галичини і Західної Волині, на яких польська влада поширила статус «русинської меншини». В Польщі діяли десятки українських політичних партій і об'єднань, сотні українських шкіл, осередків просвіти і культури. Звичайно, не обходилося і без польсько-української конфронтації та протистояння, спроб взаємного поборення, але верх здебільшого брав розум, усвідомлення тієї незаперечної істини, що кожен народ має право від Бога на своє самовизначення, на свою державу, на вільний розвиток, на реалізацію своєї національної ідеї та історичної місії. Українці і поляки, як великі європейські народи, приречені бути добрими сусідами, партнерами, слов'янськими побратимами.

Отже, відновлення національної державності поляків і українців у 1917–1918 рр. відкривало шанс до міжетнічного порозуміння та встановлення добросусідських і рівноправних відносин Польської Народної Республіки і соборної Української Народної Республіки. На перешкоді стали амбітні претензії польського керівництва на західноукраїнські землі, застосування збройної сили проти ЗУНР і її повалення, з чим не змирилися мільйони українців краю. Водночас реальна загроза насильницького експорту більшовицького режиму в Україну і Польщу з Росії спонукала провідників обох держав С. Петлюру і Ю. Пілсудського – укласти в квітні 1920 р. Варшавську угоду і воєнну конвенцію, які стали важливою віхою в історії польсько-українського порозуміння. Вони заклали правову основу для створення спільного антибільшовицького фронту і рішучих дій щодо звільнення Наддніпрянщини від окупантів і збереження незалежності України.

Варшавський договір, військова конвенція як продукти компромісів були і залишаються предметом гострих дискусій і суперечок, умови його укладення та спосіб реалізації й досі використовуються для оцінки С. Петлюри. Більшість незаангажованих істориків вважають, що С. Петлюра виходив з прагматичних розрахунків меншого зла. На той час для фізичного буття української державності ослаблена Польща не несла такої загрози, як більшовицька Росія з її імперськими геополітичними та ідеологічними гаслами. Однак відсутність єдності та дійової підтримки коаліції з боку всього українського народу, недалекоглядність і геополітична заангажованість польських націоналістичних сил, спроби деяких лідерів західних українців заручитися підтримкою більшовиків у протистоянні політиці Польщі щодо Галичини, проросійська налаштованість частини населення Сходу та Півдня України, байдужість до долі українців з боку західних держав дозволили уряду Радянської Росії укласти з Польщею Ризький договір, яким Польща фактично анулювала Варшавську угоду з УНР, визнала більшовицький режим в Україні, а взамін могла претендувати на західноукраїнські землі.

Досвід 1919–1921 рр. акумулював в собі ряд повчальних уроків, головними з яких є усвідомлення пріоритетного значення ролі національно-етнічного чинника у державотворчих процесах, встановлення рівноправних і взаємовигідних міждержав-

них відносин, захист інтересів і потреб національних меншин. Критичне засвоєння уроків минулого виступає важливою передумовою продуктивності українсько-польського діалогу і партнерства в сучасних умовах та історичній перспективі.

Політичну недалекоглядність виявили тодішні лідери західноєвропейських держав і США, які не усвідомили реальне значення українського чинника гармонізації міждержавних відносин у Центрально-Східній Європі. Історично не виправдало себе рішення Ради послів країн Антанти (1923 р.) про приєднання Східної Галичини і Західної Волині до Польщі, яке стало одним з козирів геополітичних планів поділу Європи Сталіна і Гітлера в 1939 р. на сфери впливу між обома диктаторами.

Минуло понад вісім десятиріч відтоді, як С. Петлюра писав: «Польща і Україна повинні досягти порозуміння, щоб перед Москвою устояти. Посилання на історію польсько-українських непорозумінь не є аргумент. Нові відносини вимагають і з боку польського коректив до минулої політики і життєвий інтерес Польщі примушує її мати самостійну Україну»²⁵. Ці слова не втратили своєї актуальності, вони знайшли втілення в українсько-польській декларації «До порозуміння і єднання» (1997 р.), у конкретиці важливих домовленостей президентів обох держав В. Ющенко та А. Квасневського щодо подальшого економічного, інвестиційного, торговельного, наукового і культурного співробітництва, розвитку добросусідства і партнерства.

¹ Див.: *Литвин М., Науменко К.* Історія ЗУНР. — Львів, 1955; *Макарчук С. А.* Українська республіка Галичан: Нарис про ЗУНР. — Львів, 1997; *Гудь Б., Голубко В.* Нелегка дорога до порозуміння. До питання генези українсько-польського військово-політичного співробітництва 1917—1921 рр. — Львів, 1997; *Красівський О.* Східна Галичина і Польща в 1918—1923 рр. Проблеми взаємовідносин. — К., 1988; *Гетьманчук М. П.* «Українське питання» в радянсько-польських відносинах 1920—1939 рр. — Львів, 1998; *Литвин В.* ХХ століття в українсько-польських відносинах // Україна—Польща: історія і сучасність. Ч.І. — К., 2003. — С. 14—76 та ін.

² Див.: *Deruga A.* Polityka wschodnja Polski wobec ziem Litwy, Białorusi i Ukrainy (1918—1919). — Warszawa, 1969; *Kutrzeba T.* Wyprawa Kijowska 1920 roku. — Warszawa, 1988; *Krząstek T.* Wojna polsko-rosijska 1919—1920. — Warszawa, 1995; *Polska i Ukraina. Sojusy 1920 roku i jego następstwa.* — Toruń, 1997; *Mrocza L.* Spor o Galicję Wshodnią. 1914—1923. — Kraków, Warszawa, 1998; *Potocki W.* Idea restytucji Ukraińskiej Republiki Ludowej. — Lublin, 1999; *Krząstek T.* Zaność—Komarow. 1920. *Polska i Ukraina w 1920 r. w walce o wspólne wartości.* — Warszawa, 2000; *Davies N.* Orset biały, czerwona gwiazda. *Wojna polsko-bolszewicka 1919—1920.* — Kraków, 2002. — S. 229—235; *Maziarczyk W.* Zamość w okresie wojny polsko-bolszewickiej 1920 r.

- (Reakcje społeczne na wydarzenia frontowe) // Наукові праці істор. ф-ту Запорізького державн. ун-ту. — Вип. XVIII. — Запоріжжя, 2004. — С. 273–278 та ін.
- ³ Див.: *Литвин М., Науменко К.* Історія ЗУНР... — С. 18–20.
- ⁴ Див.: *Kutschabsky W.* Die Westukraine im Kampfe mit Polen und dem Bolschewismus in den Jahren 1918–1923. — Berlin. — 1934. — S. 30.
- ⁵ Центральний державний архів вищих органів влади і управління (ЦДАВО) України. — Ф. 3696. — Оп. 2. — Спр. 460. — Арк. 14.
- ⁶ Петлюра С. Листи. Статті. Документи. — Нью-Йорк. — 1956. — Т. 1. — С. 245.
- ⁷ Там само. — С. 254.
- ⁸ ЦДАВО України. — Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 325. — Арк. 12–13.
- ⁹ Див.: *Сергійчук В. І.* Неусвідомлення України. Ставлення світу до Української державності: погляд у 1917–1921 роки з аналізом сьогодення. — К., 2002. — С. 545–547.
- ¹⁰ Див.: *Лисяк-Рудницький І.* Історичне ессе. — Т. 1. — К., 1994. — С. 101–102.
- ¹¹ Див.: *Hunczak T.* Ukrainian and Poland in documents 1918–1922. — New York, Paris, Sydney, Toronto, 1983. — Vol. 2. — P. 20.
- ¹² Див.: *Шелухин С.* Варшавський договір між поляками і С. Петлюрою. — Прага, 1926. — С. 33–36.
- ¹³ Петлюра С.В. Листи. Статті. Документи. — Т. 3. — К., 1993 — С. 312.
- ¹⁴ Див.: Вісник ООЧСУ. — 1970. — Ч. 11. — С. 7.
- ¹⁵ Див.: *Гудь Б., Голубко В.* Нелегка дорога до порозуміння... — С. 32
- ¹⁶ ЦДАВО України. — Ф. 3696. — Оп. 2. — Спр. 345. — Арк. 129–130.
- ¹⁷ Там само. — Ф. 380. — Оп. 2. — Спр. 324. — Арк. 54–54 зв.
- ¹⁸ Див.: *Красієвський О.* Східна Галичина і Польща в 1918–1923 рр... — С. 252.
- ¹⁹ Див.: *Switalski K.* Diariusz. 1919–1935. — Warszawa, 1993. — S. 93.
- ²⁰ Див.: *Верига В.* Листопадовий рейд. — К., 1995. — С. 11–12.
- ²¹ Див.: *Грицак Я.* Нарис історії України. Формування модерної української нації. XIX – XX століття. — К., 1996. — С. 138
- ²² Див.: *Skaradziński B.* Polskie lata 1919–1920. T. 2. Sąd Boży. — Warszawa, 1993. — S. 427.
- ²³ ЦДАВО України. — Ф. 4. — Оп. 1. — Спр. 605. — Арк. 62.
- ²⁴ Див.: *Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich.* T. IV. — Warszawa, 1965. — S. 329.
- ²⁵ *Петлюра С.* Листи. Статті. Документи. Т. 1. — С. 263.

**БЕРЕСТЕЙСЬКИЙ ДОГОВІР:
ВІЙСЬКОВА СКЛАДОВА ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ
В УКРАЇНІ**

Народився 13 квітня 1946 р. в м. Селідово на Донеччині. Закінчив історичний факультет Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка (1970). Працював на викладацькій роботі, старшим науковим співробітником Інституту історії партії, завідуючем відділу Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. Член-кор. НАН України, доктор історичних наук, професор. Опублікував понад 300 наукових праць, з них 8 монографій з проблем суспільно-політичного, національно-визвольного руху в Україні перших десятиліть ХХ ст., національного державотворення. Лауреат премії ім. М. Костомарова НАН України за монографію «Українська революція. Концепція та історіографія».

Останніми роками у вітчизняній історіографії посилилася тенденція оцінювати Берестейський мир, підписаний між Україною і Центральними державами, як суціль позитивне завоювання дипломатії молодої держави, дуже значну, справді історичну перемогу, навіть дипломатичний тріумф¹.

Критичні ж зауваження (а таких є чимало) концентруються, головним чином, навколо стратегічного прорахунку: оскільки через порівняно незначний проміжок часу Німеччина й Австро-Угорщина зазнали поразки у Першій світовій війні, замирення з Центральними державами у довготерміновому плані виявилось помилковим, навіть завдало великої шкоди українській справі на міжнародній арені, так як доля української державності опинилася в руках Антанти, передусім Англії та Франції².

Об'єктивний, неупереджений підхід вимагає більшої строгості й корекції домінуючих поглядів, зокрема на значення

Берестейського миру для розвитку ситуації в Україні безпосередньо після січня 1918 р.

По-перше, європейські держави, передусім, Австро-Угорщина, згодилася у критичних для себе обставинах на «поступку» в територіальних питаннях, зокрема обіцянках розв'язати справу «коронного краю». Проте із самого початку ці країни виписали відповідні положення документів з такими умовами й застереженнями, що наперед майже стовідсотково стало зрозумілим: виконати їх буде просто неможливо. У саму основу, «філософію» договору, були закладені односторонні вигоди на користь західних партнерів. Весь подальший досвід боротьби за реалізацію брестських домовленостей з кожним новим кроком дедалі більше переконував у тому, яким неадекватним, асиметричним виявився каркас дипломатичної конструкції, поспіхом побудований у кінці січня 1918 р., як запрограмовано іноземні союзники зрікалися даних обіцянок і взятих зобов'язань, елемент за елементом виймаючи зі, здавалось, цільної будови важливі складові, без яких вона взагалі втрачала сенс і життєву перспективу.

По-друге, і це не менш важливо, — ніяк не варто обмежуватися аналізом суто документальних положень, їхнього потенційного значення, а обов'язково виходити на комплексний рівень висновків щодо наслідків їх перетворення в суспільну практику. Тоді, як мінімум, постають питання — наскільки сплата за «хлібний мир» виявилась виправданою ціною для реалізації шансу продовження національно-визвольної революції трохи менше двох з половиною місяців і чи доцільним стали випробування іноземною воєнною окупацією та гетьманським режимом, що об'єктивно привели до нових масштабних соціальних катаклізмів.

Апріорна неможливість однозначно позитивні відповіді дати на подібні питання детермінує потребу перегорнути сторінку за сторінкою події тих нелегких днів, придивитись до них якомога прискіпливіше й об'єктивно критичніше.

Хоча в керівного ядра УНР у момент залишення Києва ще жевріла надія на зміну ситуації після підписання договору в Бресті, та, водночас, тривожно ятрило душу й усвідомлення майже очевидного — повернутись до української столиці можна буде лише за допомогою чужоземних зусиль. Як і передбачали

політики-реалісти, перетворення України на суб'єкта міжнародного життя тут же обернеться військовою окупацією її території.

Разом з Центральною Радою й урядом з Києва до Житомира відступили майже 3 тис. вояків³. Скрізь відбувалося встановлення радянської влади, а українських урядовців зустрічали дуже непривітно. Так, Житомирська міська дума зажадала, щоб український уряд залишив місто, перебирався будь-куди через загрозу більшовицьких бомбардувань⁴. Довелося переїхати через Коростень до Сарн, маючи на увазі, що в разі погіршення ситуації, звідси можна буде через Рівне дістатися під охорону німецьких військ⁵.

Саме тоді Центральна Рада дізналася про підписання Берестейського мирного договору і це додало нових причин для занепокоєння. За словами М. Грушевського, німецьке та австрійське командування, до якого зверталися за допомогою у справі мобілізації під командування Центральної Ради галицьких Січових стрільців і українців-військовополонених (вважалося, що кількість їх дорівнювала 30 тисячам і цього цілком досить для визволення території України), «заявляло свою повну готовність допомогти Україні також і своїм військом для швидшого очищення її від большевицьких банд й устанвлення ладу й порядку, аби як скорше міг бути усталений товарообмін і вивіз лишків, вимовлений при мирових переговорах»⁶.

Такий напрям подій передбачався заздалегідь, навіть більше, він був найімовірнішим. Його наслідки теж легко прогнозувалися. Однак М. Грушевський намагається довести, що іншого виходу, ніж пристати на німецькі пропозиції, в Центральної Ради не існувало: «З різних поглядів се не була приємна перспектива. Було в високій мірі небезпечно, при такій стані України, впускати на її територію чужоземне військо, яке фактично стало б хазяїном краю. Можна було наперед знати, що вступ німецьких військ на Україну дасть привід до агітації против Центральної Ради з різних сторін, може викликати тривогу й невдоволення серед широких кругів людности, серед селянства — сеї головної підстави української державности. Але з другого боку було в високій мірі небезпечним зівстати Україну на довший час у власні руки большевицької анархії й чекати, поки вона сама себе з'їсть, поки перегорить большевицька зараза і викличе таку сильну і організовану реакцію серед самої української людности, щоб на ній можна було опертись українській власті. Широкі круги

людности, найцінніші й свідоміші елементи селянства бажали ладу й порядку, ждали певної власти й організації, котра б дала їм його й визволила від большевицького терору, самі почувуючи себе безсильними, се могло б тягнутись дуже довго, коли б українське правительство зіставляло край без своїх організаційних центрів, без органів власти. Не кажучи вже про те, що сільсько-господарський сезон зближавсь, в ім'я збереження хоч якої-небудь економічної сили краю й його добробуту треба було дати лад, спокій, щоб робочий люд міг приступити до своєї праці. Тим часом, як виявилось, для формування нових частей з воєннопонених треба було досить довгого часу. Українських частей, котрі могла дати Австро-Угорщина (січові стрільці і регулярні українські полки), вона дати отягалась. Власні військові сили України змаліли дуже під впливом большевицької деморалізації і про організацію правдивої армії можна було думати тільки згодом»⁷.

Водночас лідери українства шукали засобів для «пом'якшення» можливої акції новоздобутих союзників, однак з того нічого не вийшло. М. Грушевський так передає розвиток наступних подій: «Українське правительство вагалось. Воно вважало можливим, щонайбільше, щоб німецьке військо, не входячи на українську територію, взяло на себе охорону її північної границі. Але німецьке правительство поставило його кінець кінцем перед довершеним фактом. Без всякого порозуміння воно перекинуло на українську границю кілька корпусів, за кілька день після підписання трактату вони перейшли українську границю й посунули на схід, займаючи Волинь, північну Київщину, ухилиючися від усяких вияснень українському урядови щодо одержаних інструкцій і навіть не держачи зв'язку з українськими військовими частями. Заразом вони взяли в свої руки телеграфічне ополучення між Україною й Німеччиною, так що українське правительство не могло ні від своєї делегації, ні від німецького уряду дістати вияснень, щодо сеї воєнної інтервенції. Північно-західня Україна опинилась фактично в німецькій окупації, а тепер і Австрія, щоб не відстати і не зістатись без довозу України, теж післала свої війська в полуднево-західні частини України на — Поділе і в Херсонщину, і замість січових стрільців і українських полків, котрих собі бажало українське правительство, військові власти австрійські вислали в першу голову полки польські, угорські, німецькі, з котрими зараз почались у місце-

вої людности непорозуміння. Все се поставило українську республіку в дуже трудне становище»⁸.

М. Грушевський явно грішить проти істини, коли намагається довести, що німці почали окупацію західних територій України «без всякого порозуміння». Він, як ніхто інший, знав про перебіг переговорів у Бересті (всі консультації проходили саме з ним, що підтверджують і документи, і члени української делегації). Правдивіше відтворює події П. Христюк: «...В ніч, коли вже в Житомирі не можна було далі залишатись, бо Бердичів займали большевицькі війська, дано було делегації в Берестя відповідь-згоду на німецьку допомогу по можливості українськими військовими частинами і в формі оборони північного кордону України»⁹. Це дипломатичне «по можливості» також не врятувало становища. За умов, що склалися, німці і австрійці не стільки домовлялися, скільки нав'язували умови своєму беспорядному партнерові. Й досягли свого, коли було погоджено, що збройні сили Австро-Угорщини і Німеччини мали просунутись углиб України як гарант інших (передусім, економічних) положень договору.

Д. Дорошенко наводить переконливі аргументи на користь висновку, що «сама збройна інтервенція... була вже наперед вирішена в Берліні ще перед підписанням мирового договору»¹⁰.

Неспростовні факти свідчать, що текст відповідного документа — звернення до урядів Німеччини й Австро-Угорщини виробила безпосередньо німецька сторона, а український представник М. Любинський швидко погодився (був змушений) його підписати¹¹. При цьому навряд чи виправданим було б ставити йому це в провину, оскільки об'єктивне становище й українського уряду, й делегації УНР було таким, що доводилось лише миритись з чужим цинічним диктатом.

Урешті-решт брала гору й та обставина, що за берестейськими домовленостями «почвірний союз узяв під особливу свою опіку українську державність, а українська «соціалістична» влада не тільки в державній своїй справі шукала захисту й оборони в імперіалістичного почвірного союзу, але й у політично-соціальной. Німецькі генерали ставили навіть спеціальною умовою охорону правительства й публичних установ Укр. Нар. Республіки від агітації й пропаганди большевиків.

Такі симпатії центрального імперіалізму до України полягали насамперед у тому, що наша влада й наші «установи» були

не соціалістичні, не ворожі до їхніх установ і не загрожували, як «анархістична» влада большевиків соціальною заразою їм самим»¹².

Звичайно, важко знайти виправдання тогочасним діям українських державних керівників, навіть зважаючи на трагізм ситуації, безвихідне становище уряду УНР. Явну схильність до ілюзій демонструє П. Христюк, коли обурюється діями «союзників», які в інших випадках виявляли просто-таки бюрократичний педантизм, а в даному разі свідомо ухилялися від точно задокументованих зобов'язань, без будь-яких консультацій з Центральною Радою поділяли Україну на «сфери впливу»: «Все ж, не дивлячись на деякі, помітні вже тоді, неприємні сторони німецької «допомоги», правительство Української Народної Республіки не вважало можливим одхилити її, числячи на те, що німці здержаться від втручання у внутрішні справи республіки, а тим часом буде утворено свою армію, після чого ми не потреба в німецьких військах, вони будуть швидко виведені з України, тим більше, що Центральні Держави ще воювали з Антантою і їм був потрібний кожен солдат. В цій надії українське правительство замовчало ті нетактовности, яких допустилось німецьке командування, самовільно определявши форми «допомоги» і робило далі все від нього залежне, щоб українське населення зустріло німецьке військо можливо спокійніше, аби не було спровоковано селянства та робітництва на виступи проти нього»¹³.

Відверту недовіру до мотивів угоди між УНР та австро-німецьким блоком і того способу, яким її було досягнуто, висловив М. Шаповал, зробивши досить суттєвий закид: «Переважна більшість Ц. Ради нічого не знала про запрошення німців, лише 3–4 міністри на чолі з В. Голубовичем і президія Ради вирішила справу, що потім мала великі наслідки для історії України»¹⁴.

Промовистий епізод наводить у своїх мемуарах член української делегації на мирних переговорах О. Севрюк. Коли він «десь між Сарнами й Житомиром» зустрівся з М. Грушевським і розповів йому про останні рішення в Бересті, Голова Центральної Ради не зміг стриматися й розплакався. Прихід німців в Україну був драмою його життя: всі вороги українства, які звинувачували М. Грушевського у тому, що він є знаряддям австрійської чи німецької інтриги, тепер одержали додаткові аргументи — нім-

ці йшли рятувати українську державність на заклик керованого ним М. Грушевським — проводу¹⁵.

У пресі, а також окремими листівками, з'явилася безліч різноманітних відозв, звернень, якими Центральна Рада, Рада Народних Міністрів, М. Грушевський, В. Голубович, міністри намагалися роз'яснити смисл запрошення приходу німецьких і австрійських військ в Україну та вгамувати неминучі негативні пристрасті. Однак складається враження, що чим більше витрачалося слів-виправдань, тим менш переконливий вигляд мали лідери Української революції, які вводили в оману передусім самих себе, намагаючись видаватися господарями становища, хоча реальна ситуація була зовсім іншою. Голова Центральної Ради М. Грушевський неодноразово скаржився, що командування окупаційних військ не погоджувало планів своїх операцій з українськими властями, навіть приховувало їх, а всі згадані звернення, заклики, оповіщення були лише повторенням німецької аргументації, з якою доводилось погоджуватись, щоб не загострювати ситуацію проти заздалегідь переважаючої сили.

Німецькі й австро-угорські війська, не чекаючи, поки українські верхи переконують маси у доцільності окупації, почали «військовий променад по Україні» (В. Винниченко).

Деякі сучасні автори намагаються внести істотні корективи у загалом досить ретельно відтворену картину окупації України. Так, С. Литвин прагне довести, що головну роль у знищенні більшовицького режиму в Україні, розгромі Червоної армії відіграв С. Петлюра і його невеликий загін (гайдамацький кіш), який кількісно не збільшився після здачі Києва.

Старанно відфільтрувавши з мемуарів кілька згадок про незгоди і певні суперечності між С. Петлюрою і австро-німецьким командуванням та зіславшись на значно пізніші публікації українського військового діяча, в яких ідеться про його традиційні антантські орієнтації, С. Литвин стверджує нібито «Петлюра від самого початку і до кінця належав до противників пронимецького курсу»¹⁶ і розпочав військову акцію всупереч волі та планам австро-німецького командування. Щоб якось нейтралізувати негативне ставлення громадськості до використання чужої військової сили, українське командування (? — В. С) вирішило за будь-яку ціну перейти у наступ власними силами. Петлюра вважав справою честі своїми силами звільнити Україну і першими увійти до столиці. З цього приводу в нього відбувся

конфлікт з прем'єром Голубовичем і військовим міністром О. Жуковським. З пропозицією про наступ Петлюра направив делегацію до військового міністра О. Жуковського. Той спочатку категорично відмовився і лише під загрозою О. Волоха застосувати силу погодився на наступ українських частин в авангард»¹⁷.

Мабуть, багато у кого логіка подібних міркувань викличе здивування й закономірні запитання. Чи міг би С. Петлюра, та й будь-хто інший з українського проводу, навіть мріяти про те, щоб «своїми силами звільнити Україну», якби не приведена в рух майже півмільйонна австро-німецька армія? Чому при здачі Києва, безславному відступі практично під крило тих же військ Центральних держав про «справу честі» у С. Петлюри не йшлося, а як тільки західна воєнна армада перейшла в наступ, відразу ж почався гарячковий пошук «хорошої міни за поганої гри»?

С. Литвин не обмежується загальними твердженнями, а й намагається підтвердити їх фактами. Однак зрозуміти з того щось дуже важко, практично неможливо. «Віднайдені автором архівні документи свідчать, що 7 лютого (за старим стилем) на станцію Маневичі з фронту прибув 46-й армійський корпус, що хаотично демобілізувався та чинив погроми. Для припинення безчинств кинуто українські частини, на що було затрачено цілий день. У цей день у Маневичах українські підрозділи вперше зустрілися з німецькими відділами»¹⁸.

Будь-який читач почне гадати, що то за 46-й армійський корпус, скільки в ньому було вояків? Якщо за канонами того часу — 40–60 тис, то як кількасот солдат, яких до того не відзначала виняткова боєздатність, змогли за «цілий день» «припинити безчинства» цілого корпусу? І як кваліфікувати, що у «цей день у Маневичах українські підрозділи вперше зустрілися з німецькими відділами» — чи як союзники, чи як суперники? І чому дану акцію, вірогідність якої аж надто проблематична, треба вважати за початок наступу українських частин проти більшовиків?

С. Литвин украй заплутує питання, зав'язавши «дискусію» про датування подій у лютому 1918 р., в тому числі й згаданого факту. Оскільки всі історики, відповідно до безсумнівних даних, позначають початок австро-німецького наступу 18 лютого 1918 р., автор книг про С. Петлюру «виправляє» їхню «суттєву

помилку», оскільки такої дати в українському календарі не було¹⁹. С. Литвин має на увазі закон, прийнятий Малою Радою 12 лютого 1918 р. в Коростені про запровадження в УНР нового (григоріанського) числення з 16 лютого 1918 р., коли це число офіційно мало стати 1 березня²⁰.

Однак у Радянській Росії перехід на нове літочислення було здійснено з лютого 1918 р. Всі історики датують події на теренах колишньої Російської імперії за новим стилем саме з 4 лютого 1918 р (це саме той випадок, коли варто не сперечатися, а домовитися). Тобто, якщо загальноновживану дату 8 лютого перевести на «український календар», початок військових дій німців і австрійців доведеться позначити як 5 лютого. Отже, «віднайдені автором архівні документи» про події на ст. Маневичі відбувалися на два дні пізніше за момент початку окупації України.

Виявившись не в спроможності розібратись в елементарному питанні літочислення (просто не хочеться вірити у свідоме фальшування), С. Литвин переконав себе в тому, що першими бої з Червоною армією затіяли петлюрівці. А далі — більше. Вони ж, виявляється, власними силами звільнили всі скільки-небудь важливі населені пункти Правобережжя аж до Києва. А що ж понад 30 австро-німецьких дивізій? Виявляється — вони принизливо «пленталися» десь позаду. Загальна картина бойових дій виглядає так: «Українські частини 8 лютого зайняли Рівне, 13 лютого — Житомир». 13 лютого за вирішальної ролі Гайдамацького коша С. Петлюри було захоплено Бердичів. «...До Києва українські війська вступили в ніч на 1 березня... Німецькі частини увійшли в Київ 2 березня»²¹.

Останні моменти для С. Литвина набувають принципового, вирішального характеру і служать приводом для моралізаторських повчань інших істориків. «Не усвідомлюючи значення факту зайняття Києва українським військом, а, можливо, і свідомо зміщуючи акценти, деякі сучасні дослідники продовжують замовчувати його. Так, В. Солдатенко, нічого не згадуючи про українські війська, водночас наполягає, що «наступ австро-німецьких військ на Україну не міг знайти скільки-небудь серйозного опору з боку червоноармійців. 2 березня окупанти (!) вступили в Київ».

Контраргументом на це твердження є телеграма Голови Кабінету Міністрів УНР В. Голубовича з Брест-Литовська,

якою він повідомляв німецького канцлера: «...війська нашої Ради знову увійшли до Києва, в нашу стару і нашу нову столицю, з натхненням зустрінуті народом». Ця офіційна телеграма є підтвердженням, що війська УНР зайняли Київ власними силами, повернувшись переможцями»²².

Спочатку продовжимо цитування монографії В. Солдатенка з того місця, на якому обірвав його С. Литвин. «2 березня окупанти вступили в Київ. Та попереду них увійшов у Київ і брав участь у військовому параді на Софіївському майдані С. Петлюра на чолі свого Гайдамацького Коша. Навіть найближчі сподвижники отамана вважали це прикрою помилкою вчорашнього противника германofilів, пояснювали такий крок гіпертрофованою амбітністю, прагненням будь-якою ціною вписати своє ім'я в історію»²³.

Отже, факт вступу коша С. Петлюри до Києва в авангарді окупаційного війська не заперечується, згадується і в інших працях²⁴. Інша справа, що будь-яка реалістично мисляча людина, хоч трішки знайома історією України, перш ніж повірити С. Литвіну, спробує поставити хоча б такі питання і відповісти на них. Чому українські війська 25–26 січня 1918 р. залишили Київ? Чи збільшились їхня кількість і боєздатність на початок березня (за багатьма авторитетними свідченнями — ні!)? Чому лідери УНР пішли на підписання Берестейського миру, реалізувати умови якого без німецьких військових сил не могли? Чому за воєнну допомогу, «розуміючи, що це набере форми окупації»²⁵, треба було платити 1 млн т хліба і величезну масу інших коштовностей? Чому плакав М. Грушевський, коли дізнався, що всі його «хитрування» провалилися, і М. Любинський змушений був підписати підготовлений німцями документ про їхнє «запрошення» в Україну? Чому Центральна Рада і Рада Народних Міністрів після повернення до Києва так дякували німецькому уряду і німецькому військовому командуванню? Чому все те треба було робити, якщо 2 тис. українських вояків звільнили Україну, а 450–500 тис. німецького австрійського війська слідували в ар'єргарді «переможців» (невже останнє не викликає жодного сумніву у С. Литвіна, який окрім іншого, має військовий фах?)?

І наостанок — про «контраргумент». Звернемося до телеграми В. Голубовича, з якої С. Литвин довільно вирвав частину фрази, щоб «доконати» автора, якого він поставив за мету роз-

критикувати. «Я користуюся нагодою свого одноденного перебування у Бресті в гостях у головнокомандуючого німецькими військами на Східному фронті для того, — пише Голова Ради Народних Міністрів УНР, — щоб з великою радістю повідомити Вам про вступ українських і німецьких військ у нашу стару і нову столицю Київ, населення якого захоплено їх вітало. Ми приписуємо визволення нашої країни головним чином допомозі, яку ми просили у німецького уряду і яку нам надали переможні німецькі війська. Сердечно дякую вам від імені українського народу і його уряду. З невідомою радістю я зустрів звістку про визволення Києва. Вітаю німецьку й українську армії зі швидкою перемогою, з задоволенням констатую факт участі німецьких військ у справі визволення України»²⁶...

Чи варто щось після цього говорити про грубу фальсифікацію документа, його сутності у передачі й кваліфікації С. Литвином? Застосування подібного роду прийомів, вибудов лише прикро вражає. Що ж до натиску на «нововіднайдені документи», які начебто дозволяють вийти на якісно відмінне, навіть полярне до вже відомого бачення проблем, на перевірку здебільшого залишається порожнім звуком.

У наступних публікаціях С. Литвин, немовби самозаохочуючись, доходить до ще категоричніших, однак іще менш доказових тверджень: «У лютому 1918 р. Петлюра спричинився до перегрупування військ на Волині й Поділлі та переходу їх у наступ. Його здійснювали виключно українські війська, без участі німецьких і австро-угорських (підкреслено мною. — В.С.), які знаходилися у другому ешелоні. ...Українські частини 8 лютого зайняли Рівне, 11 лютого — Житомир, 14 лютого — Бердичів, а в ніч на 1 березня першими вступили до Києва. Вони зайняли Київ власними силами, повернувшись переможцями»²⁷.

Однак наведеного автору замало. І він, без тіні сумніву, наполягає: «Для С. Петлюри повернення до Києва було затьмарене присутністю союзників-німців»²⁸. Якби не ювілейна стаття, можна було б подумати, що С. Литвин раптом вирішив потішити читачів іронічними сентенціями. Однак, відчуваючи усю серйозність ситуації, він «вистрілює» «аргумент»: «На вимогу німецького командування, яке вбачало у Петлюрі небезпеку, його було відсторонено від війська». Людина державного мислення і конкретної дії, «він був спроможний у будь-який час повернути багнета українських військ проти німців»²⁹.

С. Петлюра не лише був неспроможний забезпечити такі дії. За тогочасної розстановки військово-політичних сил це було просто неможливо. Навряд чи за тих обставин про подібне можна було говорити, навіть думати. Це означало б самогубство.

Аналіз наявних документальних джерел переконує: останні дні зими й весна 1918 р. були часом досить жорстокої воєнної кампанії, спрямованої на силове опанування австро-німецькими окупантами Україною.

Так, представник Німеччини на Берестейській конференції Бюлов у телеграмі до міністерства закордонних справ у Берлін 10 березня 1918 р. прямо заявляє: «...Для здійснення наших завдань необхідна планомірна окупація відповідних районів. ...Для окупації цих районів доцільно буде використати... кавалерійські частини... Єдина країна, яка може дати нам продовольство, в даний час зайнята нашими військами на одну третину. Те ж саме має статися з рештою двох третин багатшої хлібом території. Бажана була б окупація такими військовими силами, одна присутність яких уже породжувала б страх у населення змушувала б його продавати нам лишки хліба, а якщо знадобиться, то доведеться взяти його силою. ...Питання має бути розв'язане винятково військовою силою»³⁰.

Посол Австро-Угорщини в Києві граф Й. Форгач доводив офіційному Відню, що «якомога швидша окупація» Сходу України бажана для тамтешнього уряду (тобто Ради Народних Міністрів на чолі з В. Голубовичем. — *В.С.*), щоб уберегти від катастрофи Київ, всі інші міста... Окупація ця має бути проведена, вимагатиме значної кількості австро-угорських німецьких військ, оскільки не виключена можливість тривалих боїв з козаками і великоруськими елементами»³¹.

Головнокомандуючий окупаційними формуваннями в Україні генерал В. Гренер у листі до німецького посла в Києві фон Мумма також називав підпорядковані йому частини «нашими окупаційними військами»³².

Багато документів містять ще один елемент, не звернути увагу на який просто неможливо. Йдеться про необхідність збільшення кількості окупаційних сил для досягнення мети зарубіжних «помічників». Про це прямо твердять генерал Гренер і граф Форгач³³. Ще категоричніше наполягає на цьому Бюлов: «Наявні війська недостатні як за своїм особистим складом, так

і за озброєнням. Для продовження операцій необхідні додаткові частини»³⁴.

Датовано документи березнем 1918 р. Виникає природне запитання: невже 450 чи 500 тис. західних союзників було недостатньо для опанування Україною, якщо, за С. Литвином, всю «чорнову», військову роботу по розгрому Червоної армії, знищенню більшовицького панування виконували гайдамаки Петлюри?

Насправді ж, загарбникам довелося від перших же днів наступу вести боротьбу «на два фронти». По-перше, їм довелося не плентатися в ар'єргарді і приходити «на готове», а брати постійну й активну участь у бойових операціях, без чого на переможний результат українські військові частини й думати не могли. Тому-то німецький посол у Києві фон Мумм виявляв крайній цинізм у розмовах з найвищими державними діячами УНР. Так, він повідомляв у Берлін про свою зустріч з М. Грушевським, В. Голубовичем і М. Любинським: «Я цілком ясно повідомив цих панів, що без нашої військової допомоги жоден із них не залишився б на своєму посту, а відкликання наших військ негайно привело б до їх вигнання і анархії в країні». Співрозмовники ж змушені були мовчки сприймати відверту зневагу, оскільки німецький чиновник по суті мав рацію. Інша справа, що відвертій загарбницькій війні бажано було надати вигляду відновлення української національної влади власними силами: про це дбали і Центральна Рада з урядом, і окупаційне командування.

Сутність застосованої тактики не становила ніякого секрету для учасників подій від самого моменту їх здійснення.

Так, М. Скрипник уже 24 лютого 1918 р. повідомляв з Києва харківському «Донецкому пролетарию»: «Німецькі війська широким фронтом наступають. Передують їм гайдамацькі банди колишньої Центральної Ради. ...Німцями взято Луцьк, Рівне і, за чутками, Новоград-Волинський. ...Гайдамаки намагались напасти на Бердичів, але вчора зазнали повної поразки...»³⁶.

Варто звернути увагу, що це оперативні відомості, автор яких навряд чи в екстремальних умовах мав можливість передбачливість роздумувати над політичними акцентами, які стануть об'єктом вивчення кон'юнктурної preparatoції науковцями в наступному.

Аналіз оперативних документів дає широкі підстави і для висновків про те, що чим далі німецькі війська просувалися вглиб української території, тим рідше у донесеннях з'являлися згадки про участь у бойових діях петлюрівських підрозділів³⁷.

До цього варто додати й те, що прихід у той чи інший населений пункт окупаційних військ зовсім не означав закінчення боротьби. «Другий фронт», «внутрішній фронт» виявився ще масштабнішим і напруженішим за перший — народні маси не бажали миритися з чужоземним поневоленням і відразу ж піднімалися на боротьбу проти нової влади.

Тому-то з перших кроків по українській землі австро-німецька окупаційна адміністрація й військове командування гостро відчували брак сил. Оскільки Центральна Рада з підлеглим їй військовим потенціалом продемонструвала практично повну безпорадність у тому, щоб узяти під контроль ситуацію в УНР, домогтися належного впливу в суспільстві, логічно вважати, що й внесок петлюрівських вояків у розгром Червоної армії був далеким від вирішального.

Втім, можна й не вдаватися до такого, хоч і достатньо очевидного, та все ж опосередкованого варіанту логічної вибудови. Достатньо звернутися до фактів і документів, безпосередньо пов'язаних з подіями на театрі воєнних дій.

Принагідно варто зауважити, що Україна цікавила німців не лише як багате джерело матеріальних ресурсів, а й як необхідний плацдарм для наступної реалізації значно ширших планів. Виходячи з пангерманістських доктрин світового панування, вони марили агресією на Схід. Командувач німецькими військами в Україні генерал-лейтенант В. Гренер заявляв, що головні інтереси Німеччини спрямовані через Україну і Крим на Індію³⁸. Зовсім не випадково Центральні держави, продовжуючи війну на Західному фронті, кинули в Україну гігантські сили. Німеччина — 2 піхотну і 2 кавалерійські дивізії, кавалерійську бригаду, Австро-Угорщина — 8 піхотних 2 кавалерійські дивізії³⁹.

У перші дні інтервенції радянський уряд України міг протиставити іноземній навалі лише кілька тисяч бійців (за деякими даними до 20 тис.⁴⁰), зосереджених на київському й одеському напрямках. Переслідування загонів УНР, що залишили Київ і через Бердичів-Житомир відходили все далі — аж до лінії фронту, практично не здійснювалося. Проголошення радянської

влади в місцевостях, із яких евакуювалися органи Центральної Ради, просто не встигали підкріпити створенням належного воєнного забезпечення.

То ж не дивно, що коли залізницею і шосейними шляхами в Україну рушила могутня німецька військова армада, запобігти їй просуванню було нікому. Впродовж перших трьох днів наступу (19–21 лютого 1918 р.) німецькі війська захопили Луцьк, Рівне, Сарни, Новоград-Волинський, а 24 лютого — Житомир. Якихось документальних свідчень про збройні операції, воєнні дії історики в своєму розпорядженні не мають.

Можливо, тут не вельми оперативно спрацювали керівні інстанції радянської України. Лише після появи 21 лютого 1918 р. ленінського декрету «Соціалістична Вітчизна в небезпеці!» (німці здійснювали наступ на Петроград), ЦВК рад України створив 22 лютого Надзвичайний комітет для керівництва обороною республіки. До його складу ввійшли М. Скрипник, Ю. Коцюбинський, В. Примаков, С. Бакинський⁴¹. Наступного дня ВУЦВК і Народний Секретаріат спеціальною відозвою закликали робітників і селян дати відсіч іноземним мілітаристам. «Організуйте свої партизанські загони, підривайте мости, залізничні колії, шосейні дороги, вивозьте або знищуйте при відступі хліб, все, чим могли б пожитися союзні розбійничі банди, — говорилось у документі. — Нова авантюра німецьких генералів та їх союзників з українських соціалістів зазнає такого ж краху, як всі інші спроби Каледіна, Дутова, Петлюри та інших озброєною рукою зупинити течію історії»⁴². 24 лютого мобілізаційний відділ уряду закликав усіх, кому дорогі завоювання соціалістичної революції, негайно записуватися до лав Червоної армії.

Радянські органи на місцях вживали енергійних, оперативних заходів щодо налагодження воєнної оборони краю⁴³.

Могутньою зброєю ідеологічного впливу на маси була партійно-радянська преса. В період боротьби з австро-німецькими загарбниками в Україні виходило не менше 33 більшовицьких видань, їх разовий наклад перевищував 100 тис. примірників (такого потенціалу не мала тоді жодна інша партія, політична сила в Україні)⁴⁴.

20 лютого 1918 р. «Известия Елисаветградского Военно-революционного комитета» в редакційній статті «Під червоні прапори!» писали: «На полях Росії створюється небачена й страш-

на для всіх паразитів соціалістична армія, котра повинна бути тараном російської революції, який пробиває пролом в твердинях світового імперіалізму. В смертельній сутичці, перед якою ми стоїмо, лише сміливість може принести нам нову перемогу. І ми йдемо до неї, кидаючи виклик капіталізму, який прогнів і соціал-черв'якам, що живуть в атмосфері його гниття.

Ще мале левеня нашої пролетарської армії, але силу його кігтів уже пізнали Керенські, Каледіни й Петлюри»⁴⁵.

Через закличні публікації проходила думка про те, що вирішальними факторами нездоланності радянської України є її соціалістичний суспільний лад, народний характер влади. «Народ ніколи не відмовиться від того, що він реально відчув у своїх руках, — наголошувалося в статі катеринославських більшовиків. — Народ своєї волі не забуде, народ своєї землі не залишить, ніякому багнету не підкориться — він ще більше зненавидить своїх гнобителів, він ще міцніше згуртується навколо Радянської влади, він ще швидше закличе самовладання і спокій, щоб не уступити своїх вольностей»⁴⁶.

Того ж дня бердянські більшовики також закликали трудящих рішуче стати до оборони своєї справи: «...Порятунок революції — в напруженні сил усіх революціонерів. — Хай усі, кому дорога наша робітнича революція, встануть під рушницю. Хай понесуть вони на вівтар свободи єдину власність пролетаря — своє життя. Хай знають вони, що смерть революціонерів — життя всіх інших. Ми можемо віддати наші життя. На наші місця завжди знайдуться інші, але віддати свої завоювання ми не можемо і не повинні. Кожен крок уперед коштував крові, і ті, хто пролив її, заповідали нам — без бою нічого не здавати! Їх заповіді священні. Виконаймо ж їх. До зброї, товариші!

На бій кривавий, святий і правий...»⁴⁷.

Більшовицькі заклики, достатньо суголосні сильним антинімецьким настроям, які існували в українському суспільстві, досягали ефекту. В містах оперативно створювалися воєнно-революційні комітети та інші органи оборони. При партійних комітетах організовувались військові бюро й комісії, а при радах робітничих депутатів мобілізаційні відділи.

25 лютого півторатисячний загін солдатів-фронтників під командуванням В. Кіквідзе в бою поблизу Бердичева примусив ворога не лише зупинитися, а й відступити, втративши близько 100 чоловік убитими, гармату й 4 кулеметів. Впродовж чоти-

рьох днів загін В.Кіквідзе затримував просування чотирьох ешелонів бронепотягу противника⁴⁸.

Після здачі Бердичева відкривався шлях на столицю — Київ. У місті встигли створити кілька червоногвардійських загонів під командуванням В. Боженка, В. Довнар-Запольського, Г. Чудновського, А. Дзедзівського. До них приєдналися загін червоних козаків на чолі з В. Примаковим, загін В. Кіквідзе, Уманський загін (командуючий І. Кулик), Вінницький (Є. Едельштейн), Слов'янський (В. Марапулець), російсько-сербський загін (А. Гриневич) та ін. 27 лютого в соціалістичні загони, які йдуть на Київ, Полтаву, Кременчук, Конотоп, Харків, Катеринослав»⁴⁹.

Однак більш як двадцятикратна перевага окупантів робила свою справу. Радянські війська відступили й 1 березня здали Київ. За два дні до того Народний Секретаріат евакуювався до Полтави. Німецькі війська розгорнули наступ по лінії Ромодан — Полтава і Бахмач — Конотоп. Водночас австро-угорські частини посунули на південь України. Зайнявши 3 березня Жмеринку, вони відразу стали загрожувати Одесі.

Назустріч австро-німецьким військам і гайдамакам висилалися все нові загони, сформовані в різних містах та селах. Так, під Конотоп прибули червоногвардійські загони під командуванням М. Руднева з Харкова, 10 березня на фронт відправився Перший соціалістичний загін під командуванням К. Ворошилова. До нього входило 640 шахтарів і металістів, а в розпорядженні було 2 бронепоезди й значна кількість набойів, одержаних від робітників Луганського патронного заводу. Через кілька днів у район Конотопа прибув Другий луганський соціалістичний загін під командуванням О. Пархоменка. До луганчан приєдналося й кілька шахтарських загонів з Юзівки, в тому числі й Перший пролетарський полк Донецького басейну. Згадані формування було об'єднано під загальним командуванням К. Ворошилова⁵⁰. Близько трьох тисяч червоногвардійців дала в ті дні Чернігівщина⁵¹.

У район бойових дій було передислоковано й частину червоногвардійців, які до того брали участь в успішному придушенні антирадянського кадетсько-каледінського заколоту.

Активність виявляла українська молодь, особливо та її частина, яка почала організаційно гуртуватись у спілки соціалістичної робітничої молоді (ССРМ). Так, одеські молоді спілча-

ни створили кілька загонів, укомплектували, зокрема, команду бронепотяга на чолі з матросом А. Полупановим. Переважно молодіжним був і склад бійців бронепоезда, яким командувала молода комуністка Л. Мокієвська-Зубок. Бронепоезд у терміновому порядку збудували робітники Брянського заводу в Катеринославі. В загони, сформовані Харківською молодіжною спілкою, записалося понад 500 юнаків і дівчат⁵².

Пліч-о-пліч з українцями й росіянами на боротьбу з австро-угорськими та німецькими загарбниками повстали й громадяни інших держав, що волею долі опинилися в Україні. Так, з числа полонених було створено 1-й чехословацький загін під командуванням Я. Гашека. Серед тих, хто стримував навалу австро-німецьких військ, були сербські підрозділи під керівництвом Д. Сердича, М. Чапика, М. Ковачевича, О. Дундича, С. Лазича, Е. Чоппа.

У перших числах березня в запеклих боях під Бахмачем поряд із загонами В. Примакова брали участь 4-й 6-й полки чехословацького корпусу, що відходили з Києва. Коли ж за наказом командування корпус почав залишати Україну, революційно налаштовані чеські солдати залишили радянським військам чималу кількість зброї.

У боях з окупантами червоногвардійці та бійці радянських частин виявляли виняткову мужність і героїзм. Так, впродовж десяти днів набагато переважаючи чисельно німецькі частини не могли здолати опору захисників невеликого роз'їзду Дубов'язівка поблизу Конотопа. На одеському напрямку лише в боях під Слобідкою і Бірзулою (6–7 березня) вони втратили 2,5 тис. чоловік⁵³.

Оборонні зусилля більшовики України координували з урядом Радянської Росії. Так, за погодженням з В. Леніним, головнокомандуючий радянськими військами на Півдні Росії В. Антонов-Овсієнко перейшов у розпорядження Народного Секретаріату. 7 березня 1918 р. він був призначений народним секретарем — головнокомандувачем усіма військами України. Це мало принципове значення в подоланні сепаратистських дій керівництва Донецько-Криворізької Республіки, яке вважало, що оголошений статус окремішності може слугувати правовою підставою для непоширення на територію регіону Берестейських домовленостей Центральної Ради, зупинить окупацію на кордоні Харківщини, Донецької області й Криворізького басей-

ну. Австро-німецькі війська дуже швидко розвіювали подібні ілюзії.

З метою централізації управління бойовими діями червоногвардійських загонів революційних частин штаб головнокомандуючого військами України звів їх у 5 армій: 1-ша (командуючий Асеєв, потім П. Єгоров) і 3-тя (командуючий П. Лазарєв) дислокувались на одеському напрямку; 2-га формувалася на Чернігівщині в районі Глухова; 4-та (командуючий Ю. Саблін висунулась в район Гребінки — Лубен — Ромодана; 5-та (командуючий Р. Сіверс) була зосереджена під Бахмачем — Конотопом⁵⁴.

У процесі організації відсічі іноземним військам у середовищі керівництва більшовиків України серйозно виявилися впливи «лівих комуністів» і тих партійців, які схилилися до радикалізму у розв'язанні всіх нагальних проблем. Найяскравішими їх носіями були Є. Бош, В. Затонський, Ю. Коцюбинський, М. Лебедєв. А найавторитетнішим був, безперечно, Г. Пятаков, який хоча і працював з листопада 1917 р. на високих державних посадах у Петрограді, зв'язків з Україною не поривав, а колеги з Києва не раз порушували питання про необхідність його повернення на Батьківщину для виконання ключових ролей у політичному житті. «Ліві комуністи» та їхні прихильники прагнули до безкомпромісної боротьби за соціалістичні ідеали, за перемогу соціалістичної революції за будь-яких умов.

Такої позиції, як відомо, не поділяв реаліст і прагматик В. Ленін, переважаючи більшість членів РСДРП(б), які, здобувши владу, обрали курс на зміцнення більшовицької влади в одній, окремій країні — Росії. Незгоди «лівих» з цим курсом найгостріше виявилися у питанні про вихід Країни Рад з імперіалістичної війни. Прагнення соціалістичної Росії заключити мир з воюючими державами, оголошення перемир'я на фронті, початок Берестейських переговорів «ліва» опозиція розцінила як неприпустимий компроміс з імперіалістичним світом і зраду інтересів міжнародного пролетаріату.

Г. Пятаков на загальноміській конференції РСДРП(б) у Києві 3 серпня 1917 р. говорив: у питанні про війну пролетаріат ставить укладення миру в нерозривний зв'язок зі світовою революцією, таку постановку питання неприпустимо підміняти ідеєю досягнення миру, щоб то не стало, ідеєю сепаратного миру⁵⁵. Подібна перспектива, без сумніву, вважав він, — контр-

революційна, оскільки сепаратний мир віддалить торжество соціальної революції.

У ході гострої боротьби у питанні про мир і війну, в кульмінаційний момент, коли почався розгорнутий наступ німецьких і австро-угорських військ, 23 лютого 1918 року ЦК РСДРП(б) в умовах реальної небезпеки ухвалив рішення дати згоду на підписання заздалегідь не вигідного миру, продиктованого австро-німецькою стороною⁵⁶. У заяві «лівих комуністів» до ЦК, під якою стоїть також підпис Г. П'ятакова, котрий не будучи членом ЦК, брав участь у кількох засіданнях ЦК з правом дорадчого голосу як комісар (керуючий) Держбанку РСФРР, говорилося, що ця згода є капітуляцією передового загону міжнародного пролетаріату перед світовою буржуазією. «Ми вважаємо, — наголошували «ліві комуністи», — що після захоплення влади, після повного розгрому останніх оплотів буржуазії (малося на увазі встановлення радянської влади майже на всій території Росії. — *В.С.*) перед пролетаріатом неминуче постає завдання розвитку громадянської війни у міжнародному масштабі, завдання, заради виконання якого він не може зупинитися ні перед якими небезпеками. Відмова від нього веде до загибелі від внутрішнього розпаду, рівнозначна самогубству»⁵⁷. Після цього «ліві», у тому числі Г. Пятаков, відмовилися від своїх партійних і державних постів, ставши у відкриту опозицію до берестейського курсу⁵⁸.

Схвалення VII з'їздом партії ленінського курсу і ратифікація IV Всеросійським з'їздом Рад Берестейського мирного договору означали серйозну поразку «лівої» опозиції. Однак Георгій Пятаков і багато його однодумців, особливо тих, які працювали в Україні, «не склали зброї». Вони спробували розпалити полум'я революційної війни через безпосереднє зіткнення з австро-німецькими окупантами, які за згодою з Центральною Радою йшли в Україну для відновлення УНР⁵⁹.

Микола Скрипник лапідарно передавав сутність позиції Г. Пятакова, А. Бубнова, С. Косіора: вони вирішили перетворити Україну на головний плацдарм апробації «лівокомуністичних» ідей: «Російський Берестейський мир є помилка. В Росії він прийнятний. Але тут, на Україні, його треба фактично поправити. Значення має лише озброєна боротьба. Треба боротьбу робітників селян проти німецького імперіалізму почати на Україні, а потім в Росії, бо німецький імперіалізм хоче обмежи-

ти і задавити пролетарську революцію; боротьбу на Україні треба вести незважаючи на те, що це впливатиме на зносини Росії з Німеччиною. Треба одверто заявити, що укр. робітництво і селянство зовсім не зв'язані у своїй боротьбі Берестейським договором і будуть проводити боротьбу за владу усіма засобами і шляхами до остаточної перемоги як на території України, так і далі на всьому фронті революції».

Представники цієї течії тоді скептично ставились до всіх намірів, заходів у справі організованого об'єднання в поточній б-бі, виходячи з погляду, що в дійсності робітники й селяни мають силу і волю до боротьби, готові на смерть за владу Рад»⁶⁰.

Слід віддати належне мужності, хоробрості тих мрійників про міжнародну революцію. Намагаючись довести можливість її нового спалаху в дні німецької та австро-угорської окупації України, вони пройшли в складі радянських військ важкий кривавий шлях по рідній землі від Бердичева до Києва, від Полтави до Бахмача, від Бахмача до Таганрога. 1 березня 1918 р. Георгій Пятаков залишив відповідальний пост комісара Держбанку⁶¹. В автобіографії він згадував: «У питанні про Брест розійшовся з ЦК і відправився воювати на Україну з німецько-гайдамацькими військами, що наступали»⁶².

Про свою діяльність в той час скромно писав: «Вів політроботу, випускав газетку «К оружию!», чинив суд і розправу, їздив у розвідку і був кулеметником»⁶³. Революційний запал, готовність до самопожертви, безстрашність, чесність, щирість, притаманні Г. Пятакову, Є. Бош, М. Лебедеву (останні теж з «лівокомуністичних» міркувань разом з Ю. Коцюбинським та С. Бакинським 5 березня залишили пости народних секретарів в уряді радянської України), стали складовою частиною хай тимчасового, але ж успіху у відпорі німецько-австрійській навалі на Полтавській ділянці фронту (щоправда, такі успіхи були в той час поодинокі, нездатні суттєво вплинути на загальний перебіг подій).

В консолідації антиінтервенційних сил певну роль відіграв II Всеукраїнський з'їзд Рад, який відбувся 7–19 березня в Катеринославі. На той час австро-німецькі війська окупували більшу частину Правобережжя й стрімко просувались вглиб республіки. З 1200 делегатів більшовиків було лише 401. До них приєдналися 27 лівих українських соціал-демократів. Найчисельнішою виявилася об'єднана фракція російських та

українських есерів — 414 голосів. Їх підтримували 3 українських соціал-демократів. 90 осіб були безпартійними. Решта представляли менш впливові політичні партії й табори.

Затаврувавши дії урядів Німеччини, Австро-Угорщини й Центральної Ради, які знищували владу рад, владу трудящих, делегати закликали народ до нещадної війни з окупантами, поневолювачами. «З'їзд, сповнений непохитної рішучості відстоювати священну справу революції, постановляє, — говорилося у схваленій спеціальній резолюції, — що делегати, після повернення на місця, повинні підняти села й міста, створити могутню Робітничо-Селянську Червону Армію, могутню революційним духом і пролетарською свідомістю»⁶⁴.

Разом з тим делегати мали виробити непросту лінію поведінки в умовах, коли слід було рахуватися не лише з фактом реалізації Берестейського договору, підписаного Центральною Радою, а й з умовами миру, досягнутого 3 березня 1918 р. з Центральними державами Радянською Росією.

За договором уряд РСФРР зобов'язувався визнати Центральну Раду, заключити з нею мир, припинити будь-яку агітацію проти Центральної Ради, партій і організацій, що її підтримували, вивести з України війська, червоногвардійські загони, розірвати федеративні зв'язки з Україною⁶⁵.

Тому II Всеукраїнський з'їзд рад вирішив оголосити Радянську Україну самостійною державою, щоб не дати Німеччині жодного приводу звинуватити РСФРР у порушенні досягнутих у Бресті угод, у будь-якій причетності до збройних акцій проти окупантів, перебрати на себе всю відповідальність за продовження військової боротьби.

Водночас делегати, подолавши спротив «лівих комуністів», схвально віднесли до виходу з війни Радянської Росії, вітали досягнутий мирний перепоочинок, визнали його життєво необхідним для збереження бази міжнародної соціалістичної революції⁶⁶.

Ухвалені всеукраїнським з'їздом рішення були суголосними з виголошеною 16 березня 1918 р. на засіданні IV Всеросійського з'їзду Рад декларацією ВУЦВК і делегації рад України. «Ми, як представники однієї з частин Російської Федерації, — підкреслювалось у документі, — не можемо висловитись проти ратифікації розбійного «мирного» договору, незважаючи на те, що саме нас, українців, він б'є більше всього, вириваючи

Україну проти волі українських селян і робітників з живого тіла Російської радянської федерації.

...Ми не зраджуємо наших російських товаришів, вимушених під тиском сумної необхідності розірвати федеративний зв'язок з нами, надати нас власним силам у нашій відчайдушній боротьбі з українською і міжнародною реакцією, що її підтримує.

...Нехай в [цій] тяжкій боротьбі ми будемо самотніми формально — серцем і ви [і] всі істинні соціалісти всього миру з нами... Ми змушені проститися з усім, але не назавжди, сподіваємося, не надовго. Настане час, коли в результаті впертої боротьби і неминучої, звичайно, перемоги українського, російського і світового пролетаріату ми знову будемо членами єдиної соціалістичної федерації»⁶⁷.

II Всеукраїнський з'їзд рад обрав Центральний Виконавчий комітет рад України, головою якого став В. Затонський, а на чолі уряду був перезатверджений М. Скрипник.

Довідка: Скрипник Микола Олексійович (13(25) січня 1872 р. сл. Ясинувата Бахмутського пов., Катеринославської губ. — 7 липня 1933, Харків), професійний революціонер, видатний діяч Комуністичної партії і радянської держави.

Походив з родини залізничного службовця. Навчався в Ізюмському реальному училищі (був виключений за революційну діяльність), склав екстерном екзамен за курс реального училища у Курську. Вступив до Петроградського технологічного інституту, однак через півроку був виключений як активний учасник антиурядових акцій. До революції партійну роботу в основному вів поза межами України.

I Всеукраїнський з'їзд Рад обрав його заочно членом ВУЦВК, а останній увів до складу уряду — народним секретарем праці. В ході урядової кризи, що виникла на ґрунті підписання РСФРР Берестейського договору з Центральними державами 4 березня 1918 р. М. Скрипника призначили головою Народного Секретаріату України (до цього офіційного голови не було, обов'язки його виконувала Є. Бош) і наркомом закордонних справ. Після II Всеукраїнського з'їзду Рад, який проголосив незалежність Радянської України (Катеринослав, 17–19 березня 1918 р.), очолив Надзвичайне повноважне посольство ВУЦВК і НК України до Москви.

М. Скрипник став однією з ключових постатей процесу утворення КП(б)У. Зайнявши центристську позицію, вважав доціль-

ним створення самостійної республіканської парторганізації, хоча остерігався, щоб реалізація подібного плану не була використана як знаряддя у боротьбі проти РКП(б), її політики.

У серпні — вересні 1920 р. М. Скрипник брав участь у переговорах, що проходили в Мінську і Ризі і завершилися в Мінську 18 березня 1921 р. підписанням мирного договору між: РСФРР, УСРР і Польщею — першим офіційним договором радянської України з несоціалістичною державою, чим ознаменувався вихід Української СРР на міжнародну арену.

Займаючи з початку 1919 р. до кінця життя низку відповідальних наркомівських посад, в тому числі й заступника голови РНК України, брав активну участь в об'єднавчому процесі за утворення СРСР, його всебічне зміцнення. Водночас, будучи членом комісії з розробки федеральної Конституції, намагався вибороти гарантії суверенітету України в союзній державі. Послідовно домагався створення умов для забезпечення інтересів і повноцінного розвитку українців, що перебували поза межами УСРР. Принципово відстоював ідею соборності українства, а найнадійнішим засобом її реалізації вважав зміцнення комуністичних організацій у Східній Галичині, Північній Буковині і на Закарпатті. З цього приводу часто виступав у пресі, нелегально відвідував партійні форуми згаданих регіонів, виступав з програмними промовами.

Був учасником усіх конгресів Комінтерну, що проходили за його життя, незмінно презентував на них позицію КП(б)У.

Не визнавши інкримінованих звинувачень у націонал-ухильництві, покинув життя самогубством.

Однак уже через кілька днів керівні органи більшовиків змушені були евакуюватися ще далі на схід — у напрямку Таганрога, оскільки наступ австро-німецьких військ продовжувався, доводилося здавати пункт за пунктом.

Щоправда, з перенесенням воєнних дій в пролетарські райони Лівобережжя спротив окупантам зріс за рахунок сил, додатково мобілізованих до Червоної Армії. В Катеринославі до кінця березня 1918 р. у добровольчі формування вступило близько 3 тис. чоловік, в Олександрівську — 1,5 тис., у Харкові за короткий термін були сформовані й відправлені на фронт три піхотних полки, кілька загонів.

Усі збройні загони України було зведено в п'ять армій чисельністю в 3–3,5 тис. чоловік кожна⁶⁸. Однак для успішних оборонних боїв цього було явно недостатньо, хоча темпи захоп-

лення східних теренів України помітно уповільнилися. Та й у вже зайнятих містах окупанти не почувалися безпечно. Так, 20 березня проти загарбників піднялися робітники Херсона, а через 2 дні — робітники Миколаєва⁶⁹.

Однак величезна перевага Німеччини й Австро-Угорщини у військовій силі привела врешті-решт до окупації всієї території України. Формально це стало реалізацією Берестейського мирного договору, підписаного представниками УНР. Та наслідки воєнної акції виявилися далекими від однозначності. Українська революція, на перший погляд, одержала можливості для подальшого втілення в життя своєї програми. Проте у стосунках між Центральною Радою та окупаційними властями досить швидко сформувалися досить складні взаємостосунки, зародилися суперечності, розв'язання яких означало вступ України у якісно новий етап розвитку, що означав по суті заперечення надбаня попереднього етапу революції. Аналіз цих процесів — предмет окремої, спеціальної розмови.

-
- ¹ Див.: *Держалюк М. С.* Міжнародне становище України та її визвольна боротьба у 1917–1922 рр. — К., 1988. — С. 44.
- ² Див.: *Камінський Є., Дашкевич А.* Політика США щодо України. — К., 1998. — С. 124–125, 144–145, 155 та ін.; *Нариси з історії дипломатії України.* — К., 2001. — С. 325–327.
- ³ Див.: *Солдатенко В. Ф.* Збройні сили в Україні (грудень 1917 р. — квітень 1918 р.) // Український історичний журнал. — 1992. — № 12. — С. 54.
- ⁴ Христюк П. Замітки і матеріали до історії Української революції. — Т. 2. — Прага, 1920. — С. 137–138.
- ⁵ *Дорошенко Д.* Історія України 1917–1923 рр. — Т. 1. — Ужгород, 1932. — С. 329.
- ⁶ *Грушевський М.* Ілюстрована історія України. — Київ–Відень, 1919. — С. 564.
- ⁷ Там само. — С. 565.
- ⁸ Там само. — С. 564–565.
- ⁹ *Христюк П.* Зазнач. праця. — С. 139.
- ¹⁰ *Дорошенко Д.* Зазнач. праця. — Т. 1. — С. 333.
- ¹¹ Там само.
- ¹² *Винниченко В.* Відродження нації. — Ч. 2. — Київ — Відень, 1920. — С. 2081–209.
- ¹³ *Христюк П.* Зазнач. праця. — Т. 2. — С. 140–141.
- ¹⁴ *Шаповал М.* Велика революція і українська визвольна програма. — Прага, 1928. — С. 111.
- ¹⁵ *Севрюк О.* Брестський мир: Уривки зі споминів. — Париж, 1927. — С. 12.
- ¹⁶ *Литвин С.* Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана. — К., 2001. — С. 170.
- ¹⁷ Там само. — С. 171.

- ¹⁸ Там само. — С. 172.
- ¹⁹ Там само. — С. 171.
- ²⁰ Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у двох томах. Т. 2. 10 грудня 1917 р. — 29 квітня 1918 р. — К., 1997. — С. 165.
- ²¹ Там само. — С. 172–174.
- ²² Там само. — С. 174.
- ²³ *Солдатенко В. Ф.* Українська революція: концепція та історіографія (1918–1920 рр.). — К., 1999. — С. 35.
- ²⁴ *Солдатенко В. Ф.* Українська революція. Історичний нарис. — К., 1999. — С. 458.
- ²⁵ *Литвин С.* Знач. праця. — С. 169.
- ²⁶ Киевская мысль. — 1918. — 8 марта. — № 20.
- ²⁷ *Литвин С.* Симон Петлюра: штрихи політичної біографії (до 125-річчя з дня народження) // Історичний журнал. — 2004. — № 5. — С. 58.
- ²⁸ Там само.
- ²⁹ Там само.
- ³⁰ Крах германской оккупации на Украине (по документам оккупантов). — М., 1936. — С. 24–25; Документи о разгроме германских оккупантов на Украине в 1918 году. — М., 1942. — С. 17–18.
- ³¹ Крах германской оккупации на Украине. — С. 26; Документи о разгроме германских оккупантов на Украине в 1918 году. — С. 21.
- ³² Крах германской оккупации на Украине. — С. 34.
- ³³ Див.: Там само. — С. 26; Документи о разгроме германских оккупантов на Украине в 1918 году. — С. 21.
- ³⁴ Крах германской оккупации на Украине. — С. 24; Документи о разгроме германских оккупантов на Украине в 1918 году. — С. 17.
- ³⁵ Крах германской оккупации на Украину. — С. 42.
- ³⁶ Гражданская война на Украине. 1918–1920. Сб. документов и материалов в трех томах, четырех книгах. — Т. 1. — Кн. 1. Освободительная война украинского народа против немецко-австрийских оккупантов. Разгром буржуазно-националистической Директории. — К., 1967. — С. 6; Донецкий пролетарий (Харьков). — 1918. — 24 февраля. — № 81.
- ³⁷ Див.: Гражданская война на Украине. — Т. 1. — Кн. 1. — С. 71–128 та ін.
- ³⁸ Крах германской оккупации на Украине. — С. 72.
- ³⁹ *Супруненко Н. И.* Очерки истории гражданской войны и иностранной интервенции на Украине (1918–1920). — М., 1966. — С. 21–22; Історія Української РСР. У 8 т., 10 кн. — Т. 5. Велика Жовтнева соціалістична революція і громадянська війна на Україні (1917–1920). — К., 1977. — С. 281; *Минц И. И.* Год 1918-й. — М., 1982. — С. 428.
- ⁴⁰ Див.: *Минц И.И.* Знач. праця. — С. 428.
- ⁴¹ Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 281–282.
- ⁴² Большевистские организации Украины в период установления и укрепления Советской власти (ноябрь 1917 — апрель 1918). — К., 1962. — С. 59.
- ⁴³ Див.: Гражданская война на Украине. — Т. 1. — Кн. 1. — С. 7–48 та ін.
- ⁴⁴ *Солдатенко В. Ф.* Роль большевистской прессы Украины в мобилизации трудящихся масс на борьбу против австро-германских империалистов (февраль–апрель 1918 г.) // Годы борьбы и побед. Материалы Всесоюзной научной

- конференции, посвященной 60-летию победоносного окончания гражданской войны в СССР (1918–1920 гг.). — К., 1983. — С. 67–68.
- ⁴⁵ Известия Елисаветградского Военно-революционного комитета. — 1918. — 20 февр.
- ⁴⁶ Там само. — 26 февр.
- ⁴⁷ Известия Бердянского Совета рабочих и солдатских депутатов. — 1918. — 20 февр.
- ⁴⁸ Див.: Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 283.
- ⁴⁹ Документы о разгроме германских оккупантов на Украине в 1918 году. — С. 13.
- ⁵⁰ Див.: Білан Ю. Я. Героїчна боротьба трудящих України проти внутрішньої контрреволюції та іноземних інтервентів у 1918–1920 роках. — К., 1957. — С. 7.
- ⁵¹ Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 285.
- ⁵² Там само. — С. 285–286.
- ⁵³ Там само. — С. 286.
- ⁵⁴ Там само. — С. 285.
- ⁵⁵ 1917 год на Киевщине. Хроника событий. — Харьков, 1928. — С. 188.
- ⁵⁶ Владимир Ильич Ленин. Биографическая хроника. Т. 5. Октябрь 1917 — июль 1918. — М., 1974. — С. 273–274; Протоколы ЦК РСДРП(б): Август 1917 — февраль 1918. — М, 1958. — С. 211–218.
- ⁵⁷ Протоколы ЦК РСДРП(б): Август 1917 — февраль 1918. — С. 209–210.
- ⁵⁸ Див.: *Ленін В. І.* Повне зібр. тв. — Т. 35. — С. 385–388, 492.
- ⁵⁹ Див.: *Скрипник М. І.* Історія пролетарської революції на Україні. Нарис / *Скрипник М.* Статті і промови. — Т. 1. — Харків — Київ, 1930. — С. 208.
- ⁶⁰ Там само.
- ⁶¹ Російський державний архів економіки (РАДЕ). — Ф. 2324. — Оп. 1. — Спр. 5. — Арк. 24.
- ⁶² Деятели СССР и революционного движения в России. — Энциклопедический словарь Гранат. — Репринтное издание. — М., 1989. — С. 592.
- ⁶³ Там само.
- ⁶⁴ Вестник Украинской Народной Республики. — 1918. — № 45. — 20 марта.
- ⁶⁵ Документы внешней политики СССР. — М, 1957. — Т. 1. — С. 122; Українська дипломатична енциклопедія. У 2 т. — Т. 1. — К., 2004. — С. 142–143.
- ⁶⁶ Большевицские организации Украины в период установления и укрепления Советской власти (ноябрь 1917 — апрель 1918 гг.). Сб. документов и материалов. — С. 69–70.
- ⁶⁷ Стенографический отчет IV чрезвычайного съезда Советов рабочих, солдатских, крестьянских и казачьих депутатов. — М., 1920. — С. 67–69.
- ⁶⁸ Очерки истории Коммунистической партии Украины. —Изд. 4-е, доп. — К., 1977. — С. 272.
- ⁶⁹ Там само. — С. 273; Солдат и Рабочий (Херсон). — 1918. — 28 марта; Киевская мысль. — Документы о разгроме германских оккупантов на Украине в 1918 году. — С. 40–47; Правда. —1918. — 26 марта.

**ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ
УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ
В ІДЕОЛОГЕМІ ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОГО
СПАДКУ В.К. ЛИПІНСЬКОГО**

Народився 1951 р. у Тарашанському районі на Київщині. Закінчив історичний факультет Київського державного педагогічного інституту імені Максима Горького. Доктор історичних наук, професор, проректор-директор Інституту історії та філософії педагогічної освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Коло наукових інтересів — історія Другої світової війни, суспільно-політична думка в Україні та міжнародне життя у ХХ ст. Опублікував понад 120 праць, серед них індивідуальні та колективні монографії, навчальні посібники.

Автор цілісної наукової концепції української консервативної думки В.К. Липинський — видатний український історик, педагог, громадсько-політичний діяч, філософ, публіцист, дійсний член Наукового товариства імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри української державності в Українському науковому інституті в Берліні. Народився в с. Затурцях Володимир-Волинського повіту на Волині у польській шляхетській родині. Після закінчення Київської гімназії служив у драгунському полку на Тернопільщині. В подальшому вивчав філософію та історію в Ягеллонському університеті Кракова, згодом у Женевському університеті. Глибоке розуміння тогочасної діяльності та історико-філософське осмислення минулого України все більше заповнюють його допитливий розум. У 1908 р. В. Липинський повертається в Україну і займається активною науковою діяльністю. Основною темою талановитого науков-

ця стає історія української державності середньовіччя. Скоро В. Липинський починає поєднувати дослідницьку роботу із громадсько-політичною діяльністю. В 1912 р. виступає ініціатором створення Українського інформаційного комітету, завданням якого була пропаганда за кордоном ініціативи необхідності створення Української незалежної держави. Ця ідея захоплює В. Липинського назавжди.

Уже в програмі Української демократично-хліборобської партії (УДХП), написаної В. Липинським в 1917 р., зазначалося, що партія твердо стоїть на ґрунті суверенності українського народу, спирається на віковічні традиції його боротьби за право на вільне існування. Без такої боротьби українці будуть взаємно себе винищувати в ім'я чужих національно-державних інтересів з допомогою чужих національно-державних організмів. «І тому, — наголошувалось у програмі, — боротьбу за державний суверенітет цілого українського народу по всій Україні ми ставимо найважливішою і вихідною точкою нашої політичної програми»¹.

Пишучи цю програму, В. Липинський висував питання: для чого ж потрібна держава тим, хто населяє українську територію? Державна організація потрібна, наголошував він, «не тільки з мотивів національного, але й економічного характеру»². Коли до Першої світової війни Україна служила предметом експлуатації для Російської та Австрійської імперій і була джерелом їх наживи, то по війні, досить точно прогнозував В. Липинський, чужі держави, що прийдуть на українську землю, будуть ще більше визискувати український народ. Хлібороби-демократи закликали всіх, хто живе в Україні, до утворення власної держави, тому, що в «новій Європі житимуть тільки такі народи, які в сфері вселюдського розвою та поступу зуміли проявити і оборонити своє національне «я»³.

У програмі УДХП чи не вперше в українській суспільно-політичній думці поняття суверенітету, незалежності України набирає досить радикального змісту. В. Липинський закликав до боротьби за політичну самостійність України, відокремлення від Російської імперії. «Українська національна ідея, — наголошував провідник українських консерваторів, — тільки тоді в силі оживити собою українську етнографічну масу, коли вона іде поруч з ідеєю суверенітету українського народу, коли вона кличе до повного національного визволення і на місце рабської

служби чужим державним організаціям ставить змагання до створення власної держави»⁴.

Досить цікавим, на наш погляд, є питання про те, коли ж В. Липинський став консерватором? Відомий український політолог В. Потульницький з цього приводу зазначає, що через відсутність багатьох джерел залишається ще й досі нез'ясованим повною мірою питання, чи В.Липинський усе своє життя дотримувався як політик і вчений консервативних політичних поглядів, чи спочатку був демократом і лише під час війни й революції став консерватором⁵.

Розмірковуючи над цим питанням, В. Потульницький аналізує праці Л. Біласа, Я. Пеленського, Є. Пизюра, які певною мірою торкалися цієї проблеми. Вивчивши, окрім того, праці самого В.Липинського, різні фактори, що супроводжували формування його політичних поглядів, В. Потульницький приходить до висновку, що «демократичний період» у діяльності Липинського був свого роду необхідним компромісом, «оскільки вже з юнацьких років стояв на консервативних позиціях, втілював у життя ті ідеї, які пізніше в еміграції виклав у фундаментальних історичних і політологічних працях»⁶.

Прикладом такого компромісу була поступка монархізмом В.Липинським в часи української національної революції, коли збурені маси були захоплені соціалістичними гаслами і їм здавалось, що соціалісти приведуть їх до перемоги у боротьбі за українську державу. Про це, зокрема, йшлося в заяві В.Липинського і С. Шемета у січні 1921 року на загальних зборах членів Української демократично-хліборобської партії про їх вихід з партії. Вони зазначали, що гетьмансько-монархічна течія партії, що хотіла відверто проголосити в програмі консервативно-монархічні принципи, «мусила супроти вимог тодішнього політичного життя в ім'я принципу національної єдності, репрезентованого тоді Центральною Радою, піти на уступки та погодитись на введення в програму республіканства і на прийняття партійно-демократичної виборчої програми»⁷.

Незважаючи на те що по духу програма партії була монархічною і класовою, на таку уступку керівництво партії пішло лише в ім'я національної єдності, хоча більшість членів партії вимагали включення в програму монархічних, ідеологічних засад і дотримуватись класових, а не партійно-демократичних поглядів. Члени партії та співчуваючі – переважно українські

хліборобські маси — ставились украї вороже до політики, що її проводила Центральна Рада, і коли внаслідок квітневого перевороту 1918 р. до влади прийшов гетьман П. Скоропадський, то партія хліборобів-демократів зразу ж його підтримала і була «єдиною партією, яка не з тактичних причин, а з мотивів національно-державного характеру за цю владу стояла»⁸.

В заяві роз'яснювалося, чому С. Шемет і В. Липинський вийшли з УДХП. Тодішнє політичне становище України, на думку авторів заяви, докорінно змінилося. Українська демократія не тільки зруйнувала все, що можна було зруйнувати, а й знищила сама себе. Між партіями різного політичного спрямування — демократами-москвофілами (лівими есерами, комуністами, федералістами з паризького Українського національного комітету та ін.), демократами-полонофілами (партії УНР) і демократами-самостійниками — не могло бути демократичної національної єдності через їхні партійні розходження. Демократія продемонструвала свою повну політичну нездатність до провідної ролі в нації і до державного будівництва. Партія, побудована на демократично-республіканських принципах, — стверджували С. Шемет і В. Липинський, — нищить єдність класу, нищить його здатність до державотворення. Це й привело їх до виходу з Української демократично-хліборобської партії. Якщо партія визволиться від опортунізму і проголосить класові хліборобські гасла: монархічного гетьманства і непартійності, то на бажання її членів вона піде «шляхом до збудування Сильної і Великої, Вільної і Незалежної Української Держави, опертої на самоорганізованих і об'єднаних в одну Націю українських продукуючих класах»⁹.

Влітку 1920 р. В. Липинський разом зі своїми прихильниками створив у Відні «Український союз хліборобів-державників» (УСХД). В основу Союзу була покладена монархічна ідея в її національній формі — гетьманщині. До складу Союзу увійшли відомі на той час українські політики Д. Дорошенко, М. Кочубей, А. Монтрезор, С. Шемет, Л. Сідлецький, О. Скоропис-Йолтуховський та інші однодумці В. Липинського.

За участю В. Липинського були опрацьовані і затверджені Статут і Регламент Союзу. В Статуті були визначені засадничі принципи монархічної організації. Українська нація відповідно до Статуту не могла існувати без власної незалежної суверенної держави. Тому УСХД ставила своїм завданням «організацію

тих сил, що хочуть збудувати незалежну суверенну Українську Державу на всіх землях заселених українською етнографічною масою»¹⁰.

Як бачимо, опрацьовуючи свою державотворчу концепцію, В. Липинський мав на увазі її втілення на всіх зібраних в єдину державу українських землях. Українська держава бачилася засновникам Союзу у формі трудової монархії, традиційного українського гетьманату зі спадковою гетьманською владою. Гетьман, як монарх України, мав сповідувати принцип сучасної і традиційної єдності всієї української нації, всієї української землі, тому носив би титул «Гетьман Всієї України: Правобічної, Лівобічної, Сіверської, Слобідської, Кубанської, Військ Запорізьких і Чорноморських та Великого Князя Київського, Галицького і Володимирського, Подільського, Волинського, Холмського, Берестейського, Турово-Пінського, Чернігівського і Всея Маля Русі»¹¹. Тобто в основу діяльності Союзу закладалася ідея соборності розпорощених українських земель, об'єднання, які мав би організувати гетьман-монарх майбутньої незалежної української держави.

У Статуті УСХД зазначалося, що збудувати українську державу власними силами можна за умови, коли вона цілком відповідатиме не тимчасовим, випадковим або фальшованим, а напрацьованим «історією традиційним, природним і сталим взаємовідносинам» між людьми, що живуть на українській землі. Державна влада мала б спиратися на матеріально-продуктивні, трудові класи». Новоутворена держава мала забезпечити кожному класові максимум економічного і культурного розвитку і гарантувати участь в управлінні державою. Всі українські землі, розмежовані за природними, історичними, економічними та географічними ознаками, повинні були одержати право на самоврядування. Тільки трудова монархія, на думку авторів Статуту, здатна об'єднати в одну органічну національну і державну спільність усі класи та автономні землі і захистити націю і державу від зруйнування та розкладу з боку зовнішніх сил.

Чимало місця відводилось власне організації хліборобського класу як такого, що має очолити українство в боротьбі за українську державу. Найважливішою умовою успішного виконання своєї ролі було об'єднання хліборобських елементів в Україні. Усунути всі політичні, економічні, національні перешкоди, що виникли в минулому між українськими хліборобами,

і знищити установи та організації, які штучно їх поділяли. Адміністративними органами мали стати Хліборобські ради – сільські, волосні, повітові, земельні. Вони мали б перебрати на себе функції організації економічного, політичного, господарського, державного життя в країні і захистити інтереси свого та інших класів¹².

«Регламент» УСХД регулював внутрішньо-організаційне життя Союзу. Перш за все, Союз ставив своїм завданням втілити в життя окреслені в Статуті основи української державності під час урочистого проголошення трудової монархії¹³.

Згідно регламенту на чолі УСХД стояла Рада присяжних, нижче їх стояли «співробітники дійсні», ще нижче «співробітники одnodумці». Кожен присяжний, вступаючи до Ради, приймав «Заприсяження», згідно з яким зобов'язувався вірно і до кінця життя «служити ідеї Української Трудової Монархії, побудованої на співпраці і співдружності автономних і самоорганізованих українських класів і українських земель, об'єднаних в одну Націю і в одну Державу»¹⁴.

«Співробітники дійсні», вступаючи в Союз хліборобів-державників, давали «Урочисту обітницю», а «співробітники-одnodумці» складали «Декларацію», якою брали зобов'язання сприяти УСХД здійснити цілі, проголошені в його Статуті.

У «Регламенті» йшлося також про місцеві громади УСХД, до яких мали входити члени Союзу певної місцевості. Місцеві громади очолювалися призначеними Радою присяжних головами з членів присяжних. У своїй діяльності місцеві громади керувалися «Статутом» та «Регламентом» УСХД.

У 1920 р. зусиллями членів Союзу хліборобів-державників, зокрема його головного ідеолога В. Липинського, почав видаватись збірник «Хліборобська Україна», редактором якого він був. На сторінках цього друкованого органу В. Липинський та його одnodумці почали пропагувати ідеологію українського монархізму – політичну концепцію державотворення.

Необхідно зазначити, що фундаментом державницької концепції В. Липинського стали його історичні дослідження періоду козаччини – носія української державної традиції. Особливо цікавила його діяльність Б. Хмельницького, який, на думку В. Липинського, не мав наміру об'єднувати Україну з Московщиною, а виношував плани створення власної української держави у формі спадкової монархії.

В своїх дослідженнях В. Липинський відводив вирішальну роль у створенні держави за часів Б. Хмельницького провідній верстві з числа відроджених вищих прошарків старої княжої Русі та осілого, городового козацтва. Автор рішуче засуджував анархію, недисциплінованість і егоїзм тодішньої шляхти, що значною мірою обумовили загибель гетьманщини.

У своїх працях, зокрема в «Листах до братів-хліборобів», В. Липинський торкається болючого на той час питання для всіх українців — про соборність українських земель. Економічні, культурні, релігійні відмінності між українцями, що жили в різних сусідніх державах, могли б стати предметом конфлікту. «Різниця між окремими частинами України настільки великі, що з ними всякий український політик-державник мусить дуже поважно рахуватись. Різні модні тепер у нас спроби механічного об'єднання України при допомозі словесних «соборних» декламацій тільки підкреслюють — ті різниця кінчається збільшенням взаємного недовір'я і взаємного непорозуміння. Ще більшою катастрофою може скінчитись культурна централізація України»¹⁵.

На думку В. Липинського, соборність не тимчасове гасло, яке деякі політичні сили використовують в боротьбі за державу, цей термін є важливою складовою національної самосвідомості. Соборності можна досягнути завдяки гармонійному поєднанню двох сил: безпосередньої сили, матеріально і морально авторитетної, що уособлює собою центральну державну владу; опосередкованої сили, якою є найширша автономія окремих українських земель, об'єднаних в одну цілість цією державною владою¹⁶.

Створення Українського союзу хліборобів-державників, поширювана В. Липинським та його соратниками концепція державотворення на засадах українського монархізму були із захопленням зустрінуті прихильниками української монархії. Поступово ідея монархізму почала приживатися в середовищі української еміграції в країнах Європи, США і Канади. Праці В. Липинського, особливо його «Листи до братів-хліборобів», стали політичними напрямками для старшого, а особливо молодшого покоління українців за кордоном та й у радянській Україні. За свідченням очевидців, націонал-комуніст М. Хвильовий, прочитавши «Листи», зізнався, що його полонили ідеї В. Липинського, який висловив геніальні думки, зазначивши, «що це те, що відродить Україну»¹⁷.

Відомі громадські, політичні, релігійні діячі, письменники, зокрема, В. Стефаник, А. Шептицький та ін., які не поділяли політичних поглядів В. Липинського, все ж із захопленням відгукувались про В. Липинського та його державотворчу концепцію. Його ідеї підтримали і стали палкими прихильниками монархічного руху відомі політики з числа активних учасників української національної революції.

Для поширення різних політичних течій серед українського емігрантського середовища, зокрема й монархічного руху, склалися сприятливі умови. Поразка української національної революції, крах сподівань на допомогу країн Антанти у побудові української соборної незалежної держави породили зневіру, занепад інтересу до політики. Серед різних політичних напрямів розгорнулася боротьба за лідерство, посипались звинувачення щодо програмних положень. За свідченнями відомого історика, політолога, публіциста І. Лисяка-Рудницького, монархічні ідеї захопили значну частину молоді, яка знаходила «джерела інтелектуальної наснаги у творах цілої школи впливових політичних мислителів-гетьманців»¹⁸. До цієї школи, крім В. Липинського, належали відомі теоретики державницько-консервативного напрямку О. Назарук, С. Томашівський, Д. Дорошенко, В. Кучабський, М. Кочубей, О. Скоропис-Йолтуховський, С. Шемет та ін. Всі вони були відомі своєю активною участю у визвольних змаганнях за соборну, суверенну українську державу в 1917–1920 рр. Їхній авторитет, теоретичні розробки, політологічні, історико-публіцистичні праці, що складали підвалини концепції гетьмансько-монархічної форми української державності, безумовно мали вплив на поширення монархічного руху серед українства.

Займаючись дослідженням історії української державності козацької доби, В. Липинський дійшов висновку, що гетьманська монархія була найкращою формою державного устрою України. Історичні обставини склалися так, що український народ, перебуваючи в складі інших держав, зокрема в Російській імперії, був відлучений від участі в державному житті, російська пропаганда доклала чимало зусиль, щоб витравити з народної пам'яті часи боротьби українського народу за свою державу.

Тому в період революційного піднесення українського народу з'явився шанс знову здобути державність, зажити незалежним життям. Але українські провідники не були готові очо-

лити народний рух за власну державу. «Хвилева протрація і хвилева непідготовленість нашої старої національної аристократії до політичної влади під час революції, спокусила нашу здекласовану інтелігенцію захопити тоді цю політичну владу в свої руки. З того часу, як завжди і скрізь, починається період інтелігентського удавання із себе правителів; період політичного обманства тих, хто не поділяючи матеріальної сили для політичної влади, не володіючи засобами війни і засобами продукції, хоче проте за всяку ціну ту владу для себе здобути»¹⁹.

Головною причиною загибелі української держави в 1917–1920 рр. була та, на думку Липинського, що «боротьба за створення української держави, тобто за здобуття повної волі для української нації, велася людьми, які в державну незалежність України не тільки не вірили, а навіть до самої ідеї державної незалежності ставились з погордою і вороже»²⁰.

Виходячи з того, що впродовж довгих десятиліть царський уряд навіть на культурно-національній ниві ставив для української інтелігенції нездоланні перепони, то частина її бачила вихід з цього становища у співпраці з російською радикальною соціалістичною інтелігенцією для здобуття політичної свободи Росії. А коли така свобода буде здобута на просторах російської імперії, то, можливо, утвориться спілка автономних національних формувань. Україна теж займе місце у тій спілці як автономна держава.

За В. Липинським, українська демократична інтелігенція хотіла стати посередником між російською державою і українськими народними масами. Але в ролі будівничих вона абсолютно уявити себе не могла. Коли ж була збудована держава іншими українськими класами, то ця інтелігенція поставилась до неї вороже²¹.

В. Липинський вважав, що справжньою державою, яка стала в час української національної революції, була Українська Держава П. Скоропадського. Але ліберальна, радикальна, на соціалістичний колір перефарбована українська інтелігенція бойкотувала «гетьманщину в першій чисто національній і чисто самостійницькій періоді її існування». Українські демократи підняли повстання проти гетьмана П. Скоропадського разом з українськими більшовиками і галичанами. Всі вони в підсумку пересварилися. «Побили себе ми самі. Ідеї, віри, легенди про одну єдину, всіх українців об'єднуючу, вільну й незалежну

Україну провідники нації не створили, за таку ідею не боролись і тому розуміється така Україна здійснитись, прибрати реальні живі форми не змогла»²².

В. Липинський приходить до важливого висновку про те, що «українська держава може бути збудована лише класократією: політичною співпрацею авторитетних провідників, обмежених в своїм бажанні якнайбільшої для свого класу влади, послухом одному все класовому державно-національному закону і зберігаючій цей закон Гетьманській Верховній Владі»²³.

Важливою умовою побудови незалежної, соборної української держави В. Липинський вважав здатність провідної верстви об'єднати людей, що бажають таку державу будувати. Вона повинна знайти політичну та національну мову з усіма мешканцями, що проживають на українській землі. Необхідно сприйняти і сконсолідувати їх такими, якими вони є, і з цими реальними, а не витвореними на політичних чи літературних міфах, намагались реалізувати українську національно-державницьку ідею. Необхідно керуватись принципом, що «держава скрізь і завжди обіймає все громадянство: всіх без винятку людей, що живуть на даній території»²⁵. До громадянства, тобто до суспільства, належать і багаті і бідні, і організатори і організовані, і «пани» і «народ», писав Липинський.

«Українського державника, – наголошував В. Липинський, – не треба, повторяю, ототожнювати з провідниками комуністичного чи есерівського раю; ані з борцями за права народньої чи не народньої мови; ані з спеціалістами по поборюванню «панського», «буржуазного», «соціалістичного», «російського», «польського», «українського» чи якогось іншого «сатани» на Україні... Для українського державника: Українцем, своїм, близьким, людиною одної нації – єсть кожна людина, що органічно (місцем осідку і праці) зв'язана з Україною... Популярне гасло «Україна для Українців» – український державник мусить розуміти так: «Україна для всіх, що живуть на Українській Землі». Коли «Українцями» стане тільки одна група мешканців України, то інші місцеві групи сполучаться з мешканцями чужих земель і спільними силами поб'ють, як завжди досі побивали, цю групу, що схоче монополізувати для себе Україну»²⁵.

Всі біди, що стали на перешкоді створенню українською нацією власної держави, полягають у тому, що вона була не тіль-

ки поневолена, але й бездержавна. «Недержавність – так зветься наша хвороба. Ця хвороба зовсім інша, ніж подібна до неї по своїм зовнішнім ознакам – поневоленість. Ми – всі мешканці України – не єсть громадянством поневоленим; ми – громадянство недержавне»²⁶.

Разом з тим теоретик української монархічної ідеології зазначав, що нація поневолена є завжди нацією державною, яку пригноблює і позбавляє права на власну державу інша нація, що має більшу силу. І як тільки зовнішній чужоземний тиск зменшується, поневолена нація звільняється від поневолення і будує свою державу. Цьому сприяє також той фактор, що поневолена нація не зв'язана органічно з чужоземною владою, вона має в собі хоч і в поневоленому стані всі елементи для відбудови власної держави²⁷.

В. Липинський вказував на важливу роль нації в державному будівництві. Він керувався тим, що нація є перш за все єдність духовна і культурно-історична. Важливою умовою утворення нації є довге співжиття певної спільноти на даній території в одній державі. Він прийшов до вагомого висновку, що «ніхто нам не збудує держави, коли самі її собі не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути»²⁸.

У своїх творах В. Липинський стверджував, що важливою умовою утворення української держави є єдність політична, територіальна, національна, релігійна і організаційна. Приділяючи особливу увагу ролі релігії і церкви, він зазначав, що ці ознаки є найвищим критерієм оцінки історичного процесу. У своїй праці «Релігія і церква в історії України» В. Липинський розглядає релігію як ідею, що може примирити українську спільноту, спрямувати на будівництво держави²⁹.

На наш погляд, теоретична, історична, політична спадщина В. Липинського ще довго залишатиметься в полі зору дослідників з огляду на те що його ідеї мають велике значення у формуванні державницького світогляду широкого загалу громадян сучасної України. І хоча він був принциповим критиком демократії, його ідеологія відіграла виключну роль в утвердженні ліберально-демократичних цінностей та критиці тоталітарних тенденцій в українській політичній думці ХХ ст.

- ¹ Нарис програми Української демократичної хліборобської партії // *Липинський В.* Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. — Київ; Філадельфія, 1994. — Т. 1. — С. 256.
- ² Там само.
- ³ Там само.
- ⁴ Там само. — С. 255.
- ⁵ *Потульницький В.* Вячеслав Липинський — політолог // Липинський В. Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. — С. 104.
- ⁶ Там само. — С. 107.
- ⁷ Заява С. Шемета і В. Липинського загальним зборам Української демократичної хліборобської партії // *Хліборобська Україна.* — Відень, 1920/1921. Зб. 2, 3, 4. — С. 273.
- ⁸ Там само.
- ⁹ Там само. — С. 275.
- ¹⁰ *Трощинський В.П.* Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і національно-політичне явище. — К., 1994. — С. 145.
- ¹¹ *Липинський В.* Релігія і Церква в історії України. — Нью-Йорк, 1956. — С. 8.
- ¹² Статут і регламент Українського союзу хліборобів-державників // *Хліборобська Україна.* — С. 261.
- ¹³ Там само. — С. 264.
- ¹⁴ Там само. — С. 266.
- ¹⁵ *Липинський В.* Листи до братів-хліборобів: Про ідею і організацію українського монархізму. — Нью-Йорк, 1954. — С. 422.
- ¹⁶ Там само.
- ¹⁷ *Пизюр Є.* Вячеслав Липинський і політологічна думка західного світу // *Сучасність.* — 1969. — Ч. 9. — С. 104.
- ¹⁸ Іван Лисяк-Рудницький: Нарис інтелектуальної біографії // *Сучасність.* — 1994. — Ч. 11. — С. 78.
- ¹⁹ *Липинський В.* Листи до братів-хліборобів: Про ідею і організацію українського монархізму. — Київ; Філадельфія, 1995. — С. 176.
- ²⁰ *Липинський В.* Листи до братів-хліборобів: Про ідею і організацію українського монархізму. — Нью-Йорк, 1954. — С. 5.
- ²¹ Там само. — С. 7.
- ²² Там само. — С. 16.
- ²³ Там само. — С. XXXVII.
- ²⁴ Там само. — С. 416.
- ²⁵ Недержавність — так зветься наша хвороба (З «Листів до братів-хліборобів» В. Липинського) // *Толока.* — 1994. — № 1. — С. 32–33.
- ²⁶ *Липинський В.* Листи до братів-хліборобів. — С. XIII.
- ²⁷ Недержавність — так зветься наша хвороба. — С. 33.
- ²⁸ *Липинський В.* Листи до братів-хліборобів. — С. 72.
- ²⁹ *Потульницький В.* Зазнач. праця. — С. 114.

СУЧАСНА УКРАЇНЬКА ДИПЛОМАТІЯ

Андрій Кудряченко

ГЕОПОЛІТИЧНІ ДИЛЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Народився 8 лютого 1954 р. у с. Бирзуловому Новомиргородського району на Кіровоградщині. Закінчив 1978 р. з відзнакою історичний факультет Вищої комсомольської школи при ЦК ВЛКСМ у Москві, докторантуру Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України в Києві 1994 р. Кандидатську дисертацію захистив у січні 1987 р., докторську — в січні 1995 р.

Працював у 1978—1987 рр. на комсомольській роботі, у 1987—1996 рр. — у системі Національної академії наук України — науковим, старшим науковим співробітником у Відділі наукової інформації із суспільних наук, провідним науковим співробітником Інституту світової економіки та міжнародних відносин. У 1996—1997 рр. — в апараті Адміністрації Президента України — головним консультантом Управління внутрішньої політики. У 1997—2000 рр. — на дипломатичній роботі — радник-посланник Посольства України у Федеративній Республіці Німеччині. У 2000—2004 рр. — директор Інституту соціальних наук та міжнародних відносин Міжрегіональної академії управління персоналом, завідувач кафедри історії філософії та культурології. З вересня 2004 р. — декан факультету підвищення кваліфікації Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України. Має понад 200 наукових праць з проблем повоенного облаштування Європи, зокрема Німеччини, України, з питань політичних перетворень в нашій державі за доби незалежного сходження. Автор і співавтор кількох монографій, в їх числі «Європейська політика Федеративної Республіки Німеччини у 1970—1990 рр.», «Порівняльний аналіз політичних структур України і Австрії», «Політична система сучасної України», «Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти», «Глобальні трансформації і безпека розвитку», а також є співавтором підручників для студентів вузів, рекомендованих МОН України: «Політологія» — 1998 і 2001 рр., «Геополітика» — 2004 р. і «Політична історія України ХХ століття» — передана до видавництва. Публікувався в Австрії, Греції, Німеччині, Польщі та Росії. Нагороджений у 2004 році знаком Міністерства освіти і науки «Відмінник освіти України».

Українська державність сучасної історичної доби проходить не одне випробування на міцність та життєздатність. Імперативом часу стало й завдання щодо визначення держави як суб'єкта геополітики. Процеси глобалізації та інтенсифікації світогосподарських зносин вимагають ретельного аналізу проблем, з якими зіткнулася в цей час наша країна, а також спонукають до з'ясування досягнень і втрат, пов'язаних з варіантами розв'язання практичних завдань на шляху утвердження молодого держави в системі міжнародних координат.

Цілком зрозуміло, що для успішного сходження у світовому співтоваристві, Україна, як незалежна держава, має усвідомити себе в широкому геополітичному контексті, врахувати провідні тенденції розвитку цивілізації та розробити відповідну стратегію досягнення бажаного власного становища у світі.

На період досягнення Україною незалежності докорінно змінилася геополітична ситуація на європейському континенті та у світі в цілому. Так, зазнала змін система силових координат повоєнного періоду розвитку: розпалися Організація Варшавського Договору та його союзерен, Радянський Союз. Мирним шляхом і за згоди держав-переможниць та безпосередніх сусідів об'єдналася Німеччина. Захід загалом перемиг у холодній війні зі Сходом. Таким чином восторжествувала атлантична стратегія, а морська (над)держава взяла гору над суходолом євразійського континенту.

В результаті цих змін сталися зрушення глобального характеру, де окрім всього іншого з'явилася ціла низка суверенних держав, що входили до силового поля, яке уособлювала Москва. Серед цих нових держав постала й Україна. За своїми геополітичними складовими вона вигідно відрізнялася від більшості нових країн. На європейському континенті наша держава за територію посідає друге місце (перше – Росія), а за чисельністю населення – шосте – після Росії, Німеччини, Італії, Великої Британії та Франції. Україна має поліетнічний склад населення. Тут живе 134 нації та народності, провідними серед яких є українці та росіяни. У нас, як відомо, знаходиться географічний центр Європи.

За цілим рядом формальних ознак Україна перебувала в першому ряду країн світової спільноти. Щоправда, без врахування інших, якісних показників, таких як рівень стійкого розвитку, динаміки соціально-економічного зростання, наявності

потужних інститутів громадянського суспільства, ступеня утвердження демократії.

Замислюючись над пройденим шляхом нашої держави, постають закономірні питання: чи вірно розпорядилася вона наявними складовими свого геополітичного становища, чи адекватна була і є відповідь на сучасні виклики, що вдалося досягти і якою ціною для утвердження на політичному ландшафті континенту? Звичайно, відповідь на ці запитання пов'язана й зі з'ясуванням причин втрат, упущень, а то й здачі потенційних позицій на шляху геополітичного сходження.

Нині є всі підстави визнати, що наша держава, на жаль, не спромоглася раціонально розпорядитися багатьма складовими свого військового, економічного, людського потенціалу, а також перевагами географічного положення. Скажімо, зберігши хоча б певною мірою причетність до держав «ядерного клубу», Україна змогла б не лише формально належати до країн, які визначають систему воєнно-стратегічної рівноваги континенту і світу, а й досить потужно впливати на перебіг подій як у близькому оточенні, так і в глобальних вимірах.

Навіть номінальна належність до «ядерних держав» уможливила б становище, коли голос України був би завжди почутим, а з її позицією рахувалися б практично всі країни світової спільноти. Багатовікова історія нашого, як і всіх інших народів, однозначно засвідчує — найсуттєвішою підвалиною розбудови взаємовідносин була, є і ще довго лишатиметься сила держави, в тому числі й воєнна. Певно, варто наголосити, що навіть серед незаангажованих проукраїнськи американських дослідників були такі, які активно обстоювали доцільність збереження Україною ядерного статусу. На користь цього вони висували аргументи щодо необхідності рівноваги й багатоплюсності континенту, підкреслювали, що ядерний статус Києва справляв би стримуючий вплив на позицію Москви та столиць інших держав.

Україна, як тепер досить рельєфно з'ясовується, втратила у дев'яностих роках істотні складові свого геополітичного та геостратегічного становища. За нашим баченням, тогочасна владна, а скоріш літераторська еліта, котра домінувала своїм популізмом, не досягнула діалектики процесу геополітичного сходження незалежної держави. Обстоювання тих чи інших засад внутрішньої й зовнішньої політики за умов належності Ук-

раїни до такого геополітичного формування, яким був навіть ослаблений Радянський Союз, – це одна справа. Тут мали місце одні аргументи і пріоритети. Але після розвалу СРСР, тобто в роки навіть легко здобутої незалежності, вони мали б бути дещо іншими. Адже формувалося нове, значно відмінне від попереднього, геополітичне середовище.

Врахування ж відчутної різниці якісно нового становища після того, як поринув у небуття Радянський Союз, як свідчить аналіз документів, в яких формулювалися зовнішньополітичні засади України, практично не відбулося. Так, проголошені в Декларації про державний суверенітет України у 1990 році три неядерні принципи: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї (читай – для інтересів московської метрополії), визначені ще до суверенного статусу України, принципів змін не зазнали. Мотиваційні чинники дистанціювання від союзного центру та імперської політики Кремля, визначені в Декларації про державний суверенітет, практично переносилися в Акт незалежності України, Заяву Верховної Ради 1991 року про без'ядерний статус держави та інші документи.

Тим самим Україна продемонструвала відсутність стратегічного бачення і належної політичної волі в опануванні реально існуючим становищем. Наші державотворці не піднялися до рівня вироблення власної геостратегії, стали заручником попередніх підходів та намірів меншовартісного гатунку. Власне, перебіг подій 1991 року є своєрідним лакмусовим папірцем, що засвідчив як набуття сили, чіткіших державотворчих обрисів політичними провідниками, так і показником слабкості їхніх організаційних та науково-аналітичних зусиль. Тогочасний український істеблшмент, за невеликим винятком, був пасивним спостерігачем, а не локомотивом творення. Тут, певно, давалися взнаки і конформізм, і історично-традиційне залякування націоналізмом.

Звичайно, для цього були, як прийнято говорити, об'єктивні і суб'єктивні причини: легко здобута незалежність, відсутність геополітичних доктрин та історичних традицій, багатовікова московська підлеглість, швидкоплинні турбуленції на континенті. Усе це вельми вплинуло на добровільну відмову від ядерного статусу, формування недбалого ставлення до ВПК і наступний його занепад, фінансову та енергетичну залежність від зовнішніх джерел, економічну розруху, ослаблення комунікативного

каркасу країни і втрату нею значної частини попередніх потужних транзитних функцій.

Звільнившись від ядерних арсеналів на не найкращих умовах, зволікаючи з економічними перетвореннями та з обранням зовнішньополітичної стратегії, Україна сама себе пересунула з потенційно першого ряду до країн другого ешелону. Сильна козирна карта — воєнна сила (а у світі завжди це була і ще довго залишатиметься головною) враз знецінилася під впливом чорнобильського синдрому та романтизму письменників-політиків.

Аж ніяк не поділяючи ідей войовничих яструбів, автор лише ще раз вказує на неспроможність тогочасної політичної еліти та владного Олімпу на адекватність стратегічного бачення подальшого перебігу подій з позицій захисту власної молоді і в багатьох випадках незахищеної країни. Адже в інших державах, щоправда, розвиненіших, набуття незалежного статусу ставало аргументом на користь взяття значно більшої відповідальності за зміцнення стабільності та безпеки у власних кордонах та за їх межами, на континенті. Саме так було свого часу у повоєнній Франції, а в останнє десятиліття ХХ століття — об'єднаній Німеччині. Заявивши на весь світ про відмову від ядерної зброї, Києву з великими потугами доводилося вмовляти держави «ядерного клубу» дати гарантії безпеки, принизливо виторговувати у Росії кошти за вивезені ракети ближнього та дальнього радіусу дії. Трохи пізніше США безпардонно вказували Україні на «недоцільність, за баченням заокеанського партнера» брати участь у виконанні договірних зобов'язань з Іраном щодо реалізації Бушерського проекту з будівництва АЕС. Наша держава у зв'язку з цим не лише втратила мільярдні надходження. Всі зайвий раз переконалися в уразливості вітчизняного становища.

Промовистим доказом ослаблених позицій України, мінімізації геополітичного впливу на перебіг подій стали ініціативи Президента та зовнішньополітичного відомства держави на самому початку брутального воєнного втручання НАТО на боці однієї із сторін внутрішнього конфлікту в Союзній Республіці Югославії в 1999 році. Україна тоді енергійно виступила з ініціативою щодо найскорішого припинення кровопролиття. Однак усе це залишилося в тіні ефективних заходів Росії, а наполегливість нашого Міністерства закордонних справ та дипло-

матичних представництв призвела до окремих заяв та зустрічей з керівниками не першої величини відповідних держав. Тут, як і в багатьох інших випадках, доречна відома сентенція — хотіли як найкраще, а сталося, як завжди.

Не витримують серйозної критики й справи з Чорнобильською АЕС. Закриваючи станцію 15 грудня 2000 року — у період економічної та енергетичної кризи, — наша держава опікувалася виключно «дотриманням взятих перед світовою спільнотою зобов'язань» та зміцненням удаваного міжнародного авторитету. Це в той час, коли стихія призвела до обезструмлення понад п'яти тисяч населених пунктів й завдала людям шкоди, відповідної до катастрофи. Тобто навіть природа, здавалося б, спонукувала політиків до більш виважених підходів, врахування не лише зовнішніх, а й внутрішніх чинників. Але їхні дії були протилежними.

Звертаючись до подібної практики інших країн, відзначимо, що навіть благополучна Німеччина визначила термін виведення з експлуатації своїх атомних електростанцій у 35 років! А до прийняття відповідного закону це питання дискутувалося там кілька років.

Важливою складовою геополітичного сходження України як суб'єкта міжнародних відносин постала необхідність використання, власне, політико-географічного розташування держави, врахування як сухопутних, морських та інших природних кордонів і соціокультурних зв'язків із сусідніми державами, так і складових інформаційно-комунікативного простору, мережі наземних, водних, морських та повітряних транспортних сполучень.

Територія України в сучасних кордонах склалася внаслідок тривалого й часто суперечливого розвитку на межі Заходу і Сходу, під тиском різних геополітичних та соціокультурних впливів: від візантійського і західноєвропейського до тюркського та російського. Європейські традиції за часів Київської Русі, католицизм у Західній Україні, вплив Османської імперії на південних землях, а також православної Росії на Слобожанщині — ось далеко не повний перелік чинників, що століттями відбивалися на історичній долі нашого народу.

Варто також узяти до уваги, що протягом 150 років 20 відсотків української нації мешкало в Австро-Угорській імперії, що після Першої світової війни населення відторгнених західно-

українських земель становило близько 7 млн осіб, які мешкали під владою Польщі, Чехословаччини та Румунії. Парадоксами нашого історичного розвитку було й те, що за Велику Україну виступала свого часу гітлерівська Німеччина, а об'єднання більшості історичних українських земель сталося завдяки сталінській політиці радянського владарювання Москви.

Рубіжність становища України, його справді уразливі та потенційно сильні сторони державотворцями нової історичної доби були далеко не повно зважені, оцінені та використані. Так, закарпатські, буковинські, південнобессарабські землі та півострів Крим, що здебільшого були частиною геополітичного простору СРСР, а в складі України знаходяться не так давно, з набуттям останньою незалежного статусу стали найбільш депресивними територіями. Ці регіони спіткала доля своєрідної гео економічної окремішності, що не вельми сприяло інтегруванню до загальноукраїнської спільноти. Певна політизація тих чи інших проблем тут, як свідчить вітчизняний та зарубіжний досвід, спроможна детонувати відцентрові сили.

Водночас довгочасність історичних взаємовпливів українського і російського народів, спільні кордони з більшістю наших сусідів, розгалужені транспортні наземні та водні шляхи сполучень, особливо в перші роки незалежності України, не стали спонукати до розвитку тісної співпраці на нових засадах.

У теоретичному плані українську геостратегію у визначеннях класичної геополітики визначають дві головні доктрини: євразійська та євроатлантична, а також відносно нова третя — чорноморська. Своєрідність геополітичного становища України полягає в її належності до, так би мовити, двох континентів — Європи та Азії. Причому в кожному з них вона займає своєрідне положення, знаходиться не лише на межі окремих геополітичних об'єднань чи формувань (в минулому і певною мірою нині), а й на межі духовно-світоглядних культур. Що стосується третього — чорноморського виміру, то тут слід брати до уваги вагомий для України чинники, такі як Кримський півострів, а також сусідство з Туреччиною — спадкоємицею Османської імперії, а нині досить сильною проєвропейською державою, де сповідують іншу релігію — іслам.

У минулому Україна зазнавала то більшого, то меншого впливу багатьох своїх безпосередніх і трохи віддалених сусідів. Рубіжність розташування її далеко не завжди оберталася пере-

вагами. Досить часто сильніші сусідні держави воліли розчленувати землі України і підпорядкувати собі наш народ політично. Все це мали б враховувати наші державотворці новітньої історичної доби, розробляючи оптимальні засади зовнішньополітичного курсу.

Однак у перші ж роки незалежності ми бачимо далеко не раціональні підходи до внутрішньої та зовнішньої політики. Так, час від часу, на хвилі так би мовити національного романтизму, а то й суттєвих зовнішньополітичних збочень, на владному Олімпі нашої молодой держави намагаються рішуче дистанціюватися від сучасної Росії, а також нехтувати не тільки соціокультурними, а й потужними економічними зв'язками. Можновладці подекуди ігнорують очевидні факти, до яких належать, скажімо, залежність від російських енергоносіїв. Доволі часто нехтувалися багатовікові соціально-економічні зв'язки з північно-східним сусідом. Натомість гучно протиставлялася ідея «швидкого входження в Європу».

Лише з плином часу політичне керівництво усвідомило, здавалося б, очевидні речі: зовнішньополітичні засади мають спиратися на реальні, а не віртуальні підвалини. Економіка, а не щось інше, значною мірою має визначати спрямованість зовнішньої політики. Торговельно-економічні відносини — це основа і життєдайний фактор зовнішньої політики кожної країни. Практика багатовекторного зовнішньополітичного курсу, між іншим, однозначно довела — питання «європейськості», належності держави до того чи іншого геополітичного виміру вирішується відповідною внутрішньою політикою, значною мірою визначається соціально-економічним станом суспільства, його ціннісними орієнтаціями, а не зовнішньополітичною риторикою, заклинаннями щодо обраного курсу.

В останній час Україна все більше асоціюється в світі не лише з Чорнобилем та труднощами економічних перетворень, а й з нечуваною корупцією, де чимало державних діячів готові розпродати не лише ресурси, а й усе, на що є попит на світових ринках. Не проведення реформ, а їх імітація, не сповідування демократичних засад, а дотримання спотворених підходів, корисливий суб'єктивізм часто-густо властиві поведінці наших можновладців. Яка з країн молодой демократії має в «своєму активі» экс-прем'єра, який перебуває у заокеанській в'язниці, народного депутата, звинуваченого німецьким правосуддям у роз-

краданні коштів, призначених для колишніх невірників гітлеризму?

Водночас, за переписом населення та статистичними даними, демографічна ситуація у нас загрозово погіршується. До країн Заходу виїхали понад п'ять тисяч українських науковців, ще більше інженерно-технічних працівників, сотні кращих програмістів та людей творчих професій. Загалом же демографічні втрати за 15 років незалежності склали 7 млн громадян. І це в мирний час, без воєнних чи національних конфліктів. За даними Інституту економіки НАН України, в першій чверті XXI століття населення України скоротиться до 42–35 млн чоловік. За чисельністю пенсіонерів та народжуваності з розрахунку на 1000 жителів наша країна посяде за цей час відповідно перше та останнє місця на пострадянському просторі, а по тривалості життя — 120-те місце в світі. Скорочення людських та трудових ресурсів негативно відіб'ється на розвиткові вітчизняної економіки.

Аналізуючи складові геополітичного та геостратегічного утвердження України, варто особливо наголосити на значній недооцінці проблем забезпечення теплоенергетичними ресурсами (ТЕР). Як відомо, вже не одне десятиліття боротьба за володіння енергоресурсами, право їх транспортування та вплив на ринок енергоносіїв стала для держав потужною складовою реалізації їхніх інтересів, базою політичних та економічних союзів і навіть джерелом міжнародних конфліктів.

Україна належить до енергодефіцитних країн, оскільки за рахунок своїх джерел ТЕР задовольняє власні потреби менше ніж на половину. Власний видобуток у нас покриває 10–12 відсотків потреб у нафті, 20–25 — у природному газі. І від того, як буде розвиватися світова геополітична та гео економічна ситуація в цій площині, значною мірою залежатимуть умови функціонування економіки та теплоенергетичного комплексу.

В умовах майже цілковитої залежності від поставок енергоносіїв з Російської Федерації заходи з диверсифікації джерел їх надходження (передусім, природного газу та нафти) мають розглядатися як ключовий елемент забезпечення національної безпеки держави і створення умов для стійкого розвитку ТЕК. Це вимагає невідкладного розроблення й реалізації концепції довгострокового енергетичного забезпечення України, наріжним ка-

менем чого має стати політика диверсифікації та власних геологічних досліджень.

Україна – великий в Європі споживач російського газу. Вона посідає за обсягами споживання природного газу шосте місце у світі, а за імпортом – третє – після США та Німеччини. Якщо вся Європа потребує 110–120 млрд кубометрів російського газу, то ми спалюємо – 55–60 млрд кубометрів. Причина цього проста – вітчизняна промисловість занадто енергомістка. Таке становище владним імперативом диктує якнайшвидше упровадження ефективних енергозберігаючих технологій.

Поряд з цим не слід забувати, що наша держава має могутню газотранспортну систему (ГТС) і донині є провідною транзитною країною Європи. ГТС України здійснює близько 90 відсотків експорту російського газу. Будучи своєрідним «газовим мостом» поміж потужними газодобувними регіонами РФ і країнами Заходу, вона займає виняткове геостратегічне положення. За обсягами транзиту газу у країни Центральної Європи ми перші у світі! У нас розміщуються найбільші в Європі підземні газосховища (35 млрд кубометрів). Подальше формування мережі продуктопроводів обумовлено збереженням транзитних функцій української комунікаційної системи між Росією та країнами Західної Європи, а також створенням альтернативних варіантів забезпечення вітчизняних потреб в енергоносіях.

Зазначу, що для РФ експорт газу є важливою складовою державної політики. Для України контроль над транзитом газу, власне, є одним із найвигідніших форм бізнесу на державних ресурсах. Він дає досить відчутні як політичні, так і матеріальні дивіденди. Саме тому прийняття державних рішень, зокрема у цій сфері, мусить здійснюватися з урахуванням їх відповідності національним інтересам, тобто потребам чи вигодам та на основі міжнародного права.

Виходячи зі сказаного, підкреслюю, що очевидним в геополітичному плані для України постає збереження двох гео-економічних ліній: Захід–Схід та Північ–Південь. У цьому зв'язку не слід також забувати про наші транспортні можливості, зокрема їх річкові та морські складові. Адже морські порти найбільш відкриті до зовнішнього світу, вони виконують інтегруючу функцію для всієї транспортної мережі держави.

Однак якщо мережа магістральних продуктопроводів в основному ще збережена, то комунікаційні можливості Причорномор'я

значною мірою втрачені. Дрейф України у бік світової периферії та відсутність перспективних вантажовідносин і грузопотоків свідчать про обмеженість можливостей у формуванні належного гео економічного середовища. Основні вантажі із Закавказзя проходять у Європу через Новоросійськ, Констанцу та Бургас, де створено реальний преференційний режим. Україна ж за роки незалежності втратила функції головного комунікаційного вузла у Чорномор'ї та Південно-Східній Європі, поступившись місцем сусідній Румунії.

Після падіння «залізної» завіси значно змінилися зовнішні та внутрішні чинники, котрі впливають на морську політику держави. В геополітичному розумінні морські рубежі України є одним із незаперечних її стратегічних ресурсів. Морська держава завжди має переваги при міжнародному поділі праці. Однак у концепціях нашого державного будівництва чомусь усе в основному зосереджується на геополітичній вісі Захід—Схід. Домінантними є підходи стосовно заперечення необхідності збереження «морської спадщини» від колишнього Радянського Союзу. Зниження рівня державного керівництва морськими галузями призвело до вкрай негативних наслідків.

Відомо, що Україні від СРСР дісталась третина його морського господарства, включаючи морські порти, торговий та риболовецький флоти, кораблебудування й курортно-рекреаційне господарство. Це головне багатство Причорномор'я, становище якого на перетині євразійських шляхів із століття в століття визначало спеціалізацію регіону в міжнародному розподілі праці. Тут були створені одні з найбільших у Східній Європі та Чорномор'ї портово-промислові комплекси. Вони забезпечували значну частину зовнішньої торгівлі спочатку Російської імперії, а потім і Радянського Союзу. Однак не по-господарськи розпорядилися цим багатством.

Морське господарство, яке раніше давало мільярдні доходи, у наші часи стало збитковим. Над ним ніби пронісся спустошливий ураган. Доля нашого торгового флоту стала предметом гострої політичної боротьби, наслідком якої стала фактично загибель Чорноморського пароплавства — однієї із найбільших світових судноплавних компаній. Нині вітчизняним торговим флотом перевозиться вантажів майже втричі менше, ніж тридцять років тому! Фактично втрачені всі міжнародні судноплавні лінії, а у вантажоперевезеннях домінують іноземні фрахту-

вальники. Повністю зупинені перевезення транспортним пасажирським флотом, який витіснено і з міжнародних круїзних ліній. Митні та прикордонні бар'єри, збільшення портових зборів та постійне підвищення залізничних тарифів зменшують привабливість України для транзитних вантажоперевезень.

В умовах відкритої економіки наше чорноморське господарство виявилось неконкурентоспроможним. Туреччина, після двохсотлітньої перерви, знову лідирує у чорноморській торгівлі, а курорти Одеси та Криму — ці, свого часу, справжні перлини Причорномор'я, чи не остаточно втратили свою оздоровчу першість у Середземномор'ї.

Найбільша в Азовсько-Чорноморському басейні українська економічна зона включає північно-західний чорноморський шельф та західну частину Азовського моря. Тут зосереджена третина виявлених у нашій країні запасів нафти та газу. Саме тому на часі повномасштабне освоєння енергетичних ресурсів шельфу у найближчому майбутньому із залученням потужного міжнародного фінансування за участі щонайменше Румунії й Російської Федерації. Україна має ширше брати участь й у розробках російських родовищ та переробці каспійської нафти.

Окремо слід зазначити на нехтування можливостей і Азовського моря, його портових міст. Варто нагадати, що, скажімо, ще до Першої світової війни у місті Бердянську діяли 14 представництв іноземних держав. Зрозумілою була їх відсутність за часів Радянського Союзу. Однак і через п'ятнадцять років незалежного розвитку України тут нічого в цьому плані не змінилося. Такому ставленню, нехтуванню реальними можливостями немає ніякого виправдання.

Прикро, що Причорномор'я не стало більш привабливою для іноземних інвесторів зоною, а перетворилося у регіон підвищеного ризику. Особливо це стосується Криму, Придунав'я. Відсутність сучасної інфраструктури, зокрема швидкісних комунікацій, дефіцит якісного водопостачання та інші проблеми відкинули регіон на світову периферію. Україна практично втратила геополітичні та гео економічні виміри позицій, які реально існували в Причорномор'ї та Придунайській зоні.

Сумний досвід минулих років, його аналіз з огляду утвердження України як суб'єкта геополітики промовисто доводить необхідність розробки та здійснення ефективної державної стра-

тегії, адекватної відповіді на дилеми часу. Наше геополітичне сходження залежало й залежить від цілеспрямованості, послідовності та єдності дій влади, можливостей консолідації людських та природних ресурсів і спрямування їх на піднесення соціально-економічного розвитку.

Слід зазначити, що комунікативний простір нашої держави ще ніколи не планувався і не розроблявся у контексті геополітики. Це обернулося певними ускладненнями. У багатовимірному просторі політичні, правові, інформаційні, соціокультурні, фінансово-економічні, транспортні та інші комунікації, як правило, стратифікуються. Вони можуть спонукати до розвитку своєї внутрішньої енергетики, набувати притягальних якостей як у центрі, так і на периферії. Проте комунікаційна природа багатовимірного простору держави двозначна. Внаслідок змін у перехідному суспільстві можуть утворюватися території як доцентрових, так і відцентрових, а то й руйнівних сил. Геополітична та соціокультурна рубіжність України потенційно є стратегічним ресурсом зміцнення державності і світогосподарської інтеграції. Проте рубіжність — не буквально віддзеркалення ресурсного розвитку. Енергетика складових рубіжних територій постає як ймовірне об'єднання соціальних та економічних сил. Звичайно, потенційно цим ресурсом володіє кожна така держава. Але скористатися ним вдається лише там, де політична воля спроможна виявити та налаштувати зростання досить різних компонентів, характерних для даної місцевості.

Стійкий динамічний розвиток держави залежить не лише від її природних багатств, корисних копалин. Можна мати великі природно-енергетичні запаси, але залишатися бідним і — навпаки. Загальновідомі приклади, коли обділена природними ресурсами країна досягає значного зростання добробуту своїх громадян. Джерело успіху — у раціональному співвідношенні людських зусиль з організаційними та ресурсними складовими.

У теперішніх межах України переплелися кордони трьох геополітичних та соціокультурних просторів: європейського, євразійського та середземноморського (чорноморського). Отож для неї як рубіжної країни досить актуальною постає проблема самоідентифікації суспільства на етнонаціональному, конфесійному та інших рівнях.

Стабільний розвиток та зростання народного добробуту рубіжних держав значною мірою залежать від їх відкритості

для світу, жвавій участі у міжнародному поділі праці і сприятливого для торгівлі та підприємництва правового поля. Приклади розвитку таких країн свідчать про доцільність розміщення на їхніх теренах численних міжнародних організацій, економічних та фінансових інституцій.

Соціокультурна рубіжність України – стратегічний ресурс становлення та зміцнення державності та консолідації нації, соціально-економічного розвитку всіх її народів, прискорення обігу капіталів та зростання іноземних інвестицій. Ігнорування такого становища, звуження комунікативних потоків спроможні підштовхнути до посилення центробіжних сил, їх політизації. Пріоритети державної стратегії розвитку країни мають виходити саме з геополітичної концепції нашого рубіжного становища. З урахуванням соціокультурних та гео економічних кордонів слід виділяти три рівні викликів та формування геополітичного бачення відповідей України. По-перше, геополітичний простір нашої держави в сучасному світі знаходиться на межі цивілізацій та у слов'янському світі. Отже Києву, як-то кажуть, сам Бог велів самовизначитися як великий східнослов'янський центр, проводити належну різницю всіх «за» і «проти» від становища Москви – цього велетенського євразійського центра.

По-друге, врахування всього спектра особливостей, відмінностей та спільностей між західними, східними та південними областями держави, максимально повне врахування цього є неодмінною умовою подальшого успішного розвитку. Кількасотлітні зв'язки західних областей з культурою та традиціями Європи, біполярне становище жителів східних областей, які відчують себе українцями по крові і одночасно шанують російську культуру, а також найбільш інтернаціональні риси населення південних областей – все це є складовими життя культурно-маргінальних громад. Таке становище має не лише уразливі сторони, а й потенційні сильні чинники. Скажімо, російсько-українське культурне середовище з його розмитими гранями національної приналежності може стати неоціненним багатством як України, так і Росії. Для унаочнення можна назвати такі постаті, як Тарас Шевченко, Микола Гоголь, Олександр Довженко та ін. Тому силове звуження використання, а то й обмеження російської мови є не найкращий шлях піднесення української, більше того – це може призвести й до суттєвих втрат власне української культури. Тут потрібен виважений підхід.

По-третє, геополітична рубіжність нашої держави обумовлює різноспрямованість її зовнішньої політики, спонукає до значно виваженіших підходів у міжнародному житті. Хоча, правда, це властиво більшою чи меншою мірою для всіх сучасних країн.

Такий спектр чинників імперативно вимагає чіткого визначення відповідних пріоритетів. Проте розрахунок переваг і недоліків кожного рішення може ускладнюватися ситуативними умовами. Відповідно до просторово-економічних складових нашої держави головним постає орієнтаційний пріоритет як визначальна домінанта подальшого поступу. З-поміж них визначаються три можливі варіанти. Перший становить самостійництво. Згідно з цим підходом, Україні доцільно зазнавати якомога меншого впливу як із Заходу, так і зі Сходу. У системі геополітичного та воєнно-політичного виміру така поведінка ґрунтувалася б на постійному нейтралітеті та позаблоковості.

Іншим варіантом орієнтаційних устремлінь можуть бути суто прозахідні уподобання. Прихильники цієї точки зору спираються на ті часи, коли українські землі були органічною складовою європейського простору (тобто Заходу). Ставши на шлях західної орієнтації, Україна приведе свої перспективи у відповідність до історичної традиції й об'єктивної логіки.

І, нарешті, третій орієнтаційний напрям обстоюють прихильники більш тісного блокування з Росією, тобто зі Сходом. Найголовніші аргументи цього підходу – століття сусідського і спільного життя України й Росії; явні спорідненості в соціально-економічному розвитку тощо. Логічний наслідок цієї тактики – ймовірна конфедеративна єдність з Росією у політичному та господарсько-культурному сенсі.

Таким чином, з'ясування головної геополітичної перспективи для України не можна назвати справою простою. Суттєвою засадничою складовою зовнішньої політики нашої держави є також задекларований статус «нейтральної країни». Він має чимало вад, але, поза всяким сумнівом, відіграв свою роль у становленні статусу України як незалежної держави. Наголосимо при цьому – незалежної від Росії. Орієнтація на позаблоковість та нейтралітет відіграла досить важливу роль, давши нам певні політичні дивіденди.

Іншим вагомим чинником на користь нейтральності та позаблоковості було прагнення керівництва України перших років незалежності запобігти розколу суспільства й забезпечити його-

го максимально можливу монолітність. Водночас проголошений Києвом «європейський вибір» спонукав державу й суспільство крок за кроком прямувати до європейського співтовариства, у бік світової демократії. Але не так все сталося, як бачилося й судилося...

Прискіпливий аналіз подій кількох останніх років в Україні і навколо неї свідчить про те, що ми скоріше дещо віддалилися від Європи, аніж наблизилися до неї. Хоча потенційно можливості були вельми сприятливі. З огляду на суспільне піднесення, нові виміри, які привнесла так звана помаранчева революція та резонанс її у країнах Євросоюзу, євроінтеграційні прагнення України мали дедалі більше реальних перспектив. Проте цей кредит довіри й окреслення нових якостей держави і суспільства не були зміцнені й досить швидко набули фатаморганівських ознак. Це сталося через наступні причини. По-перше, Україна не пішла шляхом поглиблення демократичних реформ; по-друге, єдність помаранчевих сил в боротьбі за владу не була доповнена єдністю творення й настав розбрат у її рядах; по-третє, неадекватність зовнішньополітичної діяльності додала країні більше проблем, аніж переваг.

Іншими словами, Україна й на цьому етапі не змогла впоратися з дилемами історичної доби як у внутрішній, так і в зовнішній політиці, вона переоцінила свої сили й можливості. Помилки й розбрат помаранчевих сил, зміна внутріполітичних правил гри, а також прагнення України взяти невластиву для себе роль локомотива демократизації на пострадянських теренах — це складові одного ланцюга, який зашморгнув нові потенційні геополітичні можливості. Реприватизаційні кавалерійські атаки і погроза ними, несанкціоновані відбори експортного газу, спроби економічно вельми залежного від Росії Києва протиставити себе лінії Москви відчутно нівелювали попередні досягнення. А визнання вини у перебоях з постачанням російського газу до країн Європи, як і порізний підхід щодо формування ціни на імпортований з РФ газ та вартості його експорту через українську територію, враз обезцінив геостратегічний козир України — наявну мережу продуктопроводів.

Водночас Росія зуміла перебіг подій навколо газової українсько-російської кризи використати для посилення своїх позицій. По-перше, лідери провідних європейських країн виявили більшу заангажованість на Москву. По-друге, ненадійність

Києва як партнера по експорту газу з РФ активізувала діяльність щодо формування альтернативних продуктопроводів для експорту російських енергоресурсів. Водночас формування газотранспортного консорціуму України, Росії та Німеччини вже кілька років не виправдано зволікається.

Зовнішньополітична практика України останніх років, зокрема одновимірною ставкою на США, призвела до уразливого становища підлаштування Києва до стратегічних інтересів Вашингтона. Як і у випадку з Бушерським проектом, Україна й на цьому етапі зазнала більше шкоди, аніж отримала дивідендів. Прагнення йти у фарватері інтересів США стосовно «тліючих» конфліктів на теренах СНД (Придністровського, на Кавказі) змушувала все більше приймати позицію однієї сторони і це межувало з утягуванням її у ці конфлікти. А такий перебіг подій для країни вкрай небезпечний.

Досвід минулих років переконливо показує, наскільки чутливі наші люди щодо зовнішньополітичних устремлінь владних структур. Це стосується й прагнень щодо входження до НАТО. Порівнюючи роль і значення зовнішньої політики в Україні та інших державах, слід бачити суттєві відмінності. Для більшості інших країн зовнішня політика є джерелом консолідації суспільства, його еліти та різних політичних сил. Це легко простежується як на прикладі повоєнної, а потім об'єднаної Німеччини, так і на прикладі східноєвропейських країн молодого демократії та й нинішньої Росії. Для цих держав зовнішньополітичний курс урядів сприймається більшістю громадян як імператив, а не дилема вибору.

В Україні зовнішньополітичні устремління, особливо вступ до Північноатлантичного альянсу, викликали боротьбу і протистояння політичних сил різних уподобань. Аргументи щодо зміцнення можливостей інтеграції до ЄС після набуття Україною членства у НАТО звучать не вельми переконливо. Варто брати до уваги, що рубіжність геополітичного становища України має спонукати владу до більш виважених оцінок та зовнішньополітичних прагнень, а також врахування багатьох соціокультурних складових суспільства, тих представників, які підтримали суверенітет та «самостійницьке» сходження держави.

Прикро, але факт, що за роки незалежності в Україні склалися два протилежні підходи стосовно прагнень — прихильники прозахідного та просхідного курсу. Тобто одні вбачають не-

обхідність тримати тверду орієнтацію лише на США і НАТО, а інші — на Росію і СНД. Водночас нам конче необхідний свідомий проукраїнський виважений курс. Саме сповідування власних національних інтересів — це і є той серйозний виклик геополітики, позитивна відповідь на який має принести успіх геополітичному сходженню України.

Логічним кроком для сучасної геополітичної стратегії України вбачається перегляд статусу нейтральної держави на користь західноєвропейського напрямку інтеграції. Про це автору доводилося писати раніше й не раз. Такого підходу дотримуються й інші науковці та експерти. Нейтралітет, хоч як це парадоксально, позбавляє нашу державу вибору надійних союзників, може призвести до її воєнно-політичної ізоляції. Нейтралістський курс також об'єктивно знижує її міжнародний авторитет як великої європейської держави.

Вже заявлена проєвропейськість України має бути доведена утвердженням демократичних засад, європейських цінностей, консолідацією політичної еліти й суспільства та його стійким економічним розвитком. І це мають досить твердо усвідомити всі провідні політичні сили країни. Без цього нам не допоможуть жодні програми чи палкі компліменти політичних сторін. У випадку, коли нейтралітет еволюціонує на Схід, у бік Росії — це автоматично зробить помилкою всі роки української незалежності. За таких умов доведеться визнати, що всі зусилля протягом становлення державності були витрачені на стратегічний і геополітичний регрес. Обравши виключно східну орієнтацію, Україна разом з тим свідомо обере відставання від провідних у соціально-економічному плані держав.

П'ятнадцятирічний шлях існування нашої держави як самостійного суб'єкта міжнародних відносин засвідчує наступне. Так, Україна дійсно не спокусилася короною ядерної держави і по-своєму це виправдовує. Але її прагнення сформувавши «нейтральну і справедливу» зовнішню політику не витримали зіткнень з реаліями міжнародних відносин, які полягали у жорсткій боротьбі кожної країни за свої інтереси. Провідні держави світу намагалися досягти виграшу у регіональних та глобальних противників усіма доступними їм засобами. У тому числі й нехтуванням інтересами економічно слабких країн. Саме тому нам тепер життєво важливо відкинути попередні ілюзії й стати врівень з іншими «гравцями» міжнародного співтова-

риства. У протилежному випадку Київ ризикує стати ізгоєм, скоріше об'єктом, а не суб'єктом глобальної політики. Геополітичне положення України не дозволяє їй бути тривалий час нейтральною.

Нині варто взяти до уваги також, що геополітичний простір на європейському континенті та й у світі в цілому докорінно змінив свою конфігурацію. Іншими стали не лише його ландшафт, а й складові стратегічного впливу на політичні та економічні інтереси провідних держав-акторів.

Однак лідери України сприйняли крах двополюсного світу неоднозначно. Не варто одномірно покладатися в усьому лише на Сполучені Штати чи Росію. Слід брати до уваги зростаючу роль Європейського Союзу та інших держав і регіонів. Євросоюз — притягальний соціально-економічний простір для сусідніх країн. ЄС динамічно ввібрав постсоціалістичні країни та країни Балтії до об'єднаної Європи. З прийняттям керівництвом Євросоюзу рішення щодо вироблення єдиної зовнішньої політики та політики в галузі безпеки його нову якість добре видно як прихильникам, так і супротивникам.

Саме тому Україна повинна не лише спостерігати за дискусіями з приводу майбутнього ЄС та європейських збройних сил, а й поводитися як зацікавлена сторона. Адже підхід, який сповідують у ЄС (Європа мусить вирішувати свої проблеми сама), для Києва досить сприйнятливий. Підтримуючи таку філософію, ми зможемо скористатися шансом і підключитися до загальноєвропейських інтеграційних процесів через створення єдиної системи безпеки та миротворчої діяльності. Така політика може зацікавити Брюссель, а Україна зможе з користю для себе та континенту використати своє геополітичне становище. Окрім цього, формування та розвиток цивілізованих, прагматичних і добросусідських відносин між Україною й РФ, як двох найбільших держав пострадянського простору, — це теж складова, що лягає у площину стратегій не лише наших країн, наших сусідів, а й інших силових полюсів — США та Євросоюзу.

Державна ж політика України щодо нових напрямів діяльності ЄС залишається ще недостатньо визначеною. Стратегія входження до євроатлантичного простору проводиться не завжди послідовно, без належного врахування особливостей і позицій Євросоюзу, НАТО, США. Тим часом взяття до уваги нових

якостей цих інституцій може стати запорукою успішного геополітичного утвердження нашої держави.

Далі. Немає сенсу пов'язувати свою долю з тими країнами, які не мають самостійної геостратегії або ж мають відчутно малий ступінь самостійності. Адже трохи віддалені сусіди України в Європі — Німеччина, Франція та Велика Британія, а в Азії — Китай і Японія мають більший ступінь самостійності у визначенні та проведенні геостратегії, ніж, скажімо, Польща, Туреччина та інші сусіди України.

Отже, вихідним для Києва, державного й політичного керівництва має стати усвідомлення, що майбутнє залишається за тим способом життя, який доводить кращу суспільну організацію, забезпечує стійкий розвиток економіки й науки, а також права людини і сприяє її самоутвердженню. Слід визначитися на світовому та європейському рівнях: на світовому рівні в умовах багатополюсного світу. Також не треба забувати, що Євросоюз — це спільнота з кількома регіональними соціально-економічними центрами: ФРН, Велика Британія, Франція та ін.

Варто наголосити, що надто важливо відновити той рівень політичних відносин України з Німеччиною, який відрізняв їх ще кілька років тому. Доповненням політичних консультацій може бути реалізація Меморандуму про співпрацю у сфері енергетики, підписаного Києвом і Євросоюзом 1 грудня 2005 року. Стратегічна важливість України для європейської енергобезпеки очевидна і це визнають провідні держави — споживачі енергоресурсів РФ, що транзитом йдуть через вітчизняну територію. Слід також мати на увазі, що головування ФРН у ЄС в першій половині 2007 року за необхідного дипломатичного забезпечення могло б надати солідний імпульс до розробки нового документа про співпрацю Києва з ЄС. Адже дія нинішніх угод закінчується наступного року. Підтримка ФРН, належний дипломатичний супровід могли б наблизити до бажаних Україні положень нових й більш дієвих для нас угод.

Виходячи з власних національних інтересів, а також враховуючи потреби Європи, слід разом з тим пам'ятати про сусідство з ресурсно могутньою, хоч політично й дещо ослабленою Росією. У площину практичних завдань потрапляє необхідність набуття Україною якостей досить вигідного і надійного в економічному відношенні партнера для країн Європейського Союзу. Також цього виміру слід набути й на світовому рівні. Нині

Україні варто виходити із багатополюсного світу та врахування хибних бачень попередніх років. В національних інтересах України формування країни як дедалі потужнішого й цікавішого для близьких сусідів й віддалених держав реального й надійного суб'єкта міжнародних відносин. Слід найактивніше використовувати ті переваги, які надає нам географічне розташування, наявна мережа продуктопроводів, комунікаційні ресурси. Варто вчитися будувати відносини на економічних вигодах, на обопільній користі. Константою має стати формування належного довгострокового, виваженого алгоритму відносин з Росією та іншими безпосередніми сусідами. Підозри та ворожість у двосторонніх відносинах мають стати надбанням минулого, історії. З урахуванням усіх чинників доцільно концентрувати увагу на поглибленні секторальної, селективної співпраці як з Європейським Союзом, так і з Росією.

Географічне становище усе ще залишається важливою складовою, якщо не сказати, відправним пунктом для визначення зовнішньополітичних пріоритетів держави, а розміри території та чисельність населення зберігають за собою значення як чинники сили. Однак з огляду на майбутнє, дедалі більшого значення набувають трохи інші, якісні характеристики. До них можна віднести промислово-технологічний та інтелектуальний потенціал країни, фінансову і ресурсну спроможність, економічну та воєнну силу тощо.

За таких умов Україні краще керуватися не лише емоціями та ідеологемами, а жорстким прагматизмом, виходячи із урахування бодай і неприємних реалій – з того, хто і що визначає в сучасній та й майбутній геополітичній, геоекономічній системі координат, здійснює відповідний вплив. Усе це має сенс задля того, аби Україні залишитися хоча б помітним суб'єктом цього перебігу подій, а не поповнити ряди аутсайдерів, ставши пасивним третьосортним об'єктом впливу.

Виходячи з наведеного аналізу та вірогідного перебігу майбутніх подій, для України конче необхідно виявляти більш виважену зовнішньополітичну активність, стверджувати національну волю у напрямі здійснення потужного впливу щодо соціально-економічного та демократичного зростання, раціонального використання всіх вигод власного геоекономічного становища. Вітчизняна політична еліта має докладати значних зусиль з тим, щоб об'єднатися довкола завдань творення, роз-

витку країни та успішно скористатися можливостями і стати врівень з іншими державами, бути активним учасником міжнародних відносин.

Література

- Декларація про державний суверенітет України. — К., 1990.
- Основні напрями зовнішньої політики України, схвалені Верховною Радою України 2 липня 1993 року // Політика і час. — 1993. — № 9.
- Конституція (Основний Закон) України. — К., 2006.
- Бжезинский З.* Выбор. Мирное господство или глобальное лидерство. — М., 2005.
- Гец В.* Трансформационные преобразования в Украине: переосмысливая пройденное и думая о будущем // Общество и экономика. — 2006. — № 3.
- «Гудбай» Європо?» Інтерв'ю з Є.П. Шаровим // Центр Європи. — 2006. — Жовтень.
- Інвестиції зовнішньополітичної діяльності у 2005 році. Статистичний бюлетень. — К., 2006.
- Інтерв'ю з Надзвичайним і повноважним Послом ФРН в Україні п. Р. Шеферсом // Інвестгазета. — К., 2006. — 10—16 жовтня. — № 40.
- Дергачев В.А.* Геополитика. — К., 2000.
- Кудряченко А.І., Рудич Ф.М., Храмов В.О.* Геополітика. — К., 2004.
- Кудряченко А.І.* Геополітичне сходження України // Президент. — 2002. — № 9.
- Посилення співпраці між Україною та ЄС щодо утвердження верховенства права в Україні. — К., 2006.
- Рудницький С.* Чому ми хочемо самостійності України? — Львів, 1994. — 427 с.
- Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти / За ред. Ф.М. Рудича. — К., 2002.
- Україна—Росія: пошук оптимальної моделі відносин: Матеріали міжнародної конференції. — К., 2004.

**ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ
ОРІЄНТАЦІЇ ГРОМАДЯН МАКЕДОНІЇ
(90-ті роки ХХ ст. — поч. ХХІ ст.)**

Народилася 10.09.1960 на Хмельниччині. У 1982 р. закінчила історичний факультет Чернівецького державного університету. Кандидат історичних наук (1999), доцент кафедри політології Чернівецького національного університету (2003), докторант факультету соціології та психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Автор монографії та 40 наукових статей. Досліджує проблеми безпеки країн Південно-Східної Європи.

Зовнішня політика, навіть у демократичних державах, є тією сферою, куди влада намагається якомога менше допускати громадськість. Традиційно вважається, що ця справа належить виключно до компетенції вузького кола професіоналів. Тим часом навіть політикам важко проводити міжнародну діяльність, яка відкрито не підтримується або засуджується громадською думкою. На початку 1990-х років значна частина македонського населення не мала чітко виражених зовнішньополітичних орієнтацій, болісно реагуючи на події та явища, які могли нести загрозу отриманій незалежності. Це пояснюється складною історією регіону, де впродовж століть вирішення «македонського питання» неодноразово закінчувалося кровопролиттям, депортаціями та етнічними чистками.

Метою даної розвідки є з'ясування впливу різних факторів на зовнішньополітичні орієнтації громадян Македонії у 90-х роках ХХ ст. — початку ХХІ ст. Емпіричну базу дослідження становлять результати соціологічних досліджень, проведених у Македонії в цей період, матеріали преси та спогади учасників подій.

Проблеми безпеки у Південно-Східній Європі досліджують македонські науковці П. Лазаревські, С. Милослевські, Т. Атанасовські та ін.¹ Українські та російські дослідники О. Маначинський, П. Рудяков, С. Романенко, Н. Стрельчук розглядають вплив Косовської кризи на стабільність у регіоні².

Найближчі сусіди Македонії (Греція, Албанія, Болгарія, Югославія) неоднозначно сприйняли появу нової держави, що, відповідно, привело до того, що громадяни цієї країни на початку 90-х років оцінювали зовнішньополітичну ситуацію як нестабільну, і будь-які нелояльні кроки з боку сусідів викликали масовий протест і обурення.

Щодо македонської еліти, то в перші два роки існування незалежності популярною стає ідея демілітаризації колишньої югославської республіки. У «Маніфесті про демілітаризацію Македонії» національна інтелігенція на чолі з письменником і академіком Гане Тодоровським, сформулювала пропозиції щодо збереження миру в регіоні³, серед яких збереження миру взагалі і в Європі зокрема, демілітаризація Македонії та дружні відносини із сусідніми державами як запорука миру на Балканах. Автори документа вважали, що для збереження миру на півдні Європи дуже важливо, щоб незалежна та нейтральна Македонія знаходилася під захистом великих європейських країн, а не стала знову місцем їхньої боротьби за вплив у регіоні.

Македонський уряд прийняв рішення не направляти більше призовників до югославської армії, наполіг на мирному виході югославської армії з частиною її зброї з території країни, заборонив створення воєнізованих формувань в РМ. Проте жорстокі реалії збройних конфліктів на території колишньої Югославії відіграли основну роль у тому, що ідея про демілітаризацію Македонії через дуже короткий час була відкинута.

Втім, спостерігаючи перші кроки македонської дипломатії, неважко було помітити, що характерним є перебільшення значення політико-дипломатичних зусиль і здатності укладених угод змінити реальне становище держави на міжнародній арені. Влада демонстративно сконцентрувала свою увагу на розвиткові відносин з країнами Заходу, шукаючи тут «захисту» від найближчих сусідів. Перший президент Македонії К. Глігоров, якого на початку президентства звинувачували у «сербоманстві», заявив, що Македонія дистанціюватиметься від найближчих сусідів, і проголосив політику «рівновіддаленості».

На час здобуття Македонією незалежності, з найближчого оточення тільки Греція була одночасно і членом НАТО (з 1952 р.), і членом ЄС (з 1981 р.), а також входила до складу Ради Європи, ОБСЄ, ЗЄС. На перший погляд, здавалося, що саме Греція допоможе Македонії у намірах «повернутися до Європи», але суперечки навколо новоутвореної держави призвели до того, що саме Греція й ускладнила шлях сусідки до європейських та євроатлантичних структур. Грецький уряд і правляча партія ПАСОК відмовлялися визнати нову державу під іменем «Республіка Македонія» і її державну символіку, бо вважали, що македонці хочуть незаконно використати назву, яка історично належить Греції. Особливій критиці македонська сторона піддавалася за використання «сонця або зірки із Вергіні», давнього знаку македонських королів, зображеного на прапорі РМ.

Скориставшись правом вето, Греція блокувала визнання Македонії державами Європейського Союзу і, використовуючи своє головування в ЄС, змусила парламент Македонії внести зміни до Конституції. Грецька сторона вимагала, щоб Республіка Македонія у спеціальних доповненнях до Конституції (прийнята 17 листопада 1991 р.) задекларувала, що не має територіальних претензій до сусідів, а турбота про етнічних македонців, що проживають в інших країнах, не означатиме втручання Республіки Македонія у внутрішні справи сусідів. Греція тривалий час відмовлялася визнавати існування македонської меншини на своїй території, і будь-які спогади про те, що раніше в Егейській Македонії більшість становили македонці, розглядала як посягання на свою територіальну цілісність і суверенітет.

Ситуація в регіоні залишалася складною, і в лютому 1992 р. парламент країни прийняв Закон про оборону, що передбачав формування армії Македонії. Керівництво країни, реально оцінивши події на теренах колишньої СФРЮ, зрозуміло, що новостворена армія на зможе захистити країну, яка постійно знаходиться під загрозою бути втягнуеною у конфлікти, що розгоралися на півночі (Хорватія, Боснія, Косово), тому звернулася за допомогою до ООН. У 1993 р. в Македонію введені «блакитні шоломи» ООН, або миротворчі сили (UNPROFOR). У березні 1995-го, після довгих дебатів, їхній мандат продовжили. Вони стали називатися превентивними силами ООН (UNPREDEP). Населення Македонії позитивно оцінювало результати цієї

місії⁴. 72,57% опитаних агентством Data-Press у березні 1998 р. висловилися за продовження місії. Це засвідчило, що більшість населення країни, враховуючи ускладнення ситуації в регіоні, була впевнена у безпеці за присутності миротворців. На запитання «Чи далі Македонія залишається безпечним місцем для життя?» — 62,4% опитаних відповіли «так», а 37,5% — «ні». Отже, незважаючи на ескалацію конфлікту у сусідньому Косово, більшість населення Македонії все ще почувала себе в безпеці за присутності миротворців⁵.

У 1996 р. Збори Республіки Македонія ратифікували договір з НАТО про військове співробітництво (Status of Forces Agreement), ставши 27 учасницею Програми «Партнерство заради миру».

На запитання: Чи вважаєте Ви, що косовський конфлікт може поширитися на Македонію? — «так» відповіло 50%, «ні» — 37,57% і без відповіді це запитання залишили 17,4%⁶. Цікавим, на нашу думку, є поділ відповідей на запитання: З ким Македонії буде найбезпечніше? 42,3% відповіли, що Македонія буде безпечною з НАТО, 21% опитаних вважав, що необхідно будувати довірливі відносини із сусідами, 17,8% — якщо Македонія стане нейтральною, з Росією — 3,71%, у союзі з іншими землями 2,14%, інше — 8,6%, без відповіді — 12,1%. Отже, в 1998 р. громадяни Македонії на перше місце, як основного гаранта своєї безпеки, поставили НАТО, на друге — добрі відносини із сусідами, а на третє — нейтральність⁷.

Починаючи з 1999 р. в Армії Республіки Македонії (АРМ) проходить реформа. Число військових з 22 тис. скорочено до 16 тис., а резервістів із 120 тис. до 60 тис. Велику військову допомогу Македонії надала Німеччина. Вона передала 115 бронетранспортерів, 300 армійських джипів. 94 танки надійшло з болгарської армії. Але, за деякими даними, на момент початку реформи в АРМ нараховувалося всього від 8 до 9 тис. чол., з них 5 тис. офіцерів і 2—3 тис. цивільних осіб. 22 тис. — цифра, на думку деяких джерел, занадто завищена колишнім військовим міністром Миколою Ключевим. Останніми роками АРМ дуже важко поповнювалася новобранцями, але мала досить зброї для резервістів: 100 тис. гвинтівків і, знову ж таки подарунок від Німеччини, — 100 тис. автоматів Г-3⁸.

Події в Косово дали черговий поштовх ідеї створення «балканських мультинаціональних миротворчих сил» (Греція, Ал-

банія, Італія, Македонія, Болгарія, Румунія, Туреччина). Про це йшла мова на зустрічі в Анкарі (березень 1998 р.) та в Бухаресті (травень 1998 р.) делегацій Македонії, Туреччини, Болгарії, Албанії, Румунії та представників Словенії та США. Неодноразово це питання піднімалося і в наступні роки. Структура, мандат, кількість і розташування цих сил тривалий час знаходилися у фазі домовленості. Більшість національних армій буде представлено у цих силах батальйонами, а Албанія і Македонія — по одній роті. З'єднання має діяти в рамках миротворчих операцій НАТО, а також у кризових ситуаціях поза територіями країн-учасниць з дозволу ООН і відповідно до законодавства країн-учасниць. Правда, деякі агентства новин називають це формування «силами швидкого реагування», але офіційна версія — у зв'язку з подіями в Косово необхідно мати у регіоні одну спільну політичну і військову силу. Македонія найактивніше підтримувала цю ідею і, напевно, була найбільше зацікавлена в її реалізації. Македонська делегація неодноразово наголошувала на чіткому статусі сил і координації їхніх дій, щоб ця ініціатива не стала причиною нових балканських непорозумінь. Саме Македонія запропонувала, щоб до участі в цих силах запросити Італію як для політичної рівноваги, так і для розміщення на її території штабу.

Коаліція «За зміни», яка отримала перемогу на парламентських виборах 1998 р., за пропозицією лідера партії «Демократична Альтернатива» Василя Тупурковські, визнала Тайвань, що призвело до дипломатичного конфлікту з Китаєм. Цей акт готувався у повній таємниці і навіть тодішній президент К. Глігоров у своїх спогадах пише, що дізнався постфактум і не міг довго повірити, що це відбулося в дійсності⁹.

9 лютого 1999 р. КНР розірвала дипломатичні стосунки з РМ, а 26 лютого 1999 р. наклала вето у Раді Безпеки ООН на резолюцію про продовження мандата UNPREDEP. У лютому 1999 р. місія ООН в Македонії була припинена і за дуже короткий час її територія із «оазису миру», враховуючи загострення кризи у Косово, була перетворена на військову базу.

Наприкінці 90-х років ХХ ст. на формування зовнішньополітичних орієнтацій як населення Македонії, так і політичної еліти значний вплив мав зовнішній чинник — Косовська криза та її інтернаціоналізація. Зокрема, македонські дослідники вважають, що бомбардування НАТО території сусідньої Югос-

лавії безпосередньо посилило розкол у македонському суспільстві, загострило міжетнічну напругу, а відчуття небезпеки у македонському суспільстві посилювалося пропорційно зростанню напруженості у Косово.

Бомбардування Сербії викликало в Македонії стихійні мітинги протесту, особливо масових біля посольства США. Американським дипломатам і журналістам стало небезпечно пересуватися по країні. Македонці засуджували агресію НАТО і ще довго на будинках зберігалися написи, зроблені під час 78 днів бомбардувань: «Клінтон — Гітлер», «НАТО — геть з Македонії» тощо.

Якщо македонці засуджували дії НАТО і підтримували сербів, то албанці, тісно пов'язані з албанцями Косово родинними та дружніми зв'язками, підтримували Захід і своїх кровних. Більшість албанців Македонії прийняли у свої сім'ї косоварів і висловлювали невдоволення від того, що не всі македонці квапилися відкрити двері осель для біженців. Рівень внутрішньоетнічної єдності і згоди всередині двох найчисленніших етнічних груп (македонців та албанців) досяг своєї вершини саме восени 1999 р. і наслідки цього, на думку македонської дослідниці Б. Ванковської, ще довго залишатимуться дуже серйозними¹⁰.

У цей період громадська думка і думка політичної еліти щодо дій НАТО на Балканах значно відрізнялися одна від одної й вони існували ніби незалежно. Політична еліта, в обмін на обіцянки швидкого вступу до ЄС та НАТО, підтримала дії Заходу. Але невдовзі македонські політики були розчаровані й звинуватили країни Заходу в тому, що вони залишили Македонію наодинці з проблемою біженців-косоварів.

Якщо під час бомбардування Югославії населення рішуче підтримало сербів і засуджувало дії НАТО, а політична еліта мала готовність на будь-які поступки тільки б зберегти гарні стосунки із Заходом, то починаючи з березня 2001 р. ситуація змінилася. Правляча коаліція на чолі з прем'єром Л. Георгієвські намагалася втримати владу і переклала всю відповідальність за стабільність у країні і безпеку в регіоні на західні країни та НАТО, звинувативши їх у поширенні конфлікту на територію Македонії. Причому такої позиції дотримувалися й опозиційні партії. Зрозуміло, що і провладні ЗМІ, оцінюючи дії НАТО й США, звинувачують їх у тому, що вони стали на захист однієї сторони — албанців. Така «офіційна» інтерпретація результатів

зовнішньополітичної діяльності мала метою закамуюфлювати невдачі та прорахунки влади і приховати справжній стан речей від громадян Македонії.

Дотепер ніхто не дав відповіді на безліч запитань, які турбували і продовжують турбувати громадськість Македонії: чому, приміром, серед тих, хто перейшли кордон Македонії в 2001 р., були вояки Косовського Захисного Корпусу, які отримували платню від ООН? Чому багатьом лідерам албанських угруповань заборонено в'їзд до США, але в Македонії вимагали для них амністії? Чому Захід неохоче визнає зв'язки албанських бойовиків з міжнародними терористами?

Починаючи з березня 2001 р. албанські екстремісти перейшли до відкритих воєнних дій на території Македонії, отримуючи фінансову і військову допомогу з Косово, і встановили контроль у західних районах Македонії (Тетово, Дебар), де переважає албанське населення. На думку багатьох аналітиків, був тісний зв'язок між цими військовими акціями і демаркацією кордону між СРЮ і Македонією. Незадовго до цих подій, у лютому 2001 р., президенти СРЮ і Македонії підписали договір про державний кордон, де врегульовано всі питання, включаючи і кордон в районі Косово. Лідери косовських албанців сприйняли це як загрозу планам приєднати до Косово території Південної Сербії та Північної Македонії.

До речі, у балканських країнах заявам албанських політиків та бойових командирів про те, що вони відстоюють національні права албанської нації, вже давно ніхто не вірить. Мають вони вплив тільки на деяких західних політиків. Косово і Західна Македонія давно знаходяться в центрі як нелегальної торгівлі наркотиками, зброєю, так і «живим товаром», і саме це приносить кошти, які йдуть на «загальноалбанську національну справу». 75 відсотків наркотиків, що потрапляють на європейський ринок, проходять через так званий «балканський коридор». Прибуток від продажу наркотиків дає змогу албанцям мати підтримку серед політиків та представників силових структур.

У серпні 2001 р. в Охрид лідерами найбільш впливових македонських і албанських партій підписано рамковий договір, який передбачав політичне врегулювання кризи в Македонії. Нібито для такого врегулювання зроблено багато: парламент Македонії ухвалив п'ятнадцять поправок до Конституції, за якими права етнічної албанської меншини значно розширені,

НАТО провело операцію «Необхідний врожай» і зібрало зброю у бойовиків, у Македонію направлені спостерігачі ОБСЄ. Восени 2002 р. здійснено наступну операцію за участю вояків альянсу — «Бурштинова лисиця». Втім, все це тільки пригасило конфлікт, загнало чисельні проблеми вглиб, ніхто не може гарантувати, що ситуація не вийде з-під контролю і події розвиватимуться за сценарієм, розробленим Заходом.

Впродовж 2002—2003 рр. ситуація у македонському суспільстві залишалася складною. Весь парадокс полягав у тому, що Македонія одночасно виступала проти НАТО і прагнула членства в НАТО. За соціологічними опитуваннями, проведеними у лютому—березні 2003 р. шведською агенцією «Ідея», тільки 25,5% населення Македонії довіряло НАТО. Якщо брати ці дані по етнічних групах — то це становить відповідно 12% македонців і 87,2% албанців¹¹. Довіра населення відрізнялася також і за регіонами: 51,2% населення північно-західної Македонії, де переважає албанське населення (Дебар, Тетово, Гостівар), довіряли НАТО, а на сході країни, де переважає македонське населення, — НАТО довіряло 10,4%¹².

Ці дані демонструють негативний вплив інтернаціоналізації Косовської кризи і підтверджують думки македонських дослідників, що дії НАТО безпосередньо на території Македонії і сусідньої Югославії посилили розкол у македонському суспільстві. Тому заяви тодішнього македонського керівництва, зокрема прем'єра Л. Георгієвські про вступ Македонії до НАТО, були досить дивними.

Звичайно, падіння популярності НАТО в Македонії залежало від кількох чинників: по-перше, позиція НАТО під час подій у Косово, по-друге, часто дії НАТО виглядали як підтримка в конфлікті тільки однієї сторони — албанців; по-третє, македонське керівництво не могло вирішити внутрішні проблеми і вину за кризу в країні переклало на НАТО та інші міжнародні організації. Слід відзначити, що висловлювання та заяви колишньої македонської влади, суб'єктивна інформація македонських мас-медіа сприяли, особливо в 2001 р., поряд з вищезазначеними факторами, ще й негативному іміджу альянсу в цій країні.

Чого тільки варта ідея, народжена оточенням колишнього прем'єра Л. Георгієвські про обмін територіями між Македонією та Албанією, яка була обнародована у 2001 р. Раз-по-раз

ця ідея виникає і тепер серед кіл, близьких до ВМРО, сьогодні вже опозиційної партії. 31 травня 2001 р. в «Новій Македонії» на першій сторінці була навіть вміщена карта «етнічно чистої Македонії». На щастя, македонське суспільство не проявило інтересу до такого роду експериментів.

Проблема негативного ставлення до НАТО є проблемою не тільки НАТО, а й політичної еліти Македонії, тому що разом із зростанням напруженості між двома найбільшими етнічними групами через нестабільну ситуацію у Косово, вступ до НАТО є також фактором, який розколює суспільство. Громадська думка не змінюється із такою швидкістю, як заяви політиків. Протягом 2002 р. партія Л. Георгієвські намагалася створити в суспільстві ілюзію успішної інтеграції Македонії у євроатлантичні структури, переконати македонців, що справи йдуть добре і Македонія ось-ось стане членом НАТО. Тому навіть у представників македонських мас-медіа викликали здивування і розчарування заяви, зроблені керівництвом НАТО на саміті 19+1 (2002 р., Брюссель) з приводу невиконання Македонією взятих на себе зобов'язань.

Відсутність об'єктивної інформації як щодо НАТО, так і рівня співпраці Македонії та альянсу є однією з причин негативного ставлення населення до проблеми вступу Македонії в НАТО.

Зазначимо, що переважна більшість представників політичної еліти Македонії усвідомлювала складність внутрішньої і зовнішньої ситуації, в якій знаходиться країна, як і те, що події кінця 90-х і особливо 2000—2001 рр. показали, що самотійно не вдасться вирішити проблем внутрішньої і зовнішньої безпеки. А македонські політики не мали бажання відкрито визнати свої прорахунки і помилки, особливо напередодні чергових виборів, адже випадало простішим звинувачувати в цьому міжнародні організації. Тільки наближення чергових виборів змусило ВМРО-ДПМНЄ знову заговорити про інтеграцію до Європи і НАТО, оскільки населення, змучене кризою 2001 р., не сприймало націоналістичні лозунги і заклики до протистояння на етнічному ґрунті.

Колишній міністр закордонних справ РМ Слободан Чашуле вважає, що НАТО і ЄС не зможуть створити ефективну систему безпеки доки в регіоні тлітиме загроза вибуху нового конфлікту. Тим більше, що такої думки дотримувалася більшість опи-

таних експертів, 95% яких вважали, що загроза територіальній цілісності Македонії продовжує існувати, а 90% вважають, що різниця у ставленні населення регіонів країни до зовнішньополітичного курсу залишається без змін¹³.

Визначаючи найважливіші напрямки співробітництва між Македонією і НАТО, експерти на перше місце поставили створення умов для вступу РМ у НАТО в перспективі, на друге — пряму допомогу НАТО у проведенні військової реформи, на третє — надання НАТО додаткових гарантій безпеки Македонії, на четверте — узгодження політичного курсу країни і розширення НАТО на Схід.

Якщо порівнювати дані опитування населення і експертів, то громадяни Македонії на перше місце ставлять важливість співпраці з ЄС, а експерти — відносини зі США. До речі, македонська еліта продовжує залишатися і сьогодні розколотою у зовнішньополітичних орієнтаціях. Оточення покійного президента Бориса Трайковського орієнтувалося на США, а оточення колишнього прем'єра і нинішнього президента Бранко Црвенковського у зовнішній політиці орієнтується на країни ЄС.

Криза у стосунках між США і країнами Європи з приводу операції в Іраку негативно позначилася на ставленні населення Македонії до США і НАТО. Значною частиною населення Захід перестав усвідомлюватися як єдине ціле, а суспільство знову розкололося на прихильників і противників війни в Іраку. Більшість населення країни засудило (і це можна вважати рефлексією на бомбардування Сербії) силовий спосіб розв'язання проблеми. Підтримка керівництвом Македонії позиції США щодо міжнародного кримінального суду також не знайшла позитивного відгуку у суспільстві і ще раз показала, що оцінка міжнародних подій політичною елітою і громадянами Македонії суттєво відрізняється.

Запрошення на Празькому саміті до вступу в НАТО найближчої сусідки Македонії — Болгарії й підтримка США та іншими країнами Заходу активної співпраці Македонії, Албанії та Хорватії в інтеграції до НАТО мали позитивний вплив на зміну громадської думки. У проведеному 6—12 червня 2003 р. американським ІРІ (Інтернаціональний республіканський інститут) опитуванні населення Македонії (опитано 1108 осіб) 94% висловилися за вступ Македонії до ЄС (5% проти, 2% не мають думки) і 72% опитаних відповіли, що підтримують вступ Маке-

донії до НАТО, 22% висловилися проти вступу до НАТО. Таким чином, громадська думка поступово змінюється на користь інтеграції РМ до євроатлантичних структур¹⁴.

На прикладі Македонії можна спостерігати парадоксальну ситуацію: з одного боку — невдоволення опозиційних партій і частини населення присутністю військ НАТО в регіоні, з іншого — Македонія, як і інші країни Південно-Східної Європи, з різних власних міркувань не бажає, щоб війська НАТО покинули регіон. Балканські країни, на відміну від Заходу, не можуть дозволити собі фінансових витрат, пов'язаних з утриманням сильних військових структур чи миротворчої поліції (як наприклад КФОР), чи прийом і облаштування великої кількості біженців. Дефіцит ресурсів, відставання у військово-технічній сфері — основні причини, які визначають зовнішньополітичну поведінку переважної більшості балканських країн. Більшість із них не можуть самостійно захистити свої кордони і забезпечити національну безпеку, як, наприклад, і найменша балканська країна Македонія.

¹ Лазаревски П., Милослевски С., Атанасовски Т. и др. Аспекти на националната безбедност на Република Македонија. — Скопје: Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, 2001. — 502 с.

² Маначинський О. Я. Косово і Метохія: історичні перехрестя: Монографія. — К.: МАУП, 2001. — 112 с.; Рудяков П. «Балканська криза» (1991—2001 рр.): характер, особливості, наслідки // Політична думка. — 2001. — № 1—2. — С. 77—88; Романенко С. А. Историко-политическая типология кризисов на Балканах XIX—XX вв. и их роль в международных отношениях // Россия на Балканах. Научные доклады. Московский центр Карнеги. — М., 1996. — Вып.8. — С. 31—75; Романенко С. А. Конфликт в Косово и его последствия // Конфликт в Косово: новый контекст формирования российских национальных интересов. Материалы конференции. — М., 1999. — С. 6—11; Стрельчук Н. Македонія та процеси європейської інтеграції // Європа: ідея та процеси. Матеріали наукового симпозиуму. 4—5 червня 1998 р. — Чернівці: Прут, 1998. — С. 131—136; Стрельчук Н. Македонія—Албанія—Сербія — реалії воєнного прикордоння // Транскордонне співробітництво у поліетнічних регіонах Східної та Південно-Східної Європи: Матеріали наукового симпозиуму. — Чернівці: Золоті литаври, 1999. — С. 44—49; Стрельчук Н. Операція НАТО на Балканах і громадська думка країн Європи // Проблеми прикордонних територій у контексті розширення НАТО. — Чернівці, 2001. — С. 33—40; Стрельчук Н., Матьовка М. Косовський конфлікт: політичні реалії та наслідки // Політологічні та соціологічні студії. Зб. наук. праць. — Чернівці, 2000. — Т. 1. — С. 115—124.

³ Нова Македонія. — 1991. — 1 октомбр.

- ⁴ Data Press. Истражувачки извештај: Граѓаните за замнување за УПРЕДЕП од Република Македонија. — 1998. — Март. — С. 3.
- ⁵ Data Press. Истражувачки извештај: Колку е безбедна Македонија. — 1998. — Јули. — С. 3.
- ⁶ Там само.
- ⁷ Там само.
- ⁸ *Нешовски В.* Реконструкција на АРМ. Со помала војска, до поголеми ефекти // Денес. — 1999. — 19 августа. — С. 21—22.
- ⁹ *Плигоров К.* Македонија е се што имаме. — Скопје, 2000. — С. 491.
- ¹⁰ *Ванковска Б.* Глобализација кризџ македонска призма // Политична думка. — 2000. — № 3. — С. 39.
- ¹¹ Дневник. — 2003. — 24 март.
- ¹² Дневник. — 2003. — 26 јули.
- ¹³ *Strelchuk N.* The NATO enlargement and problem of national security of South Eastern European Countries: the Dynamics of Stereotypes' Development in Social Thought // <http://www.nato.int/acad/fellow/01-03/strelchuk.pdf>.
- ¹⁴ Зачленувањето во ЕУ е побитно од приемот во НАТО. — Дневник. — 2003. — 26 јули.

СВЯТА, ЯКІ ЗАВЖДИ З ТОБОЮ...

(Японський календар очима українця)

Народився 3 листопада 1981 року в м. Києві. В 1998 році закінчив середню школу в м. Токіо (Японія). В 2005 закінчив Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка за спеціальністю «міжнародні відносини». 2002–2004 навчався в університеті «Рюоку» (м. Кіото, Японія), кафедра політичних наук. З 2005 року працює в Секретаріаті Президента України.

Портаючи зараз сторінки записника, вдивляючись у фотографії, дістаючи з шухляд яскраві буклети і путівники, хрестоматію з міфами та легендами, підручники з ієрогліфіки, я пригадую свій перший день в Японії — мені починає задаватись, що все це було не зі мною.

Ніби я ніколи і не жив поза всім цим... ніби від самого народження на цей світ ніс в собі усвідомлення того, що 29 грудня 1994 року я сидітиму біля вікна на одинадцятому поверсі старої будівлі в районі Таканава і, вдивляючись у неонову рекламну вивіску на будинку напроти, буду намагатися перемалювати у свій блокнот два ієрогліфи — 日本 — два простих символи з такою кількістю значень, що навіть японцям буває іноді важко їх розтлумачити. «Країна сонця, що сходить» — саме так ми звикли їх розуміти...

Японія. Не знаю, чим це можна пояснити, але коли я розмірковую над цими ієрогліфами, мені здається, що все, що трапилося зі мною починаючи з 29 грудня 1994 року, було зумовлено ще за тринадцять років до цього — 3 листопада 1981 року, в національний день культури Японії, 129-ту річницю Дня на-

родження імператора Муцухіто, який започаткував епоху Мейдзі — в мій перший День народження.

Я дивлюсь на сторінки календаря і намагаюсь пригадати кожний день, рік — відчутти його всіма клітинами свого ества, змалювати барвами пам'яті кожну щонайменшу мить того великого свята... Свята, яке завжди буде зі мною.

ЗИМА. 冬

Тут розмиті грані між порами року. Після кривавих кле- нових пожеж осені грудень настає непомітно, без поспіху. За- мерзлими гілками сумних парків, солодким запахом персиково- го чаю, різдвяним безумством розпродажу. Зриваючись важ- ким сірим небом на золотий лотос у руці Будди.

До помірною холоду «основного острова» звикаєш швидко. І вже на другий рік перебування тут, коли починаєш кляк- нути від температури плюс десять, перестаєш розуміти ко- ментарі японців на кшталт: «Але ж у вас там холодніше», — і все більше цінуєш три маленькі втіхи японського зимового побуту — «набе» (традиційний гарячий овочевий суп), «ко- татсу» (низький столик, обгорнутий ковдрами з усіх боків, під яким є маленька пічка) та «офуро» (традиційна глибока ванна).

На Хонсю сніг доволі рідкісне явище. В той час як на Кюсю його не буває взагалі, проте надто багато на Хоккайдо.

Взимку я люблю дивитись на холодний і похмурий Тихий океан. Сам не можу збагнути, що вабить мене в цьому сумно- му видовищі. Як на мене, таким замріяним сірим зимам дуже пасує саме урбаністичний Тихий океан, що віддзеркалює в собі примари мостів і хмарочосів.

Я приїжджаю до Осацької бухти і прямую на набереж- ну біля Космо-тауер. Годинами можу прислухатися до гудків буксирів у морозному повітрі та «дитячих» криків чайок, що обліплюють портові крани, довго дивитися на важкі повільні хвилі і згодом, заплющивши очі, вдихати цей холодний соло- ний спокій.

Відлунюючи десь глибоко в тобі ці холодні хвилі ніби про- сьяться пошкребтись і об твоїй обрій... — від цього водночас стає трохи лоскотно і сумно.

Новий Рік (*Осьогаatsu*)

1–3 січня

До Нового року японці готуються доволі довго. Мабуть, увесь грудень минає у «різдвяній лихоманці» та святкуванні *боненкай*¹. Доволі лояльні в питаннях релігії, японці святкують як споконвічні синтоїстські і традиційні буддійські свята, так і таке грандіозне християнське свято, як Різдво. Повністю перейнявши західну естетику, японські міста в грудні перетворюються на одну величезну і яскраву різдвяну гірлянду протяжністю від Окінави до Хоккайдо. З вітрин кожного магазину чи ресторану посміхаються перехожим Санта-Клауси. Над Японією вирує тайфун розпродажу під звуки різдвяних мелодій. А напередодні Різдва у великих містах влаштовують свято ілюмінації, яке насправді краще один раз побачити, ніж сто разів почути про нього.

Але одразу ж після Різдва, вже 26 грудня, країна перетворюється: більше ніде ви не зустрінете європейських прикрас — усюди традиційні японські новорічні композиції, запозичені з китайської культури — три паростки бамбуку з гілками зеленої сосни, обгорнуті 3–5–7² разів мотузкою з рисової соломи. Ці композиції, розміром від 30 см до 1,5 метра (залежно від добробуту сім'ї чи компанії), пророкують вам у новому році щастя і процвітання.

Незвичними є не лише святкові декорації. Настає особливий час — підбивати підсумки, завершувати справи року старого і проводити його разом з колегами, близькими друзями чи просто приятелями.

Боненкай — привід для людей одного кола — чи то гурток орігамі, чи спортивна секція зі стрільби з лука, чи відділ промислової компанії — зібратись разом в останньому місяці року, що минає... для того, щоб якнайкраще забути про нього. Таке зібрання за пляшечкою sake і сябу-сябу ніби автоматично нівелює все погане, що траплялось між цими людьми протягом цілого року. Тим більше, що на період боненкай на фірмах зазвичай припадають виплати щедрих премій.

Особливо соціально активні японці, переважно молодь, устигають відсвяткувати до трьох-чотирьох боненкаїв. Зазвичай це: зібрання друзів по факультету³, вечірка спортивної секції, вечірка клубу за інтересами і зібрання колег по «байто»⁴.

Десь за тиждень до Нового року господині розпочинають приготування до святкування гантана⁵ та осьюгатцу⁶. Оселі по-святковому ідеально прибираються, готуються традиційні новорічні наїдки (осеті рьорі). Їх має вистачити на всіх гостей протягом перших трьох днів Нового року. Осеті рьорі складають в спеціальні лаковані скриньки, і кожен з цих наїдків має символічне значення. Фантазіям прикрашання святкових страв немає меж — тут гармонійно поєднуються яскраво-жовта ікра улюбленої риби з зеленими кружальцями ківі та червоними шматочками полуниць.

Найбільш популярні солодощі цього сезону — рисові коржики **моті**, приготування яких — справжнє дійство. Тісто для них вибивають з вивареного рису величезною дерев'яною кувалдою в традиційній дерев'яній діжці, часто з залученням до цього процесу друзів, колег чи просто допитливих туристів. Процедура, яка вимагає неабияких фізичних зусиль, перетворюється на чудову святкову забаву. Моті — не просто улюблені святкові ласощі для японців, вони є обов'язковим атрибутом урочистого підношення дарів богам в храмах. Їх разом з мандаринами залишають на могилах своїх рідних та близьких, а також шанованих в країні героїв.

Новорічної ночі, одягнувшись у традиційні строї — святкові кімоно, родина вирушає до храму молити богів дарувати всім її членам здоров'я і добробуту.

Опівночі 31 грудня, за буддійською традицією, в храмах лунає дзвін величезних дзвонів *кане*. Дзвони б'ють 108 разів, виганяючи злих духів та впускаючи Новий рік до очищених сердець.

Одне з моїх найбільш улюблених місць цієї пори — храм Мейдзі Дзінгу в Токіо.

Синтоїстський храм Мейдзі Дзінгу, збудований у 1920 році на честь імператора Мейозі та імператриці Сьокен, визнаний у всьому світі шедевром класичної японської архітектури.

Можливо саме він і є тим головним місцем, яке конче треба відвідати для того, щоби відчутти справжній дух новорічної Японії. Впродовж перших трьох днів нового року — це найпопулярніше місце Токіо. Стежка до кипарисового храму, вигинаючись щабневим драконом, проносить на своїй спині близько чотирьох мільйонів відвідувачів щоденно. В самому парку, де знаходиться храм, унікально сполучаються 120 000 дерев, понад півтори тисячі різновидів, зібраних з усіх куточків Японії.

Умиротворення і тиша, що панують тут, навіть за такого скупчення людей, можуть вразити будь-кого. Зарядившись від такого душевного енерджайзера синто, можна розпочинати Новий рік з Новими силами.

«Японська Мекка» має власні традиції. Усі відвідувачі купують тут новорічні амулети — стріли щастя та успіху із зображенням тварини — символу року за східним календарем. Відслуживши прикрасою оселі, ця стріла має повернутися до храму і згоріти в священному вогні через рік в дні святкування наступного Нового року. Вона поступиться місцем новій стрілі з новим символом, яка через рік теж палатиме у вогні біля храму. За традицією, відвідуючи храм, синтоїсти кидають монетки до дерев'яної скрині перед входом у храм, задумуючи бажання і плескаючи в долоні для того, щоб їх почули на небесах. Зупинитися перед скринєю-жертвоником, щоб укинути монетку, можна буквально на мить, до того ж через надзвичайні розміри натовпу в новорічні дні не кожний зможе наблизитись до нього. Тому там натягують величезних розмірів полотно, перед яким для забезпечення порядку вишикуються шеренги поліцейських. Незважаючи на найщиріші та найдоброзичливіші настрої всіх чотирьох мільйонів відвідувачів, обличчя поліцейських захищені пластиковими забралами від кинутих в бік храму монеток-приношень.

Але таку кількість людей в ці дні можна зустріти лише в храмах.

Річ у тім, що окрім призупинення ділової активності в столиці, на тишу впливає те, що добра половина мешканців виїжджає з міста провести новорічні свята з батьками й родичами.

Мене завжди вражало безлюддя, яке панує на вулицях Токіо в період осьогатцу. Зачинені банки, офіси, маленькі крамнички і мегамаркети, спустілі парки, зниклі багатогодинні затори на дорогах... все це створює ілюзію того, що величезний мурашник-мегаполіс мешканці залишили внаслідок якогось грандіозного відступу.

Лежиш посеред білого дня в офуро й прислухаєшся до тиші цього спустілого мегаполіса за вікном...

Десь далеко чути стукіт дерев'яних гета⁷.

Японці кажуть, що лише на початку січня повітря настільки чисте і прозоре, що можна почути цей ідеальний звук удару гета об бруківку. І тут я з ними абсолютно згоден.

Свято Дарума

6–7 січня

Наступним барвистим святом, яке в черговий раз демонструє відсутність чітких залежностей між релігією та самим дійством, обрядом і відповідним мерчандайзингом, є вшанування буддійського патріарха на ім'я Дарума, відомого в світі за своїм санскритським ім'ям Бодхидхарма.

Пана Даруму вшановують не лише тому, що він приніс дзен-буддизм до Японії, завдяки чому він уже міг би стати культовим персонажем японського пантеону. Легендою допомогло йому стати ревне прагнення до просвітлення. Пан Дарума просидів у стані медитації дев'ять років і досягнув таки просвітлення, але при цьому втратив руки й ноги, які в процесі атрофувались. Згодом легендарного Даруму стали зображувати у вигляді однієї лише голови, яка у японців швидко перетворилася на фешиш — талісман, що приносить успіх...

В місті Такасакі (близько 100 км на північ від Токіо) виготовили першу ляльку Даруму, яка згодом перетворилася на всевітньо відомий японський бренд. В очей червоної голови пана Даруми, виготовленої з дерева або пап'є-маше, немає зіниць, що символізує його перебування в медитації. Придбавши таку ляльку, людина задумує бажання і малює пану Дарумі одну зіницю, допомагаючи йому досягти бажаного прозріння. І тут настає черга Даруми допомогти людині — здійснити її бажання. Коли воно здійсниться, Дарумі слід намалювати другу зіницю. Вдоволена червона голова досягає просвітлення!

6–7 січня близько півмільйона людей з'їжджаються до міста Такасакі помолитися у храмі Сьорізан і придбати на місцевому ярмарку голову Даруми. Спеціальна служба триває добу. Ченці читають сутри і моляться за мир у всьому світі.

Свято Даруми в Такасакі стало одним з моїх найперших вражень про Японію. З того часу я купив і намалював зіницю не одному Дарумі...

Ось і зараз, беручись до цієї роботи, я намалював маленькій голівці з пап'є-маше одну зіницю...

Допоможи мені, Дарума-сан!

День Повноліття (*Сейджін-но-хі*)

Друга неділя січня

Якщо ви приїдете до Японії на початку року, виникає відчуття, що ця країна насправді відповідає тим розповідям, картинам, кінофільмам і снам, які ви бачили про неї.

Лагідні дівчата на вулицях міста в традиційних кімоно. У морозному повітрі луною віддається стукіт дерев'яних гета... Вулицями гуляють персонажі, які немовби тільки-но зійшли зі сторінок романів Ясунарі Кавабати, або немов зі знімального павільйону неподалік потягнулася до найближчої станції метро масовка із зйомок «Щоденника гейші», забувши переодягнутися.

Концентрація свят на початку січня дійсно створює подібну ілюзію. Японське класичне кімоно — вбрання для доволі консервативних і безумовно заможних людей. Вартість традиційного строю, виготовленого за правилами вручну, може сягати кількох десятків тисяч доларів.

Зазвичай кімоно передається в сім'ї від бабусі до онуки. Чудовим приводом для сучасної японки надягти кімоно є День повноліття, коли навіть «затяті модниці» — борці проти всього традиційного — вбираються в класичний одяг.

Повнолітні чоловіки в цей день віддають перевагу діловому костюму, проте особливим шиком вважається для юнаків вбратися у чоловіче кімоно — хакату.

Повноліття в Японії досягають у віці двадцяти років. Другої неділі січня місцева влада влаштовує спеціальну церемонію, під час якої юнаки і дівчата отримують спеціальні сертифікати у супроводі невеликого подарунку. Такі церемонії відбуваються за місцем народження «іменинників». Для студентів, які роз'їхалися до великих міст на навчання, таке свято стає фактично першим зібранням випускників.

*Сейджін-но-хі*⁸ — перетворюється на істинну феєрію для туристів. Гайдзіни⁹ витрачають кілометри фотоплівки, аби сфотографувати витончених красунь в розкішних традиційних вбраннях.

Прихід весни (Сетцубун)

3–4 лютого

Прихід весни в Японії святкують на початку останнього місяця зими — лютого.

Це свято традиційно символізувало пробудження природи і початок нового року (до того, як у 1873 році імператор Мейдзі встановив святкування Нового року за Григоріанським календарем).

Святкування сетцубуна передбачає велику кількість обрядів. Найпопулярніший серед них — розкидання щасливих бобів або «вигнання злих духів» (оні-ярі). В храмах та оселях японці розкидають соєві боби, вигукуючи при цьому *«фуку ва уті, оні ва сото!»*, що означає «добробут — у дім, демони геть!». Задля більшої реалістичності дійства у будь-якому супермаркеті можна придбати разом із соєвими бобами ще й «маме-макі» — маски демонів (оні) і цілити бобами саме в них.

Нам з братом завжди подобалось вдягнути такі святкові маски кумедних червоного та зеленого «оні» з маленькими ріжками, що стирчали з золотих кучериків. Мама кидала в нас соєвими бобами, запрошуючи добробут до нашого дому. Ну а ми тікали геть на Акіхабару¹⁰ грати на відео-приставках... до бісиків в очах.

Свято снігу в Саппоро (Юкі-матсурі)

5 лютого

Відсутність снігу на Кюсю та його нестача на Хонсю чудово компенсуються надлишком снігових опадів на Хоккайдо.

Однією з візитівок зимової Японії є свято снігу в Саппоро — столиці північного острова — під час якого численні учасники з усього світу споруджують неповторні у своїй красі снігові скульптури.

Сам я ніколи не бував у Саппоро, але, відверто кажучи, перебуваючи і в Токіо, і в Кіото, не зустрічав на початку лютого більш популярної теми телерепортажів, газетних статей і фотовиставок.

Почалось усе в 1950 році, коли група студентів спорудила шість скульптур зі снігу в одному з центральних парків Саппоро. Після чого своєрідний сніговий фестиваль набув поширен-

ня і зараз став однією з найвідоміших зимових подій в усьому світі. Юкі-матсурі щороку збирає понад два мільйони гостей.

Учасники фестивалю будують справжні снігові міста, де на одній з вулиць можуть опинитися Статуя Свободи, Собор Святого Петра, Тадж Махал і Велика китайська стіна. За ніч поряд з ними зростають ще й снігові герої «манга» та «аніме»¹¹.

День Заснування Нації (Кенкоку-но-хі)

11 лютого

За стародавніми переказами, 11 лютого 660 року до н. е. за часів сходження на престол міфічного імператора Дзімму (Дзімму-тенно) була заснована стародавня японська держава.

Важко сказати, чи існував насправді імператор Дзімму. Проте легендарний Дзімму — син стародавніх богів-деміургів — є істинним символом божественного походження імператорської влади.

День сходження Дзімму на престол стали відзначати невдовзі після реставрації в Японії влади імператора наприкінці XIX століття. Як і низка інших свят, це свято було скасовано по завершенні Другої світової війни. А в 1966 році святкування було відновлене під назвою День Заснування Нації.

День Святого Валентина

14 лютого

В Японії це міжнародне свято, як і в нас, позбавлене християнського підтексту.

Вшанування покровителя всіх закоханих створює неймовірний ажіотаж в японських магазинах.

Гадаю, якби святого Валентина не існувало, його конче необхідно було б вигадати японським виробникам шоколаду. Від самого початку лютого магазини майорять спеціальними наборами подарунків, «оренованих» під День Святого Валентина. Найтиповіший подарунок у цей день — плитка чорного шоколаду у формі серця. За традицією, створеною, гадаю, самими японцями, в цей день ініціативу проявляють саме дівчата, даруючи такі серця юнакам, яким симпатизують.

Традиційно в Японії одним з головних принципів дарування подарунків є принцип взаємності. Для дотримання цього

принципу тут і вигадали свято Білого Дня, яке відзначають за місяць — 14 березня. Цього разу вже юнаки мають піднести у відповідь подарунок усім без винятку дівчатам, від яких отримали шоколадний презент 14 лютого.

Про Білий день я дізнався лише на третій рік отримання шоколадних сердець. Хай пробачать мені всі, про кого я забув у Білий день!

ВЕСНА. 春

Це був яскравий різнокольоровий згусток маленьких вулиць на краю солодкувато-спекотної весни.

Небо у повільному танку знімає шар за шаром... Ніготь великого пальця врізається в помаранчеву шкірку і в ніздрі впирається терпкий цитрусовий запах.

М'який ванільний вітер торкається шовковими язиками скляного дзвіночка над крамничкою зеленярки. Розмішує в собі віддзеркалення яскраво-червоних полуниць. Вривається в полотно пащі блакитних коропів на бамбукових вудочках при вході до парку.

Придушена мутним сонцем зебра пішохідного переходу. В барабанах пральних машин, що в coin-laundry через дорогу, обертається травневий день.

Тануть кубики льоду у високій склянці на столі, розділеному навпіл косою смужкою тіні.

Світлофор. Змахи віяла. Рожеві спалахи кущів азалії. Яскраво-фіолетові та кремові іриски навколо ставка.

Пластиковий Будда біля входу до майстерні продавця буюданів¹² стискає золотими пальцями стебло лотоса.

Колючі палкі промені сонячного їжака розсікають мутну зеленкувату воду ставка, брови кам'яних богів сковзують по білих і червоних спинах королівських коропів.

Я сиджу в парку під тінню кипариса і дивлюся, як першокласники грають у бейсбол. Вони голосно сміються, борсаються в пилюці, відбивають м'яча битою, біжать щосили. Перша база, друга база, безкрайне блакитне небо...

Я не знаю більш прекрасного часу і місця, ніж весна в Японії.

Свято дівчат (*Хіна-матсурі*)

3 березня

Хіна-матсурі¹³ — перше загальнонаціональне свято календарної весни. В цей день, коли земля ще вкрита снігом і зацвітає слива, в сім'ях моляться за здоров'я і благополуччя доньок.

У далекому дев'яносто п'ятому, когدا я тільки-но починав відкривати для себе Японію, літня японка пояснила мені, що хіна-матсурі — свято дівчаток.

«І ми святкуємо це свято, — промовив я, — восьмого березня ми вітаємо усіх дівчат».

Ані вона, ані я на той момент нічого не відали про Клару Цеткін та соціальний підтекст весняної краси, але обоє зійшлись на тому, як це чудово, що у таких далеких культур співпадають певні традиції.

Свято ляльок — це, перш за все, свято витонченості, один із символів вічного прагнення японців споглядати красу.

Ляльками тут не граються, ними милуються.

Святковий ритуал полягає в тому, що 3 березня в японських оселях на п'яти- або семирівневих етажерках виставляють набір ляльок, що зображують імператора з імператрицею та їхніх придворних. Кожна лялька з набору — витвір мистецтва. Їх передають з покоління в покоління. Ляльки, яких традиційно дарують бабуся й дідусь по лінії мами, стають часткою приданого дівчини.

Лише раз на рік сім'я дістає це багатство й милується ним. Кажуть, якщо не сховати ляльки до скриньки вчасно, дівча ризикує не вийти заміж.

Свята цвітіння сакури

Складно чітко окреслити часові рамки святкування, присвячених цвітінню сакури — можливо, головному культурному бренду Японії після «сонця, що сходить».

В період цвітіння сакури з початку лютого на Окінаві і до середини травня на Хоккайдо вся Японія занурюється у свято споглядання, яке тут називають *хана-мі*¹⁴.

Кажуть, сакура зацвітає тоді, коли небожителі спускаються на землю. Побачивши красу цього цвітіння, в це легко повірити. Легко також повірити в те, що спускаються вони саме до Окінаві і не поспішаючи мандрують на північ.

Сакура — особа шляхетна. Синтоїстські ченці в ці дні крокують процесією, несучи на плечах відкриті паланкіни з величним деревом.

В давнину японці піднімались вище в гори, де родинами, розмістившись під квітучим шатром величного і в той же час надзвичайно вишуканого дерева, розділяли скромну трапезу з богами. Зараз вони віддаються спогляданню цвітіння в міських парках — єдиних джерелах умиротворення бурхливих мегаполісів. Ажіотаж, який панує тут навколо будь-якого вільного клаптика землі, де можна розстелити свою підстилку і годинами сидіти, спостерігаючи розкішні блідо-рожеві крони сакури, не можна порівняти з будь-яким різдвяним розпродажем чи фіналом чемпіонату Японії з бейсболу.

Проведення корпоративної вечірки в цей період — справа обов'язкова. Відповідальний, зазвичай молодий співробітник компанії, розстелює величезні поліетиленові підстилки у куточку парку і годинами самовіддано чергує там від самої ночі в очікуванні старших товаришів.

Час надзвичайний, воістину благодатний. В такі дні, коли все навколо оточене казковим цвітінням, складно повертатись до затишної, але, як правило, тіснуватої японської оселі. На вулицях тут і там з'являються зовсім простенькі пересувні візки з жаровнями, освітлені ввечері «лампочкою Ілліча» на довгому шнурі без абажуру. Їхні власники готують невігадливі курячі шашлички, пропонують холодне пиво, а відвідувачі — друзі чи просто сусіди проводять свої вечори тут на кількох кульгавих табуретках, повертаючись додому лише для сну. Просто навколишній світ охоплений надзвичайно свіжим і ніжним святом краси.

Ввечері цвітіння сакури відсвітлюють гірлянди зворушливих паперових ліхтариків, розвішаних над алеями парків.

В одному з найзнаменитіших парків японської столиці Сіндзюку-гьоен розквітає поступово від ранніх до пізніх сортів близько 3000 сакур, які милують око неймовірними відтінками — від кремового до ніжно-бузкового. В цьому парку прем'єр-міністр Японії за традицією влаштовує урочисте прийняття — таку собі «корпоративну вечірку» для найповажніших громадян Японії, куди запрошують й іноземних дипломатів. Окрім звичних наїдків, запрошених пригощають саке. І це теж перетворюється на справжнє дійство. Напій привозять в традицій-

них деревних діжках, кришки яких розбивають у присутності гостей, а потім спеціальним бамбуковим черпачком розливають у специфічні японські чарки — соснові квадратні коробочки.

Іноді я думаю: адже цвітіння вишні в українських садочках — теж диво! Відцвітаючи, вишня дарує нам ще й плоди — соковиті і красиві. Буйно квітуча японська сакура не подарує їстівних плодів. Її вишеньки не більше сірникової голівки. Пишне цвітіння дарує неземну красу, не залишаючи «матеріальних цінностей». Але сакура прихистить тебе в надзвичайно спекотні літні дні в тіні своєї широкої крони, гілки якої схиляються до самої землі.

Квітки сакур засолюють на запас — для приготування церемоніального напою, який подають під час традиційного японського весілля. Секрет консервації квітів мені невідомий, але вони розкриваються в напої, як квітка лотосу на поверхні води, і розливають тонкий ніжний аромат... Смак не зовсім звичний. Хоча... можливо, вони теж могли б вигукувати «солоні!» на кшталт нашого «гірко» на весіллях!

Хікіяма-мацурі. Хібусе-мацурі

Серед традиційних весняних свят, не пов'язаних з цвітінням сакури або посівом рису, можна виділити свята *Хікіяма-мацурі* і *Хібусе-мацурі*.

Хікіяма-мацурі, який святкують 14–16 квітня, — унікальне, зворушливе видовище. На спеціальних помостах (які тут називають «хікіяма») діти віком від 5 до 12 років представляють уривки з класичних вистав кабукі та кьоген¹⁵. Через складність виконання обидва жанри не під силу багатьом дорослим, тим більше, що далеко не кожен має право ним оволодіти. Наприклад, ролі в театрі Кабукі передаються у спадщину. Роль виконується під тим самим прізвиськом протягом століть. Якщо майстер не знаходить собі заміну серед власних нащадків, він може передати роль талановитому молодому актору. Той, своєю чергою, отримуючи роль у спадщину, стає часткою сім'ї і бере прізвиське майстра.

Хібусе-мацурі — «протипожежне свято», яке відзначають 28–29 квітня, набуло особливої популярності в префектурі Івате і Міягі.

Свято Хібусе-мацурі святкують у старовинному замку міста Мідзусава, що знаходиться у префектурі Івате. На барвистих

помостах під назвою «хаясі-ятаі» дівчата в хакама¹⁶ грають на флейтах і б'ють у барабани, догоджаючи богам, аби ті не допустили пожежі.

Кажуть, свято виникло за наказом глави клану Мідзусава, який був очевидцем великої пожежі в Едо¹⁷ 1657 року. Повернувшись додому, він заснував бригади пожежників і став молити богів про спасіння від пожеж в місцевому синтоїстському храмі Хідака.

Особливістю святкування Хібусе-матцурі в префектурі Міягі є спеціальна вистава під назвою «танок тигра» (хібусе-но-тора-маі).

Свято хлопчиків (Танго-но-секку)

5 травня

Свято хлопчиків прийнято називати зараз «Святом дітей» (кодомо-но-хі), аби не образити маленьких представниць прекрасної половини людства. Однак традиції залишаються традиціями, і головними елементами цього свята є фігурки воїнів у старовинних латах, надзвичайної краси іриси, гостре листя яких символізує меч, і звичайно — головний герой свята — сміливий і сильний короп — символ мужності і цілеспрямованості.

Батьки моляться за те, щоб їхні сини вирости здоровими, сильними та шанованими людьми. Наче короп, який пливе проти течії, вони мають знайти в собі сили пройти через усі життєві випробування і досягти успіху.

Знову всюди — в оселях, дорогих магазинах і готелях з'являються етажерки, на яких виставляють мініатюрні самурайські шоломи й лати, мечі та луки, а також пляшечки з ірисовим лікером.

У ці дні на кожному кроці можна побачити паперових чи полотнояних коропів різних кольорів (коі-ноборі) на довгих жердинах. Ухопивши травневий вітер, вони вигинаються в повітрі, намагаючись, згідно з легендою, доплисти до самого неба.

ЛІТО. 夏

Літо — час занурюватись у прохолодні хвилі океану, тікати з великих задушливих міст на північ до Аоморі або на Хоккайдо, ховатись у тіні дерев, слухати, як дощ тижнями тарабанить по карнизу в період «цую»¹⁸, вмикати кондиціонер, вдягати юката і діставати віяло, запускати феєрверки...

Час жити в стилі японського літа — поминати померлих під час святкування Обон і підспівувати «Тэнкі-ні-нарі...» на свято Небесної Ткалі.

Якщо ти пережив неймовірно спекотне і вологе японське літо, а з приходом зими починаєш клякнуту від температури +10 за Цельсієм, знай, що ти поступово стаєш одним із них. І не намагайся відшукати раціональну відповідь на репліку на кшталт «адже у вас там холодніше».

Адже у нас таки дійсно холодніше...

Свято небесних закоханих (Танабата)

7 липня

Свято Танабата — день закоханих одне в одного Ткалі і Пастуха — мабуть, найбільш романтичне з усіх традиційних японських свят. Раніше його відзначали сьомого числа сьомого місяця за місячним календарем. Перейшовши на Григоріанський календар, японці залишилися відданими нумерології, і більшість традиційних свят припадає на дату збігу порядкового числа місяця і дня¹⁹. Скажімо, Свято хлопчиків святкують 5 числа п'ятого місяця — травня, Танабата — 7 липня, День хризантем — 9 вересня.

У Свята небесних закоханих дивовижно сумна і романтична історія. Ткаля Танабата — донька Небесного володаря — була неперевершеною майстринею і ткала казкової краси полотна для суворого батька. Закохавшись у Пастуха, вона забула про все на світі, в тому числі і про своє мистецтво. Тоді Володар неба розлучив їх, поселивши на протилежних берегах Небесної ріки²⁰, дозволивши зустрічатись лише раз на рік. Для того, щоб вони змогли зустрітись, сороки злітаються з усього світу і створюють над рікою місточок, через який і пройдуть назустріч одне одному вічні закохані. Горе, коли в цей день ітиме дощ і Небесна річка вийде із берегів, тоді сорокам не під силу буде перекинути місток для Ткалі і Пастуха. Ось чому, як справжнє заклинання, звучить цього дня дитяча приказка: «Тенкі-ні-нарі» «О, нехай буде гарна погода!»²¹

У цей день у сузір'ї Ліри і Орла сходяться зірки Вега і Альтаїр. Вони переливаються всіма кольорами спектра, і японці прикрашають різнокольоровими стрічками довгі стебла бамбука, які можна побачити звідусіль.

Відтоді і донині, як і раніше, закохані вірять в чудеса і пишуть на цих стрічках свої бажання. Свято відзначають за сучасним календарем — 7 липня, а не сьомого місяця за місячним календарем, а вітер доносить до Небесного володаря окрім бажань, виписаних загадково красивими ієрогліфами, ще й щире «Let my Kuoko love me forever...» І він лише розгублено просить принести йому словник.

Дні поминання померлих душ (О-бон)

13–15 липня

О-бон — одне із найбільш «розкручених» у світі традиційних японських свят.

У дні святкування О-бона японці віддають данину поваги своїм прашурам, а також дорогим людям, які відбули до царства мертвих і які в цей час за повір'ям приходять до них у гості.

До приходу привидів оселі чисто прибирають, готують спеціальне частування, яке розміщують біля домашніх вівтарів, а для того щоб гостям з царства мертвих було легше знайти дорогу, біля дверей вивішують яскраво фарбовані ліхтарі. Доволі часто саме на цей час припадають сімейні відвідання цвинтарів.

Увечері вулиці наповнюються мелодіями флейт та боєм барабанів. Виконується заворожливий танок духів — Бон-одорі.

На вечір третього дня свята О-бон відбувається прощання з духами. Японці в традиційних кімоно вирушають до річки для виконання ритуалу «горо-нагасі». В паперові ліхтарики з іменами померлих ставлять свічку і на маленькому човнику відправляють його течією ріки. Тисячі ліхтариків, що плывуть крізь ніч, освітлюють дорогу душам до царства мертвих.

День моря (Умі-но-хі)

20 липня

День моря — єдине з великої кількості літніх свят і фестивалів, яке є офіційним державним святом. Це свято почали відзначати з 1995 року. В цей день японці віддають данину поваги морю — джерелу їхнього життя і смерті.

Цікавим в цій історії є те, що свято фактично «вигадали» через те, що такому гарному місяцю, як липень, бракувало офіційних «червоних днів» у календарі. Формальним приводом для цього свята є не дуже відома в історії дата — 20 липня 1861 року — день, коли славнозвісний імператор Муцухіто повернувся до столиці з морської мандрівки на північ країни. Воістину, лише нація, яка навіть у XXI столітті забуває про все на світі і завмирає в очікуванні народження майбутнього продовжувача династії, може відзначати навіть такі дати.

Взагалі-то, національними святами в Японії відає спеціальний відділ в апараті уряду. У співпраці з різними відомствами він проводить аналітичні дослідження і формулює законопроекти, які Кабінет міністрів виносить на розгляд парламенту. У післявоєнній історії це відбувалося сім разів. Весь цей процес можна розділити на два етапи — до 1995 року, коли з кожним новим законом число свят в Японії зростало, і після, коли святковий календар підганявся у відповідність з горезвісною «господарською доцільністю».

Окрім «молодого» морського свята в липні проводять велику кількість фестивалів, пов'язаних з морем, з водою і з традиційним синтоїстським обрядом обмивання. Одним з таких фестивалів є Тендзін-мацурі в місті Осака, до дійства у якому залучені понад півмільйона людей.

24 липня маленький хлопчик у вигляді синтоїстського божества в супроводі ченця сідає у човен і пливе по річці Окава. В цей час хлопчик здійснює стародавній синтоїстський обряд «хоконагасі» — під час молитви він кидає у воду «божественну алебарду» (каміхоко). А наступного дня понад 100 кораблів спускаються вниз рікою Окава. І звідусіль лунає старовинна сакральна музика *кагура*.

ОСІНЬ. 秋

Восени я люблю підніматися в гори. Якщо я в Токіо, то на Такао-сан, якщо в Кіото — на Арасі-яму.

Люблю ходити вузькими гірськими стежками, перебираючись через яри і гірські річки підвісними мостиками. Заходити до маленьких святилищ і величних гірських храмів. Пити крижану воду з джерел і водоспадів. Слухати вітер, що заплутався в таємничій кроні дерев, вдихати на повні груди мо-

розне прозоре повітря. Дивитися на яскраво-червону пожежу осінніх кленів.

В Японії осінь — найвишуканіша пора року. Вона дарує за-спокоєння після спекотного літа, приносить умиротворення, занурюючи тебе у споглядання нових чудес природи.

Свято хризантем

9 вересня

У квітів є душа. В це японці вірять на всі сто відсотків. Зокрема, хризантеми часто стають героями японських міфів та легенд. Одна з них розповідає про те, як прекрасна у своїй природній невигадливій красі біла хризантема стає моделлю для герба імператора. За іншими легендами в хризантемах живуть душі померлих дітей.

В японському календарі є спеціальний День хризантем — 9 вересня. Як уже згадувалось, у виборі дат для багатьох своїх свят японці дотримуються правил нумерології. І хоча вони базуються на місячному календарі, дев'ятий день дев'ятого місяця за сучасним Григоріанським календарем — ще один з прикладів поєднання традиції і сучасності.

Напередодні свята квіти хризантем в саду накривають тонкими серветками, на яких збирається роса. Вранці красуні умиваються цією рососою і зморшки зникають назавжди. Милуючись обличчями японок, які довго залишаються молодими, можна легко повірити цій легенді.

Фестиваль ябусаме в Камакурі

14–16 вересня

В тяжкі часи міжусобних воєн в Японії народжувалися культури і традиції, які виховували силу волі, шляхетну покору та майстерність володіння бойовими мистецтвами. Ябусаме — кінна стрільба з лука — одне з найскладніших бойових мистецтв, яке переросло за довгі віки в грандіозний ритуал, спрямований на лякання злих духів і на догодження суворому богові війни Хатіману.

В храмі Тсругаока-хатімангу у вересні влаштовують синтоїстську церемонію «ябусаме», багатогранну за підтекстом, надзвичайно видовищну за проявом і глибоко релігійну за суттю.

Вершники, що мчаться стрімголов та випускають стріли²², які зі свистом вражають мішені з ієрогліфом «оні»²³, тим самим залякуючи злих духів.

По тому, під яким кутом стріла поцілила в мішень, передвіщають майбутнє.

Ябусаме-мацурі супроводжується також традиційними процесіями з омікосі²⁴, ритуальними танцями сідзука-но-ма²⁵ і навіть чайними церемоніями.

До речі, справжнім воїном в Японії, як правило, вважали того, хто однаково вправно володів бойовими і не лише бойовими видами мистецтв, в тому числі і чайною церемонією.

День культури (Бунка-но-хі)

3 листопада

На свій перший день народження в Японії я з радістю дізнався, що 3 листопада в Японії — офіційне свято і вихідний день.

— От бачиш, — радісно посміхаючись, сказала мама, — на честь твого Дня народження тут призначили національне свято.

Пізніше я довідався, що в цьому легкому жарті була лише частка жарту.

В День культури японці насправді відзначають День народження... імператора Муцухіто, який започаткував після революції Мейдзі еру нового просвітницького правління, фактично заклав основи того, що пізніше ми будемо називати «японським економічним дивом».

Після Другої світової війни всі свята, пов'язані на той момент з одіозною імператорською владою, були скасовані, а пізніше замінені святами з такими «невинними» назвами, як День заснування нації або День культури.

Сіті-го-сан²⁶

15 листопада

В цей день влаштовують святкування для дітей, яким виповнилось 3, 5 або 7 років.

Семирічні та трирічні дівчатка, а також п'ятирічні хлопчики приходять у супроводі батьків до синтоїстських храмів для того, аби отримати благословення богів.

Сіті-го-сан — ще один чудовий шанс побачити красу японських убрань. Вулиці сірих листопадових мегаполісів наповнені гамірними процесіями дітей, одягнутих у барвисті кімоно і ха-кама.

Благословення дітей в храмах під час сіті-го-сан має найбільш оптимальну форму для «цільової» аудиторії. Після молитви кожна дитина отримує в подарунок красивий пакет із зображеннями журавля і черепахи — символами довголіття. Це два найулюбленіші символи японців, які часто можна побачити саме на кімоно для винятково урочистих подій або на ширмах, які прикрашають оселю. Самі слова «журавель і черепаха», а японською «цуру-камі», які повторюють кілька разів підряд і з сильним почуттям — просте, але дуже ефективне японське заклинання, що приносить успіх. У кожному такому святковому пакеті знаходяться ще й три довгі цукерки «чітосе-аме», розфарбовані білим та червоним — кольорами успіху.

Діти не просто, а надзвичайно красиво й багато вдягнені. Хлопці серйозні, може, навіть дещо насуплені, у справжніх чоловічих кімоно і строкатих штанах-спідницях. Дівчата, швидше, схожі на ляльок в яскравих кімоно, дерев'яних гета «на високіх підборах», з вигадливими шпильками в урочистих зачісках, з вишуканим макіяжем на чарівних лялькових личках. До храму їх підвозять турботливі батьки, за можливості замовляючи для цієї події лімузин.

...Свято завершено. Розходяться по домівках задоволені, радісні сімейства. Затихають величезні мегаполіси і маленькі містечка... для того, щоб уже через два тижні прокинутися у «різдвяній лихоманці».

* * *

Якщо ти прожив рік в Японії, скуштував новорічних рисових коржиків, почув 108 ударів дзвона і стукіт гета об бруківку в перший прозорий і морозний ранок січня, милувався снігопадом блідо-рожевих пелюсток сакури і кленовим багрянцем, прислухався до мовчання Тихого океану, сакральної музики кагура та безперервного багатотижневого барабанного дробу краплин у сезон дощів... ти стаєш на крок ближче до розгадки тієї таємниці, яку несе в собі країна сонця, що сходить.

Якщо прожив тут довше, ти навряд чи наблизитися до розгадки цієї таємниці.

Просто вона стане частиною тебе. Вона стане і твоєю загадкою.

Відкриваючи скриньки з коштовностями, коробки з ланчем, путівники по мегаполісах, розклади руху автобусів, електричок чи надзвукових потягів, ти відкриваєш для себе казковий світ, який належатиме лише тобі і більше нікому.

Кожний, хто побував в Японії, назавжди нестиме в своєму серці неповторну жагу, від якої неможливо позбавитись ніколи. Ця жага — постійне прагнення краси.

Є ще одна річ, в якій я впевнений на всі сто: якщо тобі по-таланило, і ти в молодості жив у Японії, то де б ти згодом не опинився, вона до кінця твоїх днів залишатиметься з тобою, тому що Японія — це свято, яке завжди з тобою...

¹ Боненкай (忘年会) — дослівно: вечірка для того, щоб забути прожитий рік.

² Щасливі числа для японців

³ В Японії практично відсутнє поняття «однокурсник». Оскільки студент сам обирає розклад на семестр, у нього немає людей, з якими він вчиться в одній групі протягом кількох курсів. «Однокурсником» у нашому розумінні тут може бути людина, яка відвідує з тобою один курс лекцій.

⁴ Байто (скорочено від «арубайто») — мається на увазі робота на непостійній основі. «Байто» є особливо популярною серед студентів — це офіціанти в ресторанчиках, продавці в супермаркетах тощо.

⁵ Ганта (元旦) — день Нового року.

⁶ Осьогатцу (お正月) — новорічні свята.

⁷ Традиційне японське взуття. Дерев'яні сандалії на підставках різної висоти з ремінцем, що відокремлює великий палець.

⁸ Сейджін-но-хі 成人の日 — дослівно: День повноліття.

⁹ Гайдзін 外人 (від гайкокудзін 外国人) в японській мові — трохи фамільярне слово для визначення іноземця.

¹⁰ Район в Токіо з найбільшою концентрацією магазинів електроніки.

¹¹ Манга — японський комікс; аніме (від японського «аніmeshьон») — японське анімаційне кіно.

¹² Буцудан — невеличкий буддійський вітвар для дому.

¹³ Хіна-матцурі (雛祭り) — дослівно з японської — свято ляльок.

¹⁴ Хана-мі (花見) — дослівно: споглядання квітів. Використовується відносно процесу споглядання цвітіння сакури.

¹⁵ Традиційна класична комедія.

- ¹⁶ Традиційне вбрання, схоже на кімоно. Відрізняється наявністю широких наплічників.
- ¹⁷ Стара назва Токіо.
- ¹⁸ 梅雨 — сезон дощів.
- ¹⁹ В Японії у місяців немає спеціальних імен, а лише порядкові номери — перший місяць, другий і так далі.
- ²⁰ Небесна ріка «Ама-но-гава» (天の川) — так японці називають Чумацький шлях.
- ²¹ «О, нехай буде гарна погода!»
- ²² Зазвичай до стріл прикріплюють спеціальні свистки.
- ²³ Оні (鬼) — диявол, демон.
- ²⁴ Святкова процесія омікосі (спеціальний священний паланкін у вигляді невеликого храму) — найбільш розповсюджений святковий ритуал в синтоїзмі.
- ²⁵ Сідзука-но-маі (静かの舞) — дослівно танок тиші.
- ²⁶ Сіті-го-сан (七五三) — дослівно: 7–5–3.

НОТАТКИ ПОСЛА

Яцек Ключковські,
*Надзвичайний і Повноважний Посол
Республіки Польща в Україні*

У ВІДНОСИНАХ — ДОВІРА ТА НАДІЙНІСТЬ

Польща і Україна мають цікаву, насичену подіями і фактами історію, яка ввібрала в себе не завжди рівні стосунки. Ми дружили і воювали в давні козацькі часи, розділили долю упродовження російською і австро-угорською імперіями народів, мали спільні устремління до державності на початку ХХ ст., трагічні події минулих десятиріч нанесли нашим стосункам особливо важких ран, які не загоїлися й до сьогодні. Але, врешті-решт, в людській природі переважає добро, яке здатне до злагоди і миру, взаєморозуміння між наро-

дами і державами в епоху глобалізації, що є реалією сучасного економічно-політичного світу.

Польща була першою державою, яка в 1991 році де-факто і де-юре визнала Україну як суверенну і незалежну державу, надавши цьому виняткової ваги політичного значення. Ми чудово усвідомлювали, що демократична Україна, як сусідка Польщі, суттєво впливатиме на розбудову новітніх реалій не тільки в стосунках двох держав, а й усю Європу. Не випадково один з найвидатніших інтелектуалів ХХ століття Єжі Гедройц в одній з останніх своїх нотаток писав: «Історія вчить, що занепад Польщі стане й занепадом України, і навпаки, як це чітко сформулював Тарас Шевченко...». Ми це не тільки усвідомлюємо,

а й з обох сторін беремо до керівництва, намагаючись бути добрими і надійними сусідами, підтримувати одна одну в найголовніших політичних здвигах.

Минуло понад п'ятнадцять років, як на геополітичній мапі з'явилася незалежна Україна і понад п'ятнадцять років визнання її Польщею. Уже не при владі політики, які тоді ухвалили це доленосне як для нас, так і України рішення. Президентом Польщі на той час був Лех Валенса, видатна особистість новітньої історії Європи, колишній лідер «Солідарності», яка вщент розхитала «колоса на глиняних ногах» — комуністичну ідеологію; прем'єр-міністром теж досить відома в нашій країні особистість — Ян Криштоф Белецький, а міністром закордонних справ Криштоф Скубішевський — видатний правник, фахівець з міжнародного права. Яскравою сторінкою в їхніх політичних біографіях стане ухвалене рішення про визнання України як незалежної держави. І не тільки визнання, а й усебічна підтримка у політичному, економічному, культурному поступі. Треба сказати, що то був час досить складний і для Польщі, яка й сама потребувала чийогось дужого плеча, насамперед у становленні нової ринкової економіки... Багато в нашому спільному інтеграційному русі до європейської спільноти допомагало сусідське взаєморозуміння, підтримка, бажання до зближення найважливіших позицій в різних сферах життя обох країн. Ми не тільки хотіли, щоб з початком Незалежності України розпочався новий етап українсько-польських відносин, а й бажали здолати негативне, що існувало на різних відрізках часу між нашими країнами-сусідами. То є і залишається справою серця і розуму: серця — з уваги, що Україна найближча до нас слов'янська держава, з якою хотілося бути в такій важливий історичний момент, а розуму, бо, як кожна держава, маємо ще й «політичну калькуляцію» на надійних партнерів у плані розбудови добросусідських стосунків в ім'я процвітання обох незалежних держав.

І якщо оцінювати рівень двосторонніх стосунків на цей час між Польщею і Україною в економіці, політиці, освіті, науці, то надати перевагу якійсь окремій сфері досить проблематично, бо в кожній маємо промовисті свідчення наших спільних здобутків. Скажімо, в 1991 році існували лише два пропускі пункти на польсько-українському кордоні, а зараз їх налічується більше десяти. На критично низькій відмітці був і товарооборот

між сусідніми державами. Отож і Польщі, і Україні довелося відроджувати цю винятково важливу для обох країн сферу. Зараз товарооборот сягнув за 3,5 мільярда доларів, але ми вважаємо це зовсім недостатнім і маємо шляхи поліпшення торгівлі між Польщею і Україною. Насамперед, Україна беззастережно є країною демократичною з ринковою економікою, що розкриває особливі горизонти на суцільний європейський простір. І хоч ваша країна ще не сягнула рівня ВВП, який був у 1991 році, зараз він становить 70% рівня 1990 р., а польської сторони — 170%. Українсько-польські економічні стосунки набувають динаміки. Польща зацікавлена у співпраці з Україною в енергетичному секторі, хоч тут дається взнаки деяка невизначеність щодо стабільності в цій сфері. Це залежить насамперед від того, наскільки Україна сама зможе розвивати власну енергетичну стратегію. Суттєво розширилися і урізноманітнилися наші спільні проекти у сферах культури, спорту, а найперше туристичних зв'язків, які мають особливу вагу в поліпшенні взаєморозуміння між українцями і поляками, з'ясування і зближення тих розбіжностей, які ще існують між нашими народами. Помилки предків завжди мусять виправляти нащадки, як це випадає зараз нам і що стало для нас важливим етапом розуміння історії двох народів. Ми насправді розпочали діалог про найскладніші проблеми, який довгий час не помічались, а потім були реанімовані як нездоланні національні протиріччя і суттєво загострили наше сусідське спілкування. Йдеться не про спільне забуття страшних подій 1943—1944 років на Волині, а розуміння тогочасних реалій, які породили двосторонню «колівщину» ХХ ст.

У багатьох важливих інтеграційних процесах маємо спільні політичні підходи і розуміння, є політичними партнерами у європейському діалозі, зокрема і в тих аспектах, які пов'язані із входом України в Північний альянс та Євросоюз.

Багато проблем за п'ятнадцять років нам вдалося вирішити, але час настільки пружний і динамічний, що виникають нові, які потребують нових підходів, нового політичного бачення.

Українсько-польський діалог є сьогодні досить інтенсивним. Маємо готовність поділитися своїм досвідом, але питання не в тому, як проходили реформи у Польщі, бо реформування — це проблема внутрішньодержавна і залежить від багатьох національних чинників, зокрема і в постановці цілей, і в доборі

шляхів їх досягнення. Окрім цього, будь-яка реформа має ціну і суспільство має бути готовим платити за неї. Треба мати також впевненість, що обраний до мети шлях є правильним. Отож ми співпрацювали і співпрацюватимемо з Україною, але обмін досвідом не вирішить українських проблем у розбудові сучасної моделі реформування усіх сфер державного життя, що є конкретною необхідністю з уваги на прагнення інтеграції України до європейського простору.

Реформування в жодній країні і ніколи не сприймається суспільством однозначно, часом це дуже непопулярний крок, який тягне за собою збурення, конфліктні ситуації не тільки в самій державі, а й серед суб'єктів міждержавних стосунків. Особливо важко сприймаються новації поколінням, якому за сорок-п'ятдесят, вони не готові відмовитися від стереотипів, усталених звичаїв і норм задля якихось реформ. Це пережила Польща, це переживає зараз і Україна. Реформи завжди йдуть у сув'язі проблем, які можна вирішити за умови консолідації суспільства, рішучості і відваги влади, політиків, які відчують гостроту потреби у змінах. Щодо Польщі, то вона завжди з великою доброзичливістю ставиться до позитивних змін в Україні, готова надавати посильну допомогу і підтримку.

Говорячи про останні п'ятнадцять років дипломатичних відносин Польщі та України, вважаю їх найбільш динамічними і результативними за всю історію українсько-польських відносин, як про такі, що мають величезний потенціал на майбутнє обох країн.

Окремо хочу зупинитися на проблемах євроінтеграції у нашій країні, що може віддзеркалити й проблеми України, яка декларує і робить кроки у цьому ж напрямі.

Уже майже три роки Польща знаходиться в Європейському Союзі. Хоч це досить короткий часовий відрізок, але ми здолали великий шлях перебудови не тільки суспільного ладу, а й свідомості поляків, які, здолавши рудименти соціалістичної епохи, впевнено наповнюють своє життя реаліями євроінтеграції в усіх сферах — від економічних до духовно-культурних, вбачаючи себе в спільному просторі Європейського Союзу. Польська економіка перебуває на хвилі зростання, більшого, ніж це передбачалося на початку 2006 року, скажімо, ріст загальнонаціонального валового продукту сягнув 4,5%, швидшими темпами збільшується промислове виробництво (від початку року — на

12%) і будівництво (на 9%), це характерно для 24 галузей із 27, що суттєво впливає на ринок праці і рівень заробітної плати поляків, яка вже перевищує середньостатистично 880 дол. США, а пенсія зросла на 6,7% і становить трохи більше 400 дол. США (селян — 264 дол. США). Це, своєю чергою, дозволяє розширити і якісно поліпшити рівень споживання польського населення. Гарним є прогноз і на 2007 рік, у якому Польща має шанси досягнути 7% зростання внутрішнього валового продукту. Залежатиме це насамперед від того, наскільки ефективно використовуватимуться кошти Євросоюзу, вкладені в нашу економіку, а також корпоративні та приватні зарубіжні інвестиції. Згідно з прогнозами одного з аналітиків банку Merrill Lynch, за 50% їх використання зростання ВВП може досягнути 6,4%, а за 100% — сягнути навіть 10%.

Згідно з раніше ухваленими рішеннями Польща в 2007—2013 рр. отримає із структурних фондів приблизно 60 млрд євро, тобто близько 8 млрд щороку. З тих коштів 20% буде виділено на підвищення рівня розвитку найбідніших воєводств: Вармінсько-Мазурського, Підляського, Люблінського, Свентокшиського та Підкарпатського. Передусім кошти будуть інвестовані у будівництво доріг, реконструкцію каналізаційних мереж, розвиток інтелектуальної і культурної сфер — розвиток інтернету, ремонт театрів, насамперед оперних і приміщень філармоній. Знаючи вдачу поляків, можна з великою впевненістю говорити про ефективність використання євросоюзівських внесків в інфраструктурний розвиток Польщі. Але це вимагатиме високої дисципліни і зусиль, а також належного контролю зі сторони місцевого самоврядування.

На рівень життя впливає багато чинників, зокрема рівень ВВП на одну особу, ціни на товари і послуги, а також заробітки. Наші споживчі ціни сягають 60% від середнього рівня Європейського Союзу, але ВВП на одну особу дорівнює лише 50% від середнього рівня Європейського Союзу. Вважається, що чим багатша країна, тим вищі ціни. Втім, нема правила без винятку. Найдорожчими у Польщі є телекомунікаційні послуги (98% від рівня ЄС), оплата за енергію становить 76% від рівня ЄС (платимо стільки ж, як і британці), транспортні послуги становлять 60%, а готельно-ресторанні — 66% від середніх по ЄС. Резюмуючи ці дані, можна з упевненістю стверджувати, що Польща стає багатшою і економічно сильнішою, і навіть за релятивно

високого рівня цін умови життя поляків постійно поліпшуються, у т. ч. і на селі. Ми щораз виразніше вписуємося у краєвид сучасного забезпеченого Євросоюзу.

Але це наш вибір і наш досвід, яким ми щиро ділимося з Україною, бажаючи і її бачити в Євросоюзі, що, без сумніву, поставить наші сусідські стосунки на якісно вищий і різноманітніший рівень. Кроком до цього є наша дуже інтенсивна співпраця в гуманітарній і культурній сферах. Нам приємно усвідомлювати, що у Тульчині буде відроджено унікальний палацовий комплекс XVIII ст., споруджений родиною Потоцьких, один із найграндіозніших у Європі. Тут буде відкрито музей цієї аристократичної родини, а відтак — відображено польський культурний простір в Україні в XVII—XIX ст. Гадаю, що і наша країна візьме участь у створенні цієї українсько-польської культурної оази. Ми з радістю репрезентуємо в Україні творчість польських митців — композиторів, художників, виконавців, відповідно зацікавлені в таких само кроках з української сторони. Багато періодичних видань і в Польщі, і в Україні друкують не тільки поточну інформацію про життя в наших країнах, а створюють спільні проекти. Польсько-українські номери журналів «Сучасність», «Пам'ять століть» знайшли велику зацікавленість інтелектуального читача обох країн.

Ілюстрацією нашого спільного просування до Євросоюзу може стати наш спільний проект про участь в організації в наших країнах фінальних матчів змагання Євро-2012. Три роки ми послідовно працюємо в цьому напрямку як єдина команда. Інспектори УЄФА мали нагоду переконатися, що в обох країнах усі — від керівників держав до рядових уболівальників — зацікавлені у проведенні цього європейського футбольного форуму.

Презентуючи інспекції УЄФА міста-кандидати на право приймати фінальну частину Євро-2012, і поляки, і українці представили нову сторінку заявки, яка має відкрити нас усій Європі і світу. Ми разом продемонстрували своє велике прагнення провести цей чемпіонат і вже сьогодні спільно багато для цього зробили — відведено майданчики для будівництва нових стадіонів (і деякі вже розпочали будувати), заплановано спорудити низку нових готелів, реконструювати аеропорти та дороги тощо. Перемога в цьому тендері сприятиме залученню багатомільярдних інвестицій в економіку обох країн та суттєво вплине на економічний ринок кожної країни. Те, що ми об'єднали зу-

силля, щоб виграти цей тендер, засвідчує про якісно нові стосунки між двома державами-сусідами, усвідомлення значущості нашого спільного шляху вперед, до європейської інтеграції. І якщо Польща на кілька кроків випередила в цьому напрямку Україну, це абсолютно не означає, що ми ігноруємо інтереси України. Усі наші спільні торгові, економічні, енергетичні проекти вибудовуються виключно в координатах зацікавленості українського європейського вибору. На цьому стоїмо, в цьому готові всебічно підтримувати Україну. Яскраво вирізьблюються слова Єжи Гедройца про нашу спільну у просторі і часі долю, як у минулому, так і в майбутньому.

Звичайно, ми, власне, тільки на початку дороги до справжнього економічно-духовного зближення, на цій дорозі траплятиметься ще чимало тернів, особливо в питаннях порозуміння наших стосунків у першій половині ХХ ст. Але вже ніхто не сумнівається в тому, що Польща і Україна повсякчас шукатимуть спільні шляхи свого історичного руху, зближення інтересів в усіх сферах життя.

Борис Гуменюк,
*Надзвичайний і Повноважний
посол України в Республіці Кіпр,
професор, доктор історичних наук*

РЕСПУБЛІКА КІПР: ОФШОР ЧИ ПОВНОПРАВНИЙ БІЗНЕС-ПАРТНЕР УКРАЇНИ?

*Кожен має право на підприємницьку
діяльність, яка не заборонена законом.*

Ст. 42 Конституції України

Останнім часом у засобах масової інформації України Кіпр знову ж й дедалі все частіше почав згадуватися як країна з офшорним режимом, використання податкового та корпоративного законодавства якого сприяє виведенню значних коштів з України, створенню кіпрських офшорних компаній, збереженню в таємниці факту контролю над ними, ухиленню від сплати суб'єктами підприємницької діяльності податків на території України, що наносить шкоду розвитку економіки нашої держави. Чи дійсно це так насправді?

Чи є Кіпр офшорною зоною та чи є можливим його використання у вказаних вище цілях?

Метою написання цієї статті стала необхідність заповнення інформаційного вакууму, який існує у сфері двосторонніх зовнішньоекономічних відносин між Україною та Республікою Кіпр, та який породжує різноманітні, майже завжди недостовірні, трактування положень чинної нормативно-правової бази українсько-кіпрських відносин у сфері регулювання підприємницької діяльності між двома країнами та спекуляції з цього приводу.

Традиційно офшорною зоною (офшорним центром або ж податковою гаванню) називають країну із сприятливим податковим законодавством, слабким урядовим контролем за фінансово-кредитною системою країни та діяльністю так званих оф-

шорних компаній (від англ. «offshore» — закордонний, далекий від берега) — компаній, які мають право на ведення бізнесу виключно за межами держави їх реєстрації не лише з іноземними по відношенню до вказаної країни громадянами та компаніями, що, за певних інших умов, створює передумови для використання положень її законодавства для ухилення від оподаткування, відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування міжнародного тероризму. Чи підпадає Кіпр під вказані критерії «офшорності»?

Для відповіді на це запитання перш за все необхідно нагадати, що Республіка Кіпр починаючи з 1 травня 2004 року стала повноправним членом Європейського Союзу, зважаючи на що була вимушена привести положення свого національного законодавства, в тому числі й податкового, до світових та європейських вимог і стандартів. Зокрема, внаслідок податкової реформи, проведення якої було завершено 1 січня 2003 року, з кіпрського законодавства зникло поняття «кіпрська офшорна компанія», були повністю зняті розбіжності в оподаткуванні місцевих кіпрських компаній та зареєстрованих на Кіпрі так званих міжнародних бізнес-компаній (International Business Companies (IBC)), підвищено з 4,25% до 10% ставку податку на прибуток усіх без виключення юридичних осіб, посилено контроль уряду та Центрального банку Кіпру за діяльністю кіпрських комерційних банків та представництв міжнародних бізнесових підрозділів (International Business Units (IBU) комерційних банків іноземних країн шляхом їх зобов'язання беззаперечно дотримуватись положень Меморандуму про їх асоціацію (створення) та нормативно-правових актів Кіпру, проведення щорічного аудиту своєї діяльності з подальшим повідомленням про його результати фахівців Відділу нагляду за діяльністю міжнародних банківських підрозділів Департаменту з питань забезпечення фінансової стабільності Центрального банку Кіпру, повідомляти вказаний відділ про проведення операцій, пов'язаних із конвертацією валют, зобов'язання отримувати дозвіл на відчуження акцій компаній особам, які не є її власниками, змінювати положення Меморандуму про асоціацію юридичної особи, наймати на роботу громадян, які не є резидентами Кіпру, а міжнародним банківським підрозділам взагалі було заборонено відкривати анонімні та інші види ризикових валютних рахунків. Кіпрським урядом також було запро-

ваджено цілу низку інших заходів, спрямованих на посилення фіскального контролю за діяльністю всіх без винятку суб'єктів підприємницької діяльності на Кіпрі та приведення кіпрського законодавства у відповідність до положень директив Європейського Союзу № 91/308/ЕЕС та 2001/97/ЕС, Конвенції Ради Європи з боротьби з відмиванням коштів, отриманих злочинним шляхом, 1990 року (Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime) та 48 вимог міжнародної організації ФАТФ. Підтвердженням цього є позитивні результати неодноразових перевірок кіпрської системи оподаткування та положень корпоративного права країни представниками Ради Європи, ФАТФ, МВФ та окремими відповідними правоохоронними підрозділами США, проведених у 2000–2004 рр., та невизнання Республіки Кіпр у якості офшорної зони усіма країнами-членами ЄС, США тощо.

До речі, у вказаному напрямку Республікою Кіпр робилися й спільні разом з Україною кроки, головними з яких, без сумніву, стало підписання 3 серпня 2004 року Меморандуму про порозуміння між Підрозділом з боротьби з відмиванням брудних коштів (МОКАС) Республіки Кіпр та Державним департаментом фінансового моніторингу, що діє у складі Міністерства фінансів України, щодо співробітництва в сфері обміну фінансовими відомостями, пов'язаними із відмиванням коштів, а також підписання у 2000 році меморандуму про порозуміння між Центральним банком Республіки Кіпр та Національним банком України.

Зважаючи на вищевикладене, дещо нелогічним стало прийняття 1 квітня 2005 року Кабінетом Міністрів України відповідного розпорядження № 82-р про внесення Кіпру до офіційного переділу офшорних зон, яке викликало цілком зрозумілу негативну реакцію, включаючи дипломатичні протести та демарші, а також наміри кіпрської сторони призупинити двостороннє співробітництво у кредитно-фінансовій сфері, зі сторони офіційної Нікосії та негативно вплинуло на розвиток двосторонніх економічних зв'язків між Україною та Кіпром. Справа в тому, що згідно з відповідними положенням Закону України від 28 грудня 1994 року «Про оподаткування прибутку підприємств» із змінами та доповненнями станом на березень 2005 року, витрати суб'єктів оподаткування на оплату товарів та послуг, отриманих в офшорних зонах, повинні включатися

до складу валових витрат з коефіцієнтом 0,85, а перерахування коштів на рахунки зареєстрованих в офшорних зонах комерційних банків повинно оподатковуватися за ставкою в 15%. Крім цього, зареєстровані в офшорних зонах компанії не мають права брати участь у приватизації українських підприємств, що ввело дискримінаційні для кіпрських компаній умови діяльності на українському ринку.

Таким чином колишній український уряд Ю. Тимошенко, хоча й не досить вдало та з потенційною загрозою погіршення двосторонніх політичних відносин України з Республікою Кіпр — країною-членом Європейського Союзу та другим за розмірами капіталовкладень (станом на 1 квітня 2006 року — 2069,5 млн доларів США) іноземних інвесторів в розвиток української економіки, але все ж намагався припинити вплив капіталу з України до Республіки Кіпр, який, за інформацією Державного комітету статистики України, станом на 01.01.2006 року склав 2,1 млн доларів США, що, своєю чергою, становило лише 0,9% від загального рівня українських інвестицій (220,7 млн доларів США), інвестованих в економіки країн світу. Про вказане передусім свідчить й збереження, не дивлячись на прийняття Кабінетом Міністрів України зазначеного рішення, динаміки щорічного інвестування Україною розвитку кіпрської економіки у розмірі 0,1 млн доларів США (станом на 2003 рік Україною в Кіпр було інвестовано 1,9 млн доларів США, на 2004 рік — 2 млн доларів США, на 2005 рік — 2,1 млн доларів США). При цьому слід зазначити, що у 2005 році, за тими ж даними, вплив українського капіталу у Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії збільшився на 13,7 млн доларів США, а в Австрію — на 1,6 млн доларів США.

За ініціативою Посольства України в Республіці Кіпр питання внесення Кіпру до переліку офшорних зон було переглянуто всіма причетними українськими міністерствами та відомствами, на основі чого 1 лютого 2006 року Кабінетом Міністрів України було прийнято мотивоване розпорядження № 44 про виключення Кіпру із зазначеного переліку.

Таким чином можна зробити висновок про те, що Республіка Кіпр, на відміну від окремих інших юрисдикцій, зокрема островів Мен, Невіс, Джерсі та Гернсі тощо, не може розглядатися як офшорна зона, що й підтверджується деякими провідними іноземними експертами, зокрема спеціалістами впливових

міжнародних аудиторських компаній Pricewaterhouse Coopers та Deloitte & Touches. Кіпрське податкове та корпоративне законодавство нині повністю відповідає загальносвітовим та європейським стандартам.

Водночас проведений аналіз сучасної зовнішньої та внутрішньої політики керівництва Республіки Кіпр свідчить про те, що зважаючи на відсутність серйозних промислових об'єктів в країні, важкі метеорологічні умови (висока температура повітря, тривала відсутність опадів, посухи тощо), які негативно відображаються на результатах сільськогосподарської діяльності Кіпру, та впливу низки інших внутрішніх та зовнішніх чинників, двома основними джерелами формування доходної частини державного бюджету країни були та залишатимуться туризм та доходи, які отримуються від функціонування кіпрських міжнародних бізнесових компаній. Така ситуація змушує керівництво країни постійно «маневрувати» між необхідністю утримання позитивного іміджу Республіки Кіпр як повноправної європейської держави та відшукуванням нових можливостей залишення на Кіпрі іноземних капіталів, в першу чергу російського та українського, виведеного в перші роки незалежності країн, які здатні ефективно працювати на кіпрську економіку, що створює передумови для виникнення окремих, дійсно проблемних, питань у двосторонніх українсько-кіпрських економічних відносинах.

Зокрема, неможливо не погодитись із фактом існування проблемного для України в її зовнішньоекономічних відносинах з Кіпром питання — проблеми ухилення окремих українських суб'єктів підприємницької діяльності від оподаткування в Україні шляхом використання в їх податковому плануванні кіпрського податкового та корпоративного законодавства, а також положень чинної на цей час, на основі відповідних положень Алма-Атинської декларації від 21 грудня 1991 року, для України Угоди між Урядом СРСР та Урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування доходів та майна від 26 серпня 1983 року. Вказана проблема є суттєвою та надзвичайно важливою, адже щороку державний бюджет України недоотримує мільйони гривень у вигляді податків від зовнішньоекономічної діяльності України з Республікою Кіпр та інших надходжень, які могли б ефективно використовуватися для інвестування розвитку саме української економіки.

Згідно із зазначеною Угодою, положення якої, до речі, окрім України є чинними й для Вірменії, Киргизії, Таджикистану та Узбекистану, юридичній особі у ході зовнішньоекономічної діяльності України з Республікою Кіпр достатньо сплачувати податок на прибуток лише в Республіці Кіпр (ставка якого, нагадаємо, становить 10%), що є підставою не сплачувати вказаний вид податку на території України, де його ставка — 25% (ст. 10 Закону України від 28 грудня 1994 року «Про оподаткування прибутку підприємств»). Така ж ситуація і з оподаткуванням дивідендів (згідно з положеннями зазначеної Угоди між Урядом колишнього СРСР та Урядом Республіки Кіпр, якщо кіпрська компанія не має на території України постійного представництва, то податок на дивіденди вона сплачуватиме лише на Кіпрі за ставкою 0%), роялті (ставка оподаткування — 0%), прибутку від продажу цінних паперів (ставка оподаткування — 0%) та окремих інших видів податків. Така ситуація, за ефективного податкового планування, дозволяє українським підприємницьким структурам на законних підставах практично уникати необхідності сплачувати податки як на території України, так і на території Республіки Кіпр.

Зважаючи на те що вказану Угоду було підписано та ратифіковано ще за часів існування СРСР, беручи до уваги зміну політичних, економічних та соціальних обставин життєдіяльності нашої держави та її населення, можливо зробити єдино правильний висновок про доцільність денонсації Україною Угоди між Урядом СРСР та Урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування доходів та майна, а також підписання, з метою додаткового наповнення державного бюджету податковими надходженнями та залучення нових кіпрських інвестицій в економіку України, нової українсько-кіпрської Угоди про уникнення подвійного оподаткування та Угоди про взаємний захист та сприяння інвестицій, підготовку до підписання яких із залученням відповідних компетентних міністерств та відомств України і Республіки Кіпр майже вже завершено. Необхідність прийняття такого рішення усвідомлюється й урядом України, який після проведення чергового, другого, раунду перемовин з кіпрською стороною 12 липня ц. р. ухвалив законопроект «Про припинення дії Угоди між Урядом СРСР та Урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування доходів і майна», зареєструвавши його у Верховній Раді Украї-

ни 14 липня 2006 року під № 0027. Таким чином, у разі позитивного голосування Верховною Радою України вищевказаного законопроекту до кінця поточного року та відповідного повідомлення про це дипломатичними каналами кіпрської сторони, згідно із положеннями ст. 20 Угоди між Урядом СРСР та Урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування доходів та майна, вона втратить чинність з 1 січня 2007 року.

Цей крок дозволить значно максимізувати рівень надходжень до державного бюджету України від проведення зовнішньоекономічних операцій з бізнесовими структурами, зареєстрованими в Республіці Кіпр, що, своєю чергою, сприятиме збільшенню державних витрат передусім на соціальне забезпечення найменш захищених прошарків українського населення та появи нових робочих місць.

Іншим справді проблемним питанням в економічних взаємовідносинах між Україною та Республікою Кіпр є використання окремими українськими підприємцями інституту трастового законодавства Кіпру та його положень для втаємничення факту контролю над тими чи іншими підприємствами України. Доволі часто це робиться особами, які свого часу отримали капітали незаконним шляхом та нині намагаються їх легалізувати перед правоохоронними та податковими органами України. Що являє собою інститут кіпрського трастового законодавства та як можна його використовувати для приховування факту контролю над приватизованими українськими підприємствами?

У міжнародній юридичній практиці трастовою (від англ. trust — довіра, довіряти) угодою називається домовленість, згідно з якою одна особа (довірчий управлінець) зобов'язується управляти (здійснювати будь-які, дозволені власником (засновником трасту) дії) визначеною власністю на користь іншої особи (бенефіціарний власник). При цьому об'єкти власності, які засновником трасту надаються в управління довірчому управлінцю, назавжди переходять у власність останнього.

Сьогодні існує безліч шляхів ефективного використання трастових угод міжнародним бізнесом, зокрема з метою доброчинної діяльності. Наприклад, фонди Сороса, Рокфеллера, уникнення неефективного розпорядження власністю, отримання свободи у призначенні спадкоємців, зменшення рівня оподаткування останніх тощо. Проте із вказаного переліку нас найбільше цікавить можливість використання трастової угоди під час

створення підконтрольної кіпрської компанії, яка й виступатиме контрагентом української бізнес-структури у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.

Однією з найголовніших переваг трасту для міжнародного бізнесу є його втаємниченість, адже сам термін «довірче» управління передбачає особливу довіру та конфіденційність у відносинах. Трастові угоди на території більшості юрисдикцій не реєструються органами державної влади. Зазвичай вони оформляються лише у двох примірниках — один для засновника трасту, інший — для його довірчого управлінця (кіпрської юридичної фірми, комерційного банку або ж кіпрської міжнародної бізнесової компанії), який не має права розголошувати його зміст. Таким чином створюються передумови для приховування імені реального засновника трасту, іншими словами «кіпрського» інвестора української економіки.

На перший погляд здається, що поняття «траст» відсутнє в правовій системі України, як і, до речі, у системах права будь-яких інших країн, які базуються на римському (цивільному) праві (Російська Федерація, Німеччина, Австрія, Україна тощо). І це дійсно так, адже трастове законодавство притаманне лише правовим системам країн, які базуються на англосаксонському (загальному) праві (Республіка Кіпр, США, Велика Британія та ряд інших). Водночас практика податкового планування давно навчилася саме законним шляхом обходити і вказану проблему: замість того, щоб діяти від імені трасту в країні, де його можуть не визнавати, зокрема в Україні, окремі підприємці діють від імені кіпрської компанії, а вже саму компанію, тобто її акції, передають у трастове управління.

Вказана проблема також повністю знаходиться в правовому полі міжнародних економічних відносин і у випадку дотримання суб'єктами підприємницької діяльності вимог, передбачених українським законодавством, зокрема щодо надання Антимонопольному комітету України інформації стосовно директорів, секретарів та власників кіпрської компанії, що виходить на український ринок, якими, до речі, здебільшого виступають співробітники кіпрських юридичних компаній або ж інші кіпрські міжнародні бізнесові компанії, не може викликати зауважень з боку українських правоохоронних та податкових органів.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок про те, що Республіка Кіпр на даний час за жодних

обставин не може розглядатися як офшорна зона. Будь-які безпідставні спекуляції з цього приводу можуть не лише погіршити двосторонні українсько-кіпрські політичні відносини, а й завдати відчутної шкоди Україні на міжнародній арені та створити суттєві бар'єри на її євроінтеграційному шляху. Потрібно усвідомити те, що Республіка Кіпр є одним з провідних бізнесових партнерів України, який вже інвестував у розвиток економіки нашої держави понад 220 млн доларів США. Ті ж проблемні питання, які нині існують у двосторонніх економічних відносинах між Україною та Республікою Кіпр, повинні, зважаючи на їхню надзвичайну вразливість, вирішуватися виключно цивілізованими правовими шляхами з урахуванням політичної та економічної доцільності за столом переговорів. Політичне керівництво України та представники українських, кіпрських та міжнародних ділових кіл повинні йти разом, нога в ногу у напрямку створення передумов для процвітання нашої Батьківщини та її подальшого економічного розвитку. Загальновідомо, як легко втратити політичного партнера та партнера по бізнесу, яким є нині Кіпр для України, та як важко повернути його довіру, повагу та позитивне ставлення.

Валерій Рилач,
*Директор Третього територіального
департаменту МЗС України,
кандидат філософських наук*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ

Ближкій Схід в сучасній системі міжнародних відносин

Геополітичну роль регіону Близького Сходу в сучасній системі міжнародних відносин важко переоцінити. На користь такої тези свідчить його вагомий демографічний потенціал (понад 300 мільйонів населення зі швидкими темпами зростання), розвинені міжнародні транспортні маршрути, що пов'язують між собою основні центри економічного розвитку, наявність значних покладів вуглеводневої сировини та інших корисних копалин, привабливість ринків збуту із значними можливостями подальшого росту. Близькосхідні країни, передусім держави Перської затоки, є до того ж значними джерелами вільних капіталів і відповідно потенційними інвесторами.

Сьогодні в політологічній думці існує кілька підходів до визначення географічних та цивілізаційних рамок Близького Сходу. В цій публікації ми пропонуємо включити до зазначеного поняття Єгипет, території Палестинської Національної Автономії, Ізраїль, Ліван, Сирію, Йорданію, Ємен, Ірак, арабські країни Перської затоки. Водночас дуже тісно пов'язаними з цим регіоном є північно-африканські країни так званого Магрибу — Алжир, Марокко, Мавританія, Лівія, Туніс, а також Судан. Що стосується Ірану, то він, на нашу думку, не може вважатися класичною країною Близького Сходу з огляду на наявність

значної частини своїх інтересів у суміжних регіонах Кавказу та Азії, а також його цивілізаційну та етнорелігійну відмінність від арабських країн регіону.

За часів «холодної війни» країни Близького Сходу виступали, головним чином, в якості об'єкта міжнародної політики наддержав того часу — СРСР та США. Намагання протиставити ним свою єдину позицію в рамках регіональних утворень були приречені на невдачу: як правило, будь-які процеси міжрегіональної кооперації на Близькому Сході використовувались великими державами на свою користь заради досягнення стратегічних цілей глобального домінування.

Із розпадом біполярної системи міжнародних відносин та закінченням «холодної війни» відбулися певні зміни і у сприйнятті світовою спільнотою регіону Близького Сходу. На початку дев'яностих років минулого століття, поряд зі сподіваннями на остаточне врегулювання вже в найближчій перспективі низки регіональних конфліктів, зокрема арабо-ізраїльського, значної популярності набула теорія «конфлікту цивілізацій», яка проголошувала, що наступне сторіччя стане періодом жорстокого протистояння між західними розвинутими державами та азійськими країнами, які тільки починають нарощувати темпи свого економічного розвитку. У цьому неминучому конфлікті прибічники зазначеної теорії відводили Близькому Сходу роль «міжцивілізаційного розламу» та відповідно фактора нестабільності і перманентної загрози світовій безпеці. Підтвердженням цієї теорії вважаються події, які відбувалися впродовж двох останніх десятиліть — агресія Іраку проти Кувейту, дії США та їх союзників у відповідь, подальше розпалювання регіональних конфліктів, зокрема палестино-ізраїльського протистояння, зростаючий вплив терористичних рухів та угруповань на світову політику.

Водночас, за нової системи міжнародних відносин провідні країни світу не втратили зацікавленості у збереженні своєї присутності в регіоні, що зумовлювалось, як зазначено вище, геополітичною, економічною (особливо енергетичною) привабливістю Близького Сходу.

Найбільш значущими міжнародними гравцями в регіоні традиційно прийнято вважати Сполучені Штати Америки, Європейський Союз та Росію. Кожна із зазначених сил має свої стратегічні інтереси на Близькому Сході, причому відзначаються

навіть суттєві розбіжності у баченні з боку окремих країн ЄС цілей та завдань своєї близькосхідної політики на коротку та середню перспективи. Інші суб'єкти міжнародних відносин також представлені в регіоні, проте вони концентруються переважно на економічній діяльності, спрямованій на закріплення на ринках Близького Сходу, забезпечення стабільних джерел поставок енергоносіїв.

Україна та Близький Схід

Відносини нашої держави з Близьким Сходом має давнє історичне коріння. Після здобуття незалежності Україна розпочала активну політико-дипломатичну роботу, спрямовану на налагодження взаємовигідної співпраці з країнами регіону. Задачі української політики на Близькому Сході сьогодні ґрунтуються на принципових положеннях Основних напрямів зовнішньої політики України, Концепції національної безпеки України. Крім цього, відповідно до ситуації в регіоні, яка динамічно змінюється, приймаються інші концептуальні документи, якими Міністерство закордонних справ України керується при проведенні та координації зовнішньополітичного курсу нашої держави відносно Близькосхідного регіону.

Цей регіон є фактично класичним прикладом того, як політичні інтереси перетинаються з економічними та викристалізуються у засоби проведення зовнішньої політики.

Головними пріоритетами політики України на Близькому Сході є розвиток рівноправних і взаємовигідних відносин з його країнами, закріплення на ринках регіону, підтримання безпеки на південних кордонах нашої держави, сприяння мирному врегулюванню арабо-ізраїльського конфлікту, зміцненню регіональної безпеки та стабільності, у тому числі у контексті боротьби з тероризмом, забезпечення альтернативних джерел постачання енергоносіїв у нашу країну.

Політичний курс нашої держави в регіоні з часу набуття незалежності відзначається виваженістю, неупередженістю та збалансованістю. У питанні врегулювання арабо-ізраїльського протистояння політика України полягала і полягає у підтриманні багатосторонніх міжнародних та інших мирних ініціатив, спрямованих на досягнення справедливого, довготривалого та всеохоплюючого миру в регіоні, зокрема, шляхом відновлення діалогу та досягнення компромісу між Ізраїлем та Палестинською

національною автономією з принципових політичних питань; забезпечення прогресу на лівано-ізраїльському та сирійсько-ізраїльському треках; активізації ролі ООН у процесах близькосхідного мирного врегулювання.

При цьому слід врахувати, що Україна, маючи доволі обмежені порівняно з іншими країнами можливості для впливу на ситуацію в регіоні та забезпечення просування мирного процесу, не розраховує в сучасних умовах на роль самостійного гравця в регіоні. Проте рівні стосунки нашої держави з усіма сторонами конфлікту, а також миротворча діяльність можуть слугувати на користь реальному підключенню України до зусиль міжнародної спільноти, спрямованих на вирішення близькосхідного конфлікту.

У своїх мирних пропозиціях Україна прагне не підміняти зусилля головних міжнародних посередників на Близькому Сході, а намагається зробити свій практичний внесок у процес розв'язання низки близькосхідних проблем.

Як незаангажований і неупереджений партнер, який має добрі і збалансовані відносини з Ізраїлем та його арабськими сусідами, Україна готова надавати свої добрі послуги сторонам конфлікту в будь-якій прийнятній для них формі.

Суть цієї пропозиції полягає у проведенні на території України одного чи декількох турів арабо-ізраїльських переговорів або міжнародних круглих столів за участю представників політичної та інтелектуальної еліти Ізраїлю, ПНА та інших зацікавлених сторін. При цьому Україна виходить з того, що подібні форуми сприятимуть генеруванню нових ідей та підходів до різних аспектів близькосхідного врегулювання, а також відновленню довіри між ізраїльтянами та палестинцями, що сьогодні особливо актуально.

Прикладом подібних форумів може бути проведення в Києві 13–15 травня 2003 р. Міжнародної конференції ООН та Форуму громадянськості на підтримку миру на Близькому Сході, де взяла участь повноважна делегація ООН, а також представники 44 країн-членів ООН.

Іншим прикладом участі нашої держави у стабілізаційних процесах на Близькому Сході є залучення України до вирішення іракського питання. Слід зазначити, що помилковою є теза про те, що наша країна очікувала негайних економічних дивідендів від своєї участі в стабілізаційному контингенті у Респуб-

ліці Ірак після повалення режиму С. Хусейна у 2003 році. Приймаючи відповідне рішення щодо участі в коаліційних силах, Україна виходила насамперед зі своїх міжнародних зобов'язань та необхідності надання допомоги новій іракській владі, яка почала формуватися, у створенні належних безпекових умов розвитку країни. Наразі Україна продовжує робити свій посильний внесок у покращання ситуації в Іраку, оскільки стабільний Ірак є запорукою миру та спокою в усьому регіоні Близького Сходу.

Водночас ми продовжуємо вживати заходи, спрямовані на ширше залучення українських компаній до відбудови іракської економіки та інфраструктури. Свідченням ефективності зусиль МЗС на цьому напрямку стало відновлення діяльності міжурядової українсько-іракської комісії з торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва, активізація співпраці на міжрегіональному рівні.

Послідовність зовнішньополітичного курсу України відносно Близького Сходу можна було відстежити і під час цьогорічного ізраїльсько-ліванського збройного конфлікту. Наша держава виступала за якнайшвидше припинення вогню та необхідність вирішення конфлікту мирним шляхом. Крім цього, з метою запобігання виникненню подібних ситуацій в майбутньому, в разі необхідності та відповідного звернення Україна буде готова розглянути можливість своєї участі у складі Тимчасових сил ООН на півдні Лівану.

Україна, чия економіка зорієнтована насамперед на експорт, від якого значним чином залежить підтримання темпів зростання ВВП, одним із актуальних завдань своєї близькосхідної політики вважає забезпечення подальшого активного розвитку торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва з країнами регіону. З цією метою нашій країні важливо підтримувати високий рівень політичного діалогу та взаєморозуміння з країнами Близького Сходу на всіх рівнях – державному та бізнесовому.

Необхідно зазначити, що регіон Близького Сходу займає особливе місце у зовнішній торгівлі України. Враховуючи, що структура товарообігу з країнами регіону відрізняється більше ніж десятикратним перевищенням обсягів українського експорту над імпортом, можна зробити висновок, що позитивне сальдо зовнішньої торгівлі України формується значним чином саме

тут. Товарообіг з країнами Близького Сходу за перше півріччя 2006 року становив близько 2,5 млрд доларів США, з них український експорт — 2,3 млрд доларів США.

Водночас певне занепокоєння викликає те, що «левова частку» продукції, яка експортується до регіону, становлять чорні метали. Цим обумовлюється необхідність активізації роботи з метою забезпечення диверсифікації товарних позицій, за якими ведуться торговельні операції. Зокрема, Україні слід і надалі просувати на ринках регіону високотехнологічну продукцію підприємств авіа- і машинобудівної та інших галузей промисловості.

Міжнародні транспортні артерії, що проходять через регіон, мають велике значення для розвитку міжнародних торговельних зв'язків нашої країни з іншими регіонами світу. Позиції та можливості України у цьому контексті є досить суттєвими. Серед головних їх чинників можна виділити наступні: постійно зростаючий взаємовигідний товарообіг; наявність в регіоні значних покладів мінеральної сировини, що надає можливість її використання як для потреб України, так і для інших країн світу; участь у реалізації масштабних проектів зі створення та відбудови економічної, транспортної інфраструктури регіону, будівництва великих промислових об'єктів тощо.

Українська дипломатія на Близькому Сході

Маючи значний досвід багатосторонньої дипломатії, Україна послідовно розвиває своє співробітництво з країнами Близького Сходу. З огляду на це наша держава має продовжувати політику максимального використання механізму міжнародних організацій (насамперед, ООН та ряду регіональних інституцій Близького Сходу) для розбудови всебічної, взаємовигідної та багаторівневої співпраці з країнами регіону.

Зазначене передбачає проведення постійних політичних консультацій, підсилення механізму співпраці за рахунок проведення візитів на всіх рівнях та підтримку конструктивних ініціатив близькосхідних партнерів.

У рамках переосмислення ролі ООН в світі та на Близькому Сході зокрема Україна, з-поміж інших ініціатив, виступає за підвищення ролі Ради Безпеки та Генерального секретаря Організації у розв'язанні регіональних конфліктів. Очевидно,

що цей процес потребуватиме не одного року і має відбуватися у контексті реформування ООН та в інтересах усіх її членів.

З метою забезпечення національних інтересів України в регіоні Міністерством закордонних справ надається постійна дипломатична підтримка українським підприємствам, які зацікавлені у розвитку співробітництва з близькосхідними партнерами. Комплексна та системна реалізація всіх можливих заходів дипломатичного та політичного сприяння такому співробітництву продовжує залишатися одним із довгострокових пріоритетів як зовнішньополітичного відомства нашої країни, так і всього курсу політики України відносно Близького Сходу.

Прикладом такого підходу, щоправда, відносно іншого регіону світу є затверджена на урядовому рівні масштабна Програма співробітництва України з країнами Африки на період 2006 – 2008 рр.

Перспективні напрями розвитку економічного співробітництва між Україною та країнами Близького Сходу

З метою поширення співпраці з країнами регіону Україна проводить політику активної участі у політичних та економічних процесах на Близькому Сході, підтримує контакти з регіональними економічними структурами (Організація економічного співробітництва, Середземноморська група співробітництва, ОАПЕК) та політико-економічними об'єднаннями (Ліга арабських держав, Рада співробітництва арабських держав Перської затоки, Союз арабського Магрибу).

Серед найбільш перспективних галузей торговельно-економічного співробітництва України з країнами регіону, на нашу думку, можна виділити:

- реконструкція та модернізація діючих промислових та інших інфраструктурних об'єктів, які були споруджені за участі спеціалістів колишнього СРСР;

- розбудова транспортної інфраструктури (будівництво морських портів, аеропортів, магістральних залізничних ліній, шляхопроводів тощо);

- виконання розвідувальних, бурових та монтажних робіт з облаштування родовищ нафти та газу, розбудова відповідної інфраструктури;

- електроенергетика та машинобудування;

– поставки сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, поставки сільськогосподарської техніки та надання ремонтних послуг;

– співпраця у сфері високих технологій та наукових досліджень, зокрема використання космосу в мирних цілях, використання альтернативних джерел енергопостачання.

Доцільною вбачається також участь у реалізації як масштабних трансрегіональних енергетичних та транспортних проєктів, так і виконання подібних робіт на державному рівні (наприклад, участь у будівництві судноплавного каналу між Червоним та Мертвим морями в Йорданії – так званий Red-Dead Canal, Трансарабського газопроводу тощо).

Ще одним перспективним напрямом співпраці може бути залучення іноземних інвестицій із зацікавлених країн регіону до української економіки. У зв'язку з цим, на наш погляд, слід розробити додаткові механізми забезпечення роботи з близькосхідними фінансовими інституціями (Кувейтський фонд арабського економічного розвитку, Ісламський банк розвитку), формувати пакети інвестиційних пропозицій як в Україні, так і в країнах Близького Сходу, сприяти проведенню спільних ділових форумів та семінарів, під час яких може відбутися обмін думками між представниками бізнесових кіл та пошук зацікавлених партнерів.

Значний інтерес становить просування товарів українських виробників на інші ринки (зокрема, Африки та Азії) завдяки взаємовигідній співпраці з Єгиптом та країнами Магрибу, а також використання можливостей ОАЕ. Однією з форм державного сприяння розвитку торговельно-економічних зв'язків з країнами Близького Сходу залишається діяльність механізму міжурядових комісій, а також створення договірно-правової бази, що обов'язково включала б необхідні для взаємовигідної співпраці так звані базові економічні документи: Угоду про торговельно-економічне співробітництво, Угоду про сприяння та взаємний захист інвестицій, Угоду про уникнення подвійного оподаткування.

З урахуванням досвіду підготовки арабських фахівців у вищих навчальних закладах України як за часів Радянського Союзу, так і після отримання незалежності, слід продовжувати зазначену практику. Підготовка спеціалістів може стати передумовою для створення потенційних друзів України, формування

дружніх ділових та політичних еліт. Своєю чергою, це сприятиме розвитку плідної співпраці з країнами регіону у майбутньому.

Певні перспективи має військово-технічне співробітництво (ВТС) нашої держави з деякими країнами регіону. Цей напрям обумовлюється, насамперед, досвідом роботи українських компаній в регіоні ще за часів існування Організації країн Варшавського договору, високою якістю робіт, що виконуються, традиційними зв'язками нашої промисловості з близькосхідними партнерами, значною кількістю зброї, військово-технічного майна виробництва країн ОВД (у тому числі, українського), які стоять на озброєнні армій багатьох країн регіону і потребують ремонту і модернізації.

Під час виведення з Іраку українського миротворчого контингенту наприкінці 2005 року було створено прецедент передачі іншій країні озброєння та військової техніки на безкоштовній основі, що сприяло посиленню зв'язків між оборонними відомствами наших країн. Крім цього, це забезпечує подальшу співпрацю, яка полягатиме у наданні консультативної допомоги, продажу додаткового озброєння, боєприпасів, створенні ремонтних баз на території країни-партнера.

В умовах ринкової конкуренції підприємствам нашої держави доцільно працювати над удосконаленням принципів своєї роботи, використовувати нові технології та займатися активним пошуком нових партнерів, розширюючи свою присутність в регіоні. Зі свого боку, українська дипломатія і надалі надаватиме усіляке політичне сприяння їх зусиллям з метою відстоювання національних інтересів України.

Наразі розглядається також питання започаткування роботи Української агенції з міжнародного розвитку при Міністерстві закордонних справ України, яка буде займатися, серед інших питань, визначенням країн (зокрема, Близькосхідного регіону), для надання Україною технічної або іншої допомоги.

У політичній сфері важливим напрямом для України видається сприяння в межах можливостей зміцненню регіональної безпеки та стабільності, зокрема у сфері боротьби з проявами терористичної загрози. Водночас, на нашу думку, становлення стратегічної стабільності в регіоні залежить у багатьох аспектах від урегулювання відносин між Ізраїлем та арабськими країнами виключно мирними засобами із збереженням стратегічного

балансу сил. Співпраця у цій сфері охоплює ділянки, що становлять взаємний інтерес, і здійснюється шляхом підтримання політичного діалогу, обміну візитами, використання механізму політичних консультацій.

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що за роки незалежності Україна певною мірою використала частину потенційних можливостей співпраці з Близьким Сходом. При цьому наша держава, а також її партнери впевнені, що цей потенціал не був вичерпаний. Комплексний підхід до вироблення зовнішньополітичного курсу нашої держави відносно регіону дозволяє сподіватися на подальше розширення присутності України на Близькому Сході. Розробка ефективних та реалістичних програм співробітництва з регіоном, у тому числі в економічній сфері, їх системна оцінка та послідовне виконання є запорукою активізації взаємовигідного співробітництва з близькосхідними партнерами у майбутньому, що відповідає довгостроковим національним інтересам України.

СЛОВО ГЕНЕРАЛЬНОГО КОНСУЛА

Євген Перебійніс,

Генеральний консул України
в Пряшеві (Словаччина)

УКРАЇНЦІ СЛОВАЧЧИНИ: ВДОМА У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Народився 9 листопада 1968 р. в м. Тернопіль. У 1985 р. вступив на філологічний факультет Київського державного університету ім. Т. Шевченка. У 1987–1989 рр. проходив строкову військову службу в прикордонних військах. У 1992 р. закінчив університет за спеціальністю «славістика» (викладач чеської мови та літератури).

У 1992 р. розпочав роботу в Міністерстві закордонних справ України, де працював на посадах аташе, третього, другого секретаря Управління інформації. У вересні–грудні 1992 р. закінчив курс з європейських і світових відносин для дипломатів з Центральної та Східної Європи в нідерландському Інституті міжнародних відносин «Клінхендал».

З 1994 по 1998 роки — другий, перший секретар Посольства України в Чеській

Республіці. З 1998 по 2000-й — старший консультант, головний консультант, заступник завідувача відділу Управління зовнішньої політики Адміністрації Президента України. У 1999 р. закінчив Гарвардську українську програму з питань національної безпеки (Гарвардський університет, США).

2000–2001 рр. — радник Посольства України в Грецькій Республіці.

2001–2004 рр. — радник Посольства України в Чеській Республіці.

У 2004 році призначений заступником керівника Головного управління з питань зовнішньої політики Адміністрації Президента України, а у 2005-му — заступником керівника Головної служби зовнішньої політики Секретаріату Президента України. З березня 2006 року — Генеральний консул України в м. Пряшів (Словацька Республіка).

Має дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посланника другого класу та третій ранг державного службовця.

Володіє англійською, чеською та словацькою мовами. Одружений, має дочку.

З і вступом наших центральноевропейських сусідів до ЄС Україна отримала в Євросоюзі не лише потужну політичну підтримку з боку своїх багаторічних партнерів. Важливим і, можливо, ще не до кінця нами усвідомленим чинником є багато тисяч українців — громадян Польщі, Словаччини, Чехії, Угорщини, країн Балтії, — які нині стали вже й громадянами Європейського Союзу. Ті з них, для кого українське самоусвідомлення — активна життєва позиція, є для нашої держави важливою з'єднуючою ланкою у процесі інтеграції до Європейського Союзу.

Особливе місце поміж багатомільйонної української діаспори за кордоном займають русини-українці Словаччини. Власне, називати їх діаспорою можна тільки умовно. Як відомо, це грецьке слово (в дослівному перекладі — «розсіяний») вживають щодо представників того чи іншого народу, які з тих чи інших причин опинилися поза межами історичної землі своїх предків. Однак русини-українці у східній Словаччині є автохтонним населенням, а тому сьогодні вони з повним правом почуваються в Європейському Союзі не як в гостях, а як удома.

Слов'янські племена з'явилися на території Закарпаття, в тому числі й на території нинішньої північно-східної Словаччини, ще в V ст. н. е. Починаючи з XIV ст. відбувається масове заселення регіону руським (українським) населенням, яке з різних причин залишило територію на Захід від Карпат.

Протягом кількох століть руське населення піддавалося значним випробуванням, зазнаючи жорстких впливів, насамперед угорських. Незважаючи на це місцеве населення зберегло свою «руську» ідентичність, отримавши у XVII ст. хвилю нових переселенців — русинів з Галичини.

Національне відродження русинів-українців регіону почалося в середині XIX ст. Вже тоді Пряшів відігравав вагомий роль у цьому процесі. Після розпаду Австро-Угорської імперії і виникнення Чехословацької Республіки єдине етнічне русинсько-українське населення, хоч і залишилося в межах однієї держави, проте було розділене на дві частини: одна з них залишилася в автономній Підкарпатській Русі (нинішнє Закарпаття), інша — у складі власне Словаччини. Поступово територія нинішньої північно-східної Словаччини, де проживали русини-українці, отримала назву «Пряшівщина», а саме місто стало впливовим центром українського життя.

Незважаючи на потужні асиміляційні процеси, яким піддавалося населення Пряшівщини протягом століть, в 1930 р. приблизно 90 тисяч мешканців Закарпаття та Східної Словаччини, що проживали в понад 300 населених пунктах, ідентифікували себе за національною ознакою як русини-українці.

Після Другої світової війни на Пряшівщині спостерігалося значне зростання української національної самосвідомості. Позитивні зрушення відбувалися в галузі національної освіти і культури. В Пряшеві була заснована Українська національна рада Пряшівщини як представницький орган русинсько-українського населення, діяли український національний театр, радіо, газети, журнали, видавництва, музеї тощо. Почала активно розвиватися система українського шкільництва, яка включала дитячі садки, близько 300 шкіл та середніх професійних навчальних закладів.

Незважаючи на це асиміляційні процеси не вдалося повністю зупинити. Більше того, в 1990 році єдина українська національна меншина була штучно розділена на дві частини. В результаті на основі української громади виникло дві течії – русинів-українців, які асоціюють себе з українським народом, та русинів, які вважають себе самостійним народом, не пов'язаним з українським етносом. Закріпленню цього розколу, на жаль, сприяло визнання в 1993 році урядом СР русинів окремою національною меншиною та кодифікація «русинської» мови.

За переписом населення 2001 р. у Словацькій Республіці було зареєстровано близько 35 тисяч русинів-українців, з них близько 13 тисяч ідентифікують себе українцями, а 24 тисячі – русинами. Таким чином, вже згадувані природні і штучні асиміляційні процеси призвели до того, що за останні 60 років кількість русинсько-українського населення регіону зменшилася більш ніж утричі.

Майже 90% українців проживають в північно-східній частині Словаччини. В цілому нараховується близько 250 сіл, де українці становлять значну частину населення. Серед міст найбільша частина українців проживає в Гуменному (4,9 тис. осіб), Свиднику (1,8 тис. осіб), Пряшеві (1,6 тис. осіб), Бардієві (1,6 тис. осіб), Кошице (1,1 тис. осіб), Старій Любовні (0,7 тис. осіб).

Основні організації української національної меншини Словаччини

Інтереси русинів-українців на державному рівні представляють:

– **Союз русинів-українців СР (СРУ СР)**. Членська база СРУ СР нині становить 4 тис. осіб. Голова Центральної Ради СРУ СР – Іван Лаба.

– **Спілка українських письменників Словаччини**. Голова – Іван Яцканин.

– **Асоціація українців Словаччини** при кафедрі української мови і літератури Пряшівського університету. Голова – Микола Мушинка.

Важливою науково-культурною інституцією є Музей українсько-руської культури у Свиднику. Директор – Мирослав Сополига. Складовою частиною МУРК є Картинна галерея ім. Д. Миллого.

Правовий статус національних меншин в СР

У 1999 р. Національна Рада Словацької Республіки прийняла Закон «Про використання мов національних меншин в СР». Закон, зокрема, закріплює норму, згідно з якою громадяни СР, які належать до національних меншин, мають право використовувати при спілкуванні в державних установах мову національної меншини в населених пунктах, де їх налічується 20 і більше відсотків від загальної кількості мешканців. Відповідно уряд СР визначає перелік населених пунктів, в яких представники національних меншин, крім словацької, можуть використовувати мову своєї національної меншини.

Згідно з таким переліком, затвердженим Постановою уряду СР від 25.08.1999 р. № 221, у 6 селах Пряшівського краю представники русинсько-української національної меншини становлять понад 20% населення і у 11 – понад 10%.

Згідно зі словацьким законодавством громадянин СР, який належить до національної меншини, має право подавати клопотання мовою національної меншини з питань, що його цікавлять, до органів державної влади і самоврядування. Це право, однак, розповсюджується лише на територію населених пунктів, в яких представники такої національної меншини станов-

лять понад 20% мешканців. Згадані органи зобов'язані надавати відповіді на такі клопотання мовою національної меншини. Рішення державних органів та органів місцевого самоврядування в таких населених пунктах публікуються як державною мовою, так і мовою відповідної національної меншини. Крім того, всі офіційні анкети в державних органах та органах місцевого самоврядування, а також назви державних органів влади розміщуються на відповідних вивісках як словацькою мовою, так і мовою відповідної національної меншини.

До Ради з питань національних меншин уряду СР, яку очолює заступник голови уряду СР, включені представники всіх національних меншин, в т. ч. і русинів-українців. Діє двостороння Українсько-словацька комісія з питань національних меншин, освіти і культури, членом якої є голова ЦР СРУ СР.

При Міністерстві культури СР створена Рада представників національно-культурних товариств, яка розподіляє кошти для задоволення їх культурно-духовних потреб. На жаль, кошти, які раніше виділялися на єдину українську меншину, зараз розподіляються окремо на русинсько-українську і русинську меншину пропорційно їх чисельному складу.

Українське шкільництво

На сьогодні у Східній Словаччині українська мова вивчається у 4 початкових школах (1–4 класи) — загалом 74 учні, 18 основних (1–9 класи) — загалом 842 учні, та 6 середніх школах і гімназіях — 367 учнів. Зокрема, навчання українською мовою ведеться в медичному училищі м. Гуменне та гімназії ім. Т. Шевченка в Пряшеві, якій восени 2006 року виповнюється 70 років. У Пряшівському університеті діє кафедра української мови і літератури та науково-дослідне відділення україністики, а в Університеті ім. М. Бела в Банській-Бистриці — відділення україністики при кафедрі слов'янських мов.

У травні 1999 р. в Пряшівському університеті було відкрито відділення русинської мови, яку також викладають у 6 школах.

Видавнича справа

У Словацькій Республіці виходять три періодичні видання українською мовою:

– Газета **«Нове життя»** (виходить з 1951 р.), орган Союзу русинів-українців СР (СРУ СР). Головний редактор – Мирослав Ілюк.

– Літературно-мистецький та публіцистичний журнал **«Дукля»** (видається з 1953 р.), орган Спілки українських письменників Словаччини. Головний редактор – письменник Іван Яцканин.

– Дитячий журнал **«Веселка»** (виходить з 1951 р.). Головний редактор – Іван Яцканин.

Крім того, регулярно видається **«Науковий збірник»** Музею українсько-руської культури у Свиднику.

Теле- і радіомовлення

В м. Кошице діє **українська редакція** програм для національних меншин **Словацького радіо**, яку очолює Людмила Горянська. У січні 2003 р. керівництво Словацького радіо прийняло рішення щодо перенесення редакції радіомовлення національних меншин з м. Пряшева (історичного центру проживання русинів-українців) до м. Кошице, ігноруючи при цьому зібрані у вересні 2003 р. понад 20 тисяч підписів під петицією протесту.

Словацьке радіо здійснює передачі для русинів-українців тривалістю 13,5 годин щотижня. На вимогу «Русинської оброди» створено окрему русинську редакцію Словацького радіо, що практично урівняло її можливості з україномовною.

Словацьке телебачення щорічно проводить 12 передач українською мовою загальною тривалістю 5,5 годин.

Художня творчість

Нині під егідою Союзу русинів-українців СР діють понад 150 колективів народної художньої творчості різних жанрів, які об'єднують до 3,5 тисяч членів. Кожного року СРУ СР організовує кілька мистецьких акцій загальнонаціонального звучання (наймасштабнішим є щорічне Свято культури русинів-українців у Свиднику) та півтора десятка фестивалів й інших подібних заходів регіонального формату.

Конфесійна приналежність

Представники української національної меншини у Словаччині в основному належать до греко-католицької (майже 220 тисяч) та православної церковних громад.

Діяльність Генерального консульства України в Пряшеві

Той факт, що Пряшів протягом століть відігравав ключову роль у житті української громади у Східній Словаччині, зумовило прийняття наприкінці 1990-х рішення про відкриття у цьому місті консульського агентства України, а в 2003-му – Генерального консульства України. Першим Генеральним консулом у Пряшеві стала Інна Василівна Огнівець, яка фактично заклала основи діяльності установи, налагодила тісне співробітництво як з українськими організаціями, так і з керівництвом регіону. Наприкінці 2005 р. І. В. Огнівець була призначена Надзвичайним і Повноважним Послом України в Словацькій Республіці.

Сьогодні діяльність Генерального консульства зосереджується, передусім на забезпеченні національних, культурних та освітніх потреб українців регіону (до консульського округу Генконсульства належать Пряшівський, Кошицький та Бансько-Бистрицький краї), створенні умов для поглиблення контактів та співробітництва згаданих східнославацьких країв з регіонами України, насамперед Закарпатською областю. З цією метою Генконсульством спільно з українськими організаціями щороку проводяться десятки культурних та мистецьких заходів, надається відповідне сприяння в роботі Союзу русинів-українців СР.

Значна частина роботи Генерального консульства зосереджується на забезпеченні прав та інтересів українських громадян, які перебувають на території Словаччини, а також налагодженні торговельно-економічного співробітництва між регіонами України і Словаччини.

ПОРТРЕТИ ДИПЛОМАТІВ

Вікторія Соловійова

МИХАЙЛО ТИШКЕВИЧ — УКРАЇНСЬКИЙ ДИПЛОМАТ І ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ

Народилася в м. Бердянську Запорізької обл. Закінчила історичний факультет Петропавловськ-Камчатського державного педагогічного інституту (1992). Кандидат історичних наук (1999), завідувач кафедри теорії та історії держави і права Бердянського інституту підприємства. Автор праць з історії української дипломатії в добу національно-визвольних змагань. Серед них: «Дипломатичні представництва УНР у Німеччині та Австрії», «Українська надзвичайна місія у Швейцарії», «Дипломатична діяльність УНР у листуванні Миколи Василька», «Дипломатична діяльність Української Народної Республіки в Італії та Ватикані (1918–1920 рр.)».

У багатогранній діяльності української дипломатії доби визвольних змагань вагоме місце посідало зовнішньополітичне представництво України у країнах Центральної та Західної Європи. Саме за доби Директорії, спираючись на діяльність попередніх державних утворень і незважаючи на несприятливе міжнародне становище, УНР вдалося розбудувати якнайширшу мережу своїх дипломатичних представництв у десятках країн світу та інтегрувати справу боротьби українського народу за свою державність у світовий зовнішньополітичний контекст.

Україну на міжнародній арені у цей період репрезентували відомі учасники українського національного руху, вчені, громадські діячі: Д. Антонович, М. Василько, А. Жук, В. Липинський, О. Лотоцький, А. Марголін, К. Мацієвич, Є. Она-

цький, В. Панейко, М. Порш, М. Славинський, Р. Смаль-Стоцький, І. Токаржевський-Карашевич, А. Яковлів та ін. Вони очолювали українські посольства та надзвичайні дипломатичні місії, делегації на світових форумах. Серед українських дипломатів слід назвати і графа Михайла Тишкевича — відомого українського громадсько-політичного й культурного діяча, мецената. Протягом 1919—1920 рр. він був головою українського дипломатичного представництва при Ватикані, делегації УНР на Паризькій мирній конференції та української надзвичайної дипломатичної місії у Франції.

Окремі аспекти життя й діяльності М. Тишкевича тією чи іншою мірою уже висвітлені у новітній історичній літературі. У монографії А. Господина та статтях Л. Гентош, О. Кучерука і Г. Цвенгрош розкриваються окремі факти біографії, етапи його політичного й професійного становлення¹. Намагаючись розкрити становлення М. Тишкевича як фахівця-дипломата та головні аспекти його діяльності, автор цієї статті ставив своєю метою водночас узагальнити головні напрями зовнішньої політики уряду УНР в період національно-визвольних змагань і висвітлити роль цього визначного українського дипломата в процесі її формування. Саме в цей час найповніше виявилися професійний хист і талант політика, які вивели його в коло визначних українських дипломатів.

Автор дослідження про життєвий шлях та дипломатичну діяльність трьох відомих українських дипломатів, представників аристократичних кіл українського суспільства — графа М. Тишкевича, князя І. Токаржевського-Карашевича та барона М. Василька — М. Господин у зв'язку із цим зазначав, що «ми мали багато послів і дипломатів, а тільки деякі з них визнавалися на міжнародно-дипломатичних нормах»².

Граф Михайло Тишкевич народився 7/20 квітня 1857 р. у с. Андрушівці Липовецького повіту Київської губернії³. Він належав до українсько-литовського магнатського роду, пізніше сполонізованого. Як зазначав А. Господин у своїй праці: «на початку XV ст. князь Свидригайло відібрав від поляків Поділля і дав Тишкевичам «окраїну» Волині та Поділля із містами Бердичів, Маківка з багатьма містечками й селами»⁴. Серед пращурів М. Тишкевича було чимало іменитих українських церковних та державних діячів: Іван Тишкевич — архімандрит Києво-Печерської лаври (1470 р.), який доклав чималих зу-

силь для її відбудови після татарських наскоків; Василь Тишкевич — канівський та черкаський староста (1536—1538 рр.), гетьман надвірний Великого князівства Литовського (1552 р.), підляський воєвода (1553—1569 рр.), був послом до Орди, Волощини й Москви; Федір Тишкевич — впливовий діяч львівської Ставропігії; Лев Криштоф Тишкевич — чернігівський воєвода, засновник Тишовецької конфедерації (1659 р.). По жіночій лінії Тишкевичі мали спільне коріння з родом князя Костянтина Острозького⁵.

Треба відзначити, що в родині були відомі військові та державні діячі епохи Наполеона — Тадей та Генрік Тишкевичі. Останній 23-річним приїхав з Франції в Україну (дід М. Тишкевича) і протягом 30 років був київським маршалком. Його син — батько Михайла — Станіслав — уманським маршалком⁶. Дослідники зазначають, що рід Тишкевичів зазнав серйозних польських впливів, проте народне середовище, в якому провів дитячі роки майбутній український дипломат, зародило в нього любов до України. «Перша мова, якою він говорив, була французька, але над його колискою співали українських пісень, — зазначає А. Господин. — Його український патріотизм розвивався поволі, але він знав, що його рід вважав себе автохтонним, який зжився з Україною від ряду століть»⁷.

Мати М. Тишкевича, до заміжжя — Олена Кошиківна, походила з української греко-католицької родини, що мала посілости на Волині. Протягом усього свого життя вона займалася меценатством та благодійною діяльністю (відкрила українську школу, сплачувала стипендії бідним студентам, купувала верстати ремісникам тощо). Родина Тишкевичів деякий час мешкала в Одесі, згодом — у Варшаві та Вільно. 1874 року молодий граф повернувся на Батьківщину. Рідна земля вразила його красою природи і з новою силою пробудила національний патріотизм. «Той день, в котрім я перший раз побачив Україну, можу порівняти з днем, в котрому я приступав перший раз до св. Тайн»⁸. Це юнацьке захоплення Україною, за словами Л. Гентош, «наклало відбиток на все його життя, мистецьку, наукову та суспільно-політичну діяльність»⁹.

М. Тишкевич студіював малярство у Петербурзькій академії мистецтв, яку закінчив із срібною медаллю. Подальші студії продовжував у Європі, де мешкав здебільшого, однак у своїй творчості він віддавав перевагу історичній та народно-побутовій

українській тематиці. Писав під псевдонімом Каленик. Коли у 1911 р. українські митці та культурні діячі (В. Кричевський, Ф. Красицький, П. Холодний, М. Біляшівський та Олександр Олесь) зініціювали першу ретроспективну виставку українського мистецтва, М. Тишкевич не лише підтримав ідею, а й представив свої малюнки. Одна з його робіт була нагороджена премією («Продавець рушників»), інша («Сон України») заборонена цензурою. За свідченням українського мистецтвознавця М. Голубця, остання невдовзі опинилася у фондах Національного музею у Львові¹⁰.

Продовжуючи благодійні акції матері, М. Тишкевич матеріально підтримував українських митців та різного роду наукові проекти. У 1887 р. він став фундатором так званої Михайлівської премії, заснованої при Львівському товаристві «Прогресу». Вона присуджувалася за кращий літературний твір на історичну тему. Чималі кошти виділяв на навчання сільської молоді з його рідного села Андрушівки та його околиць. Дружина М. Тишкевича опікувалася медичною допомогою селянам та влаштуванням освіти дівчат¹¹.

Наукові зацікавлення М. Тишкевича були пов'язані з українською історією доби Великого князівства Литовського. Він збирав і досліджував документи, які висвітлювали саме цей період. Під час наукової роботи над архівами М. Тишкевич зблизився з українською науковою елітою (М. Антоновичем, О. Кониським, Д. Дорошенком та ін.). Невдовзі зав'язав тісні контакти з Науковим товариством ім. Т. Шевченка у Львові. Останнє він підтримував матеріально — лише у 1914 р. зробив внесок у 20 тис. крб.¹² Він також забезпечував видання Оленою Пчілкою часопису «Рідний край». Чималі кошти виділяв М. Тишкевич для популяризації української справи у Західній Європі — зокрема 3 тис. франків на відкриття відділу українознавства у м. Лювені (Франція). Своім коштом видає етнографічну працю поляка Мошинського з подорожі по Україні, «Польско-Український новорічник», в якій були опубліковані твори молодих українських та польських письменників, а також поезія Лесі Українки та новели М. Коцюбинського¹³.

Національні уподобання та щире бажання допомогти українському народові здобути власну державу єднали М. Тишкевича з тими українцями католицької віри, які також активно діяли у цьому напрямі і визнавали себе «українцями польської

культури» або «римо-католицькими українцями». Прагнучи повернути в українство нащадків спольщених аристократичних родів, М. Тишкевич у 1906 р. створює «Католицьке Об'єднання» («Związek Katolicki»), «Ліберально-консервативний союз шляхти і землевласників», «Крайову партію в Україні» («Partia Krajowa»). Остання виступала за продаж землі у власність винятково українським селянам. Нащадок старовинного українського аристократичного роду, М. Тишкевич з юнацьких років прилучився до кола хлопоманів, зважився на розрив із спольщеною ріднею та присвятив себе вивченню і популяризації рідного краю, його історії та мистецтва. Проте у своїй громадсько-політичній діяльності він пішов далі ідеології хлопоманства та народництва. Він намагався згуртувати всі ліберальні елементи, які територіально належали до України, без огляду на їх національне походження, віровизнання, соціальну належність та національно-культурну свідомість з тим, щоб вони працювали на благо української справи. Саме на цих засадах повстало створене ним «Товариство прихильників миру»¹⁴.

Опинившись під час Першої світової війни у Швейцарії, М. Тишкевич використовував свої особисті зв'язки із впливовими політичними та дипломатичними чинниками Західної Європи, пропагував українську справу та поширював інформацію про ситуацію в Україні¹⁵. Граф активно співпрацював з Українським пресовим бюро в Швейцарії, яке очолював В. Степанківський, та власним коштом видавав тижневик «L'Ukraine» («Україна»), що виходив французькою мовою, починаючи від 1914 р. за редакцією останнього¹⁶. М. Тишкевич також співпрацював з Українським інформаційним комітетом, завданням якого було пропагування за кордоном ідеї про необхідність створення незалежної української держави. В роки Першої світової війни комітет розвинув у Лозанні активну діяльність, яка сприяла поширенню інформації про Україну в європейському світі¹⁷. Можна припустити, що співпраця графа з діячами зазначеної організації сприяла поширенню їх закордонних контактів і, зрештою, тому, що протягом нетривалого часу «вдалося прихилити до української справи цілу швейцарську пресу»¹⁸. В цей період він також зближується з діячами Союзу визволення України, з якими графа єдило не лише пропагування української справи у закордонних виданнях, а й прагнення бачити Україну самостійною державою. На цьому ґрунті М. Тишкевич зокрема

зближується з Д. Донцовим — одним із лідерів українського самостійницького руху, приятельські стосунки з яким тривали до останніх днів життя графа¹⁹.

Написані М. Тишкевичем у цей період статті були опубліковані в багатьох популярних за кордоном часописах: «New York Herald», «Journal de Geneve», «Gazette de Lousanne», «La Liberte», «La Democrate», «La Tribune de Lousianne», «La Tribune de Geneve», «L'Ukraine», «Kolnische Volkszeitung» та ін. Уже той факт, що вони були видрукувані різними мовами, сприяв поширенню інформації про українську проблему у світі та приверненню до неї уваги політичної еліти низки європейських країн. Зокрема статті графа, в яких він роз'яснював ситуацію у Західній Україні в період її окупації російською армією, про справу Холмщини та утиски національно-культурного життя українців поляками у цій землі та ін., з'явилися у багатьох періодичних виданнях країн Антанти та викликали жваву реакцію громадськості. Під час полеміки у пресі роздратовані польські чинники у зв'язку з цим писали, що «Україну видумав Тишкевич»²⁰.

Проте в роки Першої світової війни М. Тишкевич не обмежувався лише популяризацією української справи. Граф доклав чимало зусиль для організації благодійної акції та фінансової допомоги біженцям, інтернованим українцям з Галичини та пораненим. Лише протягом 1916 року на їх потреби граф зібрав близько 22 тис. австр. крон. У цій акції йому у значній мірі допомагав його син — о. Станіслав, який опікувався справою українських біженців та поранених в Інсбруку. Разом вони передали на потреби потерпілих близько 60 тис. крон²¹. М. Тишкевич залучав до благодійної акції впливових політичних діячів та бізнесменів із Західної Європи та Сполучених Штатів, які надавали допомогу не лише грошима, а й медикаментами, білизною, іншими необхідними речами. Так, зокрема, у справі надання допомоги українським біженцям він звертався до добродійних комітетів Карнегі та Рокфелера²².

Треба зазначити, що ще перед Першою світовою війною граф зав'язав тісні стосунки з митрополитом А. Шептицьким, які були позначені взаємною симпатією. Після арешту та заслання його російською окупаційною владою Галичини граф доклав чимало зусиль для привернення уваги міжнародної громадськості до долі митрополита зокрема та інтернованих галичан у цілому.

Так, під впливом М. Тишкевича княгиня Вітгенштейн, в аристократичному салоні якої постійно бував великий князь Микола Миколайович, за словами відомого французького історика Е. Доде, «поклала багато старань, аби визволити митрополита Шептицького і інших українських в'язнів з неволі російської»²³. У листі до Д. Донцова 22 червня 1916 р. М. Тишкевич зазначав, що названа дама спільно з княгинею Сальм удвох зібрали три тисячі крон для українських біженців²⁴.

У 1917 р. у Києві М. Тишкевича обрали головою Союзу українців католицької віри. Проте, чи була дієвою ця організація, нам невідомо. Граф не виявляв прихильності до жодної політичної сили в Україні, а свої погляди сформулював у листі до Д. Донцова ще у березні 1916 р.: «...Я стою поза всякими партіями і всіма партійними і особистими суперечками»²⁵. Він залишався у Швейцарії, де продовжував писати статті, в яких висвітлював українську проблему та події, що відбувалися в Україні після Лютневої революції. Завдяки зусиллям М. Тишкевича наприкінці 1917 р. стали помітними певні зрушення у політиці країн Антанти щодо можливості визнання УНР як самостійної держави. 10 грудня 1917 р. була підписана англо-французька конвенція щодо діяльності на півдні Росії, яка скоригувала ці наміри Антанти і започаткувала кроки до визнання УНР²⁶. 3 січня 1918 р. генерал Табуї, прихильник плану військової допомоги Україні, був призначений «високим комісаром» Французької Республіки при уряді УНР. Напередодні цього призначення в грудні 1917 р. Франція запропонувала Україні фінансову і технічну допомогу²⁷. Таким чином з боку Франції Україна була визнана *de facto* незалежною державою та суб'єктом міжнародного права. У зв'язку з цим член французької амбасади в Швейцарії граф де Шатоне писав до Михайла Тишкевича: «Отже, ми представлені офіційально перед новою Державою, до існування політичного якої Ви спричинилися з таким запалом»²⁸.

Невдовзі інша країна Антанти — Англія заявила про визнання УНР й у січні 1918 р. англійський генеральний консул в Одесі Джон Піктон Багге був призначений дипломатичним представником Англії в УНР²⁹. Як відомо, представники Центральної Ради розпочали переговори з військовим командуванням військ Антанти в Яссах, звідки повідомляли український уряд про наміри Антанти визнати незалежність України і на-

дати їй допомогу в боротьбі з більшовицькими військами, при умові не входити в мирні переговори з німцями³⁰. Однак перед загрозою більшовицької окупації і внутрішніх більшовицьких повстань Центральна Рада, незважаючи на зовнішньополітичні симпатії до країн Антанти, змушена була шукати миру з Центральними державами. Негативне ставлення країн Антанти до переговорів у Бересті-Литовському відбилось зрештою і на їх позиції щодо України як їх учасниці. В ноті, переданій Генеральному Секретаріату французьким представником — генералом Табуї наголошувалось, що Франція вважатиме укладення УНР миру з Центральними державами за акт ворожий супроти Франції і відкличе зроблене раніше дипломатичне визнання України³¹. Дипломатичні зносини з країнами Антанти були остаточно перервані після підписання Берестейського миру, коли зовнішньополітичні обставини змусили Україну шукати реальної і швидкої допомоги у боротьбі з більшовицькою загрозою, що насувалася.

Весь цей час до М. Тишкевича, який мав у європейських колах незаперечний авторитет, виявляють зацікавлення різні політичні сили. Зокрема, як зазначає А. Господин, до нього зверталися німецькі дипломати, «думаючи про окремий мир з Росією», трохи згодом — пропонували графу «взяти гетьманство, але він не прийняв цієї пропозиції». Аналізуючи цю ситуацію, автор зазначає, що граф не вірив у щирість намагань німців відновити державну самостійність України³². Не менш цікавими є також інші факти, наведені французьким істориком Е. Доде. Він зокрема стверджує, що деякі литовські політичні кола робили М. Тишкевичу — нащадкові князя Гедиміна пропозицію бути регентом Литви, проте він знову ж таки відмовився. Цікавість до особи графа не припиняли виявляти і польські дослідники. Згідно з цим джерелом, польський посол у Швейцарії, граф Ростворовський приїздив до М. Тишкевича в Лозанну з пропозицією, що Польща підтримає самостійність України за умови «відступлення» їй м. Львова. Граф категорично відмовив також Бужинському — представникові польського комітету в Парижі, який звернувся до нього за сприянням у переговорах про злуку України з Польщею³³.

На нашу думку, М. Тишкевич був відвертим антантофілом і докладав чимало зусиль до визнання України державами цього військово-політичного блоку. Саме з цієї причини він відмо-

вився від пропозиції очолити українське дипломатичне представництво у Швейцарії, яка надійшла від уряду П. Скоропадського. М. Тишкевич вважав останнього речником німецької політики і до кінця своїх днів помилково вірив у те, що гетьман сповідував проросійські погляди та прагнув прилучення України до Росії. З цього приводу він 22 вересня 1918 р. писав до А. Шептицького: «Я не можу взяти на себе представництва Правительства, якого політичні цілі і наміри для мене не досить ясні»³⁴. Безперечно, противники П. Скоропадського всіляко намагалися довести, що останній «під маскою українства веде до реконструкції «єдиної, неділимої Росії». Цієї оманливої точки зору дотримувався і М. Тишкевич³⁵.

Він вітав антигетьманське повстання Директорії і пов'язував надії, що саме республіканський уряд забезпечить державну незалежність України. 23 січня 1919 р. міністерство закордонних справ УНР повідомило графа М. Тишкевича, який на той час продовжував перебувати у Лозанні, про його призначення дипломатичним представником України при Ватикані³⁶. Важлива роль у цьому призначенні належить українському поету П. Карманському. Він зумів переконати керівників УНР, що не хотіли бачити на чолі делегації аристократа, у доцільності саме цієї кандидатури, зокрема, з огляду на його римо-католицьку конфесійну приналежність³⁷. Проте вже за два місяці після свого призначення граф у листі до Д. Донцова писав, що, згідно з повідомленням Д. Антоновича — голови української дипломатичної місії у Римі, — на призначенні графа на чолі репрезентації при Ватикані наполягав колишній міністр закордонних справ Української Держави Д. Дорошенко, відчуваючи наскільки продуктивними можуть бути особисті контакти М. Тишкевича як у політичних, так і аристократичних колах Західної Європи для позитивних зрушень у міжнародному визнанні України³⁸.

Останній сприйняв нову посаду з великим захопленням. У зазначеному листі до Д. Донцова він писав, що призначення на посаду голови дипломатичної місії у Ватикані вважає «за велику честь» і «доказ довір'я від лівих груп до когось, кого вони могли брати за контрреволюціонера, польонофіла або політика-на...»³⁹. Одночасно він пропонує Д. Донцову увійти до складу дипломатичної місії УНР при Ватикані головою, або членом комісії архівно-історичної праці⁴⁰. До складу дипломатичної місії,

що відряджалась до Ватикану, були призначені також П. Карманський (секретар) та український священник О. Юзик⁴¹.

Уже через два місяці після одержання посади М. Тишкевич зрозумів, що його діяльність буде складною, оскільки більшість труднощів пов'язана з неузгодженостями зовнішньополітичного курсу в самому українському уряді. Останній зокрема навіть не видав спеціального офіційного документа про призначення М. Тишкевича, і українська дипломатична місія в Швейцарії мусила перебрати на себе переговори з кардиналом Л. Маліоне (представником Ватикану в Берні) у справі прийняття української місії у Ватикані⁴².

31 березня 1919 р. кардинал Л. Маліоне повідомив графа М. Тишкевича про те, що «Святий Престол з великим задоволенням прийняв намір України увійти з ним у постійні дипломатичні зносини». При цьому кардинал зауважував, що Ватикан не має звичаю приймати дипломатичні місії нових держав, які не визнані кількома державами, однак зазначив про можливість приїзду особисто М. Тишкевича. Л. Маліоне наголошував, що Ватикан «слідкує з великим зацікавленням за долею цієї благородної нації (українців. — *Авт.*), і він надіється, що вона введе для всіх громадян лад вільності і рівності, котрій найліпше дозволить усунути важкі умови, наложені століттями для католицької церкви в цій державі»⁴³.

У травні, отримавши італійську візу, М. Тишкевич прибув до Риму і вже за деякий час писав Д. Донцову: «Надзвичайно тішуся з результату моєї місії. Найшов я терен приготований і дуже великі симпатії, хоч... і тут страшно шкодять»⁴⁴. Він одразу звернувся з офіційним листом до державного секретаря кардинала П'єтро Гаспаррі, в якому було декларовано «щире бажання Директорії Української республіки вступити у добрі стосунки із Святим престолом для того, щоб покласти кінець російським переслідуванням на своїх землях і запровадити абсолютну релігійну толерантність»⁴⁵. Одночасно секретар місії П. Карманський, який не отримав поки що візи, відбув зі звітом до уряду в Україну⁴⁶.

25 травня М. Тишкевич мав приватну аудієнцію у папи Бенедикта XV і вручив йому вірчий лист, підписаний С. Петлюрою. Папа прийняв прихильно українського представника, який ще раніше був відзначений папським орденом — хрестом св. Григорія Великого, запевнив його у своїх симпатіях до українсь-

кого народу і висловив надію, що українська справа буде вирішена згідно із засадами про права самовизначення народів⁴⁷. Звертаючись до цієї події, граф 5 червня 1919 р. у листі до Д. Донцова писав, що Бенедикт XV «з щирим ентузіазмом про нашу самостійність говорив, хоч почав був про федерацію... але я йому сказав, що се буде похорон католицького впливу...»⁴⁸.

М. Тишкевич звернувся також до Папи з проханням підтримати українське питання на мирній конференції у Парижі. Як згодом згадував сам дипломат, Бенедикт XV звернувся до свого легата монсенйора Черетті, який після повернення до Риму розповів М. Тишкевичу про переговори з членами Вищої Ради з цього приводу. Посланець Ватикану підкреслив, що справа визнання УНР «стоїть дуже погано» через те, що противники незалежної України «представляють її як німецько-большевицьку авантюру купки недоспілих політиків»⁴⁹.

16 червня 1919 р. державний секретар П'єтро Гаспаррі надіслав голові Директорії С. Петлюрі лист, текст якого був погоджений з Папою. У ньому інформувалось про отримання вірчої грамоти щодо призначення М. Тишкевича «на Голову Надзвичайної Української Дипломатичної Місії при Святому Престолі». При цьому кардинал зауважував, що «Святий Престол, визнаючи, як належить, шляхетність характеру української нації, піднесе свої палкі молитви задля її щастя, в твердому переконанні, що право самовизначення, вже визнане для інших націй, які належали до колишньої Російської імперії, буде визнане також і для України»⁵⁰.

М. Тишкевич був схильний вважати цей лист офіційним визнанням УНР, про що він писав у листі до голови української місії у Вашингтоні Ю. Бачинського. Такої ж думки дотримувався і сам голова Директорії С. Петлюра. Однак офіційного визнання незалежності УНР з наступним встановленням дипломатичних зв'язків на рівні посольств не відбулося. Пізніше, у 1920 р. М. Тишкевичу двічі довелося звертатись до державного секретаріату Ватикану з проханням визнати незалежність України. Однак на обох листах було накладено резолюцію, яка свідчила, що Апостольський престол чекає, поки Україна буде визнана хоча б однією з великих держав⁵¹.

На жаль, М. Тишкевич, який так успішно розпочав свою дипломатичну місію у Ватикані, вже у червні 1919 р. був змушений виїхати у Париж, де тимчасово заміщав Г. Сидоренка —

голову місії УНР на Паризькій мирній конференції. Наприкінці вересня М. Тишкевич остаточно був призначений головою паризької делегації. За час перебування на посаді керівника дипломатичної місії УНР при Ватикані М. Тишкевичу вдалося досягти певних зрушень у ставленні Апостольського престолу до українських проблем і зацікавити ними римського понтифіка Бенедикта XV. Останній цікавився політичним і релігійним становищем в Україні і був поінформований про польські утиски українців у Галичині, а також про переслідування українців-католиків⁵².

Слід також зазначити, що діяльність М. Тишкевича спричинилась до важливих досягнень української місії у Ватикані і передусім — призначення Папою апостольського візитатора для України о. Дженоккі. Це був перший крок на шляху до офіційного визнання України як незалежної держави — відрядження туди апостольського нунція. Аналогічний підхід уже застосовувався Ватиканом у процесі визнання Польської держави, куди спочатку було призначено апостольського візитатора монсенйора Ахіла Ратті (30 квітня 1918 р.), який 6 червня став для неї апостольським нунцієм. Значущість цього кроку полягала також у тому, що папський престол узяв до уваги факти переслідування українців-католиків поляками і росіянами і вжив тим самим кроки для перевірки фактів, наведених українською місією.

У Парижі М. Тишкевичу довелося зіткнутися з колом проблем. Об'єднання ЗУНР і УНР дало можливість створити спільну делегацію, хоча галицька проблема мала свої специфічні особливості і шляхи розв'язання. До складу української делегації увійшли Г. Сидоренко як голова, якого 22 серпня 1919 р. замінив М. Тишкевич, В. Панейко — державний секретар закордонних справ ЗУНР, А. Петрушевич — секретар, а також члени делегації: Д. Ісаєвич, Б. Матюшенко, Т. Галіп, О. Шульгин, А. Марголін, М. Кушнір, С. Зархій, І. Петрушевич (представляв українців Канади), К. Білик та Джеймс Гаміль (представляв українців США)⁵³. Одночасно голова української делегації на Паризькій мирній конференції призначався головою дипломатичної місії УНР у Франції.

Перед делегацією стояло завдання насамперед добиватися визнання УНР як суверенної держави й отримання політичної й військової підтримки, а також якнайширше представити українську державність у світі. Однак ситуація від початку скла-

далася для української делегації несприятливо. Досить сказати, що 20 січня 1919 р. до Парижа прибув лише голова делегації Г. Сидоренко, тоді як інші її члени виїхали з Одеси 26 січня, а вже 21 січня конференція почала розглядати питання територіальної приналежності Галичини. Якийсь час делегація перебувала в Швейцарії, оскільки французький уряд не давав дозволу на в'їзд до Франції. Лише 21 березня 1919 р. делегація зібралась у Парижі, хоча й у значно зменшеному складі⁵⁴.

Її робота ускладнювалась тим, що тривалий час не було спеціальних інструкцій уряду та міністерства закордонних справ. Пояснювальний документ був складений лише 30 березня 1919 р. і в ньому зазначалось, що «українська дипломатична місія для участі в мировій конференції в Парижі є спільною для обох частин України і називається «делегація об'єднаної УНР на мирову конференцію в Парижі» та заступає на конференції цілість української справи»⁵⁵. Однак українська делегація зустріла чималі труднощі на шляху розв'язання проблем, що стояли перед нею. Вона не була визнана керівними державами і не була допущена до роботи конференції.

Керівники конференції вбачали в українському питанні складову загальноросійської проблеми і відмовлялись надавати йому самостійного значення. Оскільки союзники хотіли бачити майбутню Росію єдиною і великою державою, визнання незалежності України йшло врозріз з їхніми планами. Союзники були переконані у швидкому падінні більшовицького режиму і це також впливало на їх ставлення до багатьох національно-державних утворень на території колишньої імперії, в тому числі і до українського. А зобов'язання Антанти щодо російських антибільшовицьких сил, зокрема, перед А. Денікіним, виключали будь-яку форму можливої підтримки української справи. До усього цього треба додати надзвичайно погану поінформованість західних держав щодо реальної ситуації в Україні і характеру національного руху, який багатьма лідерами Антанти кваліфікувався як більшовицький. Зауважимо, що значною мірою до цього спричинилася справді ліворадикальна соціальна політика Директорії від початку її утворення.

Важливим аспектом ставлення до української проблеми були рішення конференції щодо Східної Галичини. Відомо, що держави Антанти робили спроби виступити посередниками в українсько-польській війні, створивши для цього комісію на чолі

з французьким генералом Бертельмі. Однак ця комісія висунула неприйнятні для української сторони умови перемир'я, які фактично означали анексію поляками значної території Галичини. 19 березня Вища Рада розглянула це питання і закликала обидві сторони припинити воєнні дії на основі лінії фронту⁵⁶. З огляду на висловлений Вищою Радою намір посередництва Державний Секретаріат ЗО УНР вислав до Парижа спеціальну делегацію на чолі з М. Лозинським⁵⁷.

Однак під впливом інтенсивної антиукраїнської агітації поляків, їх безпідставних звинувачень українців у більшовизмі, бандитизмі, зв'язках з німцями в липні 1919 р. Вища Рада прийняла рішення, спрямоване на користь Польщі. Східна Галичина мала увійти до складу польської держави на правах автономії⁵⁸. Це було початком процесу, який призвів у 1923 р. до остаточного поглинання Польщею цієї частини території України.

У такій складній міжнародній ситуації, яка не сприяла Україні та сама по собі зводила до мінімуму зусилля українських дипломатів, довелося працювати новопризначеному голові делегації УНР на Міровій конференції в Парижі М. Тишкевичу. Він був призначений на цю посаду постановою Ради народних міністрів від 23 липня 1919 р. 18 грудня 1919 р. головою Директорії УНР С. Петлюрою йому були надані нові повноваження. На відміну від попередніх інструкцій, згідно з якими вирішальне право голосу мали всі члени делегації, за новим розпорядженням лише голова делегації М. Тишкевич одноосібно мав право вирішувати «всі політично-дипломатичні кроки», всі інші делегати мали тільки дорадчий голос, «якщо він поради від них забажає». Він одержував право особисто «репрезентувати в Парижі Українську Республіку», а також змінювати склад місії і витратити кошти на свій розсуд⁵⁹. За словами дипломата, Паризька делегація по його приїзді нагадувала «не місію з шефом, який всім керує», а «парламент, республіку або совдеп, який нав'язує свої директиви»⁶⁰.

Призначення М. Тишкевича головою української делегації прихильно зустріли провідні кола країн-переможниць. Часопис «Український прапор», що видавався у Відні, повідомляв, що більшість поважних французьких та італійських періодичних видань надрукували інтерв'ю з графом М. Тишкевичем. Це, зокрема, «Le Temps», «Figaro», «Le Gaulois», «L'homme livre», «Le petit Parisien», «Matin», «La parole Libre», «L'Évé-

nement», «La Démocratie Nouvelle», «Le Pays», «Le Radical», «La Constitution», «La Petite République», «Revue Diplomatique»⁶¹. Він мав зустрічі з маршалом Фошем та президентами Франції Р. Пуанкаре і П. Дешанелем, головою комісії закордонних справ французького парламенту Барту та головою сенату — де Сальва⁶².

Як уже зазначалось, у Парижі, крім делегації УНР, працювала окрема делегація ЗО УНР, що ускладнювало роботу першої. Плідній праці не сприяли також розгорнуті польськими та російськими політичними колами ворожі українським інтересам акції в пресі. Завдяки своїм особистим зв'язкам у впливових політичних і дипломатичних колах, а також високій освіченості, знанню іноземних мов і особливостей європейського політичного життя, М. Тишкевичу вдалося досягти певних успіхів у складному процесі визнання суверенітету України. Варто також наголосити, що на той час він був активним членом французького Історично-дипломатичного товариства в Парижі і започаткував дослідження українсько-французьких історичних зв'язків і вивчення французьких джерел з історії України, а також підтримував їх фінансово. Відзначаючи наполегливу працю М. Тишкевича на користь України, французький посол у Швейцарії зауважував, що лише завдяки цьому Франція визнала Україну (офіційно. — *Авт.*)⁶³. Ці якості М. Тишкевича відзначав і Є. Онацький, який у цей час працював у дипломатичному представництві УНР у Римі. Зокрема, у своїх спогадах він наголошував, що М. Тишкевич «зі своїм знанням європейського політичного життя і європейських мов надто відрізнявся в саді нашої дипломатії, що набиралася майже виключно з неможливою інтелігенцією чи дрібною буржуазією, яка за кордоном Росії ніколи не була і чужинецьких відносин, ані чужих мов, за винятком російської або польської не знала»⁶⁴.

Одержавши призначення до Парижа, М. Тишкевич, як він сам зізнався у листі до Д. Левицького, голови дипломатичної місії УНР у Данії, «був свідомий того, що спіткає через край багато всяких утруднень». За його словами, замість того, щоби добиватися зв'язків і зносити не тільки з урядовими, а й громадськими колами і використати якнайширше всякі впливи, «члени політичної секції української делегації в Парижі завели зв'язки з соціалістичними колами суспільства». Тому М. Тишкевич для «повноти справи, рішив звернути свою увагу більше на урядові

і другі впливові кола»⁶⁵. Протягом нетривалого часу свого перебування у Франції він мав багато ділових контактів із впливовими дипломатами, які здебільшого репрезентували країни Антанти. У листі до того ж адресата М. Тишкевич зазначав, що його знайомий французький політичний діяч Дене «нині організує групу французьких депутатів різних політичних партій, яка має звернути увагу на справи України і в добрім для нас напрямку»⁶⁶. Він мав наради також із впливовими представниками фінансового світу. Зокрема, намагався зацікавити економічними перспективами зв'язків з Україною відомого банкіра Фабра Люса — головного директора банку «Креді Ліоне»⁶⁷. У листі до Головного отамана С. Петлюри 30 вересня 1919 р. Тишкевич зазначав, що до промислових та фінансових кіл країн Антанти він звертався як особисто, так і за сприяння закордонних дипломатів, проте його старання не матимуть успіху без «гарантій власності», які повинен дати український уряд⁶⁸.

Весь час перебування на посаді М. Тишкевич вів активне листування з Головним отаманом С. Петлюрою. Останній не лише досить детально інформував дипломата про всі перипетії військово-політичних подій в Україні, а й можливе коригування зовнішньополітичного курсу республіканського уряду. Йшлося, зокрема, про можливість українсько-польського альянсу та використання польської військової допомоги у боротьбі з радянською Росією; перспективи дозволу країн Антанти на формування частин з українських військовополонених у Румунії, Італії та транзит їх з Німеччини, Австрії та інших країн; фінансування та можливість придбання ліків, амуніції для Армії УНР тощо.

На діяльність української делегації в Парижі негативно впливали міжпартійні колізії та особиста ворожнеча між її членами. Широкого розголосу в західноєвропейській пресі набули конфлікти між делегатами-галичанами, що входили до складу загальноукраїнської репрезентації, та новопризначеними делегатами, які діяли самостійно. Як згадував М. Рудницький, який працював у складі делегації УНР перекладачем, були випадки, коли «в тій самій справі від обидвох українських делегацій у Парижі йшли до Мирової Конференції дві окремі ноти». При цьому загальноукраїнська делегація навіть довго не знала про те, «що галицька делегація працює окремо, на іншій улиці, і теж висилає ноти»⁶⁹. Українські дипломати, які належали до соціалістичних партій, домагались від проводу УНР усунен-

ня М. Тишкевича з посади голови делегації. Нерідко вони вдавались до кроків, які негативно позначались на міжнародному іміджі України. Зокрема, під час офіційної подорожі М. Тишкевича до Англії А. Галіп, Лучицький та І. Борщак, самочинно відібравши в української репрезентації документи, печатки, бланки делегації тощо, повідомили дипломатичний корпус у Парижі, що саме вони є справжніми репрезентантами УНР. Після того як ця «акція» не вдалася, вони видали брошуру «Les Mistification du comte Michel Tyszkiewicz» під псевдонімом V. Bogoun, у якій М. Тишкевича оголошено агентом Ватикану, поляків, литовців і українських реакціонерів. Наступним кроком у кампанії проти М. Тишкевича була телеграма від А. Макаренка, в якій йому пропонувалося здати посаду колегії з чотирьох членів (С. Тимошенка, С. Шелухина, Т. Галіпа й Лучицького) і повернутися на попередню посаду голови української місії у Ватикані. Невдовзі С. Шелухин повідомив пресу, що йому нічого не відомо про своє призначення, на яке він взагалі не погоджується. Згодом надійшло спростування від Головного отамана УНР С. Петлюри⁷⁰. Подібні факти обурювали М. Тишкевича. У листі до Д. Донцова 12 жовтня 1919 р. він писав, що дії членів делегації стали «холодним душем води», вилитим на його «ентузіазм і навіть... патріотизм». Проте він, як і раніше, заявляв, що лишається палким поборником справи України та її народу⁷¹.

Безперечно, подібні конфлікти використовувалися супротивниками України для того, щоб переконати лідерів Антанти нібито українці не мають згоди в провіді, а також для пропаганди облудної ідеї про приналежність галичан і наддніпрянців до різних націй. М. Тишкевич, аналізуючи складнощі, які супроводжували його діяльність, зазначав, що члени української делегації в Парижі «не могли розібратися, чого саме бажає Україна і прихильні нам говорили: Вам треба змінити склад делегації, бо вона тільки компромітує Ваше правительтво, роблячи своїми різними виступами враження, що Український уряд сам не знає, чого він бажає»⁷². До всіх неузгодженостей додавалися значні фінансові труднощі. Фактично протягом усього 1920 р. М. Тишкевич працював на своїй посаді, не отримуючи платні, а у травні – вересні власним коштом оплачував представницькі та канцелярські витрати, фінансову допомогу українським громадянам та військовополоненим, які зверталися до української

місії у Парижі, а також матеріально підтримував більшість членів делегації⁷³.

За час праці на посаді голови української делегації і надзвичайної дипломатичної місії УНР у Парижі М. Тишкевич підготував і подав на адресу голови Паризької мирної конференції 13 дипломатичних нот з пропозиціями визнати незалежність України, з протестом проти військових дій Добровольчої армії А. Денікіна, щодо східногалицького питання та ін. Серед документів, переданих до Ради конференції, було прохання уряду УНР про прийняття України до Ліги Націй. 30 квітня 1920 р. це подання було формально оголошене державам-членам Ліги. Проте, доки Україна чекала рішення країн-засновниць, уся її територія була окупована більшовиками⁷⁴.

Попри дипломатичну діяльність, граф М. Тишкевич залишався меценатом української культури та сприяв її відродженню. Лише протягом 1919 р. видав французькою й італійською мовами три книжки «Literature Ukrainienne» (Bern, 1919); «Documents historiques sur L'Ukraine et ses relations avec La Pologne, La Russie et La Suede (1569 – 1764)» та «L'Ukraine de vant La Conference de La Paix»⁷⁵.

20 вересня 1920 р. згідно з постановою РНМ УНР українська делегація на Міровій конференції в Парижі припинила свою роботу. У Франції залишалась працювати надзвичайна дипломатична місія України, яку в 1921 р. очолив відомий український дипломат, державний діяч і вчений О. Шульгин⁷⁶. М. Тишкевичу було запропоновано залишитися радником у її складі. Цієї пропозиції він не прийняв і в лютому 1921 р. вдався до демісії. На прощальному прийомі у МЗС Франції М. Тишкевичу були висловлені симпатії до України — держави, яку він з честю репрезентував у Парижі. І це, без сумніву, було певним його особистим досягненням як дипломата.

Після відставки М. Тишкевич оселився у Польщі. Однак він і надалі продовжував звертати увагу впливових західноєвропейських чинників на українську справу та займатися науковою діяльністю. Його останні дні пройшли у тяжкій матеріальній скруті. Помер граф Михайло Тишкевич 3 серпня 1930 р. у містечку Жидові на Познанщині⁷⁷.

М. Тишкевич був одним з небагатьох українських дипломатів, особа якого була широковідома поза межами України і користувалась повагою серед державних і громадських діячів

у різних країнах Західної Європи. Її діяльність була визначним вкладом у дипломатію УНР, сприяла її утвердженню на міжнародній арені.

- ¹ Господин А. Три визначні дипломати: Граф М. Тишкевич, князь І. Токаржевський-Карашевич і барон М. Василько. — Вінніпег, 1989; Гентош Л. Листи Симона Петлюри до графа Михайла Тишкевича // Україна модерна. — Львів, 1996. — Ч. 1. — С. 157—171; Кучерук О. Дипломатичні зносини України та Ватикану у 1917—1921 рр. // Україна дипломатична. — К., 2002. — Вип. II. — С. 487—494; Цвенгрош Г. Граф Михайло Тишкевич у змаганнях за вільну і соборну Україну // Дзвін. — Львів, 1998. — № 11/12. — С. 110—121; Цвенгрош Г. Роль графа Михайла Тишкевича у національних змаганнях за вільну, незалежну і соборну Україну, її політичне визнання Французькою республікою // Збірник праць і матеріалів на пошану Лариси Іванівни Крушельницької. — Львів, 1998. — С. 179—209.
- ² Господин А. Зазн. праця. — С. 5.
- ³ У статті Л. Гентош уточнюється дата народження М. Тишкевича, оскільки А. Господин у своїй монографії слідом за автором некролога, поданого у часописі «Діло», помилково датує його народження 1852 р. Див.: Гентош Л. Листи Симона Петлюри до графа Михайла Тишкевича. — С. 158.
- ⁴ Господин А. Зазн. праця. — С. 7.
- ⁵ Граф Михайло Тишкевич // Діло. — 1930. — Ч. 173. — С. 2; Гентош Л. Листи Симона Петлюри до графа Михайла Тишкевича. — С. 158; Господин А. Зазн. праця. — С. 7.
- ⁶ Господин А. Зазн. праця. — С. 7—8.
- ⁷ Там само. — С. 8.
- ⁸ Там само. — С. 9.
- ⁹ Гентош Л. Листи Симона Петлюри до графа Михайла Тишкевича. — С. 158.
- ¹⁰ Голубець М. Маляр Каленик // Діло. — 1930. — Ч. 174. — С. 2.
- ¹¹ Господин А. Зазн. праця. — С. 10.
- ¹² Гентош Л. Листи Симона Петлюри до графа Михайла Тишкевича. — С. 158.
- ¹³ Господин А. Зазн. праця. — С. 12.
- ¹⁴ Там само. — С. 11—12.
- ¹⁵ Дорошенко Д. Історія України 1917—1923 рр.— К., 2002. — Т. I: Доба Центральної Ради. — С. 44.
- ¹⁶ Тишкевич М. З листів (1915—1930) // Вісник (Львів). — 1939. — Т. III. — Кн. 9. — С. 643.
- ¹⁷ Терещенко Ю. Причинки до історії галицького консерватизму // Український консерватизм і гетьманський рух: історія, ідеологія, політика. — К., 2000. — Вип. 1. — С. 41.
- ¹⁸ Український прапор (Відень). — 1919. — 23 серпня; Державний архів Російської Федерації. — 20. Центральный державный исторический архив у м. Львові (далі — ЦДАЛ). — Ф. 681. — Оп. 1. — Спр. 5. — Арк. 29.
- ²¹ Господин А. Зазн. праця. — С. 17
- ²² Тишкевич М. З листів. — С. 647—648.
- ²³ ЦДАЛ. — Ф. 681. — Оп. 1. — Спр. 5. — Арк. 28—29.

- ²⁴ Тишкевич М. З листів. — С. 647.
- ²⁵ Там само. — С. 645.
- ²⁶ Покровська І., Хорошилова Ю. Місія, приречена на невдачу // Політика і час. — 1995. — № 5. — С. 73.
- ²⁷ Шульгин О. Сторінки споминів // Тризуб. — 1927. — Ч. 46. — С. 7—8; Жуковський А. Політична і громадська діяльність Олександра Шульгина // Збірник на пошану Олександра Шульгина (1889—1960). — Париж; Мюнхен, 1969. — С. 23.
- ²⁸ ЦДІАЛ. — Ф. 681. — Оп. 1. — Спр. 5. — Арк. 29.
- ²⁹ Жуковський А. Зазн. праця. — С. 23.
- ³⁰ Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. — Київ, 1993. — С. 99.
- ³¹ Дорошенко Д. Історія України, 1917—1923. — Т. 1. — Ужгород, 1932. — С. 239.
- ³² Господин А. Зазн. праця. — С. 15.
- ³³ ЦДІАЛ. — Ф. 681. — Оп. 1. — Спр. 5. — Арк. 30.
- ³⁴ Там само. — Ф. 358. — Оп. 1. — Спр. 357. — Арк. 73—73 зв.
- ³⁵ Там само.
- ³⁶ Центральний державний архів вищих органів влади України (далі — ЦДАВОУ). — Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 42. — Арк. 2.
- ³⁷ Там само. — Оп. 2. — Спр. 284. — Арк. 3; Онацький Є. Українська дипломатична місія до Ватикану // Календар-альманах «Відродження» на 1954 рік. — Буенос-Айрес, 1954. — С. 29—30.
- ³⁸ Тишкевич М. З листів. — С. 654
- ³⁹ Там само. — С. 653.
- ⁴⁰ Там само. — С. 654.
- ⁴¹ ЦДАВОУ. — Ф. 3696. — Оп. 2. — Спр. 284. — Арк. 3; Онацький Є. Українська дипломатична місія до Ватикану // Календар-альманах «Відродження» на 1954 рік. — Буенос-Айрес, 1954. — С. 29—30.
- ⁴² Лукасевич Е. Граф Михайло Тишкевич // Літературно-науковий вістник. — 1927. — Кн. V. — С. 88.
- ⁴³ ЦДАВОУ. — Ф. 3696. — Оп. 2. — Спр. 284. — Арк. 3—3 зв.
- ⁴⁴ Тишкевич М. З листів. — С. 654.
- ⁴⁵ Гентош Л. Якщо всі шляхи ведуть до Рима... // Політика і час. — 1997. — № 5—6. — С. 95—96.
- ⁴⁶ Хома Іван. Апостольський Престол і Україна, 1919—1922. — Рим, 1987. — С. 16.
- ⁴⁷ Там само. — С. 17.
- ⁴⁸ Тишкевич М. З листів. — С. 655.
- ⁴⁹ ЦДІАЛ. — Ф. 681. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 1.
- ⁵⁰ Онацький Є. По похилій площі. — Ч. 2. — С. 28.
- ⁵¹ Хома І. Зазн. праця. — С. 18.
- ⁵² Хома І. Зазн. праця. — С. 25—27.
- ⁵³ Там само. — С. 108—109.
- ⁵⁴ Там само. — С. 109.
- ⁵⁵ Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. — Торонто, 1964. — Т. 4. — С. 251.

- ⁵⁶ Лозинський М. Галичина на мировій конференції в Парижі. — Кам'янець, 1919. — С. 11.
- ⁵⁷ Там само. — С. 13.
- ⁵⁸ Там само. — С. 21.
- ⁵⁹ ЦДАВОУ. — Ф. 3696. — Оп. 2. — Спр. 42. — Арк. 20; Стахів М. Західня Україна: Збройна і дипломатична оборона в 1919—1923. — Скрантон, 1961. — Т. IV. — С. 67—68; Борщак І. Зазн. праця. — С. 110.
- ⁶⁰ ЦДІАЛ. — Ф. 681. — Оп. 1. — Спр. 21. — Арк. 1.
- ⁶¹ Український прапор. — Відень, 1919. — 15 листопада.
- ⁶² ЦДІАЛ. — Ф. 681. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 3; Спр. 5. — Арк. 15 зв; Ген-тош Л. Зазн. праця. — С. 161.
- ⁶³ Господин А. Зазн. праця. — С. 16.
- ⁶⁴ Цит.: Там само. — С. 20.
- ⁶⁵ ЦДАВОУ. — Ф. 3542. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 24.
- ⁶⁶ Там само. — Арк. 27.
- ⁶⁷ ЦДІАЛ. — Ф. 681. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 3.
- ⁶⁸ Там само. — Спр. 21. — Арк. 3—4.
- ⁶⁹ Рудницький М. Париж 1919: Преважке становище української делегації на Мирову Конференцію // Альманах «Червона Калина». — Львів, 1939. — С. 125.
- ⁷⁰ Господин А. Зазн. праця. — С. 17—19.
- ⁷¹ Тишкевич М. З листів. — С. 656.
- ⁷² ЦДІАЛ. — Ф. 681. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 5 зв.
- ⁷³ Там само. — Спр. 21. — Арк. 13 зв.
- ⁷⁴ Верига В. Визвольні змагання в Україні 1914—1923 рр.: У 2 т. — Львів, 1998. — Т. 2. — С. 252—253.
- ⁷⁵ Онацький Є. Українська дипломатична місія в Італії за перших шість місяців своєї діяльності. — С. 41.
- ⁷⁶ Жуковський А. Політична і громадська діяльність Олександра Шульгина // Збірник на пошану Олександра Шульгина (1889—1960). — Париж; Мюнхен, 1969. — С. 28—29.
- ⁷⁷ Цвенгрош Г. Граф Михайло Тишкевич у змаганнях за вільну і соборну Україну. — С. 121.

ЩОБ УКРАЇНУ БАЧИЛИ У СВІТІ

**До 65-річчя від дня народження
Леоніда Губерського**

Народився 1939 року. Кандидат історичних наук, заслужений журналіст України, Лауреат премії ім. Івана Огієнка. Закінчив Львівський державний університет ім. І. Франка, аспірантуру Київського університету. Нині — голова Історичного клубу «Планета», головний редактор журналу «Пам'ять століть», щорічника «Історичний календар». Нагороджений церковними орденами Володимира Великого, архієпископа Михайла, відзнакою Київського міського голови «Знак Пошани», Почесною Грамотою Кабміну України. Лауреат журналістської премії «Незалежність», має почесне звання «Відмінник освіти України».

Леонід Губерський — відома людина в Україні. Не помилимося, якщо скажемо: його знають і за межами нашої держави. Насамперед, як керівника і одного з творців унікального учбового закладу — Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. За відкритого у перші повоєнні роки час, що складає більше шести десятиліть, з порівняно невеликого факультету, він перетворився у потужний освітній і науковий центр з розгалуженою структурою, розвиненою матеріально-технічною базою, високопрофесійним науково-педагогічним потенціалом, який дав путівку в життя тисячам і тисячам випускників, які приїхали вчитися практично з усіх континентів світу. Зазначимо, що зараз саме випускники інституту складають основу кадрів Міністерства закордонних справ України, дипломатичного корпусу, займають поважні посади у вищих органах державної влади, у багатьох міжнародних організаціях. Серед його зарубіжних вихованців є президенти країн і міністри, дипломати і вчені-міжнародники.

І все ж таки розповідь про Леоніда Васильовича Губерського буде неповною, якщо обмежитися тільки розповіддю про нього, як про директора Інституту міжнародних відносин, проректора Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Адже коло його життєвих зацікавлень не замикається лише адміністративними турботами. Леонід Губерський є одним із провідних вчених-міжнародників, який, власне, розробив в перші роки незалежності України стратегію підготовки власних дипломатичних кадрів, оперши цю стратегію на міцний науковий фундамент. У його доробку сотні публікацій, десятки монографій та підручників, надзвичайно плідна і різнопланова редакційно-видавнича діяльність. Він входить до редколегій багатьох наукових журналів і є душею наукового щорічника «Україна дипломатична», бере участь у міжнародних наукових симпозиумах.

Понад тридцять років педагогічно-наукової праці за винятком двох на посаді викладача-консультанта Центрального університету Республіки Куба, пов'язані з рідною альма-матер. Сюди юнак із старовинного Миргорода вступив, щоб здобути освіту філософа, сповідуючи настанови батька Василя Миколайовича і матері Ольги Василівни про набуття освіти не для власного блага, а щоб служити людям. Переступивши поріг Київського університету, уже не залишає його до цих пір. Досягненню мети в оволодінні престижною на той час професією філософа допомагали, звичайно, й природні дані, а власне поєднання здібностей до пізнання, доброї пам'яті з дотепністю і проникливістю у суть явищ. Ще навчаючись у вузі, допитливо вникаючи у спадщину великих філософів, Леонід Губерський дійшов розуміння, що наука не терпить байдужих. Саме в університетських стінах викристалізувався основний для подальшого його життя принцип: чим раніше визначиш свою мету, своє місце в суспільстві, тим змістовнішим і пліднішим, вагомим буде твій внесок у духовну скарбницю.

Леонід Губерський

Не зраджуючи тим засадам, він зростав як педагог і вчений. А супутниками, що незмінно супроводжують його по життю, як птаха два крила в польоті, є виваженість і наполегливість. На переконання вченого, вони обов'язково мають бути присутні у педагогічній і науково-дослідній діяльності. Притаманна ще одна риса — сумнів. Лише подолавши його, вважає Леонід Васильович, думка насичується глибиною та широтою узагальнення, перспективою осмислення. Бо ж недарма науку вважають істиною, помноженою на сумнів. Роки копіткої праці втілилися у фундаментальних працях «Демократизація і особа», «Молодь у духовному відродженні суспільства», «Проблеми методології наукового пізнання і соціальної практики» (всі вийшли друком 1980 р.), «Матеріальне і духовне в соціальному розвитку» (1986), «Людина в сфері гуманітарного пізнання», «Наукова ідеологія і особа» (обидві 1988), «Духовні орієнтації молоді: динаміка і формування», «Проблема гуманізму в сучасній філософії» (обидві 1994), «Масова комунікація» (1997), «Основи масово-інформаційної діяльності» (1999), «Філософія» (2000).

Вагомою етапною дослідницькою роботою в науковому житті Леоніда Губерського по праву слід вважати випуск за його редакцією двотомної Української дипломатичної енциклопедії (2004), яка вперше систематизувала теорію, практику та історію української дипломатії з найдавніших часів.

Поза всяким сумнівом, кожна творча особистість плекає надію бачити свою працю потрібною людям. Філософський набуток вченого дав йому визнання в наукових колах: Леонід Губерський обраний дійсним членом Національної академії наук України. Світової слави зажив Інститут міжнародних відносин, яким він керує впродовж ось уже дванадцяти років. Досить подати кілька статистичних даних. Нині тут навчається дві тисячі студентів, аспірантів і стажистів, 250 з них — іноземні громадяни з п'ятдесяти країн світу.

Дипломати — візитівка країни. Підготовка таких унікальних кадрів потребує мудрості, справжньої ювелірної педагогічної майстерності викладацького колективу. За якісними показниками цей заклад не може мати реклаमाцій. Бо ж він є своєрідним відтворенням іміджу і духовного потенціалу України.

Здавна філософію називали любомудрієм, вважали наукою про досягнення людиною мудрості, пізнання істини й добра. І, певні, є знаковим, що філософ за покликанням Леонід Губерський очолює інститут, який готує професіоналів-дипломатів, посланців миру й добра.

КРИТИКА. БІБЛІОГРАФІЯ. ЗВІДОМЛЕННЯ

Микола Железняк

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Народився 17 квітня 1960 р. в смт Березна Менського району на Чернігівщині. Після служби у війську навчався у Київському педагогічному інституті на філологічному факультеті, який закінчив у 1985 р. Того ж року вступив до аспірантури Інституту мовознавства АН УРСР, де 1989 р. захистив кандидатську дисертацію з української діалектології. З 1990-го — учений секретар сектору суспільних наук Президії АН УРСР. У 1991—1998 рр. — заступник Українського міжнародного комітету з питань науки і культури при НАН України. У 1998—2005 рр. очолював Координаційне бюро Енциклопедії сучасної України НАН України. Від 2005 р. — заступник директора з наукової роботи Інституту енциклопедичних досліджень НАН України, що

створений на базі Координаційного бюро Енциклопедії Сучасної України НАН України. Має близько 100 наукових публікацій з біографістики, проблем української діалектології, сучасної української мови, її історії та функціонування в сучасному суспільстві, зокрема й української діаспори.

Останнім часом у світі спостерігається значне поживлення інтересу до енциклопедичної справи. Це реакція на потребу ґрунтовної «інвентаризації» людської цивілізації за всю історію її існування, систематизацію її здобутків та подання в зручних для користування формах.

Для України це питання особливо актуальне, оскільки в попередні історичні епохи тут не було умов для розгортання енциклопедичної справи, а в радянські часи вона, попри певні здобутки, була заідеологізованою і фрагментарною, не ґрунтувала-

ся на достатньо широкій і серйозній науковій базі, не включала цілі ланки заборонених тем та імен і не враховувала необхідною мірою світового досвіду.

Як відомо, слово «енциклопедія» вживалося у давній Греції на позначення обсягу знань, що мав засвоїти кожний освічений громадянин. ЕНЦИКЛОПЕДІЯ (від грецького *enkyklios* — закруглений, повний; *paideia* — освіта) — впорядкована за алфавітом або за певною системою збірка відомостей з усіх галузей знання (універсальна Е.) чи з якоїсь ділянки — (спеціальна Е.) Нині енциклопедіями називають найавторитетніші видання, що містять стислий виклад найважливіших відомостей з усіх галузей людського знання. Національна Енциклопедія — це візитівка держави, це сума знань про її історію, економіку, політику, культуру, побут, про найвизначніших представників народу, власне, про все знаменне на її землі. Енциклопедія — це реєстр національних надбань і багатств країни, це свідчення її історичних піднесень і падінь, це та скарбниця, в яку нинішнє покоління кладе все неперехідне й значуще, все те, що хоче залишити своїм нащадкам. Кожна держава має свої атрибути — прапор, герб, гімн, що представляють її народ у світі. Вони є своєрідними символами які акумулюють його менталітет, особливості світобачення і світосприймання. Багато націй і держав пишаються своїми Енциклопедіями. Кому не відомі такі з них, як «Британка», «Ларус», «Энциклопедический словарь» Брокгауза і Ефрона. Україна також має значні здобутки в енциклопедичній справі.

Енциклопедичним за змістом був переписаний у Києві «Ізборник Святослава» 1073 р., що містив збірку витягів з біблійних книг і творів візантійських богословів та проповідників, а також відомості з природничих наук, етики, перелік рекомендованих і заборонених церквою книг тощо. Першим в Україні друкованим довідником енциклопедичного характеру став «Лексикон словенороський і імен толкованіє» П. Беринди (Київ, 1627). У Львові ксьондз Бенедикт Хмельовський укладав польськомовний компілятивний енциклопедичний компендіум «Нові Афіни, або академія, сповнена всякого знання» (*Nowe Ateny albo akademia Wszelkiey sciencyi pełna...* т. 1—2, Львів, 1745—1746; друге видання — т. 1—4, Львів, 1753—1756), що попри безсистемність та насиченість матеріалами про різні заобонні застарілі погляди на світ містив й цікаві відомості з іс-

торії, природознавства; розділи про країни світу, міста, мови та їх походження.

Наприкінці XIX і в перших десятиріччях XX ст. українські освітні товариства видавали серії науково-популярних брошур з різних галузей знання, які мали загалом становити своєрідне енциклопедичне зведення матеріалів для самоосвіти. Першою українознавчою тематичною Е. став довідник «Украинский народ в его прошлом и настоящем». До революції встигли вида-ти лише два його томи (Москва, т. 1 — 1914, т. 2 — 1916). На початку 30-х років у Харкові було засноване видавництво Української радянської енциклопедії (УРЕ) (гол. редактор М. Скрипник). У 1931—1932 рр. друкувався бюлетень УРЕ, але у 1934-му в умовах загострення репресій щодо української культури працю над УРЕ припинено. Перше універсальне енциклопедичне видання — «Українська загальна енциклопедія», скорочено УЗЕ (т. 1—3, 1930—1935), містила статті універсального змісту, які в основному уклалися на підставі німецької енциклопедії Брокгауза, спеціально для УЗЕ написано статті з українознавства, зокрема про українську культуру та історію визвольних змагань, біографічні довідки про українських державних і громадських діячів. 3-й том включав узагальнюючу статтю «Україна». У радянській Україні 1944-го знову розпочато підготовку до видання «Української радянської енциклопедії». Але 1948 р. праця над нею припинилася.

Переломною подією в історії видання українознавчих енциклопедичних видань стала поява «Енциклопедії українознавства» (ЕУ). У важкі післявоєнні роки В. Кубійович згуртував видатних українських вчених, що опинилися на еміграції. ЕУ, яка готувалася під егідою НТШ, мала на меті дати об'єктивну інформацію про Україну та український народ, зокрема, висвітлити з наукових позицій питання, що замовчувалися або фальсифікувалися в СРСР. Друга частина ЕУ — словникова, відома як ЕУ-2, має 10 основних і 1 доповнюючий том і містить понад 20 тис. статей.

На якість цієї енциклопедії вплинула віддаленість від джерельної бази і дещо нерівномірне подання матеріалу з різних регіонів України: у гіршому становищі порівняно із західними теренами опинилися центральні та східні регіони України.

Енциклопедія українознавства довгі роки була фактично невідома для читача в Україні, і лише з відродженням української

державності у 1991 році та завдяки її перевиданню, що здійснило Наукове Товариство ім. Т. Шевченка у Львові від 1993 року, вона стає надбанням української громадськості.

Видання «Енциклопедії українознавства» було однією з причин того, що керівництво УРСР було змушене погодитися на пропозиції українських діячів культури щодо видання в УРСР універсальної Е., в якій більше третини матеріалів мало бути присвячено Україні. 1957 р. у складі АН України засновано Головну редакцію Української Радянської Енциклопедії; головним редактором став Микола Бажан. Галузеві редакції очолювали провідні вчені України. Протягом 1959 – 1963 рр. видано т. 1–16 цієї Енциклопедії, в 1965-му том 17 «Українська Радянська Соціалістична Республіка» (по суті, систематична Енциклопедія про Україну). У такому вигляді, як вона вийшла, УРЕ була своєрідним компромісом між владою, що хотіла зробити Енциклопедію насамперед знаряддям пропаганди, і більшістю авторів та працівників, котрі намагалися якнайповніше висвітлити досягнення українського народу в культурі, науці, економіці. У ній вдалося опублікувати відомості про окремих діячів культури, репресованих комуністичним режимом і замовчуваних у попередніх радянських виданнях. За прикладом УРЕ аналогічні національні Е. видано і в інших республіках тодішнього СРСР. Кроком уперед у напрямі повноти відображення персоналій було 1-ше видання «Українського радянського енциклопедичного словника» — скорочено УРЕС (т. 1–3, 1964–1967; 2-ге вид. вийшло в 1986–1987, російський варіант 1988–1989).

У значно гірших політичних умовах, ніж перше, здійснювалося 2-ге вид. УРЕ. Публікація Е. допускалася лише із санкції Політбюро ЦК КПРС. Саме це було причиною того, що половина тиражу (50 тис.) 2-го вид. УРЕ (т. 1–12 в 13 кн., 1976–1985) опубліковано російською мовою. Хоча в новому виданні УРЕ з'явилася інформація, якої не було в попередньому, цензура не пропустила чимало з того, що було в 1-му виданні УРЕ і в 1-му виданні УРЕС. Однотомний енциклопедичний словник підготовано в Україні раніше, ніж аналогічне російське видання, однак московська цензура не дозволила видавати його, оскільки на той час ще не був виданий однотомний російськомовний «Советский энциклопедический словарь». Між тим у діаспорі було розпочато англomовне видання словни-

кової частини ЕУ — уточнене і перероблене вийшло під назвою «Encyclopaedia of Ukraine» у видавництві Торонтського університету: т. 1 — 1984, т. 2. — 1988, т. 3—5 одночасно у 1993 (гол. ред. тт. 1—2 В. Кубійович, тт. 3—5 — Д. Гусар-Струк).

У лютому 1954 р. в місячнику «Дзвін» (Буенос-Айрес) розпочався друк укладеної Є. Онацьким «Енциклопедії українських вірувань, звичаїв та символів», яка лягла в основу «Української малої енциклопедії» Є. Онацького (т. 1—4, Буенос-Айрес, 1957—1967). Як зазначає в післямові автор, його Е. відзначається суб'єктивним характером, основну увагу звернено на висвітлення гуманітарних проблем, явищ української духовної культури, етики, релігії, суспільної психології, вірувань, народної творчості, а також історії та літератури, які трактуються з погляду християнської етики і відповідно до позицій автора. Автор назвав свою Енциклопедію, хоч розміром вона не менша від інших, «малою», бо вона «не охоплює всіх галузей науки, спиняється не над усіма гаслами, а тільки деякими». Проте з ряду питань ця Е. є корисним доповненням інших енциклопедичних видань.

Поруч із загальними було видано низку галузевих енциклопедій. Так, 1939 р. у Львові видано 1-й зошит «Української господарської енциклопедії» (гол. ред Є. Храпливий), видання якої перервано війною. В УРСР опубліковано однотомну «Колгоспну виробничу Енциклопедію» (гол. ред. М. Співак, Київ, 1950, 2-ге вид. — 1956).

На виданні галузевих Е. на деякий час зосередила свою увагу Головна редакція УРЕ після закінчення 1-го вид УРЕ. 4-томна «Радянська енциклопедія історії України» відзначалася підкреслено пропагандистським спрямуванням, попри певну кількість корисних довідок з історії України засмічена не тільки відверто тенденційними матеріалами, а й численними статтями з питань, не пов'язаних з Україною. З погляду фактичної докладності надійнішими були «Енциклопедія народного господарства Української РСР», тритомна «Українська сільськогосподарська енциклопедія», двотомник «Енциклопедія кібернетики» (видана в Києві також російською мовою, а в Німеччині в перекладі німецькою) була одним з перших у світі енциклопедичних видань у цій галузі.

Енциклопедичні видання, присвячені містам та регіонам, започаткували збірник статей «Карпатська Україна» (Львів,

1939) та виданий головною редакцією УРЕ довідник «Київ» (1981), а також енциклопедичні довідники «Полтавщина», «Чернігівщина». Енциклопедичний характер мали й збірки матеріалів про окремі повіти та регіони, які спершу видавалися головно у діаспорі («Лемківщина: земля, культура, історія», ред. Б. Струмінський, 1988, т. 1–2, «Підгаєцька земля», ред. Т. Гунчак, 1980, та ін.), серійні публікації «Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР» (т. 1–4, 1983–1985), «Історія міст і сіл УРСР» в 26 томах (1967–1974; кожній області та м. Києву присвячено том, частина томів вийшла також російською мовою, головою Головної редколегії був П.Т. Тронько).

Було видано низку біографічних словників письменників, митців і вчених, оскільки в СРСР на той час не було жодної персональної Е., присвяченої одному з російських письменників, не дозволено надати назву Е. довідникові, задуманому як «Шевченківська енциклопедія», — він вийшов як «Шевченківський словник» (тт. 1–2, 1978). Втручання цензури спотворило багато статей у цьому та інших енциклопедичних виданнях з гуманітарних наук.

Лише з 1988–1989 рр. зменшився цензурний тиск на Головну редакцію УРЕ, яка з 1988-го носила назву Головної редакції УРЕ ім. М.П. Бажана (тепер «Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана»). Це позитивно відбилося на характері опрацювання статей «Української літературної енциклопедії» (т. 1. — 1989, т. 2. — 1990, т. 3. — 1995; відп. ред. І.О. Дзевєрін), у якій подано інформації про творчість письменників, ще донедавна заборонених; політичні оцінки в перших томах УЛЕ підкреслено деідеологізовані. Найповнішим довідковим виданням у своїй галузі є «Енциклопедія географії України» (т. 1–3, 1989–1993).

Галузеві Е. видавалися також діаспорними авторами. «Мала українська музична енциклопедія» була написана О. Залеським (Мюнхен, 1975). З укладеної Б. Романенчуком книги «Азбуковник: Енциклопедія української літератури» у видавництві «Київ» у Філадельфії вийшли т. 1 (1966 р., літери А–Б) і т. 2 (1973 р., літери В–Г). Ця Е. крім статей про авторів містить довідки про окремі літературні твори старої і середньої доби літератури; з нової доби до неї увійшли довідки про альмана-

хи та журнали, що відіграли певну роль у розвитку літератури; вміщено також статті про літературознавчі терміни.

За роки незалежності чимало зроблено для об'єктивного наукового дослідження раніше ігнорованих тем, відтворення повної картини нашої історії, науки, культури, зокрема для розширення спектру енциклопедичних видань. Основний внесок у цю справу зробили вчені НАН України. Видано однотомну «Енциклопедію української мови», три томи «Енциклопедії історії України» (у п'яти томах), шеститомну «Юридичну енциклопедію», здійснюється або заплановане видання низки галузевих енциклопедій та словників, серед яких «Енциклопедія фізики» в п'яти томах, «Шевченківська енциклопедія» в трьох томах, «Музична енциклопедія», «Енциклопедія балету», «Енциклопедія кіно», «Економічна енциклопедія», «Енциклопедія лісу», «Енциклопедія української діаспори», «Єврейська енциклопедія» та ін. всього близько двадцяти галузевих енциклопедій та шести енциклопедичних словників і довідників, кільканадцяттеро довідників типу «Хто є хто?».

Енциклопедія Сучасної України — алфавітна загальна енциклопедія про Україну ХХ століття в особах, інституціях, поняттях. ЕСУ охоплює всі сфери буття України від географічного положення, природи, історії, політичного устрою, економіки й промисловості, науки, культури, мистецтва, літератури — до спорту й молодіжної субкультури. В ЕСУ особливу увагу приділено регіонам України та новим явищам — елементам народжуваного громадського суспільства, політичним партіям і громадським рухам, банкам і бізнесовим структурам, недержавним формам економічної, культурної та іншої діяльності. Нині видруковано 5 томів ЕСУ: I том (літера «А») з'явився друком у 2001 році, містить 2732 статті, 1628 ілюстрацій, 50 таблиць та схем, 12 карт.; II том («Б—Біо») з'явився друком у 2003 році, містить 3644 статті, 3172 ілюстрації, 33 карти; III том («Біо—Бя») з'явився друком у 2004 році, містить 3155 статей, 2640 ілюстрацій, 19 карт; IV том («В—Вог») з'явився друком у 2005 році, містить 3015 статей, 2486 ілюстрацій, 29 карт; V том («Вог—Гн») з'явився друком у 2006 році, містить 3198 статей, 2642 ілюстрації, 20 карт.

Підготовку та видання Енциклопедії Сучасної України здійснюють науковці Національної академії наук України, ряду галузевих академій та вузів України. Організаційним центром ро-

боти над ЕСУ стало Координаційне бюро ЕСУ Національної академії наук України, створене відповідною постановою Президії НАН України наприкінці 1997 року. Нині — це Інститут енциклопедичних досліджень. Цією ж постановою було схвалено участь інститутів Національної академії наук у підготовці Енциклопедії.

ЕСУ — багатотомне видання, що містить близько чи понад 3000 статей в кожному томі. ЕСУ продовжує кращі традиції українських енциклопедій, зокрема Енциклопедії Українознавства, Української Радянської Енциклопедії, Encyclopedia of Ukraine. ЕСУ вперше серед видань такого типу подає величезний блок статей-персоналій про науковців, митців, акторів, спортсменів, літераторів, політичних, громадських, державних діячів. Критерієм відбору є реальний внесок особи в розвиток науки, культури, господарства, громадських інституцій України. Для укладачів ЕСУ кожна творча особистість становить цінність. Створивши таку Енциклопедію, ми врешті усвідомимо, наскільки багатогранно талановитий наш народ.

В ЕСУ подані дані не лише про громадян України, а й про українців, що мешкають за кордоном, але стали відомими в тій чи іншій галузі життя. ЕСУ вперше подає статті про зарубіжних українознавців. В ЕСУ наявні статті й про основні місця компактного проживання українців поза Україною. Належне місце в ЕСУ займають відомості про національні меншини України, їхню історію, інституції, видання, відомих представників. В ЕСУ охоплено всі регіони України, подано об'ємні статті про всі області, райони, міста та смт, в яких висвітлюється історія, природні умови, економічний стан, розвиток промисловості та сільського господарства, наводяться дані про наукові та навчальні установи, заклади культури, релігійні громади, видатних уродженців цих місць. ЕСУ містить статті про всі державні та основні недержавні навчальні заклади, академічні установи, НДІ, про найважливіші підприємства різних форм власності.

Творчий колектив ЕСУ вводить в історичний та науковий обіг велику кількість раніше замовчуваних чи з ідеологічних причин «забутих» видатних українців, подаючи уточнені біографічні дані.

Значний блок статей в ЕСУ присвячено науковим напрямкам і поняттям. Переважну їх більшість підготували провідні фахівці інститутів НАН України та навчальних закладів.

ЕСУ добре ілюстрована. За незначним винятком статті-персоналії містять світлину, загальні статті — схему, таблицю чи інші ілюстрації. Іконографічний матеріал редакція трактує як продовження поданої у статті інформації. В ЕСУ вміщено значну кількість карт, зокрема на кожную область, район. У багатьох статтях ЕСУ подано докладну бібліографію.

Ідея створення Енциклопедії Сучасної України виникла у проф. А. Жуковського в середині 90-х років, щоправда, спочатку була думка доповнити та осучаснити 11-томну Енциклопедію Українознавства (ЕУ). Теоретично провести таку роботу здавалося абсолютно можливим, однак практично вона виявилася нездійсненною. По-перше, з часу створення ЕУ минуло чимало років: видання всіх 10 томів (11 — доповнючий) розтягнулося на кілька десятиліть: 1 том вийшов з друку 1955 р.; а 10-й — у 1984 р. Поза цією Енциклопедією опинилися події, персони цілого десятиліття, якщо брати відлік від 10-го тому, а якщо від 1-го, то й півстоліття. По-друге, обмеженість джерельної бази відбилася на повноті інформації в ЕУ.

Тому у процесі підготовчої роботи змінилася концепція ЕСУ. Сама логіка зібраного величезного матеріалу та зацікавлення, яке виявила до ЕСУ широка громадськість, підказували, що це має бути цілком самостійна оглядова Енциклопедія, з власним обсягом матеріалу, власними принципами його добору й інтерпретації, власним науковим творчим обличчям. Сама назва вказує — ця енциклопедія присвячена розвитку незалежної Української держави. Однак для кращого розуміння сучасних процесів державотворення включено певну кількість статей про організації та осіб, які позитивно чи негативно впливали на події поставання сучасної України з попередніх періодів, насамперед української державності 1917—1920 рр., а може й усього ХХ ст. Ці організації й прізвища часто згадуються при трактуванні сучасної України, але вони не всі були представлені в правдивому висвітленні, і це деформує погляди наших земляків про недавнє минуле.

Отож ми дійшли висновку, що межі української сучасності сягають принаймні початку століття, Енциклопедія Сучасної України має бути Енциклопедією України ХХ ст. За всієї умовності будь-яких періодизацій, столітній часовий масив виділяється як певна цілість і хронологічно, і під кутом зору історичної подійності.

Наше завдання в ЕСУ побачити й інтерпретувати нове, що з'явилося в житті суспільства, включити його в багатющу, справді грандіозну картину реальної України в усіх аспектах, причому на рівні всіх регіонів, що особливо важливо з огляду на активізацію регіонального життя в Україні. Ця картина (сподіваємося, що нам вдасться до кінця адекватно її відтворити) здатна буде зміцнити надію викликати почуття гордості за свою країну в її громадян, а зацікавленим чужинцям дасть більш поважне уявлення про Україну. Хоч ЕСУ основну увагу приділяє сучасній Україні у її кордонах, однак ми не забуваємо, що поза ними перебувають українці, насамперед у суміжних регіонах на етнічній території, а мільйони інших — у східних і західних діаспорах, тому частина матеріалу присвячена їм. Керуючись принципом соборності, ЕСУ прагне охопити всі українські землі та регіони, особливо звертаючи увагу на ті, яким в дотеперішніх ЕУ і УРЕ приділялося менше уваги, і тим самим причинитися до скріплення одноцілості України. Керуючись державним принципом, ЕСУ всіх громадян України, незалежно від етнічно-національної чи релігійної приналежності, трактуватиме однаково. Національним меншинам присвячено значну кількість матеріалів. Україна не живе відтято від інших країн Європи та світу, тому в ЕСУ приділяється належна увага сусідам України, висвітленню значення Української держави для стабільності і рівноваги сил у Південно-Східній Європі. Не забуто й про інші країни, з якими Україна має політичні, економічні чи культурні зв'язки.

Для будь-якої енциклопедії найважливішим є питання принципів критеріїв добору та опрацювання матеріалу, зокрема персоналій. В УРЕ питання добору персоналій вирішувалося просто, за чіткими формальними ознаками: «прохідний бал» визначався науковими та ін. званнями, приналежністю до творчих спілок, орденоносністю тощо. Звичайно, такі чи аналогічні формальні критерії не може ігнорувати жодна енциклопедія, однак елементарна справедливість і здоровий глузд підказують, що вони не повинні бути абсолютною нормою. В ЕСУ ми поставили за завдання належно оцінити внесок в українське життя, в науку та культуру всіх діячів української культури, науки, політики, громадського життя, не лише тих, хто вже отримав офіційне визнання, а й тих молодих діячів та митців, які вже сьогодні визначають плідні новаторські тенденції, за якими май-

бутне. ЕСУ замислювалася як така, що дасть антропологію різних видів діяльності. Саме через це в ній переважає кількість персоналій над загальними статтями. У своїй діяльності головна редакція керується єдиним критерієм — представити події, факти, організації, персоналії у правдивому світлі, бути, по змозі, якнайбільш об'єктивною, бо тільки в такому разі наш твір буде сповняти своє завдання незалежно від часу, простору, суспільних змін.

Орієнтиром у робот над ЕСУ для нас є насамперед численні зарубіжні енциклопедії, як загальні, так і фахові, а також російськомовні енциклопедичні видання до 1917 р., наприклад Енциклопедичний словник Брокгауза та Ефрона, Словник Граната. З українських видань — це, безперечно, англomовна Енциклопедія українознавства.

Лева частка статей на загальні теми для ЕСУ підготовлена на замовлення редакції авторитетними авторами, серед них відомі науковці: С. Брауде, Д. Гродзинський, Ю. Глеба, А. Жуковський, Я. Ісаєвич, О. Романів, Л. Пиріг, Б. Патон, М. Стріха, В. Пилипенко, Ю. Ранок, М. Попович, М. Голубець, Ю. Шаповал, Л. Крушельницька, Н. Клименко, Ю. Губський, Г. Півторак; мистецтвознавці — О. Федорук, В. Грабовський, І. Гамкало, В. Ханко, Ю. Станішевський, В. Туркевич, до речі, автор енциклопедичного довідника «Хореографічне мистецтво України в персоналіях» (1999), Л. Брюховецька, В. Войтенко, В. Борисенко; літературознавці — В. Панченко, М. Жулинський, Р. Зорівчак, М. Ільницький, М. Сулима, О. Астаф'єв, О. Немкович, Б. Фільц; дослідники спорту — В. Драга, В. Пожилова, Ю. Грот, І. Лозовський, О. Вацеба; політологи — С. Грабовський, М. Рябчук, М. Мельник.

Енциклопедія Сучасної України один з пріоритетних проєктів Національної академії наук України, над яким працюють науковці багатьох інститутів академії у співдружності з вченими галузевих академій та вузів України. Це спільний проєкт Національної академії наук України та Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Він сприяє зближенню цих поважних наукових установ, встановленню тісної співпраці між науковцями України та українськими дослідниками діаспори. Енциклопедія Сучасної України — в певному значенні унікальний проєкт, оскільки на сьогодні немає енциклопедій, що охоплювали б за столітній період всі сфери життєдіяльності цілої країни. З істо-

ричного погляду ХХ століття надзвичайно цікавий період: це час відновлення української державності у 1918 році, і її втрата, об'єднання українських земель і, нарешті, незалежність 1991 року та становлення сучасної Української держави.

Енциклопедії створюються довго, необхідна значна підготовка роботи та добра джерельна база. Певною мірою ми здійснюємо дві роботи паралельно — видаємо ЕСУ і створюємо Банк даних.

Банк даних ЕСУ знаходиться на електронних носіях, що дозволяє швидко групувати інформацію за галузями, авторством, датами. Це відкриває широкі можливості для підготовки різноманітних галузевих енциклопедій, словників та електронного internet-варіанту. Підхід, застосований при створенні ЕСУ, уможлиблює її постійне доповнення та внесення коректив. Банк даних ЕСУ використано при виданні спільного з НБУ ім. В.І. Вернадського довідника «Наукові бібліотеки України». К., 2004; «Імена України в космосі». — Л., 2003; «Жінки-вчені Києва». — К., 2003. Методичні розробки та рекомендації ЕСУ щодо створення енциклопедичних видань використані установами, що займаються підготовкою енциклопедичних та біографічних видань, зокрема при підготовці Тернопільського Енциклопедичного Словника, два томи якого вже видано.

Редакція ЕСУ та Інститут енциклопедичних досліджень НАНУ мають налагоджені контакти з усіма навчальними та науковими установами України, а це понад 750 закладів; з обласними, районними та міськими державними адміністраціями, з багатьма творчими спілками, музеями, спортивними товариствами, громадськими організаціями. З багатьма з них Інститут підтримує постійні та плідні зв'язки: у цих установах призначено відповідальних осіб для координації співпраці з Енциклопедією (на сьогодні це понад 300 осіб). Інститут заручився підтримкою могутньої армії науковців-краєзнавців. Нині в адресній базі ЕСУ — 3252 позиції авторів, які вже підготували або погодились підготувати для ЕСУ статті.

ЕСУ, на наш погляд, повинна створити передумови для підготовки видання Української універсальної енциклопедії (Національної енциклопедії України) — як найвищого узагальнення систематизації суми наших знань про світ і про себе, як свідчення інтелектуального культурного потенціалу нашого суспільства, нашої здатності саморепрезентації в сучасному насиче-

ному світовому інформаційному просторі, спроможності посісти належне місце в світовій культурній взаємодії. І над цим питанням нині працює група співробітників Інституту.

Українська універсальна енциклопедія має дати сучасне наукове осмислення картини світу, історії цивілізації, внеску в неї українського народу. В ній мають бути представлені найвидатніші постаті світової історії, науки, культури, мистецтв, інших сфер людської діяльності; інтерпретовані найважливіші відкриття людського розуму і витвори людських рук, суспільні інституції та господарські структури, що вплинули на долю світу та народів; відображено рух політичних і культурних ідей та динаміку наукових уявлень.

Україна тут має виступати не лише як органічна складова частина цієї інтелектуально інтерпретованої картини світу, а і як суб'єкт інтерпретації — в тому значенні, що цю енциклопедію творитимуть українські вчені, даючи самостійний інтелектуальний продукт на підставі освоєння досягнень світової науки і методологій і таким чином репрезентуючи здатність української автури запропонувати свій оригінальний внесок у спільне самопізнання людства. Зокрема, в бібліографії до статей Української універсальної енциклопедії — а ця бібліографія уявляється багатою — має бути представлений внесок українських учених і літераторів у розробку відповідних тем — це те, чого не давали енциклопедії радянського часу і недостатньо дають нинішні галузеві енциклопедії.

Водночас треба враховувати, що й досі робота над енциклопедичними виданнями має дещо стихійний характер, що зумовлено відсутністю системного підходу, координації та єдиних — і водночас гнучких — наукових та методологічних засад підготовки та створення таких видань. Саме цими завданнями й покликаний зайнятися Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, який було створено у 2004 році.

ХРОНІКА ПОДІЙ

Андрій Дешиця,
речник МЗС України

ДИПЛОМАТИЧНЕ ДОСЬЄ 2006 рік

28 серпня 2006 року Речником Міністерства закордонних справ України призначений Андрій Дешиця.

Андрій Дешиця працює в системі МЗС України з 1996 р. В 1996—1999 рр. займав посади прес-секретаря, першого секретаря Посольства України в Республіці Польща. З 1999 по 2001 рр. працював старшим координатором Програми ПАУСІ (Польсько-Українсько-Американська Ініціатива про співпрацю) в Україні. В 2001—2004 рр. — радник Посольства України у Фінляндській Республіці, а з вересня 2004 р. по серпень 2006 р. — радник-посланник Посольства України в Республіці Польща.

У 1989 р. А. Дешиця закінчив Львівський державний університет ім. І.Франка. В 1993—1995 рр. навчався в Альбертському університеті (Едмонтон, Канада) та отримав ступінь магістра гуманітарних наук. В 1995 р. захистив кандидатську дисертацію. Має науковий ступінь кандидат політичних наук.

Народився 22 вересня 1965 р. у Львівській області. Одружений, має доньку. Вільно володіє англійською та польською мовами.

СІЧЕНЬ

2 січня в приміщенні Міністерства закордонних справ України відбулася зустріч Президента України Віктора Ющенка з Послами та уповноваженими представниками європейських країн, США та Японії, у ході якої було обговорено питання газового співробітництва. На зустрічі були присутні Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк та Міністр палива та енергетики України Іван Плачков.

3 січня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк та Міністр закордонних справ Республіки Молдова Андрей Стратан надіслали спільного листа на адресу Президента Європейської Комісії Жозе Мануеля Баррозу та Головуючого в ЄС Федерального канцлера Республіки Австрія Вольфганга Шюсселя, у якому поінформували представників ЄС про Спільну Заяву Президентів України та Республіки Молдова Віктора Ющенка та Володимира Вороніна.

Міністри повідомили, що у Спільній Заяві двох Президентів викладена позиція України та Республіки Молдова щодо нинішньої ситуації навколо постачання газу з Російської Федерації та щодо безвідповідальних дій російської державної монополії «Газпром».

3 січня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк направив листа Голові Європейської Комісії Жозе Мануелю Баррозу із пропозицією розглянути можливість направлення в Україну європейських експертів з енергетичних питань для спостереження за ходом переговорного процесу і залучення до вироблення взаємоприйнятних компромісних рішень між українською та російською сторонами на основі європейського досвіду ціноутворення та правил вільного ринку.

4 січня в приміщені МЗС України відбулась зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка та Голови НАК «Нафтогаз України» Олексія Івченка з послами країн-членів ЄС, США, Канади, Японії, Туреччини, Румунії та Болгарії за результатами переговорів української та російської делегацій з газової проблематики.

10 січня в МЗС України відбулись переговори Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Міністром закордонних справ Республіки Польща Стефаном Меллером.

Міністр закордонних справ України відзначив важливість того, що 2006-й рік почався з такої значимої події у двосторонніх українсько-польських відносинах як перший візит до України Міністра закордонних справ РП С.Меллера. Він також наголосив на налаштованості української сторони до подальшого поглиблення стратегічного партнерства між двома державами.

10 січня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк прийняв новопризначеного Посла Киргизької Республіки Еркіна Мамкулова з нагоди вручення ним копій вірчих грамот.

Під час бесіди сторони відзначили високий рівень політичного діалогу, що склався між нашими країнами, констатували зрос-

**Під час новорічної зустрічі
міністра закордонних справ України
з главами дипломатичних представництв**

у подальшому розвитку та реалізації наявного потенціалу відносин між Україною та Португальською Республікою в політичній, економічній та гуманітарній сферах. Посол України Р. Троненко подякував за послідовну підтримку Португалією зовнішньополітичного курсу України на інтеграцію до загальноєвропейських та євроатлантичних структур. Було також обговорено графік взаємних візитів високих посадових осіб двох держав на поточний рік.

10 січня у м. Мехіко (Тлателолко) Державним секретаріатом зовнішніх відносин Мексики проведено круглий стіл, присвячений поглибленню відносин Мексики з країнами Європи. На заході, де були присутні Посли європейських країн, акредитованих в Мексиці, головував Державний Секретар зовнішніх відносин Мексики Луїс Дербес.

тання обсягів зовнішньої торгівлі протягом останніх років. Співрозмовники також обговорили актуальні питання двосторонніх відносин, зокрема, щодо підготовки до проведення другого засідання спільної Міжурядової комісії із співробітництва, відкриття в Киргизстані українсько-киргизстанського Торгового Дому, налагодження співробітництва між господарюючими суб'єктами.

10 січня Посол України в Португальській Республіці Ростислав Троненко вручив вірчі грамоти Президенту Португалії Жоржи Сампайо.

Під час бесіди співрозмовники обговорили широкий спектр питань двостороннього співробітництва. Сторони висловили обопільну зацікавленість

11 січня у штаб-квартирі НАТО у Брюсселі відбулось засідання Ради євроатлантичного партнерства (РЄАП) на рівні послів під головуванням Генерального секретаря НАТО Яапа де Хооп Схеффера.

Учасники засідання обговорили актуальні питання формування безпекового середовища в євроатлантичному регіоні, стан та розвиток євроатлантичного партнерства.

12 січня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк прийняв новопризначеного Посла Грецької Республіки в Україні Хараламбоса (Харіс) Дімітріу з нагоди вручення ним копій вірчих грамот.

У ході бесіди глава зовнішньополітичного відомства України відзначив, що українською стороною приділяється значна увага всебічному розвитку відносин з Грецією. Сторони обговорили розвиток внутрішньополітичної ситуації в Україні та відзначили важливість подальшої активізації двостороннього політичного діалогу між країнами, зокрема, проведення протягом року офіційного візиту Президента України В.Ющенка до Греції.

12 січня відбулася зустріч Посла України в Республіці Македонія Віталія Москаленка із Міністром закордонних справ Македонії Ілінкою Мітревою, у ході якої було передано лист-привітання Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з нагоди отримання Македонією статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу.

13 січня відбулася Новорічна зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з главами дипломатичних представництв в Україні.

У своєму виступі під час заходу Глава зовнішньополітичного відомства України привітав акредитованих в Україні представників дипломатичного корпусу з Новорічними та Різдвяними святами, подякував за співпрацю у минулому році.

Підбиваючи підсумки минулого року Борис Тарасюк відзначив, що Україна розпочала новий етап своєї зовнішньої політики — відбувся перехід від декларативності до конкретної роботи, від подвійних стандартів до послідовності і передбачуваності, від позалаштункових домовленостей до відкритих, зрозумілих відносин, від пострадянської утаємниченості до європейської відкритості. На абсолютно новий рівень — за конкретним змістом і загальною тональністю — виведено двосторонні відносини України з багатьма державами.

13 січня заступник Міністра закордонних справ України В.Хандогій прийняв урядову делегацію Республіки Сан-Марино на чолі з Державним секретарем промисловості, ремісництва, торгівлі, телекомунікацій та економічного співробітництва Клаудіо Фелічі.

Сторони обговорили стан та перспективи двосторонніх відносин, напрями розбудови договірно-правової бази співробітництва, питання, пов'язані з українською трудовою міграцією в Сан-Марино, можливості започаткування співробітництва в туристичній галузі. Відбувся обмін думками щодо шляхів подальшої взаємодії України та Республіки Сан-Марино в ООН, ОБСЄ та інших міжнародних організаціях.

16 січня ц.р. в рамках візиту до Швеції Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк взяв участь у Щорічній національній конференції шведської асоціації «Суспільство і оборона» (м.Селен). Форум, у якому беруть участь урядовці, провідні політики, представники ділових та наукових кіл Швеції, був присвячений питанням оборони і міжнародних відносин.

Конференцію відкрили виступи Міністра закордонних справ Швеції Лайли Фрейвальдс та Лідера Поміркованої партії Швеції Фредріка Райнфельдта, присвячені політиці Швеції в галузі безпеки.

У своєму виступі «Україна на шляху до миру, свободи і демократії» глава зовнішньополітичного відомства України Борис Тарасюк окреслив головні зовнішньополітичні пріоритети нашої держави, виклав своє бачення ролі та місця України в регіональних, загальноєвропейських та світових політичних процесах.

Борис Тарасюк, зокрема, наголосив на взаємозалежності безпеки та демократії. «Без свободи та демократії важко уявити справжню, повноцінну стабільність; її можуть забезпечити лише справжнє народовладдя, належна повага до прав людини, здійснення політичних та економічних реформ», — відзначив Міністр.

16 січня у рамках візиту до Швеції Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з представниками Комітету Шведського Риксдагу (Парламенту) в закордонних справах.

Зі шведської сторони в зустрічі взяли участь Голова Комітету парламенту Швеції у закордонних справах, депутат від Соціал-демократичної партії Швеції Урбан Алін, члени комітету — Гунілла Карлссон (член парламенту від Поміркованої партії,

заступник голови парламентського комітету у закордонних справах) та Кент Хештедт (член парламенту від Соціал-демократичної партії) та інші.

16 січня у ході візиту до Швеції Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з лідером найбільшої опозиційної політичної сили країни — Поміркованої партії Швеції Фредеріком Райнфельдтом.

Під час зустрічі сторони приділили особливу увагу питанням, пов'язаним з реалізацією євроінтеграційних та євроатлантичних прагнень України.

Особливу увагу під час зустрічі було приділено питанню забезпечення енергетичної безпеки двох країн та розвитку співробітництва у сфері енергозбереження, ширшого використання альтернативних джерел енергії.

16 січня в рамках робочої поїздки Посла України у ФРН Ігоря Долгова відбулась його зустріч з Прем'єр-Міністром Баварії Едмундом Штойбером, головою Християнсько-соціального союзу, який входить до складу правлячої коаліції у ФРН.

І. Долгов ознайомив співрозмовника з сучасною соціально-економічною ситуацією в Україні, виклав бачення українською стороною шляхів реалізації євроінтеграційного курсу нашої держави, а також розвитку відносин між Україною та Російською Федерацією.

17 січня у ході візиту до Швеції Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся із Спікером Шведського Риксдагу Бйорном фон Сюдівим та іншими членами парламенту.

Б.Тарасюк високо оцінив підсумки візиту в Україну делегації глав парламентів Балто-Скандинавського регіону, який відбувся восени 2005 року, висловився за поглиблення міжпарламентського співробітництва в рамках Ради держав Балтійського моря.

Окремо сторони обговорили співробітництво між Україною і Швецією в рамках Ради Європи, яке було оцінено як важливий елемент утвердження демократичних норм і стандартів.

17 січня ц.р. у ході візиту до Швеції Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк провів переговори з главою зовнішньополітичного відомства цієї країни Лайлою Фрейвальдс.

Під час переговорів сторони обговорили шляхи поглиблення двостороннього співробітництва в політичній, економічній, культурній та гуманітарній сферах.

Значну увагу під час зустрічі було приділено шляхам взаємодії в контексті нової Стратегії Уряду Швеції щодо співпраці

з Україною на 2005–2008 роки, в якій чільне місце займають питання підтримки євроінтеграційних прагнень України шляхом реалізації відповідних двосторонніх проєктів.

17 січня у рамках візиту до Швеції Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк провів зустріч із Міністром міжнародного співробітництва та розвитку країни Карін Ємтін.

17 січня в м. Анкара у рамках візиту депутатської групи Верховної Ради України з міжпарламентських зв'язків з Туреччиною відбулися зустрічі з Державним міністром Туреччини Кюршатом Тюзменом, керівництвом Співки товарних і промисловик палат і бірж, Промислової палати Анкари, а також Турецького агентства співробітництва і розвитку (ТІКА). У згаданих зустрічах також взяв участь Посол України в Турецькій Республіці Олександр Міщенко.

19 січня заступник Міністра закордонних справ України Андрій Веселовський прийняв новопризначеного Посла Палестини в Україні Халіда Аріката з нагоди вручення ним копій вірчих грамот.

19 січня Глава Місії України при НАТО, Посол Костянтин Морозов вручив вірчі грамоти Генеральному секретареві Організації Північноатлантичного договору Япу де Хооп Схефферу.

Генеральний секретар НАТО привітав Посла України зі вступом на посаду, висловивши переконання, що на сучасному етапі політичного діалогу між Альянсом та Україною є стратегічно важливим розвивати та поглиблювати рівень існуючого партнерства по всіх напрямках співробітництва, наповнювати його реальним змістом. Я.Схеффер із задоволенням відзначив розуміння з боку влади України важливості цього завдання, свідченням його є призначення Глави української місії при Альянсі.

19 січня за ініціативи та активного сприяння Генерального консульства України в Стамбулі в Стамбульській промисловій палаті відбувся семінар «День України. Україна: міст між Європою та Азією», присвячений обговоренню питань щодо потенціалу української економіки, інвестиційних та торговельних можливостей діяльності в Україні.

19 січня в Посольстві України в США у рамках відзначення 20-ї річниці аварії на Чорнобильській АЕС відбулася презентація книги американської журналістки українського походження Марії Місіо «Полинний ліс». Книга, яка стала підсумком багаторічного дослідження автора щодо впливу Чорнобильської

аварії на здоров'я людей та навколишнє середовище, була опублікована в 2005 р. в Сполучених Штатах Америки.

20 січня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк прийняв Посла Соціалістичної Республіки В'єтнам в Україні Ву Зионг Хуана у зв'язку із завершенням ним дипломатичної місії у нашій державі.

20 січня Посол України в Бразилії Юрій Богаєвський вручив депутату Національного конгресу, голові парламентської групи «Бразилія — Україна» Андре Захарову грамоту-подяку за плідну співпрацю в 2005 році в зміцненні дружніх відносин між країнами.

21 січня у приміщенні МЗС України відбулась зустріч Першого заступника Міністра закордонних справ України Антона Бутейка із Заступником Міністра закордонних справ Чеської Республіки Владіміром Мюллером.

У ході зустрічі співрозмовники обговорили питання двосторонніх відносин, основні досягнення та перспективи співпраці України з Європейським Союзом, плани українсько-чеського співробітництва у сфері європейської інтеграції.

23 січня Офіс Торговельного представника США прийняв рішення про виключення України зі списку «першочергових закордонних країн» згідно зі Спеціальним 301 розділом Закону про торгівлю США та відновлення пільг згідно з Генералізованою системою преференцій США (ГСП) щодо експорту товарів з України до США.

23 січня у Посольстві України у В'єтнамі було проведено прийом з нагоди 14-ї річниці встановлення дипломатичних відносин між Україною і Соціалістичною Республікою В'єтнам.

У виступі перед почесними гостями Посол України у В'єтнамі Павло Султанський наголосив на здобутках і перспективах розбудови українсько-в'єтнамських відносин. Підкреслювалося, що вони є результатом спільних зусиль української та в'єтнамської сторін. Зазначалося, що у ці дні українці святкують 87 річницю Злуки, яка вперше в сучасній історії об'єднала українців. Саме в цей день рік тому відбулася інавгурація новообраного Президента В.Ющенка.

24 січня Міністр закордонних справ України Б.Тарасюк провів зустріч з лідером сербського списку Автономного краю Косово і Метохія (Сербія і Чорногорія) Олівером Івановичем.

У ході зустрічі були обговорені питання політичної ситуації в Автономному краї, започаткування переговорів щодо вирі-

шення майбутнього статусу Косово та участі косовських сербів у політичному процесі визначення майбутнього статусу краю.

24 січня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк у рамках візиту до Сербії і Чорногорії зустрівся з особовим складом Українського національного контингенту Українсько-Польського батальйону в Косово та Миротворчого контингенту Міністерства внутрішніх справ України у складі Місії ООН в Косово.

24 січня в МЗС України відбулося друге засідання українсько-американської міжвідомчої Координаційної групи під співголовуванням заступника Міністра закордонних справ України Володимира Хандогія та Помічника Державного секретаря США з європейських та євразійських питань Деніела Фріда.

24 січня Україна офіційно інформувала Секретаріат Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ) про ратифікацію нашою державою Додаткового протоколу до Угоди між Україною та МАГАТЕ про застосування гарантій у зв'язку з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї, як це передбачено визначеною цим документом процедурою набуття ним чинності для нашої держави.

24 січня Україна офіційно інформувала Секретаріат Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ) про ратифікацію нашою державою Додаткового протоколу до Угоди між Україною та МАГАТЕ про застосування гарантій у зв'язку з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї, як це передбачено визначеною цим документом процедурою набуття ним чинності для нашої держави.

25 січня в Белграді у рамках офіційного візиту до Сербії і Чорногорії Міністр закордонних справ України зустрівся з представниками української та русинської громад.

Під час зустрічі Борис Тарасюк ознайомив представників діаспори з розвитком внутрішньополітичної ситуації в Україні та її зовнішньополітичними пріоритетами. Міністр окремо поінформував про заходи, які здійснюються Міністерством закордонних справ України у напрямку координації державної політики щодо закордонного українства.

25 січня в Белграді у рамках офіційного візиту до Сербії і Чорногорії Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Президентом Республіки Сербія Борисом Тадичем.

Президент Республіки Сербія відзначив зацікавленість його країни у розвитку відносин з Україною, яким слід надати стратегічного змісту.

При обговоренні внутрішньої ситуації у Сербії з українського боку було підкреслено необхідність врегулювання усіх складних питань зокрема, визначення статусу Автономного краю Косово і Метохія у конструктивній та взаємоприйнятній атмосфері, з дотриманням прав та інтересів усіх залучених сторін. Глава зовнішньополітичного відомства України особливо наголосив на необхідності дотримання норм міжнародного права, основоположних принципів ООН та Резолюції РБ ООН 1244.

25 січня у Белграді у рамках офіційного візиту Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка до Сербії і Чорногорії глава української делегації провів переговори зі своїм колегою Міністром закордонних справ Сербії і Чорногорії Вуком Драшковичем.

У ході переговорів співрозмовники констатували відсутність проблемних питань у відносинах між Україною та Сербією і Чорногорією, відзначили помітну активізацію політичного діалогу та позитивну динаміку економічного співробітництва між Україною та СіЧ. «Україна задоволена динамікою політичного діалогу та торговельно-економічних відносин з Сербією і Чорногорією. Кардинальні демократичні зміни, соціальні та ринкові реформи в Україні, як і демократичні та ринкові перетворення в СіЧ відкривають нові можливості для співпраці», — підкреслив Міністр закордонних справ України.

25 січня у Белграді, у рамках офіційного візиту до Сербії і Чорногорії, Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Прем'єр-міністром Республіки Сербія Воїславом Коштуницею.

Під час розмови Б.Тарасюк та В.Коштуниця обговорили стан двостороннього політичного, торговельно-економічного та гуманітарного співробітництва. Міністр закордонних справ України відзначив значний прогрес у двосторонніх відносинах та наголосив на необхідності повного використання їх потенціалу. Співрозмовники висловили зацікавленість у подальшій розбудові економічних зв'язків, чому сприятиме проведення Третього засідання міжурядової Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва.

26 січня Посол України в Румунії Юрій Малько вручив вірчі грамоти Президенту Румунії Траяну Бесеску.

Посол України в Румунії наголосив, що найважливішим завданням для обох країн є закріплення існуючих позитивних тенденцій, у т.ч. шляхом підтримання активного політичного діалогу між двома країнами на високому та найвищому рівні, що сприятиме повноцінному використанню потенціалу українсько-румунського торговельно-економічного співробітництва, а також взаємодії у гуманітарній, культурній сферах тощо.

26 січня в м.Ужгород було офіційно відкрито регіональне відділення Центру допомоги громадянам України за кордоном на базі Представництва МЗС України в Ужгороді.

У відкритті згаданого регіонального відділення Центру взяли участь Директор Департаменту консульської служби МЗС України Борис Базилевський та Представник МЗС України в Ужгороді Іван Баранчик. Після завершення церемонії відкриття відбулась зустріч з керівництвом місцевої влади, провідними правниками регіону, зокрема, Закарпатського бюро «Укрінюрколегії», представниками ЗМІ та громадськості, в ході якої була надана інформація про діяльність Центру допомоги громадянам України при МЗС України.

27 січня відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Послом Ліванської Республіки в Україні Юсефом Садакою з нагоди вручення ним копій вірчих грамот.

27 січня заступник Міністра закордонних справ України Андрій Веселовський провів зустріч з керівниками дипломатичних місій країн-членів ЄС та США, акредитованими в Україні, в ході якої представив позицію України щодо імплементації положень Спільної заяви прем'єр-міністрів України та Молдови, яка передбачає уніфікацію митного оформлення вантажів, що прямують через українсько-молдовський кордон.

27 січня Посол України в Туреччині Олександр Міщенко зустрівся з Віце-прем'єр-міністром, Міністром закордонних справ Турецької Республіки Абдуллахом Гюлем.

Сторони детально зупинилися на обговоренні процесу руху обох країн до Європейського союзу та вступу України до НАТО. Глава зовнішньополітичного відомства Туреччини Абдуллах Гюль висловив повну підтримку євроінтеграційних прагнень України, а також сподівання на можливість досягнення єдності позицій держав-членів Альянсу щодо можливості приєднання України до Плану дій щодо членства навесні цього року. У контексті безпекових процесів було обговорено питання щодо

посилення взаємодії обох країн у напрямку зміцнення безпеки та стабільності в регіоні Чорного моря.

27 січня у зв'язку із завершенням своєї дипломатичної місії, Посол України в Канаді Микола Маймескул, який є також представником України у Міжнародній організації цивільної авіації ІКАО, провів зустрічі з Президентом Ради Асадом Котайтом та Генеральним секретарем Організації Таїбом Шерифом.

28 січня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з главою Місії ОБСЄ зі спостереження на парламентських виборах в Україні послом Любоміром Копаєм.

Б. Тарасюк привітав співрозмовника з початком роботи Місії ОБСЄ в Україні, відзначивши важливість діяльності міжнародних спостерігачів на виборах народних депутатів України, і наголосив на провідній ролі цієї організації в спостереженні за виборами.

Л. Копай у свою чергу позитивно оцінив той факт, що керівництво України добре усвідомлює важливість для майбутнього нашої держави проведення демократичних та чесних виборів у відповідності до зобов'язань, взятих Україною в рамках ОБСЄ.

29 січня Посол України в Йорданському Хашимітському Королівстві Віктор Нагайчук провів зустрічі з членами йорданського уряду – міністром туризму та історичних пам'яток Муніром Нассаром та міністром культури Аделем Твейсі.

30 січня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Головою Хорватського Сабору (парламенту) Владіміром Шексом, який перебуває в Україні з офіційним візитом.

У ході зустрічі було дано позитивну оцінку динамічному розвитку двосторонніх відносин між Україною та Хорватією у всіх сферах.

Під час бесіди було висловлено подяку хорватській стороні за високий рівень співпраці з українсько-русинською національною меншиною в Республіці Хорватія.

31 січня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк у рамках свого візиту до Брюсселю зустрівся з Головуючим у Комітеті Міністрів Ради Європи, Міністром закордонних справ Румунії Міхайем Резваном Унгурану.

Міністри закордонних справ України та Румунії обмінялися думками стосовно низки актуальних міжнародних питань спів-

робітництва двох країн як на двосторонньому рівні, так і в рамках міжнародних організацій, зокрема ОБСЄ.

31 січня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк виступив на засіданні Комітету у закордонних справах Європейського Парламенту.

Б. Тарасюк висловив вдячність депутатам Європарламенту за підтвердження своєї позитивної позиції щодо євроінтеграційних прагнень України в ухваленій 19 січня 2006 року резолюції ЄП щодо європейської політики сусідства.

Наголошуючи на пріоритетних напрямках роботи українського уряду на найближчу перспективу, Міністр закордонних справ поінформував про хід виконання нашою державою Плану дій Україна-ЄС.

31 січня ц.р. у рамках візиту Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка до Брюсселю відбулася його зустріч з Міністром закордонних справ Бельгії, Діючим головою ОБСЄ Карелом Де Гухтом.

У ході розмови глави зовнішньополітичних відомств обговорили питання подальшого розвитку двосторонніх відносин та співробітництва в рамках ОБСЄ.

Зокрема, міністри відзначили, що пріоритети України і Бельгії щодо подальшого розвитку співпраці у рамках цієї організації у цілому співпадають. Бельгійське головування в ОБСЄ продовжуватиме надавати особливого значення врегулюванню «заморожених» конфліктів на теренах відповідальності ОБСЄ, зокрема мирному вирішенню придністровської проблеми, у тому числі у світлі реалізації українського плану, розробленого на основі ініціативи Президента України В.Ющенка «До врегулювання через демократію».

ЛЮТИЙ

1 лютого у ході робочого візиту до Брюсселю Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Генеральним секретарем Ради ЄС/Верховним представником ЄС з питань спільної зовнішньої і безпекової політики Хав'єром Соланою.

У ході бесіди Х.Солана наголосив на важливому значенні, яку в ЄС надають активізації співробітництва з Україною. Він висловив сподівання, що візит Трійки міністрів закордонних справ до Києва 3 березня 2006 року надасть новий поштовх двосторонньому співробітництву.

Б.Тарасюк, у свою чергу, поінформував Х.Солану про зусилля Президента та Уряду України, спрямованні на забезпечення проведення вільних, чесних та демократичних парламентських виборів в Україні у березні ц.р. Співрозмовники погодилися з тим, що проведення виборів до Верховної Ради України у відповідності до європейських стандартів матиме вагомий позитивний вплив для визначення перспектив подальших відносин між Україною та ЄС.

1 лютого у ході робочого візиту до Брюсселю Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з представниками політичної групи Європейського Парламенту «Союз за Європу націй».

1 лютого у рамках робочого візиту до Брюсселю Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з членом Європейської Комісії з питань зовнішніх відносин та європейської політики сусідства Бенітою Ферреро-Вальднер.

Основною темою зустрічі стало обговорення стану і перспектив співробітництва між Україною та ЄС у сфері політичного діалогу, торгівлі, інвестицій, юстиції та внутрішніх справ у контексті виконання Плану дій Україна — ЄС.

1 лютого у рамках робочого візиту Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка до Брюсселю у штаб-квартирі НАТО відбулася його зустріч з Генеральним секретарем НАТО Яапом де Хооп Схеффером.

Глава зовнішньополітичного відомства України поінформував Генсекретаря Альянсу про політичну ситуацію в країні і, зокрема, про початок передвиборчої кампанії у зв'язку з виборами до Верховної Ради України 26 березня ц.р. У цьому контексті Б.Тарасюк зазначив, що проведення вільних демократичних і прозорих парламентських виборів має принципове значення для Президента та Уряду України і є запорукою успішного просування України на шляху до ЄС і НАТО. Глава зовнішньополітичного відомства України повідомив співрозмовника про Указ Президента «Про забезпечення проведення демократичних, чесних і прозорих виборів 2006 року», а також про запрошення Україною міжнародних спостерігачів.

1 лютого Генеральний консул України в Салоніках (Грецька Республіка) Юрій Клименко зустрівся з Генеральним секретарем Чорноморського банку торгівлі та розвитку (ЧБТР) Харалампосом Тсарухасом.

Ю. Клименко повідомив Х.Тсарухаса про затвердження 18 січня ц.р. Кабінетом Міністрів України кандидатури заступника Міністра економіки України Валерія Пятницького на посаді директора у Раді директорів Чорноморського банку торгівлі та розвитку. Під час зустрічі були також обговорені питання, пов'язані з участю української сторони у черговому 48-му засіданні Ради директорів ЧБТР 10–11 лютого ц.р.

1 лютого у штаб-квартирі НАТО у Брюсселі відбулись чергові політичні консультації Україна-НАТО у рамках Інтенсифікованого діалогу у форматі засідання Політичного комітету НАТО з Україною, присвячені актуальним питанням зовнішньої політики та регіональної безпеки.

У засіданні взяла участь делегація Міністерства закордонних справ на чолі із Спеціальним представником України з питань придністровського врегулювання Дмитром Ткачем, який поінформував про сучасний стан та перспективи придністровського врегулювання.

3 лютого в Посольстві України в Турецькій Республіці відбулася прес-конференція за участю представників провідних турецьких ЗМІ з нагоди відзначення 14-ї річниці встановлення дипломатичних відносин між Україною та Туреччиною.

6 лютого в Міністерстві закордонних справ України відбулись консультації Україна-Трійка ЄС, у яких взяли участь політичні директори МЗС головуючої в Євросоюзі Австрії, МЗС Фінляндії, яка наступною головуватиме в ЄС, Європейської Комісії та Генерального секретаріату Ради ЄС.

6 лютого відбулася офіційна зустріч Посла України в Республіці Болгарія Юрія Рилача з Міністром охорони здоров'я Болгарії Радославом Гайдарським.

У рамках зустрічі було обговорено питання активізації двостороннього співробітництва у галузі охорони здоров'я, у тому числі в контексті встановлення прямих контактів між Міністерствами охорони здоров'я України та Болгарії з метою обміну досвідом у пріоритетних сферах між провідними науково-дослідними медичними закладами двох країн.

7 лютого під час перебування у Берліні Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк провів зустрічі з Федеральним канцлером Німеччини Ангелою Меркель, Федеральним міністром закордонних справ Німеччини Франком-Вальтером Штайнмайером, а також керівником Управління міжнародних

відносин, зовнішньої безпеки та глобальних питань Відомства Федерального канцлера Німеччини Крістофом Хойсгеном.

7 лютого у м.Сараєво (Боснія і Герцеговина) Посол України Віктор Кирик підписав з Міністром комунікації і транспорту Боснії і Герцеговини Бранком Докичем Угоду про міжнародні транспортні перевезення.

7 лютого Посол України в Республіці Польща Олександр Моцик вручив вірчі грамоти Президенту Республіки Польща Леху Качинському.

Посол України в Республіці Польща наголосив, що найважливішим завданням для обох країн на сучасному історичному етапі є наповнення конкретним змістом стратегічного партнерства України та Польщі. За словами Посла, українська та польська сторони повинні докласти усіх зусиль для збереження існуючого високого рівня відносин та використання їх потенціалу в усіх сферах — політичній, економічній та культурній. Було зазначено, що Україна розглядає українсько-польські відносини як пріоритет у зміцненні національної безпеки, забезпечення стабільності в регіоні та загалом в Європі.

8 лютого, перебуваючи з офіційним візитом в Ірландії, Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Міністром культури, спорту та туризму Ірландії Джоном О'Донох'ю та Міністром освіти та науки цієї країни Мері Ханафін.

Головним підсумком зустрічі стало підписання Меморандуму про взаєморозуміння щодо співробітництва в галузі культури між Міністерством культури та туризму України та Міністерством культури, спорту та туризму Ірландії, а також міжвідомчого Меморандуму про взаєморозуміння щодо співробітництва у галузях освіти і науки між Україною та Ірландією.

8 лютого у рамках першого офіційного візиту Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка в Ірландію відбулася його зустріч з Президентом Ірландії Мері МакАліз.

На початку зустрічі Міністр закордонних справ України передав М.МакАліз особисте послання Президента України Віктора Ющенка, у якому Глава української держави дав високу оцінку підтримці політичним керівництвом Ірландії курсу України на європейську інтеграцію та подякував за конкретну допомогу у практичному здійсненні демократичних і ринкових перетворень в Україні. У своєму листі В.Ющенко також висловив впевненість, що подальша успішна співпраця України та Ірландії не

лише зміцнюватиме добробут наших народів, але й стане вагомим внеском у будівництво нової демократичної і процвітаючої Європи.

8 лютого у рамках офіційного візиту до Ірландії Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк провів переговори з Головою ірландського зовнішньополітичного відомства Дермотом Ахерном.

8 лютого, перебуваючи з візитом в Ірландії, Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Міністром промисловості, торгівлі та зайнятості Ірландії Майклом Мартіном.

8 лютого за ініціативи української сторони відбулася робоча зустріч Посла України в Республіці Болгарія Юрія Рилача з представниками зовнішньополітичного відомства та парламенту Болгарії, головною темою якої було обговорення пріоритетів розвитку українсько-болгарських відносин у 2006 році.

8 лютого ц.р. Посол України в ОАЕ Євген Микитенко вручив вірчі грамоти (в якості Посла за сумісництвом) Еміру Держави Катар шейху Хамаду Бін Халіфі Аль Тані. Українській дипломат поінформував керівника Катару про сучасну політичну та економічну ситуацію в Україні, процеси реформування, що відбуваються в нашій державі. Сторони із задоволенням відзначили суттєву активізацію двосторонніх торговельно-економічних відносин. У ході бесіди Емір підкреслив зацікавленість Катару у розширенні співпраці, при цьому наголосивши на готовності до обміну візитами урядових делегацій високого рівня протягом поточного року.

8 лютого Посол України у Малайзії та за сумісництвом у Демократичній Республіці Тимор-Лешті Олександр Шевченко вручив Вірчі грамоти Президенту Республіки Тимор-Лешті Кай Рала Шанана Гужмау.

9 лютого Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк прийняв Посла Угорської Республіки в Україні Яноша Тота.

У ході бесіди глава зовнішньополітичного відомства України відзначив, що українською стороною приділяється особлива увага всебічному розвитку відносин з Угорщиною.

Сторони обговорили низку питань, пов'язаних з підготовкою та проведенням візиту в Україну Міністра закордонних справ Угорщини Ференца Шомоді, розширенням економічної співпраці, практичною підтримкою з боку Угорщини реалізації Плану дій «Україна – ЄС».

9 лютого Перший заступник Міністра закордонних справ України Антон Бутейко здійснив робочий візит до Грецької Республіки.

Перебуваючи в Афінах, український дипломат передав особистий лист Президента України Віктора Ющенка Президенту Греції Карлосу Папулясу щодо співробітництва між Україною та НАТО.

Під час візиту Антон Бутейко також зустрівся з радником Прем'єр-міністра Греції з питань зовнішньої політики, Заступником Міністра закордонних справ Янісом Валінакісом, Заступником Міністра національної оборони Греції Васілісом Міхалольяскосом, представниками грецького Парламенту, у т.ч. Віце-спікером Георгіосом Сурласом, керівником Групи дружби «Греція-Україна» Теофілосом Васіліу, Заступником Голови парламентського Комітету з питань закордонної та оборонної політики, Керівником делегації Греції в ПА ОБСЄ Панасом Камменосом.

9 лютого Посол України у США Олег Шамшур зустрівся з помічником Державного секретаря США з європейських та євразійських справ Даніелем Фрідом та його заступником Дейвідом Креймером.

Під час зустрічі було обговорено широкий спектр актуальних питань українсько-американських відносин, зокрема підсумки січневого візиту Даніеля Фріда в Україну та засідання спільної двосторонньої комісії із співробітництва.

9 лютого Посол України у Федеративній Республіці Німеччина Ігор Долгов зустрівся з Державним секретарем Федерального міністерства економічної співпраці і розвитку Еріхом Штатером.

Еріх Штатер підкреслив зацікавленість Німеччини у розбудові взаємодії з українською стороною з метою підтримки курсу реформ, що реалізується керівництвом Української держави, а також поінформував про підтримку Федеральним урядом Німеччини ініціативи федеральної землі Саксонія щодо встановлення прямих контактів із східними регіонами України.

9 лютого Посол України в Латвійській Республіці Рауль Чілачава вручив Вірчі Грамоти Президенту Латвії Вайрі Віке-Фрейберзі.

Під час бесіди в рамках церемоній сторони висловили обопільну зацікавленість у подальшому розвитку українсько-

латвійських відносин в політичній, економічній та гуманітарній сферах.

13 лютого відбулася зустріч Посла України у США Олега Шамшура зі Старшим Віце-президентом з міжнародних питань Торговельної палати США Деніелом Крістменом.

Представник Торговельної палати США поінформував Посла України про зростання зацікавленості її членів у розвитку торговельно-економічних зв'язків з нашою державою, в тому числі у здійсненні інвестицій в економіку України з метою налагодження на її території сучасного виробництва високотехнологічної продукції з подальшою реалізацією як в Україні, так і на експортних ринках.

14 лютого Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з спікером Саейму (парламенту) Латвійської Республіки Інґрідою Удре, яка перебуває в Україні з офіційним візитом.

14 лютого Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк прийняв делегацію Комітету Парламентської асамблеї Ради Європи (ПА РЄ) з питань виконання обов'язків та зобов'язань державами-членами (моніторинговий комітет) у складі пані Ганне Северінсен, заступника Голови ПА РЄ та пані Ренате Вольвенд, керівника Спеціального комітету ПА РЄ із спостереження за парламентськими виборами в Україні.

14 лютого Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з заступником Генерального секретаря ООН, Координатором системи ООН з питань пташиного та людського грипу доктором Девідом Набарро.

14 лютого Посол України в Республіці Польща Олександр Моцик зустрівся з Державним секретарем в Канцелярії Голови Ради Міністрів РП Ришардом Шнепфом.

У ході зустрічі глава української дипмісії у Варшаві обговорив зі своїм співрозмовником хід підготовки першого офіційного візиту Глави українського уряду до Республіки Польща після перемоги демократичної революції в Україні. Під час розмови український Посол висловив впевненість, що Візит Прем'єр-міністра України Ю.Єханурова до Республіки Польща суттєво вплине на зростання економічного співробітництва між Варшавою та Києвом. Державний секретар польського уряду відзначив, що для Голови Ради Міністрів Республіки Польща це буде також знаковий візит, оскільки Казімеж Марцінкевіч вперше офіцій-

но прийматиме іноземного гостя як Прем'єр-міністр Республіки Польща.

15 лютого Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк відвідав Одесу та взяв участь у Першій оцінювальній нараді щодо діяльності Місії Європейської Комісії з надання допомоги в питаннях кордону в Україні та Республіці Молдова.

15 лютого у штаб — квартирі НАТО в Брюсселі відбулося чергове засідання Ради євроатлантичного партнерства (РЄАП) на рівні послів, в якому взяв участь Глава Місії України при НАТО, Посол Костянтин Морозов.

15 лютого у Бельгії з робочим візитом Спеціальний перебував представник України, Перший заступник Міністра закордонних справ Антон Бутейко з метою вручення особистого листа Президента України Віктора Ющенка Прем'єр-міністру Бельгії Гі Вергофстадту.

Під час перебування в Бельгії А.Бутейко зустрівся з Дипломатичним радником Прем'єр-міністра Бельгії Йоханом Веркамменом, Головою Комісії зовнішніх зносин Сенату Бельгії Франсуа Рулансом дю Вів'є та Генеральним директором з двосторонніх питань ФДС ЗС Бельгії Марком Гелейном.

15 лютого відбулося підписання двостороннього протоколу з доступу до ринку послуг між Україною, Гондурасом та Домініканською Республікою.

16 лютого Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк прийняв Посла Республіки Корея в Україні Лі Сонг Джу у зв'язку з завершенням його дипломатичної місії в Україні.

16 лютого Перший заступник Міністра закордонних справ України Антон Бутейко здійснив робочий візит до Нідерландів у якості Спеціального представника України, де провів переговори з представниками нідерландських урядових кіл для обговорення питань розвитку співробітництва України з НАТО.

16 лютого у м.Мінськ відбулось 12-те засідання Українсько-Білоруської міжурядової комісії з питань торгівельно-економічного співробітництва. У ході засідання було розглянуто низку питань взаємодії між двома сусідніми країнами у сфері енергетики, транспорту, агропромислового комплексу, транзиту, машинобудування тощо.

16 лютого Дмитро Ткач вручив вірчі грамоти Президенту Угорської Республіки Ласло Шойму.

Під час урочистостей Президент Угорської Республіки високо оцінив стан українсько-угорських відносин, які «не обтяжені

жодним проблемним питанням та характеризуються активним співробітництвом в усіх сферах». Новопризначений український Посол у свою чергу подякував Президенту Угорщини за активну підтримку, яку країна надає євроінтеграційним та євроатлантичним прагненням нашої держави. Було також відзначено позитивну і стали тенденцію зростання товарообігу між Україною та Угорщиною, плідне співробітництво у сфері забезпечення прав національних меншин.

16 лютого в Брюсселі відбулись консультації між Україною та ЄС з проблематики ОБСЄ. У ході консультацій європейською стороною було наголошено: «Європейський Союз переконаний, що вибори до Верховної Ради України 26 березня стануть свідченням незворотності демократичних перетворень в Україні, що були започатковані після перемоги Помаранчевої революції. Демократичні та вільні парламентські вибори відкриють нові горизонти на шляху подальшого зближення ЄС та України». У рамках консультацій були також обговорені нагальні проблеми, пов'язані з придністровським врегулюванням, в тому числі діяльність місії ЄС на українсько-молдовському кордоні.

17 лютого відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка із Першим заступником Міністра торгівлі США Девідом Семпсом.

Під час зустрічі Д.Семпсон офіційно повідомив про рішення американської сторони щодо надання Україні статусу країни з ринковою економікою. «Це рішення є результатом економічних, правових та інституційних реформ, здійснених в Україні. Воно відображає позитивні зміни в Україні, досягнуті протягом останніх років», — відзначив Д.Семпсон.

Від імені Президента та Уряду України Б.Тарасюк подякував Міністерству торгівлі США за позитивне вирішення зазначеного питання. Він зазначив, що надання Україні ринкового статусу є свідченням успішності ринкових реформ у нашій країні та визнанням зусиль Президента та Уряду України, спрямованих на побудову ринкової економіки.

17 лютого у Брюсселі відбулися консультації між Україною та ЄС з питань зовнішньополітичного планування.

Делегацію України очолював Заступник Міністра закордонних справ Андрій Веселовський, делегацію європейської сторони — Політичний директор Генерального секретаріату Ради Міністрів ЄС Хелга Шмід.

Під час консультацій сторони обговорили актуальні проблеми зовнішньої політики України та ЄС у короткостроковій та середньостроковій перспективі, а також актуальні питання регіонального співробітництва. Окрему увагу співрозмовники приділили проблематиці зміцнення енергетичної безпеки в Європі.

20 лютого заступник Міністра закордонних справ України Андрій Веселовський взяв участь у міжнародному експертному круглому столі «До енергетичної безпеки в Європі: уроки газової конфронтації Росії з Україною», організаторами якого виступили Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України та Регіональне представництво Фонду Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі.

21 лютого відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Державним секретарем МЗС Словацької Республіки Магдаленою Вашаріовою, яка перебувала в Україні з метою участі у міжнародній конференції «Інтеграція через співробітництво» (до 15-ї річниці Вишеградської групи).

21 лютого у приміщенні Державного архіву Австрії відбулася церемонія відкриття виставки під назвою «Голодомор в Україні 1932—1933 років». Виставка, яка демонструватиметься у Державному архіві до кінця березня, привернула увагу представників офіційних, наукових та культурних кіл, громадськості та ЗМІ Австрії, української діаспори, акредитованого у Відні дипломатичного корпусу. Експонати, серед яких плакати, фотографії, інформаційні матеріали та архівні документи, наочно ілюструють злочини тоталітарної системи проти українського народу.

21 лютого у м.Таллінн (Естонія) Новопризначений Посол України в Естонській Республіці Павло Кір'яков вручив вірчі грамоти Президенту Естонської Республіки Арнольду Рюйтелю.

22 лютого Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Міністром промисловості та торгівлі Саудівської Аравії Хашемом Аль-Ямані, який очолює представницьку саудівську офіційну делегацію, що прибула до Києва для участі у другому засіданні Міжурядової українсько-саудівської комісії з торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва.

22 лютого відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка із заступником голови фракції Соціал-демократичної партії Німеччини у Німецькому Бундестазі Вальтером Кольбовим, який перебуває в Україні з робочим візитом.

Під час зустрічі співрозмовники обмінялися думками щодо внутрішньополітичної ситуації в Україні та ФРН, торкнулися актуальних питань двостороннього співробітництва, зокрема українсько-німецької міжпарламентської взаємодії, перспектив розвитку відносин у форматі Україна – «Веймарський трикутник» (Німеччина, Франція, Польща) та енергетичної безпеки в Європі.

22 лютого у м.Київ відбулося спільне засідання Урядового комітету з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, Комітету ВРУ з питань Європейської інтеграції та Тимчасової спеціальної комісії ВРУ з моніторингу виконання Рекомендацій парламентських слухань «Про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО» та Плану дій Україна-НАТО.

22 лютого Посол України у Китайській Народній Республіці Сергій Камишев зустрівся з Головою Адміністрації КНР з питань ядерної безпеки (NNSA) Ван Юйціном.

Під час зустрічі Голова Адміністрації КНР з питань ядерної безпеки поінформував Посла України про результати офіційного візиту делегації NNSA в Україну, в ході якої було проведено переговори з українськими колегами, зустрічі з науковцями і фахівцями у галузі ядерної безпеки, а також підписано Угоду про обмін технічною інформацією і співробітництво у галузі ядерної безпеки та радіаційного захисту з Державним комітетом ядерного регулювання України.

23 лютого відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з новопризначеним Послом Литви в Україні Альгірдасом Кумжою з метою вручення ним копій вірчих грамот.

23 лютого у Посольстві України в Бразилії відбулася церемонія підписання Угоди між Урядом України та Урядом Боліварської Республіки Венесуела про відмову від віз для громадян, які користуються дипломатичними та службовими паспортами.

24 лютого у рамках робочого візиту до м. Чернігів Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк взяв участь у Громадських слуханнях «Регіональний вимір європейської та євроатлантичної інтеграції України», які проходили в Чернігівській обласній державній адміністрації.

25 лютого у м. Загребі (Республіка Хорватія) відбувся «Український бал», організований Союзом українців і русинів Хорватії. На урочистий вечір були запрошені представники уря-

дових кіл Республіки Хорватія, члени культурно-мистецьких товариств українців і русинів Хорватії, керівники інших національних організацій, численні представники громади та співробітники Посольства.

27 лютого у Києві відбулися перші українсько-парагвайські політичні консультації на рівні заступників міністрів закордонних справ двох країн. Делегацію МЗС України очолював заступник Міністра Володимир Хандогій, делегацію МЗС Республіки Парагвай — Перший заступник Міністра Еміліо Франко.

27 лютого Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк прийняв Першого заступника Міністра закордонних справ Республіки Парагвай Еміліо Франко, який перебуває в Україні з метою участі у політичних консультаціях між МЗС України та Парагваю.

27 лютого Посол України в Об'єднаних Арабських Еміратах Євген Микитенко провів зустріч і переговори з новопризначеними Міністром закордонних справ ОАЕ шейхом Абдуллою Аль Нагаяном та Державним міністром закордонних справ ОАЕ Мухаммедом Аль-Шаалі та вручив їм листи-поздоровлення від Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка. Еміратські урядовці висловили щире подяку керівнику українського зовнішньополітичного відомства.

28 лютого у Міністерстві закордонних справ України відбулись переговори Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Федеральним міністром закордонних справ ФРН Франком-Вальтером Штайнмайером, який перебував в Україні з одноденним офіційним візитом.

У ході переговорів сторони обговорили шляхи активізації політичного діалогу в контексті нових політичних реалій в Україні та Німеччині, конкретні напрямки розвитку відносин у форматі «Україна—Веймарський трикутник» (Німеччина, Франція, Польща) та енергетичної безпеки в Європі, можливості залучення України до процесу стабілізації та відновлення в Афганістані з урахуванням досвіду Німеччини.

28 лютого у м.Донецьк було офіційно відкрите регіональне відділення Центру допомоги громадянам України за кордоном на базі Представництва МЗС України в Донецьку.

БЕРЕЗЕНЬ

1 березня у ході офіційного візиту до Турецької Республіки Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Президентом Туреччини Ахметом Недждетом Сезером.

На початку зустрічі Глава зовнішньополітичного відомства України передав А.Сезеру особисте послання Президента України В.Ющенка.

Під час бесіди співрозмовники відзначили високу динаміку політичного діалогу між Україною і Туреччиною та активізацію двостороннього співробітництва в економічній, політичній, культурній та гуманітарній сферах.

1 березня у рамках офіційного візиту до Турецької Республіки Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся зі своїм колегою, Віце-прем'єр-міністром, Міністром закордонних справ Турецької Республіки Абдуллахом Гюлем.

1 березня в Анкарі у рамках офіційного візиту Глави зовнішньополітичного відомства України Бориса Тарасюка до Турецької Республіки відбулась його зустріч з Державним міністром Туреччини, Співголовою міжурядової українсько-турецької комісії з торгівельно-економічного співробітництва Кюршадом Тюзменом.

1 березня під головуванням Постійного представника України при міжнародних організаціях у Відні Володимира Єльченка відбулося перше у цьому році засідання Підготовчої комісії Організації Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань.

У ході засідання учасники погодили організаційні питання діяльності Комісії та визначили головні пріоритети з розбудови глобальної системи контролю, покликаної забезпечити постійний моніторинг за дотриманням державами учасницями своїх зобов'язань за цим важливим міжнародним документом у сфері контролю над озброєннями.

2 березня у рамках стамбульської частини візиту до Туреччини Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Генеральним секретарем Постійного міжнародного секретаріату Організації Чорноморського економічного співробітництва Тедо Джапарідзе.

2 березня заступник Міністра закордонних справ України Андрій Веселовський зустрівся з передовою групою Спеціального комітету Парламентської асамблеї Ради Європи (ПА РЕ) зі спос-

тереження за виборами в Україні на чолі з Ренатою Вольвенд, доповідачем Комітету ПА РЄ з питань моніторингу.

На прохання делегації ПА РЄ заступник Міністра докладно поінформував місію спостерігачів про заходи, яких вживає зовнішньополітичне відомство України з метою належної організації виборів для громадян України, що перебувають за кордоном. У цьому контексті він, зокрема, зазначив, що одним з головних завдань Уряду України є забезпечення, у співпраці з ЦВК, умов для вільного волевиявлення громадян України, які на момент проведення виборів знаходяться за межами нашої країни.

2 березня відбулася зустріч Першого заступника Міністра закордонних справ України Антона Бутейка з Головою Комітету у закордонних справах Європейського Парламенту Елмаром Бромом.

Співрозмовники обговорили розвиток внутрішньополітичної ситуації в Україні та Європейському Союзі, актуальні питання подальшої співпраці між Україною та ЄС, низку міжнародних питань. Окрема увага була надана проблематиці формування загальноєвропейської системи енергетичної безпеки.

3 березня у Києві відбулося чергове засідання Україна — Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ.

Українську делегацію очолював Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк. Трійку ЄС на переговорах представляли Міністр закордонних справ головуючої в ЄС Австрії Урсула Пласнік, Міністр закордонних справ наступної головуючої в ЄС Фінляндії Ерккі Туоміоя, член Європейської Комісії з питань зовнішніх відносин та європейської політики сусідства Беніта Ферреро-Вальднер.

У ході засідання сторони обговорили питання внутрішньополітичної ситуації в Україні та в Європейському Союзі, відносин між Україною та ЄС в реалізації спільного Плану дій, зокрема у сфері спільної зовнішньої та безпекової політики, торговельно-економічного співробітництва, юстиції, свободи та безпеки, формування оновленої європейської енергетичної стратегії, співпраці з Російською Федерацією, а також низку актуальних питань регіонального та міжнародного життя.

3 березня відбулась зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Міністром закордонних справ Фінляндської Республіки Ерккі Туоміоя, який взяв участь в засіданні Трійки Україна-ЄС.

У ході переговорів співрозмовники обговорили актуальні питання українсько-фінських взаємин, сучасний стан відносин між Україною і Європейським Союзом, а також пріоритети майбутнього головування Фінляндії в Євросоюзі.

Керівники зовнішньополітичних відомств України та Фінляндії констатували динамічний розвиток контактів як на міждержавному рівні, так і по лінії ділових кіл. Обговорюючи перспективи подальшого поглиблення торговельно-економічного співробітництва між Україною та Фінляндією, Б.Тарасюк і Е.Туоміойя наголосили на важливості проведення чергового засідання Змішаної українсько-фінської міжурядової Комісії з питань торгівлі та економічного розвитку.

3 березня Посол України у Республіці Болгарія Юрій Рилач зустрівся з Президентом РБ Гергієм Пирвановим, Прем'єр-міністром РБ Сергієм Станішевим, Головою Народних Зборів РБ Георгієм Пиринським та іншими болгарськими офіційними особами. Зустріч відбулася з нагоди Національного свята Болгарії — Дня визволення від османського іга.

6 березня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк прийняв Посла Республіки Ангола в Україні Роберту Леал Рамуш Монтейру з нагоди завершення його дипломатичної місії.

Україна та Нідерланди укладуть Меморандум про співробітництво у енергетичній сфері. Про це було домовлено у ході зустрічі Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Першим віце-прем'єр-міністром Нідерландів Геррітом Залмом. Зустріч відбулася у рамках офіційного візиту Бориса Тарасюка до Нідерландів **8 березня** ц.р.

8 березня у рамках офіційного візиту до Королівства Нідерландів Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк провів переговори з керівником нідерландського зовнішньополітичного відомства Бернардом Ботом.

8 березня Палата представників Конгресу США проголосувала за скасування поправки Джексона-Веніка щодо України. Законопроект передбачає відновлення в українсько-американських взаєминах так званого Режиму нормальних торговельних відносин.

Скасування поправки є вагомим символічним кроком, який продемонстрував підтримку Конгресом економічного та політичного розвитку України. Про безпрецедентність цієї підтримки свідчить і та обставина, що скасування поправки відбулося ли-

ше через день після укладення іншого важливого документу — Меморандуму про взаємний доступ на ринки, який є передумовою для вступу України до СОТ.

«Відміна Палатою представників Конгресу США дії поправки Джексона-Веніка щодо України є дуже позитивним сигналом для українського суспільства», — заявив Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час зустрічі з Державним секретарем США Кондолізою Райс, яка відбулася **9 березня** ц.р. у ході його робочого візиту до Сполучених Штатів Америки.

«Разом із підписанням двостороннього Протоколу з доступу до ринків товарів і послуг у рамках вступу України до СОТ, надання Україні статусу країни з ринковою економікою та відміна торговельних санкцій по відношенню до українських товарів створює якісно нові умови для активізації двостороннього співробітництва як у торговельно-економічній, так і в політичній сферах», — зазначив Глава зовнішньополітичного відомства України.

9 березня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Віце-президентом США Ричардом Чейні у ході його робочого візиту до США.

Під час бесіди співрозмовники обговорили низку актуальних питань українсько-американських відносин та шляхи подальшого наповнення стратегічного партнерства між Україною і США практичним змістом.

Міністр закордонних справ України висловив задоволення остаточною врегулюванням найбільш важливих проблемних питань, які стояли на порядку денному українсько-американських відносин та наголосив, що українська сторона готова до подальшої активізації політичних та торгово-економічних взаємовідносин зі США.

9 березня у присутності Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка відбулася урочиста церемонія схвалення Сенатом США рішення про скасування поправки Джексона-Веніка щодо України.

Представляючи законопроект, сенатор Ричард Лугар відзначив вражаючий розвиток України після Помаранчевої революції. Посилаючись на свої зустрічі з Президентом України В.Ющенком та Урядом нашої держави, сенатор висловив упевненість у готовності української влади і надалі повною мірою забезпечувати в країні міжетнічний мир та гарантувати свободу пересування всім громадянам. Серед здобутків України протя-

гом минулого року сенатор особливо виокремив свободу слова і політичного волевиявлення, гарантовану новим керівництвом країни.

Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк, який був присутній на засіданні Сенату під час розгляду питання, заявив, що це рішення є позитивним сигналом для всього українського суспільства, сигналом готовності обох країн до якісного поглиблення політичного та торговельно-економічного співробітництва.

«Україна є для Сполучених Штатів позитивним прикладом утвердження демократичних цінностей у світі», — заявив Президент США Джордж Буш **10 березня** у ході зустрічі з Міністром закордонних справ України Борисом Тарасюком. «Ми до цього часу пам'ятаємо вражаючі дні Помаранчевої революції у Києві, коли громадяни України відстояли свободу та демократію», — зазначив Дж.Буш.

Під час бесіди Дж.Буш і Б.Тарасюк обговорили широкий спектр питань двосторонніх відносин, зокрема, шляхи зміцнення стратегічного партнерства між Україною та США у нових умовах, сприяння з боку США інтеграції України до євроатлантичних інституцій, економічне співробітництво двох держав, питання енергетичної безпеки та інші. Співрозмовники із задоволенням відзначили позитивну динаміку українсько-американських відносин та окреслили основні напрями їх подальшого розвитку.

10 березня у штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку відбулася зустріч постійних представників Східноєвропейської регіональної групи з Генеральним секретарем ООН Кофі Аннаном, ініційована Генсеком з метою пропагування серед країн-членів ООН його доповіді «Інвестування в ООН: на шляху до посилення Організації в усьому світі».

10—12 березня у рамках робочої поїздки країнами Латинської Америки заступник Міністра закордонних справ України Володимир Хандогій в якості Спеціального представника Президента України взяв участь в офіційних заходах з нагоди вступу на посаду новообраного Президента Республіки Чилі Мішель Бачелет Херія.

15 березня у приміщенні МЗС України відбулася спільна прес-конференція заступника Міністра закордонних справ України Андрія Веселовського та Спеціального представника України з питань придністровського врегулювання Дмитра

Ткача щодо ситуації на придністровській ділянці українсько-молдовського кордону.

15 березня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк прийняв новопризначеного Посла Республіки Корея в Україні Хо Сун Чьола у зв'язку з врученням ним копій вірчих грамот.

15 березня у м. Бразилія заступник Міністра закордонних справ України Володимир Хандогій взяв участь в чергових українсько-бразильських політичних консультаціях. Сторони проаналізували розвиток співробітництва між двома країнами за 3-річний період (перші політконсультації з Бразилією відбулись у березні 2002 року) та визначили пріоритетні завдання на найближчу перспективу.

16 березня відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка із Спеціальним представником Європейського Союзу для Молдови Адріаном Якубовіцем де Сегед. У ході зустрічі сторони обмінялися думками щодо ситуації, яка склалася на придністровській ділянці українсько-молдовського кордону. Міністр закордонних справ поінформував про заходи, які вживає Україна задля стабілізації ситуації на кордоні.

«Словаччина є важливим партнером і добрим другом України, стосунки з яким високо цінуються в українському суспільстві», — наголосив Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк **17 березня** ц.р. під час зустрічі з Президентом Словацької Республіки Іваном Гашпаровичем у рамках офіційного візиту до Словаччини.

«Україна вдячна Словаччині за послідовну підтримку її курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію», — зазначив Б.Тарасюк. «Наші стосунки у цій та іншій сферах, а також торговельно-економічне співробітництво набувають все більш активного і масштабного характеру», — наголосив Б.Тарасюк.

Зі свого боку Президент Словацької Республіки І.Гашпарович зазначив, що Словаччина і надалі підтримуватиме курс України на вступ до ЄС і НАТО й ділитиметься досвідом у цій сфері. «Ми маємо спільну історію, але, що важливіше, спільне майбутнє в об'єднаній Європі», — заявив І.Гашпарович.

17 березня Міністри закордонних справ України Борис Тарасюк та Словаччини Едуард Кукан підписали План заходів українсько-словацького співробітництва у 2006 році з виконання Плану дій Україна-ЄС за результатами переговорів, які

пройшли у рамках офіційного візиту Глави зовнішньополітичного відомства України до Словаччини.

17 березня у рамках офіційного візиту до Словацької Республіки Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк провів зустріч з представниками українсько-русинської національної меншини Словаччини.

17 березня у рамках офіційного візиту до Словацької Республіки Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк виступив перед представниками урядових, політологічних та дипломатичних кіл Словаччини на тему «Зовнішня політика України у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції».

18 березня у Відні відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка зі Спеціальним посланником Генерального секретаря ООН з питань визначення статусу Автономного краю Косово і Метохія (Сербія і Чорногорія) Мартті Ойвою Калеві Ахтисаарі.

У ході бесіди сторони обговорили хід переговорного процесу щодо визначення статусу Автономного краю Косово і Метохія (Сербія і Чорногорія), ситуації в Автономному краї після виборів нового президента та зміни керівництва уряду і парламенту краю, а також їхній вплив на ситуацію у регіоні Західних Балкан. Глава зовнішньополітичного відомства України наголосив, що переговорний процес має бути спрямований на пошук взаємоприйняттого компромісного рішення.

20 березня у м.Львів відбулося V-е засідання Українсько-Польської Координаційної Ради з питань міжрегіонального співробітництва під головуванням заступника Міністра закордонних справ України Володимира Хандогія та заступника Міністра внутрішніх справ і адміністрації Республіки Польща Веслава Тарки.

21 березня Посольством України у Пекіні (КНР) було проведено засідання круглого столу на тему «Парламентські вибори і конституційна реформа в Україні», у якому взяли участь понад 40 представників державних, урядових і партійних установ Китаю, наукових і громадських організацій, політологи і вчені-україністи, журналісти китайських центральних та пекінських ЗМІ.

22 березня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Міністром закордонних справ Сербії і Чорногорії Вуком Драшковичем. У ході зустрічі сторони обговорили актуальні питання двостороннього співробітництва у політичній, торговельно-економічній, науковій та культурній сферах,

а також розглянули стан реалізації домовленостей, досягнутих під час офіційного візиту Міністра закордонних справ України Б.Тарасюка до Сербії і Чорногорії 24–25 січня 2006 року.

За результатами переговорів було досягнуто домовленості щодо проведення третього засідання українсько-сербсько-чорногорської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва в Белграді, консультацій між МЗС двох країн з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, а також консультацій з консульських питань у контексті лібералізації існуючого візового режиму.

22 березня заступник Міністра закордонних справ України Микола Маймескул прийняв новопризначеного Посла Республіки Узбекистан в Україні Ілхома Хайдарова з нагоди вручення ним копій вірчих грамот.

22 березня заступник Міністра закордонних справ України Володимир Хандогій прийняв новопризначеного Посла Республіки Панама в Україні за сумісництвом (резиденція м.Афіни) Антоніо Фотіса Такіса Очоа з нагоди вручення ним копій вірчих грамот.

23 березня заступник Міністра закордонних справ України Микола Маймескул прийняв новопризначеного Посла Республіки Кенія в Україні (за сумісництвом) Соспетера Магіта Мачаге з нагоди вручення ним копій вірчих грамот.

23 березня заступник Міністра закордонних справ України Микола Маймескул прийняв новопризначеного Посла Республіки Бенін в Україні Віссенто Аі д'Альмейда з нагоди вручення ним копій вірчих грамот.

23 березня у Вашингтоні у присутності Посла України в США Олега Шамшура відбулася урочиста церемонія підписання Президентом Сполучених Штатів Закону про запровадження з Україною режиму нормальних торговельних відносин (скасування поправки Джексона-Веніка). Джордж Буш підтримав якнайшвидше приєднання України до Світової Організації Торгівлі, запевнивши, що США «допоможуть Україні вступити до інституцій, які об'єднують вільні народи, і стати частиною великої, вільної і мирної Європи».

На церемонії підписання були присутні члени Конгресу, які сприяли схваленню закону два тижні тому, — сенатор Ричард Лугар, конгресмени Курт Велдон, Том Лантос, Джим Герлах, Кендіс Міллер і Майкл Фітцпатрік.

27 березня в МЗС України відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Головою Парламентської Асамблеї (ПА) НАТО П'єром Леллюшем. П.Леллюш очолював делегацію спостерігачів ПА НАТО на парламентськими виборах в Україні.

Сторони обговорили хід і попередні результати виборів 26 березня ц.р. Голова ПА НАТО зазначив, що проведення виборів в Україні відповідало всім демократичним вимогам: вибори відбулися вільним і прозорим шляхом. Вони стали чесним змаганням провладних та опозиційних політичних сил. Цю оцінку було відображено у висновках спільної місії міжнародних спостерігачів за виборами до Верховної Ради, яка включала делегації ОБСЄ, Ради Європи, Євросоюзу і ПА НАТО. Голова ПА НАТО висловив сподівання, що демократичні сили зможуть консолідуватися і створити коаліцію більшості у новому складі Парламенту України.

27 березня Посол України в Федеративній Республіці Німеччина Ігор Долгов взяв участь у конференції, присвяченій 20-й річниці Чорнобильської катастрофи, що проводилась за сприяння Німецького товариства східноєвропейських досліджень. У заході брали участь представники політичних та наукових кіл німецької громадськості, заступник директора МАГАТЕ Вернер Буркарт та депутат Європейського Парламенту Ребекка Хармс.

28 березня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк прийняв Посла Австрійської Республіки в Україні Міхаеля Місса у зв'язку із завершенням його дипломатичної місії в нашій державі.

28 березня заступник Міністра закордонних справ України Андрій Веселовський, який очолює українську делегацію на політичних консультаціях між міністерствами закордонних справ України та КНР, зустрівся в Пекіні з Міністром закордонних справ КНР Лі Чжаосіном.

У ході зустрічі главі китайського зовнішньополітичного відомства було передано послання Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка.

Сторони обговорили широке коло питань українсько-китайського співробітництва у політичній, торговельно-економічній, науково-технічній та гуманітарній сферах, а також актуальні проблеми міжнародного життя.

30 березня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк у рамках візиту до м. Рим провів ряд зустрічей із главами держав, урядів, зовнішньополітичних відомств європейських країн, керівниками Єврокомісії, які прибули до Італії з метою участі у роботі Конгресу Європейської народної партії.

30 березня відбулося підписання двостороннього протоколу з доступу до ринку товарів та послуг між Україною та Республікою Панама.

31 березня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк в м.Рим провів ряд зустрічей із керівниками парламентів європейських держав, зокрема, із Головою Палати депутатів італійського парламенту П'єром Казіні, Віце-Президентом Європарламенту Яцеком Саріуш-Вольським, керівниками парламентських фракцій, а також виступив із промовою перед учасниками Конгресу Європейської народної партії.

КВІТЕНЬ

4 квітня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Міністром закордонних справ Грузії Гелою Бежуашвілі у рамках його робочого візиту в Україну.

У ході зустрічі було обговорено шляхи реалізації європейських та євроатлантичних устремлінь обох держав, перспективи подальшого співробітництва в енергетичній та транспортній сферах, можливість трансформації ГУАМ у повноцінну міжнародну організацію, а також культурно-гуманітарне співробітництво.

4 квітня у рамках заходів Генконсульства України у Барселоні (Королівство Іспанія) із вшанування 20-ї річниці аварії на Чорнобильській АЕС у місті Есплугес відбулось урочисте відкриття фотовиставок «Діти Чорнобиля» та «Чорнобиль 2005».

6 квітня в МЗС України відбулася прес-конференція Першого заступника Міністра закордонних справ України Антона Бутейка та Спеціального представника МЗС РФ з питань відносин з країнами СНД Валерія Кеняйкіна за результатами 24-го раунду переговорів делегацій України та Російської Федерації щодо розмежування Азовського і Чорного морів та Керченської протоки.

7 квітня у приміщенні МЗС України відбулася прес-конференція Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка присвячена прийняттю Європейським Парламентом резолюції щодо парламентських виборів в Україні.

6—7 квітня у м.Мадрид (Королівство Іспанія) проходили українсько-іспанські консультації на рівні директорів департаментів МЗС України.

У ході переговорів Директор Другого територіального департаменту МЗС України Анатолій Пономаренко та Директор Департаменту Європи та Північної Америки МЗС Іспанії Хосе Марія Понса Ірасасабаль обговорили актуальні питання українсько-іспанських відносин, перспективи обміну візитами високого та найвищого рівня, стан співробітництва між Україною та ЄС, а також питання євроатлантичної інтеграції. Окрему увагу дипломати приділили регіональним проблемам, до вирішення яких активно залучається наша держава.

7—10 квітня у м.Краків (Республіка Польща) під почесним патронатом Генерального консульства України в Кракові та Ради міста Кракова у рамках заходів з відзначення Року України в Польщі пройшов гуцульський фестиваль «За голосом трембіти».

11 квітня у рамках перебування з робочим візитом у м.Варшава (Республіка Польща) Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Президентом Польщі Лехом Качинським.

У ході зустрічі відбувся обмін думками щодо внутрішньополітичної ситуації в Україні та Польщі, зокрема у контексті існуючих перспектив створення правлячої коаліції у новообраному складі Верховної Ради України.

Міністром закордонних справ України було відзначено принципову важливість того, що парламентські вибори, згідно з оцінками міжнародних спостерігачів, були визнані вільними та справедливими і відбулися відповідно до міжнародних демократичних норм та стандартів.

11 квітня у рамках перебування з робочим візитом у м.Варшава (Республіка Польща) Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Міністром закордонних справ Республіки Польща Стефаном Меллером.

Міністр закордонних справ України висловив вдячність польській стороні за увагу до України та постійну підтримку нашої держави на її шляху до Європейського Союзу. Це було відображено у активній позиції польських європарламентарів під час ухвалення резолюції Європейського Парламенту про парламентські вибори в Україні.

11 квітня у рамках робочого візиту до Республіки Польща Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк провів зуст-

річ з головою підкомітету з питань Європейського Союзу національної Ради (парламенту) Австрії Вернером Фасслбабеном.

У ході зустрічі Борис Тарасюк висловив вдячність австрійському політику за послідовну підтримку європейської інтеграції України, яка, зокрема, зумовила прийняття Європейським Парламентом резолюції щодо виборів до Верховної Ради України. Співрозмовники обговорили шляхи подальшої співпраці з метою реалізації основних положень цього документу.

11 квітня у Посольстві України у США під головуванням Посла України Олега Шамшура відбулося чергове засідання громадської ради. У заході взяли участь керівники провідних українських організацій та представники церков США.

11 квітня Посол України в Російській Федерації Олег Дьомін вручив копії вірчих грамот статс-секретарю — заступнику Міністра закордонних справ Росії Григорію Карасіну.

12 квітня у Брюсселі (Бельгія) відбулося чергове засідання Трійки Політико-безпекового комітету (ПБК) ЄС — Україна.

У ході засідання було обговорено поточну політичну ситуацію в Україні після парламентських виборів та перспективи формування коаліційного уряду, розглянуто першочергові питання співпраці України та ЄС у політико-безпековій сфері. Також відбувся обмін думками з низки актуальних проблем міжнародної політики та регіонального співробітництва, зокрема, щодо придністровського врегулювання. Дискусія виявила принципове співпадіння позицій України та ЄС з основних питань регіональної безпеки та стабільності.

12 квітня відбулась урочиста церемонія відкриття Почесного консульства України у м. Бургас (Республіка Болгарія). Почесним консулом України в Бургасі призначено Георгія Георгієва.

13 квітня у приміщенні МЗС України відбулось перше засідання Міжвідомчої комісії з питань підготовки України до вступу в НАТО, створеної згідно з Указом Президента України від 13 березня 2006 р. №215/2006 «Про Національну систему координації співробітництва з Організацією Північноатлантичного договору».

13 квітня в одній з провідних політологічних інституцій Вашингтону Херітедж Фаундейшн за участю Посла України в США Олега Шамшура, представників американського політичного істеблшменту, аналітичних центрів та академічних кіл відбувся круглий стіл, присвячений підсумкам парламентської кампанії в Україні.

14 квітня у приміщенні Міністерства закордонних справ України відбулося чергове засідання Громадської ради при МЗС України, у ході якого обговорювалось питання «Центральна Азія серед зовнішньополітичних пріоритетів України».

17 квітня відбувся робочий візит Першого заступника Міністра закордонних справ України Антона Бутейка до Румунії на запрошення Міністра з питань європейської інтеграції цієї країни Анки Боаджіу.

У ході візиту відбулися також зустрічі А.Бутейка з Радником Президента Румунії з питань зовнішньої політики Анкою Іліною, Державним секретарем Міністерства закордонних справ Румунії Лучіаном Леуштяном, Державним секретарем з питань співробітництва з Парламентом Міністерства адміністрації та внутрішніх справ Румунії Александром Мірча та Генеральним директором Європейського інституту Румунії Ніколае Іду.

18 квітня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з представниками Європейської Бізнес Асоціації, яка об'єднує понад 550 європейських компаній, що працюють в Україні, а також українських компаній, які присутні на європейських ринках.

18 квітня року в Державному департаменті США відбулися переговори з консульсько-правових питань між делегаціями України на чолі з Директором Департаменту консульської служби Міністерства закордонних справ України Борисом Базилевським та США на чолі з Заступником Державного секретаря США Морою Харті. До складу української делегації входили також експерти з МЗС, МВС та Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту.

19 квітня заступник Міністра закордонних справ України Микола Маймескул прийняв новопризначеного Посла Нової Зеландії в Україні (за сумісництвом) Крістофера Елдера у зв'язку із врученням ним копій вірчих грамот.

19 квітня відбулась зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з представниками вітчизняних неурядових організацій, які опікуються проблематикою зовнішньої політики України.

Участь у заході взяли представники 13-ти українських неурядових організацій, зокрема Українського центру економічних та політичних досліджень імені Олександра Разумкова, Інституту євроатлантичного співробітництва, Громадської ліги Україна — НАТО, Центру миру, конверсії та зовнішньої політики України,

Інституту трансформації суспільства та інших громадських організацій.

20 квітня відбулися переговори офіційних делегацій України та Нової Зеландії під головуванням Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка та Міністра закордонних справ Нової Зеландії Уїнстона Пітерса у рамках його офіційного візиту в Україну 19—21 квітня 2006 року.

20 квітня у приміщенні МЗС відбулась зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Міністром юстиції Естонської Республіки Рейном Лангом у рамках його робочого візиту в Україну.

20 квітня Посол України в Республіці Хорватія Віктор Кирик взяв участь у засіданні Товариства дружби «Хорватія-Україна», яке відбулося у м.Загреб.

На засіданні також були присутні представник Президента Хорватії, співробітники Міністерства закордонних справ Хорватії, а також представники урядових, громадських, культурних та освітніх кіл цієї країни.

21 квітня у м.Москва (Російська Федерація) Міністри закордонних справ України та Російської Федерації Борис Тарасюк і Сергій Лавров підписали Угоду про спрощений порядок перетину українсько-російського державного кордону жителями прикордонних районів України і РФ за підсумками двосторонніх переговорів у рамках робочого візиту Б.Тарасюка до РФ з метою участі у засіданні Ради Міністрів закордонних справ країн-учасниць СНД.

Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк взяв участь у черговому засіданні Ради Міністрів закордонних справ держав-учасниць Співдружності незалежних держав, яке відбулося **21 квітня** 2006 р. у м.Москва (Російська Федерація).

21 квітня у приміщенні МЗС України під головуванням Першого заступника Міністра закордонних справ України Антона Бутейка пройшло установче засідання Міжвідомчої робочої групи з питань зовнішньої політики, утвореної згідно з рішенням Міжвідомчої комісії з питань підготовки України до членства в НАТО.

21 квітня у приміщенні Посольства України у Китайській Народній Республіці відбувся круглий стіл «Нові шляхи українсько-китайського співробітництва на ринку чорних металів», присвячений сучасному стану та перспективам взаємодії між Україною і КНР у галузі чорної металургії.

24 квітня у м.Бангкок (Таїланд) заступник Міністра закордонних справ України Володимир Хандогій взяв участь у зустрічі представників країн-членів «Мережі лідерів на підтримку реформи ООН».

У ході зустрічі учасники обговорили актуальні питання порядку денного ООН, зокрема розширення Ради Безпеки та вдосконалення методів її роботи, боротьби з міжнародним тероризмом, адміністративної реформи, зміцнення ЕКОСОП та сектору розвитку. Особливу увагу було приділено важливості пришвидшення початку роботи Комісії з миробудівництва та формування Ради ООН з прав людини.

24 квітня у м.Берлін (Федеративна Республіка Німеччина) Посол України у ФРН Ігор Долгов та Федеральний міністр навколишнього середовища, охорони природи та безпеки ядерних реакторів Німеччини Зігмар Габріель відкрили міжнародну конференцію «Чорнобиль 1986—2006 рр.: Досвід для майбутнього».

24 квітня у м. Неаполь (Італія) Посол України в Італії Георгій Чернявський взяв участь у прес-конференції з нагоди відкриття авіакомпанією «Аеросвіт» прямого авіарейсу Київ-Неаполь-Київ.

24 квітня у штаб-квартирі НАТО у м.Брюссель (Бельгія) відбулося чергове засідання Комісії Україна-НАТО (КУН) на рівні послів за участю Глави Місії України при НАТО, посла Костянтина Морозова.

Під час засідання обговорювалися питання, пов'язані з підготовкою до неформального засідання Комісії Україна-НАТО на рівні міністрів закордонних справ, що відбудеться 28 квітня ц.р. у м.Софія (Болгарія).

25 квітня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк прийняв Генерального директора ЮНЕСКО Коїчиро Мацууру.

На запрошення глави зовнішньополітичного відомства України участь у зустрічі взяли відомі українські діячі культури і мистецтв — поет та письменник, посол Дмитро Павличко, відомий спортсмен, радник Президента Віталій Кличко, рок-співак та музикант, радник Президента Святослав Вакарчук, оперний співак, радник Президента Володимир Гришко, а також президент українського Форуму видавців Олександр Коваль.

У ході бесіди, в якій також взяв участь голова Національної комісії України у справах ЮНЕСКО Володимир Огризко, йшлося про широкий комплекс питань, пов'язаних із культурою,

духовною спадщиною, популяризацією української культури за кордоном, поглибленням діалогу із ЮНЕСКО.

25 квітня у приміщенні Посольства України в Румунії напередодні 14-го засідання Ради міністрів закордонних справ країн-членів Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), яке пройде 26 квітня ц.р., відбулася зустріч Посла України в Румунії Юрія Малька та Генерального консула України в Стамбулі Володимира Пузирка з діючим Генеральним секретарем ОЧЕС, Послом Тедо Джапарідзе, термін повноважень якого завершується 30 квітня 2006 р.

26 квітня з нагоди вшанування 20-ї річниці аварії на ЧАЕС в МЗС України за участю Першого заступника Міністра закордонних справ України Володимира Огризка відбулася зустріч зі співробітниками Центрального апарату Міністерства, які брали участь у ліквідації наслідків аварії.

26 квітня заступник Міністра закордонних справ України Микола Маймескул взяв участь у 14-му засіданні Ради Міністрів закордонних справ країн-членів Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС) у Бухаресті (Румунія).

26 квітня Посольством України в Угорщині разом із державним самоврядуванням українців в Угорщині, Товариством української культури в Угорській Республіці в Будапешті було проведено «круглий стіл» на тему «Трагедія Чорнобиля: уроки та виклики».

27 квітня у приміщенні МЗС України відбулося перше засідання Національної комісії з питань закордонних українців в оновленому складі, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня ц.р.

28 квітня у м.Софія (Болгарія) Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Міністром закордонних справ Данії Пером Смігом Мьоллером у рамках неформальної зустрічі на рівні міністрів закордонних справ країн-членів НАТО.

28 квітня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк провів переговори зі своїм португальським колегою Діогу Фрейташ ду Амаралом у рамках участі у засіданні Комісії Україна-НАТО на рівні міністрів закордонних справ, що проходить у м.Софія (Республіка Болгарія).

Сторони досягли домовленості щодо обміну візитами з метою інтенсифікації українсько-португальських відносин, пріоритетом у яких було визначено збільшення обсягів двосторонньої торгівлі. Міністри погодились, що товарообіг у 47,7 млн. дол.

США, зафіксований у 2005 році, далекий від потенційних можливостей. Про це, зокрема, свідчить зростання обсягів торгівлі на 76,1% за січень-лютий ц.р. у порівнянні з аналогічним періодом 2005 року.

29 квітня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час перебування у Софії зустрівся з Віце-прем'єр-міністром, Міністром закордонних справ Республіки Болгарія Івайло Калфінім.

У ході зустрічі міністри високо оцінили сучасний рівень українсько-болгарського політичного діалогу та торговельно-економічних відносин.

Під час бесіди Б.Тарасюк та І.Калфін обговорили подальші перспективи співпраці у нафтогазовій сфері.

29 квітня у рамках перебування у Республіці Болгарія Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк взяв участь у міжнародній конференції «Трансформація НАТО – нові виклики та загрози», яка була організована у Софії Центром демократичних досліджень.

30 квітня у м.Філадельфія (Сполучені Штати Америки) Посол України в США Олег Шамшур взяв участь в урочистому заході, присвяченому відзначенню активізації українсько-американських відносин та 10-й річниці Радіомовлення Українського Освітньо-Культурного центру у Філадельфії. У зібранні взяли участь керівники понад сорока українських організацій, представники української діаспори та громадськості штату.

ТРАВЕНЬ

2 травня у м.Токіо (Японія) відбулася аудієнція Імператора Акіхіто та Імператриці Мітіко з Послом України в Японії Юрієм Костенком та його дружиною у зв'язку з завершенням їх дипломатичної місії в цій країні.

3 травня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк прийняв японську делегацію на чолі з Хакуо Янагісавою, головою парламентської асоціації японсько-української дружби.

Під час зустрічі було обговорено широке коло питань двостороннього співробітництва, шляхи активізації політичного діалогу та переходу до практичної реалізації наявного потенціалу у відносинах між двома країнами в економічній та гуманітарній сферах, у т.ч. у галузі спорту.

Особлива увага була приділена питанням реалізації домовленостей, досягнутих у ході візиту Президента України Віктора Ющенка до Японії у липні 2005 року. Зокрема, йшлося про можливі терміни здійснення візиту в Україну прем'єр-міністра та міністра закордонних справ Японії.

4 травня у Лювєнському католицькому університеті (Королівство Бельгія) на факультеті міжнародної та європейської політики відбувся традиційний семінар, присвячений сучасній внутрішній та зовнішній політиці України, участь у якому взяли Тимчасовий повірений у справах України в Бельгії Сергій Мішустін та заступник Представника України при ЄС Костянтин Єлісеєв.

5 травня в МЗС України відбулася прес-конференція Першого заступника Міністра закордонних справ України Володимира Огризка за результатами засідання Підкомісії з питань функціонування Чорноморського флоту Російської Федерації та його перебування на території України Українсько-Російської міждержавної Комісії (4 травня ц.р., м.Москва).

6 травня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк привітав з Днем перемоги ветеранів Великої Вітчизняної війни, які присвятили своє професійне життя дипломатичній службі.

7—8 травня посол України у Мексиці Олександр Тараненко провів зустрічі з Президентом Коста-Ріки Оскаром Аріасом та новопризначеним Міністром закордонних справ цієї країни Бруно Стагно.

Під час зустрічей український дипломат передав акредитаційні листи для участі у церемонії інавгурації Оскара Аріаса. Сторони також обговорили двостороннє українсько-коста-ріканське співробітництво.

10 травня заступник Міністра закордонних справ України Володимир Хандогій здійснив робочу поїздку до м.Умань Черкаської області у рамках виконання Указу Президента України «Про заходи щодо вдосконалення координації діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішніх зносин».

10 травня у штаб-квартирі НАТО у м.Брюссель (Королівство Бельгія) відбулося чергове засідання Ради євроатлантичного партнерства на рівні послів, у якому взяв участь Глава Місії України при НАТО, Посол Костянтин Морозов.

У ході засідання відбулось обговорення результатів неформального засідання міністрів закордонних справ держав-членів

НАТО, що відбулось 27—28 квітня ц.р. у Софії, а також засідань у його рамках Комісії Україна-НАТО та Ради НАТО-Росія.

11 травня у конференц-залі Міжнародного благодійного фонду «Україна 3000» за участю Катерини Ющенко та Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка відбулася урочиста передача сертифікатів на медичне обладнання Житомирській обласній дитячій лікарні та Чернівецькій обласній дитячій лікарні №2, які є учасниками програми Фонду «Від лікарні до лікарні».

11 травня в МЗС України відбувся брифінг для національних координаторів і членів міжвідомчих робочих груп за участю Першого заступника Міністра закордонних справ України, Голови Міжвідомчої комісії з питань підготовки України до вступу в НАТО Антона Бутейка. Захід було присвячено головним аспектам співробітництва України з Альянсом.

12 травня в МЗС України під головуванням Першого заступника Міністра закордонних справ України Володимира Огризка відбувся брифінг для послів ЄС, США та Японії за результатами засідання Підкомісії з питань тимчасового перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України.

12 травня заступник Міністра закордонних справ України, Спеціальний представник України з питань придністровського врегулювання Андрій Веселовський взяв участь у другому засіданні Консультаційної Ради Місії Європейського Союзу з прикордонної допомоги Україні та Молдові, яка відбулася у м.Одеса.

12 травня у м.Рига (Латвійська Республіка) у приміщенні українського посольства відбулась зустріч Посла України у Латвії Рауля Чілачави з керівниками та активістами українських культурно-просвітніх товариств Латвії та вчителями Ризької української середньої школи.

15 травня в МЗС України відбулося друге засідання Міжвідомчої комісії з питань підготовки України до вступу в НАТО під головуванням Першого заступника Міністра закордонних справ України, Голови Міжвідомчої комісії Антона Бутейка.

15 травня у м.Пекін (Китайська Народна Республіка) у приміщенні Посольства України у КНР відбулася зустріч Посла Сергія Камишева і співробітників дипустанови з Головою Національного олімпійського комітету України, чле-

ном Виконавчого комітету Міжнародного олімпійського комітету Сергієм Бубкою.

15 травня у м.Ріо-де-Жанейро (Бразилія) за ініціативою Українського національного комітету Міжнародної торгової палати (УНК МТП) відбувся українсько-бразильський бізнес-форум.

До складу української делегації, яку очолював президент УНК МТП Володимир Щелкунов, входили керівники великих підприємств різних галузей економіки України.

16 травня у Києві відбулося засідання Керівного комітету з питань реалізації Спільної програми співробітництва між Європейською комісією та Радою Європи для зміцнення демократичної стабільності в Україні. Засідання пройшло під співголовуванням Начальника відділу Ради Європи Департаменту ООН та інших міжнародних організації Міністерства закордонних справ України В.Войтовича, Керівника відділу зовнішньої допомоги Європейської Комісії в Києві Е.Крей та в.о.Керівника Фінансового управління Департаменту стратегічного планування Ради Європи Х.Кремадеса.

16 травня Посол України в Нідерландах, Заступник Уповноваженого (Агента) України у справі про делімітацію континентального шельфу та виключних економічних зон України та Румунії в Чорному морі Олександр Купчишин передав до Міжнародного Суду ООН Контрмеморандум України у справі про делімітацію континентального шельфу та виключних економічних зон України та Румунії в Чорному морі.

15—16 травня у Республіці Болгарія перебувала делегація Дипломатичної академії при Міністерстві закордонних справ України на чолі з ректором Миколою Куліничем.

Українська делегація ознайомилася з практикою функціонування вищих навчальних закладів Болгарії, а також з досвідом міжнародного співробітництва РБ у сфері освіти та науки.

17 травня відбулися переговори між делегацією Міністерства закордонних справ України на чолі із заступником Міністра Юрієм Костенком та делегацією міністерства закордонних справ Японії на чолі із заступником Міністра закордонних справ Японії Сьотаро Яті.

У ході переговорів було розглянуто питання розширення торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва між Україною та Японією і проблеми, які існують між двома країна-

ми у сфері економіки, зокрема, пов'язані з реалізацією в Україні проектів за програмою Офіційної допомоги розвитку.

17 травня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк прийняв копії вірчих грамот новопризначеного Посла Ісламської Республіки Іран в Україні Сейєда Муси Каземі.

17 травня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк прийняв Посла США в Україні Джона Гербста у зв'язку із завершенням його дипломатичної місії в нашій державі.

17 травня Посол України в Португалії Ростислав Троненко взяв участь в урочистій церемонії, присвяченій створенню Парламентської групи дружби «Португалія-Україна» у вищому законодавчому органі Португалії — Асамблеї Республіки.

18 травня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк у рамках перебування у м.Страсбург з метою участі у 116-му засіданні Комітету міністрів Ради Європи зустрівся з Головуючим в Комітеті РЕ, Міністром закордонних справ Румунії Міхайем Резваном Унгурану.

У ході зустрічі глави зовнішньополітичних відомств обговорили широке коло питань, які стоять на порядку денному двосторонніх відносин, зокрема організації роботи Українсько-Румунської Спільної Президентської Комісії Ющенко — Бесеску.

18 травня Посол України в США Олег Шамшур провів зустріч з конгресменом Лінкольном Діас-Баллардом.

Сторони обговорили проекти гуманітарної допомоги постраждалим від Чорнобильської аварії. Посол подякував конгресмену за активну підтримку у підготовці великого гуманітарного вантажу, відправленого до 20-ї річниці Чорнобильської аварії американським «Фондом допомоги і розвитку дітям Чорнобиля».

19 травня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк підписав від імені України Європейську конвенцію про запобігання стану безгромадянства у зв'язку з правонаступництвом держав.

19 травня у м.Страсбург (Французька Республіка) у приміщенні Постійного представництва України при Раді Європи відбулася робоча зустріч міністрів закордонних справ Грузії, України, Азербайджану та Молдови, які прибули до Страсбургу з метою участі у черговому 116-му засіданні Комітету міністрів Ради Європи.

Зустріч була присвячена підготовці до Саміту ГУАМ (Київ, 22—23 травня ц.р.), під час якого передбачається завершити ро-

боту по трансформації ГУАМ у повноцінну міжнародну організацію.

19 травня під час перебування у м.Страсбург для участі у 116-у засіданні Комітету міністрів Ради Європи Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Міністром закордонних справ Грецької Республіки Дорою Бакоянні.

У ході зустрічі міністри обговорили комплекс двосторонніх політичних та торгово-економічних відносин.

Б. Тарасюк поінформував Д.Бакоянні про внутрішньополітичну ситуацію в нашій державі, зокрема хід формування парламентської коаліції в новообраній Верховній Раді України.

Зі свого боку Міністр закордонних справ Греції зазначила позитивний розвиток відносин між Україною та Європейським Союзом протягом останнього періоду. «У Європейському Союзі зараз існує величезна симпатія до українського народу, бажання допомогти у здійсненні внутрішніх реформ», — підкреслила Д. Бакоянні.

19 травня у м.Київ відбулося відкриття українського сегмента Міждержавної інформаційно-аналітичної системи ГУАМ, у якому працюватиме Міжвідомча група України у Віртуальному центрі ГУАМ із боротьби з тероризмом, організованою злочинністю, поширенням наркотиків та іншими видами злочинів.

19 травня ц.р. Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк взяв участь у 23-ій Міжнародній конференції з питань глобальної безпеки, яка відбулася у м.Берлін (Федеративна Республіка Німеччина).

У своєму виступі Міністр окреслив існуючі виклики безпеки у Чорноморському регіоні та на Західних Балканах.

Б. Тарасюк підкреслив, що активне залучення європейських та євроатлантичних інституцій до врегулювання конфліктів у регіоні Західних Балкан сприяло тому, що зараз ідуть активні пошуки шляхів покращення безпекової ситуації та регіонального співробітництва.

22 травня у приміщенні МЗС України відбулося засідання Ради міністрів закордонних справ країн-учасниць ГУАМ, участь в якому взяли Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк, Міністр закордонних справ Грузії Гела Бежуашвілі, Міністр закордонних справ Азербайджанської Республіки Ельмар Мамед'яров, заступник Міністра закордонних справ Молдови Валеріу Осталеп.

22 травня у Києві відбулися українсько-сербсько-чорногорські консультації з питань європейської та євроатлантичної інтеграції і дунайського співробітництва за участю Першого заступника Міністра закордонних справ України Антона Бутейка та заступника Міністра закордонних справ Сербії і Чорногорії Павла Євремовича.

22 травня у штаб-квартирі НАТО міжвідомча делегація України у складі представників міністерств закордонних справ, оборони, внутрішніх справ, фінансів, а також з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Генерального штабу ЗСУ взяла участь у щорічних консультаціях з питань участі України у Процесі планування та оцінки сил (ППОС).

24 травня заступник Міністра закордонних справ України Юрій Костенко прийняв Державного Міністра закордонних справ Федеративної Республіки Нігерія Абубакара Танко.

У ході бесіди сторонами підкреслювалась обопільна зацікавленість у подальшому розвитку всебічного взаємовигідного українсько-нігерійського співробітництва як на двосторонньому рівні, так і в міжнародному форматі.

24 травня у рамках чергового головування України у Східноєвропейській регіональній групі держав-членів ООН, у Постійному представництві України при ООН у Нью-Йорку відбулася робоча зустріч двадцяти двох послів країн Групи.

У ході зустрічі активно обговорювалися питання порядку денного Організації — триваюча реформа ООН, наступні вибори Генерального секретаря, підготовка до засідання високого рівня щодо боротьби з ВІЛ/СНІД, а також робочі моменти діяльності Східноєвропейської групи, зокрема, вибори до органів та організацій системи ООН.

25 травня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк виступив перед делегацією Чиказької ради з міжнародних відносин, яка прибула до Києва з триденним ознайомчим візитом.

У своєму виступі Міністр окреслив кроки України по реалізації зовнішньополітичного курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію, відзначив позитивну динаміку розвитку українсько-американських відносин, а також роль нашої держави в поглибленні регіонального співробітництва. Окрему увагу було приділено питанням енергетичної безпеки.

25 травня в МЗС України відбулися урочисті заходи з нагоди відзначення Дня Африки.

Зокрема, керівникам дипломатичних представництв африканських держав, акредитованих в Україні, в Музеї МЗС було представлено спеціальну експозицію, присвячену історії відносин України з державами Африки.

25 травня у приміщенні МЗС України Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк та Посол Республіки Корея в Україні Хо Сун Чьол уклали «пакет» українсько-корейських угод щодо взаємного спрощення режиму поїздок різних категорій громадян обох держав.

25 травня відбулася зустріч Посла України у Республіці Ірак Ігоря Дяченка з Міністром закордонних справ Іраку Хошияром Зебарі.

Під час зустрічі Голові зовнішньополітичного відомства Іраку було передано копії вірчих грамот, а також вітального листа Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з нагоди повторного призначення на посаду у новому Уряді країни. У листі міститься запрошення відвідати Україну. У цьому зв'язку І. Дяченко наголосив, що Україна вітає затвердження коаліційного Уряду Іраку та готова надалі сприяти демократичним процесам в країні.

25 травня у м.Валлетта (Мальта) Посол України на Мальті (за сумісництвом) Георгій Чернявський вручив вірчі грамоти Президенту Республіки Мальта Едварду Фенеху-Адамі.

26 травня у м.Париж Спеціальний представник Президента України, Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк взяв участь у першому пленарному засіданні 52-ї сесії Парламентської Асамблеї НАТО.

На відкритті сесії Голова ПА НАТО П'єр Леллюш зазначив, що Організація з великою увагою та інтересом стежила за перебігом парламентських виборів в Україні 2006 р. За його словами, вибори в нашій державі пройшли демократично і засвідчили політичну зрілість української нації. П.Леллюш наголосив на необхідності залишати двері Альянсу відкритими для України та подовжувати підтримувати демократичні перетворення в нашій країні.

Б. Тарасюк виголосив звернення Президента України Віктора Ющенка до учасників Асамблеї, в якому підтверджується європейський вибір нашої держави та її намір спільно з іншими країнами зробити свій внесок у розширення та утвердження нового євроатлантичного простору демократії і безпеки. Як зазначається у посланні Глави Української Держави, саме зараз, коли Україна

впритул наблизилась до отримання запрошення приєднатися до Плану дій щодо членства в НАТО, парламентський вимір співробітництва України з Альянсом набуває особливої ваги.

26 травня у рамках головування Албанії в Центральноевропейській ініціативі в Тірані відбулася щорічна зустріч міністрів закордонних справ країн-учасниць ЦЄІ, в якій взяла участь делегація України на чолі із заступником Міністра закордонних справ Андрієм Веселовським.

26 травня Посол України у Ліванській Республіці Борис Захарчук вручив вірчі грамоти Президенту Лівану Емілю Лахуду.

29 травня заступник Міністра закордонних справ України Юрій Костенко прийняв копії вірчих грамот новопризначеного Посла Народної Республіки Бангладеш в Україні за сумісництвом Аміра Хасана Сікдера.

30 травня у приміщенні МЗС України під головуванням Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка відбувся круглий стіл на тему «Вироблення концептуальних підходів до розвитку відносин України з ЄС». У заході взяли участь провідні вітчизняні експерти та політологи.

30 травня Постійний представник України при ООН, посол Валерій Кучинський взяв участь у засіданні Ради Безпеки ООН з проблематики боротьби з тероризмом.

Під час засідання В.Кучинський підкреслив, що ООН залишається стрижнем глобальної боротьби з міжнародним тероризмом, а ГУАМ позитивно оцінює ефективні зусилля ООН у цій сфері та підтверджує свою відданість реалізації цілей і завдань світової антитерористичної коаліції.

31 травня в МЗС України відбулися переговори Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Міністром закордонних справ Королівства Норвегія Йонасом Гар Стьоре.

У ході зустрічі Міністри констатували динамічний характер українсько—норвезьких відносин в політичній сфері, активізацію торговельно—економічного та інвестиційного співробітництва, зокрема збільшення обсягів товарообігу.

Сторони обговорили перспективи розвитку енергетичного діалогу між Україною та Норвегією, зокрема, запозичення нашою державою норвезького досвіду в сфері енергозбереження та видобутку енергоносіїв.

31 травня ц.р. у м.Брюссель (Королівство Бельгія) відбулося чергове засідання у форматі Україна – Трійка Політико-Безпекового комітету (ПБК) ЄС.

Сторони розглянули актуальні питання міжнародних відносин, які становлять обопільний інтерес для України та ЄС. У цьому контексті було обговорено шляхи взаємодії з метою надання нового імпульсу процесу придністровського врегулювання. Європейська сторона високо оцінила рівень та результативність співпраці України та Місії ЄС на українсько-молдовському кордоні та привітала принципову позицію України щодо безкомпромісної боротьби з контрабандою на придністровській ділянці кордону. Сторони підтвердили відданість неухильній реалізації Плану Ющенка як базового документа, спрямованого на справедливе та всеохоплююче врегулювання придністровської проблеми.

ЧЕРВЕНЬ

«Наша мета — зробити все необхідне, щоб налагодити ефективну систему контролю на українсько-молдовському кордоні», — заявив Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час тристоронньої зустрічі з діючим Головою ОБСЄ, Міністром закордонних справ Королівства Бельгія Карелом де Гухтом та Міністром закордонних справ Республіки Молдова Андреем Стратаном, яка відбулася **1 червня** ц.р. в Одеській області на пункті перетину «Кучурган-Первомайське» придністровської ділянки українсько-молдовського кордону.

1 червня у м.Кенгерксон (США) завершила роботу 36-та Конвенція Українського народного союзу (УНС), участь у якій взяли понад 120 делегатів із різних регіонів Сполучених Штатів та Канади, а також гості та почесні члени організації.

У форумі взяв участь радник-посланник Посольства України у США Віктор Нікітюк, який у своєму зверненні до делегатів зазначив, що сьогодні Україна як ніколи потребує активної підтримки закордонного українства, його знань, багаторічного досвіду та натхнення.

1 червня у м.Нью-Йорк (США) у аеропорті ім. Дж.Ф.Кеннеді відбулася урочиста церемонія відкриття американською компанією «Дельта» прямого авіаційного сполучення з Україною.

Символічну червону стрічку біля трапу літака перерізали Генеральний консул України у Нью-Йорку Микола Кириченко та головний технічний директор «Дельти» Джим Вайтхерст.

2 червня в МЗС відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Міністром закордонних справ Естонської Республіки Урмасом Паетом, який перебував в нашій державі з робочим візитом.

У ході зустрічі естонську сторону було ознайомлено з нинішньою внутрішньополітичною ситуацією в Україні. Обговорювалися питання подальшого розвитку договірно—правової бази двосторонніх відносин, а також євроінтеграційна та регіональна тематика.

У.Паєт підтвердив підтримку його країною курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію, якнайскорішого набуття членства України в СОТ.

Під час бесіди Глава зовнішньополітичного відомства України ознайомив свого естонського колегу з розвитком Спільноти Демократичного Вибору та ГУАМ, а також надав вичерпну інформацією щодо останніх подій навколо придністровського врегулювання.

2 червня у Києві відбувся черговий, п'ятий, раунд політичних консультацій між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ і співробітництва (МЗСС) Королівства Марокко. Українську делегацію очолював Директор Третього територіального департаменту МЗС Валерій Рилач, марокканську — Директор Департаменту європейських справ МЗСС Лотфі Ауад.

5 червня у м.Бухарест (Румунія) Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк взяв участь у Чорноморському Форумі за діалог та партнерство у складі очолюваної Президентом України Віктором Ющенком делегації.

5 червня у посольстві України у Бразилії відбулося підписання Угоди про співробітництво у галузі обміну інформацією між Українським національним інформаційним агентством «Укрінформ» та Бразильською комунікаційною компанією «Радіобраз».

Від імені «Укрінформу» угоду підписав Посол України у Бразилії Юрій Богаєвський, від Бразильської комунікаційної компанії «Радіобраз» — її президент Еуженіо Буссі (Eugênio Bucci) та головний редактор Жозе Роберто Барбоза Гарсез (José Roberto Barbosa Garcez).

6 червня у м.Москва пройшли українсько-російські консультації з питань стану та перспектив співробітництва України та, відповідно, Російської Федерації з Європейським Союзом та НАТО.

Делегацію України очолив Перший заступник Міністра закордонних справ України Антон Бутейко, делегацію РФ — заступник Міністра закордонних справ РФ Олександр Грушко. Консультації були проведені за ініціативою української сторони на підставі домовленостей між Міністрами закордонних справ України і РФ у ході їхньої зустрічі у Страсбурзі 19.05.06р.

6 червня у м.Майнц (Федеративна Республіка Німеччина) відбулася зустріч Посла України у Німеччині Ігоря Долгова з Головою Соціал-демократичної партії Німеччини, Прем'єр-міністром федеральної землі Рейнланд-Пфальц Куртом Беком.

Привітавши К.Бека з нещодавнім обранням на найвищий партійний пост, Посол висловив сподівання на підтримку СДПН, яка є учасником урядової коаліції, політики, спрямованої на поглиблення українсько-німецьких відносин і сприяння євроінтеграційному курсу нашої держави.

6 червня у м.Копенгаген (Королівство Данія) було парафоровано Угоду про співробітництво між Державним агентством України з інвестицій та інновацій та датським Інвестиційним фондом для країн Центральної і Східної Європи.

Досягнення домовленості про налагодження регулярної взаємодії між українськими та датськими державними органами, що надають підтримку інвестиційним проектам і сприяють поліпшенню інвестиційного клімату, стало одним з конкретних результатів візиту до датської столиці урядової делегації на чолі з Головою Державного агентства з інвестицій та інновації Віктором Івченком.

7 червня у рамках візиту Президента України Віктора Ющенка до Королівства Нідерланди Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Міністром закордонних справ Нідерландів Бернардом Ботом.

У ході зустрічі співрозмовники обговорили низку питань двостороннього співробітництва, зокрема перспективи подальшого розвитку політичного діалогу між Україною та Нідерландами.

Б.Тарасюк та Б.Бот відзначили високий рівень двостороннього економічного співробітництва та висловили впевненість у його подальшому зростанні.

6—7 червня у м.Відень (Австрійська Республіка) відбулася 31-а сесія Ради з промислового розвитку ЮНІДО, участь у якій взяли 53 держави-члени, близько 100 країн-спостерігачів, експерти інших інституцій ООН, міжнародних і неурядових організацій, спеціалізованих установ і дослідницьких інститутів у сфері промислового розвитку.

Під час засідання було обговорено підсумки роботи ЮНІДО за 2005 р., довгострокову стратегію розвитку Організації та процес її реформування, напрямки подальшої технічної допомоги.

7 червня у м.Скоп'є (Республіка Македонія) Посольство України в Македонії спільно з Громадою українців у РМ імені Лесі Українки провели традиційний Шевченківський вечір. Подія відбувалася у мультимедійному центрі «Мала станція» Національної галереї Македонії.

8 червня в МЗС України відбулись переговори Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Міністром закордонних справ Республіки Польща Анною Фотигою.

У ході переговорів сторони обговорили низку актуальних питань дво- та багатостороннього співробітництва. Співрозмовники із задоволенням відзначили активний політичний діалог на високому та експертному рівнях та окреслили шляхи активізації галузевого діалогу, зокрема, у торговельно-економічній сфері.

8 червня у м.Ліма (Республіка Перу) відбувся обмін грамотами про ратифікацію Договору про дружні відносини і співробітництво між Україною та Республікою Перу. Відповідний протокол підписали Посол України Ігор Грушко та Міністр закордонних справ Республіки Перу Оскар Мауртуа.

10 червня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк прийняв Посла Грузії в Україні Грігола Катамадзе.

Під час бесіди Б.Тарасюк та Г.Катамадзе обговорили низку питань щодо подальшого розвитку політичного та торгово-економічного співробітництва.

Окрему увагу було приділено розвитку співпраці між Україною та Грузією у рамках міжнародних організацій.

12 червня у м.Женева (Швейцарська Конфедерація) у Палаці Націй під головуванням Посла України Валерія Кучинського розпочалася щорічна сесія Виконавчої ради Програми розвитку ООН (ПРООН) та Фонду ООН у галузі народонаселення (ЮНФПА).

Відкриваючи засідання, представник України підтвердив наміри нашої держави, яка цього року головує у Виконавчій раді,

продовжувати реформаторські кроки задля подальшого зміцнення ПРООН та ЮНФПА, збільшення практичних результатів від їх діяльності.

13 червня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк прийняв новопризначеного Посла Сполучених Штатів Америки в Україні Уїльяма Тейлора з нагоди вручення ним копій вірчих грамот.

14 червня у м.Брюссель (Королівство Бельгія) у штаб-квартирі НАТО відбулося чергове засідання Ради євроатлантичного партнерства на рівні послів, у якому взяв участь Глава Місії України при НАТО, Посол Костянтин Морозов.

Одним з головних питань порядку денного засідання було обговорення результатів засідань міністрів оборони, що відбулися 8 червня ц.р. у Брюсселі.

13—14 червня Посол України у Соціалістичній Республіці В'єтнам Павло Султанський здійснив робочу поїздку до м.Хошимін. Посол провів зустрічі з першим заступником голови Народного комітету Хошиміну Нгуєн Тхієн Няном, керівництвом Департаменту зовнішніх справ міста. Були обговорені питання зміцнення та розвитку українсько-в'єтнамського співробітництва, зокрема у міжрегіональному контексті. Порушувалося питання поглиблення різногалузевої співпраці між цим найбільшим промисловим й економічним центром В'єтнаму та Харківською областю, які підтримують контакти вже чимало років.

15 червня у м.Київ відбулися політичні консультації на рівні заступників міністрів закордонних справ України та Ісламської Республіки Пакистан. Українську делегацію на переговорах очолював заступник Міністра закордонних справ Юрій Костенко, пакистанську — заступник керівника зовнішньополітичного відомства цієї країни Атхар Махмуд.

15 червня перебуваючи у Каліфорнії Посол України у США Олег Шамшур вручив орден князя Ярослава Мудрого видатному вченому, досліднику колективізації та голодомору в Україні 1929—1933 років, професору Стенфордського університету Роберту Конквесту.

17 червня у м.Курітіба (Федеративна Республіка Бразилія) у приміщенні Українського товариства Бразилії за участі Посла України в Бразилії Юрія Богаєвського відбувся урочистий захід, присвячений врученню перших 26 посвідчень закордонного українця членам місцевої громади.

19 червня у Києві відбулися переговори Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Міністром закордонних справ Республіки Вірменія Варданом Осканяном у рамках його офіційного візиту в Україну.

Міністри обговорили широкий спектр питань двостороннього співробітництва, зокрема перспективи подальшого розвитку політичного діалогу, збереження тенденцій зростання обсягів двосторонньої торгівлі, забезпечення енергетичної безпеки у регіоні Південного Кавказу, можливостей спільної реалізації перспективних проектів у транспортній сфері, а також актуальних питань культурно-гуманітарної сфери. Сторони також обговорили напрями взаємодії у процесах утвердження демократичних принципів у регіоні Чорноморського басейну, співробітництво у рамках міжнародних організацій.

19 червня у Женевському Палаці Націй (Швейцарська Конфедерація) розпочала роботу Рада ООН з прав людини (РПЛ), створена за результатами Всесвітнього Саміту у 2005 році замість Комісії ООН з прав людини. Рада матиме широкий мандат для впровадження ефективної політики щодо забезпечення основних свобод та дієвого реагування на порушення прав людини у світі.

«Україна докладатиме усіх зусиль, аби сприяти Раді ООН з прав людини у відповідальній та ефективній реалізації своїх завдань, чим вдосконалюватиме дієвість системи ООН у справі захисту та поширення прав людини у світі», — запевнив Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк, виступаючи на Першій сесії Ради ООН з прав людини **20 червня** ц.р. у м.Женева (Швейцарія).

21 червня заступник Міністра закордонних справ України Микола Маймескул та Посол Киргизької Республіки в Україні Еркін Мамкулов здійснили обмін грамотами про ратифікацію Угоди між Україною та Киргизькою Республікою про спрощений порядок зміни громадянства громадянами України, які постійно проживають в Киргизькій Республіці та громадянами Киргизької Республіки, які постійно проживають в Україні, і запобігання випадкам без громадянства й подвійного громадянства, підписану в м.Бішкек 28 січня 2003 року.

21 червня відбулася зустріч Посла України в Республіці Ірак Ігоря Дяченка з Президентом Республіки Ірак Джалалом Талабані, у ході якої Послом України було вручено Вірчі грамоти.

22 червня відбулася зустріч Посла України в Республіці Ірак Ігоря Дяченка з Міністром фінансів Республіки Ірак Баяном Джабром. На початку зустрічі Ігор Дяченко привітав Міністра із призначенням на нову посаду та висловив сподівання на подальшу плідну співпрацю у складі постійного коаліційного Уряду Іраку.

23 червня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Виконавчим директором однієї з найавторитетніших єврейських організацій Сполучених Штатів — Американського єврейського комітету (АЄК) Девідом Харрісом.

23 червня у м.Варшава (Республіка Польща) Заступник Міністра закордонних справ України Андрій Веселовський взяв участь у політичній зустрічі високого рівня у рамках Краківської ініціативи — Ініціативи з безпеки у сфері нерозповсюдження (ІБН).

23 червня у м.Відень (Австрійська Республіка) під головуванням Постійного представника України при міжнародних організаціях у Відні Володимира Єльченка завершила свою роботу 26-а сесія Підготовчої комісії Організації Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань (ДВЗЯВ).

Комісія, у роботі якої взяли участь представники 85 країн, розглянула широке коло питань щодо створенням глобальної системи контролю за ядерними випробуваннями, набуття Договором чинності, розробки процедур інспекцій на місцях, а також визначила головні напрямки своєї діяльності на найближчу перспективу, включаючи проведення 31 серпня — 1 вересня ц.р. наукового симпозіуму з нагоди 10-ї річниці ДВЗЯВ.

«В Україні та Молдови є великий потенціал для активізації міжпарламентського співробітництва та посилення парламентського виміру двосторонніх відносин», — наголосив Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час зустрічі з Головою Парламенту Республіки Молдова Маріаном Лупу у ході свого офіційного візиту до Молдови **26 червня** ц.р.

26 червня у рамках офіційного візиту до Республіки Молдова відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Віце-прем'єр-міністром, Міністром закордонних справ та європейської інтеграції Молдови Андреєм Стратаном.

У ході зустрічі було порушено широке коло питань двостороннього та регіонального співробітництва, співпраці України та Молдови у рамках ООН і ОБСЄ.

Глави зовнішньополітичних відомств України та Молдови позитивно оцінили діяльність Місії ЄС з надання допомоги на українсько-молдовському кордоні та відзначили, що завдяки узгодженим діям українських та молдовських прикордонників спільно з Місією ЄС ситуація на українсько-молдовському кордоні покращується.

26 червня у рамках офіційного візиту Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка до Молдови відбулася його зустріч з Президентом Республіки Молдова Владіміром Вороніним.

У ході зустрічі сторони обговорили низку важливих питань двосторонніх відносин, зокрема у контексті активізації політичного діалогу і торговельно-економічного співробітництва між двома країнами.

В.Воронін дав високу оцінку стану двосторонньої співпраці та перспективам їх подальшого розвитку, особливо у контексті здійснення обома державами курсу на європейську інтеграцію.

26 червня у ході офіційного візиту до Республіки Молдова Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з особовим складом 53 групи військових спостерігачів України в Придністровському регіоні Республіки Молдова.

26 червня у приміщенні МЗС відбулася зустріч заступника Міністра закордонних справ України Миколи Маймескула з Федеральним Міністром державної служби, соціальної інтеграції, політики великих міст та рівності можливостей Королівства Бельгія Крістіаном Дюпоном.

26 червня заступник Міністра закордонних справ України, Спецпредставник з питань придністровського врегулювання Андрій Веселовський, який очолює делегацію України на Оглядовій конференції щодо імплементації Програми дій ООН 2001 року з попередження та викорінення незаконної торгівлі стрілецькою зброєю та легкими озброєннями у всіх її аспектах та боротьби з нею, взяв участь у круглому столі на тему: «Придністров'я: чи може регіональна співпраця розв'язати конфлікт?», організованому Асоціацією адвокатів міста Нью-Йорк.

27 червня відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Послом Німеччини в Україні Дітмаром Штюдemanом у зв'язку із завершення його дипломатичної місії в нашій державі.

28 червня у приміщенні Постійного міжнародного секретаріату Організації Чорноморського економічного співробітництва Генконсул України у Стамбулі, Представник України при ОЧЕС

Володимир Пузирко вручив колишньому Генеральному секретарю Секретаріату ОЧЕС Тедо Джапарідзе почесну відзнаку Міністерства закордонних справ України III ступеня, якою він був нагороджений за значний внесок у розвиток співробітництва у рамках ОЧЕС.

29 червня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Принцом Ендрю, Герцогом Йоркським, який перебуває у Києві з офіційним візитом як представник зовнішньополітичного відомства Великої Британії.

29 червня у м.Нью-Йорк (США) заступник Міністра закордонних справ України Андрій Веселовський провів зустріч з постійними представниками при ООН країн-членів «Організації за демократію та економічний розвиток — ГУАМ».

29 червня Посол України в США Олег Шамшур взяв участь у засіданні круглого столу «Україна через 18 місяців після Помаранчевої революції», який відбувся в одній з провідних політологічних інституцій США — Центрі стратегічних міжнародних досліджень.

ЛИПЕНЬ

1 липня у Києві відбулося перше засідання Українсько-Японського комітету зі співробітництва на рівні Міністрів закордонних справ під головуванням Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка та Міністра закордонних справ Японії Таро Асо у рамках його офіційного візиту в Україну 30 червня-1 липня ц.р.

4 липня у м.Одеса відповідно до домовленості Президентів України та Румунії, досягнутої 5 червня 2006 року у м.Бухарест, відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Міністром закордонних справ Румунії Міхаєм Резваном Унгуряну.

У рамках зустрічі Б.Тарасюк та М.Унгуряну обговорили питання делімітації континентального шельфу та виключних економічних зон України та Румунії у Чорному морі, відновлення Україною глибоководного суднового ходу р. Дунай — Чорне море, а також обмінялись думками щодо стану українсько-румунського співробітництва у забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин.

4 липня у м.Маріуполь Донецької області відбулося урочисте відкриття Почесного консульства Республіки Кіпр за

участю міського голови Маріуполя Юрія Хотлубея, голови Донецької облради Анатолія Близнюка, директора Департаменту консульської служби МЗС України Бориса Базилевського та Генерального консула Грецької Республіки у Маріуполі Фрагіскоса Костелленоса.

5 липня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк взяв участь у церемонії вручення дипломів випускникам Дипломатичної академії України при МЗС України.

5 липня Посол України у Об'єднаних Арабських Еміратах Євген Микитенко напередодні завершення своєї місії у цій арабській державі провів зустріч і переговори з Міністром закордонних справ ОАЕ шейхом Абдуллою бін Заїдом Аль Нагаяном.

Сторони із задоволенням констатували існуючий високий рівень відносин між двома державами у політичній, торговельно-економічній та гуманітарній сферах.

5 липня Посол України в Бельгії Ярослав Коваль вручив вірчі грамоти Королю Бельгійців Альберту II.

5 липня Посол України Віктор Кирик у зв'язку із завершенням своєї місії провів зустріч та переговори з Міністром закордонних справ Боснії і Герцеговини Младеном Іваничем.

6 липня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк взяв участь у міжнародній конференції «Україна та європейська інтеграція: виклики та можливості», організованій Інститутом Схід-Захід за сприяння Міністерства закордонних справ України.

6 липня новопризначений Посол Німеччини в Україні Райнгард Шеферс вручив копії вірчих грамот Міністру закордонних справ України Борису Тарасюку.

6 липня відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з віце-спікером Жогороку Кенеша (Парламенту) Киргизької Республіки Кубаничбеком Ісабековим, який перебуває в Україні на чолі делегації киргизьких юристів у рамках проекту ОБСЄ «Посилення потенціалу Киргизької Республіки з питань громадянства».

7 липня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк взяв участь в урочистій церемонії започаткування спільного проекту МЗС з телеканалом «Інтер», спрямованого на поширення інформаційної присутності України за кордоном.

7 липня у Державному секретаріаті зовнішніх відносин Мексики Посол України у Мексиці Олександр Тараненко зус-

трівся з Першим заступником Державного секретаря зовнішніх відносин Мексики Лурдес Арандою у зв'язку із завершенням ним дипломатичної місії у цій країні.

7–8 липня заступник Міністра закордонних справ України Андрій Веселовський взяв участь в регіональній міжнародній конференції «Чорноморський регіон: quo vadis?», що проводилася у Греції Міжнародним Центром чорноморських досліджень Організації чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС).

10 липня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк вручив нагрудний знак «Почесна відзнака Міністерства закордонних справ України III ступеня» Заступнику Голови Центральної виборчої комісії Миколі Мельнику та Почесну грамоту Міністерства закордонних справ України помічнику Заступника Голови Центральної виборчої комісії Вадиму Ковальчуку, подякувавши за сприяння у підготовці і проведенні виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року по закордонному виборчому округу.

10 липня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк прийняв копії вірчих грамот від новопризначеного Посла Великої Британії в Україні Тімоті Берроу.

11 липня відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Послом Республіки Болгарія в Україні Ангелом Ганевим у зв'язку із завершенням його дипломатичної місії в нашій державі.

11 липня у приміщенні Посольства України в Австрії відбулася урочиста церемонія нагородження членів правління та членів комітету Австрійського федерального фонду примирення (АФФП) Орденами за заслуги 2-го та 3-го ступеню.

У 2001–2005 рр. АФФП разом з Українським національним фондом «Взаєморозуміння і примирення» здійснював виплати жертвам нацизму. Майже 43 тисячі громадян нашої держави одержали компенсації на загальну суму 85,4 млн. євро.

12 липня у м.Берлін (Федеративна Республіка Німеччина) у «Європейській залі» Федерального міністерства закордонних справ Німеччини відбулася конференція «Нові відносини влади в Україні», у якій взяв участь заступник Міністра закордонних справ України Андрій Веселовський.

12 липня у рамках проведення офіційних зустрічей Посла України у Республіці Болгарія Юрія Рилача у зв'язку із закін-

ченням дипломатичної місії відбулася його зустріч з Прем'єр-міністром Болгарії Сергієм Станішевим.

Під час зустрічі Голова болгарського Уряду висловив подяку за особистий внесок Ю.Рилача у справу розвитку двосторонніх українсько-болгарських відносин, а також поздоровив Посла України із отриманою високою нагородою Республіки Болгарія – Орденом «Мадарски конник» I-го ступеню, яка була йому вручена Президентом РБ Георгі Пирвановим.

13 липня відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з колишнім Президентом Республіки Польща Александром Квасневським. На початку зустрічі Б.Тарасюк привітав А.Квасневського з обранням на посаду Голови Наглядової Ради Міжнародного центру перспективних досліджень.

13 липня відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з керівником Місії ОБСЄ в Молдові Уільямом Хіллом у зв'язку з закінченням терміну його роботи в Кишиневі.

13 липня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Головою Комітету у закордонних справах Європейського Парламенту Елмаром Брокком у рамках його дводенного візиту до України з метою участі у міжнародній конференції, присвяченій європейській інтеграції України.

14 липня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк взяв участь у міжнародній науково-практичній конференції «Оцінка ризиків та загроз національній безпеці в контексті європейської і євроатлантичної інтеграції України», організованій Національним центром з питань євроатлантичної інтеграції України.

14 липня в приміщенні МЗС України під головуванням заступника Міністра закордонних справ Миколи Маймескула відбулося друге засідання Національної комісії з питань закордонних українців. Національна Комісія ухвалила рішення про надання статусу закордонного українця 128 нашим співвітчизникам, які звернулися з відповідними заявами.

13—14 липня Посол України в Республіці Польща Олександр Моцик перебував із робочим візитом у Західнопоморському воєводстві з метою ознайомлення з можливостями розширення співпраці Західнопоморського воєводства з Україною та участі у відкритті Почесного консульства України в м.Щецин.

14—15 липня заступник Міністра закордонних справ України Андрій Веселовський взяв участь у засіданні Ради національних координаторів (РНК) Організації за демократію та економічний розвиток — ГУАМ, яке відбулося у м.Батумі (Грузія).

15 липня у м.Тетово (Республіка Македонія) за сприяння регіональної Північно-західної торговельно-промислової палати міста відбулася зустріч Посла України в Македонії Віталія Москаленка з провідними промисловцями та підприємцями Північно-західного регіону Республіки Македонія та Тетово, який є одним з найбільш розвинутих промислових центрів країни.

У ході зустрічі, участь у якій взяли понад 30 директорів фірм, промисловців і підприємців, сторони проаналізували загальний стан та перспективи розвитку українсько-македонських торговельно-економічних відносин. Було констатовано, що за підсумками січня-травня ц.р. товарообіг між Україною і Македонією склав 40 млн. доларів США, однак це є недостатнім, враховуючи потенційні можливості у двосторонньому співробітництві.

16 липня відбулася зустріч заступника Міністра закордонних справ України Юрія Костенка з Послом Держави Ізраїль в Україні Наомі Бен-Амі. Під час бесіди сторони обговорили проблему загострення ситуації на Близькому Сході.

Ю.Костенко поінформував Посла Ізраїлю про позицію України щодо розвитку ситуації у цьому регіоні. Заступник Міністра наголосив на необхідності відмови від використання сили, докладання зусиль з метою пошуку мирних шляхів вирішення існуючих проблем для попередження подальшого розгортання конфлікту та недопущення нових жертв серед цивільного населення Лівану та Ізраїлю.

17 липня відбулася зустріч заступника Міністра закордонних справ України Юрія Костенка з офіційною лівійською делегацією на чолі із заступником Міністра юстиції Лівії Мухамадом Аль-Махджубом.

18 липня відбулася зустріч заступника Міністра закордонних справ України Юрія Костенка з Послом Великої Соціалістичної Народної Лівійської Арабської Джамагирії в Україні Седдигом Мохамедом Аль-Шабані Аль-Гвері у зв'язку з завершенням його дипломатичної місії.

18 липня Посол України у Республіці Хорватія Віктор Кирик зустрівся з Міністром закордонних справ та з питань євроінтеграції Хорватії Коліндою Грабар-Кітарович у зв'язку із завершенням своєї дипломатичної місії.

20 липня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк прийняв новопризначеного Посла Австрії в Україні Йозефа Маркуса Вукетича, який вручив Главі зовнішньополітичного відомства України копії вірчих грамот.

20 липня відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Послом Держави Кувейт в Україні Мухамадом Хафізом Аль-Аджмі у зв'язку із завершенням його дипломатичної місії в нашій державі.

20 липня у м.Брюссель (Королівство Бельгія) відбулися переговори між делегаціями України та Європейської Комісії щодо узгодження проектів Угод між Україною та ЄС про спрощення візового режиму та про реадмісію осіб.

21 липня відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Послом Естонії в Україні Паулем Леттенсом у зв'язку із завершення його дипломатичної місії.

21 липня відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Послом Великої Соціалістичної Народної Лівійської Арабської Джамагирії в Україні Седдигом Мохамедом Аль-Шабані Аль-Гвері у зв'язку з завершенням його дипломатичної місії у нашій державі.

22 липня в МЗС України відбулося засідання Прес-клубу, присвячене ходу евакуації громадян України з Лівану за участю Посла з особливих доручень з питань врегулювання конфліктів Олексія Рибака та заступника Директора Департаменту консульської служби Сергія Погорельцева.

24 липня у м.Мачка (Турецька Республіка) у рамках офіційного візиту до провінції Трабзон Посла України в Туреччині Олександра Міщенка відбулося відкриття пам'ятника загиблим 3 роки тому членам екіпажу українського літака ЯК-який належав компанії UM Air (Українсько-середземноморські авіалінії).

25 липня в МЗС України відбулася зустріч заступника Міністра закордонних справ України, Спеціального представника України з питань придністровського врегулювання Андрія Веселовського з Керівником Місії ЄС з надання допомоги на українсько-молдовському кордоні Ференцом Банфі.

28 липня у МЗС України відбулося засідання прес-клубу за участю Начальника Управління з питань закордонного українства Василя Боечка, присвячене затвердженню Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року та підготовці до проведення 18–20 серпня ц.р. у м.Київ IV Всесвітнього форуму українців.

28 липня у Міністерстві закордонних справ Бразилії відбулася урочиста церемонія нагородження Надзвичайного і Повноважного Посла України Юрія Богаєвського орденом «Південний Хрест».

За дорученням Міністра закордонних справ Бразилії Селсо Аморіма нагороду Послу України вручив заступник Генерального секретаря з політичних питань, Посол Антоніо Патріота.

28 липня у приміщенні Міністерства закордонних справ Бразилії відбувся обмін грамотами про ратифікацію для набуття чинності Договором між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про видачу правопорушників, а також підписання відповідного протоколу.

З української сторони протокол підписав Посол України в Бразилії Юрій Богаєвський, з бразильської — заступник Генерального секретаря з політичних питань Міністерства закордонних справ Бразилії Антоніо де Агіар Патріота.

31 липня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Послом Королівства Бельгія в Україні П'єром Коло з нагоди закінчення його дипломатичної місії в нашій країні.

31 липня у м.Варшава (Республіка Польща) відбулася робоча зустріч Посла України в Республіці Польща Олександра Моцика з Міністром праці та соціальної політики цієї країни Анною Калятю, присвячена реалізації двосторонніх домовленостей з питань працевлаштування громадян України у Польщі та громадян Польщі в Україні.

СЕРПЕНЬ

2 серпня заступник Міністра закордонних справ України Юрій Костенко зустрівся із заступником Міністра закордонних справ Республіки Польща Павлом Ковалем, який перебуває у нашій країні з робочим візитом.

Зазначений візит став першим візитом П.Ковалю в якості заступника Міністра закордонних справ РП, який відповідає за питання Східної політики Польщі.

У ході зустрічі сторони обговорили питання внутрішньополітичної ситуації, що склалася в Україні та Польщі, питання двостороннього та багатостороннього співробітництва.

7 серпня відбулася зустріч т.в.о. Міністра закордонних справ України Миколи Маймєскула з Послом США в Україні Уільямом Тейлором.

Під час зустрічі американський дипломат передав лист Президента США на адресу Президента України, у якому Глава Білого дому вітає Віктора Ющенка із формуванням нового Уряду України. Дж.Буш відзначає той позитивний факт, що призначення Прем'єр-міністром В.Януковича відбулося як результат домовленостей, досягнутих мирним політичним шляхом у відповідності до Конституції України.

15 серпня заступник Міністра закордонних справ України Володимир Хандогій прийняв новопризначеного Посла Естонської Республіки в Україні Яана Хейна з нагоди вручення ним копій Вірчих грамот.

15 серпня відбулася зустріч заступника Міністра закордонних справ України Юрія Костенка з Послом Республіки Узбекистан в Україні Ілхомом Хайдаровим.

У ході зустрічі сторони обговорили, зокрема, ситуацію з дотриманням прав людини в Узбекистані, серед іншого, у світлі відповідної резолюції 60-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, а також низку актуальних питань двостороннього співробітництва між Україною та Узбекистаном.

19 серпня відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Міністром закордонних справ Словацької Республіки Яном Кубішем у рамках його робочого візиту в Україну.

Під час бесіди було обопільно відзначено, що Україна та Словаччина надають пріоритетного значення двостороннім відносинам між нашими державами та висловилися за збереження активної динаміки розвитку українсько-словацького співробітництва у всіх його сферах.

У контексті розвитку політичного діалогу на найвищому рівні Українська сторона підтвердила наміри здійснити офіційний візит Президента України до Словацької Республіки.

23 серпня відбулася зустріч заступника Міністра закордонних справ України Юрія Костенка з Послом Турецької Республіки в Україні Ердоганом Ішджаном.

Під час зустрічі сторони відзначили дружній характер відносин між Україною і Туреччиною, наголосили на необхідності більш тісної співпраці між двома країнами в економічній сфері, реалізації потенціалу двосторонньої взаємодії, виведення співробітництва на рівень стратегічного партнерства.

26 серпня Генеральний консул України в Любліні Іван Грицак взяв участь у III Транскордонних українсько-польських

Днях Добросусідства, що проходили в с.Корчмин (Люблінське воєводство Республіки Польща) під патронатом Кардинала Української греко-католицької церкви Любомира Гузара та Міністра культури Республіки Польща Казімежа Уяздовського.

28 серпня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Послом Фінляндської Республіки в Україні Лаурою Рейніля.

Посол Фінляндії, як головуючої у Євросоюзі країни, підтвердила готовність держав-членів ЄС підтримувати здійснення політичних та економічних реформ в Україні, що сприятиме наближенню нашої держави до Європейського Союзу. Л.Рейніля також підтвердила готовність держав-членів ЄС сприяти вирішенню основних питань порядку денного співпраці між Україною та Європейським Союзом, а саме: укладення угод про спрощення візового режиму та реадмісію, створення зони вільної торгівлі, розвитку енергетичного діалогу та розробки нової базової угоди між Україною та ЄС, що має замінити Угоду про партнерство та співробітництво, термін дії якої завершується у 2008 р.

29 серпня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк у рамках робочого візиту до Республіки Польща зустрівся з Міністром закордонних справ Республіки Польща Анною Фотигою.

29 серпня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк у рамках робочого візиту до Республіки Польща зустрівся з Головою Ради Міністрів Польщі Ярославом Качинським.

30 серпня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк у рамках робочого візиту до Фінляндської Республіки поклав квіти до меморіальної дошки на честь першої дипломатичної місії України у Фінляндії, яка розміщена на будинку, де знаходилося Посольство України у Фінляндії у 1918–1921 рр.

30 серпня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк у рамках робочого візиту до Фінляндської Республіки зустрівся з Міністром з європейських справ, зовнішньої торгівлі та розвитку Фінляндії Паулою Легтомякі.

30 серпня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк у рамках робочого візиту до Фінляндської Республіки зустрівся з Головою парламентського комітету у закордонних справах Фінляндії Ліізою Яконсаарі.

«Україна розглядає фінське головування в ЄС у другій половині 2006 року як надзвичайно важливе для подальшого розвитку відносин України з Європейським Союзом», — заявив

Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час зустрічі з Міністром закордонних справ Фінляндії Еркі Туоміоя, що відбулася у рамках його робочого візиту до Фінляндської Республіки **30 серпня** ц.р.

30 серпня заступник Міністра закордонних справ України, Спеціальний представник України з питань придністровського врегулювання Андрій Веселовський зустрівся із Спеціальним представником Міністерства закордонних справ Російської Федерації з питань відносин з країнами СНД, Послом з особливих доручень Валерієм Кеняйкінім та Послом з особливих доручень МЗС РФ Валерієм Нестерушкінім.

ВЕРЕСЕНЬ

1 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк взяв участь в урочистій церемонії відкриття навчального року в новому приміщенні Дипломатичній академії при Міністерстві закордонних справ України.

1 вересня Посол України в Республіці Сінгапур Віктор Маштабей вручив вірчі грамоти Президенту Республіки Сінгапур Селлапану Рама Натану.

4 вересня у м.Київ заступник Міністра закордонних справ, Спеціальний представник України з питань придністровського врегулювання Андрій Веселовський взяв участь у робочій зустрічі керівників транспортних відомств України і Республіки Молдова Миколи Рудьковського і Мирона Гагауза, присвяченій обговоренню проблематики залізничного транзиту з України через Молдову.

5 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк, у рамках візиту до Словацької Республіки на зустріч міністрів закордонних справ у форматі «Вишеградська четвірка + Україна», зустрівся з Міністром закордонних справ Угорської Республіки Кінгою Гйонц.

5 вересня Посол України в Республіці Казахстан Микола Селівон вручив вірчі грамоти Президенту цієї країни Нурсултану Назарбаєву.

6 вересня відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Державним міністром Грузії з питань інтеграції у європейські та євроатлантичні структури, Віцепрем'єр-міністром Георгієм Барамідзе.

6 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Послом Російської Федерації в Україні Віктором Черномірдіним.

У ході зустрічі сторони обговорили перспективи розвитку українсько-російських відносин на найближчий час.

7 вересня заступник Міністра закордонних справ України Микола Маймескул взяв участь в урочистій церемонії вручення нагород за особливі заслуги у протидії торгівлі людьми, що відбулася у приміщенні Національного академічного драматичного театру ім.І.Франка.

9 вересня у приміщенні Наукового товариства ім. Тараса Шевченка у Нью-Йорку (НТШ) за участі Генерального консульства України в Нью-Йорку відбулась наукова конференція, присвячена 150-й річниці від дня народження Івана Франка.

11 вересня відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з новопризначеним Послом Королівства Норвегія в Україні Олафом Берстадом, який вручив Главі зовнішньополітичного відомства України копії вірчих грамот.

11 вересня Посол України в Арабській Республіці Єгипет Євген Микитенко вручив копії Вірчих грамот Міністру закордонних справ АРЕ Ахмеду Абул Гейту.

12 вересня відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Міністром оборони Королівства Норвегія Анне-Грете Стрьом-Еріхсен, яка відвідує Україну з офіційним візитом на запрошення Міністерства оборони України.

Перед зустріччю відбулося підписання Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Норвегія про захист інформації з обмеженим доступом. З української сторони Угоду підписав Голова Служби безпеки України І.В.Дріжчаний, з норвезької — Міністр оборони Норвегії А.-Г.Стрьом-Еріхсен.

13 вересня відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка з Головою Державних Зборів (Парламенту) Угорської Республіки Каталін Сілі в рамках її офіційного візиту в Україну.

13 вересня Посол України в Королівстві Іспанія Анатолій Щерба вручив вірчі грамоти Королю Іспанії Хуану Карлосу І. Після вручення вірчих грамот відбулася бесіда Посла з іспанським монархом у присутності Міністра закордонних справ Іспанії Мігеля Анхеля Моратіноса.

13 вересня у штаб-квартирі НАТО в Брюсселі відбулось чергове засідання Ради євроатлантичного партнерства (РЄАП) на рівні послів, в якому взяв участь Глава Місії України при НАТО, Посол Костянтин Морозов.

Згідно з порядком денним засідання, були обговорені питання, пов'язані із співпрацею Альянсу та країн-партнерів у сфері планування на випадок надзвичайних ситуацій, зокрема учасники заслухали доповідь керівника Євроатлантичного координаційного центру реагування на катастрофи про результати роботи цієї структури у 2005 року, обговорили стан реалізації заходів з планування на випадок надзвичайних ситуацій тощо.

15 вересня в МЗС України, у рамках засідання Ради національних координаторів Організації за демократію та економічний розвиток — ГУАМ, відбулася урочиста церемонія вручення нагород України представникам іноземних держав, якими вони були нагороджені Указом Президента України з нагоди 15-ї річниці Незалежності України за вагомий особистий внесок у розвиток міжнародного співробітництва.

15 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк взяв участь у прямій телефонній лінії («гаряча лінія») Кабінету Міністрів України. Під час цього заходу Міністр надав відповіді громадянам на найбільш актуальні питання щодо зовнішньої політики України та захисту громадян України за кордоном

15 вересня заступник Міністра закордонних справ України Микола Маймескул вручив екзекватуру Почесному консулу Туніської Республіки в м.Київ Геннадію Самойлову. Консульський округ почесного консульства охоплює територію всієї України.

14—15 вересня в м. Київ відбулося чергове засідання Ради національних координаторів (РНК) Організації за демократію та економічний розвиток — ГУАМ за участю представників Азербайджану, Грузії, Молдови та України. Делегацію України на цьому заході очолив заступник Міністра закордонних справ, Національний координатор ГУАМ Андрій Веселовський.

18 вересня Посол України в США Олег Шамшур вручив Генерал-губернатору Антигуа та Барбуда Джеймсу Карлайслу вірчі грамоти.

У ході перебування у столиці Антигуа та Барбуда м.Сент-Джонс глава дипломатичної місії України також мав офіційні зустрічі з Прем'єр-міністром Антигуа та Барбуда Вінстоном Болдвіном Спенсером, Постійним секретарем у закордонних спра-

вах Коліном Мердоком, Генеральним прокурором та Міністром у юридичних справах Джастіном Саймоном, лідером парламентської опозиції Стедроєм Бенджаміном.

19 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк у рамках візиту до м. Нью-Йорк (США) з метою участі у роботі 61-ї сесії ГА ООН зустрівся з Міністром закордонних справ Російської Федерації Сергеем Лавровим.

«Подальший розвиток взаємовигідних двосторонніх відносин з Литвою залишається одним із пріоритетних напрямів зовнішньої політики України», — заявив Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час зустрічі з Міністром закордонних справ Литовської Республіки Петрасом Вайтекунасом у м.Нью-Йорк (США) **19 вересня** ц.р.

19 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк у рамках участі в роботі 61-ї сесії ГА ООН підписав від імені України Факультативний протокол до Конвенції про безпеку персоналу ООН та зв'язаного з нею персоналу.

19 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк у рамках візиту до м. Нью-Йорк (США) з метою участі у роботі 61-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН зустрівся з колишнім Прем'єр-міністром Канади, а нині адвокатом провідної канадської юридичної фірми «Хінан Блейкі» Жаном Крет'єном.

«Просування миру та безпеки у світі, утвердження віри кожної людини на планеті в те, що майбутнє без ядерної зброї — це не лише політичне гасло, а мета, яку реально можна досягнути спільними зусиллями, є нашим головним завданням», — заявив Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час участі у міністерській зустрічі країн-учасниць Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань (ДВЗЯВ) у м.Нью-Йорк (США) **20 вересня** ц.р.

20 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час перебування у м. Нью-Йорк з метою участі у роботі 61-ї сесії ГА ООН зустрівся з Федеральним міністром закордонних справ Німеччини Франком Вальтером Штайнмаєром.

«Україна як країна, що має значний досвід у миротворчій діяльності, серйозно вивчає можливість приєднання до багатонаціональних міжнародних сил відповідно до резолюції РБ ООН №1701 щодо ситуації в Лівані», — заявив Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час зустрічі з Міністром закордонних справ Ліванської Республіки Фаузі Саллухом у м.Нью-Йорк (США) **20 вересня** ц.р.

«Спільнота демократій має розширювати свої межі, оскільки це єдиний шлях поширення ідеалів толерантності, захисту прав людини, подолання терору, страху і бідності», — заявив Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк, беручи участь у засіданні Спільноти демократій на рівні міністрів закордонних справ у м.Нью-Йорк **20 вересня** ц.р.

20 вересня у Нью-Йорку міністри закордонних справ України Б.Тарасюк та Республіки Суринам Лижія Луїз Ірен Крааг-Кетелдіджк підписали Спільне комюніке про встановлення дипломатичних відносин між двома державами.

20 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час перебування у м. Нью-Йорк з метою участі у роботі 61-ї сесії ГА ООН зустрівся з Міністром закордонних справ Ісламської Республіки Афганістан Раджином Дадфаром Спанта.

20 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк у рамках візиту до м.Нью-Йорк з метою участі у роботі 61-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН зустрівся з Міністром закордонних справ Республіки Перу Хосе Антоніо Гарсія Белаунде.

20 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час перебування у м.Нью-Йорк з метою участі у роботі 61-ї сесії ГА ООН зустрівся з Міністром закордонних справ Королівства Іспанія Мігелем Моратіносом.

20 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час перебування у м.Нью-Йорк з метою участі у роботі 61-ї сесії ГА ООН зустрівся з Міністром закордонних справ Канади Пітером Гордоном Маккеєм.

20 вересня у рамках участі в урочистому прийнятті з нагоди відкриття Конференції «Глобальна ініціатива Клінтона» Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся із колишнім Президентом США Біллом Клінтоном.

19—20 вересня у м.Кишинів (Республіка Молдова) заступник Міністра закордонних справ України Володимир Хандогій взяв участь у міжміністерських консультаціях України та Республіки Молдова.

20 вересня заступник Міністра закордонних справ України Володимир Хандогій у рамках українсько-молдовських консультацій, які проходять у м.Кишинів (Республіка Молдова), відвідав будівництво транспортно-енергетичного комплексу в районі молдовського села Джурджулешть на березі Дунаю.

21 вересня заступник Міністра, Спеціальний представник України з питань придністровського врегулювання Андрій Веселовський взяв участь у третьому засіданні Консультативної Ради щодо діяльності Місії Європейського Союзу з надання допомоги в питаннях кордону Україні та Республіці Молдова.

21 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час перебування у м.Нью-Йорк (США) з метою участі у роботі 61-ї сесії ГА ООН зустрівся з Державним секретарем закордонних справ, політики та економічного планування Республіки Сан-Маріно Фіоренцо Столфі.

21 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час перебування у м.Нью-Йорк (США) з метою участі у роботі 61-ї сесії ГА ООН зустрівся з Міністром закордонних справ Люксембургу Жаном Ассельборном.

21 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк, перебуваючи у м. Нью-Йорк з метою участі у роботі 61-ї сесії ГА ООН, зустрівся із студентами та професорсько-викладацьким складом Колумбійського університету та виступив із лекцією на тему досягнень української зовнішньої політики після «Помаранчевої революції».

21 вересня у Нью-Йорку Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк провів зустріч з Головою 61-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН Хаєю Рашед Аль-Халіфію.

«Український і чорногорський народи історично пов'язані спільним слов'янським корінням, вірою і тісними культурними зв'язками. На сьогодні наші країни як незалежні держави мають ще й спільну мету — рух у напрямі європейської та євроатлантичної інтеграції», — підкреслив Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час зустрічі зі своїм чорногорським колегою Міодрагом Влаховичем у м. Нью-Йорк **21 вересня** ц.р.

21 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час перебування у м.Нью-Йорк (США) з метою участі у роботі 61-ї сесії ГА ООН зустрівся з Міністром закордонних справ Чеської Республіки Олександром Вондрою.

21 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час перебування у м.Нью-Йорк (США) з метою участі у роботі 61-ї сесії ГА ООН зустрівся з Міністром закордонних справ Республіки Габон Жаном Пінгом.

21 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час перебування у м.Нью-Йорк (США) з метою

участі у роботі 61-ї сесії ГА ООН зустрівся з Міністром закордонних справ Республіки Гватемала Гертом Розенталем.

22 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час перебування у м. Нью-Йорк з метою участі у роботі 61-ї Сесії ГА ООН зустрівся з Генеральним секретарем НАТО Яаапом де Хоопом Схеффером.

22 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час перебування у м.Нью-Йорк (США) з метою участі у роботі 61-ї сесії ГА ООН зустрівся з Міністром закордонних справ Ірану Манучехром Моттакі на його прохання.

22 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся із провідними американськими політологами та експертами з питань Східної Європи в офісі Євразійської групи на запрошення Фундації «Помаранчеве коло».

22 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час перебування у м.Нью-Йорк (США) з метою участі у засіданні 61-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН зустрівся з Міністром закордонних справ Республіки Ірак Хошияром Зебрі.

18—22 вересня у м.Женева (Швейцарська Конфедерація) відбулося сьоме засідання держав-учасниць Конвенції про заборону використання, накопичення, виробництва та передачі протипіхотних мін (Оттавська конвенція).

Згідно з відповідним Указом Президента України до складу делегації України, на чолі з Постійним представником України при міжнародних організаціях у Женеві Євгеном Бершедою, увійшли експерти РНБО, Міноборони та МНС.

23 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк у рамках зустрічі з активом української діаспори виступив в Українському інституті Америки (США). Під час зустрічі представникам української громади були вручені державні нагороди з нагоди 15-ї річниці Незалежності України.

23 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час перебування у м.Нью-Йорк (США) з метою участі у роботі 61-ї сесії ГА ООН зустрівся з Міністром закордонних справ та торгівлі Республіки Корея Бан Кі-муном.

25 вересня заступник Міністра закордонних справ України Андрій Веселовський зустрівся з Директором Директорату з питань Східної Європи, Південного Кавказу та Центральної Азії Генерального Директорату зовнішніх відносин Європейської

Комісії Югом Мінгареллі та Головою Представництва ЄК в Україні Іеном Боугом.

25 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час перебування у м.Нью-Йорк з метою участі у роботі 61-ї сесії ГА ООН зустрівся з Державним секретарем США Кондолізою Райс.

25 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк під час перебування в Нью-Йорку з метою участі у роботі 61-ї сесії ГА ООН зустрівся із Міністром закордонних справ Республіки Узбекистан Владіміром Норовим.

25 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк виступив на 61-й сесії Генеральній Асамблеї ООН у м.Нью-Йорк (США).

25 вересня у м.Вашингтон (США) розпочала роботу сесія програми «Україно-американський політичний діалог», організована Фондацією «Україна-США».

У роботі форуму взяли участь народні депутати України, колишні послы України у США і США в Україні, відомі експерти дослідницьких центрів, представники інших неурядових організацій обох країн. Форум спрямований на розв'язання актуальних проблем, які стоять перед Україною і має на меті протягом 4 днів розробити серію рекомендацій у сфері зовнішньої та внутрішньої політики, в інформаційній та економічній сферах.

26—27 вересня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк взяв участь у заходах з нагоди 65-ї річниці трагедії Бабиного Яру, приурочених вшануванню пам'яті жертв цієї страшної події. Зокрема, Б.Тарасюк відвідав фотовиставку організовану Міжнародним Форумом «Let My People Live!», поклав квіти до підніжжя пам'ятника жертв Бабиного Яру та взяв участь у відкритті Міжнародного Форуму «Життя народу мого» у Національній Опері.

27 вересня відбулася зустріч заступника Міністра закордонних справ України Андрія Веселовського із заступником Начальника Управління військового і оборонного співробітництва МЗС Франції Бернаром Лапортом.

28 вересня в Тбіліському державному театрі опери і балету ім. З.Паліашвілі відбулась урочиста церемонія відкриття Року України в Грузії. Для участі в урочистостях до Грузії прибула чисельна українська делегація на чолі із Міністром культури і туризму України Ігорем Лиховим, у склад якої також вхо-

дять заступник Міністра закордонних справ України Володимир Хандогій.

30 вересня в Посольстві України в КНР (м. Пекін) завершила свою роботу дводенна кушова нарада старших консульських посадових осіб дипломатичних установ України в країнах Азіатсько-Тихоокеанського регіону, яка проходила під головуванням заступника Міністра закордонних справ України Миколи Маймескула.

30 вересня Посол України в Італії Георгій Чернявський вручив вірчі грамоти Капітанам — Регентам Республіки Сан-Марино, що акредитували його в якості Надзвичайного і Повноважного Посла України в Республіці Сан-Марино за сумісництвом.

ЖОВТЕНЬ

2 жовтня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Міністром закордонних справ, міжнародної торгівлі та культу Аргентинської Республіки Хорхе Тайяни, у рамках його офіційного візиту до України.

3 жовтня заступник Міністра закордонних справ України Микола Маймескул вручив екзекватуру Генеральному консулу Російської Федерації у місті Одеса Александрові Грачову.

3 жовтня в.о. Постійного представника України при ООН Віктор Крижанівський від імені ОДЕР-ГУАМ виступив на загальних дебатах в Другому комітеті 61-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН.

Віктор Крижанівський поінформував про створення у травні ц.р. нової міжнародної організації «Організація за демократію і економічний розвиток — ГУАМ», а також про її цілі та завдання.

4 жовтня ц.р. в Люксембурзі було проведене четверте засідання міністрів з питань юстиції, свободи і безпеки (ЮСБ) у форматі Україна-Трійка ЄС.

У ході засідання, Сторони погодили основні елементи оновленого Плану дій Україна-ЄС з питань ЮСБ, визначили пріоритети співробітництва у цій сфері на кілька майбутніх років, обговорили стан справ стосовно переговорів щодо укладення угод зі спрощення візового режиму і реадмісії. Були також підведені підсумки виконання Плану дій ЄС з питань юстиції і внутрішніх справ в Україні від 2001 року та графіка його імплементації у сферах міграції і притулку; управління кордонами; боротьби

з організованою злочинністю і тероризмом, включаючи протидію відмиванню грошей, фінансуванню тероризму, торгівлі людьми та незаконному переміщенню наркотиків; правоохоронного і прокурорського співробітництва, зміцнення судової системи.

5 жовтня відбулася зустріч заступника Міністра закордонних справ України, Спеціального представника України з питань придністровського врегулювання Андрія Веселовського з Заступником помічника державного секретаря США з європейських питань Девідом Креймером.

6 жовтня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Комісаром з регіональних питань Європейської Комісії Данутою Хюбнер.

У ході зустрічі сторони обговорили внутрішньополітичну ситуацію в Україні та ЄС, підготовчий процес вступу України до СОТ, питання європейських інвестицій в Україну, а також двосторонні стосунки, зокрема в частині підготовки нового базового договору між Україною та ЄС, співробітництва у сфері юстиції, свободи і безпеки, енергетики, прикордонного та міжрегіонального співробітництва.

Окремо було розглянуто питання спрощення візового режиму та реадмісію.

7 жовтня на площі Т.Шевченка у центрі Парижа, за ініціативи Союзу французів українського походження, мерії Парижа, при підтримці Посольства України у Франції відбулась урочиста церемонія відкриття меморіальної дошки українським мігрантам які в різні часи внаслідок політичних репресій або економічних труднощів були змушені залишити Батьківщину.

9 жовтня Посол України в Арабській Республіці Єгипет Євген Микитенко вручив Вірчі грамоти Президенту АРЕ Хосні Мубараку. У ході короткої бесіди український дипломат поінформував Главу Єгипту про сучасну політичну та економічну ситуацію в Україні, а також підкреслив налаштованість керівництва нашої держави й надалі розвивати багатогранне двостороннє співробітництво. Президент Х.Мубарак висловив задоволення сучасним станом українсько-єгипетських відносин, зазначивши що двостороння співпраця у різноманітних сферах має хороші перспективи і слугуватиме інтересам народів двох дружніх держав.

10 жовтня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк прийняв делегацію Комітету Парламентської асамблеї Ради Європи (ПА РЕ) з питань виконання обов'язків

та зобов'язань державами-членами (Моніторинговий комітет) у складі пані Ханне Северінсен, заступника Голови ПА РЄ, та пані Ренате Вольвенд.

10 жовтня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк прийняв новопризначеного Посла Держави Кувейт в Україні Хамуда Юсефа Мішарі Ар-Роудані, який вручив Главі зовнішньополітичного відомства України копії Вірчих грамот.

10 жовтня заступник Міністра закордонних справ України Володимир Хандогій прийняв новопризначеного Посла Республіки Ісландія в Україні (за сумісництвом з резиденцією в м.Гельсінкі) Ханнеса Хейміссона з нагоди вручення ним копій вірчих грамот.

10 жовтня у штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку (США) в.о. Постійного представника України при ООН Віктор Крижанівський від імені країн-учасниць ОДЕР-ГУАМ закликав провести ефективні та результативні переговори з метою визначення ставок внесків країн-членів ООН на трирічний період 2007–2009 рр.

11 жовтня заступник Міністра закордонних справ України Юрій Костенко прийняв новопризначеного Посла Республіки Намібія в Україні (за сумісництвом з резиденцією в м.Москва) Самуеля Мбамбо з нагоди вручення ним копій Вірчих грамот.

11 жовтня заступник Міністра закордонних справ України Юрій Костенко прийняв новопризначеного Посла Єменської Республіки в Україні (з резиденцією у м. Москва) Абдульвагаба Мухамеда Ар-Раухані з нагоди вручення ним копій Вірчих грамот.

11 жовтня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зустрівся з Міністром закордонних справ Литви Пятрасом Вайтекунасом у рамках його одноденного робочого візиту в Україну.

За підсумками візиту Б.Тарасюк та П.Вайтекунас підписали Спільну заяву про співробітництво з імплементації Плану дій Україна-ЄС, а також провели спільну прес-конференцію.

11 жовтня заступник Міністра закордонних справ України Володимир Хандогій прийняв новопризначеного Посла Республіки Кіпр в Україні (за сумісництвом з резиденцією в м. Берлін) Леонідеса Маркідеса з нагоди вручення ним копій Вірчих грамот.

11 жовтня заступник Міністра закордонних справ України Юрій Костенко прийняв новопризначеного Посла Республіки

Гана в Україні (за сумісництвом з резиденцією в м.Москва) Едварда Апау Мантея з нагоди вручення ним копій Вірчих грамот.

12 жовтня заступник Міністра закордонних справ України Юрій Костенко прийняв новопризначеного Посла Буркіна-Фасо в Україні (за сумісництвом з резиденцією в м.Берлін) Ксав'є Ніодого з нагоди вручення ним копій Вірчих грамот.

12 жовтня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк взяв участь у зустрічі з Послами держав-членів ЄС на запрошення Посла Головуючої в ЄС Фінляндії Лаури Рейніля. На зустріч також були запрошені Глава Представництва Європейської Комісії в Україні Ієн Боуг та керівники Посольств Румунії та Болгарії.

12 жовтня м.Копенгаген (Королівство Данія) відбулося чергове засідання українсько-датської Змішаної комісії з питань міжнародних автомобільних перевезень, на якому розглядалися актуальні питання розширення співробітництва між двома країнами у цій сфері.

Українську делегацію на засіданні очолював директор Державного департаменту автомобільного транспорту Мінтрансв'язку України Сергій Доброход, а датську — директор Департаменту з безпеки руху та транспорту Міністерства транспорту та енергетики Тео Рабенберг.

13 жовтня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк прийняв Посла Бельгії в Україні Марка Вінка з нагоди вручення ним копій Вірчих грамот.

13 жовтня Голова Підготовчої комісії Організації Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань, Постійний представник України при міжнародних організаціях у Відні Володимир Єльченко скликав надзвичайну сесію цього органу для розгляду ситуації та визначення подальших кроків у зв'язку з заявою КНДР про здійснення ядерного випробування.

Учасники засідання одностайно засудили цей крок КНДР. Загальну підтримку знайшов заклик до уряду країни утриматися від подальших ядерних випробувань та приєднатися до міжнародних документів у галузі нерозповсюдження та роззброєння, а також відновити шестисторонні переговори з вирішення корейської проблеми.

16 жовтня Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк взяв участь у круглому столі «Голодомор 1932—1933 років — геноцид в Україні (до громадського обговорення ініціативи

Президента України про політико-правову оцінку Голодомору 1932—1933 років в Україні)»

17 жовтня у м.Відень (Республіка Австрія) відбулося урочисте відкриття українського культурно-інформаційного центру (КІЦ) за участю Першого заступника Міністра закордонних справ України Володимира Огризка.

17 жовтня у м. Вашингтон (США) в Міжнародному центрі ім. Р.Рейгана розпочала свою роботу дводенна конференція «Шлях України до зрілої національної державності. Сьомий круглий стіл: Україна та членство в НАТО».

У роботі конференції беруть участь ряд конгресменів США, народні депутати України, високопоставлені представники Державного департаменту, Ради національної безпеки США, американського та українського оборонних відомств, інших державних установ США.

19—20 жовтня в м. Ополє (Республіка Польща) відбулися урочисті заходи з нагоди відзначення 5-ої річниці підписання Угоди про співробітництво між Івано-Франківською областю та Опольським воєводством.

У заходах з української сторони взяли участь Генеральний консул України в Кракові Михайло Бродович та делегація Івано-Франківської області на чолі з Головою облдержадміністрації Романом Ткачем. Програма урочистостей включала проведення зустрічей з керівництвом воєводства та міста, відкриття меморіальної дошки з барельєфами Івана Франка та польського прозаїка Станіслава Вінценза, фотовиставки, присвяченій гучульському краю, а також культурну програму.

ЗМІСТ

Борис Тарасюк. Повернення України в об'єднану Європу: роль зовнішньої політики	6
Павло Кривонос. Київ дипломатичний	13
Сергій Пирожков. Реформування сектора безпеки й оборони України після помаранчевої революції	25
Степан Віднянський. У пошуках оптимальної зовнішньополітичної парадигми України	54
Леонід Шкляр. Вітчизняна етнополітика: уроки та перспективи	69
Володимир Бех. Ідея соціального організму як імператив концепції національної безпеки України у XXI столітті	103

ПОСЛИ УКРАЇНИ В ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВАХ

Республіка Австрія. <i>Володимир Єльченко</i>	120
Азербайджанська Республіка. <i>Степан Волковецький</i>	121
Алжирська Народна Демократична Республіка. <i>Сергій Боровик</i>	122
Республіка Ангола. <i>Володимир Лакомов</i>	123
Аргентинська Республіка. <i>Олександр Никоненко</i>	124
Республіка Болгарія. <i>Юрій Рилач</i>	125
Федеративна Республіка Бразилія. <i>Юрій Богаєвський</i>	126
Ватикан. <i>Григорій Хоружий</i>	127
Сполучені Королівства Великої Британії і Північної Ірландії. <i>Ігор Харченко</i>	128
Соціалістична Республіка В'єтнам. <i>Павло Султанський</i>	129
Республіка Вірменія. <i>Олександр Божко</i>	130
Грецька Республіка. <i>Валерій Цибух</i>	131
Грузія. <i>Микола Слис</i>	132
Королівство Данія. <i>Наталія Зарудна</i>	133
Естонська Республіка. <i>Павло Кір'яков</i>	134
Федеративна Демократична Республіка Ефіопія. <i>Владислав Дем'яненко</i>	136
Ізраїль. <i>Ігор Тимофеев</i>	137
Республіка Індія. <i>Олег Семенець</i>	138
Ісламська Республіка Іран. <i>Володимир Буцяга</i>	139

Ірландія. <i>Євген Перелигін</i>	140
Італія. <i>Георгій Чернявський</i>	142
Хашимітське Королівство Йорданія. <i>Віктор Нагайчук</i>	143
Канада. <i>Микола Маймескул</i>	144
Китайська Народна Республіка. <i>Сергій Камишев</i>	146
Киргизька Республіка. <i>Володимир Тягло</i>	147
Республіка Кіпр. <i>Борис Гуменюк</i>	148
Республіка Куба. <i>Олександр Гнедих</i>	149
Латвійська Республіка. <i>Рауль Чілачава</i>	151
Литовська Республіка. <i>Борис Клімчук</i>	152
Велика Соціалістична Народна Лівійська Арабська Джамахірія. <i>Олексій Рибак</i>	153
Республіка Македонія. <i>Віталій Москаленко</i>	154
Малайзія. <i>Олександр Шевченко</i>	155
Королівство Марокко. <i>Борис Гудима</i>	156
Мексиканські Сполучені Штати. <i>Олександр Тараненко</i>	157
Республіка Молдова. <i>Петро Чалий</i>	158
Федеративна Республіка Нігерія. <i>Олег Скоропад</i>	159
Королівство Нідерланди. <i>Олександр Купчишин</i>	160
Федеративна Республіка Німеччина. <i>Ігор Долгов</i>	161
Королівство Норвегія. <i>Ігор Сагач</i>	162
Об'єднані Арабські Емірати. <i>Євген Микитенко</i>	163
Ісламська Республіка Пакистан. <i>Ігор Поліха</i>	165
Республіка Перу. <i>Ігор Грушко</i>	166
Південно-Африканська Республіка. <i>Михайло Скуратовський</i>	167
Республіка Польща. <i>Олександр Моцик</i>	168
Португальська Республіка. <i>Ростислав Троненко</i>	169
Російська Федерація. <i>Микола Білоблоцький</i>	171
Румунія. <i>Юрій Малько</i>	172
Королівство Саудівська Аравія. <i>Леонід Гур'янов</i>	174
Сербія і Чорногорія. <i>Анатолій Олійник</i>	175
Сирійська Арабська Республіка. <i>Володимир Коваль</i>	177
Республіка Сінгапур. <i>Олександр Горін</i>	178
Словацька Республіка. <i>Інна Огнівець</i>	179
Сполучені Штати Америки. <i>Олег Шамшур</i>	181
Королівство Таїланд. <i>Ігор Гуменний</i>	182
Туркменістан. <i>Віктор Майко</i>	183
Турецька Республіка. <i>Олександр Міщенко</i>	184

Угорська Республіка. <i>Юрій Мушка</i>	185
Фінляндська Республіка. <i>Олександр Майданник</i>	186
Французька Республіка. <i>Юрій Сергеев</i>	187
Республіка Хорватія. <i>Віктор Кирик</i>	188
Чеська Республіка. <i>Іван Кулеба</i>	189
Японія. <i>Юрій Костенко</i>	190

ІНОЗЕМНІ ПОСЛИ В УКРАЇНІ

Австрійська Республіка. <i>Міхаель Місс</i>	192
Азербайджанська Республіка. <i>Алієв Таят Мусейб оглу</i>	193
Алжирська Народна Демократична Республіка. <i>Бафдаль Мокадем</i>	194
Аргентинська Республіка. <i>Мігель Анхель Кунео</i>	195
Ісламська Республіка Афганістан. <i>Мохаммад Асеф Делавар</i>	196
Королівство Бельгія. <i>П'єр Коло</i>	197
Республіка Білорусь. <i>Валентин Велічко</i>	198
Республіка Болгарія. <i>Ангел Ганев</i>	199
Федеративна Республіка Бразилія. <i>Ренато Луїз Родрігес Маркес</i>	200
Святий Престол (Ватикан). <i>Архієпископ Іван Юркович</i>	201
Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії. <i>Роберт Едвард Брінклі</i>	202
Соціалістична Республіка В'єтнам. <i>Ву Зіонг Хуан</i>	203
Республіка Вірменія. <i>Армен Авакович Хачатрян</i>	204
Грецька Республіка. <i>Харалампос (Харіс) Дімітріу</i>	205
Грузія. <i>Грігол Катамадзе</i>	206
Королівство Данія. <i>Уффе Андерссон Балслев</i>	207
Естонська Республіка. <i>Пауль Леттенс</i>	208
Арабська Республіка Єгипет. <i>Мона Алі Хашаба</i>	209
Держава Ізраїль. <i>Наомі Бен-Амі</i>	210
Республіка Індія. <i>Дебабрат Саха</i>	211
Республіка Індонезія. <i>Альбертус Емануель Александр Латуріув</i>	212
Ісламська Республіка Іран. <i>Бахман Тахеріян Мобаракє</i>	213
Королівство Іспанія. <i>Хіль Каталіна Луїс Хав'єр</i>	214
Італійська Республіка. <i>Фабіо Фаббрі</i>	215
Республіка Казахстан. <i>Амангельди Жумабаєв</i>	216
Канада. <i>Ендрю Норвал Робінсон</i>	217
Киргизька Республіка. <i>Мамкулов Еркін Бейшеналійович</i>	218
Китайська Народна Республіка. <i>Гао Юйшен</i>	219
Республіка Корея. <i>Хо Сун Чьол</i>	220

Республіка Куба. <i>Хуліо Гармендія Пенья</i>	221
Держава Кувейт. <i>Хафіз Мухамед Аль-Адждмі</i>	222
Латвійська Республіка. <i>Андріс Вілцанс</i>	223
Литовська Республіка. <i>Альгірдіс Кумжа</i>	224
Ліван. <i>Юсеф Садака</i>	225
Велика Соціалістична Народна Лівійська Арабська Джамахірія. <i>Аль-Седдіг Мохаммед Аль-Шибані-Аль-Гвері</i>	226
Республіка Македонія. <i>Мартін Гулескі</i>	227
Малайзія. <i>Амінахтун Бінті Хаджі А.Карім</i>	228
Королівство Марокко. <i>Абдельжаліль Саубрі</i>	229
Республіка Молдова. <i>Міхаїл Лаур</i>	230
Федеративна Республіка Нігерія. <i>Аджуру Ігнатіес Хекаїре</i>	231
Королівство Нідерланди. <i>Рональд Келлер</i>	232
Федеративна Республіка Німеччина. <i>Дітмар Гергард Штюдемманн</i>	233
Королівство Норвегія. <i>Йостейн Бернхардсен</i>	234
Ісламська Республіка Пакистан. <i>Тадж ал Хак</i>	235
Палестина. <i>Халід Арікат</i>	236
Республіка Перу. <i>Ольга Ліліана де Опарте Торес Муга</i>	237
Південно-Африканська Республіка. <i>Ашраф Сентсо</i>	238
Республіка Польща. <i>Яцек Ключковскі</i>	239
Португальська Республіка. <i>Жозе Мануел Песанья Вієгаш</i>	240
Російська Федерація. <i>Віктор Черномирдін</i>	241
Румунія. <i>Траян-Лауренцю Хрістя</i>	242
Словацька Республіка. <i>Урбан Руснак</i>	243
Республіка Словенія. <i>Прімож Шеліго</i>	244
Сполучені Штати Америки. <i>Джон Гербст</i>	245
Республіка Туреччина. <i>Ердоган Шеріф Ішджан</i>	246
Туркменістан. <i>Аман-Гельди Байрамов</i>	247
Угорська Республіка. <i>Янош Тот</i>	248
Республіка Узбекистан. <i>Хайдаров Ілхом Уткурович</i>	249
Республіка Фінляндія. <i>Лаура Рейніля</i>	250
Французька Республіка. <i>Жан-Поль Везіан</i>	251
Республіка Хорватія. <i>Маріо Міколіч</i>	252
Сербія і Чорногорія. <i>Горан Алексич</i>	253
Чеська Республіка. <i>Карел Штіндл</i>	254
Швейцарська Конфедерація. <i>Крістіан Феслер</i>	255
Королівство Швеція. <i>Йон-Крістер Оландер</i>	256
Японія. <i>Муццо Мабучі</i>	257

ГЕНЕРАЛЬНІ КОНСУЛИ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ В УКРАЇНІ

Грецька Республіка. <i>Фрагіскос Костелленос</i>	259
Грузія. <i>Зураб Маршанія</i>	260
Грецька Республіка. <i>Мосхопулос Дімітріс</i>	261
Республіка Польща. <i>Войцех Галонзка</i>	262
Республіка Польща. <i>Анетта Сондей</i>	263
Російська Федерація. <i>Гузєєв Євген Федорович</i>	264
Російська Федерація. <i>Довженок Фелікс Кіндратович</i>	265
Російська Федерація. <i>Ніколаєв Олександр Олексійович</i>	266
Російська Федерація. <i>Яковлев Андрій Ігорович</i>	267
Румунія. <i>Ніколаш Черасела</i>	268
Румунія. <i>Ромео Сендулеску</i>	269
Словацька Республіка. <i>Антон Лукачовіч</i>	270
Турецька Республіка. <i>Ренан Шекероглу</i>	271
Угорська Республіка. <i>Вільмош Сіклаварі</i>	272
ДИПЛОМАТИЧНЕ ЖИТТЯ В ІЛЮСТРАЦІЯХ	273

ДО ДЖЕРЕЛ

Ірина Матяш. Про невідому посаду Симона Петлюри на дипломатичній службі	289
--	-----

З ВІДСТАНИ СТОЛІТЬ

Віктор Матвієнко. «Апогей готичної Русі»: дипломатія Володимира Великого і Ярослава Мудрого	306
Володимир Головченко. Дипломатична історія Галицько-Волинської держави: об'єднавчий період	336
Володимир Денисенко. Вплив візантійської та болгарської культур на формування духовної освіти у Давній Русі–Україні (дипломатичний екскурс)	363
Олег Захарчук. Українська тема в записках польського генерала Міхала Сокольніцького	377

ДОСЛІДЖЕННЯ. РОЗВІДКИ

Микола Кулінич. Інтереси України в Азійсько-Тихоокеанському регіоні	386
Павло Гай-Нижник. Фінансові взаємини Української Народної Республіки з Німеччиною та Австро-Угорщиною (1918 р.)	407

Олег Калакура. Польсько-українське порозуміння на тлі небезпеки більшовизму (1919–1921 рр.)	443
Валерій Солдатенко. Берестейський договір: військова складова та її реалізація в Україні	463
Іван Дробот. Європейська модель української державності в ідеологемі історико-філософського спадку В.К. Липинського	490

СУЧАСНА УКРАЇНЬСКА ДИПЛОМАТІЯ

Андрій Кудряченко. Геополітичні дилеми сучасної України	502
Наталія Стрельчук. Зовнішньополітичні орієнтації громадян Македонії (90-ті роки ХХ ст. — поч. ХХІ ст.)	524
Микола Кулінич. Свята, які завжди з тобою... (Японський календар очима українця)	536

НОТАТКИ ПОСЛА

Яцек Ключковські. У відносинах — довіра та надійність	558
Борис Гуменюк. Республіка Кіпр: офшор чи повноправний бізнес-партнер України?	565
Валерій Рилач. Деякі аспекти зовнішньої політики України на Близькому Сході	574

СЛОВО ГЕНЕРАЛЬНОГО КОНСУЛА

Євген Перебійніс. Українці Словаччини: вдома у Європейському Союзі	584
---	-----

ПОРТРЕТИ ДИПЛОМАТІВ

Вікторія Соловйова. Михайло Тишкевич — український дипломат і політичний діяч	591
Анатолій Денисенко. Щоб Україну бачили у світі	612

КРИТИКА. БІБЛІОГРАФІЯ. ЗВІДОМЛЕННЯ

Микола Железняк. Енциклопедія Сучасної України: історія, сучасний стан та перспективи	615
---	-----

ХРОНІКА ПОДІЙ

Андрій Дешиця. Дипломатичне досьє. 2006 рік	628
--	-----

УКРАЇНА ДИПЛОМАТИЧНА — 2006

НАУКОВИЙ ЩОРІЧНИК

Випуск сьомий

Упорядники:

*Леонід Губерський, Павло Кривonos,
Микола Кулінич, Анатолій Денисенко*

Засновники:

Дипломатична академія при Міністерстві закордонних справ України,
Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв,
Історичний клуб «Планета»

Редакційне свідоцтво серія КВ № 4669
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України

Видавець:

Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв

Видання рекомендоване до друку Вченою радою
Дипломатичної академії при Міністерстві закордонних справ України
як навчальний посібник. Протокол № 2 від 25 жовтня 2005 р.

Вищою Атестаційною Комісією України щорічник визнано
фаховим виданням з політичних, історичних наук

Директор ІВЦ «Планета»

Галина Денисенко

Заступник відповідального секретаря

Володимир Денисенко

Обкладинка художника *Ростислава Пахолоюка*

Макет і верстка *Сергія Краснікова*

Набір і підготовка до друку здійснені
інформаційно-видавничим центром «Планета»

Адреса редакції: м. Київ, вул. Стрілецька, 14-б;
для листування — Київ-34, абонентська скринька 32;
тел. 482-38-06, e-mail: offis@atlas-analytic.com

Видруковано в ПЦ «Гамма-Принт», м. Київ, бульв. Шевченка, 4.
Формат 60×84/16. Обл.-вид. арк. 69,2. Підписано до друку 8.11.2006.
Тираж 3000 примірників. Зам. 207.